

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**METROPOLDE ÇEŞİTLENEN HANEHALKLARI
VE KONUT**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mim. Nilay ÜNSAL GÜLMEZ**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimari Tasarım

ARALIK 2008

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**METROPOLDE ÇEŞİTLENEN HANEHALKLARI
VE KONUT**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mim. Nilay ÜNSAL GÜLMEZ
(502022019)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Eylül 2008
Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Aralık 2008**

**Tez Danışmanı : Doç.Dr. Türkan Uluş Uraz (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Semra AYDINLI (İ.T.Ü)
Prof.Dr. Gülden ERKUT (İ.T.Ü)
Doç.Dr. Sema SOYGENİŞ (Bah..Ü.)
Doç.Dr. Murat GÜVENÇ (Bil..Ü.)**

ARALIK 2008

ÖNSÖZ

1997 yılında İstanbul'a ve yüksek lisans öğrencisi olarak İTÜ'ye adım attığım andan itibaren yanımda olan, kelimenin tam anlamıyla hocam olmasının ötesinde ikinci annem olarak gördüğüm ve doktora çalışmam boyunca yol göstericiliği ile önümü açan tez danışmanım Doç. Dr. Türkan Ulusu Uraz'a her şeyden önce teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tez izleme jürimde yer alan ve tezin gelişimi açısından çok değerli katkıları olan Sn Prof. Dr. Semra Aydın ve Prof. Dr. Gülten Erku'ta; yaklaşık altı yıl süren doktoramın başlangıcında tanışıp ders aşamasında evlendiğim ve bu tezin bitimini hayatımızda yeni bir milat olarak görüp sabırla bana tahammül eden her konuda desteğini esirgemeyen sevgili eşim Ali Fuat Gülmez'e; geçen yıl aramıza katılan ve hayatıma renk katan, anlamlandıran bir tanem Aylin'ime; maddi manevi her zaman yanımda olan ve beni yüreklendiren sevgili annem, babam ve kardeşim Burak'a; Bahçeşehir Üniversitesi'ndeki araştırma görevliliğim süresince doktora çalışmamla ilgili beni destekleyen ve kolaylık gösteren başta Mimarlık Fakültesi Dekanı Sn. Prof. Dr. Ahmet Eyüce olmak üzere Doç Dr. Sema Soygeniş, Yrd. Doç Dr. Ali Çiçek ve birlikte çalıştığım tüm hocalarıma; alan araştırmam sırasında bana evini açan ve vakit ayıran tüm katılımcılara ve onlara ulaşmamı sağlayan herkese sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi iletiyorum.

Aralık 2008

Nilay ÜNSAL GÜLMEZ
Y. Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	xii
SUMMARY	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi ve Ele Alış Nedenleri.....	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları.....	9
1.3 Yöntem Üzerine	10
2. BARINMA KÜLTÜRÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ	13
2.1 Modernite Öncesi Barınma Kültürü	14
2.2 Modernite Sonrası Barınma Kültürü	16
2.3 Metropollerin Ortaya Çıkışı	23
2.3.1 İstanbul'un metropolleşme süreci	25
2.4 Metropol Yaşamının Dinamikleri	30
2.4.1 Küreselleşme ve ekonomik gelişmeler	30
2.4.2 İletişim devrimi / görünmeyen teknolojiler	32
2.4.3 Zaman-mekan sıkışması / hız ve hareket	36
2.4.4 İşbölümü / uzmanlaşma	39
2.4.5 Yabancılaşma / parçalanma	40
3. METROPOLDE ÇEŞİTLENEN YAŞAM BİÇİMLERİ VE ALTERNATİF HANEHALKLARI	44
3.1 Ailenin Dönüşümü, Çözülmesi ve 'Hanehalk'larının Ortaya Çıkışı.....	47
3.2 Alternatif Hanehalklarının Tarihi	51
3.3 Demografik Dönüşüm, Hanehalkı Büyüklüğünün Azalışı.....	55
3.4 Günümüzde Yeni Yaşam Biçimleri, Alternatif Hanehalkları	65
3.4.1 Yalnız yaşayanlar	70
3.4.2 Evlenmeden birlikte yaşayan çiftler.....	73
3.4.3 Evi paylaşan arkadaşlar.....	74
3.4.4 Tek ebeveynli aileler.....	74
3.4.5 Bilinçli çocuksuzluk.....	76
3.4.6 Yaşlılık alternatifleri	77
3.4.7 Diğer alternatifler	78

4. DEĞİŞEN KONUT SUNUMU VE YAŞAM ÇEVRELERİ.....	80
4.1 İstanbul'da Konut ve Yaşam Çeşitlenmesi.....	81
4.1.1 1980 öncesi konut stoku.....	83
4.1.1.1 Yap-sat konut stoku (Apartmanlaşma).....	84
4.1.1.2 Gecekondu.....	85
4.1.2 1980 sonrası yeni konut alternatifleri.....	87
4.1.2.1 Soylulaştırılan konutlar.....	90
4.1.2.2 Korunaklı yerleşimler.....	93
4.1.2.3 Kondominyumlar.....	96
4.1.3 Küçük konut sıkıntısı.....	97
4.2 Batıda Üretilen Farklı Yaşam Çevreleri ve Konut Alternatifleri.....	100
4.2.1 Ortaklaşa / kolektif konutlar, yaşam çevreleri.....	104
4.2.1.1 Co-housing.....	110
4.2.1.2 Kolektif konutlar (kollektivhus).....	116
4.2.1.3 Paylaşılan daireler.....	119
4.2.1.4 Tek ebeveynli aileler için konut.....	122
4.2.2 Hosteller (SRO).....	126
4.2.3 Eski yapı stokunun yeniden değerlendirilmesi / soylulaştırma.....	130
4.3 Konut İçi Yaşamın Dönüşümü.....	131
5. ALTERNATİF (GELENEKSEL OLMAYAN) HANEHALKLARININ SOSYO-FİZİKSEL SİSTEMLE ETKİLEŞİMLERİ: İSTANBUL'DA BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	134
5.1 Yapılı Çevre ve Konut Araştırmaları.....	134
5.1.1 Yapılı çevre ve konut araştırmaları için kullanılan genel çerçeve ve yaklaşımlar.....	135
5.1.2 Yapılı çevre / konut ve hanehalkı ilişkisine odaklanan çalışmalar ve araştırma yöntemleri.....	141
5.2 Araştırmanın Bağlamsal Çerçevesi.....	149
5.2.1 Bağlamsal çerçevenin temel kavramları üzerine.....	153
5.2.1.1 Aidiyet.....	153
5.2.1.2 Mahremiyet.....	155
5.2.1.3 Esneklik.....	157
5.2.1.4 Geçirgenlik.....	159
5.2.1.5 Geçicilik.....	160
5.3 Araştırma Stratejisinin Geliştirilmesi.....	161
5.3.1 Verilerin toplanması.....	163
5.3.1.1 Örneklemin belirlenmesi ve pilot çalışma.....	163
5.3.1.2 Kullanılan veri toplama teknikleri ve veri toplama süreci.....	165
5.3.2 Verilerin analizi.....	168
5.4 Örneklemin Özellikleri.....	170
5.5 Araştırma Bulguları.....	176
5.5.1 Araştırmanın bağlamsal çerçevesi kapsamında tanımlanan sosyo- fiziksel sistemin temel kategorileri üzerine: Yer-aktiviteler-ilişkiler.....	177

5.5.2 Araştırma sorunsallarının üzerinden değerlendirildiği beş temel kavram ile ilgili temalar.....	189
5.5.2.1 Aidiyet.....	190
5.5.2.2 Mahremiyet.....	195
5.5.2.3 Esneklik.....	202
5.5.2.4 Geçirgenlik.....	208
5.5.2.5 Geçicilik.....	211
5.5.3 İhtiyaç ve beklentilerle ilgili temalar.....	218
5.5.4 Temalar arası ölçeksel ve mekansal karşılaştırma ve analizler.....	228
5.6 Araştırmanın Sonuçları.....	233
5.6.1 Bağlamsal çerçeve üzerine.....	234
5.6.2 Bulgular üzerine.....	236
5.6.3 Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği üzerine.....	239
6. GENEL SONUÇLAR VE TARTIŞMA	242
KAYNAKLAR	248
EKLER:	261

KISALTMALAR

YY	: Yalnız yaşıyan
TE	: Tek Ebeveyn
ÇGÇA	: Çift Gelirli Çocuksuz Aile
EP	: Evi Paylaşan
HH	: Hanehalkı
HHT	: Hanehalkı türü
HHÜ	: Hanehalkı Üyesi
İLSK	: İlişkiler
AID	: Aidiyet
MAHR	: Mahremiyet
ESN	: Esneklik
GEÇ	: Geçicilik
GEÇR	: Geçirgenlik
BEKL	: Beklentiler

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Hanehalkı türlerinin, türlere göre hanehalkı sakinlerinin sayısı, oranları ve hanehalkı başına düşen ortalama sakin sayısı, İstanbul 1907	53
Çizelge 3.2 : Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü.....	62
Çizelge 3.3 : Projeksiyon dönemi boyunca Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü ve hanehalkı sayısı	62
Çizelge 3.4 : Türkiye’deki kaba boşanma oranları	64
Çizelge 3.5 : Hanehalkı kompozisyonu. hanehalklarının yerleşim yerine, hanehalkı reisinin cinsiyetine ve hanehalkı büyüklüğüne göre yüzde dağılımı, Türkiye, 2003	65
Çizelge 3.6 : Gelenekselin ‘geleneksel olmayan’ alternatifleri	66
Çizelge 3.7 : DIE, 1990 genel nüfus sayımı	67
Çizelge 3.8 : İstanbul şehri:ortalama hanehalkı büyüklüğü, hanehalklarının ve farklı hanehalkı türlerindeki nüfusun dağılımı, 1985-1990	68
Çizelge 4.1 : Konutların önemli ya da çok önemli olarak değerlendirilen yönleri (katılımcıların %si)	118
Çizelge 5.1 : Görüşülen hanehalkı üyelerinin demografik özellikleri ve gelir durumları	171
Çizelge 5.2 : Hanehalkı türü, cinsiyet, yaş, medeni durum ve gelir durumuna göre hanehalkı üyelerinin dağılımı.....	171
Çizelge 5.3 : Hanehalkı üyelerinin ikamet ettikleri semtler	172
Çizelge 5.4 : İstanbul’a geliş nedeni, İstanbul’da ve mevcut konutta yaşam süresi	173
Çizelge 5.5 : Hanehalklarının oturdukları konutlarla ilgili özellikler.....	174
Çizelge 5.6 : Hanehalkı büyüklüğü, konut büyüklüğü, odası sayısı ve mülkiyete göre hanehalkları	174
Çizelge 5.7 : Hanehalkı türü açısından barınma deneyimleri.....	175
Çizelge 5.8 : Hanehalkı üyelerinin İstanbul’da mekansal açıdan barınma deneyimleri.....	176
Çizelge 5.9 : Evin anlamına yönelik seçilen ifadeler ve örneklemin cevaplarının frekans dağılımı	177
Çizelge 5.10 : Evin anlamına yönelik görüşme ve anket sorusuna verilen cevapların karşılaştırılması.....	178

Çizelge 5.11 : Foto-görüşme kodlarının frekans dağılımı	179
Çizelge 5.12 : Örneklemin İstanbul'daki aktivite desenleri	180
Çizelge 5.13 : Örneklemin buldukları semtteki aktivite desenleri.....	181
Çizelge 5.14 : Konut mekanında yalnız gerçekleştirilen aktiviteler karşılaştırılması	181
Çizelge 5.15 : Konut mekanında birlikte gerçekleştirilen aktiviteler	182
Çizelge 5.16 : İlişkiler kategorisindeki temalar	183
Çizelge 5.17 : Aidiyetle ilgili temalar.....	190
Çizelge 5.18 : Örneklemin 'mahremiyet' algısı.....	196
Çizelge 5.19 : Mahremiyetle ilgili temalar	197
Çizelge 5.20 : Esneklikle ilgili temalar.....	202
Çizelge 5.21 : Geçirgenlik ile ilgili temalar.....	209
Çizelge 5.22 : Geçicilikle ilgili temalar	213
Çizelge 5.23 : İhtiyaç ve beklentilerle ilgili temalar.....	219
Çizelge 5.24 : Halen oturulan konuta yönelik boyutsal beklentiler.....	223
Çizelge 5.25 : Ölçeklere ve frekans yoğunluğuna göre memnuniyet belirleyicileri	231

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1 : Yöntem	12
Şekil 3.1 : İstanbul'un toplam doğurganlık eğilimi (1945-1988) ile Türkiye'nin karşılaştırılması (1923-1993).....	58
Şekil 3.2 : Nüfusun Yaş Piramitleri, 1935-2050	59
Şekil 3.3 : İl merkezlerinde hanehalkı büyüklükleri dağılımı, 1990 (%)	64
Şekil 3.4 : Genç, üretken ve yaşlı nüfus, 1935-1990, 2070 yılına kadar projeksiyon.....	78
Şekil 4.1 : Kentsel konut stokunda farklı büyüklüklerdeki konut birimleri sayılarında değişim (1965-85).....	98
Şekil 4.2 : Kentsel küçük hanehalkları ve küçük konutlardaki sayısal değişimler (bin) (1965-1985).....	99
Şekil 4.3 : Familistère	107
Şekil 4.4 : Narkomfin dom-kommuna, Moskova: F tipi barınma birimleri olan kolektif apartman	108
Şekil 4.5 : Co-housing, farklı arazi yerleşimleri.....	112
Şekil 4.6 : Tierra Vista Kaliforniya'daki 'Mingle Units'	120
Şekil 4.7 : İlk 'Go-Home', Del Mar, Kaliforniya	121
Şekil 4.8 : Paylaşılan özellikler için dikey ve yatay modeller.....	122
Şekil 4.9 : 'Kadınlar Evi' Aldo van Eyck.....	125
Şekil 5.1 : Etkileşimsel bir bütün olarak ev.....	137
Şekil 5.2 : İnşa edilmiş biçimin bağlamsal çerçevesini gösteren bir model	140
Şekil 5.3 : Kullanıcı memnuniyeti için temel kavramsal model.....	142
Şekil 5.4 : Tümleşik kavramsal model	142
Şekil 5.5 : Memnuniyetin (konut çevresinin sosyal bileşenlerini ve ölçekleri kapsayacak biçimde genişletilmiş) kavramsal modeli	143
Şekil 5.6 : Konut biçimi, aile, evin anlamı ve politika arasındaki ilişkiler.....	145
Şekil 5.7 : İnsan-çevre etkileşimi analizi için bir çerçeve	149
Şekil 5.8 : İnsanın yapılı çevre ile etkileşimine dair bağlamsal çerçeve önerisi	152
Şekil 5.9 : Niteliksel ve niceliksel verinin ilişkisini gösteren tasarımlar.....	162
Şekil 5.10 : Veri analizinin bileşenleri: interaktif bir model	169

Şekil 5.11 : Hanehalkı üyelerinin yaşadıkları çevrede gelir grubuna yönelik tercihleri	192
Şekil 5.12 : Yaşanılan çevredeki hanehalkı türüne yönelik tercihler	203
Şekil 5.13 : Geçicilik isteğinin ölçekler arası karşılaştırılması.....	212
Şekil 5.14 : Hanehalkı türlerine göre geçicilik isteğinin karşılaştırılması.....	212
Şekil 5.15 : Mevcut yaşam biçimi değerlendirmesi.....	218
Şekil 5.16 : İstanbul, semt ve konut ölçeğinde memnuniyet-aidiyet tutarlılık analizi	229
Şekil 5.17 : Mekan üzerinden karşılaştırmalı mahremiyet-aidiyet-esneklik analizi	232
Şekil 5.18 : Araştırmanın bağlamsal çerçevesi.....	236
Şekil A.1 : Araştırmanın aşamaları.....	262
Şekil B.1 : İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 1990 sonuçları	263
Şekil B.2 : İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 2000 sonuçları	264
Şekil E.1 : Yalnız yaşayan HH1, HH2, HH3'ün oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.....	277
Şekil E.2 : Yalnız yaşayan HH4 ve HH5'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.....	278
Şekil E.3 : Yalnız yaşayanların foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.....	279
Şekil E.4 : Tek ebeveynli ailelerden HH6 ve HH7'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar	280
Şekil E.5 : Tek ebeveynli ailelerden HH8, HH9 ve HH10'un oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.....	281
Şekil E.6 : Tek ebeveynli aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.....	282
Şekil E.7 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH11, HH12'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.....	283
Şekil E.8 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH13, HH14 ve HH15'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar	284
Şekil E.9 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.....	285
Şekil E.10 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı)	286
Şekil E.11 : Evi paylaşanlardan HH16, HH17 ve HH18'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar	287

Şekil E.12 : Evi paylaşanlardan HH19 ve HH20'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar	288
Şekil E.13 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.....	289
Şekil E.14 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı)	290

ÖZET

METROPOLDE ÇEŞİTLENEN HANEHALKLARI VE KONUT

Günümüz metropollerinde, konut kullanıcılarının demografik özellikleri hızla değişmekte; özellikle son birkaç on yıldır küreselleşme, iletişim teknolojilerinin gündelik hayatın içine dahil olması ve bireylerin kırsal kesimdekinden çok farklı dinamiklere ayak uydurmak zorunda kalmaları ile çekirdek ailelere alternatif hanehalklarının, nüfus içindeki oranı artmakta ve yeni 'yaşam biçimleri' ortaya çıkmaktadır. Hemen her coğrafyada hanehalkları çeşitlenmekle birlikte, farklı coğrafyalarda çeşitlenen hanehalklarının ortak birtakım ihtiyaç ve beklentilerinin yanında o'yer'e özgün dinamiklerden, oranın barınma kültüründen doğan özgün ihtiyaçları ve beklentileri de olacaktır. İstanbul bu bağlamda 19. yüzyılda dahi 3.6 olan hanehalkı büyüklüğü, günümüzde barındırdığı aile olmayan grupların fazlalığı ve mevcut ekonomik, siyasal gelişmeler doğrultusunda deneyimlediği yapılaşma dinamikleri ile kendine has özellikleri olan bir metropoldür.

Aile yaşamının mekana yansımalarının konut üzerinden tektipleştiği söylenebilir. Oysa çekirdek aileye alternatif geleneksel olmayan küçük hanehalkları (yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler, çift gelirli çocuksuz aileler ve evi paylaşan arkadaşlar vb.) mekan kullanımına farklı dinamikler getirirler. Bu dinamikler mevcut mekansal örgütlenmenin sorgulanmasına araç olma potansiyelini de barındırmaktadır. Demografik geçişin tamamlandığı ülkemizde, zaman içinde zaten çeşitlenmekte olan hanehalklarının farklı bir araya geliş hatta ortak yaşam çevreleri oluşturma çabalarına tanık olmamız kaçılmazdır. Çünkü günümüz çalışan insanı özellikle metropollerde gittikçe karmaşıklaşan yaşamını sadeleştirme ve kolaylaştırma eğilimi içinde olacaktır.

Bu çalışmanın hedeflerinden biri sayıları giderek artan geleneksel olmayan küçük hanehalkı türlerini (yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler, çift gelirli çocuksuz aileler ve evi paylaşan arkadaşlar) ve onlara yönelik olarak bugüne dek başka ülkelerde düşünülen ve uygulanan konut ve yaşam çevresi alternatiflerini tanıtarak ülkemizin de gerçekte ihtiyaç duyduğu yeniliklere, yeni konut ve yaşam çevresi alternatiflerine dair girişimlere öncülük etmektir. Tezin alan araştırması da metropol (İstanbul), semt ve konut ölçeklerinde çekirdek aileye alternatif (geleneksel olmayan) hanehalklarının inşa edilmiş çevre ile etkileşimlerini; farklılaşan ilişkilerini, aktivitelerini ve yer tanımlarını anlamaya yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu sorunsallar önerilen bağlamsal çerçeveden yola çıkılarak aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik ve geçicilik gibi kavramları üzerinden sorgulanmıştır. Niteliksel yönü ağır basan araştırma, çeşitli veri toplama taktikleri (derinlemesine görüşme, foto-görüşme, semantik anlamla ölçeği, gözlem) ve veri analiz yöntemlerini bir arada kullanmıştır.

Alan araştırmasının bulguları hanehalkı türünün insanın yapılı çevre ile etkileşimini belirleyen önemli faktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Hemen her ölçekte alternatif hanehalklarının aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik ve geçicilik kavramları çerçevesinde farklılaşan özellikleri ortaya çıkmıştır. Farklı hanehalkları mekana farklı anlamlar yüklerler; mekan kullanımları, mekan içindeki aktiviteleri farklılaşır. Yapılı çevreye dair farklı beklenti ve ihtiyaçları vardır.

Artık insanlar yaşamları boyunca çok farklı hanehalkı yapılarına dahil olmaktadır. Araştırma sonuçları küreselleşen dünyada toplumların koruyabildikleri kültürel değerleri de göz önünde bulundurarak yeni barınma çevreleri oluşturmalarının gerekliliğini vurgular niteliktedir. Dolayısıyla hem konut tasarımı, hem de içerdiği konut stoku açısından kent, bu esnekliği ve çeşitliliği barındırmalıdır. Ülkemizde bu anlamda bir deneyim ve deneysellik eksikliğinden söz edilebilir. Batıdan ithal edilen ve genellikle en üst gelir grubuna hitap eden -rezidans, loft- gibi konut türleri yenilik olarak gündemi işgal etmekte, üstelik çoğu zaman gerekli nitelikleri taşımaları da isimler bir pazarlama aracı olarak kullanılmakta, birtakım imajlar pazarlanmaktadır. Oysa Avrupa, Amerika ve Avustralya gibi pek çok kıtada, kent yaşamının beraberinde getirdiği iletişimsizliği daha küçük topluluklar içerisinde azaltan, sosyal destek mekanizmalarının işlediği, farklı hanehalkı türlerinin, farklı yaş gruplarının aynı ortamı paylaşarak birbirlerine destek olduğu ve katılımcılığın ön plana çıkaran alternatifler kültürden kültüre farklılaşarak yayılmaktadır. Yapılan alan çalışması metropol ölçeğinde ve şartlarında fiziksel ve sosyal anlamda hayatı kolaylaştırmak adına çekirdek aileye alternatif hanehalklarının sosyal desteğe ve farklılaşan ihtiyaçlarına cevap verecek yeni konut ve yaşam çevrelerine ihtiyaç duydukları varsayımını doğrulamaktadır. Özellikle İstanbul'a yönelik olarak yeniliklere ve deneyselliğe fırsat verecek yeni konut politikalarının geliştirilmesi ve bu yönde kaynak aktarımı gerekliliği gözardı edilemez.

SUMMARY

DIVERSIFIED HOUSEHOLDS IN METROPOLIS AND HOUSING

It is an undeniable fact that the demographic features of households are rapidly changing especially in metropolises. Since a few decades due to the penetration of globalization and communication technologies into everyday life and the inherent dynamics of city life (speed, movement and etc.), the ratio of alternative small households to traditional nuclear family is gradually increasing and alternative 'lifestyles' are emerging. Although households become varied in almost every part of the world, in addition to some common needs and expectations, they also possess distinctive ones depending on the authentic dwelling culture of that special 'context'. Istanbul as a metropol which had experienced 3.6 average household size in the 19th century, sheltering non-family household groups more than the average of Turkey today, is a very distinctive case with its urbanization dynamics experienced through current economic and politic developments.

The reflection of family life to space might be considered more static in comparison to non-traditional alternative small households, [lone-person households, single parent families, donks (double income no kids) and cohabiting friends] which might introduce different dynamics to space use and carry out the potential of interrogating current space organizations. In Turkey as a country that completed its demographic transition, it is unavoidable to witness new aggregations, even efforts to create new living environments by diversifying households in time. Because today's working man especially in metropolises will probably have the inclination of simplification and facilitation of daily life getting more complex day by day.

One of the objectives of this study is to pioneer initiatives on innovations and new housing alternatives Turkey needs by introducing alternative household types and living environments addressing them especially in western countries. The research is designed to explore the transaction of non-traditional alternative households (lone-person households, single parent families, donks and house sharing friends) with built environment; their divergent relations, activities and place definitions. Those problematics are interrogated through certain concepts such as attachment, privacy, flexibility, fluidity and temporariness based on the contextual model of the research. The qualitative aspect of the research is more dominant and various data collecting (deep interviews, photo-interview- semantic differential scale, observation) and analyzing techniques are made use of.

The findings of the research reveal that household type is one major factor which determines the transaction of people with the built environment. In all scales diversified features of alternative households came out in the framework of related concepts: attachment, privacy, flexibility, fluidity and temporariness. Diverse households attach different meanings to space, their use of space and activities within the space varies. They have different needs and expectations pertaining built environment.

Yet, people involve in various household types in the course of their life times. The research findings emphasize the need for creating new dwelling types and living environments, that gain a foothold from authentic cultural accumulations in a globalizing world. Hence, the design of the built environment -both the city in terms of the housing stock it consists of, and the houses themselves- should accomodate such diversity and flexibility. From this point of view, it is possible to mention the deficiency of experiment and experience in Turkey. Some exported housing types addressing high income groups –namely residences, lofts- even though not providing the necessary attributes, are used as marketing tools and images are sold. Whereas in some continents like Europe, America and Australia, alternatives, alleviating the lack of communication experienced through city life within smaller communities, supplying social support mechanisms, bringing together diverse household types and generations who support each other and emphasizing participation are rapidly spreading differentiating from culture to culture. The research findings confirm the assumption that in metropolitan conditions non-traditional alternative small households need social support and new living environments addressing their special needs and expectations. Therefore, the necessity to develop new housing politics that would gave way to innovation and experimentalism concerning the built environment in Istanbul and related source transfer is unavoidable.

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi ve Ele Alış Nedenleri

Günümüz metropollerinde, konut kullanıcılarının demografik özellikleri hızla değişmekte; özellikle son birkaç on yıldır küreselleşme, iletişim teknolojilerinin gündelik hayatın içine dahil olması ve bireylerin kırsal kesimdekenden çok farklı dinamiklere ayak uydurmak zorunda kalmaları ile çekirdek ailelere alternatif hanehalklarının, nüfus içindeki oranı artmakta ve yeni ‘yaşam biçimleri’ ortaya çıkmaktadır. Bugün hemen her coğrafyada hanehalkları çeşitlense de bunların kültürel dinamikleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla farklı coğrafyalarda çeşitlenen hanehalklarının ortak birtakım ihtiyaç ve beklentilerinin yanında o ‘yer’e özgün dinamiklerden, oranın barınma kültüründen doğan özgün ihtiyaçları ve beklentileri de olacaktır. Özellikle İstanbul ölçeğinde bakıldığında bugünkü hanehalkı çeşitliliğinin çok da yeni olmadığı görülür. Duben ve Behar’ın (1996) araştırmaları göstermiştir ki İstanbul bu anlamda çok özel bir örnektir. İstanbul nüfusu ciddi anlamda doğum kontrolü uygulayan ilk topluluk olmanın yanı sıra 19. yüzyıl sonunda başka hiçbir Müslüman şehirde erişilemeyen düşük doğurganlık oranı, yüksek evlenme yaşı ve 3.6 kişiden oluşan aile üyeleri ortalaması ile dikkat çeker. Ayrıca 20. yüzyılın başında İstanbul’daki Müslüman hanelerin dağılımında yalnız yaşayan ve aile olmayan hanelerin oranı da oldukça yüksektir. Her ne kadar evlilik yaşı ortalaması yüksek olsa da evlilik o dönemde amaçlanan bir yaşam biçimi olarak tanımlandığından yalnız yaşam, bireyin hayat döngüsünde geçici bir dönem olarak algılanmıştır (Duben ve Behar, 1996). Evlilik eskiden toplumun empoze ettiği tek projeyken zaman içinde bireyler kendilerini bir proje olarak tasarlamaya başlamış, evlenmek ya da evlenmemek bir tercih halini almıştır. Konuyla ilgili görüşülen hanehalkı üyelerinden 24 bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Evlenmek istiyorum ama müesses bir nizam tesis edebilmek için evlilik öyle bir şey benim için düzenle ilgili bir şey. Bir kadını çok seviyorum aşığım evleneyim öyle bir şey değil yani düzenle ilgili bir şey. Bu bir partner olmakla ilgili bir şey hani partneri switch ediyoruz. Öyle bir durum evi paylaşma durumunun devamı benim için. Proje gibi gerçekten benim için öyle proje gibi yani sevdiğim biriyle aşık olduğum biriyle evlenmek gibi bir derdim yok

benim. Evlenilecek türden biriyle evlenmek gibi bir derdim var. Ev geçindirebilecek iyi partner olabilecek biri.” 24 (EP)

Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsünün yaptığı çalışmalar özellikle 2000 yılının boşanma oranları açısından bir kırılma noktası olduğunu göstermekte; 1998-2002 yılı kaba evlenme oranlarında ise istikrarlı bir düşüş gözlenmektedir (Url-1). Artık yalnız yaşam kişisel bir tercih olarak ortaya çıkarken, boşanmalar arttıkça çocukları ile hayatlarına devam eden tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmakta, ekonomik koşulların etkisiyle gittikçe daha fazla sayıda insan aralarında, evlilik ya da akrabalık bağı olmaksızın birlikte ikamet etmektedir. Gibbons’a (19) göre alternatif ve yeni yaşam biçimleri toplumlarda

Endüstrileşme düzeyi , daha fazla insanın üretime katılımı

Kadının eğitim olanakları

Cinsel tercih ve seçimlere, toplumsal cinsiyete dayalı kültürel bakışa bağlı olarak farklı şekillenir ama her koşulda sınırların ve çağdaş düşüncelerin sınanmasına ve sorgulanmasına vesile olur, toplumların gelecekteki yasal kodlarına zemin oluştururlar (Gibbons, 1989). Öyleyse alternatif ve yeni yaşam biçimlerini tercih edenlerin barındıkları mekanlara dair ihtiyaçları da dikkate değerdir ve çağdaşlaşmanın bir işareti olarak üzerinde çalışılması gerekmektedir.

Burch ve Matthews (1987), geçtiğimiz çeyrek yüzyıl içinde Batı Dünyasının gelişmiş ülkelerinin benzer bir demografik değişim süreci deneyimlediklerinden bahseder ve bu sürecin 4 temel özelliğini şu şekilde sıralar.

1. Doğurganlığın düşüşü (below-replacement)
2. Yasal evliliğin ertelenmesi ya da evlilikten kaçınılması ile evlenmeden birlikte yaşamının yaygınlaşması
3. Boşanmalardaki keskin artış ile evlenmeksizin birlikteliklerde kararsızlık
4. Küçük hanehalklarında yaşayanların oranlarında artış -bir ya da iki kişilik hanehalkları, tek ebeveynli aileler- ve beraberinde ortalama hanehalkı büyüklüğünün azalması

Burch ve Matthews’a göre;

“Hanehalkları yaş ve cinsiyet kompozisyonu, ilişki yapıları ve cinsiyet rolleri açısından daha basit olma eğilimi içersindir. Bu eğilim, uzun soluklu evrimsel bir süreçte, kolektif akrabalık/yakınlık gruplarından birlikte oturan geniş ailelere, bağımsız çekirdek ailelere ve grup olmayan ya da aile olmayan hanehalkı düzenlemelerine geçişle ve sayılarındaki artışla karakterize edilen bir sistemde yeni bir evre olarak görülebilir” (Burch ve Matthews, 1987:498).

TUSİAD raporu, Türkiye’de 2010 yılı itibariyle aile büyüklüğünün küçüleceği, hanehalkı sayısının ise artacağı öngörüsünde bulunur ki bu aynı zamanda ailenin parçalanmasının ve yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkışının da göstergesidir (TUSİAD, 1999). Şu ana kadar ki çalışmalar, Türkiye’deki ortalama aile büyüklüğünün uzun vadede belli bir düşüş sergilediğini göstermektedir (Behar, 1999).

Aile yaşamının mekana yansımalarının konut üzerinden tektipleştiği söylenebilir. Türk toplumunda ailenin mahremiyeti ön plandadır ve bu mahremiyete akrabalar, konu komşular tarafından saygı duyulur, mahremiyetin zedelenmesi aile ölçeğinde zordur. Çekirdek aileye alternatif hanehalkları (yalnız yaşayanlar, birlikte yaşayanlar, tek ebeveynli aileler hatta çift gelirli çocuksuz çiftler) mekan kullanımına ve mahremiyet kavramına farklı dinamikler getirirler. Bu dinamikler mevcut mekansal örgütlenmenin sorgulanmasına araç olma potansiyelini de barındırmaktadır. Yalnız yaşayan biri evin tüm mekanlarını çok işlevli olarak kullanma eğilimi içinde olabileceken (esnek mekan kullanımı) birlikte yaşayan iki arkadaş için, ev içinde daha tanımlı mahremiyet ve sosyalleşme alanları vardır. Bu farklı hanehalklarının konutlarının, akrabalar ve eş dost tarafından da daha sorgusuz sualsiz ve sık ziyaret edildikleri (haneler arası akışkanlık) düşünülmektedir. Dolayısıyla çekirdek ailelerin konutlarına hem aile üyelerinin hem de çevrenin yüklediği anlam ile alternatif hanehalklarının konutlarına ve yaşam çevrelerine kendileri ve çevre tarafından yüklenen anlamlar birbirinden çok farklı olmalıdır. Farklı hanehalkları eve farklı anlamlar yüklerler. Aydın (2004), anlamın konutla kullanıcı arasındaki ilişkiyi tanımlayan bir ‘arayüz’ işlevi gördüğünden bahseder. Konut paylaşılan değerlerin oluşturduğu bir anlam katmanlaşması içerir. Günümüz metropolünde farklılaşan hanehalklarına, ortaya çıkan yeni değerlere rağmen konutlar giderek ‘aynı’laşmaktadır. Bu noktada Lefebvre’nin (1987) şu sözleri dikkat çekicidir:

“Modern çağa eşlik eden devrim dizisinden önce, ev, giyinme biçimleri, yeme içme kısacası yaşam büyük bir çeşitlilik gösteriyordu. Tek bir sisteme bağlı kalmaksızın yaşam bölgelere, ülkelere, nüfusun seviye ve sınıflarına, kullanılabilir kaynak, mevsim, iklim, meslek, yaş ve cinsiyete göre farklılaşmıştı.....Oysa bugün ‘aynılığa doğru genel bir eğilim var. Rasyonaliteye irrasyonellik de eşlik ediyor ama onu çeşitlendirmiyor. İşaretler şeylere eklenecek onların hiyerarşideki prestijlerini ifade ediyor” (Lefebvre, 1987:7).

Mevcut yapı stokunun bugünün ailesine ve yaşam biçimine ne kadar uygun olduğu tartışılırken alternatif aynı zamanda çoğunlukla küçük hanehalkları da bu stokun

içinde uygunluk kriterlerini minimuma indirgeyerek ve çevresel destek anlamında hiçbir beklenti içinde olmaksızın bir yer bulma çabasına içindedirler. 2000 yılı genel nüfus sayım sonuçlarına göre İstanbul'da oturlan konutların oda sayıları hanehalkı büyüklüğüne göre değişmemektedir. İstatistiklere göre hanehalkı büyüklüğü ne olursa olsun en fazla 3, sonra sırasıyla 4 ve 2 odalı konutlarda oturulmaktadır. Bu durum ciddi bir problemin varlığına işaret eder. 2000 yılı itibarı ile İstanbul'da 4 kişiden oluşan haneler (693.998) çoğunlukta olmakla birlikte tek kişilik hanehalklarının sayısı 161.860'ı iki kişiden oluşan hanehalklarının sayısı ise 403.314'ü bulmuştur (DİE, 2000). Bir önemli nokta da dünyanın her yerinde olduğu gibi çekirdek aileye alternatif hanehalklarından bazılarının özellikle tek ebeveynlerin çekirdek ailelere göre daha düşük gelire sahip olmalıdır. Dolayısıyla bu hanehalkları finansal olarak da ciddi bir konut sıkıntısı yaşamaktadırlar. İstanbul'da üniversiteyi bitirip iş hayatına atılan genç profesyonellerin ev arkadaşları ile yaşamaya devam etmelerinin nedenlerinden biri de budur. Sadece çekirdek aileyi hedefleyen konut piyasasının gelir durumu çok da parlak olmayan ve giderek artan sayıdaki farklı hanehalkı türlerinin bütçelerine uygun alternatifler üretmesi için destekleyici politikalara gereksinim duyulmaktadır.

Tüm dünyada özellikle Avrupa ve Amerika'da sayıları gittikçe artan alternatif hanehalklarına (özellikle küçük hanehalklarına) yönelik olarak, 1970'lerden itibaren, hanehalkı çeşitliliğine önem veren ve modern yaşamla gelen yabancılaşma ve yalıtılmaya karşılık sosyalleşmeyi ve özellikle büyük kentlerde gündelik yaşamı kolaylaştırmayı hedefleyen birtakım mekansal örgütlenmeler ve alternatif yaşam çevreleri (co-housing, collective housing, paylaşılan konutlar, hosteller, tele-köyler) üretilmeye başlanmış ve son yıllarda büyük hız kazanmıştır. Oysa ülkemizde kentsel bölgelerdeki küçük hanehalklarının nüfus içindeki oranları hızla artarken 1 ve 2 odalı küçük konut üretimi dramatik bir biçimde azalmakta (Balamir, 1996) ve alternatif çözümler üzerine yeterince çalışma yapılmamaktadır. Bu anlamda bir deney ve deneyim eksikliğinden bahsedilebilir. Ranta odaklı üretim ve ihtiyaçları belirlemeye yönelik çalışmaların azlığı, zamanın ruhuna (zeitgeist), kent yaşamına ve bireyin barınma ihtiyacına uygun olanı bulmaya yönelik deneysel çalışmaların önünü kesmektedir. Bugün pek çok ülkede yaşam kültürü ile bugünün bireyinin ihtiyaçlarını bir araya getirerek alternatifler üretmeye yönelik 'yenilikçi konut' grupları / enstitüleri kurulmuştur (<http://www.inhousing.org>; <http://www.innovativehousing.ca>

vd.). Herhangi bir ülkede gelişen bir yaşam çevresi ya da konut alternatifi, örneğin Danimarka'da ortaya çıkan 'co-housing' diğer ülkeler tarafından alınarak ülkenin şartlarına, halkın ihtiyaçlarına ve kültürüne uygun biçimde geliştirilmiştir. İnsanların hiç bilmedikleri ve deneyimlemedikleri bir şeyi isteyip istemediklerine ya da onlara uygun olup olmadığına karar vermeleri zordur ancak mevcut yaşam biçimlerindeki eksikliklerin ve ihtiyaçlarının farkında olmaları sağlanarak başka alternatiflerin de olabileceği ve yaratılabileceği konusunda bilgilendirilmeleri ve düşünmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın amaçlarından biri de bugüne dek başka ülkelerde düşünülen ve üretilen alternatifleri tanıtarak giderek çeşitlenen nüfus yapısı ve küçülen orta-sınıfa bağlı olarak ülkemizin de gerçekte ihtiyaç duyduğu yeniliklere, yeni konut alternatiflerine dair girişimlere öncülük etmektir.

Geleneksel tek aile evleri ve apartmanlarda ihtiyaçları karşılanamayan alternatif hanehalklarına yönelik projelerin incelendiği 'Yeni Hanehalkları, Yeni Konutlar' kitabının editörlerinden Ahrentzen (1991a) başlıktaki 'yeni' kelimesinin aslında geçmiş yüzyıldan beri çeşitlenmekte olan dolayısıyla yeni olmayan, ancak son yıllarda dönüşümler geçiren ve tanınmayan hanehalklarına işaret ettiğini belirtir (Ahrentzen, 1991a). Yoksa geçmişte farklı hanehalkları için farklı konut ve barınma tipleri geliştirildiği görülmüştür. Örneğin ortaçağda evli çiftler için yapılan köy evlerinin yanında yalnız anneler ve kalabalık aileler için evler düşünülmüştür. Kenten kente dolaşan bekar erkekler için olduğu gibi okuldan atılan üniversite öğrencileri, yaşlı kadın ve erkekler ve efendilerinin evinde kalmayan hizmetçiler için de barınaklar yapılmıştır. Kaleler, saraylar, büyük kent otelleri, öğrenci yurtları ve manastırlar birlikte yaşama modelleri arasında sayılabilir (Ahrentzen, 1991a). Ancak bu çeşitliliği görmek için ortaçağa kadar gitmeye gerek yoktur. Örneğin, 19. yüzyıl İstanbul'unda her mahallede kente yeni gelenlerin kaldığı bekar odaları bulunur; erkekler, ailelerini de şehre getirip yerleşik düzene geçinceye dek buralarda kalırlardı (Duben ve Behar, 1996). Amerika'da II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen 'Vanport City' gibi çok kısa zamanda gerçekleştirilen bir projede, sadece aileler değil, yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler ve aile oluşturmayanlar da düşünülmüş, 24 saat açık çocuk bakım merkezleri, pişmiş yemek servisi gibi destek hizmetleri verilmiştir (Hayden, 1986). Bugün Amerika'da kullanılan yapı stokunun büyük ölçüde II. Dünya savaşı sonrası inşa edilenler olduğuna işaret eden Ahrentzen (1991a), değişen demografik yapı ve Amerikan toplumunun çoğulcu karakterinin artık yıllarca ideal

aile yaşamının sergileyicisi olmuş televizyon (medya) tarafından da tanındığına ve yansıtıldığına dikkat çeker. ‘Kate ve Allie’de aynı evi paylaşan iki tek ebeveynli aile, ‘Golden Girls’da yine bir evi paylaşan dört yaşlı kadın ve ‘Full House’da iki erkek arkadaşıyla bir evde üç çocuk büyüten dul, eklettik hanehalkı yapı ve dağılımını yansıtan örnekler arasında sayılabilir (Ahrentzen, 1991a). Bu diziler ülkemizde de gösterilmiş kitleler tarafından benimsenmiş dizilerdir. Türkiye’de halen geniş aileleri konu alan diziler popülerliğini korumakla birlikte yavaş yavaş aynı evi paylaşan iki kız ve bir erkeğin yaşamlarını konu alan Çatkapı vb. diziler toplumdaki farklı hanehalkı yapılarını yansıtmaya başlamışlardır. TUSİAD raporuna (1999) göre demografik geçişin tamamlandığı ülkemizde, zaman içinde zaten çeşitlenmekte olan hanehalklarının farklı bir araya geliş hatta ortak yaşam çevreleri oluşturma çabalarına tanık olmamız kaçınılmazdır. Çünkü günümüz çalışan insanı özellikle metropollerde gittikçe karmaşıklaşan yaşamını sadeleştirme ve kolaylaştırma eğilimi içinde olacaktır. Hanehalkı kompozisyonu çeşitlendikçe bu gelişmelere karşılık verecek yeni konut biçimleri geliştirilmelidir.

Modern dünyada kavramlar, işaret ettikleri alanlarda birtakım ‘sorunlar’ın yaşanmasıyla ortaya çıkar ve terminolojinin bir parçası olurlar. Barınma kültürü (wohnkultur) de her zaman varoluşa ve yaşama dair sorunların üzerinden tartışıldığı bir alan olmuştur (Bilgin, 2004). 18. yüzyılda endüstri devrimiyle başlayan modernite olgusu, son yıllarda inanılmaz bir hızla gelişen enformasyon teknolojisi ve tüketime odaklanan kapitalizmin etkisi ile artık farklı bir noktadadır. Bilgisayar modern bireyin bedeninin uzantısı haline gelmiştir. Modernite kimilerine göre barınmayı imkansız hale getirmiş kimilerine göre de tanımını değiştirmiştir (Heynen, 1999). Ancak gözardı edilen husus özellikle metropollerde sayıları gittikçe artan geleneksel çekirdek aileye alternatif hanehalkı üyelerinin -ya da en azından hayatlarının bir döneminde bu gruba dahil olan insanların- farklı ihtiyaçları olabileceğidir. İstanbul’un artık 19. yüzyılın ‘tek hakim şehir’ ya da sanayi öncesi imparatorluğun başkenti olma özelliklerini çoktan geride bırakmış bir metropoliten kent olduğunu ifade eden Kıray’a (1998) göre böylesi bir metropoliten alan olarak İstanbul yeni bir olgudur ancak bu yeni yapı içersindeki ilişkilerin çeşitliliğine, büyük kent yaşamının bu ilişkilere, konutlara, işyerlerine nasıl yansıdığına yeterince işaret edilmemektedir (Kıray, 1998). Oysa teknoloji, ulaşım ve haberleşme geliştikçe

bunların mekandaki yansımaları da belirginleşmekte, “*kentin içindeki yaşam tarzı da yepyeni özellikler kazanmaktadır*” (Kıray, 1998:170).

TUSIAD Raporu’na (1999) göre Türkiye’de konut kutuplaşmasına neden olan bir kentleşme sürecinden bahsedilebilir. Bu kutbun bir ucunda ‘zenginlerin yeni konut alanları’ diğer ucunda ‘fakirlerin yeni konut alanları’ yer alır. Zenginlerin konut alanlarında yaşayanların meşru kentsel sistem ve kurumlara ulaşmaları ve temel ihtiyaçlarını karşılamaları daha kolayken düşük gelir grupları için kentsel entegrasyon oldukça zor hatta imkansızdır (Erder, 1999). Tüketme kapasitesine göre farklılaşan gruplar kent içinde ve çevresinde kendi korunaklı yerleşimlerini (gated community) oluşturmuşlardır. Bu dönüşüm yani semtlerin sosyo-ekonomik katmanlaşması İstanbul’da Birinci Dünya Savaşı, sınıf temeline göre şekillenmesi ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlar. II. Meşrutiyet Döneminde az sayıda zengin ve modern düşünceli Müslüman semtlerini terk ederek gayrimüslim semtleri olan Şişli ve Nişantaşı’ndaki apartmanlara geçmeye başlamışlardır. Bunun öncesinde İstanbul’daki mahallelerde toplumsal sınıflara değil din ve etnik kökene dayalı bir ayırımdan bahsedilebilir. Mahalle içinde fakir zengin ayrımı yoktur (Duben ve Behar, 1996). Bugünün sınıf temeline dayanan ayrımı kent içinde iletişimsizliğe meydan vermekte, sosyal dayanışmayı ortadan kaldırmaktadır. Turgut ve Akbalık’a (2004) göre konutun statü sembolü bir tüketim nesnesine indirgenmesi bağlamsızlığa, kentlilik bilincinin yerini, yabancılaşma, bağlamsızlık ve izolasyona bırakmasına neden olmaktadır. Oysa konut doğası itibarı ile nitel ve nicel değerlerin karşılıklı ve sürekli ilişki içersinde olmasını gerektiren bir olgudur. Esas olan konut içinde yaşanan deneyimlerdir ve bu deneyimler aynılaştırmış bir konut stoku içerisinde ne dereceye kadar farklılaşabilir?. Üsluplaşmış modernizmin en çok eleştirilen yönlerinden biri tarihi ve bağlamı yok sayması, evrensel ilkelerle tektip kullanıcı için tasarım yapması olmuştur. Geline nokta durum çok da farklılaşmamıştır. 21. yüzyıl İstanbul’unda gündelik yaşam dinamikleri kent dokusunda gelir gruplarına yönelik çeşitliliğe (ya da tabakalaşmaya) yol açmışsa da bu çeşitlilik ortaya çıkan yeni yaşam biçimlerine hitap etme yetisinden yoksundur. Türkiye’de kentlerin sürekli değişen ilişkilere ve süreçlere uyum sağlayabilen esnek yapılara kavuşmaları gerekmektedir. Şimdiye dek öncelikli sorun kırsaldan kente gelenlerin karşılaştıkları problemleri çözmek olmuş ancak bu süreçte kentleşmenin niteliksel problemleri hep gözardı edilmiştir (Işık ve Güvenç, 1999).

Frank ve Ahrentzen'in (1991) derledikleri 'Yeni Hanehalkları, Yeni Konutlar' kitabı "Mevcut geleneksel düzen içerisinde gündelik yaşamlarını sürdüremeyenler için yeni konut biçimleri üretilmelidir" düşüncesinden hareketle tek ebeveynli aileler ve düşük gelirli bekar insanlar için paylaşımlı ve kolektif yaşam düzenlemelerine odaklanır ve dört temel konuyu vurgular.

- Farklı hanehalkı türlerinin entegrasyonu
- Konutun diğer kullanıcılarla, sosyal hizmetlerle entegrasyonu
- İkamet edenlerin evlerinin planlama, tasarım ve yönetim süreçlerine katılımı
- Mahremiyet ve paylaşım arasındaki dengenin sağlanması (Ahrentzen, 1991a:xiii-xiv).

Bu dört maddenin tasarım sürecinde dikkate alınmaya başlamasıyla alternatif hanehalklarına mensup bireylerin ev içi yaşamları, yaşam çevreleri ve kentle kurdukları ilişki açısından memnuniyetlerinin de beraberinde geleceği düşünülmektedir. Dickinson'a (1995) göre:

"Başarılı bir 21. yüzyıl evi için temel kriter her bir ailenin evindeki kendine özgü yaşam doğasıyla uğraşmaktır. Çekirdek aile varlığını sürdürmekle birlikte, onun atomik parçaları kültürümüze yayılmaktadır ve henüz olmadıysa çok yakında konut pazarının büyük bir bölümünü oluşturacaktır. Bireyler için tasarım yapmak zordur, ancak tipik aile yapısının çok çeşitli hanehalklarına parçalanmakta olduğu bir kültürde konut sakini tasarım programları tek ebeveynli evleri, çok nesilli evleri, ev-ofisleri, ilişkisiz bireylerin aile gibi bir arada yaşadıkları evleri ve diğerlerini de kapsayacak biçimde genişleyecektir. Geleneksel olmayan hanehalklarının farklı kullanım desenleri için mikro tasarımlar yapmak bir gereklilik halini almıştır çünkü bu hanehalklarının ihtiyaçları, mevcut konut stokunun büyük bir kısmını dışlar." (Dickinson, 1995:xx).

Kullanıcı her zaman konutun önünde gider. Kullanıcı profilini tanımak ve ona göre tasarım yapmak önemlidir. Mimar, tek aile evi tasarlarken bu şansa sahiptir ancak genel bir kullanıcı grubu için tasarım yapılırken durum zorlaşır. Hanehalkı çeşitliliğinin farkında olmak ve bu çeşitliliğe hitap edecek, esnek kullanıma elverişli özellikle büyük kentlerde sosyal kaynaşmaya zemin hazırlayacak, tasarım kararları verebilmek adına farklı hanehalklarının farklılaşan ihtiyaçlarının ve ortak paydalarının bilinmesi, bu alanda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Teknolojik gelişmeler, ekonomik ve siyasal dengeler içerisinde yaşanan dönüşüme ayak uyduran insanın durumu, öncelikle konut mekanına yansımalıdır. Amaç barınmayı yeniden düşündürmektir. Barınmayı yeniden düşünmenin yolu da barınan hanehalklarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini, sosyo-fiziksel çevreyi nasıl anlamlandırdıklarını anlamaktan geçer. İncedayı (2003) konutun artık barınma

sorununa bir mimari yanıt olmanın ötesinde bir yaşam biçimi önerisi olarak değerlendirilmesi gerektiğini, çevresi ile kurduğu çok boyutlu ilişkinin de önemli bir araştırma alanı oluşturduğunu ifade eder. Bu çalışmada ‘barınma’ sadece konutu değil konutun bir parçası olduğu tüm sosyo-fiziksel çevreyi kapsayan daha geniş ölçekli bir kavram olarak ele alınmıştır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Gittikçe çeşitlenen hanehalklarının konutla kurdukları ilişkiyi anlamaya, beklenti ve ihtiyaçlarını belirlemeye ve mevcut konut stokunu bu perspektiften değerlendirip öneriler sunmaya yönelik böylesi bir çalışmanın İstanbul gibi bir metropole odaklanması hedeflendiğinden, ikinci bölümde öncelikle bir yaşam biçimi olarak kentlilik ve kentleşme kavramlarının tartışılması hedeflenmiştir. Çünkü kentte barınmak kaçınılmaz olarak farklı bir kültürdür. Bu bağlamda, ilk olarak modernite öncesi barınmanın anlamı, yaşam biçimleri incelenmiş, ardından modernite projesi çerçevesinde ‘barınma’nın değişen dönüşen anlamı hem düşünsel hem de fiziksel boyutta irdelenmiştir. Tezin genel çerçevesi içerisinde Batıdaki değişimlerle aynı dönemde Osmanlı’da/Türkiye’de olup bitenler eşzamanlı ve karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde ayrıca metropolleşme olgusu, metropolde gündelik yaşam ve bu yaşamın dinamikleri: görünmeyen teknolojilerin hayatın akışına dahil olması, iletişim devrimi, küreselleşme, hız-hareket, zaman-mekan sıkışması, uzmanlaşma /iş bölümü ve yabancılaşma/parçalanma gibi durum ve kavramlar tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde, yeni konut ve yaşam biçimlerinin ortaya çıkışına zemin hazırladığı düşünülen hanehalkı çeşitliliğinin tanıtılması amacıyla öncelikle ailenin çözülmesi, hanehalklarının ortaya çıkışı, ve ‘hanehalkı’ kavramı ile geçmişteki alternatifler hanehalkları, yaşam biçimleri hem Batıdaki örnekler hem de Osmanlı dönemi ve Türkiye üzerinden incelenmiş; ardından günümüz metropollerindeki çekirdek aileye alternatif yaşam biçimleri – yalnız yaşayanlar, birlikte yaşam, tek ebeveynli aileler, ayrı aileler, bilinçli çocuksuzluk vd.- tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde konut ve yaşam çevresi başlığı altında öncelikle geçmişten günümüze İstanbul’da konut ve yaşam çeşitlenmesi üzerinde durulmuştur. Osmanlı’nın son dönemine kısaca değinildikten sonra İstanbul’da çekirdek aile dışındaki hanehalklarını ‘öteki’leştirdiği düşünülen konut ve yaşam çevresi sunumları 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde sosyo-ekonomik, kültürel değişim ve

dönüşümler ışığında incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, günümüz insanının ve giderek çeşitlenen farklı hanehalklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak batıda geliştirilen yaşam çevreleri ve konut alternatifleri (co-housing, collective housing, hosteller ve birtakım program ve hizmetlerle desteklenmiş aile bağı olmayan insanların aynı daireyi paylaştığı apartmanlar, tele-köyler vd.) irdelenmiştir. Bazı Avrupa şehirlerinde eski yapı stokunun yeniden değerlendirilmesi ile birbirinden farklı hanehalklarını bir araya getiren kent parçacıkları da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Son olarak kısaca konut içi yaşamın dönüşümüne değinilmiştir.

Beşinci bölüm, kuramsal altyapısı oluşturulan tezin temel sorunsallarına odaklanan alan çalışmasına ayrılmıştır. Öncelikle mevcut literatür irdelenerek yapılı çevre ve konut araştırmaları için kullanılan genel çerçeve ve yaklaşımlar ile özelde yapılı çevre-hanehalkı ilişkisine odaklanan çalışmalar gözden geçirilmiş ve araştırmanın bağlamsal çerçevesi oluşturulmuştur. Ardından araştırma stratejinin belirlenmesi, veri toplanması ve analizine yönelik olarak kullanılan yöntemler adım adım açıklanmıştır. Örneklemin özelliklerine ilişkin verilerin gösteriminin ardından, ölçek, hanehalkı türü ve frekans sıklığına göre düzenlenen bulgular, araştırmanın bağlamsal çerçevesini oluşturan temel kategoriler ve araştırma sorunsallarının üzerinden irdelendiği kavramlar altında sunulmuş ve temalar arası ölçeksel ve mekansal karşılaştırmalar, analizler yapılmıştır.

Son bölümde ise ortaya çıkan bulgular ışığında tezin temel sorunsalları ve yeni yaşam çevreleri oluşumuna zemin hazırlayacak yaklaşımlara yönelik genel bir tartışma yapılmış; bu çalışmanın alana katkısı ile bundan sonra yapılabilecek araştırmalarla ilgili öneriler üzerinde durulmuştur.

1.3 Yöntem Üzerine

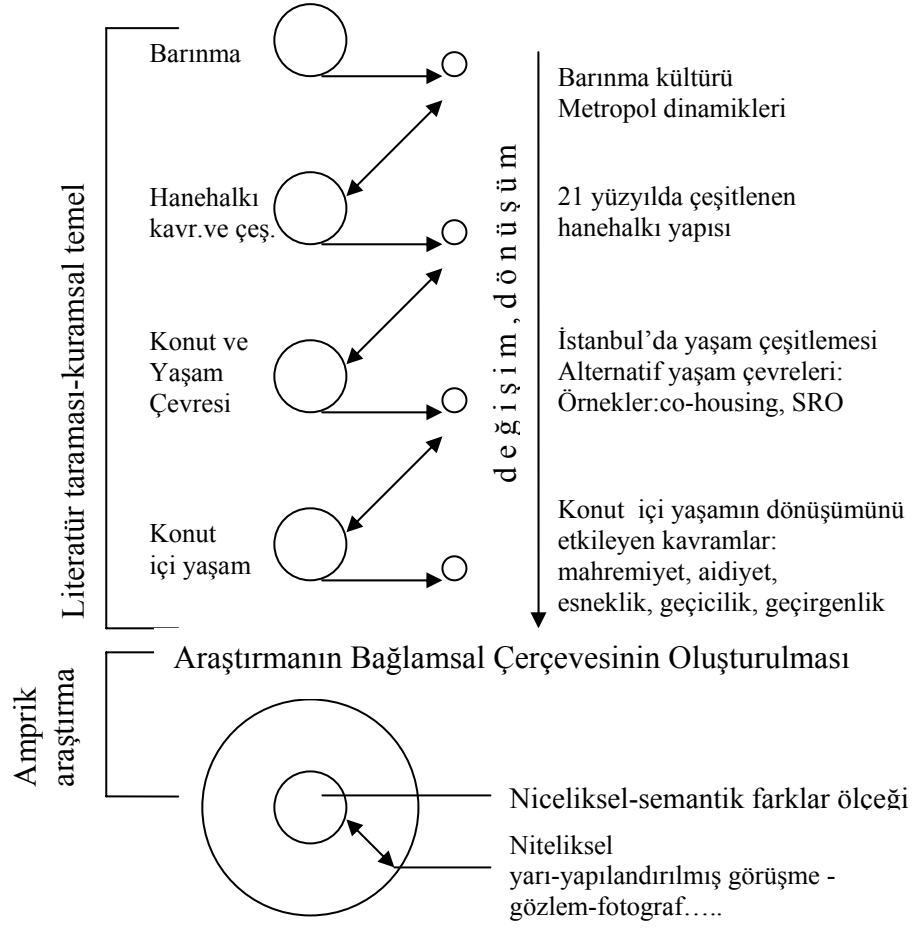
‘Ev Dönüşümleri. 21 yüzyıl yaşamını şekillendirmek’ başlıklı kitabında holistik bir kavramsal çerçeve oluşturarak *‘akışkan, açık ve sürekli değişen anlamların dünyasında ötekilerle birlikte varolabilecek bir gerçeklik inşa etme’* çabasında olduğunu ifade eden Franklin’e (2006) göre konut çalışmaları yapılı çevrenin temel elemanı olan ev (dwelling) yerine konut finansmanı, yönetimi elverişliliği gibi politik ve yaşamaya ilişkin konulara odaklanmaktadır. *Oysa “Konutun sahası çok geniştir ve yaşamın pek çok alanını etkiler, dolayısıyla tek bir disiplinin kuralları içinde kavramsallaştırılamaz. Rapoport ve Lawrence’in da tartıştıkları gibi konutun daha*

bütünleşmiş ve holistik bir biçimde kavramsallaştırılmasına ihtiyaç vardır”
(Franklin, 2006:2).

Metropol dinamikleri, gündelik yaşam, ev içi yaşam, ‘ev’e atfedilen anlamlar ve hanehalkları, bunların hepsi sürekli bir etkileşim içerisinde eşzamanlı olarak dönüşen kavramlardır. Dolayısıyla kavramlar arasında sürekli bir akışkanlık söz konusudur. Disiplinler arası bir nitelik taşıyan, -mimarlık, sosyal bilimler ve coğrafya- gibi farklı disiplinlerin bilgi alanlarını kullanan bu çalışmada öncelikle kavramlar arasındaki akışkanlığı zedelemeyen incelemenin oturtulacağı kuramsal bir temel oluşturulmuştur. Tezin kuramsal bölümlerinde ilgili kavram ve olgular hem Batı kültürü çerçevesinde genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuş hem de Türkiye ve İstanbul’un özgün koşulları detaylı olarak irdelenmiştir.

Ardından, yapılı çevre ve konut araştırmaları için kullanılan genel çerçeve ve yaklaşımlar ile çeşitli hanehalkı türlerinin konut ve yaşam çevreleri ile ilişkilerini sorgulayan araştırmalar irdelenmiş ve yapılması hedeflenen araştırmanın üzerine temelleneceği bir bağlamsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırma, farklı hanehalkı türlerinin fiziksel ve sosyal anlamda konut ve yaşam çevrelerine farklı anlamlar yükledikleri ve dolayısıyla da alternatif konut ve yaşam çevrelerine ihtiyaç duydukları genel tezine dayanmaktadır. Buradan hareketle İstanbul’da yaşayan çekirdek aileye alternatif küçük hanehalklarına odaklanan anlık ve keşfedici, niteliksel ağırlıklı ancak niceliksel verilerle de desteklenen, çok çeşitli veri toplama yöntemlerinden yararlanan bir alan araştırması tasarlanmıştır. Bu çalışmanın en başından itibaren sonuna dek tüm evreleri, atılan tüm adımları ve bu adımlar arası ilişkiler Ek A’dan takip edilebilir.

Tez kapsamında uygulanan yöntem (kuramsal temel ve araştırmanın tasarımı) aşağıda grafik bir dille ifade edilmeye çalışılmıştır:

Şekil 1.1 : Yöntem.

2. BARINMA KÜLTÜRÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ

Saegert (1985) barınma fikrinin çevresel psikolojinin temel kuramsal yapısını oluşturduğuna dair inancını dile getirir. Bu fikir ona göre “*Kişinin, yaşamını sürdürmesini, yaşamını başkaları ile birleştirmesini, yeni yaşamlar ve sosyal kategoriler yaratmasını ve süreçleri anlamlandırmasını dolayısıyla dünya üzerinde bir kimlik ve yer edinmesini sağlayan fiziksel, sosyal ve psikolojik etkileşimi tanımlar....barınmak çevre ile kurulabilecek en yakın ilişkidir*” (Saegert, 1985:288).

İnsanlığın tarihi aynı zamanda barınma kültüründeki dönüşümün tarihi olarak da düşünülebilir. Burada kastedilen barınma sadece fiziksel anlamda bir barınma değildir aynı zamanda bireyin hayattaki duruşunu ve yaşam biçimini tanımlar. Sürekli değişen devinen barınma kültürü bazı dönemlerde kırılmalar yaşamış ani ve hızlı dönüşümler geçirmiştir. Bu tez kapsamında barınma kültürü, en önemli kırılma noktalarından biri olduğu düşünülen modernite kavramı ekseninde, modernite öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı başlık altında incelenecektir. Bu noktada modernite kavramına yüklenen anlamı açmak yararlı olacaktır. ‘Modernite’ Avrupa ve Kuzey Amerika’da son birkaç yüzyılda gelişen ve erken 20. yüzyılda tamamen belirginleşen yeni medeniyeti tanımlar. Üzerinde fikir birliğine varılan konu, Avrupa ve Kuzey Amerika’nın, doğanın çalışılması için yeni ve güçlü bir yöntem geliştirdikleri, ayrıca yeni makine teknolojileri, ve endüstriyel üretim biçimleri ile yaşam standartlarında benzeri görülmemiş bir yükselişe neden olduklarıdır. Bugün Batı-dışı dünyada da ‘modernleşme’ ya da ‘gelişme’ olarak tanımlanan, modernitenin bu biçimidir. Modern Batı, insanlık tarihinde kapitalizm, büyük oranda laik bir kültür, liberal demokrasi, bireysellik, rasyonalizm, hümanizm, serbest pazar, teknoloji ve endüstrileşme gibi birtakım kavramların kombinasyonuna ilk olarak sahip olmuştur. Pek çok tarihi toplum bunların bir ya da birkaçına sahiptirler belki ancak hepsinin birlikteliğinin verdiği ivmeyi yaratan Batı’dır (Cahoone, 1996).

Modernitenin tarihi başlangıç noktası, esasının hangi özelliğine dayandırıldığına bağlı olarak değişir. Laiklik anlamında bakıldığında 16. yüzyılda Protestan reformu, Roma Katolik kilisesinin evrensel gücünün reddi ile Erasmus ve Montaigne’in temsil ettiği hümanistik şüpheciliğin gelişimi; bilimsel açıdan bakıldığında 17. yüzyılda

Galileo, Harvey, Hobbes, Descartes, Boyle, Leibniz ve Newton'un bilimsel devrimleri; özgürlükler anlamında bakıldığında 18. yüzyılda ABD ve Fransa'nın cumhuriyetçi politik kuram ve devrimleri ile başlamış kabul edilebilir. Ancak Cahoon'a (1996) göre önemli olan soru, modernitenin başlangıç tarihi değil ortaya çıkan yeni yaşam biçiminin doğası, kaderi ve geçerliliğidir.

Bu bölümde barınma kültürü modernite öncesi ve sonrasında irdelendikten sonra metropollerin ortaya çıkışı, barınma kültürünün dönüşümüne etkileri ve İstanbul örneği üzerinde durulacaktır.

2.1 Modernite Öncesi Barınma Kültürü

Rapoport'a (1969) göre ilkel kültürler, bireylere ekolojiyle ve hanehalkı biçimlenişiyle toplumdaki ve kosmozdaki yerleriyle uyumlu bir biçimde barınabilmelerine olanak tanıyacak tüm bilgi ve malzemeyi sağlıyordu. Ancak birey kendi evini yapabilme olanağını kaybetmeye başlayınca, araya önce ustalar ardından daha karmaşık mekanizmalar ve teknoloji girdikçe dünyada barınma deneyimi ile konut formu arasındaki ilişki kayboldu.

Modern öncesi dünya güçlü kimliklerden ve anlamlardan oluşmuş sabit ve istikrarlı bir dünyaydı. Modern öncesi mimarlık da anlamını ve gücünü 'yer' yapma kudretinden alıyordu. Konut, insanların ait olduğu 'yer' olmanın yanı sıra, hayatın devamlılığını sağlayan kadın işgücünün, kadının dönüştürme eyleminin de yeri idi (Verschaffel, 2002).

İnsanoğlu kentte tarımsal olmayan işgücü ile yeni bir dönem yaratmıştır. Eski çağlarda kentlerin varolabilmesinin ön koşullarından biri en azından yiyecek açısından bir ard bölgeye bağımlı bir topluluğun ortaya çıkmasına olanak sağlamasıydı. Nüfusun kentlerde yoğunlaşması ise teknoloji ve buluşları gerektiriyordu. Tam da bu yüzden hayvanların evcilleştirilmesi ve toprağın işlenmesi, tekerlek, dingil, pulluk gibi tarımsal araç gereçlerin keşfi yerleşmelerdeki nüfus yoğunlaşması için bir ön koşul olarak algılanabilir. Batı Avrupa'da ortaçağda kentlerin ikinci temel gelişimleri, üretimde işlevsel olarak uzmanlaşma ile yaşandı. Özellikle ekonomik alandaki uzmanlaşma ile birlikte ortaya çıkan ortaçağ burjuvazisi ve zanaatkarlar için lonca sistemi ile birlikte kent artık bir atölyeye dönüştü (Hatt ve Reiss, 2002). Sanayi öncesi toplumlarda çalışılan yer/oturulan yer farklılaşması

yoktu. Toplumun küçük bir yüzdesini oluşturan kentliler de ya evlerinde çalışıyorlar ya da çalıştıkları yere çok yakın konutlarda ikamet ediyorlardı (Kıray, 1998).

Ekonomik örgütlenme açısından bakıldığında sanayi öncesi kentin ekonomisi canlı enerji kaynağına (insan ya da hayvan) bağımlıydı; üretim kapasitesini artıran cansız güç kaynaklarından -elektrik, buhar- yoksundu. Zanaatkarlar, kendi lonca ve toplulukları içerisinde ya evlerinde ya da evlerine yakın küçük dükkanlarda üretimin her aşamasına katılarak çalışırlardı. Oysa sanayileşmiş kentlerde oldukça karmaşık bir iş bölümü ve işlevi diğerlerini yönetmek ve kontrol etmek olan diğerlerinden daha nitelikli bir yönetici grubuna ihtiyaç duyulmuştur (Sjoberg, 2002).

Sjoberg'e (2002) göre sanayi öncesi kentler dışarıdan aldıkları gıda ve hammaddelere bağımlı olduklarından birer pazar özelliği taşımakla birlikte siyasal, dinsel ve eğitimle ilgili işlevleri de yerine getiriyorlardı. Toplumsal farklılaşmanın doğurduğu farklı mahalle ve semtlerde birtakım etnik gruplar ve meslek grupları bir arada yaşarlardı. Bu katı toplumsal farklılaşmaya rağmen alan kullanımında bir uzmanlaşmadan bahsedilemezdi ve iş bölgeleri kentleşmiş-sanayileşmiş topluluklarda olduğu gibi başat bir konuma sahip değillerdi. İstanbul da 18. hatta 19. yüzyıl boyunca Sjoberg'in bu tanımına uyan bir sanayi öncesi kenti görünümündeydi. Özel bir işlevin (genellikle iktisadi/ticari) yerine getirilmesi için farklı din ve kökenlerin kaynaşmasını gerektiren bölgeler hariç nüfusun yerleşim biçimini belirleyen etnik ve dini özelliklerdi. Benzer biçimde temel ticari dallar ve çoğu parayla ilgili meslekler de 'bir etnik ve/veya dini farklılaşma modeli' izliyordu (Eldem, 2003).

Sanayi öncesi kentinde kentsel-endüstriyel topluluklarda 'başat' bir sınıf olarak kabul edilen yarı-varlıklı '*orta sınıfa*' rastlanmazdı. Toplumun üretim sistemi ancak küçük bir varlıklılar grubunun gıda ve hizmet gereksinimlerinin karşılanmasına olanak tanımaktaydı (Sjoberg, 2002). Türkiye'de de ilk orta tabakalaşma eğilimleri Kıray'a (1998) göre Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılında özellikle gayrimüslimler arasında Batı'ya bağımlı iş örgütlerinde çalışanlar ve orta çaplı tüccar oluşumları ile başlar. Beyoğlu'nda ve diğer gayrimüslim mahallelerinde, dinsel ve etnik kökene bağlılıktan kaynaklanan bir taklitçilikten öte ihtiyaca yönelik olarak önce sıra evler sonra da apartmanlaşma görülür. Müslüman kesimin orta tabakalara katılması zaman almış, uzmanlaşmış meslek gruplarıyla, büyük girişimcilerin, orta çaplı tüccarların sayılarının artması 1960'ları bulmuştur. Çözüm yine aynıdır: apartmanlaşma.

1970'lere dek Türkiye'de biriken sermayenin büyük bölümü apartman yapımına yatırılmışsa da tek yatırımcısı olan bu yapılar talebi karşılayamamıştır. “*O zaman toplumun ekonomik özellikleriyle tutarlı olarak bir örgütlenmemiş sektör etkinliği gibi, önce yap-satçılık ve kat mülkiyeti, sonra çeşitli kooperatifleşmeler ve banka kredileri gibi çözümler bulunmuştur*” (Kıray, 1998:140).

Yine, sanayi öncesi kentlerde bireysel saygınlık büyük önem taşır. Statü farklılıkları bireysel farklılıklarla, ait olunan sınıf ya da etnik grup, meslek, yaş, cinsiyetle hatta giyim kuşamla ilgilidir (Sjoberg, 2002).

Sjoberg'e (2002) göre, yoğun sanayileşme beraberinde “*ussal, özerkleşmiş.....istihdamın evrensel kurallara bağlı olduğu , topluluk sınırlarının dışına taşan bir ekonomik yapıyı, kayırmadan daha çok başarıya önem veren bir sınıf sistemini, evrensel değerlerden daha çok kendine özgü ölçütlere yer veren bir eğitim sistemini ve kitle iletişimini gerektirir*” (s. 52).

Keller (2003), Tönnies'in ‘Gemeinschaft ve Gesellschaft’ (1887) kitabında cemaat/topluluk (gemeinschaft) ile toplum (gesellschaft) arasında yaptığı ayrımı dikkat çeker. Almanca bir terim olan ‘Gemeinschaft’ kişisel bağlılıklara, gelenekselciliğe ve kökü holizm, saltanat ya da paylaşılan değerler olabilecek derin yakınlıklara dayalı bir sosyal yaşam biçimi iken ‘Gesellschaft’ daha soyut, kişisel olmayan, resmi bir sosyal kurallar, roller ve kurumlar bütünüdür. Seçici yakınlıklar, rasyonel hesaplamalar müzakere edilen ilgi alanları ve hedefler söz konusudur. Tönnies bu iki kavramın tarihsel süreçte iki uç noktayı temsil ettiklerini düşünür. ‘Gemeinschaft’ insanları tüm ayrıştırıcı faktörlere rağmen bütünlüklerini koruyabilme yetisine sahipken ‘Gesellschaft’ insanları tüm birleştirici faktörlere rağmen temelde ayırdırlar.

2.2 Modernite Sonrası Barınma Kültürü

Barınma (dwelling) kavramının, ev ile konut arasındaki karşıtlığın altını çizdiğini düşünen Saegert (1985), fiziksel olarak konut biriminin, ev deneyimini tanımlamadığını varsayar. “*Barınma kavramı, bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik çevrelerle kurdukları daha aktif ve mobil ilişkileri çağrıştırır. Bireyin kendisi ile fiziksel dünya arasında kurduğu, modern öncesi barınaklarda açıkça görülen ve artık gereksiz biçimde şiirsel ve hayal ürünü kabul edilen daha ruhani ve sembolik bir*

bağlantıya işaret eder. Zaman ve mekanda kendimiz için devamlı olarak yer yapma gerekliliğini vurgular” (Saegert, 1985). Hatta kişisel ve sosyal kimlikleri şekillendirir. Bu alıntıdan anlaşıldığı kadarıyla Saegert (1985) barınmanın modern öncesi döneme ait barınaklarda daha deneyimlenebilir bir durum olduğuna işaret etmektedir.

Saegert (1985) evin, barınmaya göre daha kısıtlayıcı ve yer’e dayanan (place based) bir kavram olduğunu ifade eder. Evi, daha çok gündelik yaşamın önemli aktivitelerinin geçtiği yer olarak kullandığını belirtse de bunun her zaman böyle olmayabileceğinin kişinin gündelik yaşam aktivitelerinin çoğunu başka bir yerde gerçekleştirebileceğinin veya yaşadığı yeri evi olarak göremeyebileceğinin altını çizer (Saegert, 1985). İnsan kendini pek çok yerde ‘ev’in de hissedebilir. Bu ‘yer’ler aslında onun dünya üzerinde barınabildiği, rahat hissettiği yerlerdir ve bu anlamda ‘ev’in kısıtlayıcılığı ortadan kalkmaya başlar. İnsanı atmosfer koşullarında, tehlikelerden koruyan her türlü yapı, işyerleri, alışveriş merkezleri vd. aslında insanı barındırmak içindir. Bunlar arasında kimileri örneğin günümüzün çoğunu geçirdiğimiz işyerleri metaforik anlamda bizim evimiz olabilir. Özellikle modernite sonrası bu kavramlar konut-ev-barınak arasındaki ilişkiler ve sınırlar son derece göreceli, geçirgen ve kaygan bir hal almıştır.

Verschaffel’a (2002) göre evin anlamının karmaşıklığı onun merkeziliği sabitliği ya da güvenliğinin yapı çözümünden değil ‘konut ve ‘ev’in kendilerinin temsilindeki karmaşıklıktan kaynaklanır:

“Modernite, değişimi, hareketi, ulaşımı, açıklığı tanıtır, kimliği zayıflatan ve evin yapısını çözen (deconstruct) globalleşmeyi teşvik eder. Yaşamlarının büyük bölümünü a-topia’da geçiren insanlar sanal olarak çalışan, iletişim kuran sosyalleşen otomatik olarak her an yerlerini (durumlarını) yeniden tanımlayabilecek ve sürekli –geçiş durumunda olmak- dışında hiçbir yere ait olmayan ‘göçebe özneler’e dönüşürler. Bu modernite düşüncesi, eski dünyanın kapalılığı ve sabitliğinden vahşi hatta cesurca zorlama bir kopuş olarak modern öncesi mekan ve yer kavramlarının gerilimlerini ve belirsizliklerini inkar eder. Ev bu mantığın, merkezleştirme ve sabitleme gücünün de ötesinde bir şeydir. Her şeyden çok ev iki eşit gücün birbirini etkilediği, sınırladığı ve bir çeşit denge yarattığı bir mekandır” (Verschaffel, 2002: 288-289).

Lefebvre’ye göre eskiden de biçimler, fonksiyonlar ve strüktürler vardı ama bunlar ayrıştırılmamış bir bütünün parçaları idiler, isimlendirilmemişlerdi. Post-Kartezyen düşünce bu ‘bütünlük’lere meydan okudu. Ve her kompleks bütün, en küçük araçtan sanatın ve öğrenmenin en büyük işlerine kadar onları derin anlama bağlayan bir sembolik değere sahip oldu. Bu engin değerler tarihsel duruma, sosyal sınıflara,

yönetenlere göre değişebilir (mutable) bir yapıya sahipti. Her nesne, koltuktan, giysiye, eve kadar bir stile bağlı olmaya, biçiminin gerekli bir parçası olan daha geniş işlevleri, yapıları hem içermeye hem de maskeleye başladı (Lefebvre, 1987).

Bu duruma nasıl gelindiği düşünülürse aslında biçimin, fonksiyon ve yapı arasındaki ilişkinin kaybolmadığı tersine ilan edilen bir ilişki olmaya, daha çok görünen okunan gösterilen, reklamlarla güçlü ekonomik ve politik lobilerle empoze edilen bir ilişki olmaya başladığı görülür. Kısacası modern nesne artık ne olduğunu, rolünü ve yerini anlatır hale geldi ve buna konut da dahildi. Bu parametreler içinde çoklu sistemler ya da alt sistemler oluşturmaya başladılar. Örneğin mimarlık alanında yerel, bölgesel, ulusal mimari stiller ‘mimari şehircilik’e (architectural urbanism) zemin hazırladı: Sözde rasyonel geometrik biçimlerle evrenselleştirici bir strüktürler ve biçimler sistemi ortaya çıktı. Aynı şey endüstriyel olarak üretilen yiyecekler için de geçerliydi: sistem ürünleri işlevsel olarak belirli ev aletlerine –fırın,dondurucu, buzdolabı, ocak- göre sınıflamaya başladı. Sonuçta “*Durum ne olursa olsun konut, moda ve yiyecek her biri özerk alt-sistemler oluşturmaya eğilimliydi ve hala da öyleler. Her biri modern öncesi dönemdeki yaşam biçimlerinde olduğu gibi bir çeşitlilik sunuyor görünüyorlar. Ancak, bu çeşitlilik düzenlenmiş, görünen bir çeşitlilik...*” (Lefebvre, 1987:8).

Lefebvre’nin moderniteyle birlikte çeşitliliğin anlamının değiştiğini ve kendiliğindenlikten yaratılan yapay bir ‘çeşitlilik’in ortaya çıktığını ifade eden bu düşünceleri, aslında ülkemizde çeşitlilik arz ediyormuş gibi görünen ama aslında gerçek durumla (küçülen hanehalkı büyüklüğü ve giderek sayıları artan geleneksel olmayan hanehalkı türlerinin ihtiyaçları) bağdaşmayan aynı büyüklükte ve benzer görünümdeki konut stokunun durumunu anlamamıza da yardımcı olur.

Wirth’e (2002) göre, büyük kentlerin gelişmesi ‘*uygarlığımızın modernliğinin başlangıcı*’nı simgeler. Büyük kentlerdeki yaşam koşulları insanı doğasından uzaklaştırır (Wirth, 2002). “*Kent yalnızca, günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir*” (Wirth, 2002:77).

Barınma kavramının bugün üzerinde dolaştığı kaygan zemini anlayabilmek için kent yaşamının endüstri devrimiyle geçirdiği dönüşüme kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Avrupa’da XVI. yüzyıldan itibaren kırsal alanlara yerleşerek kentin lonca kurallarından kurtulan, rahatlıkla düşük ücretli işçi bulabilen endüstri tesisleri dağınık bir görünüm sergiliyordu ancak buharlı makinelerin ortaya çıkışı ile küçük tesislerin yerini alan büyük fabrikalar yeni enerji merkezleri etrafında toplanmaya başladılar. Böylece kentlere yoğun bir işçi ve işsizler ordusu akışı oldu (Bumin, 1998). Öte yandan Avrupa’da 16. ve 18. yüzyıllar arasında gerçekleşen yoğun ticaret ve servet birikimi aşamasında oturlan yer/çalışılan yer ayrışması başladı ve orta çaplı tüccarların sayılarının artmasıyla sıra evler ortaya çıktı. Ancak asıl dönüşüm endüstri devrimi ile olmuştur. Böylece pek çok insan birbirini tamamlayan farklı işlerde, aynı binalarda ya da yakın mekanlarda çalışmaya başlamış ve ortaya çıkan yeni orta tabakalar işyerlerine ulaşılabilirlik açısından benzer konumda konut talebinde bulunmuşlardır. Sanayileşmiş toplumlarda bu sorun 19. yüzyılda apartmanlarla çözülmüştür (Kıray, 1998).

Endüstri devrimiyle birlikte kent ve kırsal alan arasındaki ilişki öncekilerle kıyaslanmayacak biçimde altüst oluyorken daha önce görülmemiş bir konut sıkıntısı baş göstermiş ve çalışmak için kente gelenler çok kötü şartlar altında kimi zaman susuz, tuvaletsiz ortamlarda kolera ve tifüs mikrobu taşıyan hayvanlarla birlikte barınmak durumunda kalmışlardır. “*Mumford’un değerlendirmesine göre, endüstri kentinin üç temel unsurunu fabrika, demiryolu ve bakımsız konut oluşturuordu*” (Bumin, 1998:83).

19. yüzyıl itibarı ile kentin bu umutsuz havası barınma ve yaşam biçimine yönelik, ideal insan için ideal kenti yaratmayı amaçlayan birtakım yerleşim ütopyelerinin (Cabet’in İcari’si ya da Fourier’in Phalanstére’si gibi) üretilmesine neden olmuştur. Kenti işlevsel olarak ayrıştıran ve her bir işlev için standart bir yapı öneren, çeşitliliği göz ardı eden bu ‘ilerici şehircilik’ örneklerine karşılık, John Ruskin ve William Morris’in önderliğini yaptığı ‘kültürel yaklaşım’, farklılığın ve önceden kestirilemezliğin gerçekleştiği ‘organik kent’i savunmuştur. Ancak hem ilerici hem kültüralist yaklaşımlar kenti bir süreç olarak düşünmek yerine indirgenebilir bir nesne olarak görmüşlerdir. Yine aynı dönemde endüstri kentini eleştiren bir diğer düşünce çizgisi de Marx, Engels ve Kropotkin tarafından geliştirilmiştir. Bu düşünürler örnek sunmayan bir yaklaşımla, geleceğin kentinin kurallarını koymaya,

örneklemeye çalışan ütöplast şehircilik anlayışını eleştirmede birleşmişlerdir (Bumin, 1998). Engels (1992) için konut sorununun çözümü kentle kır arasındaki karşıtlığın/ayırımın ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

Kentte barınma biçimine yönelik olarak 20. yüzyılın ilk yarısında Tony Garnier'in Endüstri Sitesi'nde olduğu gibi Bauhaus anlayışı da zoning prensipleri ve yeşil alanlarının genişletilmesi ilkesi doğrultusunda sokakların kaldırılmasını öngörüyordu. Kentin karışıklığının, gürültü ve pisliğinin kaynağı olarak görülen sokaklar yeni kente uymuyordu. Yeni kent yaşamı sakinlerine bol güneş, temiz hava, yeşil alan ve düzen sunmalıydı. Le Corbusier de bu anlayışı tamamıyla benimsemişti. Nitekim 1925'de hazırladığı Paris'in Voisin planında Paris'i yeniden düzenlerken kenti oturulacak bölge ve iş bölgesi olarak ikiye ayırmış ve kentin merkezine her biri 250 metre yükseklikte 18 gökdelen dikmişti (Bumin, 1998). Öte yandan 20. yüzyılın başından itibaren merkezi ısıtma ve aydınlatma teknolojilerinin tüm orta sınıf evleri için geçerli olup ev işleri için kullanılan makinelerin boyutlarının küçülmesi endüstrileşmeyle özdeşleşen kente yüklenen olumsuz çağrışımlarla birleşince, batıda özellikle Amerika'da teknik ve mekansal olarak karmaşık kentsel konutun yerini banliyö evine ve yaşantısına bırakmaya başlamasına neden olmuştur. 19. yüzyılın ortaklaşa yaşam hayalleri deneysel barınma denemeleri, kadını ev işlerinden ve çocuk bakımından kurtarmayı ya da bu işleri ekonomik getirisi olacak şekilde yeniden düzenlemeyi öngören feminist hareketler, hepsi bir kenara atılmış 1920'lerden itibaren ev ve aile hayatı yüceltmeye başlanmıştır (Hayden, 1985). 1960'lardan sonra ise her alanda çoğulculuğu ve çok sesliği savunan postmodern hareketle ve beraberinde gelişen siyasi olarak da desteklenen soylulaştırma hareketi ile kente geri dönüş başladı. Kentlerin sadece yeterli yeşil alan ve uygun konutlar ibaret olmadığını, insanların canlı sokaklara, insan ilişkilerine ihtiyacı olduğunu savunan Jacobs (1992), tasarlanan kentin boşluğunun ve tekdüzeliğinin, kentliye ihtiyacı olan varoluşsal iklimi sağlayamayacağını savunuyordu. Gerçekten de kent sadece barınmaya dair ihtiyacın sağlıklı olarak karşılandığı bir yer değildir. İnsanların kalabalıklara, bazen kalabalıklar içinde kaybolmaya, gözlemeye ve gözlenmeye de ihtiyacı olabilir. Tüm bunlar yabancılaştırıcı niteliklerinin yanı sıra birçokları için de bir özgürlük alana tanımlamaktadır. Nitekim modern kentle birlikte ortaya çıkan bir figür *flâneur* de bir nevi bu özgürlüğün öznesidir.

Bartels (2004), Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya’da da 1960’lı yıllardan itibaren yeninin gücüne duyulan güvenle ilintili olarak yaşam kültüründe iyice belirginleşen kesin bir paradigma değişimi olduğundan bahseder.

“19. yüzyıl endüstri çağındaki devrimlerden bu yana, yaşam çevresindeki yenilikler o denli belirleyici ve etkili biçimde kendini göstermiştir ki, en geç 20. yüzyıl başına doğru teknik, toplumsal ve kültürel yeniliklere karşı duyulan şüphe azalmış ve kısa zamanda yeniye, teknolojik gelişmelere ve bunun belirleyici olduğu toplumsal yenilenmeye, kısacası ‘modern’ e olan inanç artmıştır” (Bartels, 2004:2).

Lyotard (1998) ‘domus’ mitini -ev fenomenini- megalopolis çağında iyice yabancılaşmış şehir yaşamı ile karşılaştırır. Ona göre domus bir çeşit mit üretir: ‘Yer’ miti. Domus aslında bugünün mitidir ve bölgeselcilik de bu çerçevede mite dayanan bir hareket olarak anlaşılabilir. Bir anlamda geç kapitalizmin homojenleşmiş mekanlarına bir tepkidir. Ancak ‘yer’ de bu geç kapitalist markette bir ürüne mi dönüşür? Artık bizim dünya ile kurduğumuz ilişkide temel birtakım değişiklikler oluyor. Bu noktada Lyotard diyor ki düşüncelerimizin gerisinde kaybolmuş domus aynı zamanda önümüzde bir serap, olanaksız barınaktır. Dolayısıyla kaybolmuş ‘domus’un aslı olmayan hatıraları ile uyandık ve bu hatıralar ile gelecekteki yazgısı (yeniden yazılışı) arasında bir çeşit geçitte hapsoldük. O yüzden farklılaşan, gelip geçen ev değil bizim barınma biçimimizdir (Leach, 1999).

Modernite ‘evsizlik’ durumu olarak da tanımlanabilir. Modernleşme sürecinin iki önemli taşıyıcısı, üretimin teknolojik gelişimi ve sosyal hayatın bürokratik organizasyonu (rasyonalite) ile birlikte sosyal ilişkilerin artan soyutlamasıdır. Sonuç olarak sosyal yaşam çoğullaşır. İnsanların yaşadığı evlerde, işyerlerinde, kulüp ve topluluklarda kimi zaman birbiriyle çelişen farklı kurallar ortaya çıkar. Birey, günlük yaşamında sürekli olarak çelişkili sosyal bağlamlar arasında gidip gelir ve modern toplumda hiçbir ortam gerçekten ev olamaz. Modernite bir yandan insanları aile, klan vs. tarafından empoze edilen baskılardan kurtararak özgürleştirirken, öte yandan geleneksel referans noktalarından vazgeçirerek bazı anlam kaymalarına yol açar. Felsefede modernite bazen barınmaya tamamen zıt bir durum olarak tanımlanır. Evsiz’ bir çağda yaşadığımızı düşünenlerin başında ev’i insanın ‘dünyada ve varlık içinde temel bulunma biçimi’ olarak tanımlayan Heidegger gelir (Turan, 1994). Heidegger’e (1971) göre barınmak, yeryüzü-gökyüzü-ölümlüler ve ölümsüzler arasındaki ilişkinin beslenmesi ve korunmasıdır. Barınan kişi varlığın bu dört temel boyutuna açık olmalıdır (Heynen, 1999). Modernite bu açıklığa olanak verir mi?

Bugün ağırlıklı olarak verimliliğe ve kullanışlılığa dayalı araçsal bir tutumdan bahsedilebilir. Özellikle ülkemizde kuvvetli bir pragmatik tavır hakimiyeti söz konusudur. Heidegger'e göre evlerin yetersizliği değil ölümlülerin barınmanın doğasını anlamamaları üzücüdür. Metafiziksel evsizliğin ötesine geçip 'dünyada olmak' için 'originary thinking'i, yani anlamı ve değeri yeniden ele geçirmeyi, önceden gizleneni dolayısıyla düşünülmeeni ortaya çıkarmayı önerir. Bir 'farkındalık' durumundan bahseder. Bedenlerimiz geçici 'yer'lerimizdir (Mugerauer, 1994). Günümüzde ise bedenlerimiz bir tek değil sürekli kayan, değişen, çoğul kimliklerimizin yerleri haline gelmişlerdir.

Adorno da 'Minima Moralia' Kitabının 'Evsizlere Sığınak' bölümünde evin geçmişte kaldığını , barınmanın imkansızlığını dile getirmiştir. Hatta "*kendi evimizi ev olarak görmemek, orada kendimizi evimizde hissetmemek, ahlakın bir parçasıdır*". Çünkü tüketim mallarının böylesine bollaştığı koşullarda bunların kısıtlanması ilkesine yer yoktur ancak sırf bu mülkiyet ilişkilerinin körlemesine sürdürülmesine neden olan 'bağımlılık' ve 'muhtaçlık' durumuna düşmemek için kişi bazı şeylere sahip olmak zorunluluğunu hisseder. Bu bir oyundur, paradokstur. "*Yanlış yaşam doğru yaşanmaz*" (Adorno, 2005:41).

Araştırmanın katılımcılarından 12 bu durumu şöyle ifade eder:

"Sürekli mekan değiştirmek. Bi yeri sahiplenmek istemem hiç bi zaman da istemedim. Ne bi eşyayı, ne bi kişiyi ne ait olmak isterim ne de sahip olmak böyle bi aidiyet üzerinden ilişki kurmak istemiyorum. ....Ama yaşadığın hayatta tutup da böyle yaşayamıyorsun çünkü bunu eğer söylersen dışarıda söylersen 'iyi o zaman evini bana ver' diyecek çünkü ama ben bunu yaşabilmem için toplumun da böyle yaşaması gerekiyor. Yani ben sokağa çıktığımda bi arabaya ihtiyacım varsa kapısını açıp kontağı çevirip gitmeliyim işim bittiğinde de aldığım yere koyabilirim ya da orada bi yere bırakmalıyım gibi bi toplum yapısı olması lazım. Şu an mecburen sahipleniyorum yani. Herkes saldırıyor bi yerlere de ondan kullandırtmıyor dolayısıyla ben de sahip olma ve sahip çıkmak zorunda hissediyorum." 12 (ÇGÇA)

Cengizkan'a göre "*konutun karşıladığı barınma işlevi, aslında tanımsız bir işlevdir. Öyle ya , insan varolduğu anda bu dünya üzerinde barınır. Bunu özellikle bir kabukla yapmak ve bunun da kolektif insanın varoluşunun gereksinimi olduğunu varsaymak, başlangıcın hatalı olduğunu gösteren bir noktadır*" (Cengizkan, 2004:14).

Modernliği , dışarı ile içerisi arasındaki varsayımsal güvenli sınırın sorunsallaştığı, yerinden edildiği, her seferinde silinip yeniden çizildiği bir bakıma tanıdık 'ev'in doğallığını yitirdiği durum olarak tanımlayan Tanju, (2005) modern metropolün bu

bağlamda ‘biz’in ev’i olmaya direndiğini ifade eder (Tanju, 2005). Öte yandan Saegert’e (2005) göre evin “*psikolojik bir rezonansı ve sosyal anlamı*’ vardır. Barınma deneyimimizin bir parçasıdır. “*Barınma deneyimimizin merkezi kendi evimiz, çevremiz/semtimiz, uçak rotaları ile bağlanan yer ağları ya da dünyadaki yerimize dair hayalimiz olabilir*” (Saegert, 1985:287).

Barınma sözcüğü artık konutun baskın tanımlayıcısı olmaktan çıkmakta, tüketimin hem objesi hem de tüketim ürünlerinin sergi alanı olmanın yanında sürdürülebilir bir yaşamın temel altyapısı, sosyal kimliğimizi temsil eden bir dışavurum aracı ya da yatırım ve sosyal güvence biçimi olarak yeni anlamlar kazanmaktadır. 21. yüzyılda mekanın yeni bir anlam kazandığı ve zamanla çok boyutlu bir ilişki kurduğu, böylece konutun iş mekanının doğal uzantısı hatta bazen kendisi haline geldiği söylenebilir. Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle ortaya çıkan sanal mekan ve denetlenebilir zaman kavramları artık tüm ilişkilerin mekana bağlı kalınmaksızın sürdürülebilmesinin yolunu açmıştır (Güzer, 2001).

Kent yaşamında bir anlam kaybına ve bu sorunun öncelliğine dikkat çeken Ak (2006) artık Baudelaire’in (2004) ‘Bohem’, ‘Flaneur’ gibi kavramlarının kullanıldığı şehirlerde yaşamadığımızı dikkat çeker. O şehirlerde insanlar birbirlerini günümüz şehirlerine kıyasla daha fazla tanıyorlardı. Bugünün şehirlerinde anlam kaybı insanların dünya ile çok, birbirleri ile az ilişki içerisinde olmaları ile ilgilidir. Bu yeni dünyada etiket kavramlar bireylerin kendilerinden daha önemlidir o yüzden de sürekli yeni kavramlar, insan tipleri üretilmektedir (Ak, 2006). Hatta bunun bir meslek haline dönüştüğü, dünyada ve Türkiye’de imaj yapımcıların (image maker) moda belirleyicilerin (trendsetter) türediği ve her gün ortaya yeni ‘insan tipleri’ ve ‘tanımları’ ile çıktıkları görülmektedir.

20. yüzyılın sonuna doğru küreselleşmenin, demografik, sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmelerin tüm dünyada farklı yaşam biçimlerinin, barınma alternatiflerinin tekrar ortaya çıkmasını kaçınılmaz kıldığı söylenebilir. Bu alternatifler 4. bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir (Franklin, 2006).

2.3 Metropollerin Ortaya Çıkışı

İnsanlık tarihinde hayvanların ehlileştirilmesi ve tarımın başlangıcı ilk büyük devrimi yaparak yerleşik düzene geçişi olanaklı kılmıştır. Bundan sonra medeniyetlerin

tarihleri Kıray'a (1998) göre aşağı yukarı kentlerin tarihidir. Zaman içerisinde Kartaca, Roma gibi çok kalabalık şehirler görülmüşse de Ortaçağ Avrupası'nda şehirlerin nüfuslarından ziyade sayılarının arttığı gözlenir. Şehirlerin yeniden büyümesi 15. yüzyılda başlar. Bu şehirler ait oldukları feodal sistemin parçaları olarak o toplumlara has özellikler göstermişlerdir. Feodal şehirlerde toplumun sosyal düzenine uygun olarak sert bir sosyal ayırım görülür. Etnik gruplar ve zanaatçılar kentin ayrı kısımlarında yerleşir, arazi kullanımına yönelik bir uzmanlaşma yoktur. Konutlar her türlü işlevi yüklenebilirler; ev işyeri ayrımı yoktur ve istenmeyen unsurlar şehrin dış mahallelerine itilir. Modern sanayi toplumlarının mali-idari merkez işlevini gören şehirlerinde ise geniş çaplı bir farklılaşma ve örgütlenme görülür (Kıray, 1998).

Hatt ve Reiss'e (2002) göre modern dönem, hızlı kentleşme ve nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşaması olgularıyla nitelendirilmiştir. Modern dünyada kentler her türlü hizmeti sunmak üzere kendi nüfusları için üretimde bulunurlar ve ekonomilerine göre yüksek derecede uzmanlaşmış ve çeşitlenmişlerdir.

Hilberseimer (2002) metropolleri "*devletlerin ve onların biçimlendirdikleri dünyanın enerji merkezleri*" olarak tanımlar. Metropoller modern zamanların ekonomik gelişiminin ürünü endüstrileşmenin doğal ve beklenen sonucudur. Metropolleri geçmiş dönemin kentlerinden ayıran tam da bu farklılaşan ekonomik şartlardır. "*Bugünün metropollerinin oluşumu, bilim ve üretim tekniklerinin gelişimi ile ilişkili olan kapitalist emperyalizmin ekonomik yapısına bağlıdır. Bu ekonominin gücü, ulusal ekonomi kavramının ötesine geçerek dünya ekonomisi ile bağlantı kurmaktadır*" (Hilberseimer, 2002:88).

Sanayi devrimi ve onunla birlikte gelen teknolojik gelişmelerle birlikte hızla büyüyen kentlerin uzamsal ve özdeksel yapılarında önemli farklılaşmalar olmuş ve sonuçta ortaya "*kentleşmiş toplumun baskın yerleşme biçimi olan*" metropoliten kent çıkmıştır. "*Metropoliten topluluk, her biri kendi etkinliklerinde ve kurumlarında az çok uzmanlaşmış birçok özegin ve yerleşim yerinin bulunduğu bir yerdir.*" Bu topluluk ancak modern ulaştırma ve iletişim teknolojilerinin yardımı ile kurulabilen karmaşık bir ilişkiler ağına bağımlıdır (Hatt ve Reiss, 2002:33).

Chaney, (1999) metropolü "*mekanı kullanan toplumsal bir olgu*" olarak tanımlar. "*Sosyolojik olarak metropol simgecilik aracılığı ile gündeme gelen -içinde*

simgelerin karşılıklı olarak daha karmaşık toplum tabakalarını ima ettiği ve anlamların öneminin yalnızca dönüşlü olarak ve devamlı bir yenilik süreci içinde anlaşılabilirdiği bir süreçtir” (Chaney, 1999:61).

2.3.1 İstanbul’un metropolleşme süreci

Kıray’a (1998) göre, Türkiye henüz feodal toplum düzeninden tam olarak kurtulamamıştır. Yeni modernleşen bir ülkenin şehirlerinin büyümesinde gözlenebilecek oluşumlar feodal sosyal düzeni hiç deneyimlememiş Amerika, Avustralya gibi ya da sanayileşmesi 15. yüzyıla dayanan İngiltere gibi ülkelerin şehirlerinde gözlenebilecek oluşumlardan farklıdır.

Kıray (1998), modern sanayi şehrinin sosyal yapısını tanımlarken merkezden dışarı doğru genişleyen 5 bölgeden bahseder.

1. Şehrin ortasında yer alan ve şehre asıl rengini veren ‘merkezi iç mntıka’
2. Merkezi iç mntıkayı çevreleyen, işyerleri ve konutların karışık halde bulunduğu geçiş mntıkası
3. Ucuz konut mntıkları
4. Orta sınıf konut mntıkları
5. En dışarıda ağır sanayi mntıkları ile zengin konut mntıkları

Merkezde bulunan iş mntıkası şehrin beyni konumunda olup tüm “*sosyal ve idari faaliyetlerin idare ve kontrol fonksiyonlarının*” toplandığı yerdir. İstanbul’da Taksim, Karaköy, Eminönü, Sirkeci semtleri bu görevi yerine getirirler. Şehrin büyümesi ve gelişimi bu merkezlerin gelişimine göre değerlendirilir. Merkezi saran geçiş mntıkları da şehrin büyümesi ve gelişimi konusunda çok kritik bir konuma sahiptirler. İşyerleri ve konutların bir arada bulunduğu bu bölgeler şayet şehir süratle büyüyor ve genişliyorsa kısa zamanda merkezle bütünleşir ancak şehir gelişim süratini kaybeder ya da gelişim yön değiştirirse köhneleşir. Çünkü buradan taşınanlar evlerini işyerlerine kiraya veremediklerinden ya boş bırakır ya da oda oda kiraya verirler. Satmayı tercih etmezler, değer kazanmasını beklerler. Böylece bu geçiş bölgeleri zamanla iyice bakımsız bir hal alır ve kente yeni gelen unsurların barınağı haline gelirler. İstanbul’da Tarlabaşı, Galata’nın arka sokakları bu tür bölgelere örnek gösterilebilir. Bu geçiş mntıklarını, geniş alanları kaplayan ucuz ve orta halli konut bölgeleri çevreler. Aksaray, Kocamustafapaşa, Edirnekapı, Şişli, Fatih, Nişantaşı, Kurtuluş vb. bu tür yerlerdendir. Bu bölgeler, merkezin geçiş mntıklarını

işgaliyle buralardan kaçanlar tarafından da sıkıştırılınca kopup ilerleyen nüfus da en dış mahallelere banliyölere yönelir. Merkezin baskısıyla gerçekleşen bu yatay yayılmaya -santrifüj dalgalar halinde gelişmeye- iki tali hareket daha eşlik eder. Bunlardan birincisi dikey büyüme yani tek aile konutlarının yerini apartmanların, çok üniteli konutların alması, ikincisi ise şehrin içinde türlü nedenlerle boş kalmış arazilere süratle bina inşa edilmesidir (Kıray, 1998).

Modern şehrin büyümesine etki eden iki temel faktörden bahsedilebilir. Birincisi göçen nüfus, ikincisi tarımsal olmayan işyerlerinin artışı, uzmanlaşma ve örgütlenmedir. Ancak bu iki faktör dengeli biçimde artarsa düzgün bir şehirleşmeden bahsedilebilir. Türkiye'nin şehirlerinde hızla artan nüfus yığılmasına karşın hem uzmanlaşma ve örgütlenme yeterince hızlı değildir, hem de konut bölgeleri tabakalaşmaya hassas bir şekilde tam bir farklılaşmaya uğramamıştır. Bu durum, şehir içindeki merkezin baskıyla ortaya çıkması beklenen büyüme gerilimi ve düzenli nüfus kaymasına engel olmuştur. Kente yeni gelenler nereye yerleşeceklerini bilemediklerinden ve yer değiştirmeyen nüfus ile düşük satın alma gücünün de etkisiyle gecekondular denilen ve kentle bütünleşmesi son derece problemlili olan yerleşmeler ortaya çıkmıştır (Kıray, 1998). Kıray'a (1998) göre;

“Demografik büyüme, sanayileşme ve konut sorunları ile birlikte kentleşmenin bugünkü aşaması istesek de istemesek de metropoliten bir gelişmedir.....Ülkemizde yerleşme ilişkilerinin değiştiği ve geniş anlamı ile kentleşmenin başladığı 1950'lerde ortaya çıkan tek hakim kent (primate city) olgusu nihayet 1960'lardan sonra toplumun bütününe has değişmelerle metropolitenleşmeye yönelmiş, çok fonksiyonlu tek büyük kent kendi içinde farklılaşma göstermiş örneğin sanayi gibi fiilen üretimin yapıldığı kurumları çevresindeki kentlere itmiş bunların nüfusunu 50.000 ya da 100.000'e çıkarmıştır” (Kıray, 1998:107-108).

Metropoliten kent çevresindeki sanayiye dönük yerleşmeleri kontrol eder onlarla sürekli ve çok yönlü bir karşılıklı etkileşim içindedir. Genel anlamıyla şehirleşme oluşumunun daha ileri ve özel bir şeklidir (Kıray, 1998).

Kıray (1998) ‘İstanbul: Metropoliten Kent’ başlıklı makalesinde İstanbul’un artık 19. yüzyılın ‘tek hakim şehir’ ya da sanayi öncesi imparatorluğun başkenti olma özelliklerini çoktan geride bırakmış bir metropoliten kent olduğunu ifade eder. Her ne kadar gelişmesini tamamlamamış bir toplumun metropoliten kenti de olsa eskisiyle kıyaslanamayacak bir uzmanlaşma, farklılaşma ve örgütlenme içersindedir. Büyük ve orta sanayi kentin içinden kaçıp etkisi altındaki –Bursa, İzmit- gibi çevre kentlere yerleşmiş, insanların çalıştıkları yer ile oturdukları yer birbirinden iyice

uzaklaşmış, bir evde oturanların kompozisyonu değişmiş, hane içinde birden fazla insan farklı amaçlarla günün çoğunu dışarıda geçirmeye başlamış, geniş bir alan içersindeki yerleşmeler arasında hareketli bir ilişkiler ağı kurulmuş ancak bu bölgeler ekonomik, idari, sosyal kültürel ilişkilerinde yine de İstanbul'un kontrolünde kalmışlardır.

1980'lerden itibaren Türkiye'nin kentsel biçimlenişi ülkenin kendi iç dinamiklerinin yanı sıra küreselleşmeyle birlikte dünyanın farklı yerlerinde yaşanan değişimlerden de etkilenmeye başlamıştır. Hızlı bilgi akışı ve kısalan mesafelerin etkisiyle yaşanan ve sosyal ilişkiler ağını da yeniden tanımlayan bu değişimler "*sermayenin uluslararasılaşması, ulus devlet kavramının yok olmaya başlaması, ortaya çıkan yeni iş alanlarında çalışan kesimin oluşturduğu yeni bir üst orta sınıfın ortaya çıkması, sosyal statü ve kimlik dışavurumunda estetik, tüketim ve stil kavramlarının öneminin artması*" olarak sıralanabilir (Turgut ve Akbalık, 2004:125).

Eldem'e (2003) göre Osmanlı'nın son yıllarında farklı dini, etnik ve hatta sosyo-ekonomik temele sahip bireylerin bir arada yaşayabileceği ortak bir zemin yaratmaya çalışan ve bu konuda başarılı olamayan aksine modernlik ile gelenek arasında giderek büyüyen bir uçurumu yansıtan İstanbul, cumhuriyetin ilanı ve ulus-devlet düzenine geçilmesiyle 'yarı gönüllü biçimde yeni rejimin ölçütlerine uyma ve arınma süreci'ne girmiştir. Yaklaşık 30 yıl süren bir koma halinden sonra ülkenin toplumsal ve ekonomik dengelerindeki ağırlığını intikam alırcasına hissettirmeye başlamış ve 1980'lerden itibaren de kaotik ve kontrolden çıkmış bir metropol olmaya doğru evrilmiştir (Eldem, 2003). İstanbul'un her zaman ülkenin yazgısını yansıttığını düşünen Eldem (2003), son gelişmelerin iki anlamı olabileceğini ifade eder: "*Bir yanda ulusun yeniden yapılanması için uygulanan Kemalist/milliyetçi programın görece başarısızlığı, öte yandaysa bölgesel bir düzenleyici arayışındaki yeni "küresel" ekonomik düzenin yükselişi; bu ise bazı yönlerden bir yüzyıl önceki durumu hatırlatmaktadır*" (Eldem, 2003:230).

Tekeli (2001) Türkiye'deki modernite projesinin, özellikle II. Dünya savaşı sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde İstanbul'da pratiği yönlendirmede yetersiz kaldığını ama sistemin de yeni bir meşruiyet çerçevesi önermediğini ileri sürer. Böylesi bir meşruiyet çerçevesinin olmaması da kentin sağlıklı gelişmesine zemin hazırlayacak bir 'regülasyon rejimi'nin kurulmasına olanak vermemiştir. Bu rejimin kurulamayışı Tekeli'ye göre sadece ekonomik gelişme düzeyinin düşüklüğü ile açıklanamaz asıl

sebepler ‘popülist siyasal rejimler ve himayecilik ilişkilerine dayanan siyasal pratikler’dir. Böyle bir siyasal pratik de fırsatçı kentli bireyler yaratmakta kentte yaşayanlar yurttaş haline gelememekte, mevcut kurallara uyanlar da bedel ödemektedir (Tekeli, 2001). Bu söyleme karşı Tanyeli (2002) eleştirel bir farklı bakış sunar. Tanyeli bir metropol olarak İstanbul’un tarihçesini beş aşamada inceler. İlk aşama, Klasik Osmanlı’dan 19. yüzyılın ortalarına dek uzanan ve şehrin tüm imparatorluğun rakipsiz tek metropolü sayıldığı dönemdir. İkinci aşama 19. yüzyılın ortalarından Cumhuriyetin kuruluşu ve Ankara’nın başkent oluşuna dek uzanır. Bu dönemde İstanbul bir yandan öncü bir modernleşme odağı olarak işlev görürken bir yandan da intelligensiyaya Batı karşısında geri kalmış bir metropolde yaşama duygusu yaşatmaktadır. Üçüncü aşamada Ankara’nın başkent olması ile birlikte ikinci plana düşen eski imparatorluk başkentinin yarattığı ‘toplumsal travmanın sonuçlarının üretildiği’ evredir. Dördüncü evre de (1960-1990) travmatik bir nitelik taşır. Bu sefer İstanbul’un kaçınılmaz metropolleşme süreci ile Erken Cumhuriyet intelligensiyasının kenti ve kentsel gerçeklikleri ulus-devlet ölçeğinde düşünme alışkanlığı çelişmektedir. Son aşama ise halen içinde yaşadığımız, kentsel-ülkesel homojenliğin bir düştür ibaret olduğunu istemeyerek de olsa fark eden toplumun bunu kabul etmekte zorlanma hali olarak ifade edilebilir. Tanyeli’ye (2002) göre 3. evreden itibaren ülkenin homojenleştirilmesi anatopik (içinde varlık kazandığı mekandan, bağlamından koparılıp) biçimde her yerin çağdaştırılması olarak düşünülmüş fakat İstanbul yüzyıllar boyu bir kültürel ve siyasal merkez olmanın getirileriyle elbette bu konuda direngen bir tavır sergilemiştir. Zaten tarihsel olarak homojenlikten uzak bir yapı içerisinde, dünyanın her yerinde nüfusun ve ekonominin heterojenleşmesine yol veren metropolleşme bu yüzünü İstanbul’da da gösterir. 4. aşamada ülkenin aydınları farklılık ve çeşitliliğin modern biçimlerini anlamakta zorlanarak çözüm üretmekte güçlük çekmiş ve farklı çıkarları uzlaştırmak yerine ayrı olanı törpüleme ortamı tavsiye etme amacı gütmüşlerdir. Her ne kadar 1960’lara gelindiğinde İstanbul etnik çeşitliliğini kaybetmiş, gayrimüslim nüfusun büyük çoğunluğu ülkeyi terk etmişse de bu sefer onların yerine metropol ortamındaki olanaklar ve hoşgörüden beslenen yeni bir çeşitlilik doğmaktadır. Tanyeli’ye göre İstanbul’un gelişmesi/değişimi hala yanlış oluşumlar ürettiği savı üzerinedir. ‘Kentlileşemeyen köylüler’ düşüncesi de bir savın yansımasıdır. Oysa kentleşme ile kentlileşmeyi uzlaşmaz kavramlar gibi biçimlendirerek kente göç edenlerin varlığını meşrulaştırmamak yerine bu durumu anlamaya çalışmak gereklidir (Tanyeli, 2002).

İstanbul özellikle 1990'lardan itibaren metropolleşme gerçeği ile onun gerçeklerine direnmeyi öngören ideolojik yapılanma arasındaki çelişkiyi yaşamaktadır. Oysa metropolle baş etmenin mimari ve morfolojik yollarını üretebilmek adına onun asla evcilleştirilemeyeceği gerçeğine alışmak gereklidir (Tanyeli, 2004).

Sonuçta her iki durumda da ortaya, günümüz koşullarının dayattığı metropol dinamiklerinin de ötesinde İstanbul'un mevcut ideolojik ve siyasal ortamın, bu ortamın bireylere sunduğu fırsat ve kısıtlamaların çerçevesinde kendi özgün metropolleşme sürecini yaşadığını söylemek mümkündür.

2.4 Metropol Yaşamının Dinamikleri

Yırtıcı (2005) metropolleşmeyi “*kentsel yoğunlaşmanın belli bir doygunluk noktasında ortaya çıkan yeni bir örgütlenme biçimi*” olarak tanımlar. Günümüz kentsel bölgeleri ile 20. yüzyılın ortasında beliren modern metropol arasındaki ayrımı vurgulamak üzere ‘postmetropolis’i kullanmayı tercih eden Soja’ya (2002) göre yeni kentleşme süreç ve kalıpları çok çeşitli ve karmaşık yollarla eskinin üzerini kaplamaktadır. Ona göre yeni metropoliten bölgeler için anlamlı olabilecek 6 söylem vardır: Fleksite (esneklik-kenti), kozmopolis (evrensel kent), eksopolis (dış-kent), metropolariteler (büyükşehir kutupsallıkları), hapishaneler ve simsiteler (benzeşim kentleri). Bu söylemlerden ilk ikisi kentsel yeniden yapılanmanın nedenleri, sonraki ikisi sürecin görgül mekansal ve toplumsal etkileri, son ikisi de kentsel yeniden yapılanmaya toplumsal tepki olarak tanımlanabilecek olgulardır (Soja, 2002). Dolayısıyla bir süreci tarifleyen ve metropol şemsiyesi altında yaşam çevresi ölçeğinde de ele alınabilecek olgulardır. Soja’nın 6 olgusu tez içinde farklı bölümlerde ele alınıp çeşitli perspektiflerden değerlendirilmiştir.

Bu bölümde kültürel ve toplumsal farklılıklara göre değişen derecelerde olmakla birlikte İstanbul’un tüm diğer dünya metropollerıyla birlikte deneyimlediği ve İstanbul’da yaşayan bireylerin barınma kültürünün belirleyicileri olarak tanımlanabilecek dinamiklerden bahsedilecektir. Bu dinamikler, birbirinden ayrı düşünülmemeyecek, tamamı birbirini besleyen neden sonuç ilişkisi içerisinde birbirine bağlı dinamiklerdir.

2.4.1 Küreselleşme ve ekonomik gelişmeler

Yıldırım'a (2000) göre, küreselleşme kapitalizmin 1980'lerden itibaren geçirdiği 'politik ekonomik dönüşümünün doğurusu' ve aynı zamanda bilgisayar ve iletişim ağının dünya üzerindeki kullanımının yaygınlaşmasıdır. Kuban (2000) da küreselleşmenin iki tanımı/anlamı olduğundan bahseder. Bunlardan birincisi "*finans kapitalin dünya egemenliği ve bu egemenliğin harekete geçirdiği bütün mekanizmaları kapsayan ekonomik bağlamda bir örgütlenmedir*" (s. 78), ikincisi ise bütün tarih boyunca varolan ve finans, kapital gibi kavramlardan çok önce ortaya çıkarak zaman içinde gerçekten küreselleşmiş "*aklın bütünleştirdiği bilimsel düşünce, teknoloji, estetik hissin bütünleştirdiği sanat ve bütünleştirdiği kadar da bölünmüş din*" gibi evrensel olgular topluluğudur (s. 79). Kuban'a (2000) göre bugün bilim, teknik ve sanat, sömürüye dayanan ekonomi ve zaman zaman düşmanlıklar doğuran dinlerin de ötesinde bütünleştiricidir (Kuban, 2000). Ancak küreselleşme elbette 80'li yıllarda aniden ortaya çıkan bir durum değildir Harvey (1997). 1850'den sonra dış ticaret ve yatırımlarda görülen dev ölçekli büyümenin büyük kapitalist güçleri küreselcilik yoluna soktuğunu ifade eder.

Hilberseimer (2002) metropolün "*öncelikle hakimiyeti elinde tutan büyük sermayenin yarattığı, anonim karakterinin bir ifadesi, kendine özgü, sosyo-ekonomik, kolektif-ruhsal temellere dayanan, aynı zamanda yaşayanların hem izole hem birlik olmalarına izin veren bir kent tipi*" (s. 88) olarak tanımlandığını ifade ederken yaşam temposunun hızlı artışı içinde yerel-özel olanın eridiğini, metropollerin ortak birtakım özelliklere sahip olduğunu vurgular. Dolayısı ile salt bir ülke ya da ulusun çehresi olarak algılanmaları da mümkün değildir. Öte yandan Berner (2005) küreselleşmenin dünya çapında bir homojenleşmeye yol açmayıp aksine her zamankinden daha heterojen ve karmaşık bir dünya yarattığının altını çizer. Bir metropol gelişirken kentin yoksul nüfusunun artması anomali değil, tam da bu sürecin sonucudur çünkü sistem bu insanlara da ihtiyaç duymaktadır. Kentteki kutuplaşma 'metropol ikilemi' olarak adlandırılan çelişkiden kaynaklanır. Artan taleple görülmedik ölçüde değer kazanan kent arazisi ve beraberinde yükselen konut ve kira bedelleri sonucu rekabet gücü olmayan ve kent merkezine ulaşımın kolay olduğu bir konut kiralayamayan ya da satın alamayan düşük ve orta vasıflı işçiler ekonomi dışı yöntemlere başvururlar. Berner'e (2005) göre, "*günümüz metropollerine küreselleşme ile yerelleşme arasındaki çatışmalar damgasını vurmaktadır.*"

Küreselleşme 'yerler mekanı'nın yerini bir akışlar mekanı'nın alması yönünde bir eğilim anlamına gelir.....Küreselleşme ve yerelleşme, çelişkili süreçler gibi görünseler de, aslında birbirini beslemektedirler” (s.140-141). Dolayısıyla artık modern metropol ikiye bölünmüş, zenginle yoksulun karşı karşıya geldiği bir yer değildir. Semtler içerisinde de parçalanmalar, sınırları keskin, çevre ile iletişimi düşük seviyede olan çok çeşitli toplumsal dünyalar yan yana yer alabilmektedir. Soja'nın (2002) evrensel kent söylemi de kentsel sermayenin, emeğin, kültürün küreselleşmesi ve yeni bir küresel kentler sıradüzeninin oluşumu üzerinedir ve glakolizasyon süreci üzerinde durur.

Keyder'e (2000b) göre, *“eskiden Üçüncü Dünya olarak anılan ülkeler topluluğunda, küreselleşme toplumsal değişim paradigması olarak modernleşmenin yerini almıştır”* (s. 223). Bunun nedenlerinden biri ulus-devletin modernleşmeyi sağlamadaki başarısızlığı diğeri ise toplumsal dönüşüm alanına hakim olan uluslararası akışlardır. Üstelik halk da bu akışlara olanak sağlayan teknoloji ve altyapı olanaklarına kolaylıkla erişebilir durumdadır. Üçüncü dünya metropollerinde küresel çağın tüm çatışmaları adeta bir dev aynasından yansır. Toplumsal entegrasyon açısından bakıldığında küreselleşen sınıflar ile dışlanmış bu yüzden de kendilerini *'yerel marjinalliğe'* mahkum edenler arasında ciddi ve giderek büyüyen bir kutuplaşmadan bahsedilebilir. *“Bu kutuplaşma, küreselleşme ile yerelcilik, liberalizm ile cemaatçilik arasındaki politik ve ideolojik mücadelelerde dile gelir”* (s. 224). Keyder (2000b) İstanbul'un küreselleşme deneyimini şu sözleri ile özetler:

“İstanbul'un coğrafi avantajlarını dahiyane yöntemlerle kullanmakla birlikte bu faaliyetler, küresel kentlerin uzmanlık alanını oluşturan, finans, hukuk ve bilgi alanlarında sağlayacak üretici hizmetlerine elverişli bir altyapının, istikrarlı bir iş ortamının ve işgücü arzının yokluğunu telafi edemez. Söz konusu faaliyetler aynı zamanda, hayat tarzıyla, tüketim alışkanlıklarıyla, politik eğilimleriyle, fikri ve maddi çıkarlarıyla, genellikle büyük şirketler tarafından formel temellerde yürütülen faaliyetlere dayanan küresel kent anlayışından çarpıcı farklılıklar gösteren bir küresel aktör tipi yaratır” (Keyder, 2000b:225).

Öte yandan İstanbul'daki değişim süreçlerini küresel kent kavramına hiç başvurmaksızın anlamak pek mümkün değildir. Yoğunlaşan akışların toplumsal ve mekansal değişim üzerindeki ekonomik ve kültürel etkisi gözardı edilemez. Bu etkilerden kaynaklanan çatışmalar İstanbul'u küreselleşmenin türlü etkilerinin gözlenebileceği bir laboratuvar konumuna sokmaktadır. Küreselleşme bu çatışmaların doğasını değiştirerek yeni bir politik mücadele bağlamı ve dili üretir. Bu çerçevede

farklı toplumsal gruplar hem kendileri hem de kent için bir kimlik yaratma pazarlığına girişerek kenti dönüştürürler (Keyder, 2000b).

Keyder'e (2000b) göre "*küresel yerel diyalektiğinin maddi eklemlenmeleri fiziksel mekanda, kentsel mekanın oluşumunda, kent sakinlerinin mekanı kullanım tarzında, onunla kurdukları ilişkide, ona atfettikleri anlamlarda açıkça gözlemlenebilir*" (s. 231). Küreselleşme ile birlikte hayat tarzlarında, gelir düzeylerinde, tüketim kalıplarında ve giderek artan bir ölçüde mekanda bölünmeler ortaya çıkmıştır. Ancak küreselleşmenin kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği kutuplaşmaya karşın uzmanlaşma alanları da varlıklarını sürdürürler. Kent esnek, karşılıklı uzmanlaşmaya açık bir düzlemde kendine bir işleyiş biçimi bulmak durumundadır. Uzun yıllar boyunca farklı toplumsal statüye ve gelir grubuna sahip insanların bir arada aynı konut mekanında/bölgesinde iç içe yaşayışlarına dair anıların hala belleklerde olduğu İstanbul gibi bir kentte, "*mekanın ayrışması ve dışlayıcı yerleşim kalıplarının ortaya çıkışı*" yeni ve sarsıcı bir olgudur (Keyder, 2000b). İstanbul bağlamında küreselleşmenin ciddi bir kültürel parçalanma etkisinden ve zenginlerin kent içinden tecrit edilmiş türdeş insanların oturduğu bölgelere kaçışından bahsedilebilir. Ancak bu gelişmenin kentsel hayat ve toplumsal ilişkiler üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir (Ayata, 2005).

Görünen odur ki, İstanbul küreselleşme ile yerellik laiklik ile İslam arasındaki çatışmanın çok değişik düzlemlerde yaşandığı, kente yeni gelenler ve artık iyice azınlıkta kalan İstanbullular arasında bir kimliklendirme pazarlığının yaşandığı bir kent olarak basit karşıtlarla açıklanamayacak çok katmanlı ve kültürlü bir yapı sergiler. Bu anlamda kurulan dengeler çok hassastır ve sürekli değişir.

2.4.2 İletişim devrimi / görünmeyen teknolojiler

Çağımız mimarisi ve mekanının teknoloji ile ilişkisinde kilit noktalar bireylerin ve toplumların farklılaşan kimlik ve algılamaları ile kültürel bağlarıdır. Sözer (1996), Mc Luhan'dan aktararak günümüz toplumunda iletişim araçlarının vardıkları şaşırtıcı teknolojik gelişme ile insanın bir uzantısı haline geldiğini, iletiyi taşıyan şeyin iletiden ayrılamaz olduğunu ifade eder. Teknik, artık kendisiyle yaşanan bir şey olmanın ötesinde yaşamla örtüşür. Sözer'e göre bugün teknoloji, varlık ve özün olabilecek en yüzeysel ve en yaygın biçimde iç içe yerleştirmiş; öz iletiye sığınmış, varlık da o iletiyi ileten kanal olmuştur. Öz ya da töz tek başlarına önemli değildir

artık; önemli olan bunların ilişkisini sağlayan ‘tekhne’dir. ‘Tekhne’ Yunanca bir kelimedir. Eski Yunanlılar aletle uğraşmanın ustalık ve sanat gerektirdiğini ayrıca ustadan çırağa öğretilbileceğini göz önünde bulundurarak insanın bu türden uğraşlarına tekhne (zanaat-meslek) adını vermişler (Sözer, 1996). Heidegger (1998), ‘tekhne’nin içerdiği anlam bakımından iki noktaya dikkat çeker. Birincisi, ‘tekhne’ yalnızca zanaatsal edim ile becerinin adı değil aynı zamanda yüksek sanat ile güzel sanatların da adıdır. İkincisi ‘tekhne’ varlığa getirmeye yani ‘poiesis’e aittir ve şairane bir şeydir. ‘Tekhne’ imal etme olarak değil de açığa çıkartma olarak varlığa getirmez ve bir şeyi varlığa getirme -poiesis-in temelini açığa çıkartmada yatar. Dolayısı ile teknik ve sanat arasında böylesi kuvvetli bir bağ vardır.

Günlük yaşantımıza en fazla giren ve görünmeyen teknoloji kuşkusuz internet erişim sistemleridir ve bu teknolojiler en çok büyük kentlerde kullanılmaktadır. İnternetin hayatımıza ve yaşadığımız mekanlara etkisi üzerine yoğunlaşarak bazı ipuçlarına ulaşılabilir. İnternetin kimileri için ‘ev’i birer sığınağa dönüştürmeye başladığı söylenebilir. Sennett (1999), bu eğilimin sanayi devrimi ile başladığına dikkat çeker. Ona göre “*sanayi devrimiyle birlikte ev, manevi sığınağın dünyevi versiyonu haline geldi; güvenliğin coğrafyası kentsel merkezin mabedinden ev içine kaydı.*” (s. 38). Bireylerin kendileriyle ve internetle baş başa kalarak yaşadıkları deneyimler herkesin kendi e-dünyasını yaratmasına neden oluyor. Ancak, bireyin sanal dünyadaki e-kimliği ile kamusal alanda sergilediği kimlik farklı olabiliyor. Bilgisayar karşısında farklı kimlik ve cinsiyetlere bürünebilen birey, kamusal yaşamındaki çok farklı davranış biçimleri ile birtakım duyguları bilgisayar ekranı karşısında deneyimlediğini zannederken aslında gerçeğinden farklı bir simülasyon dünyasında yaşıyor. Sığınağında kendini güvende hisseden insanoğlu bu iletişim aracı karşısında daha primitif ve kötücül olabiliyor. Yalnız bu özel anlarda kontrolünü bilinçli olarak kaybederek adeta bir Dr. Jeckyl ve Mr. Hyde sendromu yaşıyor. Bir tür mekan içinde mekan deneyimi gündeme geliyor. Chat odalarında gerçekleşen diyaloglar sonrasında yüz yüze görüşmeler kamusal mekanın güven telkin eden ortamında yapılıyor. Çünkü birey e-dünyasında yaşadığı kimlik bunalımı ve değişkenliğe rağmen kamusal alanda sisteme uymak adına –miş gibi yapacak, olması gerekeni simule edecektir. Sanal mekan kimsenin kimseye tam olarak güvenmediği güvenmiş gibi yaptığı bir mekan olma niteliği taşır. Adanır (2004), Baudrillard’ın simülasyon kuramını açıklamaya çalıştığı yazısında simülasyonun

özündeki imgelenim yetisinden ve gerisindeki hiçlikten bahseder. Göstergeler içeriklerini yitirmiş görünümlere dönüşmüşlerdir. Kitle iletişim araçları tüm anlam ve içerikleri nötralize etmekten başka işe yaramazlar. *“Bir savaş görüntüsüyle, bir deterjan reklamı duygusal ya da düşsel açıdan birbirinden daha etkileyici değildir”* (s. 23). Bu görüntüler nesne tarafından da aynı duyarsızlıkla algılanır ve bireyi toplumsal konulara ve inşa edilmiş çevreye karşı da tepkisiz hale getirir. Sennett (1999) kentlinin *“canlı fotoğraflara bakan saniyelik tepkiler veren bireyler”* haline geldiği ifade eder. Sokaklar, kafeler, mağazalar konuşmaktan çok bakışılan yerler haline dönüşmüş, ‘Gemeinschaft’¹ yaşantısının yerini ‘Gesellschaft’ yaşantı almıştır. İlgi parayla satın alınabilen tüketim nesnelere üzerinden bir sergi mekanına dönüşmeye başlayan ‘ev’e odaklanır. (Sennett, 1999).

Kent nüfusu kendini yeniden üretmede sıkıntı yaşar, bir diğer deyişle kentlerde doğurganlık oranları düşüktür. Bu yüzden taşradan ve hatta başka ülkelerden göç alır ve farklı ırkları, halkları, kültürleri kendi potasında eritir. Ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmelerin de etkisiyle artık kentleşme, insanları kente çekme sürecini tarifleyen bir anlam ifade etmenin ötesinde belli bir yaşam biçimini ve onun niteliğindeki değişiklikleri vurgular (Wirth, 2002). Burch ve Matthews’a göre, modern iletişim ve ulaşım imkanları sayesinde artık yakınlık ve dinlenme-eğlenme ihtiyacı hane dışından da sağlanabilir; televizyon vd. modern teknoloji ürünleri sayesinde konut içinde başka kişilere ihtiyaç duyulmaksızın eğlenilebilir hale gelmiştir (Burch ve Matthews, 1987).

“Bilgisayar temelli teknolojilerinin, telekomünikasyon arayüzleri aracılığıyla yönlendirilen ve eğlendirilen bireylerin hareketsizleşmesi ve atomizasyonu yönündeki etkileri anlaşılabilir bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Mekanı zaman yoluyla yok eden süreçlerle beraber birey, üretim ve dağıtım sürecine ilişkin hiçbir iz taşımayan ileti ve görsel malzemelerin ulaştığı ve ayrıldığı hareketsizleşmiş bir terminal durumunu kabul eder. Bu insanın doğal çevresinden, kendi varlığına ait gerçek mekanın olasılığından nihai biçimde yabancılaştırılması anlamına gelir.” (Karaman, 2004: 57).

Ak (2008), internet teknolojisinin ‘post-fordist dönemin esnekliğini koruyan bir üretim aracı’ olarak belirlediğinin öne sürer. Çünkü post-fordist dönem sürekli büyümeye dayanan ekonomiyi sürdürebilmek için daha esnek bir modele ihtiyaç duyar. Sendikal haklar, kamusal bileşenler hatta demokrasi büyümenin önünde engel oluşturmaya başlayınca sistem işgücü nerede ucuzsa oraya taşınabilen bir esnekliğe

---

¹ ‘Gemeinschaft’ Ferdinand Tönnies’e göre küçük ve sosyal yönden muhafazalı bir mekanda ‘yüz yüze sosyal ilişki demektir, oysa ‘Gesellschaft’ daha açık sessiz bir alışverişidir.

kavuşturulmuştur. Dolayısıyla internet de sadece ‘chat’ yapılan ya da yalnız insanların arkadaş buldukları bir ortam değildir kamusal alanın yerini almıştır. İnsana ait olan hakları sanallaştıran, işgücünü taşeronlaştıran bir gücü de vardır. Örneğin esnek iş modelinde her gün işyerine gitmek yerine evinden çalışan birey artık öğleyin çalıştığı şirketin çıkardığı yemekten yiyip, arkadaşlarıyla sohbet imkanı bulamaz, evde çalışırken kullandığı elektriğin parasını, ısınma giderleri kendi öder. Özellikle güvencesiz, kendi özel sigortasını ödeyen, sendikasız birey, diğer yalnız bireylerle chat yapıp, facebook üzerinden haberleşirken giderek daha fazla içine kapanır, güvensizleşir ve bir noktada kendisine esneklik olarak sunulan kapalı yaşam biçimini sorgulamaya başlar (Ak, 2008).

Tezin alan çalışması esnasında görüşülen katılımcılardan **18** evden çalışan bir birey olarak bu durumu şöyle dile getirir:

“Benim özellikle son 1.5 senedir evden çalışmam sebebiyle çok bir iletişimim yok açıkçası antisosyalliğe doğru hızla ilerliyorum o yüzden zaten bir işe giriyorum..... (evden çalışmanın) avantajı da var dezavantajı da var. Avantajı kendi programını kendin yapıyorsun istediğin kadar fazla işi bir anda yönetme şansın var ne kadarı yiyorsa kaldırabiliyorsan, dezavantajları işle ev zamanını ayırmak. Mesela çok tecrübesi olmayan iş hayatına yeni başlayan bir insan free lance çalışırsa bir iş bulma sorunu oluyor ikincisi iş zamanını sallayabilir ama belli bir süre geçirdikten sonra olayın ciddiyetini kavradıktan sonra bu sefer de zaten bilgisayarın başında oturuyorsan iş yapmıyorsan da zaman kayıyor dediğim gibi çok ciddi bir asosyalleşme sorunu oluyor o zaman da fazla çalışıyorsun yani.” 18 (ÇGÇA)

Öte yandan Mitchel (2000), Hughes ve diğ.’nin (1999) internetin özellikle gençlerin bilgisayar başında çok vakit geçirmelerine neden olarak aile iletişimini olumsuz yönde etkilediği yönündeki düşüncesine karşın, dijital devrimle birlikte giderek yaygınlaşması beklenen kısmen ya da tamamen evden çalışma düzeninin hayatın devamı için gerekli gündelik birtakım işleri (alışveriş, banka işleri vb.) de internet üzerinden yapma imkanı ile birleşince insanların evde sürdürdükleri birincil ilişkilerine, sevdiklerine daha fazla zaman ayırma imkanı yarattığını öne sürer. Mitchel’e (2000) göre, endüstri devrimi ile uzun zaman önce birbirinden ayrılan evle işyerinin tekrar birleşmesi eve yeni işlev ve anlamlar yüklerken yeni kentsel düzenlemeleri de beraberinde getirme potansiyeli taşır. İnsanların belli saatlerde belli yerlerde olma zorunluluklarının ortadan kalkması aynı zamanda meskun mahallerin gündüz, iş yerlerinin yoğunluklu olduğu muhitlerin gece ıssız olmaları yerine 24 saat yaşayan muhitlerin artışına, yerel sosyal ilişkilerin gelişmesine neden olabilir. Ancak bu gelişmeler sonucu düşük gelirli ve genellikle eğitimsiz insanların

yoğunlaştığı telekomünikasyon altyapısı olmayan bölgeler de giderek daha az cazip hale geleceklerdir. Kısaca varlıklılar ve fakirler farklı bölgelerde birbirlerinden tamamen ayrışabilirler. Mitchel (2000), Manuel Castells'den alıntılanarak sonuçta ortaya “yüksek değer üreten grup ve işlevlerle, değeri düşmüş sosyal gruplar ve mekanlar arasında sosyal ve mekansal olarak kutuplaşmış ikili şehirler (dual cities)” çıkabileceğini ifade eder (s.71-82). Nitekim Huges ve diğ. (1999) NTIA'nın (National Telecommunications and Information Administration) 1998 yılında yaptığı bir araştırmaya dayanarak zenginle fakir arasındaki dijital bölünmenin büyüdüğünü vurgular. Kırsaldaki fakirler, kırsaldaki ve kentlerdeki azınlıklar, genç hanehalkları, kadın yönetimli hanehalkları bilgi teknolojilerine erişememektedir. Bauman da (1998) siberetik (bilgisayar kontrollü) mekanın ortaya çıkışının ve bilgisayar terminallerinin birbirine bağlanmasının kimileri için burası ile orası arasındaki ayrımı ortadan kaldırırken kimileri için fiziksel engeller ve zamansal uzaklıkların varlığını devam ettirdiğini ve bu ayrımın daha acımasız daha derin psikolojik etkiler bırakan bir sürece dönüştüğünü hatırlatır. Virilio'ya (2003) göre modern çağın telekomünikasyon araçlarının elektronik atmosferi içine sıkışmış dünya için ‘mekanın sonu’ başlamıştır. Bugün yapılması gereken karşı karşıya bulunulan olgunun boyutlarını keşfetmek için acilen bir jeostratejik yaklaşım geliştirmek ve yerküreye geri dönmektir.

2.4.3 Zaman-mekan sıkışması / hız ve hareket

Kentsel dünyada insanlar birbirilerini görsel olarak tanımaya elverişlidir. Ünitiformalar, bizlere görevlilerin rollerini gösterir ancak üniformanın içerisindeki bireysel farklılıklar önemsizdir. Düzen ile kaos, varıllık ile yoksulluk, bilgi ve cehalet hepsi iç içe geçmiştir ve kent bunların karşıtlıklarından beslenir. Ekonomik anlamda mekan için rekabet büyüktür; ikamet edilen yerler, sanayi ve ticaret kurumlarının yer aldığı bölgeler birbirlerinden ayrılma eğilimindedir. Aynı şekilde kentte yaşayanlar da gereksinim ve yaşam biçimlerinin birbirine uygunluğu ölçüsünde bir araya gelir ya da ayrılırlar. Bu anlamda toplumsal statü , gelir durumu, gelenekler, alışkanlıklar, zevk ve tercihler büyük önem taşır (Wirth, 2002:93-94).

Simmel'e (2006) göre, “*hayat kendi karşıtlığı içinde , yani bir form içinde gerçekliğe dönüşmeye mahkumdur*”, ancak her türlü çatışma ve sorunun çözümden bağımsız yerine getirdiği işlevler vardır. Gelecek bunları çözüme ulaştırmaz, mevcut formların yerine başkalarını koyar. Ancak 20. yüzyılın başı itibarıyla geçmiş ile gelecek daha

önce hiç olmadığı kadar kopuk bir görünüme bürünmüştür. Dolayısıyla “*aradaki boşluğu doldurmak üzere geriye kalan tek şey kendi içinde formdan yoksun bir hayattır*” (s. 83). Yine de söz konusu durumda anın enerjilerine uygun yeni formlar yaratmaya yönelinmesi engellenemez.

Para ekonomisinin de dayatması ile günleri nicel değerlerle dolan tipik metropol insanı hayatın tüm öğeleri arasındaki ilişkilerde tam bir kesinlik arayışı içerisinde. Metropoldeki karmaşık ilişki, iş ve hizmetlerde tam bir kesinlik (dakiklik), ‘sabit ve gayri-şahsi’ bir zaman çizelgesine uyum şarttır. Simmel (2006) bu durumu şöyle örnekler; “*Berlin’deki tüm saatler ansızın farklı zamanları gösterecek olsa, tüm iktisadi hayat ve iletişim altüst olur, bu durum bir saat bile sürse etkileri uzun süre atlatılamazdı*”. Özetle “*dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik bütün karmaşıklığı ve uzanımlarıyla metropol varoluşunun insan hayatına dayattığı niteliklerdir*” (Simmel, 2006:89-90).

Metropolde yaşam son derece hızlı akıp gider, herkes bir yerlere yetişme telaşı içerisinde ve zaman çok değerlidir. Her gün aynı saatlerde kullanılan ulaşım araçları ve işe ulaşmak için yolda geçen zaman bir süre sonra bireylerde şartlanmalara neden olabilir. Kimi zaman işten çıkıp bir yere uğramamız gerektiği halde otomatiğe bağlanmış ya da hipnotize olmuş gibi eve dönüş vasıtasına bindiğimiz olmuştur çünkü artık birey olduğu yer’de kendinde olmaktan uzaklaşmıştır. Aynı saatlerde aynı şeyleri yapmak insanda o zamanı ‘başka yerde’ geçirme isteği yaratır ve unutkanlıklar, dalgınlıklar artar. Görüşülen hanehalkı üyelerinden 6’nın sözleri bu durumu örnekler:

“Özellikle benim için kızım eve geldikten sonra bi an önce eve ulaşabilmek için kilometreleri yutmak istiyorum hani bir an önce eve gideyim diye...” 6
(TE)

Baudrillard (2006), Amerika deneyimlerini anlattığı aynı adlı kitabında New York’taki baş döndürücü hız ve hareketin insan ilişkilerine etkisine dair varsayımını şöyle dile getirir:

“Kentin topaç gibi fırl fırl dönmesi öylesine şiddetli, merkezkaç gücü de öylesine büyük ki, iki kişi olarak birlikte yaşamayı, bir kişinin yaşamını paylaşmayı düşünmek insanüstü bir şey. Yalnızca kabileler, sokak çeteleri, mafya, gizli dernekler ya da sapkın toplulukların üyeleri birlikte yaşamayı sürdürebilirler, çiftler değil” (Baudrillard, 2006:29).

Wirth (2002) ve Simmel’in (2006) 20. yüzyılın ilk yarısında metropol yaşamı üzerinden irdeledikleri kapitalizmle değişen zaman mekan algısı, küreselleşme

özellikle uluslar arası sermayenin dünya üzerindeki hareketliliği ve iletişim teknolojisinde yaşanan devrim de eklendiğinde bambaşka bir boyut kazanmıştır. Harvey (1997) tarafından zaman-mekan sıkışması (space-time compression), Jameson (1994) tarafından da eklemleme noktasından ayrılmış zaman (time out of joint) ifadelendirilen bu yeni durumda artık gece gündüz ayırımına bağlı zaman algısından bahsedilemez. Yıldırım (2000), bu noktada Virilio'nun ortaya attığı 'sahte gün' kavramına dikkat çeker; *“Günümüzde uydular sayesinde izleyici bir başka günün ışığı ve yeri ile birlikte. Sermaye açısından ele alındığında ise.....24 saat açık borsalar, bir pazardan diğerine networkler içinde bir dünya yaratır”* (s. 81). Algıda durağanlık yerine hız/hareket kavramları artık ön plandadır; durağanlığını yitiren imgelerin devinme hızları artmış ve kaybolma noktasına gelmişlerdir (Yıldırım, 2000).

Karaman (2004), bireyin atomizasyonu ve insanlar arası ilişkilerin zorunlu bağımlılık, kırılabilirlik ekseninde yeniden inşa edilişi sürecinin zaman-mekan sıkışması deneyimine içkin ilişkilerle birlikte ele alınması gerektiğini ifade eder. Harvey (1997), özellikle son iki on yıldır sermayenin devir süresinde görülen hızlanma ile *“modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların”* uçarılığındaki, gelip geçiciliğindeki artışa dikkat çeker. Ortaya bir kullan at toplumu çıkmıştır. Uçarılığın üretimine hakim olmak, zevk ve fikirler üzerinde manipulasyon yapabilmek için yeni gösterge sistemleri ve imajlar yaratılması gereklidir. En gelip geçici görünen imajların bile metalaşması, gelip geçicilik ve mekan üzerinden anında iletebilirliğin kapitalistlerin kendi amaçları için sahiplenebilecekleri meziyetler haline geldiğinin göstergesidir. Ne var ki gelip geçiciliğin girdabına dalış karşı duygu ve eğilimlerin ortaya çıkmasına ve güçlenmesine de neden olmuş, insanları bu gelip geçiciliğin içinde daha güvenli limanlar, daha uzun ömürlü değerler arayışına sevk etmiş dini, milliyetçiliği, yerelciliği canlandırmıştır. Zaman-mekan sıkışması ayrıca etrafımızda gelişmekte olan gerçeklikle baş etme yetisine zarar vermekte; anlık/çabuk karar verme zorunluluğundan kaynaklanan stres olaylar karşısında doğru karar vermeyi zorlaştırmaktadır. Harvey (1997), içinde yaşadığımız gerilimli durumu nitel açıdan *“Rönesans'la sonuçlanan duruma ve modernizmin çeşitli defalar mekan ve zamana ilişkin yeniden kavramlaştırmalarına”* benzetir (Harvey, 1997:340).

Yırtıcı (2005), modern toplumlarda ‘mekan’ ve ‘yer’ kavramlarının aynı şeyi ifade etmediklerini belirtir. Geleneksel toplumlarda ‘orada bulunma’ temel durum iken günümüzde gelişen teknolojinin etkisi ile bu kavramın etkisi kalmamıştır. Mekan bulunduğu yer ile olan ilişkisini yitirince içine her türlü nesne ve olayın takılıp çıkarılabildiği bir servis alanına dönüşür. Kapitalizmin mekan-zaman anlayışı çizgisel, geri dönüşü olmayan, sürekli ileriye doğru akan, homojen bir zaman ve buna paralel olarak homojen, içi boşaltılmış, edilgen ve soyut bir mekandan ibarettir. Bu anlayış tüm coğrafyalarda kendini tekrarlar, böylelikle farklı coğrafyalar aynı soyut mekan-zaman anlayışı çerçevesinde birbirlerine bağlanır.

2.4.4 İşbölümü / uzmanlaşma

Wirth’e (2002) göre, bir topluluk olarak kent bölünmüş ilişkiler dizisine ve dünya çapında bir iş bölümüne dönüşmüştür. İlişkiler dolaylıdır, bireysel çıkarlar onların adına hareket eden temsilciler yardımıyla ortaya konur. Yaşanan karşılıklı bağımlılık durumu ve kent yaşamının değişken yapısında iş bölümü ve mesleki uzmanlaşmanın etkisi büyüktür.

Simmel (2006), modern hayatın en derin sorunlarının bireyin varoluşunu ve özerkliğini koruma talebinden kaynaklılığını öne sürer:

“18. yüzyıl insanlara, devlette ve dinde , ahlakta ve ekonomide tarihsel olarak gelişmiş tüm bağlardan kurtulma çağrısında bulunmuştur: Kökeninde iyi ve bütün insanlarda ortak olan insan doğası, dizginsizce gelişsin diye. 19. yüzyılsa, daha çok özgürlüğün yanı sıra, insanın ve işinin uzmanlaşmasını gerektirmiştir: Bu uzmanlaşma, her bireyi diğerleriyle karşılaştırılmaz hale getirip vazgeçilmez kılacak, ama aynı zamanda onun başkalarının etkinliklerine daha bağımlı olmasına neden olacaktır” (Simmel, 2006:85).

Kentte insanın doğaya karşı verdiği mücadele, insanlar arası bir kazanç mücadelesine dönüşmüştür. Bu kazanç mücadelesinde satıcının, sürekli yeni ve farklı ihtiyaçlar ortaya çıkararak tüketiciyi baştan çıkarmak zorunda oluşu verilen hizmette uzmanlaşmayı şart kılar. Öte yandan birey iş bölümü ve uzmanlaşmanın da etkisiyle sistemin bir dışlisine dönüşerek kişiselliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında onu koruma telaşına düşer. Sahip olduğu kişiliği koruyabilmek adına biricikliğini ve bireyselliğini abartmak, öne çıkarmak durumunda kalır. Simmel (2006) bilgide, kurumlarda ve hayatımızı kolaylaştıran şeylerde somutlaşan kültürle, bireylerin aynı süre içerisindeki kültürel gelişimlerini kıyasladığında aradaki farkın

giderek açıldığına dikkat çeker ve bunu bireylerden tek yanlı faaliyet bekleyen iş bölümüne bağlar.

Soja (2002), 'postmetropolis' olarak ifadelendirdiği yeni metropoliten alanlarda kentleşmenin ekonomik politiğinin yeniden yapılanmasından ve daha esnek bir biçimde uzmanlaşmış post-fordist endüstriyel metropolün oluşumundan bahseder. Ancak üretim dizgilerinin esnekleşmesi ve yoğun bilgi akımı ağları dahi toplumsal iş bölümü ve uzmanlaşmayı ortadan kaldırmamış ancak dönüştürmüştür.

2.4.5 Yabancılaşma / parçalanma

İnsanların kentte duygusal bir yakınlık kurmadan çok yakın bir biçimde yaşayıp çalışmaları, rekabeti ve sömürüyü artırır. Aralarında büyük ekonomik ve kültürel (toplumsal) farklılıklar bulunan insanların sürekli yakın fiziksel ilişki kuruyor olmaları da kentteki başka birtakım olanaklara başvurulmadıkça yalnızlık duygusunun artmasına yol açar. Kentte oturan pek çok kimse kendi evinin sahibi olmadığından bireyler bu geçici yerleşim yerinin geleneklerine ve ruhuna bağlanamazlar ya da bağlanmakta zorluk çekerler. Bu durum aynı zamanda gerçek komşuluk ilişkilerini de zedeler (Wirth, 2002).

Kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar yararlandıkları ortak hizmetlerin yanında gelirlerinin büyük bir bölümünü kişisel gelişimlerine ve eğlenceye harcarlar (Wirth, 2002). Toplumsal yaşamın değişik yönlerinden kaynaklanan türlü ilgi alanlarına sahip bireyler bu ilgi alanlarının her biri için ayrı gruplara dahil olurlar (Işık ve Güvenç, 1999).

Kentteki nüfusun fazlalığı ve karşılıklı etkileşim sürecine katılanların sayısının daha çok olması sebebiyle kentsel bir topluluğun üyelerinin, kırsal kesimdekilere göre kişisel özellikler, düşünceler, meslek ve kültürel yaşam açısından daha ayrı kutuplarda yer alabilecekleri söylenebilir. Türlü köken ve altyapıdan çok sayıda insanı barındıran kentte akrabalık ve komşuluk bağlarının giderek zayıflaması, dayanışmanın yerini rekabet ve resmi denetim mekanizmalarının alması beklenir (Wirth, 2002). Kentte yaşayan insan, gündelik yaşamda karşılaştığı pek çok kişi arasından çok azını gerçekten tanır ve hakkında bilgi sahibidir. Kentin niteliği daha çok ikincil ilişkilerle belirlenir; yüz yüze kurulan ilişkiler, daha parçalı, sahte, geçici, yararçı ve yüzeyseldir. Birey bir yandan yakın bağlar kurduğu kümelerin denetiminden kurtulup özgürleşme şansına sahipken öte yandan kendini ifade

edebilme yeteneğini, moralini ve katılım duygusunu kaybeder. Görüşme yapılan hanehalkı üyelerinden 22, metropolde kurulan ilişkileri şöyle değerlendirir:

“Yüzeysel. ilişkileri öyle değerlendiriyorum. Herkes birbiriyle bence anlık ilişkiler kuruyor. Sıkıntısını anlatıyor sen de ya tüh tüh vah vah diyorsun ama bence onu sözün gereği söylemek gerektiği için söylüyorsun yoksa o üzüntüyü hissettiğin için söylemiyorsun. Bu arkadaşın da olabilir ama laf oraya geliyor onu söylemek gerekiyor orada bir boşluk doldurmak gerekiyor o cümle kullanılıyor hay Allah üzülme boş ver falan gibi ama bunu yürekten hissetmiyorsun....ama bu şehirde öyle daha küçük şehirlerde öyle değil. Adapazarı’nda öyle değil. Adapazarı’nda hala insanlar eski insanlığın vermiş olduğu duyguları koruyabilmişler. Burada öyle değil. Burada hakikaten hayat çok hızlı akıyor her şey çok hızlı akıyor. İnsanlar arasındaki, iletişim sevgi, dostluk, arkadaşlık çok hızlı sadece yüzeyde kalıyor derine inmiyor.” 22 (EP)

Turgut ve Akbalık (2004) tüketim kavramının gündelik yaşam içindeki öneminin artması ve bunu destekleyen gelişen teknoloji ve reklam endüstrisinin de etkisiyle ‘yaşam kalitesi’ kavramının ‘tasarlanmış yaşam tarzları şeklinde bir tüketim nesnesi’ olarak ortaya çıktığından bahseder. Ancak konutun tüketim aracı olarak görülmesi onu bağlamından koparır; kullanıcısı ile yabancılaşmasına sebep olur. Bu yabancılaşma ve bağlamsızlık bireyin kentle olan ilişkisine yansır, kentlilik bilinci yerini bireysellik ve izolasyona bırakır. 6’nın bu konudaki görüşleri ilginçtir:

“Bu tamamen benim kişisel şeyim genel insanlara özgü diyemem ama İstanbul ya da metropoller büyük şehirler hepsinde aynı şey söz konusu insanı yalnızlaştıran yerler bunlar yani kalabalık ama sonuçta yalnızsınız çünkü onun kendi iç dinamiğinde çarklar o kadar hızlı dönüyor ki bi şekilde o sistemi devam ettirebilmek için insanların durup pek birbirleri ile dostluk ahbaplık falan kuracak vakitleri yok zaten bi süre sonra bütün bunlara yabancılaşıyor insan ve artık tanımamaya başlıyor. Uzaklaşıyor ve bi süre sonra da ihtiyaç duymamaya başlıyorsun artık . Bayramda birisi evime gelse diye bi istek geçmiyor içinden çünkü unutuyorsun öyle bir ritüel olduğunu o anlamda evet yalnızlaştırıyor. Bu kötü bi şey mi alışıncaya hayır.” 6 (TE)

Bauman’a (1998) göre, çağımız megapollerinde birliktelik değil ama sakınma ve ayrılma başlıca hayatta kalma stratejisine dönüşmüştür. *“Komşuları sevmek ya da nefret atmak artık mesele değildir. Komşulardan uzak durmak bu ikilemin icabına bakacak ve seçim yapmayı gereksiz kılacaktır; sevme ile nefret etme arasında bir tercih yapılmasını gerektiren durumları bertaraf etmemizi sağlayacaktır”* (s. 58). 26’nın sözleri Bauman’ı destekler niteliktedir:

“Benim herhangi bir insanla ilişkim yok da. İlişkim de olmasını istemiyorum zaten. Yani komşularla ilişkim olmasını istemiyorum yani Türkiye’de ben yaşantı şeklimin genel yaşantı şeklimin farklı olduğunu düşünüyorum. O yüzden benim hayatımın içerisinde insanlar o kadar fazla girmesini istemiyorum yani kız arkadaşım gelebilir erkek arkadaşım gelebilir topluca gelebilirler. Hani tanıdığınız zaman kapınızı birileri gözetler ve merak uyandırırınız ama tanımazsanız hiç kimse bizimle ilgilenmez, bu da benim işime gelir yani.” 26 (EP)

Metropoldeki uyarıcıların yoğunluğu, hızlı ve kesintisiz değişimi metropol tipi kişiliğin ruhsal temelini oluşturur. Metropolde kurulan ilişkiler alışkanlıkların düzenli ritminin geçerli olduğu taşra ilişkilerinden çok farklıdır. Metropol taşra hayatından daha başka bir bilinçlilik düzeyi talep eder. Öyle ki zihin farklılıkları kaydeden bir varlık olarak fenomenler arasındaki karşıtıllıklara ve değişimlere uyum sağlamak için birtakım sarsıntılar ve iç çatışmalardan geçerek metropole uyum sağlayabilir. Bu uyum süreci sonunda kendini tehdit eden, aykırı olan ya da kendini köksüz bırakacağını düşündüğü dışsal çevreye karşı koruyucu bir organ geliştirir: Artık yüreğiyle değil ama zihniyle – en az duyarlı ve kişiliğin derinliklerine en uzak organıyla- tepki gösterecektir. Metropolün para ekonomisinin merkezi olması metropol tipi insanın ulaştığı zihin egemenliği ile birleşerek her şeyin –insanların ve şeylerin- katıksız bir tarafsızlık hatta katılıkla ele alınmasına neden olur. İlişkiler duygusal değil ussaldır. Metropol insanı taşra insanın tersine ilişki kurmak zorunda olduğu satıcı, müşteri hizmetçi, vs ile ilgili bilgi sahibi değildir ve bu karşılaşmaları bir zorunluluk olarak algılar (Simmel, 2006).

Metropol yaşamının kesinliği ve netliği bir yandan gayri şahsi bir yapının oluşumuna meydan verirken öte yandan son derece kişisel bir öznelliği –bıkkınlığı- teşvik eder. Bıkkınlığın temel nedeni metropoldeki hızla değişen zıt uyarıcıların yoğunluğudur. Bıkkınlık genellikle zihinsel gelişme kaydetmemiş insanlarda değil tersine sınırsız zevk peşinde koşanlarda görülür. Sınırlar öyle uzun zaman bütün güçleriyle tepki vermeye zorlanmışlardır ki sonunda giderek tepkisizleşirler. Metropoldeki para ekonomisi de yukarıda tasvir edilmeye çalışılan fizyolojik nedene eklenince ‘farklılıklar karşısında kayıtsızlaşma’ had safhaya varır. Para şeylerin çeşitliliğini eşdeğer kılar, onların taşıdığı anlam ve çeşitliliği gözardı eder Sonunda giderek bıkkınlaşan ve tüm nesnel dünyayı değersizleştirerek kendini korumaya çalışan ve giderek güvensizleşen metropol insanı toplumsal bakımdan olumsuz bir davranış sergilemeye başlar. Sergilediği tavır ‘mesafelilik’ olarak adlandırılabilir. Bu dışsal mesafenin içsel vechesi yalnızca ‘kayıtsızlık’ değildir, yakın temas durumunda her an nefret ya da kavgaya dönüşebilecek bir ‘hoşnutsuzluk, yabancılık, tikslenme’ hissi de söz konusudur. İçerdiği gizli hoşnutsuzlukla beraber bu mesafe bir yandan da bireyi özgürleştirir. Kendi içine kapalı insanların birbirleri hakkında her şeyi merak ettikleri ve bildikleri küçük çevreler bireyin içsel ve dışsal özgünlüğünü

geliştirmesine izin vermezler (Simmel, 2006). Görüşülen katılımcılardan 9 bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“Küçük şehirde şey kendimi bu kadar rahat hissetmeyebilirdim yani insanların benim hakkımda yorumlar yaptığı düşündüğü bir çevrede belki biraz daha zorlanırdım bilmiyorum. Büyük şehir mahremiyet duygusu açısından daha avantajlı.” 9 (TE)

Günümüzde yalnızca metalar cephesindeki uyarım bombardımanının gücü Simmel’in yüzyıl dönümünde modernist kentsel yaşamla ilgili deştiği sorunları gölgede bırakır hale gelmiştir ancak kentlinin psikolojik tepkileri (duyusal uyarımların dışlanması, yadsıma, her şeyden usanmış bir ruh hali, kör uzmanlaşma, yitik geçmiş imgelerine geri dönüş, aşırı basitleştirme) hala Simmel’in saptadığı tepki yelpazesinin içinde kalır (Harvey, 1997). Harvey (1997), bir bütün olarak kapitalist toplumda karşıt eğilimlerin iç içe geçişine dair hazırladığı tabloda paranoya ve yabancılaşmanın yerine, sırasıyla şizofreni ve merkezsizleşmeyi koyarak, Jameson’ın postmodern estetikte ‘öznenin yabancılaşmasının yerini parçalanmasının’ aldığına dair tespitini desteklemektedir. Çünkü bireyin yabancılaşabilmesi için dahi tutarlı bir benlik duygusuna gereksinim vardır.

Tanyeli (2004), İstanbul metropolünde yaşayan insanın yukarıda ayrıntılı olarak tanımlanan metropol insanından farklı olduğunu öne sürer. Ona göre, *“merkez dünyasında metropol modern yaşamın bir gerçeği olarak, kaçınılmazlığının bilinciyle kabul edilirken, Türkiye’de metropol bundan ötürü neredeyse bir ‘meşruiyet krizi’ yaşamaktadır”*. Türk insanı bıkkınlıktan ziyade bir büyük kent korkusu geliştirmiştir. *“Metropol korkusu onun temel nitelikleri olan karmaşıklığından, çoğulluğından, türdeşlik yoksunluğından, devingenliğinden ve kişiyi tekilleştiren, dolayısıyla da yabancılaştıran toplumsal yapısından duyulan rahatsızlıklarla bağlantılıdır”* (s. 282).

3. METROPOLDE ÇEŞİTLENEN YAŞAM BİÇİMLERİ VE ALTERNATİF HANEHALKLARI

Saegert'e (1985) göre “sosyal ve ekonomik yapının getirdiği birtakım kısıtlama ve olanaklar ile teknoloji ve coğrafi özellikler, evin farklı grup ve kategorilere mensup insanların hayatlarındaki rolünü ve önemini belirler. Bunun yanında kişinin sahip olabileceği evin yer ve niteliğini belirleyen demografik özellikler de ev deneyimine katkıda bulunur” (s. 289). Hanehalkı artık bireyin ötesinde üretim ve tüketim ilişkilerinin analiz edileceği temel ekonomik birim haline gelmiştir. Hanehalklarının giderek çeşitlenmesi sosyal yaşamın yapıtaşları olarak ailenin önemini etkilemeye başlamıştır. Ev, birey ile toplum arasında yaşamsal bir arayüzü temsil eden sosyal sistemin eritme potasına dönüşmüş; hanehalkları içinde ve arasında, kültürel ve sosyal ortamlara göre farklılaşan çeşitli kültürel anlamlarla kuşatılmıştır (Mallett, 2004).

Demografik dönüşüm salt kendi başına bağımsız bir veri seti olarak değerlendirilemez. Savaşlar, ekonomik sıkıntı ve iyileşmeler, siyasal projeler hepsi demografik dönüşümün altyapısını hazırlar ve dönüşen toplum yapısı beraberinde kent, yaşam çevresi ve konut ölçeğinde de bir değişim ve dönüşümün ortamını hazırlar. 20. yüzyıl aynı zamanda çok çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerle gerek Batıda gerek Türkiye’de çok ciddi demografik dönüşümlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda ise özellikle metropollerde yaşam biçimleri ve hanehalkı türleri giderek daha fazla çeşitlenmektedir. Soja (2002) büyük-kent-kutupsallıkları söyleminde sınıf ya da ırk temelli geleneksel ikiliklerle (sermaye-emek, siyah-beyaz) kolayca açıklanamayacak yeni toplumsal kutuplaşma ve tabakalaşma türlerinden bahseder. ‘Postmetropolis’te değişen toplumsal biçim ve oluşumlar yeni terimlerin yolunu açmıştır: Yuppiler, kentsel süreğen alt sınıflarla birlikte ‘çigeça’lar² (çift gelirli çocuksuz aileler), çalışan yoksullar, yeni yetimler (hem annesiz hem babasız büyüyen gençlik, hem de çocukları tarafından terk edilen yaşlı kesim) vb.

---

² bu tezde ÇGÇA olarak kısaltılmıştır

Bu bölümde ‘hanehalkları’nın ortaya çıkışı, geçmişten günümüze gelenekselin dışında kalan hanehalkları ve demografik dönüşüm incelenecektir. Ancak öncelikle tez kapsamında sürekli kullanılan ‘hanehalkı’ kelimesinin meşruiyetini ortaya koymak adına bu kelime ve alternatifi olabilecek kelimeler ile ilgili olarak etimolojik bir araştırma yapma gereği duyulmuştur. Taranan İngilizce makalelerde konutun öznesi, konutta yaşayan birey ya da bireylerin toplamı için ‘dweller, inhabitant, resident, user hatta occupant, household’ kelimelerine rastlanmıştır. Türkçeleştirildiğinde kelimeler arasındaki bazı nüans farklılıkları ortadan kaybolduğu için kelimelerin etimolojik kökeni ve Türkçe anlamları tek tek incelenmiştir.

‘Dwell’ kelimesinin kökü 13. yüzyıla, dil tarihçilerinin 1066’daki Mormon istilasını ile geç 15. yüzyıl arasındaki dönemi anlatmak için kullandıkları Orta İngilizce dönemine gider (Url-2). İkamet etmek, oturmak, sakin olmak; yaşamaya devam etmek, hayat sürmek anlamlarına gelir. Sözlüğe bakıldığında İngilizce ‘dweller’ kelimesinin karşılığı olarak ‘inhabitant’, ‘resident’ kelimelerine rastlanır. ‘Inhabitant’ Latince ‘habitere’ köküne dayanan ‘habitat’tan gelir. Habitat yerleşme, oturma; bir hayvan ya da bitkinin yetiştiği yer, doğal ortam, yetişme ortamı anlamlarına gelmektedir. ‘Inhabitant’ın sözlük anlamı da (bir yerde) ikamet eden kimse, sakinidir. ‘Resident’ kelimesinin kökü Latince ‘residere’den gelir, yine 14. yüzyıl Orta İngilizce’sine dayanır. Bu kelime yerleşmiş; gelip geçici olmayan; aslında bulunan; mukim, sakin; yerli, bir yerde oturan kimse; bir sömürge veya himaye altında bulunan, bir memlekette hami devlet mümessili; yerleşik, ikamet eden anlamlarına gelir (Url-3; Url-4). Öte yandan ‘occupant’ kelimesi için sözlüğe bakıldığında (ev, bina, oda, koltuk, masa v.b.’nde) oturan kimse; (yatakta) yatan kimse; fahişe, sakin, bir yerde uzun süredir oturan ya da orada doğan kimse (anlamdaşı: resident); işgal eden kimse, işgalci; mal sahibi, evin sahibi / kiracısı karşılıklarına rastlanır. Kökeni 15. yüzyıla dayanan ‘user’ kelimesi ise kullanıcı, tüketici, kullanan, kullanma hakkı anlamlarına gelmektedir. Son olarak ‘household’, kökeni 14. yüzyıla uzanan ve ev, domestik; evin, ailenin insanları, ev halkı, hanehalkı; eve ait, ev ya da aile ile ilgili, her gün kullanılan, evcil, ev sahibi, çoluk çocuk, ocak anlamlarına gelen bir kelimedir (Url-3). Türkiye İstatistik Yıllığı (2004) hanehalkını şu şekilde tanımlar: “*Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta ya da aynı konutun bir kısmında yaşayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan, gelir ve giderlerini*

ayırmayan bir veya birkaç kişinin oluşturduğu topluluktur” (Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004)

İnsan bir ‘yer’de yaşar. Bu yer onun ev’i ya da konut’udur. İnsanın yaşadığı bu yer’e, onunla kurduğu-kurmadığı/kuramadığı ilişki esas alınarak konut ya da ev denir. Ev’in fenomenolojik –orada yaşanan deneyimleri anımsatan- bir anlamı vardır. Konut ise ağırlıklı olarak fiziksel çevreye yönelik çağrışımlar yapar. Bir konut ya da evde yaşayan insan/birey için *inhabitant*, *dweller* ya da *resident* denilebilir. Bunlar arasında *dweller* ve *inhabitant*’ın daha varoluşsal çağrışımları olduğu söylenebilir. Heidegger, ‘Building Dwelling and Thinking’ başlıklı yazısında, hem inşa etmek (to built) hem ikamet etmek (to inhabit) anlamına gelen eski Almanca bir kelimenin kökünden ‘*buan*’ bahseder.

“Senin ve benim, biz insanların yeryüzünde oluşumuz barınmaktır (Buan). İnsan olmak yeryüzünde ölümlü olmaktır o da barınmak anlamına gelir” (Korosec-Serfaty, 1985: 147).

“İnşa etmek yalnızca barınmaya yönelik bir araç değil-barınmanın kendisidir” (Heidegger, 1971:146).

Heidegger’den yapılan yukarıdaki alıntılarda ‘to dwell’ bir konutta barınmak değil, dünyadaki varlığının farkında olmak anlamındadır; insanlık durumunun temel bir özelliğidir. Dolayısıyla ‘dweller’ ve ‘inhabitant’ sanki ev’in (dwelling’in habitat’ın) sakinleridir. Resident kelimesinin yerleşiklikle ilgili çağrışımları vardır. Korosec-Serfaty’e (1985) göre, ‘ethos’ kelimesi ‘habitual residence’ (alışılmış mesken-ikametgah) ya da ‘dwelling’ (barınak) anlamında kullanılır ve alışlagelmiş aktiviteleri ima eder. Devamlılık ve istikrarla ilgili çağrışımlar yapan ‘habitual residence’ tamlamasının, ‘resident’in yerleşiklikle ilgili vurgusu olduğu fikrini destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir. ‘Residence’ kelimesi dilimize rezidans olarak girmiştir ve kent içindeki genellikle çok katlı, korunaklı, yüksek hizmet donanımlı konut türünün genel adı olarak kullanılmaktadır. ‘Resident’ ile daha yakın akrabalığı olduğu düşünülen ‘occupant’ kelimesinde ise baskın bir işgal etme vurgusu ve sahiplik/mülkiyet ilişkisi çağrışımı vardır. ‘User’ (kullanıcı) herhangi bir şeyin veya yerin kullanıcısı olabilir, anonimdir, nesnesi değişkendir ama özne tıpkı diğerlerinde olduğu gibi tekildir. Yalnızca hanehalkı tekil bir kelime olmakla birlikte içinde hem tekilliği hem çoğulluğu barındırır. Hanehalkı bir kişiden de oluşabilir, çok kalabalık da olabilir. İngilizce ‘household’ kelimesi aynı çatı altında yaşayanları kapsadığı kadar o eve ya da aileye ait olan her şeyi nitelemek için de kullanılır.

Bireyin doğrudan konutla kurduğu ilişkiye odaklanmanın ötesinde o ev ya da konut içerisindeki bireylerin birbirleri ve çevre ile kurdukları daha karmaşık bir ilişkiye işaret ettiği düşünülebilir.

3.1 Ailenin Dönüşümü, Çözülmesi ve ‘Hanehalk’larının Ortaya Çıkışı

Sjoberg’den (2002) yapılan aşağıdaki alıntı sanayi öncesi dönemin aile ve akrabalık ilişkilerini çok açık biçimde ortaya koyar:

“Sanayi öncesi kentlerde , akrabalık bağları ve soyunu sürdürebilme gücü, pazar saygınlığı ile uyum içindeydi. Çocuklara, özellikle erkeklere, oldukça değer verilirdi; çokeşlilik (poligami), nikahsız olarak birlikte yaşama ve evlat edinme, geniş ailelerin sayısının artmasına olanak sağladı. Akrabalık bağlarının güçlülüğü, boşanmaya izin verilen sanayi öncesi kentlerinde bile belirgindi. Bu nedenle, Müslüman ya da Çinli kentliler arasında boşanma toplumsal çözülmenin bir göstergesi olarak görülmez; burada, evlilik bağları gevşer ve belirgin bir biçimde akrabalık bağlarına göre ikinci planda kalır ve dağılan aile biriminin her üyesini kendi akraba grubu sahiplenirdi. Sanayi öncesi kentinde yetişkinlerin toplumda iyi bir konum edinebilmelerinde evlilik zorunlu bir ön koşuldu; evlilik kurumuna , özgürce kurulan duygusal ilişkilerin değil, küçük yaşta, ailelerin belirlediği biçimde girilirdi” (Sjoberg, 2002:46-47).

Sanayi öncesi toplumlar dinsel değerlere önem verirlerdi ve boşanma eğer dini açıdan yasaksa toplumsal çözülmenin bir göstergesi olarak kabul edilirdi. Yaş sıradüzeni de sanayi öncesi kentinde toplumsal denetimin önemli düzeneklerindendi. Çocuklar ve gençlerin , anne, baba ve yetişkinlere göre daha alt düzeyde yer almaları, erken evlilik olgusu ile birleşince ‘bir gençlik kültürünün’ ortaya çıkması engellenmiş olurdu (Sjoberg, 2002).

Wirth (2002) kent yaşantısının birincil ilişkiler olarak nitelenen aile ve akrabalık ilişkilerini nasıl dönüştürdüğünü şöyle özetler:

“Kentsel yaşam biçiminin belirgin nitelikleri olarak çoğunlukla, toplumbilimsel olarak, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının zayıflaması, ailenin toplumsal açıdan öneminin azalması, komşuluğun kaybolmaya başlaması ve toplumsal dayanışmanın geleneksel temelinin zayıflaması gösterilmektedir. Bütün bu olgular nesnel göstergeler aracılığıyla doğrulanabilir. Böylece, örneğin, kentin kendini yeniden üretmesinin düşük bir düzeyde olması ve bu oranın giderek düşmesi, çocukların yetiştirildiği ve tüm yaşamsal eylemlerin geçtiği bir yer olarak ev yaşantısının sürdürülmesi de dahil olmak üzere, kentin geleneksel aile yaşamına pek de izin vermediğini akla getirmektedir. Sanayi, eğitim ve eğlenceye ilişkin etkinliklerin ev dışına, uzmanlaşmış kurumlara kaydırılması, ailenin en belirgin tarihsel niteliklerinin kimilerinden yoksun kalması sonucunu doğurmuştur. Kentlerde anneler büyük bir olasılıkla bir işte çalışıyor olacaklar, kiracılar daha çok aileden sayılacaklar, evlilikler ertelenme eğiliminde olacak ve bekar olan ya da yalnız yaşayan insanların oranı daha büyük olacaktır. Kırsal bölgelere göre aileler daha küçük, çocuksuz aile sayısı daha fazla olacaktır. Toplumsal yaşamın bir birimi olarak aile, kırın daha geniş akrabalık bağlarına dayanan grup yapısından kurtulmakta ve aile

üyeleri işle, eğitimle, dinle, eğlenceyle ve siyasal yaşamla ilgili çeşitli uğraşlarıyla ilgilenmektedirler” (Wirth, 2002: 101-102).

Touraine’e (2004) göre, modernliğin tarihi, birey, toplum ve doğa arasında yavaş ama kaçınılmaz kopmanın tarihi olarak da ifade edilebilir. Modern toplumda ailenin çözülmesiyle birlikte tecrit edilen birey, toplumsal iktidarların keyfine bağımlı kılınmıştır. Modernliğin tarihi aynı zamanda kalabalık ailelerden çekirdek aileye geçişin ve sonrasında ‘hanehalkı’ olarak nitelenen yeni bir kullanıcı tipinin ortaya çıkışının da tarihidir (Touraine, 2004). Bu yeni birey, ‘büyüme reddeden’ bir bireydir. Olgunlaşmamışlık ve çocuksuluk modern insanı en iyi tanımlayan özellikler arasındadır (Virilio, 2003).

Modernliğin gerçek tarihini dünyanın belli bir bölümünde ve yüzyıldan biraz uzun bir süre boyunca (1750-1870) aydınlanma felsefesinin kısa ama parlak utkusundan sonra, kişisel ve kolektif bir öznenin ortaya çıkışı olarak tanımlayan Touraine’e (2004) göre bu özne, bir yandan toplumsal rollerden kurtulmaya çalışırken bir yandan da toplumsal bir kimlik olmaya çalışır. Yani akılcılıkla hem diyalog hem de çatışma içersinde yer alır. Modernliğin hedefi akılcılığın, kişisel özgürlüğün ve kolektif kimliğin bağdaşabileceği uzamı araştırmaktır. Bugün modern olarak nitelenen toplum, geçmişi sil baştan yapmaz tersine geçmişin anılarıyla geleceğin tasarılarını, erkeğe ait olanla kadına ait olanı, gerçeklik ilkesi ile haz ilkesini ve yerel olanla dünyaya ait olanı bir araya getirerek çeşitliliğe kucak açar. Modernlik olumlama değil diyalogdur (Touraine, 2004).

Wirth ve Touraine’in düşünceleri sosyo-ekonomik yapı ile aile tipi arasında bağlantı kuran; geniş ailenin egemen olduğu geleneksel köylü toplumundan çekirdek ailenin domestik yaşamın temelini oluşturduğu kentli endüstri toplumuna doğru bir evrilmeyi savunan Parsoncu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu düşünceye göre temel değişim ailenin işlevinde olmuş bir zamanlar ailenin sorumluluğunda olan, eğitim, din, sağlık, iş vb. işlevler okul, kilise, hastane, atölye gibi kurumlara kaymıştır. Dolayısıyla ailenin tarihi aslında bu anlamda bir küçülmenin tarihidir. Parsoncu model ve modernleşme teorisi geçerliliğini korumakla birlikte, modern ailenin prototipi olan çekirdek ailenin endüstri öncesi varlığına dikkat çeken, domestik yaşam ve üretim biçimlerindeki değişimlerin birbirine eşlik eden süreçler olduğunu, her ikisinin de toplumun geniş kesimlerindeki kültürel ve yapısal değişimlerin sonucu ortaya çıktığını öne süren bir karşıt görüş de bulunmaktadır

(Hareven, 1971; Vergin, 1985). Vergin (1985), Türkiye’de çekirdek ailenin baskınlığına karşın akrabalar arasında yakın duygusal bağlar olduğuna vurgu yapar ve geniş ailenin ortadan kalkışını bireyselleşmenin yolunu açarak çekirdek ailenin oluşumuna sebep olduğu söylenen kentleşme, genişleyen market ekonomisi yerine dini, politik, hukuki faktörlere bağlayan kültüralist görüşe destek verir. Öte yandan İslam kanunlarının Osmanlı’dan itibaren Türk aile yaşamı için bir kod oluşturmadığına da dikkat çeker. Türk aile sisteminin tüm sosyo-ekonomik gelişmelere, laikleşme politikalarına rağmen Batıya göre bütünlüğünü koruması ve çekirdek ailenin hala hakim hanehalkı türü olması, Vergin ve onun gibi düşünen araştırmacıları haklı çıkarmakla birlikte, gerek eğitim gerekse yaşam biçimi olarak Batıya dönük değerleri benimseyen ve İstanbul nüfusunun azımsanmayacak bir bölümünü oluşturan kitleleri hedef alan bu çalışma kapsamında, kentleşmenin ve endüstriyel gelişimin yerini alan ileri teknolojik gelişmelerin aile -ve onun parçalanması- üzerindeki etkisinin gözardı edilemeyeceği düşünülmektedir. Vergin’i (1985) destekleyen bir başka görüş de ailenin karşılıklı bağımlılıktan bağımsızlık modeline doğru değişimini öngören modernleşme kuramının kültürü gözardı ettiğini savunan Kağıtçıbaşı’na (1998) aittir. Kağıtçıbaşı (1998) bağıllık kültürünün hakim olduğu toplumlarda sosyo-ekonomik gelişme ile ortaya çıkan bağlamsal ve ailevi değişimleri açıklamak için karşılıklı duygusal bağıllık modelini geliştirmiştir. Bu model, bireysel ve grup aile varlığının bir arada varolabileceği tezine dayanır (Kağıtçıbaşı, 1998).

Hareven (1971), endüstriyel toplumun kent yaşamına hangi aile tipinin uyumlu olduğu sorusuna yanıt arar. Parsoncu teorinin çekirdek ailenin kentsel yaşama uyumun bir aracı olduğu söylemine karşın çekirdek ailenin bir uyum mekanizmasından çok bir sığınak olduğu görüşünü destekleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Görüşme yapılan hanehalkı üyeleri arasında da ‘ev’i sığınak olarak niteleyenler olmuştur:

“Ev...Kaçış diyebilirim. Toplumdan kaçış gibi bi şey oluyor benim için. Sığınak diyebilirim. Bi çok anlamda sığındığım bi yer oluyor.” 12 (ÇGÇA)

Beck (1998), aile üzerine konuşabilmek için parayı ve işi, evlilik üzerine konuşabilmek içinse eğitimi, meslekleri, hareketliliği ve eşitsizliği de tartışmak gerektiğini ifade eder. Beck’e göre endüstri toplumu modern feodal bir toplumdu burjuva toplumunun iş ve yaşam pratiği çekirdek aileye, çekirdek aile de geleneksel

kadın ve erkek rol ve alanlarının benimsenmesine dayanıyordu. II. Dünya savaşından sonra bu düzen sarsılmaya kadın da pazar ekonomisine dahil olmaya başlayınca birlikte yaşama yolları, aile değerleri, evlilik, ebeveynlik ve cinsellikle ilgili tabular hatta ev işinin ve çalışma hayatının paylaşımı çözülmeye ve belirsizleşmeye başladı. Kadın ve erkek yaşamlarındaki bireyselleşme eğilimi de bu gidişatı destekledi. Özellikle kadın,

1. Beklenen yaşam süresinin uzaması ve çocuklarını yetiştirdikten sonra hayatında yeni bir dönem başlatabilmesi
2. Teknolojik otomasyon izolasyon vasıtasıyla ev işinin yeniden yapılanması
3. Aile planlaması olanakları
4. Artan boşanmaların evlilik ve aile desteğini çok kırılgan hale getirmesi
5. Eğitim ve çalışma olanaklarının (kısmen) eşitlenmesi

sayesinde geri dönüşümsüz olarak özgürleşmeye başladı. Fakat erkekte farklı olarak kendini eğitim, kariyer fırsatları ve onların gerektirdiği hareketlilik ile çocukların sorumluluğu ve ev işlerinin monotonluğu arasında sürekli bir mücadele içinde buldu. Sonuçta pek çok insan aile ile aileye mensup olmama durumu arasında bir üçüncü yolu seçti: Geçiş halinde çoğulcu bir yaşamöyküsü. Bir başka deyişle yaşam biçimi çeşitliliği; aile türleri, farklı birlikte ya da yalnız yaşam biçimleri arasında birbirini takip eden değişimler. Artık kadın ve erkek için farklılaşan riskler ve sonuçlar ya da bir başka deyişle fırsat ve kısıtlamalar daha açık ve ortadadır. Beck (1998) geleceğe yönelik üç senaryo üzerinde durur. Bunlardan ilki çekirdek aileye dönüştür ki artık kadınla erkek arasında ailede ve çalışma hayatında eski ilişkilere dönmeyin imkansızlığı ve özünde modern demokratik toplumların herkesin doğuştan eşit olduğu prensibi ile çelişmesi dolayısıyla imkansız görünmektedir. İkincisi toplumun her alanında kadın ve erkeğin eşit olmasıdır ki bu da bireyleri pazar ekonomisinin de dayatmasıyla (her an hareket halinde olabilecek, başkalarına karşı sorumluluğu olmayan bireylere duyduğu ihtiyaçla) izolasyona ve yalnızlığa götürecektir. Üçüncü ve son senaryo ise kadın ve erkeğin eşitliğinin eşitsizliğe göre tasarlanmış kurumsal yapılarla başarılamayacağına altını çizer. Ancak gelişmiş endüstri toplumlarının tüm kurumsal yapıları aile ve ilişkilerin yaşamsal ihtiyaçlarını yansıtacak biçimde düşünüldüğünde ve değiştirildiğinde kadın ve erkek rollerinin ötesinde bir eşitliğe doğru aşama aşama ulaşılabilir. Örneğin kurum bir elemanı çok istiyorsa onun eşine de iş imkanı sağlayabilir, sosyal yardım artırılarak pazar ekonomisine katılımı yaşam arasındaki bağ gevşetilebilir ve en önemlisi insanların sosyal bir aradılığı

yeniden sağlanabilir. Pek çok şey özellikle ebeveynlik birkaç ailenin bir araya gelmesiyle daha kolay yapılabilir. Çocuk bakımı için gündüz anneleri ya da bir okul sistemi geliştirilebilir. Kadın ve erkek feodal olarak yüklenen rollerin ötesinde yeni yaşam biçimleri denemek ve keşfetmek zorundadır (Beck, 1998).

3.2 Alternatif Hanehalklarının Tarihi

Elbette dünya üzerinde özellikle Batıda endüstrileşmeyle birlikte aile düzeninde Wirth'in (2002) tariflediği gibi önemli bir değişim olmuş ve bu tarihten sonra geleneksel aileye alternatif çok farklı hanehalkı türleri ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda endüstriyel üretime dolayısıyla ücretli işgücüne kadınların da katılması ile kırsal kesimden kentlere akan bekar kadın ve erkeklerin sayısı artmış (Hayden, 1985) ve bu insanlar için bölüm 4.3.4'te ayrıntılı olarak incelenecek alternatifler üretilmiştir. Yine 19. yüzyıl Avrupası'nda da ütopyik/toplulukçu sosyalistler, şehircilik ve yeni yaşam biçimi öngörülerinde insanların gündelik hayatın pek çok gereksinimini ortaklaşa gerçekleştirdikleri, ortak kullanım mekanlarının ağırlıkta olduğu farklı hanehalkı türlerini bir araya getiren büyük projeler üretmişlerdir (Bumin, 1998; Hayden, 1985).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde devrim sonrası Rusya'sında yeni yaşam biçimi için yeni insan yaratılması ideolojik bir proje olarak gündeme gelmiş, projenin en önemli ayaklarından biri olan ve toplumsal kondansatör olarak görülen konutun da 'yeni aile'ye göre yeniden planlanması öngörülmüştür. Bu yeni düzende, evlilik bugünkü aile hayatının maddi hesaplarından arınacak, kadın erkekle eşit haklara sahip olup kendini evine değil işine verecektir. Bu amaca hizmet etmesi için önerilen dom-kommunalar ve ütopyik/toplulukçu sosyalistlerin geliştirdiği projeler ve hitap ettikleri hanehalkı türleri bölüm 4.3.1'de tanıtılacaktır.

Bu bölümde, Batıda çok geniş bir coğrafyada farklı biçimlerde çeşitlenen hanehalklarından ziyade İstanbul'a odaklanılacaktır. Bu bağlamda, Duben ve Behar'ın (1996) *İstanbul Haneleri. Evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940* kitabı, İstanbul'un 19. yüzyıl sonundan ile 20. yüzyılın ortasına dek geçen sürede aile hayatı ve hanehalkı yapısına ilişkin durumunu sosyo-ekonomik arka planı ile ele alan önemli bir kaynaktır. Duben ve Behar (1996), *'aile yapısındaki değişimin odak noktası'* olan kentlerle ilgili tarihsel demografik ve antropolojik araştırmaların eksikliğine dikkat çeker. Oysa Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi araştırmaların

odaklandığı kırsal alanla kentler arasında doğurganlık ve aile örüntüsü bakımından ciddi farklar vardır. Osmanlı'da kadın ve erkek nüfusunu içeren ilk nüfus sayımı 1885'te yapılmıştır. Onu takiben 1907 yılında yapılan sayım ile birlikte bu iki sayım Duben ve Behar (1996) tarafından Osmanlı toplumunun Müslüman kesiminin hane/aile yapısı ve doğurganlık örüntüsü ile ilgili bilgi edinmek açısından dikkatle analiz edilmişlerdir. İstanbul'da 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreği arasında şehir halkının yaşamını etkileyecek çok fazla şey olmuştur. Muhacir seli, gayrimüslim göçü, büyük yangınlar, 1. Dünya Savaşı ile gelen ekonomik yıkım ve nüfus kaybı, ardından başkent ünvanının kaybedilmesi bu etkenler arasında başı çekenler olarak sıralanabilir. Bu gelişmeler dikkate alınarak yapılan analiz ve değerlendirmelerde ortaya çıkan sonuçlar oldukça şaşırtıcıdır.

Sayımlar sırasında kişiler defterlere “*oturdukları konutun birer üyesi olarak kaydedilmişlerdi*”. Bu konutlar hane, konak, kulübe ve oda olarak sınıflanmışlardı ama içlerinde en yaygın olanı hanelerdi (Duben ve Behar, 1996). 1885 sayımında İstanbul'da yalnız yaşayan ve aile olmayan hanelerin fazlalığı dikkat çekiciydi. Duben ve Behar (1996) bu fazlalıkta 1885 sayımından birkaç yıl önce biten Osmanlı-Rus savaşı sonrası İstanbul'a gelen çok sayıda yersiz yurtsuz insanın da payının olabileceğini düşünmektedir. Zamanla bunların bir kısmı evlenmiş ya da mevcut haneler içerisinde erimişlerdir. Nitekim 1907'de oran daha düşüktür. Bu aynı zamanda ‘Müslüman nüfusun yerleşik hayatının giderek normale dönmesi’nin de işareti olabilir.

Ancak yine de 20. yüzyılın başında İstanbul'daki Müslüman nüfusun yapısal dağılımına bakıldığında, çok sayıda erkeğin ve azımsanmayacak oranda kadının yalnız yaşamalarına dayalı aile olmayan haneler oldukça yaygındı. 1907'de tüm hanelerin %21'ini bunlar oluşturuyordu. Bu oranın da yarıya yakını 30 yaş altındaki bekar erkekleri kapsıyordu. Üstelik Duben ve Behar'ın (1996) araştırması, şehirde belki de yıllardır yaşayan, ücretli işçilik yapan ve bekar odalarında kalan çok sayıda bekar erkeği geçici ikamet eder sayıldıkları için kapsam dışı tutuyor. Bir başka deyişle rakamlar o dönemde yalnız yaşayanların oranını olduklarından az gösterme eğilimi taşıyor. 1907 sayımına göre tüm hanelerin %40'ını, Müslüman nüfusun % 37'sini çekirdek aileler oluşturuyordu ki bu günümüzle kıyaslandığında çok düşük bir orandır (Çizelge 3.1). DIE 1995'e göre 1985'te bu oran İstanbul'da % 60 civarındadır.

Çizelge 3.1 : Hanehalkı türlerinin, türlere göre hanehalkı sakinlerinin sayısı, oranları ve hanehalkı başına düşen ortalama sakin sayısı, İstanbul 1907 (Duben ve Behar, 1996:62).

Hanehalkı reislerinin yaş grupları	Yalnız yaşayanlar		Ailesiz		Çekirdek aile		Geniş aile		Çoğul aile		Tasnif dışı		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
15-19	16	34.8	9	19.6	13	28.3	2	4.4	0	0	6	13.0	46	100.0
20-9	44	24.9	31	17.5	49	27.7	25	14.1	12	6.8	16	9.0	177	100.0
30-9	29	10.5	15	5.4	123	44.6	59	21.4	24	8.7	26	9.4	276	100.0
40-9	22	8.0	8	2.9	138	50.4	52	19.0	28	10.2	26	9.5	274	100.0
50-9	21	9.9	16	7.5	90	42.5	24	11.3	33	15.6	28	13.2	212	100.0
60+	15	8.9	13	7.7	51	36.2	25	14.8	43	25.4	21	12.4	168	100.0

Kaynak: İstanbul nüfus kütükleri defterleri, 1907

O dönemde, yalnız ve ailesiz yaşam genel olarak genç yetişkinlere özgü bir deneyimdi. Hane büyüklüğü ve bileşimi Osmanlı İstanbul’unda şimdiki gibi sürekli değişiyor; insanlar hayatlarının değişik aşamalarında değişik hanehalkı türlerine mensup yaşıyorlardı (Duben ve Behar, 1996). Duben ve Behar (1996), aile reisliğine ilişkin verilerin “yalnız ya da ailesiz hanelerde oturmanın evlenmeye ya da diğer aile üyelerinin geçimini sağlayacak ve onları yanına alıracak duruma gelene kadar süren, kısa bir geçici dönem olduğuna” inanmaya götürdüğünü ifade ederken 1920’li 30’lu yıllarda karmaşık aile birimlerinin yanı sıra yalnız yaşayan ya da aile olmayan hanelerin sayısında bir azalma, çekirdek aile sayısında ise bir artış olması ihtimali üzerinde durur (s. 77).

Osmanlı’da geniş aile yapısı ise seçkin meslek ve yüksek gelir grubundan olanlara özgüydü. 1885 sayımında İstanbul’da evli erkeklerin %2.51’i 1907 sayımında ise %2.16’sı çok eşliydi ve İslam sınırları içerisinde bile bu oranlar görece olarak düşük kalıyordu (Duben ve Behar, 1996).

Dikkat çekici bir başka nokta, 1907’de tüm hanelerin %14’ünün aile reisinin kadın olmasıdır. Kadın aile reislerinin % 32’si yalnız, % 14’ü aile içermeyen hanelerde evlerini bir ya da daha fazla kadınla paylaşarak yaşıyorlardı. Oranlar düşük gözükse de aile dışında yaşamaya pek iyi gözle bakılmayan ve ‘kadın davranışını belirleyen normların oldukça kısıtlı olduğu’ bir toplum için oldukça yüksektir (Duben ve Behar, 1996).

İstanbul’da evlilikte yerleşim tercihinin tam olarak neolokal (evlilik yoluyla çiftlerin ailelerinden bağımsız yeni bir hane kurmaları) olduğu söylenemezse de kırsal Anadolu’daki gibi bütünüyle ataerkil de değildi. En azından Batılı yaşam tarzını benimseyenler arasında genç çiftlerin kendi evlerini kurmaları doğrultusunda güçlü

eğilimler ve “iki taraflı akrabalık sistemi çerçevesinde, uzun bir geçmişi olan içgüveylik geleneği” vardı (Duben ve Behar, 1996:92). İstanbul’da yüksek ilk evlilik yaşına rağmen evlenme oranı hep çok yüksek olmuştur. Aile bağlarının kuvvetli olduğu kültürel yapının etkisi ile aile/hanehalkı yapısı ‘karmaşık ve çelişkilerle dolu’ bir biçim alıyordu. Aile fertleri arasındaki sıkı ilişkiler sebebiyle haneler aile kayıtlarında görünenden çok daha esnek ve akışkan bir yapıya sahipti (Duben ve Behar, 1996).

Duben ve Behar’a (1996) göre 1. Dünya Savaşıyla birlikte yaşanan işgücü sıkıntısı ve kadınların ev dışına çıkmaya teşvik edilmesi İstanbul’da Müslüman kadınların ‘özgürleşmesinde bir itici güç’ olmuştur denilebilir. Öte yandan savaş ekonomik dengeleri de değiştirmiştir. Geçmişte çok iyi kazanan memurlar zor duruma düşerken Jön-Türk idaresinin Müslüman tüccar-sanayici sınıfını desteklemesiyle İstanbul’da geleneksel gayrimüslim tüccar ve esnafın yerini almak üzere ‘Müslüman bir orta sınıf’ doğmaktadır ve yaşanan ekonomik kriz bir anlamda Batılı değer ve yaşam tarzlarının orta ve orta-alt sınıflara yayılmasına yardımcı olmuştur. İletişim devrimiyle birlikte basın da geleneksel aile düzeni, kadının evdeki ve toplumdaki yeri ile ilgili reformcu bir tutum izleyince aile hayatının Batılılaşması gündelik hayatın nesnelere ve rutinlerinin değişmesiyle kendini göstermeye başlamıştır. Elbette bu gelişmelere karşı İslam ve Türk değerlerini koruma gayreti de vardı ve eski değerler, yaşam biçimleri tamamen ortadan kalkmadı. Ancak 1860’lardan itibaren yaşlı neslin otoritesine yönelik eleştiri, Batılı çekirdek aile idealiyle birleşerek aile kurumunun radikal biçimde çözülmesine neden olmuştur. Aile odağı içe dönük bir hal aldıysa da geniş aile değerleri, ailelerin farklı nesillerinin birbirlerinin hayatlarında önemli rol oynaması durumu halen geçerlidir. Duben ve Behar’a (1996) göre Türkiye hatta İstanbul ‘bireyselden çok ailevi bir toplum’ olarak nitelenebilir.

İstanbul elbette Batılı metropollerden farklı bir sosyal yapılanma içerisindedir. Her ne kadar yaşam koşulları, küreselleşen dünya ve iletişim teknolojileri bireyleri yalnızlaştırırsa da özellikle kriz anlarında ayrı yerlerde yaşayan aile üyelerinin birbirlerine kenetlendiği, aile bağlarının çoğu kez Batı’daki örneklerine göre daha sıkı olduğu bilinmektedir. Ancak bu sıkı dayanışmanın bir nedeni de, kurumsal sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği olabilir.

3.3 Demografik Dönüşüm, Hanehalkı Büyüklüğünün Azalışı

Saegert'e (1985) göre,

"Hem hanehalkının konut ihtiyacını hem de kültürel olarak değer gören konut biçimlerinin tatminkarlığını ve başarısını etkileyen demografik özellikler; hanehalkı kompozisyonu (hanehalkı büyüklüğü, üyelerin yaş ve cinsiyeti, üyeler arası ilişkiler [örn. paylaşma, evlilik, ebeveyn-çocuk], çalışan üyeler ve kompozisyonun istikrarı ve değişkenliği); hanehalkı üyelerinin işleri; ve ırk, gelir ve hanehalkı üyelerinin sosyal kaynaklarını (aile, arkadaşlar, dini ya da alt-kültürel bağlantıların yanı sıra toplum etkisi, politik grup üyelikleri ve baskın ya da geri plandaki sosyal gruplara üyelikler gibi güç ilişkileri) kapsar . Bu özellikler evin ve yerinin karşılması beklenen pek çok işlevini belirler. ...Aynı zamanda bir hanehalkının emlak piyasasının hangi kısmına ulaşabileceğini de tanımlar" (Saegert, 1985:298).

Hem dünya metropollerinde hem de İstanbul'da küçük hanehalklarının nüfus içindeki oranlarının giderek arttığı bilinmektedir. Bu bölümde hem bu artışın olası nedenleri hem de rakamsal olarak gelinen durum ile ileriye yönelik öngörüler üzerinde durulacaktır.

Burch ve Matthews (1987), geçtiğimiz çeyrek yüzyıl içinde Batı Dünyasının deneyimlediği demografik değişim sürecinin 4 temel özelliğini doğurganlığın yenilenme düzeyinin altına düşüşü; yasal evliliğin ertelenmesi ya da evlilikten kaçınılması; boşanmalardaki keskin artış ve küçük hanehalklarına mensup yaşayanların oranlarındaki artışla birlikte ortalama hanehalkı büyüklüğünün azalması olarak sıralamıştır.

Tüm hanehalkı oluşum süreçleri temelde bireylerin, çiftlerin ve tüm hanehalkı üyelerinin haneyi ve günlük yaşam rutinini kiminle birlikte yaşamak istedikleri kararına dayanır ve hanehalkı statüsü bu kararlar çerçevesinde aslında karmaşık bir durumdur. Bireyler ya da çiftler mahremiyet, arkadaşlık, ev ile ilgili (domestik) hizmetler ve tüketim ekonomileri gibi bileşenlerin belli bir kombinasyonunu seçmiş olurlar. Hanehalkı statüsü eğer var ise bir bireyin evini paylaştığı kişi sayısı ve özellikleri ile tanımlanır. Burch ve Matthews (1987) hanehalkı statüsü ile aşağıdaki bileşenleri (component goods) özdeşleştirir.

1. Fiziksel barınak: Koruma sağlar
2. Mülkün deposu: Hem ortak (hanehalkı mülkü) hem kişisel
3. Ev ile ilgili (domestik) hizmet: Yemekler, çamaşır, temizlik vd.
4. Kişisel bakım: Genellikle bağımlı hanehalkı üyelerinin; küçük çocukların, hasta, özürü ya da yaşlıların bakımı

5. Yakınlık/Refakat (companionship):cinsel veya değil
6. Dinlenme, eğlenme
7. Mahremiyet
8. Bağımsızlık/özerklik
9. Güç/otorite
- 10.Yukarıdaki bileşenlerin tüketimlerdeki ölçek ekonomileri (haneye gelir getirenlerin sayısı arttıkça hanenin gelirinin yükselmesi gibi)

Burch ve Matthews (1987), hanehalkı statüsünü belirleyen bileşenleri tanımladığı kavramsal çerçeveye dayanarak yalnız yaşam ve küçük hanehalklarının artış eğilimini aşağıdaki nedenlere bağlar:

1. Gerçek gelirin artışı, insanların yalnız yaşama maddi imkanlarının elvermesi
- 2.Akrabalıktan yararlanmak/yararlanamamak (availability of kin). Düşük doğurganlık oranı ve hareketliliğin artması (göç) akrabalıktan yararlanma imkanını azaltmaktadır.
3. Değişen mahremiyet tercihleri.

- Batı kültürünün temel elemanlarının tüm anlamlarının aşamalı olarak çalışılması. Hıristiyanlığın, özellikle Protestanlığın ve aydınlanmanın bireyciliği artırması
- Ekonomik açıdan bakıldığında, artan gelir ve güvenlik hissinin verdiği maddi refahla insanın içe dönerek kişisel gelişim ve deneyimlerle daha ilgili hale gelmesi.
- 1960 ve 70'lerde yaşanan cinsel devrimle, toplumun gençler ve orta yaşlı evli çiftler dışındakilerin –homoseksüel çiftler, yaşlılar, birlikte yaşayanlar- cinsel aktivitelerine de hoşgörüyle yaklaşması
- Dışarıdaki mahremiyet seçeneklerinin azalmasının konut içindeki mahremiyet tercihleri artırması

4. Rol değişimleri ve hanehalkı kalabalığı

Yaş ve cinsiyet rollerindeki değişimler gittikçe daha homojen yaş-cinsiyet rollerini doğurmaktadır. Böylece parçalanmış hanehalklarının büyüklüğü azalmakta ama sayıları artmaktadır. Burch ve Matthews (1987) ayrıca Durkheim'in 'Toplumsal İşbölümü' kitabından aktararak hanehalkı içindeki iş bölümü azaldıkça hanehalkı dayanışmasının da azaldığını belirtir. Değişen normlar gittikçe daha fazla sayıda

hanehalkı üyesinin, eskiden belli yaş, cinsiyet ve medeni durumdaki insanlara uygun görülen nedenlerle (örneğin mahremiyet) pazara girmelerine neden olur.

5. Hane içi hizmetlerdeki azalma

Geleneksel olarak insanlar yemek yemek, çocuklukta, hastalıkta, yaşlılıkta bakım vb. için eve dönerler ve bu tür hizmetlerin sağlayıcısı da ağırlıklı olarak kadınlardır. Günümüzde gittikçe daha fazla kadının iş hayatına katılması ile eski sistem bozulmaya başlamıştır. Bunun iki sonucundan bahsedilebilir:

- Domestik hizmetlerin niceliği ve niteliğindeki düşüş
- Diğer hanehalkı üyelerin üzerinde ev içi iş bölümüne daha fazla katılmaları yönünde baskı.

Hane içi hizmetlerdeki bu genel değişim birlikte yaşamayı da daha az cazip hale getirmiştir.

6. Teknoloji, dinlenme ve yakınlık/refakat

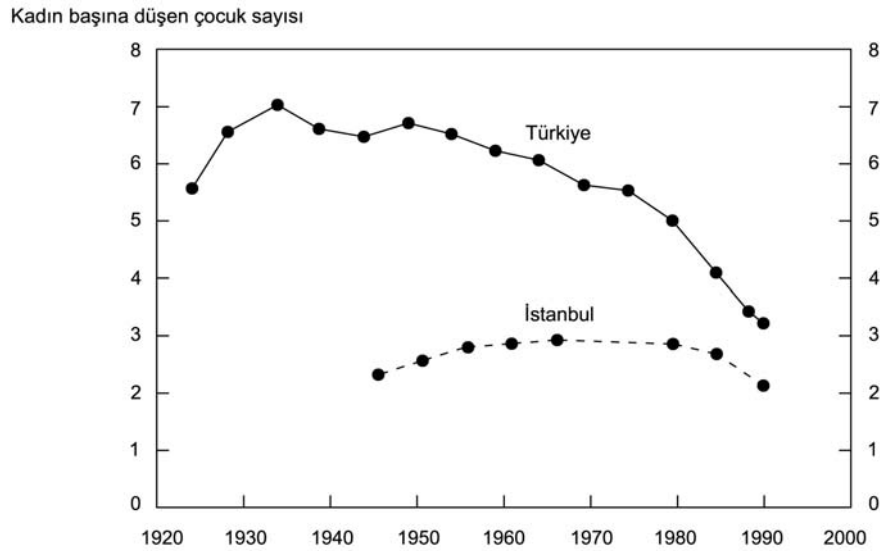
Modern teknolojik gelişmeler ve kentin sunduğu olanaklar, bireyleri yakınlık ve eğlence için diğer hanehalkı üyelerine daha az bağımlı hale getirmiştir.

“Kentsel ikamet, araba ve arkadaşların da tıpkı konser, sinema, spor olayları ve benzeri eğlenme-dinlenme fırsatları gibi el altında olması anlamına gelir. Televizyon ve otomobil, görüşme ve etkileşim için bir engel olan mesafeyi kısmen ortadan kaldırmıştır. Televizyon insan yakınlığına bir alternatif sağlamıştır; yerini tam tutmasa da yalnızlığın ve yalıtılmışlığın aşırılığını geçiririr, dikkati başka yöne çeker” (Burch ve Matthews, 1987:507).

Burch ve Matthews’un (1987) sıraladığı bu nedenler sadece Batılı ülkeler için değil kısmen Türkiye ve merkez dışındaki diğer ülkeler için de geçerlidir. Türkiye’deki nüfus sayımları da hanehalklarındaki küçülmeye ve yalnız yaşayanların nüfusa oranındaki artışa işaret etmekle birlikte Batı ülkeleri ile kıyaslandığında hala evlilik çok yaygındır, doğumların neredeyse tamamı evlilik kurumu içerisinde gerçekleşmektedir (DIE, 1995).

DIE’nün ‘Türkiye’nin Nüfusu 1923-1994, Demografik Yapısı ve Gelişimi’ kitabında Türkiye’deki demografik geçişin cumhuriyetin ilanından günümüze kadar üç aşamalı olarak irdelenebileceğinden bahsedilir. Geçişin ilk aşaması Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarını -1923-55 arasını- kapsar. Bu dönemde Kurtuluş Savaşı sonrası özellikle erkek nüfusundaki azalmanın önüne geçmek ve yeni cumhuriyet için gerekli insan gücünü yaratmak için doğurganlık teşvik edilmiş ve büyük şehirler dışındaki her yerde üreme hızı artmıştır. Bu dönem boyunca doğurganlık kadın başına 5.5 çocuktan 7 çocuğa yükselmiş, nüfus azalan ölüm hızının da katkısıyla

hızla artmıştır. Geçişin ikinci aşaması 1955-1985 yılları arasındadır. 1950’li yıllarda doğurganlık azalmaya başlamış ve bir daha da yükselmemiştir. Ancak yine de doğurganlıktaki azalma hızı ölümlerdeki azalma hızına yetişemediğinden nüfus artmaya devam etmiştir. Aynı dönemde gerçekleşen hızlı kentleşmenin, doğurganlığın azalması ile karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri söylenebilir. Türkiye’de 1950’lerden önce de şehirlerde doğurganlığın kontrol altında tutulduğuna ve kırsal bölgelere göre daha düşük olduğuna dair kanıtlar vardır³. Sağlıklı ve eğitilmiş çocukların yetişmesine verilen önem ve yaşam standardındaki yükselmeler doğurganlığı etkileyen faktörler arasında yer almıştır. Geçişin üçüncü ve son aşaması, nüfus artış hızında kesin ve geri dönüşü olmayan bir azalmanın ortaya çıktığı 1980’li yıllarda başlamıştır ve halen devam etmektedir. 1990 yılı itibarı ile yıllık doğal artış hızı 1.8’e düşmüştür (DIE, 1995). Aşağıdaki grafikte İstanbul’un toplam doğurganlık eğilimi ile Türkiye’ninki karşılaştırılmaktadır.

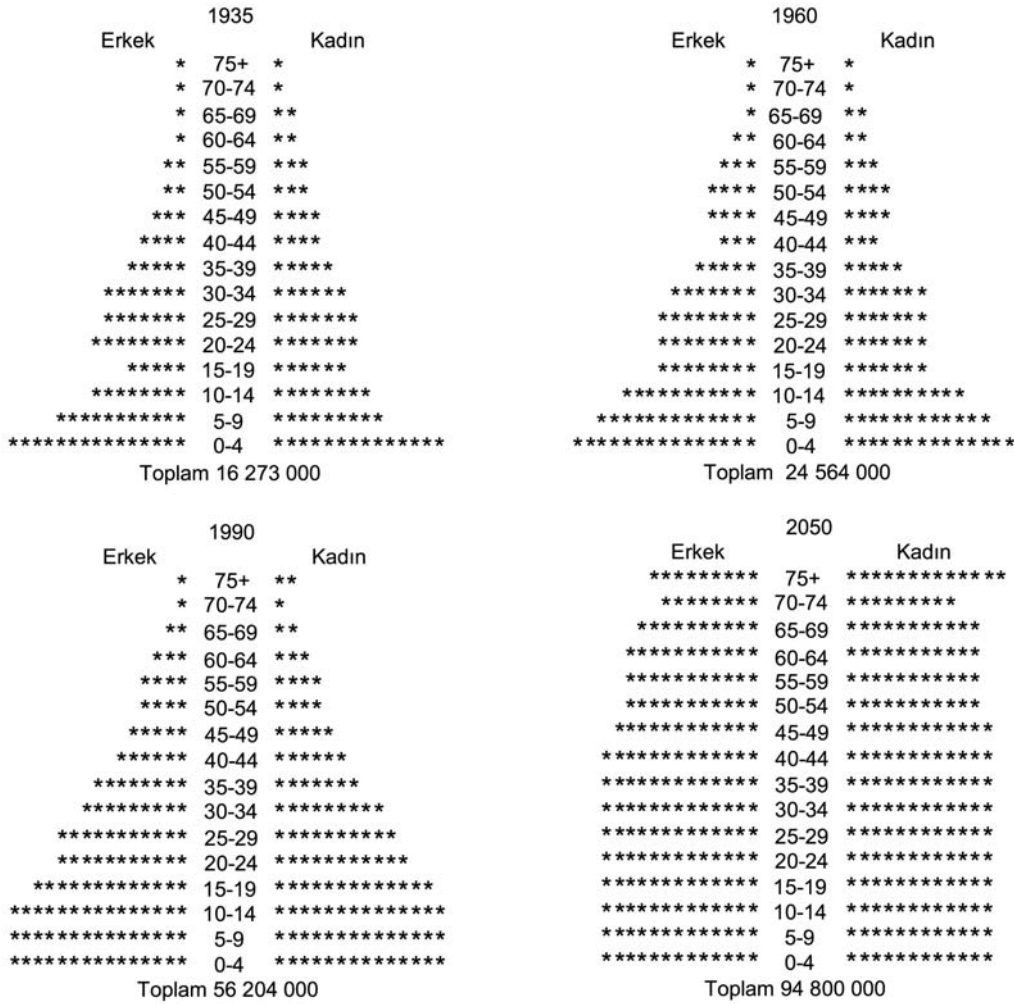

Şekil 3.1 : İstanbul’un toplam doğurganlık eğilimi (1945-1988) ile Türkiye’nin karşılaştırılması (1923-1993) (DIE, 1995:20)

Üçüncü aşamanın iki olay gerçekleştiği zaman tamamlanacağı düşünülmektedir. Bunlardan birincisi doğumların yaklaşık ebeveynlerin nesli ile yer değiştireceği düzeye (yenilenme düzeyi) kadar azalması, ikincisi ise nüfus büyümesinin durmasıdır. Ancak bu iki olay aynı anda gerçekleşmemektedir. Doğurganlık yenilenme düzeyine ulaştıktan sonra da uzun bir süre daha nüfus büyümeye devam etmektedir. DIE’nün projeksiyonuna göre Türkiye’nin nüfusu 21. yüzyılın

³ 1907 sayımına göre İstanbul’da aile üyeleri ortalama 3.6 kişiden oluşuyordu’ (Duben ve Behar, 1996: 63).

ortalarda 95-98 milyon arasında olacak ve daha sonra hemen hemen sabit kalacaktır. (DIE, 1995) Nüfusun yaş piramitlerini gösteren aşağıdaki şekilde son piramit doğurganlıkta yenilenme düzeyi olan kadın başına 2.1 çocuga 2000-2005 yılları arasında ulaşılacağı varsayılarak yapılmıştır.

Şekil 3.2 : Nüfusun Yaş Piramitleri, 1935-2050 (DIE, 1995:7).

TNSA (2003) bu projeksiyonun doğruluğa yakınlığını teyit eder niteliktedir. 2003 yılı itibarı ile kadın başına doğurganlık oranı 2.2'ye düşmüştür. Doğurganlık hızı ile ilgili DIE'nün (1995) yaptığı önemli bir tespit de büyük metropoliten merkezlere sahip Batı bölgesinde TDH'nın (Toplam Doğum Hızı) 1993 itibarı ile yenilenme düzeyi olan 2.1'in altına düşmüş olmasıdır. Ortalamayı doğu bölgelerindeki nispeten daha yüksek doğurganlık hızı artırmaktadır. Doğudan Batıya göç eden ailelerin de ilk kuşaktan itibaren doğuda kalanlara göre doğurganlık hızlarının düştüğü gözlenmiştir. İstanbul'un yıllık büyümesinde, doğumların eklenmesi, ölümlerin çıkarılmasıyla

hesaplanan doğal artışın oranı % 40, göçün etkisi % 60'tır. Dolayısıyla İstanbul'un nüfusunun doğurganlığın fazlalığından değil ama nüfustaki hareketlilikten dolayı bir süre daha artmaya devam edeceği düşünülmektedir (DIE, 1995). Eğitim düzeyinin artışı ile doğurganlıkta hızlı bir düşüş göze çarpmakta, ilk doğumdaki anne yaşı düzenli olarak yükselmekte ve yaş kuşakları arasında ortanca evlilik yaşında artış olduğu görülmektedir (TNSA, 2003). İstanbul'a odaklanıldığında, eğitimin yanında kadının iş gücüne katılımının artışı da doğurgan çağdaki kadın başına düşen çocuk sayısının kırsala göre % 41 oranında az olmasının nedenlerinden biridir (İslam, 2006).

“1975 yılı itibarı ile İstanbul'daki kadınların sadece %2.2 si üniversite mezunuyken, bu oran 2000 yılına gelindiğinde dört kat –erkeklerdeki artışın iki katı kadar- artarak % 8.8. seviyesine ulaştı. Benzer şekilde , kadınların işgücüne katılım oranları da yaklaşık iki kat artarak -1980'de %14.9 seviyesinden, 2000 yılında %27.3 seviyesine ulaştı” (İslam, 2006:49).

TUSIAD (1999) raporuna göre *“Türkiye'deki demografik dönüşüm neredeyse tamamlanmıştır. Demografik dönüşüm, yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarının yerini, bilinçli bir doğum kontrolü ve ölüm oranlarında düşüğe bıraktığı sürece verilen genel isimdir”* (s. 18). Tamamlanmış bir demografik dönüşümün ilk göstergesi, doğum oranlarının 25 yıl içerisinde çok hızlı bir düşüş göstermesidir. 1945-50 yılları arasında 6.9 olan doğurganlık oranı 1993'te 2.7 'ye düşmüştür, dahası 2010 yılında 2'ye düşeceği tahmin edilmektedir 1999'da 1.4 olan yıllık büyüme oranının 25 yıl içerisinde 0.8 ya da altına düşmesi, 2050 yılına yaklaşırken de sıfırlanması beklenmektedir. Rapor, tıpkı DIE (1995) gibi 21. yüzyılın ortalarında Türkiye'nin nüfusunun 95 milyon civarında sabitlenebileceği varsayımında bulunur. Büyüme oranındaki düşüşle ilgili olarak nüfusun yaş yapısı da değişecektir. Uzun vadede, Türkiye'nin genç nüfusu olan bir ülke olmaktan çıkacağı öngörülmektedir. Yaşlanan nüfus Türkiye'nin daha önce hiç karşılaşmadığı bir demografik durumdur, fakat TUSIAD Raporuna göre, önümüzdeki 20-25 yıl içerisinde 20-25 yaş arası ve 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranının sıra dışı bir biçimde artacağı varsayılmaktadır. Yaşlanan nüfusun bir sonucu olarak yaşlılar için konut ihtiyacı doğacak ve daha da önemlisi nüfusun büyüme hızındaki düşüşe rağmen hanehalklarının sayısı artmaya devam edecektir. Bu artış, hanehalklarının parçalanmasının ve yeni küçük hanehalkı türlerinin ortaya çıkışının da habercisi olarak kabul edilebilir. Ancak hanehalkı sayısına yönelik öngörü yapabilmek çok zordur çünkü aile büyüklüğü ve hanehalkı sayısını belirleyen niceliksel olmayan

karmaşık sosyal ve ekonomik faktörler vardır. TUSIAD (1999), bu faktörlerden bir kısmını şöyle sıralar:

- Yeni bir hanehalkı ya da ailenin ortaya çıkış biçim ve nedenleri. (Evlilik ya da varolan bir hanehalkının bölünmesi)
- Ortalama evlilik yaşının yönü
- Türkiye'nin gelecek yıllardaki aile yapısı ve yeni ailelerin oluşum biçim ve sisteminin yönü.
- Göçün etkisi (Şehirlere göç çekirdek aile modelinin genişlemesine mi hizmet edecek yoksa ataerkil aile geçici ve içsel dayanışmanın biçimi olarak varlığını koruyacak mı?)
- Nüfusun yaşlanmasının etkileri.
- Türkiye'nin konut politikaları ve hedeflediği aile tipi/tipleri (Behar, 1999:46-47).

Behar' a (1999) göre, Avrupa'da tüm bir yüzyıla yayılan doğurganlık oranlarındaki düşüşü Türkiye son 30-40 yıl içerisinde yaşamıştır ve bu geri dönülemez/tersine dönemeyecek bir eğilim gibi görünmektedir (Behar, 1999). Türkiye'nin deneyimlediği demografik dönüşüm sürecine benzer bir süreç ABD'de yaşanmıştır. II. Dünya Savaşından sonraki 'baby boom' (bebek patlaması) döneminin ardından nüfus artışı 1970'lerde azalmış ancak hanehalkı sayısı artmıştır ve hala da artmaya devam etmektedir. Konut üretimi nüfustan daha hızlı arttığı için de ortalama hanehalkı büyüklüğü azalmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde hanehalkı başına ortalama nüfus 3.67 iken 1990'a gelindiğinde 2.67'ye düşmüştür (Long, 1990).

Pople'a (2004) göre mevcut eğilimi sosyal gerçekler belirler. Avrupa'da ortalama hanehalkı büyüklüğü 2.2'dir ve bu rakam giderek düşmektedir. Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre Avrupa'daki konutların % 40'dan daha azı çekirdek aileler, % 35'i ise yalnız yaşayan insanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu tablo diğer endüstrileşmiş ülkelerde de hemen hemen aynıdır. Dünyanın en büyük kentlerinde konutların fiyatlarının aşırı artışı çok zenginleri bile ihtiyaçları kadar mekanla yetinmeye zorlamıştır (Pople, 2004). Hanehalkları parçalandıkça haneye giren gelir azalır, bu da ev sahibi olmayı güçleştiren bir etkidir. Amerika'da da durum çok farklı değildir. 1985 ABD nüfus sayım bürosuna göre, çekirdek aile dışındaki alternatifler 1980 sonrası ortaya çıkan hanehalklarının yaklaşık % 79'unu

oluşturmaktadır. En hızlı büyüyen hanehalkı türüyse tüm hanehalklarının % 24'ünü oluşturan yalnız yaşayanlardır. Tek ebeveynli aileler ise nüfusun % 12'sini oluşturmaktadır (Ahrentzen, 1991a).

2003 tarihli en son gerçekleştirilen TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması) sonuçlarına göre Türkiye'de 4.1 kişi olan ortalama hanehalkı büyüklüğü, kentsel alanlarda 3.9 kişi, kırsal alanlarda ise 4.5 kişidir ve hanehalklarının yüzde 67'sinde 4 veya daha az kişi bulunmaktadır. Şu ana kadar yapılan araştırma ve toplanan bulgular göstermektedir ki *“Türkiye’de ortalama aile büyüklüğü uzun vadede belli bir düşüş eğilimi içerisindedir”*(Behar, 1999: 48).

Çizelge 3.2 : Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü (Behar, 1999).

Yıl	Hanehalkı büyüklüğü
1968	5.50
1983	5.32
1988	4.82
1989	4.68
1990	4.97
1993	4.50

Türk Sanayici ve İşadamları Derneğinin (TUSİAD) hazırladığı ‘Türkiye’nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve Sonuçları’ başlıklı araştırma raporu, 2010 yılı itibariyle aile büyüklüğünün küçüleceği ve hanehalkı sayısının artacağı öngörüsünde bulunur. Nüfus ve demografik değişimler en yavaş gelişen sosyal göstergeler olduğundan önümüzdeki 25 yıl için yapılacak tahminler de oldukça düşük hata payı içerecektir (TUSİAD, 1999). Raporun yazarları, aşağıdaki çizelgede de görüldüğü gibi eldeki verileri kullanarak 2025 yılına kadar geçecek süre içerisinde hanehalkı büyüklüğü ve hanehalkı sayısına yönelik olarak, nüfus tahminini ortalama hanehalkı büyüklüğüne bölme yöntemiyle şu öngöründe bulunurlar:

Çizelge 3.3 : Projeksiyon dönemi boyunca Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü ve hanehalkı sayısı (Behar, 1999).

Yıl	Nüfus (milyon)	Hanehalkı büyüklüğü	Hanehalkı sayısı (milyon)
2000	66.834	4.44	15.05
2010	76.278	4.13	18.47
2025	88.014	3.7	23.78

Nitekim Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile TÜİK’in 10 Haziran-29 Ağustos 2006 tarihleri arasında 24.647 aile ile görüşerek gerçekleştirdikleri 1993’ten beri yapılan en kapsamlı araştırmanın sonuçlarına göre

1993'te 4.75 kişi olan ortalama hanehalkı büyüklüğü 3.8'e düşmüştür. Bu rakam kırsal kesimde 4 iken kentlerde 3.7'dir (Radikal, 2006). Bu gelişmelere göre, hanehalkı büyüklüğü öngörülenden çok daha hızlı bir biçimde azalmaktadır. Hanehalkı büyüklüğünün hızla azalması ileride aile dayanışmasının yerini alacak başka dayanışma mekanizmalarına ihtiyaç duyulabileceğinin de göstergesidir.

Bir hanede kaç kişinin yaşadığı, değişken nüfus yapısını ve ona bağlı parametreleri anlamak açısından son derece önemlidir. Araştırma ve danışmanlık kuruluşu KONDA'nın gerçekleştirdiği araştırmaya göre, Türkiye'nin batısından doğusuna, kentlerden kırsala doğru gidildikçe hem eğitim hem de gelir düzeyi düşmekte; buna koşut olarak, hanehalkı büyüklüğü (kalabalık aile) artmaktadır (Url-5).

Hanehalklarının küçülmesinde özellikle tek ebeveynli ailelerin artışıdaki en önemli etkenlerden biri de evlenme oranlarındaki düşüş ve boşanma oranlarındaki artıştır. Türkiye'de Kaba evlenme oranlarının son on yıllık trendi incelendiğinde, 1997 yılına kadar dalgalanmalarla birlikte değişmeyen bir yapı, bu yıldan sonra ise bir azalma eğilimi göstermektedir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye'de kaba evlenme oranı binde 6.84'dür sonrasında da düşmeye devam etmektedir (Url-1).

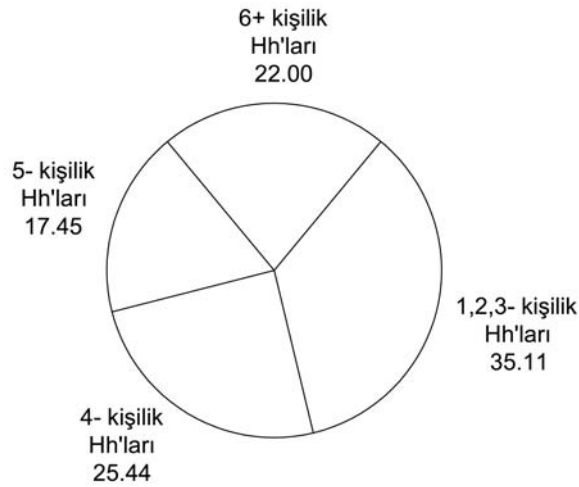
Evlenme oranlarındaki bu düşüşe ek olarak, birbirini izleyen kuşaklardaki erkekler giderek daha geç evlenmekte ve 30'lu yaşlara kadar bekar kalanların sayısı artmaktadır (DIE, 1995). Kadınların ortalama ilk evlilik yaşı 1963'te 19.4 iken DIE'ne (1995) göre 1990 yılında 22'ye, TÜİK'na (2006) göre kadınlar için 22.8 erkekler için 26.1'e yükselmiştir. Rakamlar Avrupa ile karşılaştırıldığında özellikle kadınların daha erken yaşlarda evlendiği görülmektedir. İngiltere'de 1971 yılında sırasıyla kadınlar için 21.4 erkekler için 23.4 olan ilk evlenme yaşı 1990'da kadınlar için 24.9'a erkekler için 26.8'e yükselmiştir (Jones, 2000).

Aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi, kaba boşanma oranları incelendiğinde de 1996 yılına dek değişmeyen yapıda 1997'den 2000'e kadar küçük bir azalma, 2000 yılından itibaren de hızlı bir artış görülür.

Çizelge 3.4 : Türkiye’deki kaba boşanma oranları (Url-6).

Kaba Boşanma Oranı 1996-2002 Yılı	Yıl Ortası Tahmini Nüfus	Boşanma Sayısı	Boşanma Oranı (%)
1996	61528	29552	0.48
1997	62455	32717	0.52
1998	63391	32167	0.51
1999	64337	31540	0.49
2000	65311	34862	0.53
2001		50402	0.74
2002		51096	0.73

Türkiye’de küçük hanehalklarının 1960’lardan bugüne ‘mutlak ve oransal’ olarak arttığını ifade eden Balamir (1996), 1990’da kentsel yerlerde 1-3 kişilik hanehalklarının %35’i aştığını ‘Konut Sisteminin Bir Diğeri: Küçük Hanehalkları’ başlıklı yazısının yayımlandığı 1996’da bu oranın % 40’lara ulaşmış olabileceğini söyler (Şekil 3.3). “Kentsel yerlerdeki bir kişilik hanehalkı sayısı, her on yılda ikiye katlanmıştır. Bu büyüme, öbür büyüklüklerdeki hanehalkı gruplarının artışından iki kez daha hızlıdır” (s. 523). Ortalama hanehalkı büyüklüğünün 4 olduğu Türkiye’de her 10 hanenin 4’ünde (% 40) dörtten daha az kişi bulunmaktadır (TNSA, 2003).

Şekil 3.3 : İl merkezlerinde hanehalkı büyüklükleri dağılımı, 1990 (%)
(Balamir, 1996:521).

Güvenç’in ‘İstanbul Metropolen Alan Çalışmaları. Sosyal ve Ekonomik Göstergeler 1990-2000’ adlı henüz yayımlanmamış kent atlası çalışmasında mahallelerin hanehalkı büyüklük profilleri karşılaştırıldığında 10 yıl içinde İstanbul’da mahalle ölçeğinde hanehalkı büyüklüklerinin merkezden periferiye doğru nasıl küçüldüğü çok net olarak okunabilir (Ek B.1; Ek B.2).

Çizelge 3.5 : Hanehalkı kompozisyonu. hanehalklarının yerleşim yerine, hanehalkı reisinin cinsiyetine ve hanehalkı büyüklüğüne göre yüzde dağılımı, Türkiye, 2003 (TNSA, 2003:20).

Özellik	Kent	Kır	Toplam
Hanehalkı reisinin cinsiyeti			
Erkek	87.0	88.6	87.5
Kadın	13.0	11.4	12.5
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hanede yaşayanların sayısı			
0	0.3	0.4	0.3
1	6.3	6.3	6.3
2	16.5	17.3	16.8
3	21.8	13.7	19.4
4	26.3	19.3	24.2
5	14.5	15.0	14.7
6	6.8	10.6	7.9
7	3.4	6.1	4.2
8	1.9	3.8	2.4
9 +	2.2	7.5	3.8
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hanehalkı sayısı	7,643	3,193	10,836
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3.9	4.5	4.1

Not: Bu tablo hanehalkının *de jure* üyelerine, yani genellikle hanede yaşayanlara dayanmaktadır.

Behar'a (1999) göre, “her ev bir tüketim birimi olarak düşünülürse, bu birimlerin sayısı, bir başka deyişle talep potansiyeli, nüfus büyüklüğündeki durgunluğa rağmen artmaya devam edecek” (s. 48) ve Türkiye bugüne dek odaklandığı ‘nüfus artışı ve kentleşme’ gibi problemlerin ötesinde demografik geçişlerini tamamlamış toplumlara özgü başka problemlerle de karşılaşacaktır (Erder, 1999).

3.4 Günümüzde Yeni Yaşam Biçimleri, Alternatif Hanehalkları

Macklin (1980), ‘Geleneksel Olmayan Aile Biçimleri’ başlıklı makalesinde geleneksel olmayanın tanımını şu şekilde yapar: “Bir erkekle kadın arasında, erkeğin esas otorite ve geçim sağlayan olduğu, çocuklu, yasal, ömür boyu süren, monogam evlilik dışında kalan tüm yaşam desenleri” (s. 905) Bu açıdan değerlendirildiğinde Amerika’da olduğu gibi -daha az oranda olmakla birlikte- Türkiye’de de nüfusun büyük bölümü geleneksel aile tanımı dışında kalmaktadır. DIE’nün 1990 sayımına göre anne-baba ve çocuktan oluşan geleneksel çekirdek aile nüfusun % 57.7’sini oluşturmaktadır (Url-7). Bu oran Amerika’da 1978 sayımında dahi nüfusun % 29.9’unu teşkil ediyordu. Macklin (1999) geleneksel aileye alternatif oluşturan

yaşam desenlerini ve onlara özgü kavramlardan bazılarını çizelge 3.6’da görüldüğü gibi sıralar:

Çizelge 3.6 : Gelenekselin ‘geleneksel olmayan’ alternatifleri (Macklin,1999:906).

Geleneksel olan	Geleneksele alternatif
Yasal evlilik	Hiç evlenmeden yalnız yaşamak
Çocuk sahibi olmak	Gönüllü çocuksuzluk
Kalıcılık	Boşanma ve yeniden evlenme
Erkeğin esas otorite ve gelir getiren olması	Androjen evlilikler (açık evlilik, çift kariyerlilik, mesafeli evlilikler)
....	....

DİE’nün nüfus sayımları bir bakıma Türkiye’deki hanehalkı türlerini de tarifler (Çizelge 3.7). Yapılan sınıflandırmalarda, hanehalkları yapısal olarak üçe ayrılmıştır:

Basit Hanehalkı

1. Çocuksuz çiftler
2. Çocuklu çiftler: Yaşı ne olursa olsun hiç evlenmemiş çocukları kapsar.
3. Tek ebeveyn (baba ve çocuklar): Eşi ölmüş/boşanmış baba ve hiç evlenmemiş çocukları
4. Tek ebeveyn (anne ve çocuklar): Eşi ölmüş/boşanmış anne ve hiç evlenmemiş çocukları

Karmaşık Hane

1. Basit HH+Diğer Fertler: Diğer fertler akraba olan ve olmayan kişileri kapsar.
2. Basit HH+ Basit HH: En az iki ya da üç kuşağın bir arada yaşadığı aileler

Aile Oluşturmayan

1. Yalnız Yaşayanlar: Medeni durumu ne olursa olsun yalnız yaşayanlar
2. Çift Oluşturmayan Gruplar: Kardeşler, arkadaşlar, anne ve eşi ölmüş/boşanmış kızı vb.

Çizelge 3.7 : DIE, 1990 genel nüfus sayımı (Url-7).

Hanehalkı türüne göre hanehalkı oranı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü, 1990 (12 ve daha yukarı yaştaki nüfus)						
Hanehalkı türü	Hanehalkı oranı(%)				Kadın hanehalkı reisi oranı(%)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü
	Hanehalkı reisi		Erkek	Toplam		
	Kadın	Erkek				
Toplam	100	100	100	7.6	4.8	
Basit hanehalkı yapısı	72.2	35.7	75.2	3.7	4.5	
Çocuksuz çiftler	10.9	0.5	11.8	0.4	2.3	
Çocuklu çiftler	57.7	1.1	62.3	0.1	5	
Tek ebeveyn(baba+çocuk/lar)	1	-	1.1	-	5	
Tek ebeveyn(anne+çocuk/lar)	2.6	34.1	-	100	2.7	
Karmaşık hanehalkı yapısı	21.1	19.5	21.3	7	6.9	
Basit HH+diğer fertler	11.9	14	11.7	8.9	6.1	
Basit HH+Basit HH	9.2	5.4	9.5	4.5	8	
Aile oluşturmayan	6.7	44.8	3.6	50.8	1.6	
Yalnız yaşayanlar	5.6	39.7	2.8	53.4	1.3	
Çift oluşturmayan gruplar	1	5.1	0.7	36.9	3.2	

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı

Not. Hanehalkı türüne ilişkin veriler, 1990 Genel Nüfus Sayımı % 5 örnekleminde oluşturulmuştur. Sayım

Basit Hanehalkı

1. Çocuklu çiftler
2. Çocuklu çiftler: Yaşı ne olursa olsun hiç evlenmemiş çocukları kapsar.
3. Tek ebeveyn(baba ve çocuklar): Eşi ölmüş/boşanmış baba ve hiç evlenmemiş çocukları
4. Tek ebeveyn(anne ve çocuklar): Eşi ölmüş/boşanmış anne ve hiç evlenmemiş çocukları

Karmaşık Hane

1. Basit HH+Diğer Fertler: Diğer fertler akraba olan ve olmayan kişileri kapsar.
2. Basit HH+ Basit HH: En az iki ya da üç kuşağın bir arada yaşadığı aileler

Aile oluşturmayan

1. Yalnız Yaşayanlar: Medeni durumu ne olursa olsun yalnız yaşayanlar
2. Çift Oluşturmayan Gruplar: Kardeşler, arkadaşlar, anne ve eşi ölmüş/boşanmış kızı vb.

Bu sınıflamaya göre basit ve karmaşık haneler aile oluşturan hanehalkları kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla sınıflama, geleneksel aile oluşturan ve aile oluşturmayan hanehalkları kategorilerine göre yapılmıştır. ‘Çift’ (couple) kelimesi eş, karı-koca anlamındadır. Bu durum 1990 ABD nüfus sayımında da bu şekilde (aile oluşturan/oluşturmayan) ele alınmakla birlikte 2000 nüfus sayımında, geleneksel sınıflamanın birtakım karışıklıklara yola açtığı, bazı hanehalkı kompozisyonlarının her iki kategoriye de dahil edilebildiği tezinden yola çıkılarak geleneksel hanehalkı tipolojisine bir alternatif üretilmiştir: Çift oluşturan ve oluşturmayan (partner/non partner) hanehalkları. Bu tipolojiye göre evlilik ya da birlikte yaşam yoluyla partner barındıran tüm hanehalkı kombinasyonları çift oluşturan, diğerleri oluşturmayanlar kapsamında değerlendirilmiştir. Bazı hanehalkı türlerinin dahil oldukları kategoriler değişmiş ve bunların karşılaştırmaları yapılmıştır (Hobbs, 2005). Böylesi bir

alternatif üretme ihtiyacı elbette farklı hanehalkı türlerinin nüfus içindeki oranlarının değişimi ve onun da ötesinde hanehalkı türlerine yönelik toplumsal algılamayla ilişkilendirilebilir.

İstanbul'un hanehalkı kompozisyonu Türkiye genelinden biraz daha farklıdır. Aşağıdaki çizelge hanehalkı büyüklüğündeki düşüşü de göstermektedir.

Çizelge 3.8 : İstanbul şehri: ortalama hanehalkı büyüklüğü, hanehalklarının ve farklı hanehalkı türlerindeki nüfusun dağılımı, 1985-1990 (DIE, 1995:110).

Hanehalkı Türü	Yüzde dağılım					
	Ortalama hanehalkı büyüklüğü		Hanehalkı		Yerleşik nüfus	
	1985	1990	1985	1990	1985	1990
YALIN						
1. Çocuksuz çift	2.00	2.00	11.1	11.6	5.5	6.0
2. Çocuklu çift	4.36	4.27	60.1	59.8	65.5	65.7
3. Çocuklu yalnız ebeveyn	2.79	2.76	4.0	4.3	2.8	3.1
KOMPLEKS						
4. Diğer kişilerle yalın aile	5.23	4.99	11.2	10.9	14.7	14.0
5. Diğer kişilerle birden fazla yalın aile	7.24	6.76	3.9	4.8	7.1	8.3
AİLE OLMAYAN						
6. Tek kişi	1.00	1.00	7.0	6.9	1.8	1.8
7. Çift olmayan gruplar	3.92	2.58	2.7	1.7	2.6	1.2
Alt-toplam, sınıflandırılan	4.00	3.88	100.0	100.0	100.0	100.0
Tanımlanamayan (8)	<u>5.35</u>	<u>5.11</u>	Tanımlanamayan toplam içindeki yüzdesi			
Toplam	4.23	4.09				

Türkiye genelindeki 1990 Genel Nüfus Sayımı verileri ile İstanbul'un 1985 ve 1990'daki hanehalkı türü dağılımları karşılaştırılabilir. İstanbul'da beklendiği üzere aile olmayan kategorisine giren tek kişilik hanehalkları ve çift oluşturmeyen grupların toplamı Türkiye genelinden fazladır. Buna karşılık hanehalkı büyüklüğü daha fazla olan kompleks hanehalklarının oranı İstanbul'da Türkiye geneline kıyasla oldukça düşüktür. Basit hanehalkı yapısı karşılaştırıldığında bu denli büyük farklar olmamakla birlikte bu kategori altındaki tüm hanehalkı türlerinin İstanbul'da daha fazla oldukları görülmektedir (Url-7; DIE, 1995).

Wright'a (1990) göre, aile türlerinin (family patterns) çeşitliliğinin farkına varmak beraberinde farklı tiplerde evler inşa etmeyi, talep etmeyi ve yeniden değerlendirmeyi gerektirir. Dolayısıyla konut üzerine düşünebilmek, geleceğe

yönelik alternatifler geliştirebilmek için öncelikle o konutta yaşama potansiyeli taşıyan bireylerin yaşam biçimlerini incelemek gerekir.

Gibbons'a (1989) göre 1950'li yıllarda bireysel duygu ve istekler gözardı edilirken geleneksel aile rolleri ve toplumsal cinsiyet rollerine tam bir bağlılık beklentisi hakimdi. Ancak 1960'lı yıllardan itibaren alternatif aile yaşam biçimleri arayışı bir harekete dönüştü. Gün geçtikçe de Batıda birlikte yaşamaya ve alternatif cinsel tercihlere tolerans arttı. Gibbons (1989) 1970'li ve 80'li yıllarda ortaya çıkan farklı evlilik ve ilişki biçimlerine dikkat çekerek birlikte yaşamının gittikçe daha kabul edilebilir ve geçerli bir yaşam biçimi olarak ortaya çıktığını söyler. Son yıllarda bireyselliği, kişisel gelişimi ve kendini gerçekleştirme (self-actualization) benimseyen ideolojiler aile matrisine yalnız yaşayanları, tek ebeveynli aileleri ve yeniden yapılanmakta olan farklı aile biçimlerini eklemiştir.

Birleşmiş Devletlerde 1950'li ve 60'lı yıllardaki geleneksel aile görüntüsü - çalışan baba ev işlerinden sorumlu anne ve küçük çocuklardan oluşan evli çift- bugünün gerçeklerini yansıtmamaktadır. Çekirdek ailelerde dahi yaşam biçimi değişmiş, bağımlı çocuğu olan annelerin çoğu ücretli işgücünün bir parçası haline gelmişlerdir (Ahrentzen, 1991a). 2000 Birleşik Devletler Nüfus sayım bürosu istatistiklerine göre en sık rastlanan hanehalkı kombinasyonları sırasıyla ve yüzdeleriyle şöyledir: yalnız yaşayanlar % 25.82, eşi ve çocuğu ile yaşayanlar (çekirdek aile) % 22.24, eşi ile yaşayanlar (çocuksuz aile) % 21.22, çocuğu ile yaşayanlar (tek ebeveyn) %8.4, evlenmeden birlikte yaşayanlar % 2.54, ev arkadaşı ile yaşayanlar % 2.21 (Hobbs, 2005).

Bugün Amerika'da kullanılan yapı stokunun büyük ölçüde II. Dünya savaşı sonrası inşa edilenler olduğuna dikkat çeken Ahrentzen (1991a) değişen demografik yapı ve Amerikan toplumunun çoğulcu karakterinin artık yıllarca ideal aile yaşamının sergileyicisi olmuş televizyon (medya) tarafından da tanındığına ve yansıtıldığına dikkat çeker. Demografik geçişin tamamlandığı ülkemizde de zaman içinde zaten çeşitlenmekte olan hanehalklarının farklı bir araya geliş hatta ortak yaşam çevreleri oluşturma çabalarına tanık olmamız kaçınılmazdır. Çünkü günümüz çalışan insanı özellikle metropollerde gittikçe karmaşıklaşan yaşamını sadeleştirme ve kolaylaştırma eğilimi içinde olacaktır (TUSİAD, 1999).

Aşağıda genel nüfus içerisindeki oranları sürekli artma eğilimi içerisinde olan ve bu sebeple mevcut konut stoku içerisinde kendilerine uygun alternatif bulmakta zorlanan hanehalkı türleri incelenecektir.

3.4.1 Yalnız yaşayanlar

Macklin'e (1980) göre 1980'lere yaklaşıncaya dek yalnız yaşam kabul gören bir yaşam biçimi değildi; erkekler için bir nevi anormalliği (normal dışılığı), kadınlar içinse istenmeme durumunu ima ediyordu ancak zamanla nüfus içerisindeki oranları giderek arttı. Bu artışın, Amerika'da yüksek eğitim gören kadınların sayısının ve iş olanaklarının artmasına; evlilik yaşındaki kadınların sayısının erkeklerden fazla olmasına ve yalnız yaşayanların aktif bir sosyal ve cinsel yaşama sahip olmalarının kolaylaşmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar uzun dönem yalnızlığın/bekarlığın kadınlar için erkeklere kıyasla daha olumlu bir durum olduğunu, bu kadınların eğitim, iş ve zihin sağlığı açısından erkeklerden daha iyi durumda olduklarını öne sürmektedir. 1978 sayımına göre yalnız yaşayanların nüfusa oranı %22 iken 2000 yılına gelindiğinde %25.82'ye yükselmiş, Amerika'daki en yaygın yaşam biçimi haline gelmiştir (Hobbs, 2005).

DİE'nün 1990 sayımına göre Türkiye'de yalnız yaşayanların oranı % 5.6'dır (Url-7). Aile ve akrabalık ilişkileri çok işlevlidir ve en önemli sosyal yapıyı oluşturur. Aile yapısının yükü pek çok ülkede yeni işlerle, hizmet organizasyonlarıyla ve kurumsal düzenlemelerle hafifletilmektedir. *"Modern çekirdek aile ve tek kişilik hanehalkları, tüm bu süreç içinde görece önemlerini artırmışlardır"* (Erder, 1999:89). Ancak Türkiye'de henüz bu yönde çabalara rastlanmamaktadır.

Yalnız yaşayanların sayısı hemen her ülkede büyük bir hızla artmaktadır. Japonya'da 1960 yılında nüfusun % 16.1'ini oluşturan yalnız yaşayan hanehalklarının toplam nüfusa oranı 2000 yılında % 27.6'ya yükselmiştir. 2010 yılında bu oranın 2000 yılı itibarı ile % 31.9 olan evli ve çocuklu çift (çekirdek) aile oranını aşarak baskın hanehalkı türü olması beklenmektedir. Ayrıca ebeveynleri ile birlikte yaşayan 30 yaş üzeri bekarların sayıları da giderek artmaktadır (Kawata, 2006).

Kawata (2006) Japonya'da sayıları giderek artan bekarların (singles), çekirdek aileye odaklanan savaş sonrası konut sisteminden dışlandıklarını ifade eder. Örneğin 1955'te kurulan GHLC (Government Housing Loan Corporation) konut kredisi alabilmek için en az bir ya da daha fazla aile üyesiyle birlikte yaşama şartı

getirmiştir. 1981’de yasa değişmiş, 40 yaş üstü yalnız yaşayanlar kredi almaya başlamışlar ancak bu sefer de büyüklük sınırı getirilmiştir. Yalnız yaşayanlara en fazla 50m² konutlar için kredi verilmiştir. GHLC’nin tüm bu sınırları kaldırması aşama aşama 1998’i bulmuştur. Benzer biçimde toplu konut girişimi 1951’den 1980’e kadar bekarların (yalnız yaşayanların) toplu konutlara yerleşmelerine engel olmuş daha sonra da yaş sınırlamaları getirmiştir. Genç ve orta yaşlı bekarlar halen toplu konutlardan dışlanmaktadır. Ancak son yıllarda sayılarının artışıyla beraber konut pazarında dikkate alınmaya başlamışlardır.

Son on yıldır kadınların ortalama ömürlerinin daha uzun olması, erkeklerin genellikle daha genç kadınlarla evlenmesi, özellikle belli bir yaşın üzerinde dul kadın sayısının artmasına neden olmuştur. Türkiye’de DIE’nün istatistiklerine bakıldığında belli bir yaşın üzerinde yalnız yaşayan kadın oranının erkek oranından daha fazla olduğu görünmektedir. DIE’nün 1990 yılı istatistiklerine göre 60 yaşın üzerinde yalnız yaşayan erkek sayısı 60 yaşın üzerindeki toplam erkek hanehalklarının % 53.9 unu oluştururken 60 yaşın üzerinde yalnız yaşayan kadın sayısı 60 yaşın üzerindeki toplam kadın hanehalklarının % 71.8 ini oluşturmaktadır (Url-7). Ayrıca boşanma vakalarındaki artışın da nüfus içersindeki yalnız yaşayan insan sayısının artışına katkıda bulunduğu açıktır. Gibbons (1989) Hollanda’da Hong-Gierveld ve Aalberts tarafından yapılan bir araştırmadan yola çıkarak yalnız kalma arzusu çerçevesinde bekarlığın bir seçim olarak ortaya çıktığını ifade eder.

Artık yaşlılar dışında gençler de, giderek yükselen evlenme yaşı ortalamasının etkisiyle yalnız yaşayanlar içerisinde önemli bir oranı oluşturmaktadır. ‘Yuppie’ler ve ‘bobo’lar son birkaç on yıldır üzerinde konuşulan, tartışılan belli bir yaşam tarzını benimsemiş insanları ima eden kavramlardır. Bu kavramlar her ne kadar doğrudan bir hanehalkı türü ya da medeni hali işaret etmese de çoğunlukla genç kentli, bekar profesyonellerin oluşturduğu bir grubu ima ederler. Yavuz’a (2006) göre ‘yuppie’ sözcüğü “*genç kentli profesyonelleri, Amerika’da bir gerileme sürecinin yaşandığı dönemde, saate bağlı, biraz Japonlaşmış, işini zamanında yapan bir toplumsal katmanı*” nitelemektedir (s. 182). Sonra ekonomi biraz ferahlayınca, bunların yerine daha rahat takılan, daha tefekkür yanlısı, kültür yanlısı ve aynı zamanda ekonomik sermayesine, kültürel bir sermaye eklemek isteyen, yeni bir genç kentli profesyonel tipi çıkar ortaya: ‘Bo-bo’lar (Yavuz, 2006). Bobo, bohem burjuva demektir. Bu iki kelimenin ve ima ettikleri değerlerin bir araya gelebilmesi ilginçtir

çünkü burjuvalar ve bohemler 20. yüzyılın sonuna (60'lı 70'li yıllara) dek bir çatışma içindeydiler. Fransız devrimi ile birlikte aristokratların yerini alan burjuvalar hem sanattan anlamıyorlar hem de sanatçılardan çok hoşlanmıyorlardı. Ancak iletişim çağı ile beraber bu iki grup arasında bir barışma oldu, hatta burjuvalar bohemleşmeye başladılar. Artık New York'ta Londra'da ve İstanbul gibi metropollerde bohem bir yaşam tarzını benimseyen burjuvalara bobo deniyor. Londra, New York, Paris gibi merkez şehirlerde yaşamış gençler İstanbul'a döndüklerinde oradaki yaşamı özleyerek İstanbul'un tarihi merkezlerini yeniden keşfedip potansiyel soylulaştırıcılar olabiliyorlar (Behar, 2006).

'Bobo'lar burjuva kültürüne yakın duran 'yuppie'lerden farklı olarak bu kültüre karşı protest bir tavır içindedirler. Para ve statüye kavuşmuş olmakla birlikte 1960'ların isyankar ve bohem ruhunu yaşatmaya çalışırlar ancak Yavuz'a (2006) göre bu içi boş bir tavidir. Bobolar oturdukları semtlerle de diğerlerinden farklı olmak arayışı ile alışıldık burjuva semtler yerine 'özellikli ama ihmal edilmiş' semtleri tercih ederler. Mert (2006) bu durumu burjuva hayat tarzının bir ilerisi olan sınıflaşmanın işareti olarak nitelendirmektedir.

İngiltere'de gençler arasında evden ayrılma ile yeni bir aile kurma/evlenme arasındaki bağı zayıfladığına, gençlerin giderek daha erken yaşta iş ve eğitim olanakları ya da aileleri ile anlaşamama gibi nedenlerle evden ayrıldığına dikkat çeken Jones (2000), yaşam döngüsü içinde evden ayrılma ile yeni aile kurma arasında geçen zaman diliminde bireylerin deneyimledikleri farklı hanehalkı türlerini anlatmak için 'ara hanehalkları' (intermediate households) ifadesini kullanır. Ortalama evlilik yaşlarındaki artış, giderek daha fazla sayıda insanın yalnız, arkadaşları ile ya da tek ebeveynli aile olarak yaşaması ara hanehalklarının geçiciliğinin artık sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Jones, 2000).

Beck'e (1998) göre tam gelişmiş modernitenin temel figürü yalnız/bekar insandır çünkü pazar ekonomisi ailenin, evliliğin, ebeveynliğin gereklerine aldırılmaz. Hareketlilik talebi olan pazar ailenin çözülüşünün peşindedir. Bugün pek çok ülkede yalnız yaşayanların ve bekar anne ve babaların sayısının hızlı artışı da bu düşüncüyü desteklemektedir.

3.4.2 Evlenmeden birlikte yaşayan çiftler

Gibbons (1989) batıda birlikte yaşayanların sayısında sürekli bir artış olduğundan bahseder. Özellikle Katolik kadınlar arasında bu oran, Protestanlara göre çok daha yüksektir. Gibbons'a (1989) göre bunun bir açıklaması sıkı kuralları, engelleri olan aile evlerinden ayrıldıktan sonra yeni deneyimler konusundaki endişeleri, bir diğeri de boşanmanın Katolik kilisesine göre bir seçenek olmamasıdır. Birlikte yaşama (cohabitation), yolunda gitmeyen bir evlilik sürecinde boşanmanın olanaksızlığından ötürü tek seçenek gibi görünmektedir. Araştırmalar göstermektedir ki kentleşme ve liberal sosyo-kültürel değerler bu alternatif yaşam biçimine zemin hazırlamaktadır. Geleneksel olmayan işlerde çalışanlar ve aktivitelerde bulunanlar (Doğu dilleri, felsefe, erken yaşta cinsel deneyim yaşayanlar vs.) arasında birlikte yaşama oranları daha yüksektir. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre başlarından bir evlilik geçen erkekler birlikte yaşamaya daha eğilimlidirler. Birlikte yaşam evliliğe geçici veya kalıcı bir alternatif olarak görülmektedir (Gibbons, 1989).

Knox (1980), Amerika'da evlilik yaşının artışına ve birlikte yaşama eğiliminin giderek yaygınlaşmasına dikkat çekerken, birlikte yaşamanın yasal olarak da çiftlere birtakım hakları beraberinde getirmeye başladığını ifade eder. Amerika'da 2000 nüfus sayımına göre evlenmeden birlikte yaşayan çocuksuz çiftlerin toplam hanehalklarına oranı % 2.54, birlikte yaşayan çocuklu çiftleri oranı ise % 1.51'dir. İkisi birlikte tüm hanehalklarının % 4'ünü oluşturmaktadır (Hobbs, 2005). Dünya üzerinde en fazla birlikte yaşama oranı İskandinav ülkelerinde İsveç ve Danimarka'dadır. Evlenen çiftlerin yaklaşık % 99'u evlenmeden önce çeşitli sürelerle birlikte yaşamışlardır. Bu ülkelerde birlikte yaşam ve evliliğin benzer sosyal durumlar olarak görüldüğü ve yasalar önünde de eşit muamele gördüğü açıktır. Birlikte yaşam bir 'sosyal kurum' olarak kabul edilmiştir (Trost, 1981). Amerika'da, İsveç'teki gibi evliliğin yerini almak yerine çiftlerin evlenmeden birlikte yaşamaları evliliği geciktirmekte, bu çiftlerin çoğu sonunda ya evlenmekte ya da ayrılmaktadır (Macklin, 1980). Türkiye'de evlenmeden birlikte yaşam toplum tarafından pek kabul gören bir durum olmamakla birlikte nadiren büyük şehirlerde ve bazı semtlerde, çoğunlukla üniversite öğrencisi ya da iş hayatına yeni atılmış gençler arasında evlilik öncesi bir süreç olarak yaşanmakta ve bilinçli bir tercihten ziyade bireyin yaşam döngüsünde geçici bir süreç olarak algılanmaktadır.

3.4.3 Evi paylaşan arkadaşlar

Bu hanehalkı türü, DIE'nün 1990 sayımında aile oluşturmayan hanehalkları kategorisinde çift oluşturmayan gruplar adı altında ele alınmıştır ve nüfusun %1'ini oluşturmaktadır (Url-7). Kategori, bir evi paylaşan arkadaş, kuzen vb. akrabaları da içermekle birlikte, burada aralarında en sık görülen evi paylaşan arkadaşlar, bir başka deyişle kan bağı olmadan evi paylaşanlar üzerinde durulacaktır. Çift oluşturmayan grupların oranının İstanbul'da daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Nitekim DIE'de (1995) yer alan ve İstanbul şehrinde nüfus dağılımını hanehalkı türlerine göre karşılaştıran Çizelge 3.8'e göre çift oluşturmayan gruplar 1990 yılında nüfusun 1.7'sini oluşturmaktadır. Amerika'da 2000 nüfus sayımına göre sadece ev arkadaşı ile yaşayanların toplam hanehalklarına oranı % 2.21'idir ve bu oran 1990 sayımından itibaren % 15.4 artmıştır (Hobbs, 2005).

Heath ve Kenyon'un (2001) 'Genç Yetişkinler ve Paylaşılan Hane Yaşamı' projesi kapsamında gerçekleştirdiği araştırma sonuçları, arkadaşla yaşamın artık sadece ekonomik nedenlerle tercih edilmediğini; paylaşmanın, bir arkadaşla yaşıyor olmanın getirdiği avantajların da bu tercihte, özellik de hanehalkının devamında önemli bir neden olduğunu göstermektedir. Bu tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması da Heath ve Kenyon'un (2001) araştırmasının sonucunu destekler niteliktedir. Genellikle ekonomik nedenlerle başlasa da ev içerisindeki duygusal paylaşım ve iyi arkadaşlık ilişkileri bu hanehalklarının sürekliliğini sağlayan en önemli faktörlerden biridir.

3.4.4 Tek ebeveynli aileler

Tek ebeveynli hanehalkları genel olarak bir ebeveyn ve ona bağımlı çocuklar olarak tanımlanabilir (Ahrentzen, 1991b). Gibbons (1984), Kanada 1987 istatistiklerine dayanarak yalnız ebeveynliğin kabul edilebilir bir aile biçimine dönüştüğünden ve bu ailelerin büyük bölümünün kadın reisli aileler oluşundan bahseder. Özellikle 70'lerden itibaren evlenmeden çocuk sahibi olan ve yetiştiren kadınların sayısı da gittikçe artmaktadır (Gibbons, 1989). Knox'a (1990) göre artık boşanmayla artan tek ebeveynli ailelere, hiç evlenmeden evlat edinenler de eklenmiştir. Almanya'da çift ebeveynli aileler azalırken tek ebeveynli ailelerin sayısı giderek artmakta ve yalnız ebeveynlik pek çok kadın tarafından çocuk yetiştirmenin tek yolu gibi görülmektedir. Çocuk, gelip geçici partner ya da eşin ötesinde son kalıcı ve değiştirilemez ilişki kaynağı ve giderek yokolan aşk olasılıkları karşısında yalnızlığın yegane

alternatifine dönüşmüştür. Doğurganlık oranı düşerken çocuğa verilen önem giderek artmaktadır (Beck, 1998).

Mannis (1999) bilinçli olarak yalnız anne olmayı seçen ve bunun için evlilik dışı doğum yapan ya da evlat edilen annelerle ilgili nitel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma kapsamında öncelikle yalnız annelerin oluşturduğu hanehalklarının Amerika'daki artışına dikkat çekilir. 1970 yılında 18 yaşın altında çocuğu ile yaşayan annelerin toplam hanehalklarına oranı % 12 iken 1995'te % 26'ya çıkmıştır. Üstelik bu durum tüm sosyo-ekonomik gruplar arasında yaygındır. Benzer biçimde evli olmayan kadınların yaptıkları doğumların oranı da artmıştır. (1970'de %10.7 iken 1994'de bu oran %37.8' çıkmıştır). Bu demografik değişim kimi bilim adamları için ailenin ortadan kalkışı, babanın çocukların hayatından çıkışı anlamına gelirken, kimileri de bu durumu postmodern dünyada yeni iş ve sosyal desenlere uyum sağlamak adına ortaya çıkan bir yeni aile yapılanışı olarak değerlendirmektedir. Elbette bunu bir tercih olarak gören yalnız annelerin sayısının artışında evlat edinme yasalarındaki kolaylaştırıcı değişimlerin, tıbbi teknolojilerin gelişmesinin, sperm bankalarının ortaya çıkışının ve farklı aile biçimlerini kabullenmeye toplumun daha açık hale gelmesinin etkileri olmuştur. Ancak, Mannis'e (1999) göre Amerikan toplumunda yalnız annelik bir tercihten ziyade babanın ölümü, boşanma, ya da küçük yaşlardaki istek dışı hamilelikler yüzünden yaşanan bir talihsizlik olarak algılanmaktadır. Oysa bu hanehalkı türünün de kendi içinde bir çeşitlilik barındırdığının farkında olunması gerekir. Öte yandan bu ailelerin çoğunlukla -düşük hanehalkı geliri, yalnızlık ve yalıtılmışlık hissi, kamusal ve sosyal kaynaklara kısıtlı ulaşım- gibi ortak birtakım sorunlarla yüz yüze oldukları da yapılan istatistiksel çalışmalarla sabittir (Ahrentzen, 1991b). Genel olarak toplumun en düşük aile gelirine sahip sınıfını oluşturan yalnız anneler gelirlerinin büyük bölümünü makul bir konutta oturabilmek için harcamaktadırlar (Gibbons, 1989).

Türkiye'de de tek ebeveynlik özellikle yalnız annelik bir tercihten ziyade boşanmaların giderek artışından ya da babanın ölümünden kaynaklanan bir durum olarak görülmektedir. 1990 nüfus sayımına göre (bkz Çizelge 3.7) tek ebeveyni aileler nüfusun % 3.6'sını oluşturmaktadır. Bu ailelerin % 2.6'sı çocukları ile yaşayan annelerdir. Maalesef 2000 yılı nüfus sayımında hanehalkı büyüklüğüne yönelik bir değerlendirme yapılmasına rağmen hanehalkı türlerinin nüfusa oranına ilişkin bir değerlendirme yer almamaktadır. Türk toplumunda halen doğumların büyük

çoğunluğu evlilik içi gerçekleşmekte evlilik dışı doğumla anne olunması hoş karşılanmamaktadır. Ancak son yıllarda özellikle maddi durumu iyi olan yalnız yaşayan kadınların evlat edindiklerine dair basında bazı haberler yer almaya başlamıştır. Bu çalışma kapsamında görüşülen 4 yalnız anne ve 1 yalnız babanın tamamı boşanma yolu ile tek ebeveynli aile reisi olan kişilerdir.

3.4.5 Bilinçli çocuksuzluk

Gibbons'a (1989) göre 1960'lı yıllarda doğum kontrol haplarının yaygın olarak kullanılmaya başlaması geleneksel aile oluşturma biçimine bir alternatif önermiş; böylelikle çocuk sahibi olmak gereklilikten çıkıp bir tercihe dönüşmüştür. Bilinçli olarak çocuk sahibi olmayan çiftler, evliliğin bir amacının da çocuk sahibi olmak ve büyütme olduğuna dair geleneksel inanışa karşı çıkmakta, gerek duygusal gerek ekonomik anlamda zamanın ve hayatlarının tüm kontrolünü ellerinde tutmaya devam etmenin avantajlarından da yararlanmaktadır.

Knox'a (1980) göre gelecekte çocuksuz alternatiflere daha toleranslı yaklaşılacaktır. Çocuksuz çiftler de yaşam memnuniyeti, olgunluk ve kendine güven açısından çocuklu çiftlere benzerler ve kadınlar için cazip kariyer olanakları arttıkça, çocuksuz çift geliri ailelerin (Double Income No Kids=DONKS) sayısı da doğru orantılı bir artış eğilimi gösterebilir (Knox, 1980). Kadınların giderek daha fazla oranda eğitim imkanına kavuşması, çalışma hayatına atılması ve ilk evlenme yaşlarındaki artış da bu eğilimi destekleyen unsurlardandır. Türkiye'de TNSA (2003) sonuçları yaş kuşakları arasında ortanca evlilik yaşında artış olduğunu ortaya koymaktadır. Ortanca evlilik yaşı 45-49 yaş grubu için 19.2'den 25-29 yaş grubunda 21'e yükselmiştir. Bulgular eğitimi düzeyine göre ortanca evlilik yaşı ortalamasında ciddi farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. 25-49 yaşları arasındaki kadınlar içinde hiç eğitimi olmayan kadınlarla en az lise mezunu olanlar arasında ilk evlenme yaşında 7 yıllık bir fark bulunmaktadır (TNSA, 2003). DIE'ne (1995) göre ise kadınların ilk evlenmedeki ortalama yaşı 1990 yılı itibarı ile 22'dir. Macklin (1980), çeşitli araştırmacıların çalışmalarına dayanarak büyük kentlerde oturanların, ilk evliliği erteleyenlerin, daha önce bir evlilik deneyimi yaşayanların, yüksek eğitilmiş olanların, dini inancı bulunmayanların, karı-koca yüksek geliri olan işlerde çalışanların, çocukların ebeveynlerinin yaşamlarını olumsuz etkilediğini düşünenlerin, daha androjen ve daha az geleneksel olanların çocuksuz olmayı seçmeye daha yatkın olduklarını ifade eder. Bu kararı evlilik öncesi tek başlarına verenler olmakla birlikte

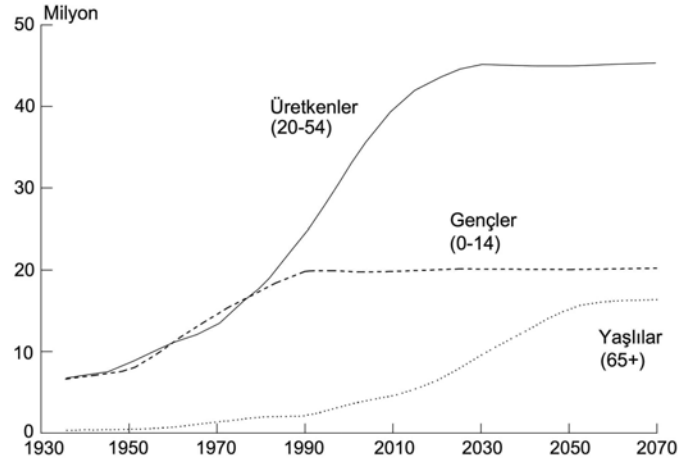
çoğunlukla bir dizi ertelemeler sonucu ya da eşle beraber karar verilerek çocuksuzluk tercih edilmektedir (Macklin, 1980).

3.4.6 Yaşlılık alternatifleri

Yaşlılık insanın yaşam döngüsü içerisinde isteyerek ya da istemeyerek yaşam biçimini ve barınağını değiştirme ihtiyacı ya da zorunluluğu hissettiği dönemlerden biridir. Türkiye gibi aile bağlarının hala kuvvetli olduğu ülkelerde özellikle eşleri ölen bir kısım yaşlı insan, ya çocuklarının evlerine yerleşir ya da yakında olan çocuklarının sürekli desteği ve güçlü komşuluk ilişkileri sayesinde evlerinde yaşamaya devam ederler. Bir kısmı ise sosyal kurumlara (huzurevlerine) yerleşir ya da yerleştirilirler. Gibbons (1989) bir başka alternatifte, bireylerin ekonomik ve sağlık nedenlerinden ötürü küçük gruplar halinde yaşamalarına -ev paylaşımı kavramına-dikkat çeker. Dressel ve Avant'ın (1978) ortaya koyduğu 65 yaşın üzerindeki bekar erkeklerin bekar yaşlı kadınlara oranla 6 kat daha fazla evlenmeye meyilli olmaları durumunu kadınların daha uzun yaşadığı gerçeğiyle birleştirerek gelecekte aile birimleri gibi beraber yaşayan küçük kadın gruplarına rastlanacağı öngörüsünde bulunur.

Yaşlılar yapılan hanehalkı istatistiklerinde ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmamaktadır. Yaşlı çiftler basit hanehalkı, eşleri ölenler ve hiç evlenmemiş olanlarsa yalnız yaşayanlar kategorisinde değerlendirilirler. Yaşlılık insanın yaşam döngüsü içinde seçime bağlı olmayan kaçınılmaz bir sonudur, bir yaşam biçimine doğrudan işaret etmez ancak yaşamın bu dönemini daha kalite geçirme adına alternatifler üretilmesi gerekmektedir. DIE'ne (1995) göre ölümlülük ve doğurganlık hızındaki değişimler, genç (0-15), üretken (20-55) ve yaşlı (65+) yaş gruplarının artış hızlarında ve birbirleriyle ilişkilerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere 1980'li yıllar Türkiye nüfusunu tamamen değiştirecek eğilimlere sahip yeni yapısal durumun sergilenmeye başladığı yıllardır. 1980'li yıllarda yaşlı nüfus da büyümeye başlamış olup bu artış artan bir hızla devam edecektir. DIE'ne (1995) göre geleceğe yönelik tahmin hataları olsa bile bu tür hatalar 2025 yılı hatta sonrası için bile küçük etkiler yaratacaktır. Bu durumun tek istisnası genç nüfustur (DIE, 1995).

Şekil 3.4: Genç, üretken ve yaşlı nüfus, 1935-1990, 2070 yılına kadar projeksiyon (DIE, 1995:84).

3.4.7 Diğer alternatifler

Yukarıda irdelenen hanehalkı türlerine ek olarak dünyanın farklı bölgelerinde çok çeşitli hanehalkı türleri deneyimlenmiştir ve deneyimlenmektedir. Geçmişte özellikle 60'ların sonları ve 70'lerin başlarında komün yaşam Amerika ve Avrupa'da görünür bir alternatif haline gelmişti. O dönemde kentte ya da kırsal alanda belli bir inanişaya bağlı olan ya da olmayan 45.000 civarında komünde 755.000 kişinin yaşadığı tahmin ediliyor. Bunların çoğu yalnız yaşayanlara ya da tek ebeveynli ailelere sosyal destek sağlayan ve katılımcıların ortalama 2 yıl deneyimledikleri bir yaşam biçimiydi. Komün yaşamın aile birimine etkisi özellikle sosyal kontrolün kayması yönünde oldu. Çiftler üzerlerinde daha fazla bireyselleşme baskısı hissettiler. Bir yandan çocukları için diğer yetişkinlerden bakım konusunda yardım alırken kural koyma ve uygulama yetenekleri kaybolmaya başladı (Macklin, 1980). Bugün geçmişin komünleri ortadan kalkmakla birlikte 4. bölümde ayrıntılı biçimde irdelenecek olan yine sosyal dayanışmayı teşvik etmekle birlikte bireylerin mahremiyetine de saygı gösteren, beraberinde bir mimari/mekansal biçimlenişi de öneren yeni yaşam çevreleri (co-housing, collective-housing vb.) yaygınlaşmaktadır. Günümüz alternatifleri elbette farklılaşmıştır.

Gibbons (1989) yeni bir aile türü olarak ayrı ailelerden (commute couples) bahseder. Bu grupta belli süreler boyunca ayrı kalmak zorunda olan aile fertlerinin oluşturduğu hanehalkları incelenir. Orkestra şefleri, dansçılar, sanatçılar gibi yaşamlarının bir kısmını şehir ya da ülke dışında geçirmesi gereken meslek grupları ister istemez bu yaşam tarzını tercih etmektedir. Bu çiftler bir araya geldikleri kısıtlı zamanı daha

yoğun ve verimli geçirmekte, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkarak evle ve tüm işlerle başa çıkma becerilerini de geliştirmektedirler (Gibbons, 1989). Bu tür evlilikler ‘hafta sonu’ ya da ‘uzun mesafe’ evlilikleri olarak da bilinmektedir (Knox, 1980).

Gibbons’a (1989) göre, Meksika gibi kimi ülkelerde iş bulmak amacıyla kente göç eden erkekler , içgüveysi hanehalklarının artışına neden olmuştur. “Çok açıktır ki kente göç, artan endüstrileşme ve iş pazarındaki değişimle mücadele eden kadın, erkek ve çocuklar pek çok ülkede aile yapısının değişimini etkiler” (s. 71). Çin’de tek çocuk zorunluluğundan ötürü büyüklüğü sınırlandırılmış ailelerden bahsedilebilir, kimi İslam ülkelerinde çok eşlilik de yasal bir aile biçimidir. Dünyanın farklı coğrafyalarında farklı kültüre sahip topluluklar günümüz yaşam koşulları ile kendi kültürlerini ve inançlarını harmanlayarak farklı deneyimler yaşamaktadırlar.

4. DEĞİŞEN KONUT SUNUMU VE YAŞAM ÇEVRELERİ

Tanyeli'ye (2004) göre konut, değişen barınma örüntülerinin, kültürel talep ve beklentilerin dışı vurulduğu bir araç olarak aktif metropol insanını görünür kılmının yanı sıra bir karşılaşmalar alanı da tanımlar. Dolayısı ile bir mikrokozmos olarak tanımlanabilir. Kamu otoritesinin empoze ettiği tüm kısıtlama ve taleplere rağmen insanlar sürekli olarak ait oldukları grup ya da kişiselliklerinden kaynaklanan talepler üretirler ve bu da beraberinde her anlamda bir çeşitlenmeyi getirir.

Güzer (2004), mimarlığın en yoğun ürün verdiği tasarım alanı olarak konutun, mimarlık kültürüyle gündelik yaşamın kesişme, örtüşme biçimini temsil ettiğini; popüler kültürün mimarlıkla buluşma noktasında yer aldığını ifade eder. Konut, hem tüketimin yönlendirildiği, biriktirildiği ana mekan hem de bizzat tüketim objesidir. Mimarlık, yaşam biçimlerini, üretim ve tüketim ilişkilerini meşrulaştırma biçimi olarak ele alındığında konut, değer çeşitliliklerinin kimi zaman çelişkilere varan farklılıklar içinde yansıtıldığı, her türlü kültürel yansımayı barındıran bir alan olarak ortaya çıkar.

Öte yandan bu çeşitlilik içinde Franklin (2006) milletler ya da gruplar arasında kültürel paylaşımlar olabileceğinin altını çizer. Örneğin işçiler için modernist toplu konutlar kıta Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. İşsiz ve evsiz genç insanlara yönelik 'foyer'lar (bir tür Single Room Occupancy) Fransa kökenlidir. Ortaklaşa konutlar (co-housing, collective housing), tele-köyler (tele-village), sürekli bakım emeklilik toplulukları (continuing care retirement community) İskandinav yarımadası, Hollanda ve Almanya'dan dünyaya yayılmıştır. Çağdaş şehir yaşamı ile ilintili loft'ların ve korunaklı toplulukların (Gated Community) çıkış yeri Amerika'dır (Franklin, 2006). Farklı ülkeler kendi yaşamsal dinamikleri çerçevesinde barınma ile ilgili karşılaştıkları çeşitli sorunlar karşısında alternatif arayışına girerler. Ürettikleri alternatifler aynı sorunu ya da ihtiyacı taşıyan diğerleri tarafından zamanı gelince ödünç alınır, çoğu kez de evrilir ve o yerin ihtiyaçlarına uyum sağlayarak yaygınlaşır veya yaygınlaşma olanağı bulmaz, kısa ömürlü olur. Bu bölümde öncelikle İstanbul'da, 19. yüzyıla kısa bir bakıştan sonra cumhuriyetin ilanından itibaren

ortaya çıkan konut türleri daha sonra da Batıda demografik, ekonomik, teknolojik, sosyal gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan fakat henüz Türkiye’de örnekleri görülmeyen ya da çok kısıtlı olan yeni konut türleri tanıtılacaktır.

4.1 İstanbul’da Konut ve Yaşam Çeşitlenmesi

Keyder’e (2000a) göre “*kentleşmenin önemli bir boyutu, toprağın konut yapımı amacıyla zorunlu olarak mülk edinilmesidir*” (s.172). Osmanlı İmparatorluğunda toprak açıkça bir kişiye ya da vakfa tahsis edilmediği müddetçe devletin malıydı. Köylüler vergilerini ödemek koşulu ile ancak tasarruf (intifa) hakkına sahipti. Bu sistemden bireysel mülkiyete ve özel birikime geçiş çok da kolay olmamıştır. 19. yüzyılda Osmanlı’da Modernleşme/Batılılaşma hareketi çerçevesinde bir yandan toprağı meta olarak kabul eden ve bireysel mülkiyete izin veren öte yandan da toprak mülkiyetinin özel ellerde toplanmasına ve ticaretine kısıtlamalar getiren yasalar çıkarılmıştır.

19. yüzyılda İstanbul’da ‘yeşilliklerle ayrılan yoğun bir ahşap örgüsü’ görünümü hakimdi. Uzaktan hoş görünen bu manzara, içine girince çok dar kirli sokak ve çıkmazlardan oluşan bir labirenti andırıyordu. Mevcut durum şehri yangına son derece elverişli bir hale getirmişti ve bu yüzyılda İstanbul’da çok büyük yangınlar oldu. Yangınların yok ettiği alanlarda Batılı şehir planı ilkeleri gözetilerek farklı bir cadde ve ev örüntüsü inşa edildi ancak bu alanlar kentin bütününde yama gibi duruyorlardı (Duben ve Behar, 1996).

Bu doku içerisinde Cumhuriyet öncesi dönemin evleri üç grupta incelenebilir: ‘Süfli’ denilen düşük kaliteli çoğunlukla tek katlı konutlar; ‘fevkani’ denilen iki katlı konutlar ve ‘mükellef’ adı verilen lüks konutlar. Aralarında en yaygın olanı fevkani idi. İç alan her katta ortalama 50-60 m² idi ve bu alanda ortada sofayla ayrılan iki oda yer alırdı. Yangınlar sonrasında ahşaptan uzaklaşarak evler yükselmeye küçük bahçeler yok olmaya başladı (Duben ve Behar, 1996).

19. yüzyılın ikinci yarısında nüfusun ve ulaşım imkanlarının artışı ile birlikte sur içi İstanbul’undan Boğaziçi boyunca dış mahallelere, Anadolu tarafına ve Taksim meydanı’nın arkası ile Beşiktaş üzerindeki tepelere doğru kaymalar oldu. Bu yüzyılda İstanbul’daki mahallelerde toplumsal sınıflara değil din ve etnik kökene dayalı bir ayırım vardı. Mahalle içinde fakir zengin ayrımı yoktu. Semtlerin sosyo-

ekonomik katmanlaşması Birinci dünya Savaşı, sınıf temeline göre şekillenmesi ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. II. Meşrutiyet Döneminde az sayıda zengin ve modern düşünceli Müslüman semtlerini terk ederek gayrimüslim semtleri olan Şişli ve Nişantaşı'ndaki apartmanlara geçmişlerdir. Bu hareket 1930'lara dek devam etmiştir (Duben ve Behar, 1996).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan, Tekeli'nin (2001) 'Batıya rağmen Batılılaşma' anlatımıyla en doğru ifadesini bulduğunu öne sürdüğü modernite projesi, uyguladığı açık mekansal strateji gereği İstanbul'u terk ederek başkenti Ankara'ya taşımıştır. Cumhuriyet ideolojisinin yaratmak istediği 'iyi' kent Ebenezer Howard'ın 'bahçe şehir' anlayışının izlerini taşıyordu. Bu dönemde Tekeli'nin (2001) utangaç modernizasyonun belirgin mekanı olarak tariflendirdiği İstanbul gözden düşmüş ve nüfusu 1914'lere göre yarıya inmiştir. 1950 ile 1980 yılları arasında her ne kadar Türkiye'nin modern kent imajında düşük yoğunluklu ve bahçeli konut alanları ön plana çıkarıldıysa da ortaya çıkan sonuç yüksek yoğunluklu, altyapıları eksik apartman mahalleleri olmuştur. *"Bu durum Türkiye'nin hızlı kentleşme döneminde kentlerin modern kesimlerinin yap-satçı denilen küçük üreticiler eliyle geliştirilmek zorunda kalmasının sonucudur. Bu dönemde kentlerin mekandaki formunu bir yandan kentsel rantları ödemekten kaçınan gecekonducular öte yandan kentsel rantları en çoğa çıkarmaya çalışan yap-satçılar belirlemiştir. Türkiye siyasetindeki popülist yaklaşımların egemenliği her iki güdünün de birlikte gerçekleşmesine olanak vermiştir"* (Tekeli, 2001:29).

1980'lerden sonra Türkiye'de ve dünyada meydana gelen gelişmeler İstanbul'u da bir yeniden yapılanma sürecine sokmuştur. Dünyada hızla yayılan küreselleşme, SSCB'nin çözülmesi ile Karadeniz ve çevresinin dünyaya açılması, Türkiye'nin de ithal ikamesine dayalı ekonomisinin dışa dönük bir politikaya yönelmesi İstanbul için 20. yüzyılın başındaki gibi bir dünya kenti olma fırsatı yaratmıştır. Kentin dünyaya eklemleme biçimindeki değişikliklerin yanında kent formunu belirleyen süreçlerde de değişiklikler olmuştur. 80'li yıllara gelene dek kent içindeki rantlar genellikle küçük girişimcilerin ilgi alanına girerken, bu yıllardan sonra büyük sermayenin de ilgisini çekmeye başlamış, yap-satçıların eliyle piyasaya sunulan konutlara ek olarak büyük sermayenin elinden çıkan toplu konutlar İstanbul'daki konut sunum biçimleri arasında yerini almıştır (Tekeli, 2001).

Tanyeli'ne (2004) göre çeşitlilik İstanbul'da ele alınan hiçbir dönemde “sadece ekonomik olanak ve kentlilik kademine ilişkin değildir. Çok daha fazla sayıda parametreye göre çeşitlenen konut görüntülerinden söz edilebilir. Ancak onların oluşturduğu katastrofik kentsel bütünü, örneğin Tokyo'da taşıdığı meşruiyeti İstanbul'da taşıdığı kolay kolay söylenemez. Buradaki düşünme rotaları içinde görüntünün o fragmanlaşması, türdeşlik yoksunluğu ve kaotikliği ‘çarpık kentleşme’dir; Tokyo'da ise ona sadece süpermodernitenin olağan sonucu denir. Çeşitliliğin veri olduğu yer ile, kerhen varılmış uzlaşmaların gayri meşru ürünü olduğu yer arasındaki temel fark budur” (s. 16-17). Tanyeli'nin İstanbul için kastettiği çeşitliliğin tamamen dışsal/görsel olduğu; gayri meşruluktan, mevcut imar sistemi ile çıkarların çatışmasından ya da farklı gelir gruplarına mensup insanların – maddi, kültürel, keyfi- tercihlerinden doğduğu düşünülmektedir. Oysa her anlamda çeşitlilik -ki buna hanehalkı çeşitliliği de dahildir- bir veri olarak kullanıldığında İstanbul'un çehresinin farklılaşacaktır.

Henüz İstanbul'da çeşitlenen hanehalklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, kültürümüzün ve kent yaşamının getirdiği dinamikleri de göz önüne alan kuramsal ve uygulamaya yönelik deneysel girişimlerin varlığından bahsetmek pek mümkün değildir. Üniversitelerimizde konut araştırma merkezleri olmakla birlikte bunlar daha çok mevcut konut stoku ve mekansal kalitesi, konut yakın çevresi, konuta yüklenen anlam gibi konulara ağırlık vermekte, doğrudan kullanıcı çeşitliliği ve farklılaşan ihtiyaçlarına odaklanmamaktadırlar. Oysa halihazırdaki yapılaşmanın avantaj ve dezavantajlarını da göz ardı etmeden tüm potansiyel kullanıcılar (çeşitlenen hanehalkı türleri) ve onların ihtiyaç ve beklentilerini anlamaya yönelik yapılacak araştırmalar ve elde edilecek bulgular yardımıyla Türkiye de kendi çözümlerini ve alternatif yaşam çevrelerini üretebilir.

Tezin bu bölümünde İstanbul'da farklı yaşam biçimlerine işaret eden konut tiplerinden bahsedilecektir. Bunlardan bir kısmı (yap-sat konut stoku, gecekondular) süreç içerisinde ülkenin kendi dinamikleriyle ortaya çıkmış bir kısmı da (rezidanslar, uydu-kentler) Batıdan ithal edilmişlerdir.

4.1.1 1980 öncesi konut stoku

Bilgin (2004), 1950'lerde ortaya çıkan yeni mekanizmanın iki önemli unsurunun, küçük ölçekli birikime sahip müteahhitlerin ve iş bulmak amacıyla kente gelmiş

yoksun inşaat işçilerinin sektörü kendileri için şimdilik razı olunan bir ortam olarak görüp benimsemediklerinden alanda ‘deneyim’ biriktirmediklerinin altını çizer. 1950’lerden beri üretilen konut miktarı ondan önceki birkaç yüzyılda üretilenden kat kat fazla olmasına karşın bu üretimde en büyük paya sahip olan müteahhit grubu sektörü geliştirmeye, iyileştirmeye, edindikleri deneyimleri birleştirmeye yönelik bir çaba içine girmemiş ancak sektörden de bir türlü kopamamışlardır. Müteahhitler dışında konut stokunu üreten beş grubu Bilgin şöyle sıralar: Devlet, kooperatifler, aile kökenli irileşmiş müteahhit grupları, formel nitelikli büyük çaplı firmalar ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları. Ancak bu beş grubun üretimi son beş yılda üretilen konut stokunun ancak % 10’unu oluşturmaktadır. Bilgin’e (2004) göre Türkiye’nin konut sorununa çözüm üretememesinin önemli nedenlerinden biri, modern mimarlık formasyonu almış mimarların bu kısıtlı pazarda pratik yapma imkanı bulamamaları, kendi iç dünyalarını, deneyimlerini oluşturamamalarıdır. Bu bölümde İstanbul’daki konut stokunun yaklaşık % 90’ını oluşturan, küçük müteahhit grubunun ürettiği yap-sat apartmanlar ve enformal konut olarak gecekondulardan bahsedilecektir. Bu iki konut sunumuna alternatifler küreselleşmeden payını alan İstanbul’da ancak 1980’den sonra ortaya çıkmaya başlamıştır.

4.1.1.1 Yap-sat konut stoku (Apartmanlaşma)

Türkiye’de Osmanlı-Cumhuriyet tarihinde, 19. yüzyıldan itibaren giderek zenginleşen memur ve meslek sahibi kesimler için modern yaşam tarzı, apartman yaşamı ile özdeşleşmiştir. Cumhuriyet döneminin orta sınıfını kentin alt tabakalarından ayırıştıran ‘üç oda bir salon apartman dairesi’dir (Öncü, 2005). II. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye’de 19. yüzyıl başından beri süregelen modernleşme sürecinde bir dönüm noktası olarak nitelenebilir. Bu dönemde geleneksel ilişki ve yerleşme biçimlerinin egemen olduğu bir coğrafya içinde adacıkların yer aldığı ikili yapı yerine, birleşik bir etki yaratan homojen bir gelişme biçimi egemen olmuştur (Bilgin, 1996). Savaş sonrasında dünya çapında gelişen tüketim alışkanlıklarıyla tanışıklığın ardından kentin yasal bölgelerindeki imar alanları da orta sınıfın taleplerine uygun bir gelişim göstermeye başlamıştır. Keyder’e (2000a) göre, *“Burada bir farklılaşma eğilimi geçerliydi: Gelişmenin yönü, kentin eski bölümlerinde toplumsal bakımdan heterojen mahallelerden, yeni kurulmuş, daha homojen semtlere doğruydı. Bu eğilim, daha karmaşık hale gelmekte olan bir ekonomiyle uyumlu bir mekansal bölünmeyi yansıtıyordu.”* (s. 181). Ailelerin

gelirlerinin artması ve tüketim kalıplarının gelişmesi ile büyüyen orta sınıfın dayanıklı tüketim mallarına talebi de artmaya başladı. Bu gelişmelerle birlikte konut alanında da yeni bir talep kalıbı ortaya çıktı.

Orta sınıfın bu talebi özel mülkiyet olan araziler üzerine inşa edilen yapılarla karşılanıyordu. İstanbul'da özellikle Anadolu yakasında Marmara sahiline paralel banliyö tren yolu boyunca Osmanlı'dan kalan çok sayıda geniş bahçeler içerisinde köşk vardı. 1960'lı yıllarda imar mevzuatı bu köşkların arsalarının bölünmesine olanak verecek biçimde değiştirilince eskiden tek bir köşkün bahçesi olan arsalar üzerinde birkaç tane beş ile on katlı apartman yükseldi. En önemli ve kilit gelişmelerden biri kat mülkiyeti yasasının (1965) kabulü oldu. O zamana dek apartman dairelerinin malikleri binanın inşa edildiği arsa üzerinde hisse sahibiydi. Bu yıllarda orta sınıf, kentin dış çeperlerinde müstakil ev edinmektense yeni yapılmış bir apartman dairesinde oturma özlemi içerisindeydi. Aynı dönemde, konut kooperatifleri de daha az sayıda olmakla birlikte orta sınıfın konut ihtiyacını karşılayan oluşumlardı. Konut orta sınıfın birikim araçları arasında önemli bir yere sahipti (Keyder, 2000a).

Modernleşmenin toplumun bir kesimine hitap eden yaşama tarzının ifadesi ve bir devlet projesi olmaktan çıkıp toplumun tüm katmanlarını kapsayan ve derinlemesine nüfuz eden bir dinamik halini alması, artan nüfus ve belli bölgelere talebin önceki dönemlerle kıyaslanmayacak bir konut ihtiyacı doğurmasıyla birleşince bu açık yap-satçı üretim ile kapatılmaya çalışılmıştır (Bilgin, 1996). Güvenç (1994) yap-satı "*devlet aygıtının teknik düzenlemelerle toplumsallaşmasına katkıda bulunduğu, gecekondunun meşrulaşmış şekli*" olarak tanımlar (s. 23). Bu tür yapılaşma Türkiye'nin sosyal bünyesine fazlasıyla uyum sağlamış ve mevcut konut stokunun büyük bir bölümü binaların tek tek yapıldığı bu mekanizma ile üretilmeye başlanmıştır (Bilgin, 1996). Yap-satçı üretim tarzının yaygınlaşması ile kullanıcı ile tasarımcı arasında ciddi bir iletişimsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Artık tasarımcı kullanıcılara değil muhatabı olduğu kişi ya da kurumun süzgeçten geçirdiği ortalama kullanıcı ihtiyaçlarına göre tasarım yapar hale gelmiştir (Ünsal, 2000).

4.1.1.2 Gecekondular

Gecekondu da yap-satçı konut üretimi gibi II. Dünya Savaşı dönemde ortaya çıkan bir konut türüdür (Bilgin, 1996). Tekeli (2001) gecekondu türü yerleşmelerin barakalar adıyla 1930'larda ortaya çıktığını ve bu konutların bir kısmı yıkılsa da

varlıklarına tek parti dönemi olmasına rağmen göz yumulduğunu ifade eder. 1950'den sonra çok partili rejime geçilmesiyle birlikte yasallaştırılmışlardır. Gecekondu olgusunu bir realite olarak kabul eden bu anlayış ona meşruiyetini de kazandırmıştır (Tekeli, 2001).

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1950'li yıllara dek iskan edilmiş 'kentsel bölgeleri çevreleyen kamu arazisinin satın alınması' yönünde bir baskı olmamıştır. Zaten İstanbul 1950'lere dek görece seyrek bir yerleşim tablosuna sahipti. Ancak 1950'li yıllarda İstanbul'a göçün başlaması ve kente yeni gelenlerin yüksek doğum oranları sebebiyle bir nüfus patlaması dönemi başladı. Gecekondu öncelikle iskan edilmemiş boş, fiili olarak sahipsiz arazilere yapıldı. Zaman içinde farklı türden kamu arazilerinin iç içe geçmiş dağılımları nedeniyle imara açılmış yerleşim bölgeleri ile gecekondu bölgeleri beklenmedik yerlerde karşılaşmaya, en zengin semtlerde lüks konutlarla gecekondu yan yana sarmal bir yapı içinde var olmaya başladılar. Üstelik ortaya çıkan yerleşim düzeni dünyada görülmüş en düşük yoğunluklu ve seyrek yerleşim düzenlerinden biri oldu (Keyder 2000a). Keyder (2000a) bu gelişmeleri devletin bir kapitalist mülkiyet ilişkileri rejimi kurmakta yetersiz kalması ya da isteksiz olması olarak değerlendirir ve bu aşamada uygulanabilir bulduğu çözüm önerilerini olası sonuçları ile birlikte sıralar:

1. Devlet kamu mülkiyetindeki arazi üzerinde yerleşimi etkin biçimde yasaklayabilirdi ancak bu durum yasal alanlarda bir yoğunluk yaratır, yoksul bir iç kent dokusu ortaya çıkarabilirdi.
2. Kamu arazisi en yüksek fiyatı verene satılabılırdi ancak bu sefer de konut sorununun çözümü kapitalist piyasaya bırakılmış olurdu.

1948'de Zeytinburnu'nda gelişmeye başlayan gecekondu kısa zamanda tüm İstanbul'u kuşaklar halinde sararak kentin hakim konut sunumunu oluşturur hale gelmiştir. Önceleri daha çok hazine toprakları üzerinde insanların kendi emekleri ile gerçekleştirdikleri derme-çatma, tek katlı, bahçeli gecekondu zaman içinde hisseli tapulu topraklar üzerinde ücretli emekle ortaya çıkmaya başlamışlar, eklentilerle ya da tamamen yeniden inşa edilerek apartkondu haline dönüşmüşlerdir. İstanbul'da 1975'li yıllardan bu yana gecekondu mahallelerini anımsatan yalnız bu defa betonarme ve çok katlı konutlardan oluşan yeni mahalleler kurulup hızla büyümüşlerdir. Bu mahallelerin çoğu tamamlanmamış yapılardan oluşur. Gecekondu sonunda bürokrasinin, kaba kuvvetle denetim kuranların ve hatta yerel yönetim

siyasetçilerinin de içinde yer aldığı karmaşık bir sektör haline gelmiştir (Kümbetoğlu, 1996; Tekeli, 2001).

Artık gecekonduların geçici ya da geçiş dönemi olgusu olmadıkları ve taleplerine sahip çıkmaya çalışan, özgün bir kültür barındıran farklı sosyal yapılar olduğu kesinlik kazanmıştır (Kümbetoğlu, 1996). Gecekondular her zaman olumsuz yönleriyle ele alınmamıştır. Az gelişmiş ülkelerde hızlı kentleşmenin yol açtığı bu tür yerleşmelerin her ne kadar makro ölçekte sağlıksız olsalar da farklı bir açıdan incelendiğinde, kullanıcının tasarım ve üretim sürecine doğrudan etkisi dolayısıyla sosyal açıdan uygun bir geçiş ortamı sağladığı ve bu bakımdan olumlu niteliklere sahip oldukları kanıtlanmıştır (Tamgaç, 1997). Gecekondu türü barınağın temel özelliği olan esneklik, toplumun sağladığı olanaklar koşutunda bu barınakların zaman içinde parça parça da olsa yenilenmesine, malzemelerinin değişimine ve çevrelerinin düzenlenmesine yol açmıştır (Şenyapılı, 1996).

Gecekondulaşmanın ilk dönemlerinde, bu bölgelerde yaşayan insanlar kırsaldan gelen dayanışma alışkanlıklarını kentte sürdürme çabaları içerisinde olmuşlarsa da apartkonduya geçiş süreci dayanışma mekanizmasını zedelemiş ve ortaya çıkan ürünleri de aynılaştırmıştır. Bu yapı stoku içerisinde hanehalkı çeşitliliğinden büyük ölçüde bahsetmek mümkün görünmemektedir. Çünkü hala aile bağları çok kuvvetlidir. Kentin hizmet ve enformal sektörünün işgücü kaynağını oluşturan gecekondu yaşayanları kentli olmanın nimetlerinden sınırlı ve belli alanlarda yararlanmaktadırlar, kadınlar açısından olanaklar erişilme düzeyleri dikkate alındığında yok sayılabilecek durumdadır. Kadınlar kentte bulamadıkları sosyal desteği yakın çevrelerini ve komşuluk ilişkilerini kullanarak kendi aralarında yaratmaya çalışırlar Gecekondulara ilişkin araştırmalar, kadının gecekondu da daima bir aile içinde yaşadığını ve yalnız yaşayanların da az sayıda yaşlı ve dul kadınlar olduklarını göstermektedir. Ev nüfusuna sık sık köyden şehre iş bulmaya gelen uzun süreli akrabaları da eklenir (Kümbetoğlu, 1996).

4.1.2 1980 sonrası yeni konut alternatifleri

Küreselleşmekte olan ekonominin etkisi altında, İstanbul hızla 'yuppie' tipinde bir işadami ve serbest meslek sahibi topluluğu yaratmaya başlamıştır. Daha önceki dönemin görece olarak ağırbaşlı ve milliyetçi yönelişli orta sınıfından farklı olarak bu yeni gruplar çok daha varlıklı ve göçebe bir yaşam tarzına sahiptir; çok seyahat

ederler ve uluslararası beğeni sahibidirler. Artık açık olan ekonomi, bu insanların daha on yıl önce hayal bile edilemeyecek tüketim alışkanlıklarının bağımlısı haline gelmesini mümkün kılmıştır. Malların küreselleşmesinin yanı sıra, göstergelerin serbest akışı ve ekranlardan her eve yayılan görüntü ve bilgilerin küresel dolaşımı, ‘yuppieleri’ nitel olarak farklı standartlarda bir konut mekanına özlem duymaya teşvik etmiştir. Reklam sektörünün de yüceltilmiş imajların yayılmasındaki rolü büyük olmuştur. Reklamlarda “*maddi olanakların vaat ettiği hayat tarzlarının toplumun geri kalanından yalıtılmış mekanlarda yaşanabileceği*” teması hakimdir. Toplumsal kutuplaşmanın mekandaki ifadesi olarak ortaya çıkan korunaklı yerleşimlerin her biri kendi kendine yeterli olacak biçimde tasarlanmaktadır. İçlerinde alışveriş merkezleri, kulüpleri hatta okulları bile vardır (Keyder, 2000a).

Ancak lüks sitelerin ortaya çıkışı, alt gelir grubuna yönelik çok katlı sitelerin artan oranı yanında önemsiz kalır. Toplu konut konusunda gelişen talebe yönelik olarak devlet arsa piyasası üzerindeki sıkı denetimi gevşetmiştir. Toplu konut idaresi kendisi inşaata girişmiş, belediyeler hazırladıkları plana uyulması koşuluyla tekil kooperatiflere arsa tahsisine başlamışlardır. Ortaya çıkan ürün genelde her bir katında 4 ya da 5 daire bulunan yüksek katlı (10 ya da 20 katlı) apartman bloklarından oluşan, çevre düzenlemelerinin minimumda tutulduğu, altyapı bakımından baştan sağma sitelerdir. Boyutları oldukça geniş olan (100m² dolayında) bu dairelerin sahipleri apartman yaşamına terfi etmekten duydukları gururu aşırı titizlendikleri konut iç mekanında somutlaştırırlar. Bağlı olarak ticaret sektörünün en hızlı gelişen alanlarından biri, içerisinde ev ile ilgili her türlü ürünün satıldığı Bauhaus, Götzen, Ikea, Koçtaş gibi büyük mağazalar olmuştur. Bugün İstanbul’un en temel dinamiğini şehrin çeperlerindeki gecekonduların yerini alan düşük maliyetli çok katlı apartmanlar oluşturmaktadır (Keyder, 2000a).

Öncü (2005), İstanbul’un üst ve orta sınıflarının 1980’li yıllarda bir yandan “*kentin eski harap mahallelerinin egzotik büyüsunü, ahşap evlerin romantizmini, anıtsal mimarisinin çok kültürlülüğünü turist gözlükleri ile algılayıp değerlendirirken*” bir yandan da güncel İstanbul’un kalabalığını, keşmekeşini, gürültü ve kirlenmişliğini keşfettiklerini ifade eder. Dolayısıyla kentin tarihi güzelliklerine ve görkemli geçmişine öykünen bir kitle -özellikle entellektüeller, sanatçılar- eski ama tarihi dokusunu koruyan semtlere, kent merkezine ilgi gösterirken daha büyük bir kitle de sağlıklı yaşam ve temiz bir yaşam çevresi özlemiyle kenti terk etmeye

başlamışlardır. Bir zamanlar Amerika’da Avustralya’da yaşanan, yakın zamanda Kahire, Jakarta gibi kentlerle birlikte İstanbul’da da tekrarlanan bir süreç olmanın ötesinde ‘banliyöleşme’ her kentin kendi tarihselliği, *özgün sosyal ve kültürel dokusu* içerisinde farklı yaşanmaktadır. İstanbul’daki süreç, II. Dünya Savaşı sonrasında Kuzey Amerika kentlerinde görüldüğü gibi tek aile evleri ile başlayıp sonrasında Hong Kong’taki gibi nüfusun neredeyse yarısını barındıran yüksek apartman bloklarından oluşan mahalleleri çağrıştıracak biçimde sonuçlanmıştır (Öncü, 2005:86-88).

Gökgür (2006) son on yılda yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel değişim ve dönüşümler sonucu ortaya çıkan yeni orta sınıfın tercihlerini üç grupta toplar.

1. eskimiş ancak tarihi dokusunu koruyan merkeze yakın semtlerdeki konutların alınıp yenilenmesi, soylulaştırılan konutlar
2. kentin merkezinde yer alan, ileri yönetim ve hizmet anlayışı ve teknolojik olanaklara sahip, korunaklı rezidans tipi konutlar
3. kentin çeperlerinde yer alan yine korunaklı, pek çok farklı hizmet sunan genellikle az katlı ‘country’ tarzı konutlar

Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir. Tüm bina türleri (müstakil, çok katlı apartman, rezidans) hatta bunların kombinasyonlarını barındıran korunaklı yerleşimler olabilir ancak her koşulda korunaklı yerleşimler sosyo-ekonomik bir ayrışmaya işaret eder, kentlinin güvenlikle ilgili endişelerine ve statü beklentilerine karşılık verirler. Yine korunaklı yerleşimler gibi belli bir konut türü ile özdeşleştirilemeyecek olan uydu kentler de İstanbul’da 1980 sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlar kentle bağlantılı olarak onun yükünü azaltmak için kurulan yerleşimlerdir ve oldukça geniş bir alana yayılırlar. Alt ve üst yapısıyla planlanarak tasarlanan bu büyük ölçekli yerleşim bölgeleri tamamen korunaklı olabileceği gibi kısmen korunaklı (içlerinde bazı kısımların duvarlarla çevrili olduğu örnekler) veya korunaksız da olabilirler. Bu yerleşimlerin ilk örnekleri -Ataköy, Ataşehir, Bahçeşehir- daha çok üst-orta gelir grubuna hitap ediyordu ancak artık her türlü gelir grubuna hitap eden uydukentlere rastlanmaktadır. Ayata’ya (2005) göre “*uydu kent yaşamı ev ile iş arasında yapılan keskin bir mekansal ayrıma dayandırılmaktadır. Uydu kent aslında merkezi özel yaşam olan bir kamu alanıdır. Ortalama nüfus olarak ailenin küçülmesi ve çekirdek ailenin kendini geniş toplumdaki önemli ölçüde tecrit etme eğilimine girmesi uydu kentin temel özelliğidir .....Çekirdek aile kendisi*

ile geniş akraba grubu arasındaki toplumsal mesafeyi giderek açmaktadır” (s. 43). Kent çeperinde inşa edilen pek çok uydu kent, zaman içinde kentle birleşmiş bu bağlamda uydu kent olma özelliklerini kaybedip banliyölere dönüşmüşlerdir. Burada uydu kentlere ayrıca değinilmeyecek sırasıyla İstanbul’da soylulaştırılan konutlar, korunaklı yerleşimler ve kondominyumlar incelenecektir.

4.1.2.1 Soylulaştırılan konutlar

Amerika ve Avrupa’da 1960’lı yıllara dayanan (bkz. bölüm 4.2.5) soylulaştırmanın Türkiye’deki başlangıcı 80’li yıllara dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren farklı biçimlerde İstanbul’un farklı bölgelerinde görülmeye başlanmıştır. Ergün’e (2006) göre soylulaştırma (gentrification) *“kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhneleşmenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıf ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir.....Alanın orijinal kullanıcıları farklı sosyal sınıf, kültür, gelir düzeyi ve yaşam biçimi olan kişilerle yer değiştirmektedir.”* (Ergun, 2006).

Soylulaştırma sürecinin başlayabilmesi için bölgede bazı elemanlara ihtiyaç vardır. Öncelikle alandan gelir elde etmeye istekli bir sanayi, ikincisi tercihen bakımsız ama mimari değeri olan bir konut stoku, üçüncüsü ekonomik ve politik güçten yoksun düşük gelirli yöre sakinleri ile sonuncusu ve en önemlisi alana taşınabilecek parası olan hareketli bir kitle -genç çocuksuz profesyoneller ve sanatçılar- olmalıdır (Ergün, 2006).

İslam (2006), sürecin temel elemanları olan soylulaştırılabilir bir konut stokunun ve soylulaştırıcı sınıfın oluşumuna dikkat çeker. İstanbul’da soylulaştırılabilir konut stokunun oluşumu 19. yy. sonu ile 20. yy. başına dayanır. Azınlıkların ağırlıklı olarak yaşadıkları mahallelerde orta ve üst orta sınıf Müslüman, Yahudi, Rum, Ermeni ve Avrupalı yabancılara ev sahipliği yapmış olan bu konutlar, azınlıkların İstanbul’daki ekonomik fırsatların azalması ve siyasi baskılardan dolayı mahallelerini ve hatta ülkeyi terk etmelerinden dolayı sahipsiz kalmıştır. Özellikle Büyük Mübadele (1923-25), 6-7 Eylül 1955 olayları, sonrasında da Kıbrıs Barış Harekatı azınlıkların yoğun biçimde ülkeyi terk ettikleri dönemlerdir. Türkiye’de köyden kente göçün de 1950’li yıllarda başlaması ile birlikte, çeperlerde yasal olmayan arazilere yapılmaya başlanan gecekondu ek olarak eskiden azınlıkların yaşadıkları mahallelere ve konutlara yerleşmek de bu yeni göçmenler için bir

seçenek halini almıştır. Böylece 60'lı ve 70'li yıllarda şehir içindeki bu mahalleler bakım ve onarım yapacak gelirden yoksun yeni sakinleri ile birer çöküntü bölgesine dönüşmüşler; 1980'li yıllarda ise kolaylıkla yerinden edilebilir sakinleri ve sahip oldukları ucuz ve nitelikli konut stoku ile soylulaştırma için elverişli yerler haline gelmişlerdir (İslam, 2006). İstanbul'daki soylulaştırma girişimleri ile ilgili olarak dikkat çeken bir nokta, hep azınlıkların eskiden oturdukları semt ve mahallelerin soylulaştırma bölgeleri olarak ön plana çıkmasıdır. Bunun nedeni Batılaştırma sürecinin bir noktasında kimlik kaygılarıyla gayrimüslimlerle içli dışlı bir hayat kurgusunun yaratılmış olmasıdır. Dolayısıyla nostaljik çok kültürlü semt hikayeleri de bu kimlik inşası için gereklidir. Oysa Mert'e (2006) göre Osmanlı'da Müslüman ve gayrimüslim cemaatler yan yana ama kendi içlerine kapalı bir yaşam sürüyorlardı (Mert, 2006).

Yeni soylulaştırıcı sınıfın oluşumu da İstanbul'un 1980'li yıllardan beri geçirmekte olduğu 'ekonomik, kültürel, demografik ve mekansal yeniden yapılanması' ile doğrudan ilişkilidir. 80'li yıllar Türkiye'de içe dönük politikaların yerini neo-liberal politikalara bıraktığı ve dünya sermaye akışına açıldığı yıllardır. Finans, sigortacılık ve gayri menkul hizmetleri iş gücü paylarını hızla yükseltirken 90'lı yıllarda medya sektöründe de bir patlama yaşanmıştır. Her yerde süpermarket ve fast food zincirleri, pahalı yabancı butikler, çeşitli ülke mutfaklarını temsil eden lokantalar, barlar, gece kulüpleri zincirleri açılmış; İstanbul pek çok festivale ve sanatsal etkinliğe ev sahipliği yapar konuma gelmiştir. Dolayısı ile kentte sayıları giderek artmakta olan bir sanatçı kesim varlığını hissettirmeye başlamıştır. İslam'a (2006) göre demografik değişimler –hanehalkı büyüklüğündeki azalma, doğurganlıktaki düşüş-, kadının eğitim seviyesinin yükselmesi ve iş hayatına giderek daha fazla oranlarda katılması yeni tüketim kalıplarının benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Kent mekanındaki dönüşümler de bu mesleki ve kültürel yeniden yapılanma sürecine katkıda bulunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bir dizi kentsel yenileme projesini hayata geçirmiş; örneğin İstiklal Caddesindeki trafik yeni inşa edilen bulvarlara aktarılarak cadde yayalaştırılmış ve kısa zamanda kültür ve eğlence aktivitelerinin merkezi haline gelmiştir. Gelişmekte olan hizmet sektörü de Beyoğlu'nun kuzeyinde Maslak-Levent aksı boyunca konumlanmıştır (İslam, 2006).

Ancak tüm bu gelişmeler İslam'a (2006) göre İstanbul'da merkez ülkelerdeki gibi geniş çaplı bir soylulaştırma süreci yaşanması için yeterli olmamıştır çünkü

İstanbul'daki iş gücünün yeniden yapılanması bu ülkelerdeki kadar hızlı ve büyük bir gelişme gösterememiş; demografik dönüşüm de sınırlı yaşanmıştır. Profesyonellerin çoğu çocuklu aile üyesi olduğundan korunaklı yerleşimlerde yaşamaya daha meyilli olmuşlardır.

İstanbul'da soylulaştırma kentin farklı bölgelerinde farklı dönemlerde üç dalga halinde gerçekleşmiştir. İlk belirtiler Boğazköylerinde daha önce ağırlıklı olarak azınlıkların yaşadıkları Ortaköy, Arnavutköy ve Kuzguncuk'ta görülmüştür. Her üç semtte de 80'lerde konut rehabilitasyonu olarak başlayan süreç farklı gelişmeler göstermiştir. Ortaköy meydanının düzenlenmesinden sonra bölgeye yığılan bar ve restoranlardan ötürü ilk soylulaştırıcılar (gentrifier) buradaki konutları terk etmeye başlamışlardır. Kuzguncuk ve Arnavutköy'de ise süreç daha yavaş ilerlemiş ve yerinden edilme sınırlı olarak yaşanmıştır. İkinci dalga soylulaştırma 90'lı yılların sonunda Cihangir, Galata ve Asmalımescit'te yaşamaya başlamıştır. 1990 yılında İstiklal caddesinin yayalaştırılmasının ardından ivme kazanan süreçte Asmalımescit'te yerleşime (konut işlevine) yönelik ve ticari soylulaştırma bir arada gerçekleşmiştir. Ancak bu semtte giderek sayıları artan bar ve restoranların varlığı semtin zamanla Ortaköy gibi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Cihangir ve Galata'da ise ağırlıklı olarak konuta yönelik bir soylulaştırmadan bahsedilebilir. Cihangir'de süreç çok hızlı ilerlemiş, konut fiyatları aşırı yükselmiş ve bölge bir üst orta sınıf mahallesine dönüşmüştür. Oysa Galata'da 15 yıl içerisinde mahallenin yalnızca küçük bir bölgesinde etkili olmuştur. Galata'daki bu gecikmede apartmanların alt katlarında faaliyet gösteren çok sayıdaki imalat atölyesi rol oynamış olabilir ancak yakında açılacak metro çıkışının bu bölgedeki potansiyelin daha hızlı değerlendirilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. 1990'ların sonunda soylulaştırma, Haliç kıyısında zamanla bir çöküntü bölgesi haline gelen Fener-Balat'a sıçramıştır. İslam'ın (2006) üçüncü dalga olarak nitelediği bu süreç, Fener ve Balat rehabilitasyon projesinin ilan edilmesi ile diğer semtlerden farklı olarak kendiliğinden değil ama kurumsal bir müdahale ile başlamıştır (İslam, 2006). Narlı (2006) Fener ve Balat'ta hala gelir durumu düşük ailelerin, geçmişte azınlık ailelerin oturduğu 3 katlı evleri her katta bir aile oturacak şekilde kullandıklarını ifade eder. Bu durumda ya bir katta yer alan mutfak ve banyo ortak kullanılmakta ya da her kata sonradan eklemeler yapılmaktadır (Narlı, 2006). Bu da bölgede yaşayan

dar gelirli ailelerin küçük ve ekonomik konut birimlerine ihtiyaçlar duyduklarının bir göstergesidir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Kuzguncuktaki soylulaştırmanın biraz daha farklı bir anlam taşıdığı söylenebilir. Çünkü semtin ilk soylulaştırıcılarından olan ve 70'lerde bölgeye taşınan Cengiz Bektaş'ın ve onu takip edenlerin de çabalarıyla semt sakinleri bir dernek etrafında bütünleşmişler ve semtin çıkarları için eski sakinlerle yeni gelenler birlikte hareket eder hale gelmişlerdir. Bu semtte yer değiştirme de Cihangir'deki kadar uç noktada yaşanmamıştır. Bektaş'a (2006) göre “*Kuzguncuk'ta evini satmak zorunda olanlar bile Kuzguncuk'ta kalıyorlar*” (s. 174). Kuzguncuk farklı gelir gruplarından farklı sosyal ve kültürel altyapıya sahip insanların, farklı hanehalkı türlerinin bir araya gelip iletişim kurabildikleri başarılı bir örnek gibi görünmektedir. Oysa Ortaköy'de ve Asmalımescit'te, yaşamaya gelenlerin değil ama oradan ticari rant elde etmek isteyenlerin ağırlığı daha fazla olmuştur. Elbette kentin bu tür yeni sosyalleşme alanlarına da ihtiyacı vardır ve süreci kontrol etmek her zaman çok da mümkün olmayabilir. Kontrol edebilmek için insanlar arası iletişime ağırlık veren bir strateji yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.1.2.2 Korunaklı yerleşimler

Korunaklı yerleşimler aslında kendi kendine yeten, dikkatlice kimliklendirilmiş ve ayrıştırılmış topluluklar oluşturulmasına dayalı banliyöleşme eğiliminin bir parçası olarak görülebilirler. Korunaklı yerleşimlerle ilgili ilk yazılı belge niteliğindeki ‘Fortress America: Gated Communities in United States’ başlıklı kitaba dayanarak Gülümser (2005) bu yerleşim biçimini şu şekilde tanımlar: “*Kontrollü kuralları ve dışarıdakilerle içeridekileri ayıran kontrollü girişleri olan fiziksel özelleşmiş alanlar.*” (s. 1-2). Korunaklı yerleşimler oturanlar için bir yaşam biçimi seçimi, planlamacılar için kentsel yaşamdan fiziksel bir kopuş, konut üreticileri içinse ürünü daha özel konuma getiren bir pazarlama yolu olarak görülebilir. Türkiye, korunaklı yerleşimlerle 1980'lerde başlayan sosyo-ekonomik değişimler sonucu tanışmıştır. İlk örneklerine sezonluk kullanıma yönelik sahil bölgelerinde rastlansa da bugün özellikle büyük şehirlerde bir prestij unsuruna dönüşmüşlerdir (Gülümser, 2005). Bu konut ve beraberinde getirdiği yaşam biçiminin köklerini Ebenezer Howard'ın (1945) ‘Bahçe şehir’ kavramına dayandırmak da mümkündür. Ancak Howard, Edward Bellamy'nin ‘Looking Backward: 2000-1887’ isimli çok satan romanında

anlattığı barışçı evrimsel bir sosyalizmle gelişen Amerikan şehri kurgusundan etkilenecek geliştirdiği yeni konut tipinde, merkezi mutfağı ve yemek salonu olan bahçe apartmanları öneriyor, ev işlerinin ortaklaşa yapılması gerektiğini düşünüyordu. Bu düşüncesini ilk olarak kendisinin de bir süre yaşadığı ‘Homesgrath’ olarak bilinen 32 mutfaksız apartmandan oluşan Letchwork’teki Dörtgen Kooperatif ‘Cooperative Quadrangle’ ile hayata geçirdi . Ortaklaşa yemek hazırlığı için uygun bir ölçekte oturanların mahremiyetini sağlamak, sunulan hizmetler için uygun bir finansman gerçekleştirmek, yalnız kadınların, yaşlıların, dulların, ikisi de çalışan çiftlerin konut ihtiyaçlarını karşılamak o ve onun takipçileri için önemliydi. Ancak Howard’ın Bahçe şehir planlamasının başta La Corbusier’in Habitation’u olmak üzere pek çok mimara esin kaynağı olan bu yönleri göz ardı edilmiştir (Hayden, 1985). ‘Garden Cities of Tomorrow’ (1902) kitabından yaklaşık bir yüzyıl sonra ortaya çıkan korunaklı yerleşimlerde ortaklaşa yaşam ideallerinden ayrışma ve özelleşmenin daha ön plana çıktığı düşünülebilir (Gülümser, 2005).

Korunaklı yerleşimler, içindekilerin oluşturduğu topluluk ruhuna, bir araya geliş nedenlerine, konumlarına, giriş ve sınırlarının geçirimsizliğine bağlı olarak farklı yazarlar tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmışlardır. Ancak esas olan, konutun ya da içinde yer aldığı bağlamın fiziksel özellikleri değil, sebepleri az ya da çok farklılaşmakla birlikte –prestij, güvenlik kaygıları, yaşam biçimi seçimi vs.- kendini ve benzerlerini diğerlerinden ayırma mekanizmasının kazandığı ivmedir. Her ne kadar ilk başlangıçları daha çok kent merkezi çevresindeki banliyölerde ya da doğa ile iç içe bölgelerde tek aile evlerinden (müstakil villalardan) oluşan bahçe kentler şeklinde olduysa da artık korunaklı yerleşimlere kent dokusu içinde sıkça rastlanmakta hatta pek çok site ya da konut grubu da güvenlik ya da trafik gibi nedenlerle sonradan etraflarına ördükleri duvarlarla korunaklı yerleşmelere dönüşmektedir. Bir araya getirdiği homojen gruplara sunduğu avantajlar hala büyük ölçüde tercih edilmekte olan ve hızla sayıları artan korunaklı yerleşimlerin soyutlandıkları çevrelerine ender katkılarından biri kendileri için getirdikleri altyapı hizmetleri olabilir. Öte yandan pek çok araştırmacı tarafından sosyal ayrışmayı izleyen mekansal ayrışmanın temeli olarak görülürler. Bu süreç kente ve ülkeye kutuplaşmayı getirirken çeşitliliklerin oluşturduğu dünyada sosyal etkileşimi kısıtlar. Dışarıdakiler içerideki hiçbir imkandan yararlanamazlar, içerideki homojen topluluk ise yalnızlık, izolasyon ve yabancılaşma duygularıyla baş etmek durumunda kalır (Gülümser, 2005).

Türkiye'deki korunaklı yerleşimlerin köklerinin Osmanlı Dönemine kadar gittiği söylenebilir. Daha önce de bahsedildiği gibi Osmanlı'da etnik gruplar, Türkler, Ermeniler, Yahudiler kendi semtlerinde yaşıyorlar ve birbirlerinin yaşamlarına duydukları saygıdan ötürü gündelik yaşamlarını kendi semtleri içinde sürdürüyorlardı (Duben ve Behar, 1996). Bugün de gecekonduların bölgelerinde Anadolu'nun belli bölgelerden gelen insanlar bir arada yaşamaktadır. Ancak birbirlerinin yaşadıkları semtlere girmemelerinin sebebi saygı değil karşılıklı olarak yaşam biçimlerinden duydukları rahatsızlık olabilir. Bu rahatsızlık sadece yöresel değil politik ve dini kutuplaşmalardan da beslenmektedir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yapımına başlanan askeri lojmanlar, işçi lojmanları ve belli meslek gruplarını meydana getiren kooperatifler de Türkiye'deki ilk korunaklı yerleşimler arasında sayılabilirler (Gülümser, 2005).

2003 yılı itibarı ile İstanbul'da yaklaşık 400 korunaklı yerleşim bulunmaktadır ve bu yerleşimlerde 60-70 bin kişi yaşamaktadır. Özellikle güvenli ve konforlu villa tipi konutlardan oluşan korunaklı yerleşimlere talep deprem korkusu ve şehrin kalabalığından kaçma arzusuyla artmaktadır. Ancak İstanbul'da korunaklı yerleşimlerin temelde bir statü ve prestij sembolü olduğu, kapıların, izolasyonun ve toplumsal kopmanın yeni bir sosyal statü tanımlama aracı olarak kullanıldığı söylenebilir (Gülümser, 2005). Öncü'ye (2005) göre İstanbul'da orta ve alt orta sınıflar için kentin 1980'lerden beri geçirdiği kültürel yozlaşma sahiplendikleri modern Batı kültürünü tehdit eden önemli bir tehlikedir. Üstelik eskiden beri kendilerinin en önemli ayrıştırıcı özelliği olan –eğitim ve apartman yaşamı- erozyona uğramıştır. Gecekonduların apartmanlaşması, eve yönelik her türlü tüketim malının yaygınlaşması ve ucuzlaması; gelişen iletişim teknolojileri ile bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve tv kültürü vasıtasıyla okumuş olmanın verdiği avantajın sarsılması orta sınıfların hem ekonomik hem de kültürel olarak kendilerini yeniden üretmelerini zorlaştırmıştır. Bu nedenle 'site yaşamının temiz (homojen) sosyal ve kültürel iklimi' orta sınıfların kimliklerini koruyup yeniden üretmelerine imkan sağlamaktadır (Öncü, 2005). Bu noktada Bourdieu'nun (1984) ortaya attığı –farklılaştırıcı niteliği olan çeşitli beğeni ölçütleri, yaşam pratikleri ya da başla bir ifadeyle yaşam tarzlarına karşılık gelebilecek- sembolik sermaye kavramı ve Baudrillard'ın (1981) küreselleşmenin yerleşik sembolik hiyerarşileri alt üst ettiğine dair düşünceleri mevcut pratiğin düşünsel altyapısının kavranması açısından önemlidir.

4.1.2.3 Kondominyumlar

1980’li yıllarda sermaye, mal, insan, bilgi ve göstergelerin ulus aşırı akışının hızlanmasıyla yaşanan yeni gelişmeler, mekan üretimi alanında toprağın yasal yapılaşmaya açılması olarak somutlaşınca konut alanında büyük inşaat şirketlerinin etkisi artmış; bu şirketler büyük alışveriş merkezleri, ofis binaları, beş yıldızlı oteller gibi iş mekanlarının yanı sıra yükselen orta sınıfın özlemlerine yanıt veren büyük konut projelerine de girişmişlerdir (Keyder, 2000a).

Kondominyumlar (condominium/residence) 1990’larda sakinlerine birinci sınıf bir otelin verebileceği tüm imkanları sunan kentli elitlere yönelik bir proje (yaşam düzenlemesi) olarak ortaya çıkmıştır (Turgut ve Akbalık, 2004). Yazıcı (2006) Türkiye konut piyasasında residans olarak adlandırılan kondominyumlarda standart bir dairenin sunması gereken hizmetleri şöyle sıralar: “*Sekreterlik hizmeti, günlük temizlik servisi, resepsiyon hizmeti, güvenlik, alışveriş servisi, otopark, kuru temizleme, çamaşırhane, internet, kasa, spor alanları, yüzme havuzu, park valet hizmeti.*” (s. 21). Bu hizmetler, yaşamın temposunun çok hızlı aktığı büyük kentlerde, özellikle işyerinde çok vakit geçiren ve maddi durumu iyi olanlara, işten arta kalan vakitlerini ev işleri yerine farklı aktivitelere ayırma lüksünü sağlamaktadır.

İngilizce ‘fully serviced condominium flats’ olarak adlandırılan kent merkezindeki yüksek katlı kondominyumlar bir dikey mahalle olarak gelişirler. Bina, sakinlerinin ihtiyaçlarını dışarı çıkmadan karşılayabilmelerini sağlayacak tüm işlevleri içinde barındırır. Bu yüzden kondominyumlarda oturanlar konutlarının bulunduğu yakın çevre ile ilişki içinde olmazlar, dolayısıyla çevrelerini iyileştirecek herhangi bir çaba içerisine de girmezler. Soylulaştırılan konut bölgelerinin aksine rezidanslar genellikle çevre sakinlerinin yer değiştirmesine ve bölgeden ayrılmalarına yol açmazlar. Kondominyumların kullanıcı profilini çoğunlukla yalnız yaşayan, zamanı kısıtlı olan ya da İstanbul’da yaşamayan ama sıklıkla gelen üst düzey profesyoneller, -işadamları, sanayiciler, üst düzey yöneticiler- ve yeni evli çiftler oluşturmaktadır. Bireyselliklerine önem veren bu insanlar daha çok kendileriyle aynı sosyal, ekonomik ve kültürel statüdeki insanlarla görüşmeyi yeğlerler ve komşuluk ilişkileri de tamamen bir keyfe ve hobiye dönüşmüştür. Bir seçkinlik ve kalite imajı taşımak üzere mimari olarak da simgeleştirilmeye çalışılırlar (Gökgür, 2006; Turgut ve Akbalık, 2004). Ancak her ülkede bu yapılar üst sınıfa hitap eden prestij sembolleri değildir. Örneğin yalnız yaşayanların sayısının hızla arttığı Japonya’da Tokyo gibi

büyük şehirlerde 30 ila 50m² arası küçük konut birimlerini içeren orta sınıftan tek kişilik hanehalklarına ve çocuksuz çiftlere yönelik 'compact mansions' denilen kondominyumların sayısı giderek artmaktadır (Kawata, 2006).

Kondominyumların 'Polat Residence' gibi Türkiye'deki ilk örnekleri 2 ya da 3 odalı dairelerle az sayıda penthouse'dan oluşan, çocuklu aileye pek hitap etmeyen dünyadaki öncülleriyle benzeşse de sonrasında 'Türk halkının büyük ve çok odalı ev' tercihi nedeniyle daire boyutları giderek büyümüştür. İstanbul'da yeni inşa edilen kondominyumlarda dairelerin büyüklükleri 60m²'den başlayıp 400-450m²'ye dek çıkmaktadır. Dolayısıyla rezidanslar Türkiye'de artık sadece çocuksuz çiftlerin ve bekarların değil çocuklu çiftlerin de tercihi haline gelmiştir (Yazıcı, 2006). Aslında bu eğilimin ardında Türk halkının büyük ev tercihinin yanı sıra demografik olarak da henüz Avrupa ve Amerika ile benzer yapıya sahip olmayışının yattığı düşünülmektedir. Doğurganlık oranı giderek düşse de Türkiye'de hala nüfusun büyük bölümünü çekirdek aileler oluşturmaktadır, yalnız yaşayanlar hakim hanehalkı türü değildir.

İstanbul'da ulaşım kolaylığı nedeniyle Şişli-Levent Maslak hattında yoğunlaşan kondominyumlar bu bölgelerde yaşanmaya başlayan arsa sıkıntısından dolayı artık Anadolu yakasında özellikle Ataşehir'de yoğunlaşmaya başlamıştır. Yazıcı'ya (2006) göre İstanbul'a özgü bu durum olarak gerekli nitelikleri taşımayan birtakım projelerin prestijli bir izlenim uyandırmaları için isimlerinin yanına 'rezidans' kelimesi eklenmektedir. Kumkale (2007) kondominyum yaşamının apartman yaşamından temel farkının temellerinin co-housing olgusuna dayanması, dolayısıyla ortak mülkiyet alanlarındaki topluluk yaşamının iyileştirilmesi, sürdürülebilirliği, bir topluluğa aidiyet bilincinin geliştirilmesi olduğunu ifade eder. Ancak Türkiye'deki kondominyum örneklerinde konut topluluğu yaşantısının içselleştirilememiş olması kent içindeki toplumsal farklılaşmayı artırmakta, gerek toplum ve çevre ile bütünleşme, gerek topluluk içi sosyal bütünleşme açısından yalıtılmış özel apartman dairesi kavramı yüksek katlı lüks kondominyumlara taşınmaktadır (Kumkale, 2007).

4.1.3 Küçük konut sıkıntısı

Diñç (1978), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) 1975 yılı icra planı 218 numaralı tedbiri gereğince, Türkiye'de bulunan hanehalklarının yapısı ve kullandıkları oda sayısı itibariyle dağılımının incelenmesinin; gelecekteki konut

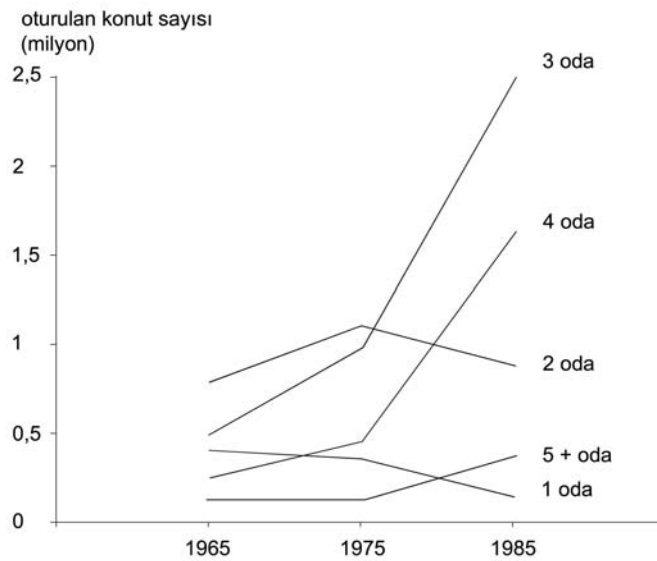
ihtiyacının ve konut standartlarının belirlenmesine katkıda bulunacağı tezinden hareketle bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında değerlendirilen Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı verilerinde konut ihtiyacı iki alternatife:

- sabit hanehalkı büyüklüğüne
- küçülen hanehalkı büyüklüğüne

göre hesaplanmış, küçülen hanehalkı büyüklüğüne bağlı olarak artan hanehalkı sayısı ve konut gereksiniminin tahminleri yapılmıştır. Dinç'e (1978) göre ülkemizde hanehalkı sayısı ile konut sayısı arasındaki dengesizlikten kaynaklanan açık konut açığı ve konutların aşırı derecede kalabalık olmasından kaynaklanan bir başka deyişle hanehalkı tipleriyle konut tipleri arasındaki dengesizlikten kaynaklanan gizli konut açığı (darlığı) mevcuttur (Dinç, 1978).

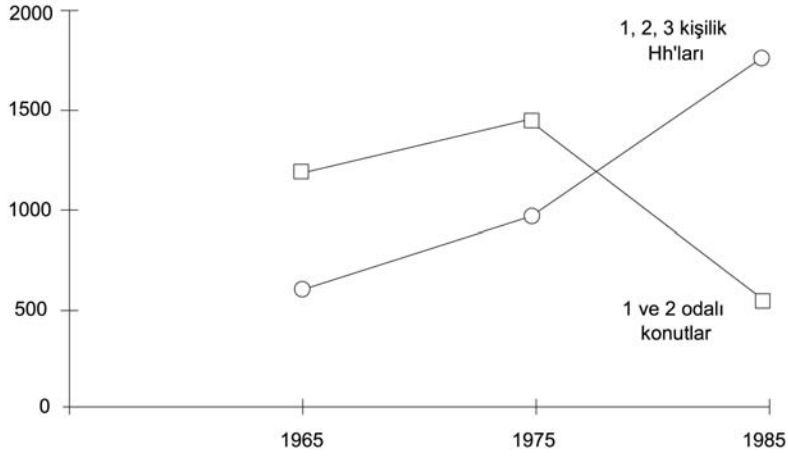
Türkiye'de Kalkınma Planlarında ve Özel İhtisas Komisyonu raporlarında kent-konut ihtiyacı tahminlerinde kullanılan faktörler arasına demografik faktör ancak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) dahil olmuştur. Dinç'in (1978) hazırladığı raporun sonuç bölümünde konut üretiminin, hanehalkı yapısı, sayısı ve mevcut konut stoku oda sayısına göre düzenlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Balamir (1996), küçük konut sayısının hızlı azalışına ve 3-4 odalı büyük konut birimlerinin önlenemeyen yükselişine dikkat çeker. Şekil 4.1'den de anlaşılacağı gibi 1965-75 arası dönemdeki sıralı ve oranlı üretim 1975'ten sonra tersyüz olmuştur (Balamir, 1996).

Şekil 4.1 : Kentsel konut stokunda farklı büyüklüklerdeki konut birimleri sayılarında değişim (1965-85) (Balamir, 1996:521).

Balamir (1996) ayrıca aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi, DIE istatistiklerinden yola çıkarak 1965-85 yılları arasında kentsel küçük hanehalkları ve küçük konutlardaki sayısal değişimleri karşılaştırır.

Şekil 4.2 : Kentsel küçük hanehalkları ve küçük konutlardaki sayısal değişimler (bin) (1965-1985) (Balamir, 1996:525).

Görgülü (2003) de İstanbul'da tüm günü dışarıda çalışarak geçiren çekirdek ailelere yönelik konutların kullanım alanlarının giderek büyüdüğüne şu sözleri ile dikkat çeker. *“Eskiden büyük aileler büyük evlerde yaşarken, artık küçük aileler de büyük evlerde yaşamaya başladılar”* (s. 51). Aslında aile/hanehalkı büyüklüğündeki azalmaya karşın evlerin oda ve ıslak mekan (banyo) sayılarındaki artış bu derece çarpıcı olmamakla birlikte sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değildir. Ozaki (2002) İngiltere'de son yıllarda banyosu içerisinde (suit) odaların giderek arttığını, evlerdeki yatak odası sayısında da küçük bir artış olduğunu ifade eder ve bu durumu konut içerisinde insanların (aile üyelerinin) giderek daha fazla kişisel mekan talep etmelerine, bir başka deyişle konut içerisindeki mahremiyete verilen önemin artışına bağlar.

Özellikle büyük kentlerde çoğunlukla bir ya da iki odalı konutların kiraları 3 ya da 4 odalı konutların kiralardan daha fazladır. Her ne kadar bu durum küçük birimlerin azlığında kaynaklanıyor gibi görünse de artık kalıcı bir almıştır. İnşaat endüstrisi hala küçük konut üretiminin önemini anlamamış görünmektedir. Nesnel nedenlerden başka Balamir (1996) düşünsel koşullandırmalara dikkat çeker. Toplumda kök salmış gelenekler ve bazı düşünce kalıpları normal 'aile' ve 'hanehalkları'nı tanımlamıştır ve birtakım uygunsuz davranışlarla özdeşleştirdikleri küçük hanehalkları bu yargıları tehdit ederler (Balamir, 1996).

İstanbul'da konutların oda sayılarının ve toplam alanlarının artışı yeni değildir. Tanyeli (2006) oda sayısı bazında istatistik analiz yapmak için kullanılabilir üç belge kompozisyonundan bahseder: Geç 15. yüzyıla ait bir Fatih Vakfiyesi, 1546 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri ve 18. yüzyıl ortalarına ait İstanbul Şer'iyeye Sicilleri. Bu belgelerde kentin içinde vakfedilen konut yapıları giderek ayrıntılanan bir biçimde kaydedilmişlerdir:

“Söz konusu belgelerde yapılan bir sayım kentin bütünü için geçerli sayılırsa, Geç 15. yüzyıl İstanbul konut stokunun, ‘hücerat’ (oda dizileri) denen kolektif barınma yapılarında konumlanan tekil olarak kiralanılan odalar hariç %37’sinin tek odalı, %13’ünün iki odalı ve %3’ünün de üç ve daha fazla sayıda odalı bağımsız evlerden oluştuğu kestirimi yapılabiliyor. 16. yüzyıl ortalarında bu oranlar, yine hücerat hariç, tek odalı evler %23, iki odalılar %42, üç odalılar %15, dört odalılar %12 ve daha fazla sayıda odası bulunan konutlar %8 olarak hesaplanıyor. 18. yüzyıl ortalarına doğru bu standart yükselmesi daha da belirgin hale geliyor. 1742-1764 döneminde İstanbul konut stoku içinde bir odalı evlerin oranı %8’e, iki odalılarinki %24’e düşmüş, üç odalılar %18, dört odalılar %26, beş odalılar %4 ve daha fazla odalı evler de %14 oranıyla temsil edilir olmuştur. ‘Hücerat’ın da vakıflar tarafından ailelere oda olarak kiralandığı bilindiğine göre, bütün bu dönemlerde tek oda barınma oranı daima yukarıda verilen değerlerden daha yüksek olmalıdır” (Tanyeli, 2006:293).

4.2 Batıda Üretilen Farklı Yaşam Çevreleri ve Konut Alternatifleri

Geleneksel orta sınıf küçüldükçe ve hanehalkı kompozisyonu çeşitlendikçe bu gelişimlere karşılık verecek yeni konut biçimlerinin geliştirilmesi gereksinimi kaçınılmazdır ancak bunun tamamen yeni bir durum olduğu söylenemez. Sadece dönemlerin dinamikleri değişmektedir yoksa geçmişte de farklı hanehalkları için farklı konut ve barınma tipleri geliştirilmiştir. Örneğin ortaçağda evli çiftler için yapılan köylü evlerinin yanında yalnız anneler ve kalabalık aileler için evler düşünülmüştür. Kentten kente dolaşan bekar erkekler için olduğu gibi üniversiteden atılan öğrenciler, yaşlı kadın ve erkekler, efendilerinin evinde kalmayan hizmetçiler için de barınaklar yapılmıştır. Kaleler, saraylar, büyük kent otelleri, öğrenci yurtları, manastırlar, birlikte yaşama modelleri arasında sayılabilir. Dünyanın pek çok şehrinde bekarların barındığı, onlara oda ve yatak temin eden barınaklar hep olmuştur (Frank, 1991; Sakaoğlu, 1994). Osmanlı döneminde İstanbul’a çalışmaya gelenlere kefile ve belli bir ücret karşılığı barınma imkanı sunan ‘bekar odalarının’ Bizans döneminden beri var oldukları düşünülmektedir. Ayrıca bekar odalarının bir türü olan ‘mütehilin (evliler) odaları’ da taşradan İstanbul’da çalışmaya gelen ailelere barınma imkanı sunmuştur (Sakaoğlu, 1994). 17. yüzyıldan başlayarak Amerika’da özellikle alt gelir grubundan bekarlara yönelik oda kiralama seçeneği ve

kimi zaman ortak birtakım kullanım imkanları sunan barınma alternatiflerinden (lodging house, rooming house, vd.) bahsetmek mümkündür (Frank, 1991).

19. yüzyılda endüstri şehrine karşı radikal tepki ve alternatif arayışlar gündeme gelmiştir. Yitirilen geleneksel değerlerin yerine modern dayanışma bilinci ve alışkanlıklarını koymayı hedefleyen Owen ve Fourier gibi ütopyacılar Hayden'in (1985) tanımlamasıyla toplulukçu sosyalistler (communitarian socialists) her şeye yeniden başlamayı savunarak yepyeni bir toplumsal yaşantı oluşturacak formlar ve tasarımlar önermişlerdir (Bingöl, 2001). Ortak yaşam çevreleri başlığı altında daha detaylı incelenecek olan bu öneriler ve uygulamalar, değişik ülkelerde ortaya çıkan çok farklı ortak-yaşam projelerinin ilham kaynağı olarak nitelenebilir.

19. yüzyıl boyunca toplulukçu sosyalistlerden etkilenen materyalist feministler domestik ev işlerinin sosyalleşmesi için merkezi mutfaklar, merkezi çamaşırhaneler, pişirilmiş yemek servisi, profesyonel ev temizliği, çocuk bakımı gibi hizmetler sunan yaşam çevreleri önermişlerdir. Materyalist feministler temelde kadının yaptığı ev işinin onun özerkliği için anahtar olduğu düşüncesinden yola çıkarak ev işinin ekonomik olarak sömürülmesine karşı çıkıyorlardı. Onlara göre sosyal, ekonomik eşitlik ve çevresel reform için domestik çalışma yerinin (domestik workplace) kadın kontrolünde mekansal dönüşümü esastı. Bu modern kadın düşüncesi, mimarlar ve kentsel planlamacılar için de sosyal, teknolojik ve estetik açıdan daha sofistike bir konut tasarımı gerekçesi yaratıyordu (Hayden, 1985). Ahrentzen'e (1991) göre 19. yüzyılda önerilen, çocuk bakım ve mesleki eğitim faaliyetleri de olan çok birimli kiralık ya da kooperatif konut seçenekleri arasında değişimin en cesur işaretini taşıyanlar geleneksel olmayan hanehalklarına yönelik olanlardır (Ahrentzen, 1991a). Jane Adams'ın öncülüğünde 19. yüzyıl sonunda ortaklaşa bir ikametgah olarak yapılandırılan 'Hull House' projesi bu anlamda kendileri için bir şehir mekanı talep eden kadınlar adına önemli bir girişimdir. Hull House, iyi eğitilmiş çalışan bekar kadınlara ve çocuklu kadınlara yönelik bir kooperatif veya sosyal yaşam kompleksi olarak tanımlanabilir. Hull House'da zamanla erkekler ve evli çiftler de yaşamaya başlamışlardır. Jane Adams bir yandan da çalışan genç bekar kadınları değişik türde ortaklaşa pansiyonlar örgütlemek yönünde desteklemiştir; bu tür pansiyonların sayısı 1911'e gelindiğinde Amerika'da 400'ü aşmıştır (Hayden, 1985; Kerber, 1988).

Ancak Hayden'e (1985) göre, hem toplulukçu sosyalistlerin, hem başta Charlotte Perkins Gilman olmak üzere materyalist feministlerin, hem de Marx ve Engels'in yanıldıkları ortak nokta *“bir ekonomik sistem olarak endüstriyel kapitalizmin, gelecekte bir zamanda tamamen endüstrileşmiş, ev işini ve çocuk bakımını sosyalleştirmek için ortaklaşa (kolektif) teknolojiden yararlanan sosyalist topluma yol vereceğine”* dair inançları olmuştur (s. 11). O dönemdeki teknolojik gelişmelerden; buharlı çamaşır makinelerinden, elektrikli süpürgelerden, gazlı ocaklardan ev işlerinde yararlanabilmek için önce ev işini sosyalleştirmek, bir grup hanehalkını apartman otellerinde ya da evlerinde, bitişik sıra evlerde, banliyö modellerinde ya da yeni şehirlerde bir araya getirerek ortak bir domestik tüketim için organize etmek gerektiğine inanılıyordu. Fakat 20. yüzyılın başından itibaren eskiden sadece apartmanların sunduğu merkezi ısıtma ve elektrik ışığı teknolojileri tüm orta sınıf evleri için geçerli olup ev işleri için kullanılan makinelerin boyutları küçülünce teknik ve mekansal olarak karmaşık kentsel konut yerini banliyö evine bırakmaya başladı. Kaynakların ortaklaşa kullanılması değil tam tersine mümkün olduğunca çok tüketilmesi önemli hale geldi. Özellikle 1931 ekonomik krizinden sonra inşaatçılar, bankerler üreticiler, hepsi banliyölerdeki tek aile evlerini destekledir ve tanıtımını yaptılar. 1960'lara gelindiğinde kentleri çevreleyen banliyö halkaları artık Amerikan nüfusunun çok büyük bir yüzdesini barındırıyordu (Hayden, 1985).

20. yüzyılın sonuna doğru globalleşme, demografik, sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler Amerika'da, Avrupa'da ve tüm dünyada farklı yaşam biçimlerinin, barınma alternatiflerinin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kıldı. Kentsel politikalar değişmeye, insanlar çekildikleri banliyölerden tekrar kent merkezlerine dönmeye başladılar. Örneğin Amerika'da 1960'larda tarihi kültürel değeri olan çevrelerde, alternatif bir yaşam biçimi arayışındaki seçkinlerin ucuz, dökük fakat estetik açıdan memnun edici konutları alıp yerleşmeleri ile başlayan soylulaştırma girişimleri çerçevesinde 'loft' yaşamı giderek yaygınlaştı. Öte yandan endüstrileşmeyle başlayan ve giderek artan kent yaşamının yabancılaştırıcı, robotlaştırıcı etkisi kırsal yaşamın (köylerin) nostaljik ve romantik bir cennet olarak yeniden kurgulanmasına neden oldu. Ancak postmodernizmin ve küreselleşmenin yeni süreçleri ve zaman-mekan algısındaki değişimler köylerin geleneksel niteliklerinden biri olan 'yalıtılmışlıklarını' sürdürmesine engeldi. Yine de kimliği, yakınlığı, devamlılığı,

güvenliği çağrıştıran ‘köy’ kelimesi pek çok yeni gelişim alternatifi için kullanıldı. Örneğin İngiltere’de Galler prensinin öncülüğünde, Amerika’daki ‘Yeni kentçilik’ (new urbanist) akımıyla bağlantılı olarak kent içinde köy benzeri daha insancıl ve sürdürülebilir bir varoluş biçimini öngören bir ‘kentsel köy’ (urban village) ya da ‘milenyum köyü’ (millenium village) hareketi başladı. Ayrıca, teknolojideki yeni gelişmelerle iş piyasasının yapısal değişimi, bilgi ekonomilerine kayış, bir yerden bir yere hızlı veri aktarımına olanak veren dijital devrim, elektronik ekipmana erişimin en az yüz yüze iletişim kadar önemli olması ve esnek çalışma pratiği ‘teleworkers’ (tele-çalışanlar) olarak adlandırılan evden çalışan profesyonellerin sayısını artırdı. Amerika petrol krizinin de etkisiyle 1970’lerden itibaren çevreci anlayışa bir katkı olarak evden çalışmayı (telecommuting) destekledi. İskandinavya’da da 1980’lerden itibaren dağınık kırsal topluluklara yardımcı olmak için evden çalışma, ekonomik ve sosyal bir strateji olarak desteklendi ve sosyal olarak destekleyici bir ortamda hem eğitim hem de iş için ortak IT kaynaklarına ulaşımına olanak veren ‘tele-kulübeler’ (telecottage) yapıldı. Tele-kulübe fikri kısa zamanda İngiltere’ye yayıldı ve özellikle kırsal alanda 100’e yakın tele-kulübe ve merkez inşa edildi. Bir başka yaklaşım da önce 1960’larda ortaya çıkan çevreci hareketin ve 1980 sonrası sürdürülebilirlik tartışmalarının ekseninde hayat buldu. Son yıllarda çevreye duyarlı, kendi ihtiyaçlarını karşılayan, doğa ile barışık daha dingin bir yaşamı öngören eko-köyler, ekolojik yerleşimler giderek artmaya başladı (Franklin, 2006).

Bugün Amerika’da yeni konut olanakları peşinde koşan mimar ve idarecilerin yanı sıra halk da böylesi bir çaba içerisine girmiştir. Tüm ülkede ev sahipleri yasal olmayan ek apartmanlar (acesory apartments) ve echo (taklit, kopya) evler inşa etme çabasıdır. Bu küçük bitişik (acesory) veya ayrık (echo) evler büyük ana evde yaşayanların akrabalarını barındırırlar. Birleşik Devletler Nüfus Bürosu tahminlerine göre 1970 ile 1980 arasında bu şekilde 2.5 milyon yapı dönüştürülmüştür (Ahrentzen, 1991). Bartels’e (2004) göre Almanya’da “*bugün, büyük şehirlerdeki tek kişilik konutların oranı %50’nin üzerindedir. Bu konutlarda yaşayanların arasında sadece genç kentli profesyoneller, yuppiler ya da ‘Donks’ (Double income no kids) aileler değil aynı zamanda yalnız yaşayan yaşlılar ve yoksullar da yer almaktadır*” (s. 3). Bu durum Dickinson’ın (1995) geleceğin evlerinin kullanıcılarına uyabilmek adına küçülecekleri iddaasını doğrular niteliktedir.

İncedayı (2004), 1970 sonrası gelişmelerle mimarlık dilinin çok sesli ve görüntü çeşitliliğine açık ortamında ‘özgünlük’ ile ‘birörneklik’ arasında bir çelişkinin belirdiğine dikkat çeker. ‘Çeşitliliğin; özgünlüğü destekleyen niteliği bir taraftan da birörnekleşen bir “görüntüselliğin” aracına dönüşmüştür. Küresel akışın her anlamda hız kazandığı bir ortamda yeni üretim ve tüketim biçimleri ortaya çıkarken disiplinler arası ve disiplinler ötesi çalışmaların önemi ve kaçınılmazlığının anlaşılması ile birlikte mimarlar da tasarım sürecine ve uygulamalarına hem potansiyel kullanıcıların hem de farklı alanlardan uzmanların bilgilerini katabilme kaygısıyla yeni stratejiler üretmeye başlamışlardır. Bu bağlamda süreç düşüncesi de giderek ağırlık kazanmış; tasarım süreci üzerine tartışmalar başlamıştır. İncedayı (2004) son yıllarda Danimarka’nın konut sorununa yaklaşımının “*küreselleşme sürecinin birörnekleşme olgusu karşısında, tasarımda kültürel süreklilik anlayışıyla özgün bir örnek oluşturduğunu*” ifade eder. Danimarka’da planlama geleneği ‘*kişisel bir beceri olmanın ötesinde sosyal bir eylem ve davranış türü*’ olarak benimsenmiş, birey kendi yaşam ortamının bir aktörü olarak tasarım sürecinde etkin kılınmıştır (İncedayı, 2004:149-151).

Konut geleneklerinin değişimi her zaman sancılı olmuştur ancak demografik dönüşüm; küçülen hanehalkı büyüklükleri, sayıları giderek artan geleneksel aileye alternatif hanehalkları ve ev ile ilgili (domestik) yeni talepler bu değişimi kaçınılmaz kılmaktadır (Schoenauer, 1991). Aşağıda özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da çeşitli hanehalklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalar çerçevesinde ortaya çıkan alternatifler, konut ve yaşam çevreleri tanıtılacaktır.

4.2.1 Ortaklaşa / kolektif konutlar, yaşam çevreleri

19. yüzyılda Robert Owen ve Charles Fourier başta olmak üzere endüstriyel kapitalizmin insan işgücü üzerindeki etkisini eleştiren ve endüstri şehrine karşı alternatif arayışında olan toplulukçu (ütopik) sosyalistler (communitarian socialist) ev işlerine ve endüstriyel işlere eşit ağırlık veren, ekonomisini bu doğrultuda düzenleyen ve yitirilen geleneksel değerlerin yerine modern dayanışma bilinci ve alışkanlıklarını koymayı hedefleyen yepyeni bir toplumsal yaşantı oluşturmak istemişlerdir⁴ (Bingöl, 2001). Onların domestik (ev ile ilgili) işlere verdikleri önem daha sonra materyalist feminist gelenek tarafından geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Marksist sosyalistler ise ütopik olarak niteledikleri toplulukçu sosyalistlerin

⁴ Bumin ve Engels, Owen ve Forier’i ütopik sosyalist Hayden ise toplulukçu sosyalist olarak tanımlar.

endüstriyel çalışma düzeni ile ilgili eleştirilerini geliştirmişlerdir (Hayden, 1985). Ayrıca konut sorununun çözümünü kapitalizmin iyice güçlendirdiği kent ve kır arasındaki karşıtlığın ortadan kalkmasına bağlayan Engels, (1992) Owen ve Forier'in de bu doğru teşhisi yaptıklarını ve örnek yapılarında kent ve kır arasındaki karşıtlığın varolmadığını savunmuştur (Engels, 1992).

19. yüzyıl ütopyaları arasında endüstrileşmenin insanları barış ve zenginliğe götüreceği iması taşıyan ve bunu en açık biçimde dile getiren Etienne Cabet'in 'İcarie'ye Yolculuk' Kitabıdır. Bu kitapta maksimum eşitlik ve minimum özgürlüğe dayalı bir yaşam tariflenmiştir. Öyle ki her sokakta aynı sayıda ev bulunur aynı elbiseleri giyen insanlar birbirinin aynı evlerde oturup birbirinin aynı mobilyaları kullanmaktadır. Kent, ortasından nehir geçen bir çember biçimindedir. Her ne kadar son derece dağınık ve düzensiz endüstri kentleriyle karşılaştırıldığında başlangıçta cazip yönleri olduğu düşünülse de İcarie insanlara bir kaçış noktası ve özgürlük alanı sağlamak yerine onları monoton bir yaşama mahkum eder. Cabet 1847'de Texas'ta bir arazi alarak İcarie'yi gerçekleştirmek istediyse de topluluk fazla yaşamamış sonraki girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Bumin, 1998).

Benzer biçimde Yeni Dünya'da inşa edilmek istenen bir diğer ideal kent Robert Owen'ın 'New Harmony' kentidir. Ancak bu deney de başarılı olamamıştır. Avrupa'ya dönen Owen düşüncelerini burada savunmaya devam etmiş, kendi fabrikasında işçilere iyi yaşam ve çalışma şartları sağlayarak üretimi artırmış ve fabrika çevresindeki 3000 kişilik topluluğu (komünitesi) ile tüm dünyaya örnek olmaya çalışmıştır. Owen sayıları 500 ila 3000 arası değişen komunitelerden oluşan bir toplum hayal etmiştir. Sokak ve avlulara yer verilmeyen site planında yapılar tarım topraklarının merkezine bir kare oluşturacak şekilde yerleştirilecek; yarı endüstriyel yarı tarımsal bu komunitelerde çocuklar büyüklerden ayrılarak tek bir ailenin çocukları gibi büyütülecektir. Karenin üç köşesine her biri dört odalı işçi evleri sıralanmıştır. Evlerin arkasında bahçeler, bahçelerin arkasında ağaçlarla ayrılmış alanda atölyeler, ahırlar, mezbaha, çamaşırhaneler daha uzakta da endüstriyel tesisler bulunacaktır. Owen bu komunitelerde insanların kentin sakıncalarından uzakta ama onun sağladığı imkanlardan da vazgeçmeden mutluluk ve refah içinde yaşayacaklarını düşünmüştür (Bumin, 1998).

İnsanların yaşamlarını birtakım katı kurallara bağlayan ve çeşitliliği reddeden bu aşkın ütopyaların uygulama denemelerinde başarısızlıkla sonuçlanmaları

kaçınılmazdır. Ancak çatışmayı dışlayan bu tür yaklaşımların o dönemin şartları içerisinde değerlendirilmeleri gerekir. Endüstrileşmenin kente getirdiği sefalet, düzensizlik ve konut sorunu sosyalist düşünceye sahip birtakım insanların bu tür çözümler üretmesine neden olmuştur. Her yeni gelişme ve düşünce karşıtını doğurur ve bu karşıtlıkların çatışması sonucunda girilecek denge arayışlarının ortaya çıkışına da zemin hazırlar.

Nitekim Owen'ın çağdaşı Fourier farklılıktan yana tavır alarak insanı hayal edilen topluma göre değiştirmek yerine, insanların tutkularına göre toplumu değiştirmek gerektiğini düşünmüştür. Onun projesinde çalışma hayatı bu tutkulara göre düzenlenmiştir ve insanlar iki saatte bir yer değiştirmektedir. Çalışmasa bile herkesin asgari gereksinimleri karşılanmaktadır. Fourier 'barbar kent' olarak nitelediği birbiri üzerine yığılmış evleriyle, dar ve eğri sokaklı eski kentlerden ne kadar hoşlanmıyorsa, dama tahtasını andıran planlarıyla monoton bir düzene sahip 'uygar kentler' den de aynı ölçüde rahatsızdır. Onun hayalindeki 'Phalanstère' ya da 'Ortak Saray' iki kollu ve üç katlı büyük bir yapı olarak düşünülmüştür. Merkeze yemek salonları, tapınak, kitaplık gibi ortak mekanlar, kollardan birine gürültülü atölyeler diğerine ise ziyaretçiler için oda ve salonlar yerleştirilmiştir. Bütün ortakların pay sahibi olduğu bir kooperatif olarak tasarlanan 'Phalanstère'de ortaklar üst katlarda yer alan özel apartmanlarda kalıyorlarsa da genellikle ortak mekanlarda vakit geçirirler. Ulaşım tamamen kışın ısıtılan kapalı sokaklar ve tüneller yoluyla sağlanmaktadır. Fourier, hayalindeki barınma biçimini gerçekleştirilmeden önce onun düşüncesini (Fourierisme) sürdürenler olmuştur. Bunlar arasında Godin'in 1859'da kurduğu 'Familistère de Guise' en uzun ömürlü komünitedir. Yaklaşık 1000 kişinin yaşadığı bu işçi sitesinde birbirine bağlı üç ana yapı, okul, çamaşırhane, fırın vb. olarak kullanılan küçük yapılar ve bir fabrika bulunmaktadır. Boş alanlar park ve meyve bahçesi olarak değerlendirilmiştir. Konutlarının hemen yanındaki fabrikada çalışan işçiler işten çıkmadan tüm ihtiyaçlarını karşılama imkanına sahiptir (Bumin, 1998). Godin'in 'Familistère'sinde her konutun ayrı mutfağı yoktur. Herkese yemek çıkaran merkezi bir mutfak ve ortak yemek odası vardır. Kadın ve erkek ayrı odalara sahiptir. Çocuk bakımı dahil tüm ev işlerinin ortaklaşa yapılması kadınların üzerindeki yükü azaltmıştır (Schoenauer, 1991). Burası işçilerine o dönemin koşullarında çok iyi koşullar sunsa da pek çok eleştiriye de maruz kalmıştır (Bumin, 1998).

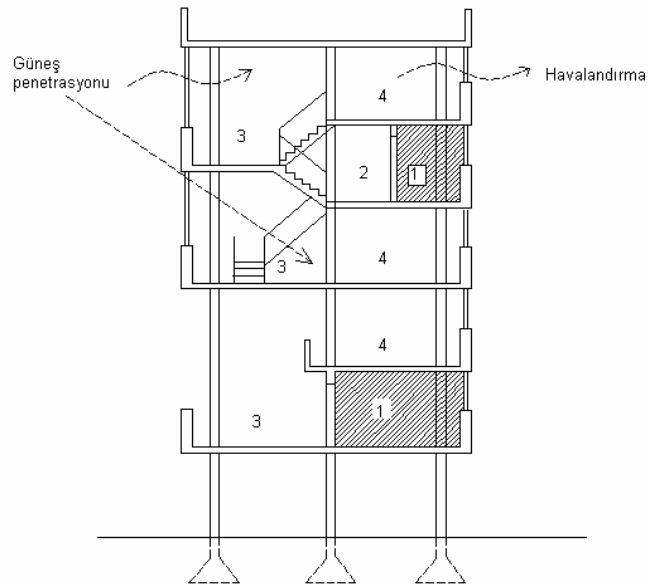

Şekil 4.3 : Familistère (Url-8).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde sosyal felsefeci Prince Petre Alekseevich Kropotkin merkezi mutfak servisinin apartman sakinlerine uyarlanabileceğini öne sürmüştür. Bu tarihten sonra Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde farklı ortak yaşam alternatifleri üreilmeye başlamıştır. Örneğin Londra'da varlıklı insanlar için hizmet veren apartmanlar (catering flats) ve Ebenezer Howard'ın tasarladığı dörtgen kooperatifler (cooperative quadrangles) ortaya çıkmıştır (Hayden, 1985; Schoenauer, 1991). 20. yüzyılın başında Danimarka'da 'Kollektivhus' denilen Otto Fick'in formüle ettiği tüm ev işleri ve yemek hazırlığını bir personelin yürüttüğü, mutfaksız birimlerin oluşturduğu apartman yapıları; Almanya, İsviçre ve Avusturya'da 'Einküchenhouse' olarak bilinen 50-60 mutfaksız barınma biriminin oluşturduğu merkezi mutfağı bulunan kooperatif toplulukları; İsveç'te yine 'Kollektivhus' adıyla anılan ama bu sefer her birinin küçük bir mutfakçıya da sahip olduğu apartman yapıları inşa edilmiştir (Schoenauer, 1991). Bunların ortak özellikleri hizmetçi sıkıntısının yaşandığı bu yıllarda orta sınıflara merkezi ev hizmeti sunmaktır.

Beklendiği üzere Rusya'da da 1917 devriminden sonra 1926-30 yılları arasında inşa edilen barınma amaçlı yapıların %30'unu 'Konut Evleri' ya da 'Dom-kommuna' denilen yapılar oluşturmuştur. 'Dom-kommunalar', yaşanan konut sıkıntısını gidermenin yanında toplumun üretime katkısı olmayan yarısını yani kadınları ev işlerinden ve çocuk bakımından kurtararak üretime katmayı, ortak ev hizmetleri sayesinde kendilerini geliştirmeye vakit ayırabilmelerini, tek tek bireylere ekonomik

açından sağlanması imkansız olan konforu gruplara daha kolay sağlayabilmeyi ve kapitalist toplumlarda burjuva sınıfını oluşturanların daha çok tüketim maddesine sahip olma istekleri ile ortaya çıkan maddeseliği ve ben merkezliği ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu yıllarda, ‘dom-kommunaların’ tasarımı için yarışmalar düzenlenmiştir. Yarışmaya katılan projelerden bir tanesi tasarımı açısından kayda değerdir (Şekil 4.4). Projede, birbiri üzerine geçmiş iki tek yatak odalı birim, ikisinin orta seviyesinde yer alan koridordan hizmet alır. Ortak hale girildikten sonra kot farkları sayesinde yaşam birimi binanın derinliği boyunca iki yön arasında uzanır, iki taraftan da ışık alır ve çapraz havalandırmadan yararlanır. Güneye bakan 1.5 kat yüksekliğindeki yaşam birimleri özellikle kış aylarında güneşin derinlere dek nüfus etmesine izin verecek biçimde tasarlanmıştır (Schoenauer, 1991).

1. Koridor   2. Giriş holü   3. Yaşama mekanı   4. Yatak odası

Şekil 4.4 : Narkomfin dom-kommuna, Moskova: F tipi barınma birimleri olan kolektif apartman (Schoenauer, 1991:61).

Devrim sonrası yeni yaşam biçiminin simgesi olarak planlanan ‘Komün Evleri’nde (dom-kommuna) mutfak, yemekhane, çamaşırhane, kreş, dikiş atölyesi, lokal gibi ortak hizmetler sunan mekanlar bulunuyordu. İlk önceleri en fazla 300 kişi için yapılan bu yerleşmeler 1926’dan itibaren binlerce kişi için yapılmaya; kişisel faaliyetler için ayrılan mekanlar giderek azalırken ortak mekanlar genişlemeye başlayınca inşa edilen komünal bloklar büyük yemekhaneleri, gürültülü ve pis iç

sokakları, tuvalet ve banyo önü kuyrukları ile insanı boyut ve şartlardan uzaklaşmışlardır (Bingöl, 2001).

Keller (2003) komünal ütopyaların çok geniş topraklara ve inşa etme özgürlüğüne sahip Amerika'da hızla yayıldığına ve bu sosyal deneylerin kısa ömürlü olanlarının yanında birkaç yüzyıl sürenlerine de rastlandığına dikkat çeker. Sayıları iki yüzü aşan komün yaşam deneylerinin kimi ruhani yenilenme yoluyla kurtuluşa ulaşma arayışındayken kimileri de sosyal kurumları radikal biçimde dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Paylaşım, işbirliği, insanları birleştiren, iyi hissetmelerini sağlayan idealler, daha iyi bir dünya oluşturmaya niyetlenen komünlerin ortak noktaları olmuştur. İsrail'deki laik kibbutz sistemi ve ikinci dünya savaşını takip eden yıllarda ortaya çıkan kısa-ömürlü kentsel Amerikan komünleri de benzer değerlerden yola çıkmışlardır. Keller (2003) bir aidiyet duygusu, bireysel ve ortak amaçları birleştiren stratejiler ve bir otorite yapılanması geliştirebilen komünlerin başarılı olabildiklerine dikkat çeker (Keller, 2003).

1960'lı yıllara gelindiğinde bir domestik grup yaşamı olarak komün hareketi tekrar gündeme gelmiş; pek çok öğrenci ve genç yetişkin evlilik birliğinin karşısında yer alıp çeşitli grup yaşamlarına yönelmiştir. Bu komünler kimi araştırmacılara göre çekirdek aile kavramının yarattığı, ailenin aşırı ilgisinden kaynaklanan tekelcilik, kısıtlanmış sosyal deneyim ve çocukların anneye bağımlılığı gibi bozuklukları gidermek için çaba göstermişlerdir. Bir alternatif yaşam biçimi olarak komünlerin vurguladığı nitelikler eşitlikçi ilişkiler, paylaşılan kaynaklar ve deneysel cinselliktir. Her ne kadar komün hareketi 1970'lerin ortalarında büyük ölçüde yok olduysa da - Oregon, Kaliforniya ve İngiliz Kolombiyası hariç- eşitlik ve paylaşma değerleri 1980'lere taşınmıştır. Gibbons'a (1989) göre birlikte yaşam (cohabitation) ve eşcinsel çiftler, bazı duygusal, ekonomik, eşitlikçi güç ilişkilerine dayalı olarak komünlerle paralel yaşam biçimleri olarak görülebilirler (Gibbons, 1989).

Vestbro (1993) ortak konut türlerini aşağıdaki biçimde sınıflar:

1. Ev komünleri. Akraba olmayan bir grup insanın tek bir konutta beraber yaşaması.
2. Üretim komünleri: Akraba olmayan bir grup insanın birlikte yaşayıp üretmesi İsrail'deki kibbutzlar bunlara örnek olarak verilebilir.
3. Yaşlılar ya da öğrenciler gibi özel gruplar için kolektif evler

4. Co-housing (Danca:bofællesskab):İnsanların tasarım sürecine katıldıkları, merkezi mutfağı dışında da ortak etkinlik alanları bulunan yaşam çevreleri. Genellikle ortak alanlara bireysel yaşam birimlerinden doğrudan bağlantı yoktur. Ayrı bir ortak ev bulunur.
5. Hizmet blokları ya da entegre hizmet merkezleri: Çevrede normal standartların ötesinde kolektif hizmet olanakları bulunan konut alanları
6. Kolektif konut birimleri (Swedish: Kollektivhus): Merkezi mutfağı, yemek salonu ve başka ortak etkinlikleri olan ve bu mekanlara bireysel apartmanlardan blok dışına çıkmadan ulaşımın mümkün olduğu yaşam çevreleri.

Ortaklaşa yaşam kavramı ütopyik bir ideal olmaktan gerçekliğe en çok İsveç ve Danimarka'da yaklaşmıştır. Tek bir hanehalkı türüne odaklanan barınma alternatiflerinin aksine bu yaşam çevreleri, genç ve yaşlı yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler, çocuksuz çiftler ve çocukları yuvadan ayrılmış çiftler (empty nesters) için hem hizmetlere ulaşım kolaylığı hem de farklı yaş grupları arasındaki kaynaşmayı sağladığı için çok uygun görünmektedir (Schoenauer, 1991). Aşağıda Danimarka'da ortaya çıkan 'co-housing'ler ile İsveç'te ortaya çıkan kolektif evler (collective housing) daha detaylı olarak incelenecektir. Son yıllarda bu tür yaşam çevreleri tüm Avrupa ve Kuzey Amerika'da hızla yayılmaktadır.

4.2.1.1 Co-housing

Co-housing Danimarka'da, insanların ihtiyaçları doğrultusunda bir araya gelerek kendi yaşam çevrelerini biçimlendirme ve özel alanla sosyal yaşam arasında bir denge kurma çabaları sonucunda ortaya çıkan bir konut ve yaşam çevresi alternatifidir. 1964 yılında Danimarkalı Mimar Jan Gudman-Hoyer'ın bir grup arkadaşı ve eşiyle Thomas More'un 'Utopia'sında (2004) tasvir ettiği ortak aktivite ve yemekleri paylaşan 30 ailelik kooperatiflerden oluşmuş şehir tasvirinden etkilenerek harekete geçmeleriyle co-housing oluşumuna yönelik çalışmalar başlamıştır.

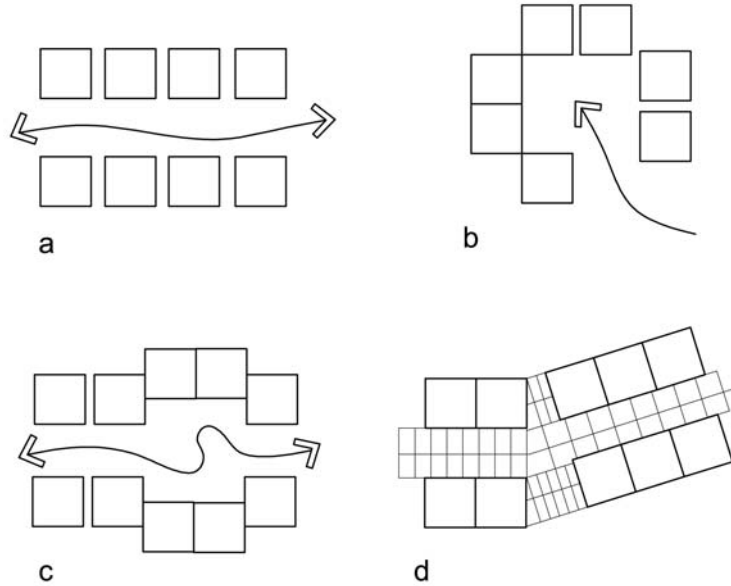
Tıpkı sitelerin çöküşünün Platon'a 'Devlet'i yazdırması gibi XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşanan toplumsal kriz, kırsal alanların boşalıp insanların kente akın etmesinden kaynaklanan yoksulluk, güvensizlik ve şiddet de Thomas More'a 'Utopia'yı yazdırmıştır. Keşiflerle ortaya çıkan yeni dünya uygarlıkları, özellikle İnkâ İmparatorluğu da More'a başka modellerin olabileceğini göstermiş ve esin

kaynağı olmuştur (Bumin, 1998). Sargın'ın (2004) ifadesine göre 'İyi yer'i imleyen eu-tophia ve 'hiçbir yer'i anlatan ou-tophia'nın melezi olan ütopya Thomas More'da "imgelem dünyasında varlığını bulan ve 'olmayan iyi yeri bir başka deyişle, öykünülesi olanı muştulayan bir sözcüğe dönüşmüştür" (s. 53). Thomas More'un Utopia'sında, hem kırsal alanda tarımla uğraşan kadın erkek en az kırk kişiden oluşan ve başlarında bir aile babası ve anasının olduğu çiftçi birliği ve çiftlik evlerinden, hem de şehirlerde her sokakta yer alan büyük halkevlerinden bahsedilir. "Bu evlerin (halkevleri) çevresinde, onbeş aile bir yanda,, on beş aile öteki yanda olmak üzere otuz aile oturur" (s. 122). Bu otuz aile 'syphogrant' denilen başlarını seçerler ve bu kişi halkevinde ikamet eder. Halkevi sorumlusu belirli bir saatte çarşıya gidip insan sayısına göre yiyecek alır. Öğle ve akşam yemekleri bu evlerde yenir, herkesin kendi evinde yemek yapma hakkı vardır ancak Utopialılar hazır ve lezzetli yiyecekler dururken bu haklarını pek kullanmazlar. Yemekler sırayla ailelerin kadınları tarafından yapılır, ağır ve zahmetli işleri köleler görürler. Evler üç katlıdır, sokak boyunca yan yana ve karşılıklı olarak uzanırlar, arkalarında da geniş ve bakımlı bahçeleri vardır (More, 2004).

İşte bu tasvirlerden ve 1968 yılında Batı toplumunun değerlerinde yaşanan değişimler ile gençlik hareketinden de etkilenen, Jan Gudman-Hoyer önderliğinde paralel çalışan gruplar 1970'lerin başlarında amaçlarına ulaşırlar. 1972'de Saettedammen'e 1973'te Jonstrup'a aileler taşınmaya başlarlar. Bu yaşam çevrelerinin en önemli özellikleri, kullanıcıların sürecin tüm aşamalarında baş aktör olmalarıdır. Biçimsel anlamda bir göstergesi olmayan ancak ilişkisel ve anlamsal boyutta tanımlanabilecek bu alternatif konut çevreleri kent içinde veya yakınında, ya da kırsal alanda olabilir. Mevcut yapıları –eski ev, okul, fabrikaları- yenileyerek ve düzenleyerek ya da üyelerin seçtiği bir arazi üzerinde topluluğun tüm tasarım-yapım sürecine katılımıyla tasarlanıp inşa edilebilirler. Bu topluluklarda hem her hanehalkının ayrı bir evi, hem de komşularıyla istediği zaman bir araya gelebileceği bir topluluk evi/ortak ev (community house) yer alır. Akşam yemekleri tercihe bağlı olarak bu evde yenir. Sırayla topluluğun üyelerinden birkaç kişi akşam yemeğini hazırlarlar. Böylelikle topluluğun büyüklüğüne göre ayda bir ya da birkaç kere yemek yaparak herkes her akşam yemeğini komşularıyla birlikte yiyebilir. Ortak evde yemek salonu ve mutfakın dışında topluluk üyelerinin kararı doğrultusunda çocuk oyun odaları, çeşitli hobi odaları, depolar, kütüphane vb. yer alabilir. İnsanlar

istedikleri zaman evlerinde kendi başlarına ya da aileleri ile yalnız kalabilir, İstedikleri an ortak evde bir araya gelirler. Evlerin tasarımı ve bir araya gelişlerinde dikkat edilen temel unsurlar arasında plansız karşılaşmaları desteklemek ve çocuklara güvenli oyun ortamları sağlamak önemli yer tuttuğundan arabalar genellikle evlerin önüne kadar sokulmaz girişte bir park alanı yapılır. Ayrıca ortak evin tüm evlerden görünmesine; evlere eşit mesafede ve insanların geçiş yolları üzerinde olmasına özen gösterilir (McCamant ve Durrett, 1989; McCamant ve Durrett 1991).

Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi vaziyet planı ve evlerin konumlanması, arazinin büyüklüğü ve biçimine de bağlı olarak çok farklı olabilir ancak temelde evlerin birbirine bitişik olduğu ya da bir avlu etrafında kümелendiği şemalar tercih edilmektedir.

a.yaya yolu, b.avlu, c.sokak ve avlu kombinasyonu, d.tek bina (camla örtülmüş sokak)

Şekil 4.5 : Co-housing, farklı arazi yerleşimleri (McCamant ve Durrett, 1989:173).

Bazı topluluklar Danimarka'nın uzun ve soğuk geçen kış aylarında ortak evlerin kullanımının azalmasından hareketle -Owen'ın hayalindeki Phalanstère'deki gibi- üzeri camla kapalı bir sokak oluşturup evlere girişleri buralardan vermişlerdir. Böylelikle soğuk ve yağışlı günlerde bile sokak çocukların oynadığı, komşuların sohbet edip sabah kahvesi içtikleri, soğuğa çıkmadan ortak eve ulaşmalarını sağlayan son derece canlı bir mekan haline gelmiştir (McCamant ve Durrett, 1989).

Topluluklar çeşitli büyüklüklerde olmakla birlikte McCamant ve Durrett'in (1989) yaptıkları görüşmeler, çok küçük (2 ila 6 hane arası) topluluklarda ortak alan kullanımı ve etkinliklerin paylaşılan evlerdekilere benzediğini, çok büyük toplulukların da (35 haneden büyük) bir anonimliğe yol açtığını, orta ölçekli topluluklarda yaşayanların (15-33 hane) her bakımdan daha memnun olduklarını göstermektedir. Bu amaçla büyük topluluklarda küçük kümeler oluşturulması ve sayıyla orantılı birkaç ortak ev yapılması hususları gündeme gelmiştir.

İlk co-housing toplulukları, benzer hayaller kuran çocuklu aileler ya da tek ebeveynler tarafından başlatılmışsa da sonrasında toplulukta hanehalkı, yaş ve gelir grubu çeşitliliğinin yakalanması önemli bir hedef haline gelmiştir. Birkaç çocuklu aileler için daha geniş birimler yapabilmek amacıyla topluluklar daha küçük birimlerde yaşayabilecek tek ve iki kişilik hanehalklarının arayışına girmişlerdir. 80'lerin sonuna gelindiğinde Danimarka'da tamamlanan co-housing topluluklarının bu hedefledikleri çeşitliliğe ulaştıkları söylenebilir (McCamant ve Durrett, 1989). 1983 ile 1985 yılları arasında inşa edilen 6 co-housing topluluğu üzerine yapılan bir araştırma hanehalkı kompozisyonun %16'sının bekarlardan, %29'unun tek ebeveynli ailelerden, %1'inin çocuksuz çiftlerden, %54'ünün de evli çiftlerden oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu çeşitliliğin kuvvetli bir destek mekanizmasının oluşmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bekarlar, evli çiftlerin çocuklarına göz kulak olup onlarla ilişki kurabilmekte; çocuklu olanlar onları güvenli bir ortamda büyütmenin ve istedikleri zaman destek alabileceklerini bilmenin etkisiyle daha rahat olabilmektedir. Özellikle tek ebeveynli aileler için bu destek daha da önemlidir. Nitekim tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması da tek ebeveynlerin çocuk bakımı ile ilgili önemli sıkıntılar yaşadıklarını ve bu bağlamda bir çevresel destek mekanizmasına ihtiyaç duyduklarını kanıtlar niteliktedir [Bkz Tema BEKL/3(Se)] Çocuklar ve gençler yaşlılara yaşam sevinci aşılarken, yaşlılar çeşitli konulardaki tecrübelerini aktarabilme imkanı bulurlar. McCamant ve Durrett'e (1989) göre, "*co-housing ilgiye, yaşa, gelire, ırka ve hanehalkı kompozisyonuna yönelik mevcut ayrımcılık örüntülerine bir alternatif önerir*" (McCamant ve Durrett, 1989:197).

Co-housing topluluklarının oluşum süreci şöyle tariflenebilir: Genellikle daha yaşanabilir bir çevre ve sosyal bir yaşam hayali kuran birkaç kişi bir araya gelir ve girişimi başlatırlar. Yeni üyelerin katılımı kimi zaman gazete ilanlarıyla kimi zaman da eş dost çevresinden gelen taleple sürerken çalışma grupları oluşturulur. İlk

aşamada, düzenli olarak yapılan toplantılarla gelişmenin temel prensipleri belirlenir. Genel amaçlar, konum ve finansal beklentiler üzerinde fikir birliğine varılır. Ardından bir gelişme programı hazırlanır. Bu aşamada mimar, danışman ya da yapım firmaları seçilir, tasarım hedefleri ve gereksinimleri üzerinde durulur. Tasarım ve uygulama çizimlerinin hazırlanmasının ardından inşaat başlar. Danimarka'daki ilk örneklerde planlama aşaması, 3-5 yıl gibi oldukça uzun süreler almış ancak zaman içerisinde bazı konularda tecrübe kazanıldıkça bu sürelerin kısaldığı gözlenmiştir. Başlangıçta yasalar bu tür bir konut ve yaşam çevresi üretimine aşina olmadıkları için sıkıntılar yaşanmış ancak zamanla yeni yasal düzenlemeler yapılmış ve bankalar, kar amaçlı olmayan organizasyonlar ve farklı finansal destek sağlayıcıları co-housing girişimlerinin başarılı sonuçlarına tanık oldukça sürece daha fazla dahil olmaya başlamışlardır. Bu sayede ilk başlarda konut sahipliğine dayanan sisteme kira konutları da eklenmiş ve bu konudaki ön yargıların aksine kiracıların da topluluğu benimsedikleri ve sahiplendikleri, kiracı değişiminin ev sahipliği değişiminden fazla olmadığı görülmüştür (McCamant ve Durrett, 1989; McCamant ve Durrett, 1991). The Observer gazetesinin 20 Ağustos 2006 tarihli haberine göre bugün Danimarka'da yeni inşa edilen binaların %10'unu Co-housing toplulukları oluşturmaktadır.

Danimarka'da ortaya çıkan bir yeni yaşam çevresi ve biçimi olarak co-housing öncelikle komşu ülkeleri etkilemiştir. Hollanda'da görülen 'Centraal Wonen' (central living) Danimarka'daki co-housing ile çok benzer özellikler taşır -ortak etkinlikler ve mekanlar, sakinler tarafından başlatılan girişim ve planlama, amaçlı yaşam çevresi tasarımı ve yönetimin sakinler tarafından üstlenilmesi vb.- Ancak merkezi olarak konumlanmış ve tüm topluluğun hizmetinde olan ortak evler yerine Hollanda'daki örneklerde, 4 ila 8 hanelik kümelerin paylaştığı ortak bir yaşama mekanı, mutfak ve yemek odasını vardır. Dolayısıyla bütün topluluk için tasarlanan mekanlar daha küçüktür ve bir yemek odası barındırmazlar. Her ne kadar bu küçük konut kümelerinde yaşayanlar birbirleri ile çok yakın ilişkiler içinde olsalar da, topluluğun geneliyle olan ilişkileri zayıflamış ve sayıları az olduğundan ortak etkinlikler ve yemekler düzenlemeleri daha zor olmuştur. Hollanda'da ilk centraal wohnen 1977'de tamamlanmıştır ve 1987 yılına gelindiğinde McCamant ve Durrett (1989) tamamlanmış 30, gelişim sürecinde ise 40 'Centraal Wonen'in varlığından

söz ederler. Co-housing projeleri zaman içerisinde Norveç, Almanya, Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerinde de yapılmaya başlanmıştır (McCamant ve Durrett, 1989).

McCamant ve Durrett (1989) Amerika’da sayıları giderek artan ve bütçelerine uygun konut bulmakta zorlanan küçük hanhalkları özellikle yalnız yaşayanlar ve yalnız ebeveynler için co-housing projelerinin -ortak yemekler, çamaşırhane, çocuk bakımı, bireysel evlerin küçülmesi, komşuların birbirini gözetmesi ile sağlanan güvenlik, ölçülü enerji ve arazi kullanımı gibi nedenlerle - konut ve yaşam maliyetlerini düşürmek adına yenilikçi bir alternatif getirdiğini düşünür. Ayrıca evden çalışmanın yaygınlaştığı günümüzde ortak evlerde ofis kullanımına ayrılan donanımlı mekanlar, bireyin konut çevresinde daha sosyal bir ortamda çalışmasına olanak tanımaktadır (McCamant ve Durrett, 1989; McCamant ve Durrett, 1991).

McCamant ve Durrett (1989) ‘Co-housing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves’ başlıklı kitapları ile bu konut ve yaşam çevresi alternatifini Amerika’da tanıtmış ve bu konuda öncülük etmişlerdir. Bugün Amerika’da hem kurumsal, hem de belli tercih ve hedefler doğrultusunda bir araya gelmiş gruplar tarafından başlatılan ve yürütülen çok sayıda tamamlanmış [2008 yılı itibarı ile 100 civarında] ve halen gelişim aşamasında olan co-housing projesi vardır. Benzer biçimde Kanada’da, Avustralya’da ve pek çok Avrupa ülkesinde co-housing giderek yaygınlaşmakta; bu konut türü ile ilgili bilgiler veren ve isteklileri bir araya getiren web sayfaları bulunmaktadır. [Bkz. The Co-housing Association of the US (www.co-housing.org); Canadian Co-housing Network (www.cohousing.ca); the UK Co-housing Network (www.cohousing.org.uk)]. Ayrıca the New York Times, the Washington Times gibi çok okunan yayın organları ve daha yerel ölçekli dergi ve gazeteler de bir yaşam biçimi olarak sunulan co-housing projelerini tanıtan değerlendiren ve buralarda yaşayanların deneyimlerini aktaran yazılara sıkça yer vermeye başlamıştır. Medyada çıkan haberlere ve tamamlanmış örneklere bakıldığında Amerika’daki deneyimin özel ve ortaklaşa yaşam dengesi, çeşitlilik, sosyal destek gibi konularda Danimarka’dakiyle çok benzer olduğu; yalnız ortaklaşa yenen yemeklerin genellikle haftanın belli günlerine indirildiği görülür. Tüm Co-housing topluluklarının ortak özelliklerinden biri de doğayla barışık olmaları, mümkün olduğu ölçüde sürdürülebilir yaşam çevreleri yaratılmasına katkıda bulunmalarıdır (Watkins, 2005; Woodard, 2005; Kocian, 2005; Sweeney, 2006, Yeomen, 2006; Liss, 2006).

Kendi kültür ve değerleri, alışkanlıkları doğrultusunda temel hedeflerden şaşmaksızın bu yerleşim ve yaşam biçimini yorumlayan ülkelerin yanında, kondominyumlar (condominium), korunaklı yerleşimler gibi yine batı kaynaklı birtakım konut türleri ve beraberinde getirdikleri yaşam biçimlerinin hızla yayıldığı ülkemizde co-housing'ten hiç bahsedilmiyor oluşu ilginçtir.

4.2.1.2 Kolektif konutlar (kollektivhus)

Woodward'a (1991) göre, İsveç'te 1960'lı 70'li yıllarda, özellikle çalışan kadının artan iş yükünün hafifletilmesi ve işgücüne daha çok katılımını sağlama çabasındaki kadın hareketinin ve komün (alternatif yaşam) hareketinin etkisiyle hem gündelik yaşamı kolaylaştıracak hem de bir topluluk oluşumuna katkıda bulunabilecek farklı konut talepleri gündeme geldi. Bu aşamada genellikle özel girişimciler arkadaş çevreleri ya da aynı hareketin üyeleri kent içi ya da dışında bir merkezi mutfak etrafındaki (*Storfamilj* olarak adlandırılan) evleri paylaşmaya başladılar (Woodward, 1991). Bu dönemde inşa edilen örneklerde ev işlerinden sorumlu çalışan bir personel mevcuttu. Ancak 1970'li yılların ortasında yaşanan konut krizinden sonra yabancılaştırmanın bertaraf edilmesi, komşuluk ilişkilerinin özendirilmesi, yaşlıların ve özürülülerin adaptasyonu gibi sosyal konular gündeme geldi. Bu yıllarda feministler, ev işinin aslında 'üretim sektöründeki' iş kadar değerli olduğunu, ancak olumsuzluğunun herkesin evinde tek başına yaptığı bir iş olmasından kaynaklandığını dile getirdiler. Bu işi başkalarıyla birlikte elbirliği ile yapmak eğlenceli olabilirdi. Bu amaçla bir grup kadın mimar, gazeteci ve diğerleri 1982 yılında yayımlanan manifesto niteliğindeki 'Det Lilla Kollektivhuset. En Modell för Praktist Tillämpning' (The Small Collective Housing Unit. A Model for Practical Application) başlıklı kitapta daha küçük birimlerden (30-50) oluşan ve oturanların ev işlerinin altından birlikte kalkacakları bir alternatif model geliştirdiler: 'Self-work model' (kendi işini kendin yap). Daha sonra kolektif evlere kamu desteği sağlayan bazı gözlemciler bu yerleşim türünün sayıları giderek artan tek ebeveynli aileler için de çok uygun ve çekici bir alternatif olduğunu keşfettiler. Bekar annelerin gelir durumlarının çok iyi olmaması bu alternatifin ayrıcalıklılara yönelik olduğuna dair ön yargıların da kırılmasına neden oldu. Zaman içinde yerel yönetim ve sosyal otoriteler yaşlıları ve engellileri kolektif evlere entegre etmeye çabasına girdiler (Vestbro, 1993). 'Kollektivhus' denen bu yeni projelerde her hane halkı, kendi özel

yaşam alanına -mutfak da dahil - sahip olmanın yanı sıra paylaşılan birtakım hizmetlerden de yararlanabilmektedir.

İsveç'teki kolektif evler Danimarka'daki az katlı –yatayda gelişen- co-housing projelerinden farklı olarak genellikle 50'den fazla birim barındıran yüksek katlı yapılardır. Özellikle 60'lı ve 70'li yıllarda yüksek katlı ve birtakım sorunlar barındıran binalara ortak kullanım alanları eklenerek ve kimi zaman da sakinleri yönetime dahil edilerek pek çok bina rehabilite edilmiştir. Dolayısıyla kolektif evlerde, ayrı bir ortak evi bulunan co-housing topluluklarından farklı olarak ortak kullanım alanlarına bina içinden ulaşılmaktadır. İsveç'te hem yenilenen hem de yeni yapılan ortak yaşam projeleri genellikle bireylerin bir araya gelip başlattığı değil ama birtakım kurumların öncülüğünü yaptığı projelerdir. Bu bağlamda tasarım ve yönetim sürecine kullanıcı katılımı daha geri planda kalabilmektedir. Zaten çoğu kiralık kamusal konutlar olduğundan kullanıcı konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Co-housing'lerde topluluğu oluşturan ve yöneten bireyler iş bölümü içerisinde yapılması gereken tüm işleri paylaşırken İsveç'te bu hizmetler ücret karşılığında da alınabilmektedir.

İsveç'te temelde iki yaklaşımdan bahsedilebilir: Kamusal konutta hizmet odaklı yaklaşım ve oturanların yönetimine odaklı (tenant-management) yaklaşım. Sosyal hizmetleri ve sağlık hizmetlerini toplulukla bütünleştirmeyi amaçlayan kamusal konutta hizmet modeli, özellikle yaşlılara ve özürllülere yönelik olarak düşünülmüş ancak daha sonra farklı hedef gruplarına hitap edecek biçimde geliştirilmiştir. Genellikle daha büyük ölçeklidirler ve kuşaklar arası kaynaşmayı hedeflerler. Kompleks içerisinde bireysel apartman daireleri, hobi odaları, toplantı odaları, kütüphane, jimnastik odası gibi ortak hizmetlere daha fazla yer ayırabilmek amacıyla standarttan küçük tutulurlar. Yemek profesyonel olarak yapılır ve kiracılar belli sayıda kupon almak zorundadır. Belediye konut otoriteleri bu evlerde oturacak olan kişileri, bekleme listelerinden, ortak yaşama olan ilgi ve bağlılıkları ile projenin demografik çeşitliliğine yapacakları katkı gibi faktörleri göz önünde bulundurarak seçerler (Woodward, 1991).

Oturanların yönetimindeki modeller hizmet odaklı modellerden daha küçük ölçeklidir. İsveç'te ortaklaşa konut konusunda çalışan ve öncülük eden 'Communal Housing Now' gibi birtakım gruplar oluşturulmuştur. İlk örnek olan Stacken, bu grubun Gothenburg kentinin banliyösünde kiraladığı 60'lı yıllardan kalma ve pek de

popüler olmayan bir konut kulesinin yenilenerek oturanların yönetimindeki bir ortaklaşa konut projesine dönüştürülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Stacken’da ortak mekanlar, orta katta (5. katta) çözülmüştür. Haftada beş gün oturanlar sırayla yemek hazırlarlar, bir ebeveynin işlettiği çocuk bakım birimi vardır ve binanın bakımı ile ilgili işlerin çoğunu kendileri hallederler. Bir diğer örnek Prästgårdsmarken özel bir kooperatif olarak yapılmış dolayısıyla oturanların özellikle kendi daireleri konusunda katılımcı olmaları sağlanmıştır (Woodward, 1991).

Woodward’ın, (1991) ikisi servis odaklı ikisi kullanıcı yönetiminde olmak üzere toplam dört kolektif konut projesinin kullanıcıları üzerinde yaptığı araştırma, bu konut türünde kadınların ve tek ebeveynli ailelerin daha yüksek oranda temsil edildiklerini ortaya koymaktadır. Bu durumun ortaklaşa konut projelerinin ev işi, çalışma hayatı ve çocuk bakımı dengesini kurma bakımından bu hanehalkı tipine sunduğu fırsatlardan kaynaklandığı düşünülebilir. Yine aynı araştırmada, oturanların tercihlerini belirleyen temel etken ortak yaşamın sosyal yönü olarak belirmiştir. Özellikle küçük ölçekli projelerde yemeklerin bir sosyalleşme aracı olarak büyük önem taşıdığı, üçüncü sırada güvenliğin yer aldığı görülür (Woodward, 1991).

Çizelge 4.1 : Konutların önemli ya da çok önemli olarak değerlendirilen yönleri (katılımcıların %si) (Woodward, 1989:86).

	Prästgårds			
	Blenda	hagen	Fristad	Rio
<i>Sosyal Yönler</i>				
Topluluk	86	83	85	77
Çocuklar için topluluk	80	93	83	80
Güvenlik	80	76	86	79
Yemekler	81	90	48	53
<i>Fiziksel Olanaklar</i>				
Sosyal odalar	93	85	74	65
Hobi odaları	78	80	70	63
Sauna	40	56	52	47
<i>Maddi Yönler</i>				
Daha düşük kira potansiyeli	15	88	80	78
Daha düşük yemek maliyeti potansiyeli	28	61	66	68

Yapılan anket ve görüşmeler, servis odaklı ortak konutlarda (collective housing) özellikle yemekle ilgili bazı sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Yaşlı ve genç hanehalklarının yemek saatlerinin birbiriyle çakışmaması, yemek seçiminin ve hazırlanışının yaşlılara göre yapılması gibi sebepler yüzünden bazı kiracılar, mevcut yemek odasını kullanmak yerine kendilerine yemek hazırlamak üzere alternatif

yemek grupları oluşturmuşlardır. Ayrıca büyük sayılar için tasarlanan yemek odalarının ya da restoranların soğuk bir ortam yarattığı yönünde şikayetler olmuştur. Oturanların yönetimindeki projelerde ise yemek odaları çok daha sıcak ve samimidir ancak bu sefer de sayı azlığından ötürü yemek yapacak kişi bulmakla ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Kullanıcılar genel olarak daha fazla güvenli depo mekanı ve kiracıların dolayısıyla ilgi alanlarının da değişmesi nedeniyle esnek ortak kullanım mekanları talebinde bulunmuşlardır. Hizmet-entegre model, organizasyon ve demografik dengesizlik gibi sorunlarla yüzleşirken bir yandan da insan sayısının fazlalığı koro ya da futbol takımı oluşturma; kurslar, gezi grupları organize etme gibi olanaklara imkan verir. Küçük projelerde ise samimiliğin avantajlarından yararlanır. Herkes birbirini tanır, güvenlik hissi artar (Woodward, 1991).

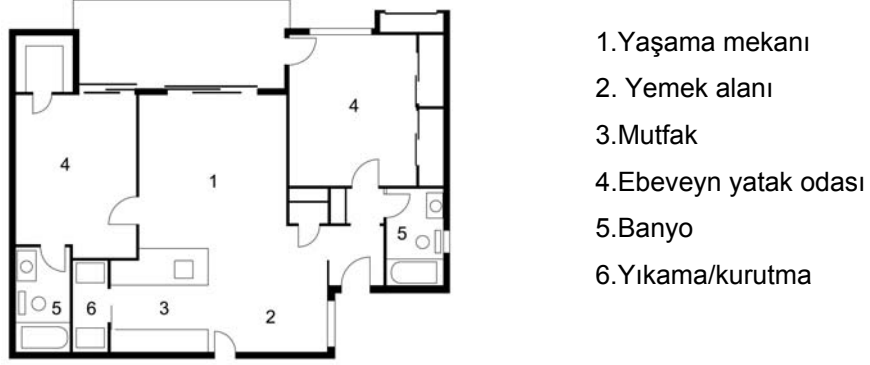
Her ne kadar sosyal hizmetlerin sadece oturanlara yönelik olacağı 60-80 birimlik ortak evler cazip görünse de finansal açıdan zorluklarla karşılaşmaktadır. Schoenauer (1991) ortak yaşam (collective habitation) kavramının karma-kullanımlı (mixed used) konutla bağdaştırılarak, ortak hizmetlerin sadece bina ya da site sakinlerine değil semt sakinlerine de sağlanmasının finansal sürdürülebilirliği sağlayacağını, bu eğilimin karma arazi kullanımını (mixed land-use) öngören mevcut kentsel planlama anlayışıyla da uyumlu olacağını öne sürer.

4.2.1.3 Paylaşılan daireler

Son yıllarda özellikle Batıda, demografik dönüşüm, nüfus içerisinde küçük hanehalklarının (özellikle yalnız yaşayanlar ve tek ebeveynli aileler) artışı ve kent içinde uygun fiyatlı konut bulma sıkıntısının baş göstermesi ile birlikte giderek daha fazla sayıda insan bir araya gelerek herhangi bir konutta birlikte yaşamaya ve birbirlerine destek olmaya başlamışlardır. Bu kendiliğinden gelişen durum karşısında tasarımcılar da beliren ihtiyacı karşılamaya yönelik alternatif öneriler üretme çabasına girmişlerdir. Birbiri ile akrabalık bağı olmayan bireylerin aynı konut birimini paylaşımına dayalı bir yaşam biçimine işaret eden paylaşılan daireler artık Avrupa ve Amerika gibi batı ülkelerinde özel olarak tasarlanmaktadır. Ancak ülkemizde özellikle öğrenciler ve giderek artan oranda genç yetişkinler bu amaçla tasarlanmayan mevcut apartman dairelerini paylaşım yoluna gitmektedirler. Bu bölümde Batı ülkelerinde paylaşımaya yönelik tasarlanan örnekler incelenecektir.

Frank (1991), Amerika kökenli birlikte yaşam alternatiflerini dört başlık altında toplar: 'Mingle units', 'quads', 'gohomes' ve 'sponsorlu grup konutları' (sponsored

group residences). ‘Mingle units’, ev masraflarını bölüşmek isteyen iki kişinin paylaşımı için özel olarak tasarlanan, her birinin kendi banyosu olan benzer büyüklükte iki ana yatak odası ve ortak mutfak, yaşama ve yemek yeme mekanı içeren apartman daireleri ya da tek aile evlerine denir (Frank, 1991). Aşağıdaki şekilde bir ‘Mingle Units’ örneği görülmektedir.

Şekil 4.6 : Tierra Vista Kaliforniya’daki ‘Mingle Units’ (Frank, 1991:8).

‘Quads’ ise özel girişimciler tarafından kar amaçlı gerçekleştirilen, öğrencilere, bekar çalışanlara ve yaşlı insanlara yönelik kiralık bir konut türüdür. Her bir odanın kendi banyosu ve lavabosu vardır ve her mutfak dört kişi tarafından paylaşılır ki adını da (quad) bu paylaşımından alır. Bir özelliği de her odanın ortak hole açılan kapısından başka dış koridora açılan ve kimseyle karşılaşmadan giriş çıkış yapabileceği ayrı bir kapısının olmasıdır (Frank, 1991).

‘Gohomes’, ilki 1983’de Ted Smith tarafından tasarlanıp San Diego’da gerçekleştirilen, temelde her birimin yaşama ve çalışma mekanı içermesine dayalı, birimlere ait özel banyo ve dışarıdan doğrudan girişleri olan sadece mutfakın paylaşıldığı bir konut türüdür (Şekil 4.7). Smith’in kent içinde işlevsel ayrışmalar yerine entegrasyona duyduğu özlemi yansıtan ‘gohomes’, hem mahremiyeti hem de paylaşımı destekleyen, uygun fiyatlı yaşam ve çalışma mekanı sağlamaya yönelik, kullanım esnekliği açısından tavan yüksekliğinin de taban alanı kadar önemli olduğu bir paylaşılan konut alternatifi sunar (Frank, 1991).

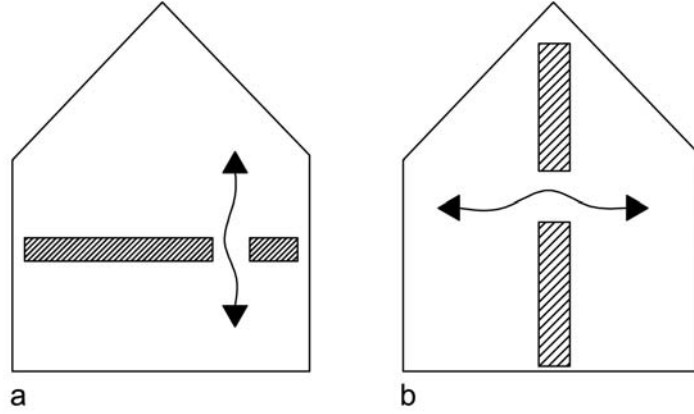

1.Özel Birimin alt katı	4.Sahanlık
2.Özel Birimin üst katı	5.Loft yatak
3.Paylaşılan mutfak	6.Yatak nişi

Şekil 4.7 : İlk ‘Go-Home’, Del Mar, Kaliforniya (Frank, 1991:10).

Bunlardan başka yine Amerika’da kar amacı gütmeyen birtakım gruplar tarafından akrabalık bağı olmayan bireylerin, tek ebeveynli aileler ya da çiftler gibi küçük hanehalklarının oturması için satın alınıp yönetilen ‘sponsorlu grup konutları’ (sponsored group residences) mevcuttur. Bunlar da sakinlerine birer oda ve ortak kullanım imkanları sunarlar (Frank, 1991).

Paylaşılan yaşam birimlerine yönelik deneysel yaklaşımlar arasında Stoner’ın (1991) kimi konut tiplerinde genellikle taşıyıcı olarak kullanılan ortak duvarlarla ilgili, mekan kullanımına esneklik getiren ve yeni bir ortak yaşam formu öneren önerisi kayda değerdir. Bu yaklaşıma göre, ortak duvarlar servislerin konumlandığı yer olmanın yanı sıra sosyal karşılaşmalar için kullanılan paylaşılan mekanlara da dönüşebilirler. Üstelik üç boyutlu bir malzeme ve ışık kuşağı olarak düşünüldüğünde bu duvarlar ‘konutun arkitektonik dilinin aktif bir bileşeni’ de olabilirler. Stoner’a (1991) göre önerdiği sütler tek kişilik hanehalklarının ve diğer geleneksel olmayan hanehalklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Buradaki ana fikir Stoner tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “*Hanehalkları kendi içinde alt grupları olan daha geniş birimler olabilir. Bu geniş hanehalklarının hem sosyal biçimlenişi/düzeni, hem de sütlerin fiziksel biçimlenişleri yatay ya da dikey olabilir*” (Stoner, 1991:131-135).

a. Yatay zarın:döşeme/tavan düzenlenmesiyle dikey program
b.Dikey zarın (ortak duvar) düzenlenmesiyle yatay program

Şekil 4.8 : Paylaşılan özellikler için dikey ve yatay modeller (Stoner, 1989:131).

Dikey uzantılı mekan birkaç kuşak bir arada yaşayanlarda, ev ile işyerinin birlikte olduğu durumlarda - örneğin sanatçı atölyelerinde- işe yarayabilir. Yatay düzende alternatif hanehalkları, duvarı tanımlayan simetri sistemiyle birlikte daha net biçimde yerleşebilir ve bu hanehalkları ne tam olarak ortak ne de ayrık bir mekansal düzende yaşayabilirler. Örneğin iki bekar anne, ortaklaşa kullandıkları özel bir mekanı da olan küçük bitişik mekanlarda yaşayabilirler ve tüm bu yaşam alanı birlikte daha geniş olan birimi oluşturabilir. Bu mekanlar, servis alanı, giriş, depo, ışık için duyulan ihtiyaca karşılık gelebileceği gibi, paylaşılan çocuk odası, mutfak, yemek odası ya da çalışma odası olarak da kullanılabilirler. Sütlerin komün evi geleneğinden farkı, daha fazla özel alana ve doğrudan hanehalkının ihtiyacına yönelik bir ortak paylaşım alanına sahip olmalarıdır (Stoner, 1991).

Yalnız bu tür düzenlemeler için ortak duvarların taşıyıcı niteliklerinden sıyrılıp, çeşitli mekansal düzenlemelere izin verecek esnekliğe kavuşmaları gereklidir. Bunun için de taşıyıcı duvarlar caddeye paralel olmalı ve caddeye dik ortak duvarlar bölme duvarlara dönüşmelidir. Stoner (1991), ortaya çıkan biçimin geleneksel sıra ev ile apartman arasında melez bir özellik taşıyacağına ve yapısal anlamdaki bu melezliğin geniş hanehalkı (suite) ile küçük hanehalkı (unit) arasındaki programa bağlı melezliğe paralel düştüğüne değinir (Stoner, 1991).

4.2.1.4 Tek ebeveynli aileler için konut

Tek ebeveynli ailelerin özellikle Amerika ve Avrupa'da sayılarının giderek arttığından bölüm 3.4.4'te ayrıntılı olarak bahsedilmişti. Ahrentzen (1991b) yalnız ebeveynliğin yaşam döngüsünde geçici bir dönem olarak algılandığına ancak

durumun bu şekilde olmadığına dikkat çeker. 1980 yılı verilerine göre yalnız ebeveynlerin %30'u bir daha evlenmemektedir. Boşanmaların ardından tekrar evlenene kadar geçen ortalama süre 3 yıldır ve giderek artmaktadır. Büyük çoğunluğunu yalnız anneler ve çocuklarının oluşturduğu bu ailelerin gelirleri de ülkelerindeki ortalama hanehalkı gelirlerinin oldukça altındadır. Bu durum yalnız anneler ve çocukları için ciddi bir konut bulma/barınma sıkıntısını da beraberinde getirmektedir. Üstelik düşük gelirli bu ebeveynler çocuklarını yetiştirmek, ev ile ilgili sorumluluklarını yerine getirebilmek ve çalışabilmek için salt barınmanın ötesinde çevresel birtakım destek mekanizmalarına -çocuk bakım hizmeti veren kurumlara, alışveriş olanaklarına, günlük problemlerle baş edebilmek için akraba, komşu ve arkadaşlarının desteğine- ihtiyaç duymaktadırlar. Toplumda kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet eğilimleri göz önüne alındığında, yalnız anneler için güvenlik de önde gelen ihtiyaçlardan birisi olarak ortaya çıkar (Ahrentzen, 1991b).

Bu tablo ile karşı karşıya kalan Batı ülkelerinde planlamacılar, mimarlar, kar amacı gütmeyen kurumlar ve yerel yönetimler tek ebeveynlere, şiddet gören ya da evsiz kalanlara kısa süreli barınma imkanı veren 'acil durum barınakları'nın ötesinde konut alternatifleri geliştirmeye başlamışlardır. Geçiş devresi konutları (transitional housing, passage community housing) ve kalıcı konutlar (permanent housing) olarak adlandırılan bu alternatiflerden geçiş devresi konutları, tek ebeveynlerin genellikle 3 ila 18 ay arasında barınabilecekleri, kalıcı konut aramadan önce yaşamlarını planlamaları ve yeniden düzenlemeleri için gerekli zaman, hizmet ve mekanları sağlayan yerlerdir. Kalıcı konutlar bir zaman sınırlamaları olmadığı için daha istikrarlı bir maddi durum gerektirirler ve daha büyük yaşam birimleri içerirler. Öte yandan geçiş dönemi konutlarında verilen hizmetlerin büyük çoğunluğuna, kalıcı konutlarda yaşayan tek ebeveynler de ihtiyaç duymaktadırlar (Ahrentzen,1991b).

Uygulanabilen geçiş dönemi evlerinin ortak ve en önemli özelliklerinden biri gerek kullanıcıların gerekse yakın çevrede oturanların her aşamada katılımcı olmalarıdır. Sprague (1991) düşük gelirli yalnız anneler ve çocukları için Boston'da gerçekleştirilen iki geçiş dönemi evinin⁵ farklı gelişim süreçleri geçirmelerine rağmen ortak noktalarının maksimum katılım ile toplum desteğinin sağlanması, süreçleri içerisinde evrilmeleri olduğunu ifade eder (Sprague, 1991). Cook (1991) da

---

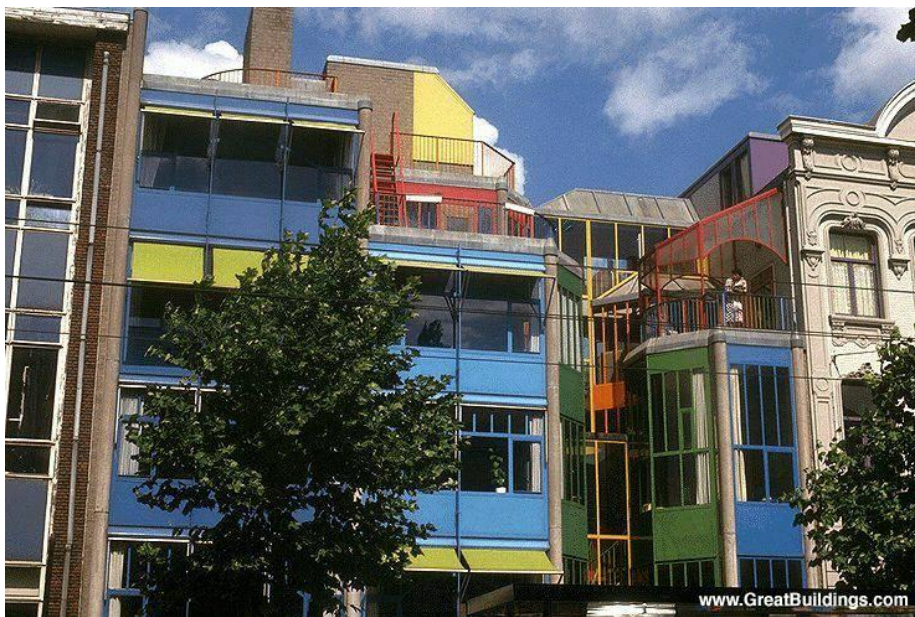
⁵ Biri MIT'den bir grup mezun öğrencinin oluşturduğu 'Mimarlıkta Kadınlar Grubu'nun başlattığı tasarım stüdyosu ile temeli atılan 'West Shelter', diğeri Boston valisinin başlattığı 'Tree of Life' projesi (Sprague, 1991:187-207).

geçiş dönemi evlerinin (transitional housing/second stage housing/passage community) hem yakın çevreleriyle hem de tasarımlarıyla ilgili dikkat edilmesi gereken önemli noktaların varlığına işaret eder. Yakın çevre ile ilgili 5 temel nokta: Güvenlik, hizmet alabilirlik, farklı sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri olan gruplarla etkileşim, yakın çevre (semt) bakımı, toplumun tek ebeveyn evlerini kabul etmesidir. Tasarımla ilgili 6 temel öneriyi ise şu şekilde sıralar: yuva atmosferinin yakalanması, mahremiyet ve toplu yaşam dengesi, güvenlik, binanın iç mekanlarının dış mekanlarla bağlantıları ve kalite (Cook, 1991).

Pek çok örneği bulunmasına karşın yalnız annelere ve çocuklarına yönelik konutlar arasında mimari kalitesi ile en çok dikkat çekenlerden biri Amsterdam'da Aldo van Eyck tarafından tasarlanan ve 1980'de tamamlanan 'Huvertusvereniging' (Hubertus House), bir diğer adıyla 'Kadınlar Evi'dir. İsrail Kibutzlarını hatırlatan bir işleyiş şemasına sahip olan binada anneler, cadde tarafında yükseklik ve kütle olarak çevredeki diğer yapılarla uyumlu çok katlı hacimde, çocuklar ise arka taraftaki 2 katlı yapıda kalırlar. Çocukların kanadı, hepsi ortak bir iç avluya açılan, her birinde 5 çocuğun barındığı 5 apartmandan oluşmaktadır. Her apartmanın küçük bir mutfağı, verandalı oturma mekanı, yatak odası, banyosu ve özgün renkleri vardır. Çatı da avludan merdivenle ulaşılan bir oyun alanı olarak kullanılır. Yenilenen binada kalan annelerin her birinin özel yatak odası vardır ancak oturma alanları ile banyoları paylaşırlar. Binada ayrıca tüm kullanıcıların paylaştığı bir yemek odası, mutfak ve danışma odası vardır. Pek çok kuruluşun finansal destek alan evin giderlerine ücretli çalışan sakinler de destek olmaktadır. Benzer girişimler 1970'li yıllardan itibaren diğer Avrupa ülkelerinde ve kuzey Amerika'da da gerçekleştirilmektedir (Ahtentzen, 1991b).

Tek ebeveynli ailelerin gündelik yaşamları çekirdek ailelerinkinden çok farklı olmakla birlikte, özellikle 'kısıtlanmış hareketlilik' (restricted mobility) açısından yaşlılarla dikkati çeken benzerlikler taşımaktadır. Buradaki hareketlilikle kastedilen insanların evleri, işyerleri, kamusal hizmetler ve ticari alanlar arasındaki ve çevresindeki hareketlilikleridir. Leavitt (1991) bu bağlamda, bazı aktivitelerin -çocuk bakımı, ücretli iş, yetişkinlerle sosyalleşme- evin mümkün olduğunca yakınına toplanmasını hedefleyen bir alternatif olarak 'Toplanma/Bir Araya Gelme Evleri'nden (Congregate Housing) bahseder. Burada bir araya getirilenler, birimler, insanlar ve hizmetler olabilir. Örneğin yaştan dolayı fiziksel hareketliliği kısıtlanan

yaşlı kadınlarla, konut bulma konusunda sıkıntı yaşayan yalnız anneleri bir araya getiren, her yaştan insanın bulunduğu ‘Nesiller Arası Toplanma Evleri’ yapılabilir. Leavitt’in (1991) Troy West’le birlikte katılımcı bir çerçevede gerçekleştirdiği fakat uygulanma olanağı bulamayan ‘Nesiller Arası Konut’ projesinde 5 temel tasarım kriteri gözetilmiştir: yeni tasarlanan yapının çevreyle uyumlu olması dolayısıyla burada oturacak geleneksel olmayan hanehalklarına dikkat çekmemek; barınanlara özel alanlar, mahremiyet köşeleri sağlanması; evde yaşayanların topluluk hislerinin güçlendirilmesi; esnekliğin sağlanması ve evin tasarım, uygulama, yönetim ve bakımına sakinlerin katılımının sağlanması. Bu ve benzeri girişimlerin gerçekleştirilememesinin temel nedeni geleneksele alternatif yeni hanehalklarının yenilikçi projelere büyük ölçüde maddi güçlerinin yetmemesidir ve hem kar amacı gütmeyen kurumların hem de hükümetlerin finansal desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Leavitt, 1991). Özel bir amaç için projelendirilen özellikle yalnız kadınların çocukları ile yeni bir hayata atılmadan önce kendilerini her yönden geliştirmelerine imkan tanıyan ve onlara destekleyici bir ortam vadeden geçiş konutlarının ötesinde Kanada’da kadınlar kendi konut kooperatiflerini kurmaya başlamışlardır. ‘Kanada Kar Amacı Gütmeyen Konut Programı’ bu bağlamda kadınları desteklemiş, kullanıcı katılımı için gerekli fonları ilk aşamadan itibaren sağlamıştır. Böylece aralarında yalnız annelerin de bulunduğu kadınlar kendi ihtiyaç ve ideallerine göre şekillenen ve sonrasında da kendi kontrollerinde kalan yaşam alanlarına kavuşmuşlardır (Wekerle ve Novac, 1991).

Şekil 4.9 : ‘Kadınlar Evi’, Aldo van Eyck (www.greatbuildings.com).

Türkiye’de durum şu aşamada henüz Ahrentzen’in acil durum barınakları (emergency shelters) olarak tanımladığı sığınma evlerinin duyurulması, yaygınlaştırılması aşamasındadır. 1990 yılında kurulan Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı’nın 1995 yılında açtığı sığınma evi maddi zorluklar yüzünden 3 yıl sonra kapanmış, bir ikinci sığınak denemesi Beyoğlu Kaymakamlığı SYDV’nin finansal desteği ile 2005 yılında hayata geçirilmiştir (Url-9). Radikal gazetesinin 8.12.2007 tarihli haberine göre kaymakamlığın yardımı ile kurulan sığınakta şimdiye kadar 107 kadın barınmış ve kalanlardan 22’si kendi evini kurmuştur. Resmi rakamlara göre Türkiye’de şu anda 38 kadın sığınağı bulunmaktadır (Radikal, 2007). Maalesef 2008 yılı itibarı ile yeni belediyeler yasası uyarınca açılması zorunlu olan kadın sığınakları çok az sayıda belediye tarafından hayata geçirilmiştir. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde belediyelerin sığınma evleri yoktur (Url-10). Mor çatının dikkat çektiği bir önemli nokta da devlet kurumlarında ‘sığınak’ yerine ‘konukevi’ kavramının kullanılmasıdır. Dernek, bu çekincenin altında sığınak kavramının ailenin kutsallığına gölge düşürebileceği endişesinin yattığını, şiddet gördüğü için karakol ya da savcılıklara başvuran kadınların ailelerine geri döndürülmeye çalışılması ile de bu mesajın bir biçimde verildiğini öne sürmektedir (Url-11).

4.2.2 Hosteller(SRO)

İngilizce SRO (Single Room Occupancy Hostels) olarak bilinen hosteller, özünde mobilyalı, kısa ya da uzun süreli kiralamaya olanak sağlayan ve mutfak , banyo gibi mekanların ortak kullanıldığı bir barınma alternatifi sunarlar. Franck’e (1991) göre, Amerika’da, bir zamanlar geniş kabul gören bu hosteller yakın zamana kadar düşük standartlı, alt gelir grubuna hitap eden bir olanak olarak değerlendirilirken, son yıllarda kentsel alanda düşük kirali konut bulma sıkıntısı ve evsizlik problemi ile birlikte iyi yönetilen ve bakımı yapılan hostellerin avantajı yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle düşük gelirliler yalnız yaşayanlar, bekarlar, çocuksuz çiftler hatta sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine yakınlığı ölçüsünde yaşlılar ve özürllüer tarafından da tercih edilmeye başlanmışlardır. Bu hostellerdeki paylaşım, ortaklaşa konutlarda (co-housing, collective housing) olduğu gibi bilinçli ya da isteğe bağlı bir paylaşımından çok, zorunlu bir birlikte/sırayla kullanımdan (joint use) ibarettir. Oturanlar etkileşim düzeylerini kendileri belirlerler (Franck, 1991).

Amerika’da hosteller 17. yüzyıldan başlayarak değişik dönemlerde verdikleri hizmetlere ve potansiyel kullanıcıların göre farklı isimler almışlardır. 17. yüzyılda

'lodging house' olarak adlandırılan türde kimi zaman yalnızca bir ranza, hamak ya da döşemede bir yer kiralanırdı. 19. yüzyıla gelindiğinde kentsel alanlardaki iş olanaklarının artması ile yalnız yaşayanlara ve çiftlere uygun barınma olanakları sunan çok çeşitli SRO (hostel) türleri gelişti. Mobilyalı bir odanın yanı sıra bazı bakım ve temizlik(housekeeping) hizmetleri kimi zaman da yemek servisi sunuyorlardı. Örneğin 'boarding house' olarak adlandırılan bir SRO türü, özel mülkiyete ait bir evde mobilyalı odalar, sosyalleşme ve eğlence mekanı (parlor), yemek odası ve yemek servisi sağlıyor özellikle yeni ortaya çıkmakta olan orta sınıfa hitap ediyordu. (Franck, 1991). İlginç bir nokta 19. yüzyıl boyunca Amerika'da bu tür alternatiflerin her gelir grubuna yönelik olarak yaygınlaşmış olmasıdır. Şehir merkezindeki 'saray otelleri' (palace hostels) 19. yüzyılın ortasından itibaren ev işlerinden kurtulmak ve mükemmel personel servisinden, yemeklerden yararlanmak isteyen, mahremiyetten olduğu kadar sosyalleşmekten de hoşlanan zenginlerin tercihi olmuştur. Zenginlerden çok daha fazla sayıda orta gelir grubuna mensup aile de 'midpriced mansions' denilen şehir merkezindeki hostellerde sosyalleşmeden çok kişisel ve pratik nedenlerle yaşamıştır. Orta fiyatlı bu hosteller çoğunlukla 6-10 odalı banliyö tek aile evleri ihtiyaçları ile uyuşmayanlara ve geçici işlerde çalışanlara hitap etmiştir. Öte yandan endüstrileşmeyle birlikte şehirlere gelen çok sayıda kalifiye olmayan düşük gelirli ve çoğunlukla bekar işçiler için pansiyonlar (rooming house) devreye girmiştir. En alt gelir grubunda yer alan ve genellikle toplumun dışladığı işçiler -hamallar, hendek kazıcılar vd.- bu dönemde ucuz pansiyonlarda (lodging house) barınmışlardır. Ucuz pansiyonlar kalanlara fiyatına göre, özel oda; açık koğuş ya da yarı özel odacık/bölme; açık bir zeminde kuru mekan (flop house) sağlıyorlardı (Groth, 1994).

1929'da yaşanan büyük ekonomik kriz sonrası 1980'lere dek uzun süreli ikamete yönelik hosteller göz ardı edilmiş, yatırımcılar şehir merkezinin anlamını ve kentsel ekonomiyi yeniden şekillendirmişlerdir. 1930 ile 1980 arasında hiç hostel inşa edilmemiş, 1960'lara dek mevcut hostel odaları ihtiyacı karşılamıştır. Ancak 1960-1970 yılları arasında SRO (Single Room Occupancy) krizi baş gösterince ihtiyaç üzerine hostelleri yeniden gündeme alan politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Yeni alternatifler de son derece çeşitlidir. Örneğin orta fiyatlı oteller, ev işi ve ortak yemek hizmeti sunan yaşlılara yönelik 'emeklilik otelleri' adıyla yeniden gündeme gelmiştir. Son zamanlarda özel/kamusal ortaklıkla yapılan ve kar amaçlı olmayan

kuruluşlarca yönetilen en az 100 odalı pansiyonlarda (rooming house) giriş katları odaların kiralarını sübvansede edebilmek ve gerekli perakende satış hizmetlerinin karşılanabilmesi için ticari amaçlı kullanılmaktadır. Yeni tasarlanan binalarda daha fazla araç için otopark ve daha fazla sosyal mekan -lobi, oturma mekanı, mutfak-bulunmaktadır. Oda başına düşen banyo oranı da artmıştır. Sokak ve caddelerde yaşayan insanlar için yapılan geçici barınakların (temporary shelter) sayısı da artmaktadır. Bunlar geleceğin ucuz pansiyonları (lodging house) ve geceleme yerlerinin (flop house) gelecekteki karşılıkları olarak düşünülebilir (Groth, 1994).

Ayrıca Fransa’da ortaya çıkan ve İngiltere gibi başka Avrupa ülkelerine de yayılan ‘foyer’ denilen hostel sistemi, Jones’un (2000) belirttiği gibi evden ayrılma yaşının giderek düştüğü ve geleneksel olarak yeni bir hanehalkına dahil olmak için aile kurarak evden ayrılma oranının azaldığı Avrupa ülkelerinde özellikle üniversite eğitimi görmemiş, işsiz ve evsiz olma potansiyeli taşıyan 16-24 yaş arası gençlere hem eğitim hem de iş bulma konusunda destek olup bağımsız yaşama geçişte onlara uygun fiyatlı barınma olanağı sunmaktadır. 18 ay ile 2 yıl arasında barınma imkanı sağlayan bu hostellerin tasarımı, özel ve ortak kullanım mekanlarının oranları, verdikleri hizmetler ve yerel ihtiyaçlara göre şekillenir. Evrensel bir model söz konusu değildir ve özellikle çok kurumsal olmayan bir ortam yaratılması amaçlanır. 1993 itibarı ile Fransa’da sayıları 500’ü, 2004 itibarı ile İngiltere’deki sayıları 200’ü bulmuştur (Franklin, 2006).

İstanbul’da kente çalışmaya gelen erkeklere geçmişte ve günümüzde barınma imkanı sağlayan ‘bekar odaları’ bu barınma tipine örnek gösterilebilir. Osmanlı döneminde bekar odalarına hemen her semtte rastlanırdı (Duben ve Behar, 1996). Özellikle ‘lodging house’ ve ‘flop house’a daha yakın olan bu barınaklara ‘bikar odaları’ ya da ‘bikarhaneler’ de denirdi. Odalar, her türlü iş için İstanbul’a gelen bekar, evli, yaşlı, genç her erkeğe aylık ya da yıllık ücret karşılığında ve işverenin kefil olması ya da meslek loncalarının kefaleti ile kiraya verilirlerdi. Her bekar odasının bir odabaşısı ve disiplini sağlayan zabıtları bulunurdu. Bekar hanları ya da odaları, birden çok insanın aynı odada ya da bölümde yatıp kalktığı, salt geceleri herkesin kendi şiltesinde yatmasına olanak verecek ilkel bir barınma imkanı sunarlardı. ‘Kenif’ denilen ortak bir tuvaleti, herkesin kendi yemeğini hazırladığı ortak bir mutfağı ve bahçede bir su kuyusu bulunurdu. Özellikle bekarların çoğunlukta olduğu semtlerde hemen her işyerinin üst katı da birer bekar odası olarak kullanılmaktaydı. Ayrıca

bekar odaları yaptırıp vakf-ı evladiye tesis ederek ailelerine gelir olanağı sağlayanlar da vardı. “Bu tür yapılar, ya bir çıkmaz sokağın iki yanında, ya ortasında bir su kuyusu bulunan bir iç avlunun çevresinde, tek katlı, oda kapıları sokağa ya da avluya açılan basit konutlardı” (Sakaoğlu, 1994:123).

19. yüzyıldan itibaren bu odalarda kalan bekar uşakları ile tamamen disiplinsiz hale gelen yeniçeriler arasında gelişen ilişkilerden ötürü bekar odaları kentin en korkulan yerleri haline gelince bekar odalarında bir hayli temizlik yapılmış ve binlerce bekar İzmit ve Gelibolu’ya götürülerek İstanbul’a dönmeleri yasaklanmıştır. Disiplin ve güvenliği sağlamak amacıyla, 1826’da yürürlüğe giren ‘ihtisap nizamnamesi’ ile de bekar odaları için birtakım koşullar getirilmiştir (Sakaoğlu, 1994).

“Bekarlar, sabahleyin belirli saatte odalarından ayrılıp akşam hava kararmadan dönmek mecburiyetindeydiler. Odalarda silah, fişek bulundurmaları da yasaktı. Her bekarhanenin ve hanın bir odabaşısı ve bir de hancısı bulunması koşuldu. İstanbul’da çalışan bekarların, nizamlı bekar odalarından başka yerlerde kalmalarına izin verilmiyordu. İstanbul, Galata, Üsküdar ve Boğazköylerindeki bekar odaları ile bu odalarda barınanların denetlenmeleri ve yoklanmaları için de İhtisap Nezareti’nde iş kollarına göre defterler düzenlendi. Müruru tezkiresi bulunmayanların İstanbul’a sokulmamasına çalışılırken, bekar uşaklarının izinsiz olarak odayı ve İstanbul’u terk etmeleri de yasaklandı” (Sakaoğlu, 1994).

1854’de İstanbul’da belediye örgütü kurulduktan sonra bu konuda yeni düzenleme yapılmamış, 1923’te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte gelen anayasal haklar bu tür düzenlemeleri hepten olanaksız kılmıştır. Bugün de İstanbul’da alışveriş merkezleri ve sanayi kuruluşlarına yakın yerlerde bekar odaları vardır. Özellikle Süleymaniye’de pek çok dökük konak ve ev bu amaçla kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1994). Zafer Akturan’ın 2007 tarihli ‘Bekar Evleri’ belgeselinde Süleymaniye, Küçükpazar ve Vefa’da yoğunlaşan bekar odaları, bu odaların fiziksel koşulları bu odalarda yaşayanların sıkıntıları detaylı olarak irdelenmiştir. Eski taş hanların ya da nispeten yeni ama son derece bakımsız betonarme binaların odaları 4-8 hatta bazen daha fazla sayıda kişiye kiralanmaktadır. Bu odalar yemek pişirmekten çamaşır yıkamaya kadar yaşama dair tüm ihtiyaçların görüldüğü yerlerdir. Binada kalanlar bazen bahçede bazen de bina içinde yer alan tuvalet ve lavaboyu ortaklaşa kullanırlar. Bekar odalarında 12’den 80’e kadar her yaş grubundan insana rastlamak mümkündür. Bu odalarda kalanlar büyük çoğunlukla İstanbul’a doğudan gelen eğitimsiz yeni göçmenlerdir. Kimisi bekar, kimisi eş ve çocuklarını bırakıp İstanbul’a gelmiştir. Kümelenmelerin genellikle hemşerilik ve akrabalık ilişkilerine göre yapıldığı bekar odaları son derece kötü fiziksel yaşam koşullarına rağmen burada kalanları suçtan

koruyan bir sosyal destek mekanizması da yaratırlar. 2007 yılı itibarıyla bir bekar odasında oğluyla birlikte yaşayan tek bir kadın (yalnız anne) bulunmaktadır. Eminönü Belediyesinin, bekar odaları olarak hizmet veren binaların bir kısmının tamamen yıkılmasını bir kısmının da restorasyonunu öngören bir projesi bulunmaktadır. Proje uygulanırsa burada kalanların durumlarının ne olacağı belirsizdir (Akturan, 2007). Bu insanlara daha yaşanır fiziksel koşullar sunacak ve mevcut sosyal destek mekanizmasını güçlendirecek projelere ihtiyaç duyulduğu açıktır. İstanbul'a yeni gelenlere ya da alt-orta gelir grubundan yalnız yaşayanlara yönelik nispeten daha iyi koşullar sunan oteller de mevcuttur ancak yaygın değildir. Tezin alan araştırması kapsamında görüşülen **24** İstanbul'a çalışmaya geldiğinde bu tür bir barınma deneyimi yaşamıştır.

*"Önce arkadaş yanı sonra bekar insanların kaldığı bir pansiyonda kaldım Üsküdar'da. Orası tuhaf bir yerdı aslında. Böyle orta yaşlı insanların kaldığı çok az para verdiğim fazla param yoktu zaten. Şimdinin parasıyla 150-200 milyon. Tek başına kaldığınız her katta ortak tuvaleti banyosu olan ve çok iptidai bir yerdı yani çok bakımsız bir yerdı orada bir ay falan kaldım ben. İşletme...aile olup olmadığını bilmiyorum ama aile değildiler çünkü böyle çingene bir abla vardı o temizliği yapıyordu. Aşağıda suratsız bir herif vardı. O da parayı alıyordu. Üsküdar'da böyle apartmandan bozma bir yer. ...Daha sonra yine ilginç daha bunun konforlusunu buldum çünkü orada çok sıkıldım falan Kasımpaşa'da daha düzgün bir yer çatı katında orası otel artık yani otelcilik yapmıyor adam ama genelde bekarlara falan veriyor. Genelde erkek ama kadınların da kaldığı oluyor. Şeydi ama kadınlar için pek sorun çıkartacak bir yer değil babacan bir patronu var. Bu sefer banyosu tuvaleti her şeyi bana ait bir yerde kaldım. Bir oda tuvalet banyo orada da 4 ay kaldım sanırım" **24** (EP)*

4.2.3 Eski yapı stokunun yeniden değerlendirilmesi / soylulaştırma

Bölüm 4.1.2.1.'de de belirtildiği üzere bir kavram olarak soylulaştırma ilk olarak 1960'larda kentli öncülerin ya da seçkinlerin ucuz, dökük ama estetik açıdan memnuniyet verici tarihi evleri restore etmeye girişmelerini anlatan akıma verilen isim olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve sosyal yapılanmanın ortaya çıkardığı yeni orta sınıf –sanatçılar, kamu ve özel sektör çalışanları- ve alternatif bir yaşam arayışındaki bireyler bu tarihi çevrelere ilgi duymuşlar ve kendilerini diğer sosyal gruplardan ayırmak adına belli bir tüketim tarzına dayalı, estetik beğeniye geliştirme ve özgünlük arayışı içinde bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir (Franklin, 2006). Ergun'a göre (2006) Avrupa'da 1970 ve 80'li yıllarda soylulaştırma (gentrification) sürecinin başlamasında, 1950'lilerdeki doğum patlaması sonrasında yirmili yaşlarının sonuna gelen genç neslin kendi yaşam biçimlerini oluşturmaları ve bu yaşam biçimine uygun konut arayışları önemli rol oynamıştır. Geç evlenen, evlense

de çift gelir sahibi olan ve daha az çocuk yapan bu genç profesyoneller eğlence ve alışveriş alışkanlıklarının da etkisiyle kent merkezinde işlerine kolay ulaşabilecekleri özellikle tarihi değeri olan alanlarda düşük maliyetli konutlara taşınmış ve pek çok semtte eski binaları alıp yenilemişlerdir (Ergün, 2006).

Örneğin Almanya’da 1980’lerden itibaren bir nostalji ve retro dalgası ile birlikte özellikle 19. yüzyıldan kalan kent içi yerleşim alanları yeniden keşfedilmiş, bu bölgelerde konut işgalleri başlamış ve 1950-1970 arası ıslah çalışmaları sırasında yıkılmadan kalabilen kimi konutlar, yıkılmaları planlanırken yeniden imar sürecine dahil olmuşlardır. Eski konutların bulunduğu bölgeler değerlendirilmiş, özellikle Bartels’in ‘modern yaşamın izcileri’ olarak tanımladığı sanatçılar tarafından tercih edilir hale gelmişlerdir. Bu konutların eşdeğer büyüklükte odalara sahip olmaları, mekan kullanımı açısından da önemli bir esnekliği beraberinde getirmiş; “*ortak kiralamaya, bekarların ya da patch-work ailelerin ikametine*” olanak sağlamıştır (Bartels, 2004:4).

Aynı yıllarda Amerika’da soylulaştırma bir grup yeni orta sınıfın New York’ta SoHo bölgesinde ‘loft’ yaşamını başlatmaları ile ortaya çıkmıştır. Boş endüstri yapılarının ucuz kiralari, ayrıcalıklı dökme beton yapı sisteminin estetiği ve özgünlüğü, geniş açıklıkları sayesinde hem ev hem işyeri/atölye olabilme potansiyeli sanatçıları bu mekanlara çekmiş; ardından bu bölgelerde sanat galerileri, kafeler, barlar açılmaya başlamıştır. Bu akım daha sonra tüm Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır. Bir süre sonra loft türü konutlar için uygun tarihi endüstri yapılarının sayıları azalınca tarihi ve kültürel mirası olan bölgelerde ölçek ve kütle olarak önceki loflara benzer yeni binalar yapılmaya başlanmıştır (Franklin, 2006).

4.3 Konut İçi Yaşamın Dönüşümü

Günümüzün küresel metropollerinde hanehalklarının, ‘ev’e atfettikleri anlamların dönüşümü ancak onların konut içi yaşamları üzerinden izlenebilir. Her ne kadar bireyler sürekli devinen, hız ve hareketin ön planda olduğu metropollerde yaşasalar da bu dinamikleri ‘ev’lerinde filtreleme ihtiyacı duyacaklardır. Dolayısıyla konutun içinde bulunduğu metropol ortamının dinamikleri ile bireyin yaşadığı ‘ev’in iç dinamikleri birbiriyle zaman zaman örtüşüp zaman zaman ayrışabilir. Bugüne dek, konut içi yaşam (domestik), genel olarak toplumsal cinsiyet meseleleri ile ilgili araştırmalar kapsamında, her daim evle özdeşleştirilen ve evle ilgili işlerden sorumlu

tutulan kadın üzerinden incelenmiştir. Kadının içerisi (ev içi) ile dışı (kamusal alan) arasındaki macerası konutla kurulan ilişkinin özellikle mahremiyetin dönüşümünde belirleyici olmuştur. Klasik aile düzeni içerisinde dahi erkek bu alanın dışında tutulmuştur. Oysa günümüzde modernitenin her şeyi bozup yeniden kuran yapısı içerisinde sosyo-ekonomik ve demografik değişimler, teknolojinin sürekli yenilenmesiyle birleşince konutla kurulan ilişkinin ve konuta yüklenen anlamların değişimi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle hanehalkı yapısındaki değişim bu bağlamda dönüşümün önemli belirleyicilerinden biridir. Tekeli'nin (1996) de altını çizdiği gibi *“hanehalkını büyüklüğü, kompozisyonu, aile içi iş bölümü, emeğin yeniden üretilmesi için gerekli faaliyetlerin aile yaşamında yarattığı günlük ritim ve benzerleri konutun iç ilişkiler sistemini oluşturur. Bu iç ilişkiler sistemi konut iç mekanının işlevsel ayrışmasını ve iç örgütlenmesini büyük ölçüde etkiler”* (Tekeli, 1996:12).

Güzer'e (2001) göre 21. yüzyılın konut deneyimi artık mimari dile bağımlı olmayan bir dönüşüm yaşamaktadır. Güzer bu olası deneyimi şöyle tarifler:

“Beklenen daha esnek, enerji tüketimi ve çevre kirliliği konularına duyarlı, yeni sosyal ilişkiler düzenine geçirgen, işlevsel olarak barınmanın ötesinde yaşamın tüm karmaşık girdilerini karşılayan, yere ve dışardan sağlanan hizmetlere bağımlılığını olabildiğince yok eden, bireysel özgürlüklerin kısıtlarını azaltan bir yaşam çevresi. Bir anlamda kentin bir simülasyonu; konaklama, üretim, hizmet alışverişi, depolama, tüketim, eğitim, eğlence ve sosyal ilişkiler gibi kentsel çevrelerde üretilen neredeyse tüm ilişkilerin bir arada varolabildiği ve rejimi bireysel olarak denetlenebilen bir ortam” (Güzer, 2001:121).

Güzer'in tarifi pek çok yönüyle duyarlı yaklaşımlara duyulan özlemi ve giderek karmaşıklaşan 21. yüzyıl dinamiklerine uyumu dillendirse de yere ve dışarıdan karşılanan hizmetlere bağımlılığı yok etme aşamasında zaten giderek yalnızlaşan bireyi çevreden daha da yalıtma, yabancılaştırma riskini de barındırır. Ev'in en temel tanımlarından biri insanın dönüp geldiği yer, dünyanın merkezi olma niteliğidir. Bu anlamda en azından soyut olarak bir 'yerde' olma hissi hep korunacaktır. Konutun yeni sosyal ilişkilere geçirgenliği asıl vurgulanması gereken konudur ve konut için bu yeni duruma yakın çevresinden ve kentten soyutlanmadan uyum sağlamanın yolları aranabilir.

Ozaki'ye (2005) göre mekan kullanımı ile yaşam biçimi arasında tarihten gelen bir bağ vardır ve mekan kullanımına yüklenen anlamların analizi evin tasarımına yüklenen anlamı keşfetmek için de kullanışlı bir perspektif sunar. Kuşkusuz mekana

yüklenen anlamlar değişir ve biz yaşam biçimlerimizdeki değişimlere göre eve yeni anlamlar yükledikçe o da bize yeni işlevler sunmaya devam eder.

Bu bölüme kadar yapılan tartışmalar ışığında, metropol, konut yaşam çevresi ve konut iç mekanı ölçeklerinde dönüşümün ve geleneksel (çekirdek) aileye alternatif hanehalklarının sosyo-fiziksel çevreyle etkileşimlerinin sorgulanabileceği kavramların aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik ve geçicilik olduğu düşünülmektedir. Bu kavramlar tez kapsamında yapılan alan araştırmasının bağlamsal çerçevesinin oluşturulması aşamasında tartışılacaktır.

5. ALTERNATİF (GELENEKSEL OLMAYAN) HANEHALKLARININ SOSYO-FİZİKSEL SİSTEMLE ETKİLEŞİMLERİ: İSTANBUL'DA BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölüme kadar 21. yüzyılın dinamikleri doğrultusunda dönüşen barınma kültürü, ortaya çıkan yeni hanehalkı türleri ve bu doğrultuda oluşturulan yeni yaşam çevreleri ile konut alternatifleri üzerinde duruldu. Bunlara ek olarak İstanbul'un özgün dinamikleri çerçevesinde yapı stokunu inceleyen bir kuramsal altyapı oluşturulmasına çalışıldı. Bu bölüm ise İstanbul'da sayıları giderek artan alternatif hanehalkı türlerinin yapılı çevre ile etkileşimlerini 3 temel ölçekte inceleyen, onların ihtiyaç ve beklentilerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir alan araştırmasını kapsamaktadır. Bu çerçevede ilgili yapılı çevre literatüründen (insan çevre / çevre davranış çalışmaları) başlayarak bağlamsal çerçevenin oluşturulması ve araştırma stratejisinin geliştirilmesi aşamaları ile örneklemin özellikleri, araştırma bulguları ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

5.1 Yapılı Çevre ve Konut Araştırmaları

Mimarlar, potansiyel kullanıcıların mekan kullanım biçimlerini ve beklentilerini bilmeye ihtiyaç duyarlar. Bireysel davranış ve kullanım desenlerini genellemek mümkün olmasa da farklı hanehalkı türleri üzerine yapılacak analizler, 21. yüzyıl hanehalklarının ihtiyaç ve beklentileri konusunda geleceğin tasarımlarında yönlendirici olabilir. Bu amacı taşıyan bir alan araştırmasının bağlamsal çerçevesini oluşturabilmek adına öncelikle yapılı çevre ve konut araştırmaları için kullanılan birtakım genel çerçeve ve yaklaşımlar irdelenmiş, ardından bu bağlamda hanehalkı ya da aile türlerine odaklanan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Amaç mümkün olduğunca farklı disiplinin bilgi dağarcığı ve bakış açısından faydalanarak özgün bir kavramsal/bağlamsal çerçeve geliştirebilmektir.

5.1.1 Yapılı çevre ve konut araştırmaları için kullanılan genel çerçeve ve yaklaşımlar

‘Ev Dönüşümleri. 21. Yüzyıl Yaşamını Şekillendirmek’ başlıklı kitabında holistik bir kavramsal çerçeve oluşturarak “*akışkan, açık ve sürekli değişen anlamların dünyasında ötekilerle birlikte varolabilecek bir gerçeklik inşa etme*” çabasında olduğunu ifade eden Franklin’e (2006) göre konut çalışmaları yapılı çevrenin temel elemanı olan konutun barınma yerine finansman yönetim ve elverişlilik gibi politik ve yasamaya ilişkin yönlerine odaklanmaktadır. Oysa “*konutun kapsamı çok geniştir ve yaşamın pek çok alanını etkiler, dolayısıyla tek bir disiplinin kuralları içinde kavramsallaştırılmaz. Konutun daha bütünleşmiş ve holistik bir biçimde kavramsallaştırılmasına ihtiyaç vardır*” (s. 2). Konut her zaman çok çeşitli disiplinlerin ilgisini çeken ve onların odağında yer alan bir konu olmuştur. Mekansal anlamda mimarlığın ilgi odağında yer alan konut aynı zamanda değişik yönleri ile sosyolojinin, psikolojinin, antropolojinin ve daha pek çok disiplinin de ilgi alanı içerisindedir. Konut çalışmalarının başarısı bu disiplinlerin bilgi haznesini doğru harmanlayabilmesinden ve kullanabilmesinden geçer.

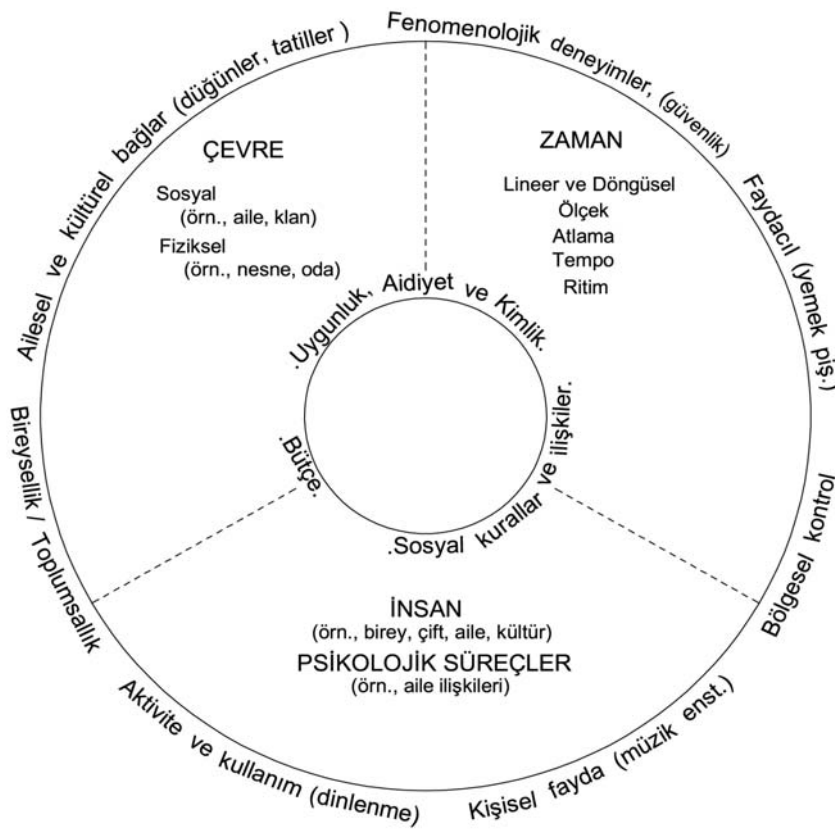
Örneğin Amerika’da ortaya çıkan insan-çevre ya da bir başka adıyla çevre-davranış çalışmaları, mimarlığın ve kültürel antropolojinin bakış açılarını birleştirir (Rapoport, 1969, Ozaki, 2002). Bu çalışmalar arasında en önemlisi kuşkusuz Rapoport’un ‘Konut, Biçim ve Kültür’ (1969) başlıklı çalışmasıdır. Rapoport insanların konutu düzenleme ve kullanım biçimlerine odaklanırken kültürün buna etkisini ortaya koyan bir kavramsal çerçeve oluşturma çabasındadır. Franklin’e (2006) göre Rapoport çevre-davranış çalışmalarının ufkunu genişletmede çok önemli bir rol oynadıysa da kültürün belirleyici rolünü aşırı vurgulaması ve bir kültür içerisindeki insanları homojen kabul etmesi nedeniyle eleştirilmiştir (Franklin, 2006). Oysa aynı kültüre mensup insanları birbirinden farklılaştıran sayısız etken vardır. Hatta bazen başka belirleyiciler örneğin gelir durumu belli kesimlerin kendi vatandaşlarıyla değil ama başka ülkelerin aynı gelir grubuna mensup bireyleri ile daha fazla ortak yönelimler içerisinde olmalarına olanak sağlayabilir. Benzer Şekilde, bu araştırmanın odaklandığı geleneksel (çekirdek) aileye alternatif hanehalkı türlerinin homojen bir yapı gösterdikleri ya da aynı ilişki desenleri içinde hareket ettikleri söylenemez. Zaten bu çalışmanın bu tür bir iddiası da yoktur.

Franklin'e (2006) göre insan-çevre çalışmalarında bir çerçeve oluşturmanın zorluğu araştırmacıların neden daha odaklanmış yaklaşımlara yöneldiklerini de açıklayabilir. Kimileri mekan ve yerlerin sembolik anlam ve önemine odaklanarak daha yapısalcı yaklaşırken (Bkz. Bourdieu, 1973; Duncan, 1985; Kent 1990, Parker-Pearson ve Richards 1994; Bellal, 2004) kimileri de yere bağlılık, evin anlamı ve kullanımı gibi konulara yönelmişlerdir (Werner, Altman ve Oxley 1985; Arias, 1993; Cooper-Marcus, 1995; Ozaki 2005). Bu çalışmalar kimliğe, kimlik oluşumuna ve psiko-sosyal olana verdikleri önemle vurguyu kültürden kişisel olana, toplumdan bireye kaydırmışlardır.

Duncan (1985) toplumları sosyal-yapılarının biçimine göre iki sınıfa ayırır: Kolektivist (collectivist) ve bireysel (individualistic). Toplumlar bu iki uç nokta arasındaki süreyde (continuum) farklı yerlerde dururlar. Modernizasyon ya da Batılılaşmanın etkisiyle geleneksel olarak kolektivist 3. dünya ülkelerinin bireyselliğe doğru yönelmeleri, yapısal ve psikolojik birtakım ikilemler yaratmıştır. Kolektivist toplumlarda ev nadir olarak bir statü sembolü haline gelir, insanlar gruba katkılarıyla statü sahibi olurlar. Bireysel toplumlarda ise kişi kendini her şeyin önünde tutar. Ortaklaşa kimliğin göstergeleri olan geniş aile ya da kast bağları olmadığından ya da zayıf olduğundan kimliğini özel eşyalara nesnelere sahipliği üzerinden kurgular. Bu iki farklı yönelim içerisinde, kişisel statü gösterisi yerine eğer ortak kimlik dikkate alınırsa kolektivist toplumlarda evin daha zengin anlamlar barındırdığı söylenebilir. Yapılı çevrenin bireyi kolektivist sosyal yapıya dahil etmede oynayabileceği rolü tartışan Duncan'a göre (1985) yapılı çevre, barınma ihtiyacını karşılamanın yanında ve ötesinde bir iletişim aracıdır çünkü onda sosyal yapının elemanları kodlanmıştır. İnsanların kendilerini ve birbirlerini tanıyabilmeleri, daha iyi anlayabilmeleri için bir arka plan oluşturur. Duncan özellikle kolektivist-bireysel süreyinde, bireysel kutuba doğru kaymakta olan 3. Dünya ülkelerinde konutun değişen anlamına, kolektivist (toplumsal) olarak kodlanmış bazı sembollerin kaybolup kaybolmadığı ya da bu sembollerin yerlerini neyin aldığına, değişimin nüfusun farklı kesimlerini, yaş gruplarını, sosyal sınıflarını nasıl etkilediğine dair daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgular (Duncan, 1985).

Werner, Altman ve Oxley (1985), farklı yönlerine odaklanarak konutu çalışmanın pek çok yönü (fiziksel nitelikleri, memnuniyet, kullanım biçimleri ve fenomenolojik yönleri) olduğundan bahsederken tüm bu yönlerin ortak paydası olarak zamansal

niteliklere -çizgisel ve dönüsel- dikkati çeker ve geniş bir etkileşimsel yönelim (transactional orientation) bağlamında zamansal nitelikleri tanımlayan bir çerçeve önerisinde bulunur. Bunu yaparken de olayları üç temel yönü olan holistik bir bütün olarak ele alır: İnsan/psikolojik süreçler, çevresel özellikler ve zamansal nitelikler. Bu çerçevede iki temel varsayımdan bahsedilebilir: İnsan ile çevre bir bütünün birbirinden ayrılamaz parçalarıdır, karşılıklı olarak birbirlerini besler ve tanımlarlar. İkinci olarak da zamansal nitelikler insan-çevre etkileşimlerinde esastır ve ev ancak bu şekilde insanların, yerlerin ve psikolojik süreçlerin bulunduğu ‘dinamik bir kavşak’ olarak kavranabilir (Werner, Altman ve Oxley, 1985).

Şekil 5.1 : Etkileşimsel bir bütün olarak ev (Werner, Altman and Oxley, 1985:2).

“Evde etkileşimsel süreçler eylem düzeyinde ve anlam düzeyinde ortaya çıkar; bunlar olaylar, aktiviteler, anlamlar, değerlendirmeler veya diğer psikolojik süreçler olabilir.....Modelin, çevresel ölçeğin pek çok seviyesindeki (örneğin fiziksel çevre bir nesneye, yere, odaya ya da evin tamamına işaret edebilir; sosyal çevre bireylere, ailelere ya da gruplara işaret eder) çeşitli insan ve ilişkileri (örneğin diagramda insan bireye ya da gruba işaret eder) içeren etkileşimlere uygulanması düşünülmektedir. Kişi, çevre ve zaman tanım kolaylığı için ayrı ayrı vurgulanmışlardır , ancak içsel ayrılmazlıkları kesikli çizgilerle gösterilmiştir” (Werner, Altman and Oxley, 1985:3)

Cooper-Marcus’un (1995) çalışması ise bireysel deneyimi ön plana çıkaran fenomenolojik yaklaşımlar açısından dönüm noktalarından biri olarak kabul

edilebilir. Cooper-Marcus'un (1995) 'House is a Mirror of Self' (Kendinin Aynası Olarak Ev) başlıklı kitabı, Jung'tan etkilenecek yaptığı 20 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Jung'a göre kendimizi başka insanlarda, şeylerde, yerlerde, dışarıdan geldiğini düşündüğümüz deneyimlerde buluruz, ancak sonradan bu deneyimlerdeki katılımımızı fark ederiz ve kişiliğimiz de bu şekilde gelişir.

Cooper-Marcus (1995) 1970'lerin ortalarından itibaren, genç, yaşlı, kiracı, ev sahibi, kadın ve erkek her türlü konutta yaşayan 60'tan fazla kişiyle görüşmüştür. Bu kişilerin ortak özellikleri evleriyle güçlü bir duygusal ilişki kurmaları, nerede ve nasıl yaşayabileceklerini seçebilecek kadar maddi özgürlüğe sahip olmaları ve konuşmak için kendilerinin istekli olmasıdır. Yöntem olarak Cooper-Marcus, öncelikle evlerine gittiği kişilerden evleriyle ilgili duygularını kağıda dökmelerini ister. O sırada kendisi de evin fotoğraflarını çekip kendi duygularına yönelik notlar alır. Görüştüğü kişi evle ilgili duygularını kağıda dökmeyi bitirince ortaya çıkan ürün (eskiz/resim), 4 fit (1 fit=30.48cm.) uzaklıkta bir sandalyenin sırtına dayar. Görüşmecilerden resmi evleri yerine koymalarını '*ev, senimle ilgili hissettiklerim.....*' kelimeleriyle başlayarak konuşmalarını ister. Belli bir anda, evle yer değiştirmelerini; sandalye değiştirip '*ev olarak*' konuşmalarını sağlar ve kişiyle ev arasındaki diyalogu kolaylaştırmaya çalışır. Bu yöntemle Cooper-Marcus insanların domestik bağamları ile etkileşimlerini, yapı ve doğal çevre ile ilişkilerini, '*yer yapmak*' konusunu, ve mekanın kişiselleşmesini derinlemesine analiz etme fırsatı bulmuştur.

Burada ruhun uzantısı olarak ev, evin ve kullanıcının karşılıklı birbirlerini beslemeleri temaları ön plana çıkar. Cooper-Marcus'un kitabıyla ilgili birtakım eleştiriler yapılmıştır. Eğer ev yalnızca bir bireyi değil ama bir aileyi, pansiyonerleri, hizmetçileri, düzenli misafirleri barındırıyorsa o zaman hangisinin aynası olabilir? Ya da artık insanların kendi evlerini inşa etmedikleri düşünülürse daha önce başkalarını barındırmış olan ev nasıl olur da böylesi sembolik bir işlevi yerine getirebilir? Cooper-Marcus, müstakil tek aile evlerinin bu işlevi en iyi biçimde yerine getirdiğini ifade etse de Batı dışı ya da modern öncesi kültürlerde sembolik anlamda büyük değer taşıyan çok aileli ev biçimlerine oldukça sık rastlanmaktadır. Ev biçimleri (konut türleri) ile sembolik anlam ve ifade arasında nasıl bir ilişki olabilir? (Saegert, 1985).

Lefebvre (1991), bu ilişkiler, biçim, estetik, temsil ve anlam arasındaki bağlantıları yakalamış ve mekanı üçlü bir saç ayağı gibi düşünmüştür:

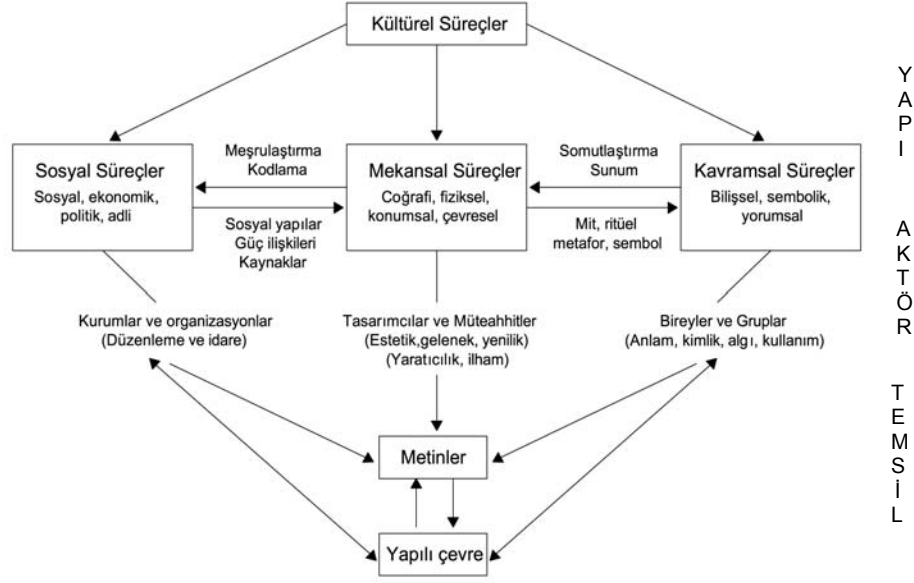
- Mekansal uygulamalar (Spatial practices): Mekanın deneysel olarak toplumun yeniden üretiminde (reproduction) kullanılması;
- Mekanın temsilleri (Representations of space): Mekan üzerine kavramsallaştırılabilecek nesnel bilgi bir başka deyişle mekanı idare eden mimar ve planlamacıların bilgisi
- Temsili mekan (Representational space): fiziksel mekanı kaplayan ve anlamın sürekli yeniden üretimine olanak sağlayan sembollerin ve hayalgücünün mekanı.

Dovey (1999), bu üçlüyü uygulanan, kavranan ve yaşanan (hayal edilen) mekan olarak kavramsallaştırır.

Franklin (2006) genel olarak çevre-davranış çalışmalarını ister kültüre ister fenomenolojiye odaklansın toplumun kurum ve organizasyonlarını göz ardı etmekle eleştirir çünkü toplum ve birey kurumların aracılığı ile karşılıklı olarak birbirlerini besleme ve dönüştürme kapasitesine sahiptir. Bu düşünceyle, bütüncül bir kavramsal çerçeve geliştirmeyi hedefler. Franklin'in (2006) önerisi, Şekil 5.2'de görüldüğü gibi yapı (structure), aktör⁶ (agency) ve temsil olmak üzere üç katmandan oluşur. Yapı (structure) kültürü ve toplumu içine alır; toplum belli bir kültüre bağlı, sosyal, mekansal ve kavramsal süreçleri kapsar. Aktör (agency) çeşitli elemandan oluşur: İlki gelenekler, rutinler ve düzenleyici prosedürlerle yapıya arabuluculuk eden kurum ve organizasyonlar, ikincisi yapıyı çevrenin yaratımına dahil olan bireyler (plancılar, tasarımcılar), sonuncusu da yapıyı çevreyi kullanan insanlardır. Temsil ise araçların iletişime yönelik eylemleridir. Bu eylemler sosyal yapıları dönüştürebilir ya da bireysel- kurumsal değerleri ifade ederler. Temsile örnek olarak sözlü, yazılı veya çizime dayalı metinler ya da inşa edilmiş çevrenin kendisi verilebilir. Franklin (2006) birbirinden ayrı kategorilerden oluşmuş gibi görünse de aslında bunların üst üste bindiğini karşılıklı olarak birbirlerini zorladıklarını ancak bu ilişkilerin iki boyutlu ifadesinin çok zor olduğunu ifade eder (Franklin, 2006:26).

---

⁶ güç ve eylemde bulunma erkine sahip olan

Şekil 5.2 : İnşa edilmiş biçimin bağlamsal çerçevesini gösteren bir model (Franklin, 2006:22).

Sonuç olarak yapılı çevre ve konut çalışmalarının evrimi içerisinde ortaya konan kuramsal perspektif ve kavramsal bakış açılarının, etkileşime giderek daha fazla önem vermeye başladıkları ve daha bütüncül (holistic) bir ifade kazanmaya başladıkları söylenebilir. Yeni bir mimarlık vaadi için yeni kent, mimarlık, mimar, tasarım, planlama, tarihsellik, teknoloji tarifleri gereklidir. Süreçlerin ön plana çıktığı çağımızda bu tarifleri belirleyecek olan da yine sürecin kendisi olacaktır. Mevcut network sistemi, mimarlığın doğurgan (generative) olmasını gerektirir, bu doğurgan bir başka deyişle süreç yönelimli yaklaşım organizmik paradigmanın da temelidir aslında. Organizmik paradigmada işlev düşüncesinin yerini organizasyon kavramı alır ve böyle bir dönüşüm mekanik düşünceden sistem düşüncesine dönüşümü temsil eder. Sistem düşüncesi bir olgunun daha büyük bir bütünlük içerisinde anlaşılması anlamına gelir (Capra, 1996). Bu noktada yapılabilecek tek şey belki de ‘an’ı (mevcut durumu) bu çerçevede anlamaya çalışmak ve eleştirmek olabilir.

Bu bölümde yapılı çevre ve konut araştırmalarına yönelik irdelenen tüm genel çerçeve ve yaklaşımların, araştırmanın odaklanacağı konuya daha bütüncül ve geniş bir perspektiften bakabilme; mevcut durumu daha iyi kavrayabilme amacına hizmet ettiği düşünülmektedir.

5.1.2 Yapılı çevre / konut ve hanehalkı ilişkisine odaklanan çalışmalar ve araştırma yöntemleri

Yukarıdaki bölümde de ifade edildiği gibi konut çalışmalarında gelinen noktada süreçler ön plana çıkarken sürece dahil olan kurum ve aktörler de çeşitlenmektedir. Böyle bir ortamda Franklin'in (2006) aktörleri oluşturan elemanlar arasında işaret ettiği yapılı çevreyi kullanan insanlar da kuşkusuz homojen bir topluluk değildir. Kullanıcılar yapılan çalışmalarda genellikle gelir durumu, cinsiyet ya da etnik kökene göre kategorilere ayrılmışlardır. Oysa bir sosyal kurum olarak hanehalkı da bu değişkenler arasında önemli bir yere sahiptir.

Bu başlık altında çeşitli hanehalkı türlerine (aile ya da aile olmayan) odaklanan konut çalışmalarından bahsedilecektir. Bu güne kadar yapılan çalışmalar şu başlıklar altında toplanabilir:

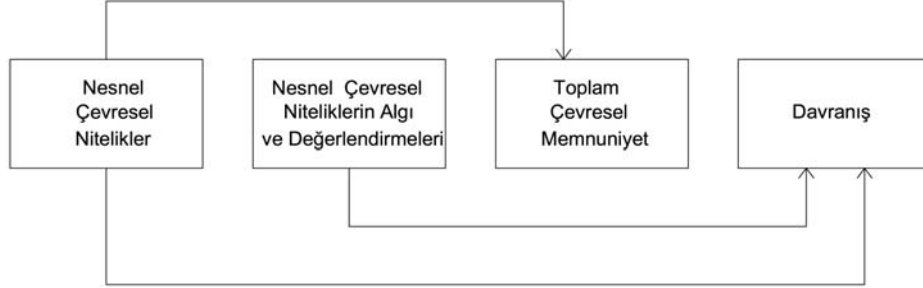
- Memnuniyet (Weidemann ve Anderson, 1985; Gülaydın, 2004; Kellekçi, 2005)
- Hanehalkı hareketliliği ve hanehalklarının niteliklerinin yer seçimine etkisi (Aysu, 1990; Ergun, 1995; Yirmibeşoğlu, 1997; Karahan 2008)
- Hanehalklarının (aile ya da değil) konut mekanına yükledikleri anlam (kimlik oluşumu) (Horwitz ve Tognoli, 1982; Lawrence, 1985; Chokor, 1993; Després, 1993; Copper-Marcus, 1995)
- Farklı hanehalkı türlerinin konutu kullanım biçimleri [aktivite desenleri ya da mahremiyet] (Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton, 1981; Niit, 1993; Heath ve Kenyon, 2001).

Bunlar arasında özellikle hanehalklarının konuta yükledikleri anlama (3. grup) ve konutu kullanım biçimlerine (4. grup) odaklananlar çoğunlukla birbirini besleyen, kimi zaman da birlikte bir sonuca ulaşan çalışmalardır. Bu bölümde hanehalklarına odaklanan yapılı çevre-konut çalışmaları özellikle yöntemleri açısından bütüncül ve hibrit bir araştırma tasarımına veri sağlayabilecekleri düşüncesiyle değerlendirilmiştir.

Pek çok araştırmacıya göre konut, insan ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilme ve insan gelişimi ile memnuniyetini kolaylaştırabilme kapasitesine göre değerlendirilmelidir (Saegert, 1985: 299). Weidemann ve Anderson (1985) kullanıcı memnuniyeti ile ilgili yapılan çalışmaların gelişiminden bahseder. Bu çalışmalar ilk başta

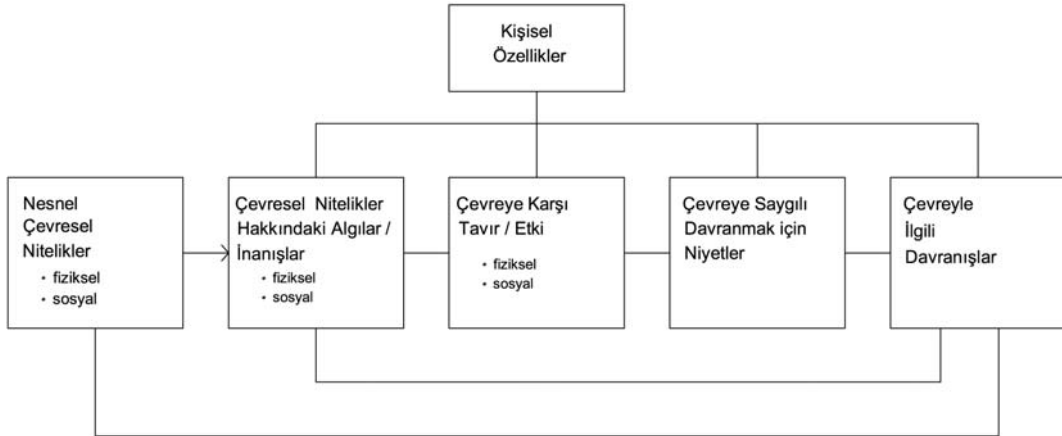

memnuniyetin belirleyicilerini anlamaya yönelikken daha sonra, kullanıcı memnuniyeti, algılanan yaşam kalitesinin bir belirleyicisi olarak araştırılmıştır. Sonuçta Marans ve Sprecklemeyer (1981) nesnel durumlarla, öznel deneyimleri ve konut memnuniyetinin (residential satisfaction) ilişkilerini anlamaya yönelik bir model geliştirmiştir (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 : Kullanıcı memnuniyeti için temel kavramsal model (Marans ve Spreckelmeyer, 1981:122).

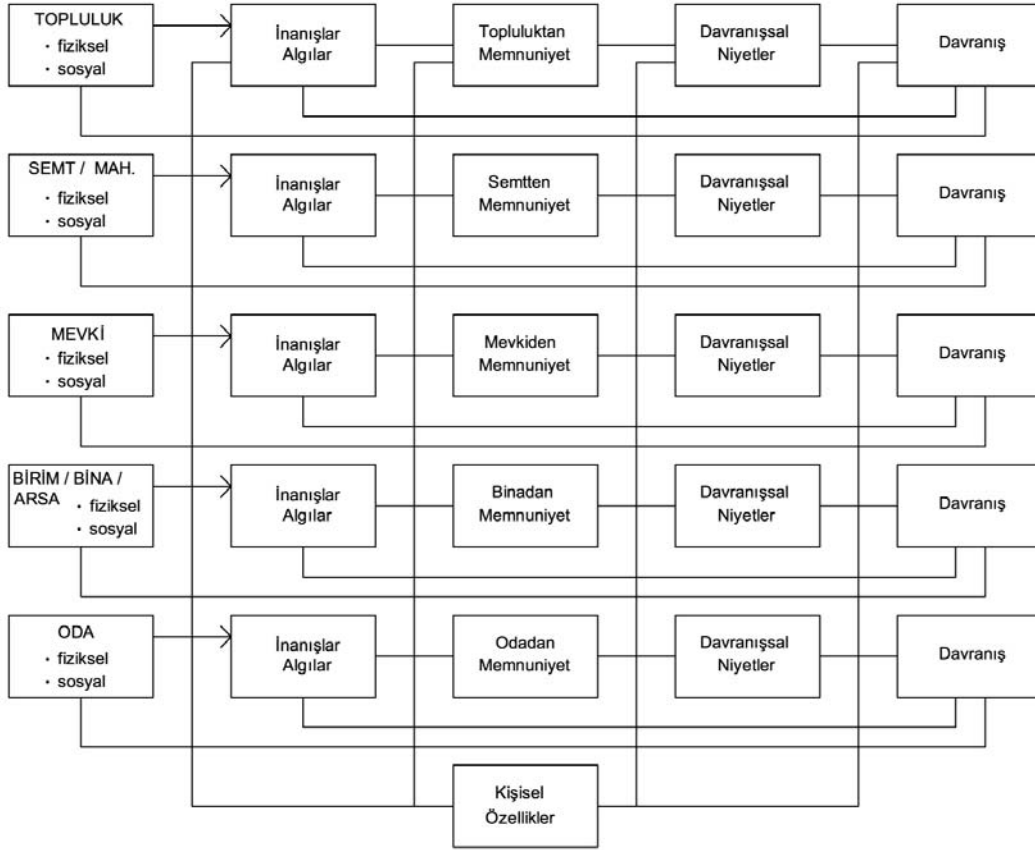
Weidemann ve Anderson (1985) bu modeli daha da ileri götürerek, aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi tümleşik (integrated) bir model geliştirmişlerdir. Tavrın her zaman davranışı öngörmediği düşüncesinden hareketle davranışsal niyet kavramı, objektif çevresel sıfatlarla ve bireyin nitelikleriyle -kişisel ve sosyo demografik- birlikte modele dahil edilmiştir.

Şekil 5.4 : Tümleşik kavramsal model (Weidemann ve Anderson, 1985:160).

Weidemann ve Anderson (1985) daha sonra tasarladıkları modeli ölçeklendirmişlerdir. “Bu kavramsal model, bireyin ikamete mahsus çevresini (residential milieu), toplumu, makro çevreyi (macro-neighbourhood), mikro çevreyi (micro-neighbourhood) konutu ve araziyi içerir. Tüm bunlarla özdeşleşen objektif

çevresel sıfatlar (attributes), algılar, değerlendirmeler, inanışlar ve memnuniyet seviyeleri olacaktır” (s. 162).

Şekil 5.5 : Memnuniyetin (konut çevresinin sosyal bileşenlerini ve ölçekleri kapsayacak biçimde genişletilmiş) kavramsal modeli (Weidemann ve Anderson, 1985:164).

Bu son modelin ölçekli olması bütüncül bir memnuniyet değerlendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır ve bu yönüyle tezin bağlamsal çerçevesinin ölçeklendirilmiş yapısına katkı sağlamıştır. Türkiye’de bu konuda yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri mevcuttur (Kellekçi, 2005; Gülaydın, 2004).

Çalışmaların odaklandığı bir önemli konu da hanehalkı hareketliliği, ve hanehalkı niteliklerinin bu hareketliliğe ve yer seçimine etkisidir (Yirmibeşoğlu, 1997; Ergun, 1995; Aysu, 1990; Karahan 2008). İstanbul’a odaklanan ve ankete dayalı geniş saha araştırmaları yürüten bu çalışmalar aile döngüsünde zaman içinde oluşan değişimlerin (değişen hanehalkı yapıları) konut alanı yer seçimi ve kent içi devingenliğinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koyar.

Çeşitli hanehalklarının (aile ya da değil) konut mekanına yükledikleri anlam, farklı yöntemlerle çalışılan temel konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Lawrence’a

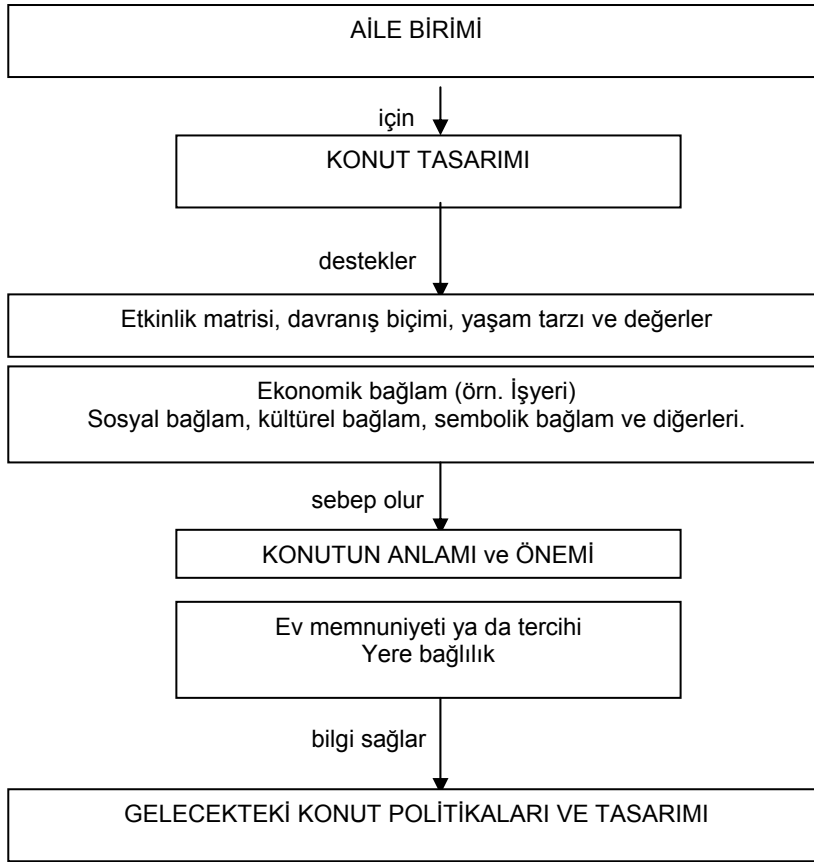
(1985) göre “evlerin ve ev hayatının (*household life*) yazılı ve sözlü hikayeleri, insanlarla evler arasındaki etkileşimin biçim ve anlamını çok farklı kaynaklardan aldığını gösterir: *Domestik mimarinin sosyal tarihi, teknoloji, ev mekanının (household space) ve olanaklarının kullanımı ve bireyin yaşam döngüsündeki ev deneyimlerinin biyografisi*” (s. 114). Özellikle son yıllarda yaşam döngüsü içerisinde evle etkileşim, aile döngüsü, akrabalık grupları gibi konulara yönelik araştırmaların sayısında artış olmakla birlikte bireylerin ve hanehalkı gruplarının ikamet ettikleri yerler ile mekansal bağlamdaki ilişkilerini irdeleyen sistematik çalışmalar yapılmamaktadır (Lawrence, 1985).

“*Mimarlıkta, bina biçimi, kullanımı, anlamı ve zaman arasındaki ilişki, fiziksel ve duygusal etkenler arasındaki etkileşimsel bir süreçtir*” Belli mekanların aynı hanehalkının üyeleri için taşıdığı farklı değerlerin ve zaman içinde nasıl çeşitli biçimlerde değerlendirildiklerinin araştırılması önemlidir ve bunun için konutun içine girilip kullanıcının iç mekanların düzenlenmesi ve kullanımı konusundaki fikirlerinin alınması gerekir. Lawrence (1985) domestik mekanla ilgili araştırmalar açısından, sosyal psikoloji alanındaki bazı çalışmalarından türeyen şu teoremi son derece önemli bulur: “*Habitat ile inhabitant arasındaki ilişki dinamik ve değişkendir ve görece uzun zaman boyunca çözülmemiş olarak kalan etkenler içerir*” Ona göre, belli konut biçimlerinin gelişimine zemin hazırlayan etkenler ve süreçler ile hanehalklarının konuttaki yaşam biyografileri birlikte çalışılabilir; bir başka deyişle makro sosyal analiz ile mikro kişisel analiz birlikte yapılabilir (Lawrence, 1985:118).

Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton (1981) ‘The Meanings of Things: Domestic Symbols and the Self’ başlıklı kitaplarında domestik nesnelere (konut donatılarına) yüklenen duygusal anlamla ailenin duygusal havası arasındaki ilişkiyi araştırmış ve domestik çevreye daha çok anlam yükleyen ailelerin ilişki kurma konusunda da daha sıcak ve yakın olduklarını ortaya koymuşlardır.

Chokor’a (1993) göre ev, aile kimliğinin en etkili biçimde temsil edildiği, sembolize edildiği ve korunduğu sosyo-fiziksel mekan birimidir. Dolayısıyla evin hem sosyal hem de fiziksel boyutunu incelemek gerekir. “*Hanehalkı veya aile kompozisyonu, bağları, değerleri ve aktiviteleri değiştikçe evin anlamı ve kullanımı da değişir. Tam tersi olarak konut (mekanının) tasarımına bağlı olarak da aile bağları, yaşam biçimleri, aktiviteleri ve ilişkileri etkilenir ve değişir*” (s. 291). Chokor (1993) konut tasarımının ve politikalarının başarısının yapısal biçimle aile değerleri, ihtiyaçları ve

aktiviteleri arasındaki uyum derecesiyle değerlendirilebileceğini ifade eder ve konut biçimi, aile, evin anlamı ve politika arasındaki ilişkileri şu şekilde şemalaştırır:

Şekil 5.6 : Konut biçimi, aile, evin anlamı ve politika arasındaki ilişkiler (Chokor, 1993:299).

Bu şemada aile biriminin yerini ‘hanehalkı türü’nün alması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi geleneksel aileye alternatif hanehalkları (yalnız yaşayanlar, birlikte yaşayanlar, tek ebeveynli aileler vd.) mekan kullanımına ve mahremiyet kavramına mevcut mekansal örgütlenmenin sorgulanmasına araç olma potansiyeli taşıyan dinamikler getirirler.

Horwitz ve Tognoli (1982) yalnız yaşayanlara odaklanan araştırmalarında evin, yetişkinlerin gelişimi üzerindeki rolünü irdelemişlerdir. Değişik yaş ve mesleklerden yalnız yaşayan 6 erkek, 4 kadın toplam 10 kişiyle yapılan ve yaklaşık 45 dakika süren açık uçlu görüşmelerde katılımcılardan yaşadıkları tüm yerleri anlatmaları ve 4 temel konuya değinmeleri istenmiştir:

- ‘ev’in hayatlarında ne ifade ettiği
- hatırladıkları en erken dönemden itibaren yaşadıkları yerlerin tasviri, anlatımı
- gelecekteki evleri ile ilgili nasıl bir görüşleri ya da hayalleri olduğu

-şu an yaşadıkları yer, onu nasıl kullandıkları, nasıl hissettikleri.

Bu sırada katılımcıların araştırmacıya etrafi gezdirmeleri istenmiş ve onlar için önem taşıyan yerler araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır.

Çalışmada kuvvetli bir geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek kurgusundan söz edilebilir. Sonuç olarak elde edilen veriler değerlendirildiğinde, içerik analiziyle yapılan birtakım tematik düzenlemeler, kategori sistemleri oluşturma çabaları araştırmacıları, görüşülen kişilerin yaşamlarındaki değişim süreçlerinin incelenmesine yöneltmiştir. Baba evini terk ettikten sonra 'evsizlik'le, 'evin inşası' süreyinde bireyin bir veya birden fazla deneyimleyebileceği üç süreç tanımlanmıştır: Geçici zaman ve mekanlar (ev olmayan yerlerde yaşama deneyimi), 'ev'inde olmaya dair ilk hisler, 'ev' gibi hissedilen yerlerin farkındalığı.

Bu araştırmanın temel sorunsalı 'ev' ya da bir başka deyişle 'evde olma' hissini psikolojik ve çevresel değişimlere bağlı olup olmadığıdır. Horwitz ve Tognoli (1982), sadece ev kavramının değil, ev deneyimlerinin de kişinin (yanlış yaşayan birey) gelişim süreci içerisinde farklılaşabileceği; kişilerin, psiko-sosyal ihtiyaçları ile barınma mekanlarının olanakları arasında bir uyum ya da aksine uyumsuzluk hissedebilecekleri düşüncesinden yola çıkarak bu çalışmaya başlamışlardır. Elde ettikleri veriler görüşlerini destekler niteliktedir. Evin insan yaşamında çok çeşitli psikolojik ve çevresel boyutları olduğu, anlam için mutlaka bir geleneksel aile yapısına ihtiyaç duyulmadığı sonucuna varmışlardır.

Després (1993), evi paylaşan (ve aile oluşturmayan) hanhalklarının evle ilgili ön yargılarını ya da paylaştıkları anlamları tanımlamak; evi paylaşanların ideallerindeki evden beklentileri ile deneyimledikleri, paylaştıkları ev arasındaki çelişkileri bulmak ve evi paylaşanların ideal evleriyle şimdiki evleri arasındaki farklılığı açıklayan etkenleri ortaya çıkarmak amacıyla yürüttüğü çalışmasında, niteliksel ve niceliksel yöntemleri bir arada diyalektik bir ilişki içerisinde kullanmayı denemiştir. Araştırma tasarımı, bilişsel psikolojinin niceliksel araçları ile insan coğrafyası, fenomenolojik sosyoloji gibi farklı disiplinlerin niteliksel prosedürlerini, paylaşılan ev düzenlerinde bağlantısız (akrabalık bağı olmayan) hanhalkları için evin anlamını ve ev deneyimini keşfetmek amacıyla bir araya getirmiştir. Bilişsel yaklaşımlar, insanlar evleri ile ilgili konuşurlarken zihinlerindeki gizli anlam yapılarını, evin anlamına

yönelik psikolojik kategori ve boyutları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Després'e göre evleri hakkında konuşan insanların kişisel söylemlerinin iki düzeyi vardır.

1. Doğrudan (hazır) söylem (immediate discourse)
2. Görüşmecilerin evle ilgili çelişkileri ve ön yargılı fikirleri yardımıyla ortaya çıkan söylem (meta discourse)

Sözsöz malzemenin niteliksel analizi bu iki tür söylemi de açığa çıkarabilmelidir. Bu amaçla 70 aynı evi paylaşan hanehalkının evinde 1.5 saat süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında konutla ilgili çevre-davranış çalışmalarından evin anlamı ile ilgili seçilen 14 ifade esas alınarak katılımcıların zihinlerindeki ideal evler ile şu an yaşadıkları evlerdeki deneyimleri üzerinden bu ifadelere ne derece katıldıkları ölçülmüş; ardından da cevaplarının neden birbirine yakın ya da farklı oldukları sorulmuştur.

Sonuçta aradaki farklılıkları tanımlayan 3 geniş kategori tanımlanmıştır:

Kişisel faktörler: Evi paylaşanların kişiliği, hayat tarzları ve değerleri, evi paylaşanların konut tarihi ve gelecekteki konut gayeleri, ev arkadaşlarıyla ilişkileri

Fiziksel faktörler: Konum ve çevre, binanın ve konutun biçimsel özellikleri, barınılan birimin yarı-sabit özellikleri (güvenlik, tamir kişisel mülk)

Toplumsal faktörler: Ayrıcalıklar, ev sahipliğinin bakım ve anlamı, kiracılığın bakım ve anlamı

Heath ve Kenyon'un (2001) 'Genç Yetişkinler ve Paylaşılan Hane Yaşamı Projesi' (The Young Adults and Shared Household Living Project) de toplumda sayıları giderek artan evi paylaşan hanehalklarına yönelik bir araştırmadır. Proje, öğrenci olmayan 18-35 yaş arası genç yetişkinler açısından hane paylaşımına dayalı yaşamın anlam ve önemini araştırır. Araştırma kapsamında öncelikle ikincil veriler yardımıyla bir evi paylaşanların sosyo-demografik özellikleri saptanmıştır. İkinci olarak, 25 evi paylaşan hanehalkına mensup 81 kişiyi kapsayan ve 77'si araştırmaya dahil olan örnekleme bu hanehalkı türünün oluşumuyla ilgili grup görüşmeleri yapılmıştır (41 kadın ve 36 erkek). Bu görüşmeler sırasında paylaşılan mekan ve zaman, özel alanın tahsisi ve kullanımı, iş bölümü, mahremiyet ve yakınlık müzakereleri, hanehalkı üyeleri, partnerler, arkadaşlar arasındaki sosyal etkileşim, hanehalkı oluşum süreci, evrimi ve dağılışı gibi konular tartışılmıştır. Üçüncü ve son olarak da bir evi başkasıyla paylaşanların bu paylaşımaya yönelik yaşam biçimi motivasyonlarını

incelemek amacıyla 63 hanehalkı üyesi ile biyografik kişisel konut tarihi görüşmeleri yapılmış ve hikayelerini kendi kelimeleriyle anlatmaları sağlanmıştır. Bu görüşmeler aynı zamanda ‘ev’, ‘yerleşme’ (settling down) gibi kavramları, geleceğe yönelik ortaklık oluşumlarını (hanehalkı açısından), konut sahipliğine yönelik görüşleri ve bazı genç yetişkinlerin mesleki ve kişisel yaşamlarının çelişen ihtiyaçlarını dengeleme konusunda yaşadıkları gerilim ile paylaşılan hanelerin bu gerilimi azaltmada ya da şiddetlendirmede oynadığı rolü de keşfetmeyi hedeflemiştir (Heath ve Kenyon , 2001).

Toomas Niit’in (1993) Estonya ailelerinin ev özellikleri, aile ilişkileri ve aile yaşam biçimlerini inceleyen çalışması da yöntemi ve kavramsal çerçevesi açısından dikkate değerdir. Araştırma kapsamında Talinn ve Tart’da toplam 200 ailenin üyelerine mahremiyet, aile ilişkileri ve aktivite biçimleri ile ilgili bir anket uygulanmış; ayrıca apartmanlarda artifaktların ve mobilyaların yerleşimi ve 20 kadar aktivitenin her bir aile üyesi için olağan yerleri kaydedilmiştir. En küçük alan analizi (smaller space analysis) kullanılarak mahremiyet tercihlerinin 6 biçimi şu şekilde ayırt edilmiştir: Yalnızlık (solitude), açıklık (openness), kişisellik (intimacy), korunmak (reserve), etkileşim içinde olmamak (avoidance of interaction) ve anonimlik (anonymity). Ardından aile üyelerinin farklı mahremiyet tercihleri doğrultusunda tüm aile üyeleri için mahremiyet göstergeleri oluşturulmuş ve sosyo-fiziksel sistemin diğer parametreleriyle olan ilişkileri analiz edilmiştir.

Araştırma, yer özelliği olarak ikamete mahsus yoğunlukla, aile ilişkileri ve 35 aktivitenin (sinemaya gitme, tv seyretme gibi) sıklığı üzerine yapılandırılan 11 aktivite göstergesi (kültürel ilgi alanları, domestik aktiviteler gibi) arasındaki ilişkileri betimleyerek aktivite kalıplarından birkaç aile yaşam biçimi ayırma gitmiş; ayrıca bazı ev özellikleri ile (konutun bulunduğu kat, barınma yoğunluğu gibi) bu yaşam biçimleri (aktif ya da pasif) arasındaki ilişkileri tartışmıştır.

Toomas Niit’in (1993) amprik çalışması, herhangi bir sosyo-fiziksel sistemi analiz edebilmek için en azından üç birbiri ile ilişkili kategori tanımlanması gerektiğini ileri sürer: Yer, aktiviteler ve ilişkiler. Niit’e göre bazı durumlarda birey düzeyinde analize ihtiyaç duyulur ve o zaman sosyal birimin çalışması esnasında bireyin ilişkileri ve tavırları da genel resime dahil edilir. Birey seviyesinde kişiler arası ilişkiler değil, birine ya da bir şeye karşı olan tavır önem kazanmaya başlar. Bu tavırlar, pozitif, negatif, dominant ya da çelişkili olabilir. “*Bu seviyede birey, yerin*

çevresel özellikler

zamansal nitelikler

bu tezin bağlamsal çerçevesinin temellenmesinde önemli rol oynamıştır. Tez kapsamında çevresel özellikler 3 ölçekte (İstanbul, konut ve yaşam çevresi ve konut iç mekanı) fiziksel ve sosyal yönleri ile ele alınmıştır. İnsan herhangi bir şehir, semt ya da ev kullanıcısının ötesinde geleneksel (çekirdek) aileye alternatif küçük hanehalkı üyeleri ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu kişilerin yaşadıkları konut içinde, çevresinde ve yaşadıkları şehirde kurdukları ilişkilerin aktörleri -ev arkadaşları, akrabalar, komşular, vb.- de sürece dahil olmuşlardır. Zaman, hem tezin bütününde geçmiş, bugün ve geleceği kapsayacak sarmal bir yapı kurgulama; hem de alternatif küçük hanehalklarının geçmişteki deneyimlerini öğrenerek bugün deneyimledikleri ve ihtiyaçları ile ileriye yönelik beklentilerini saptama çabasının baş aktörüdür.

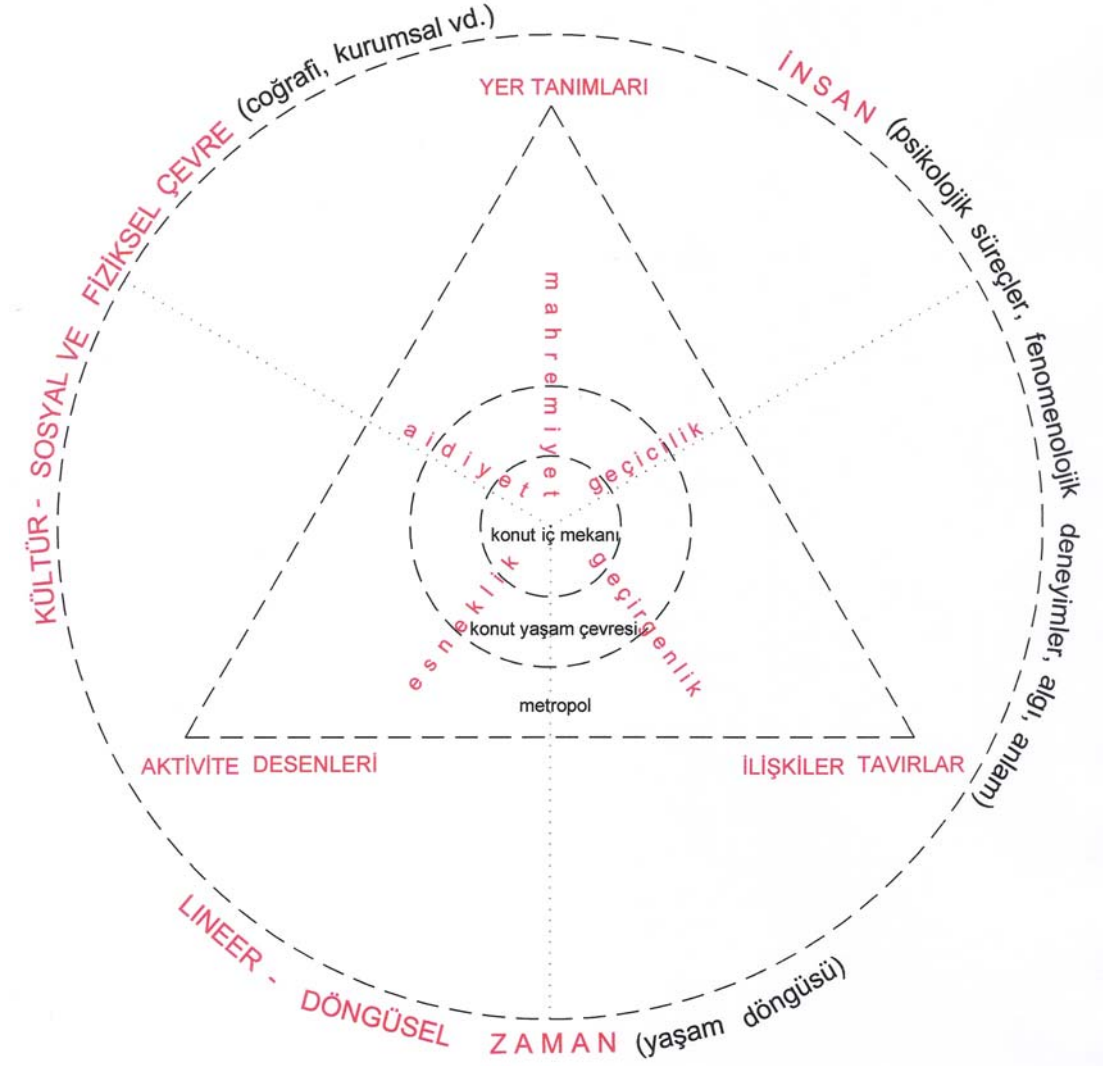
Ozaki'nin (2005) de ifade ettiği gibi gündelik yaşam ritüellerimiz ve içinde yaşadığımız mekanları kullanma biçimimiz eve yüklediğimiz anlamları ortaya çıkarmada anahtar görevini üstlenir. Mallett (2004) evin, aileyi, insanları, eşyaları barındırdığının dolayısıyla birtakım ilişkilerin ve aktivitelerin yaşandığı bir yer olduğunun altını çizer. *“Ev, fiziksel birim ya da konut ile sosyal birimin ya da hanehalkının birleşimini temsil eden bir sosyo-mekansal sistemdir”* (s. 63). Dolayısıyla sosyal ilişki ve kurumların en temel biçimleri bu fiziksel ortamda oluşur ve yeniden üretilir. Evin fiziksel özellikleri -konumu, tasarımı, boyutu vb.- farklı ilişki ve aktivite biçimlerini mümkün kılar ya da kısıtlar. Eve kapsamlı bir bakış yer ile sosyal ilişkiler arası etkileşimi gözardı etmemelidir. Bu bakış açısıyla Niit'in (1993) tanımladığı sosyo-fiziksel sistemin üç kategorisi: Yer, aktiviteler ve ilişkiler tezin bağlamsal çerçevesi içerisinde ele alınan olgunun incelenmesi açısından önemli kategorilerdir. Çünkü araştırmanın temel sorunsalı öncelikle her üç ölçekte de alternatif küçük hanehalklarının yaşam biçimlerinin mekana, mekanın yaşam biçimlerine yansması, mekan kullanımına getirdikleri yeni dinamikler ve aktivite desenleri, kurulan ve kurulamayan ilişkiler ile bu anlamdaki ihtiyaç ve beklentilerin değerlendirilmesidir. Tezin kuramsal yapısı dahilinde barınma kültürünün dönüşümüne ve yeni hanehalkı ve yaşam çevrelerinin ortaya çıkışına dair yapılan araştırma ve tartışmalar (bkz. böl. 2, 3 ve 4) bu sorunsalların aidiyet, mahremiyet,

esneklik, geçirgenlik ve geçicilik gibi kavramlar üzerinden irdelenebileceği düşüncesini doğurmuştur.

Bu çerçevede, alternatif küçük hanehalklarının İstanbul'a, yaşam çevrelerine ve evlerine yükledikleri anlam ile mevcut durumdan memnuniyet ve aidiyet hisleri arasındaki ilişkinin ya da ilişkisizliğin de incelenmesi hedeflenmektedir. Konut ve çevresine yönelik memnuniyet ve aidiyet, özellikle güncel barınma alışkanlıklarının saptanması ve kullanıcıların yaşam biçimlerine yönelik taleplerinin belirlenmesine yönelik olarak sıklıkla kullanılan kavramlardır. Nisan 2001'de Almanya'da Stern ve Schwabish Hall'un yürüttüğü anket çalışması konut kullanıcılarının yaşadıkları konut çevresinden memnuniyetleri ile aidiyetleri arasında fark olabileceğini ortaya koymuştur (İncedayı, 2003). Bu tez çalışması, Despres'in (1993) bölüm 5.2.2'de ayrıntılı olarak bahsedilen yönteminden esinlenerek semantik farklar ölçeği yardımıyla memnuniyet ile aidiyet arasındaki (varsa) farklılığın nedenlerinin de derinlemesine sorgulanmasını amaçlamaktadır.

Franklin'in (2006) toplumun kurum ve organizasyonlarını göz ardı etmekle eleştirdiği çevre-davranış çalışmalarına alternatif olarak geliştirdiği bütüncül bağlamsal çerçevenin de çok önemli olduğu düşünülmektedir. Franklin'in önerisinde yer alan 3 katman: Yapı, aktör ve temsil üzerinden değerlendirildiğinde, (bkz. Şekil 5.2) araştırma toplumun yapısal süreçlerini -sosyal (sosyal, ekonomik vb.), mekansal (fiziksel, çevresel, konumsal) ve kavramsal (bilişsel, yorumlayıcı vb.)- kapsar nitelikte tasarlanmıştır. Ancak Türkiye'de gelinen noktada henüz alternatif hanehalklarına yönelik inşa edilmiş bir yapıyı çevrenin varlığından ya da bu hanehalklarının kayda değer aktörler olarak muhatap alındığından bahsedilemez. Dolayısıyla bu aşamada öncelikli olarak yapıyı çevrenin şekillenmesinde etkin olan aktörlerden yalnızca çekirdek aileye alternatif hanehalklarının anlam, algı ve kullanımlarına yönelik değerlendirmelere odaklanılmıştır. Kuşkusuz araştırmanın daha da öteye götürülebilmesi ve bütüncül bir bakış açısı için, konu ile ilgili her türlü kurum ve organizasyon ile tasarımcıların çözüm önerilerine ve değerlendirmelerine de ihtiyaç vardır ancak henüz konu ülkemizde değil yapıyı çevre, metinsel olarak dahi yeterli temsil olanağı bulamamıştır. Bu çalışmanın alternatif hanehalklarına yönelik bir temsil olanağı sağladığı düşünülmektedir.

Şu ana dek yürütülen tartışma ve analizler ışığında oluşturulan ve insanın (çekirdek aileye alternatif hanehalkı mensubu olarak) yapılı çevre ile etkileşimini açıklamaya yönelik önerilen bağlamsal çerçeve aşağıdadır:

Şekil 5.8 : İnsanın yapılı çevre ile etkileşimine dair bağlamsal çerçeve önerisi.

Bu bağlamda alan araştırmasına temel teşkil edecek araştırma soruları aşağıda madde madde sıralanmıştır:

- Metropol (İstanbul) hayatının dinamikleri, barınma kültürü /yaşam biçimlerini nasıl etkiliyor ve çeşitlendiriyor?
- Küreselleşme, medya ve iletişim teknolojilerinin gelişimi vb. dinamikler vasıtasıyla deneyimlenen ve aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik, geçicilik gibi kavramlar üzerinden okunabilecek dönüşümler; alternatif küçük hanehalklarının sosyo-fiziksel sistemle

etkileşimlerini her üç ölçekte (İstanbul / konut ve yaşam çevresi / konut iç mekanı) nasıl etkiliyor?

- Geleneksel (çekirdek) aileye alternatif küçük hanehalkı türlerinin barındıkları mekanlara dair özel ihtiyaçları var mı?
- Aile oluşturmeyen hanehalklarına yönelik: Bu bir tercih mi? Yoksa insanın yaşam döngüsü içerisinde geçici bir dönem olarak mı algılanıyor? Varsa bu geçicilik hali birey-mekan ilişkisini nasıl etkiliyor?

5.2.1 Bağlamsal çerçevenin temel kavramları üzerine

Araştırmanın özgünlüğü, hem metropolde yaşayan farklı alternatif hanehalkları türlerinin yapıllı çevre ile etkileşimlerini karşılaştırmalı olarak ele almasına, hem de bu sorgulamayı aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçicilik ve geçirgenlik kavramları üzerinden yapmasına dayanmaktadır. Barınma kültürü ile insan-çevre araştırmaları üzerine yapılan literatür taraması bulguları ve araştırmacının pilot çalışma sırasındaki gözlemleri bu beş kavramın katılımcıların deneyimlerini ve barınma kültürünün dönüşümünü ortaya çıkarmak için uygun kavramlar olduğunu düşündürmüştür. Bu nedenle araştırma stratejisine odaklanmadan önce aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçicilik ve geçirgenlik kavramlarına değinilmiştir.

5.2.1.1 Aidiyet

Easthope (2004) 'Ev Denen Yer' (A Place Called Home) başlıklı makalesinde 'ev'i önemli bir tür 'yer' olarak gören konut araştırmacılarının bundan sağladıkları yarardan bahseder. Böylelikle konutu fiziksel mekan, 'ev'i de sosyal, kültürel, duygusal yapı olarak kabul eden yanlış bir ikilikten kurtulunur çünkü 'yer' kavramı fiziksel dünyayı insanların sosyal, kültürel ve duygusal dünyalarına bağlar. Ev-yeri fiziksel bir lokasyon değildir ama hem zaman, hem de mekanda yer alır. 'Yer', kartezyen düşünce sisteminde 'akıl' ve 'beden' ikiliği arasında eksik olan bağıdır. Kişinin barındığı yerle mutluluğu arasındaki ilişki 'yer' kavramı üzerinden kuramsal açıklamasını bulur. Ayrıca 'ev'i önemli bir 'yer' olarak algılayan bakış açısı konutu sosyal ilişkiler ağındaki düğüm noktaları olarak görür (Easthope, 2004). Bazı kuramcılar Harvey (1996); Massey (1995); Tuan (1980) insanlarla yerler arasındaki ilişkinin bireylerin ve grupların kimliklerini etkilediklerini düşünürler. Köklülük (rootedness) ve topophilia (a sense of place) yer duygusu da bu ilişki biçimleri

arasında yer alırlar. Köklülük farkında olmadan ‘evde olma’ haliyken topophilia bilinçli olarak ‘yer’in takdiridir (Tuan, 1980).

Ev-aile özdeşleşmesi aidiyet üzerinden sorgulanabilir bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Evi ev yapan içinde yaşayan aile midir? Aile yaşamıyorsa ona konut denir mi? Jones (2000) evin aslında bir eşitsizlikler mekanı olduğunu, aile reisi kimse en çok onun ihtiyaçlarının karşılandığını ifade eder. Mutsuz, problemlili bir aileye mensup çocuk ya da genç yaşadığı evin içinde kendini evsiz hissedebilir. Dolayısıyla evsizlik hissi sadece maddesel koşullarla, sokakta kalmakla ilgili değildir. Duygusal ve fiziksel memnuniyetle, sosyal ilişkilerin korunması ve kollanmasıyla kontrol ve mahremiyetle de ilintilidir (Jones, 2000). Nitekim bu tez çalışması kapsamında yapılan alan araştırmasının bulguları, ev arkadaşları arasında çok sıkı bağlar olabileceğini, hatta birbirlerini ailedenmiş gibi benimsediklerini, yaşadıkları mekanı ev/yuva gibi algıladıklarını göstermiştir.

“Biz karı koca değiliz sevgilimle oturmuyorum ama ev arkadaşım benim ailemin fertlerinden biri gibi artık ona çok alıştım çok benimsedim mesela onunla ayrılırsak başka biriyle oturmayı düşünmem o zaman yalnız yaşamayı tercih ederim çünkü bu kadar alıştıktan sonra muhtemelen kıyaslama yaparım ve yeni gelenin aleyhine olur bu kıyaslamalar. Daha önce alışıp benimsediğim insanın lehine olur. Beni en çok mutlu eden şey şu ne olursa olsun eve geldiğinizde evinizde size kapıyı açan biri olması veya sizden sonra birinin eve geleceğini bilmek. Yemeği yalnız yememek bir problem olduğunda ya da anlatacak bir şey olduğunda ya da mutlu eden heyecanlandıran bir şey olduğunda dinleyecek biri olduğunu bilmek sizinle aynı mekanda olması hayatı daha kolaylaştırıyor ya da yükünü taşımayı kolaylaştırıyor bu anlamda ben de şanslıyım. İyi ve paylaşımcı bir ev arkadaşım var beni anlayabilen bir ev arkadaşım var” 21 (EP)

Bu noktada şu sorular sorulabilir: Metaforik anlamda evsizlik hanehalkı farkı gözetir mi? Acaba alternatif hanehalkları için ‘ev’, geleneksel (çekirdek) hanehalklarına göre daha mı az anlam ifade ediyor ya da aidiyetleri daha mı zayıf? Farklı alternatif hanehalkı türleri arasında bu bağlamda nasıl bir karşılaştırma yapılabilir?

(Çekirdek) aile olmak her zaman paylaşımı destekleyip mutluluğu, konut içindeki huzuru ve aidiyeti artıran bir etken olmayabilir. Aksi yönde bir varsayımda bulunulursa bu, çekirdek aileye alternatif hanehalklarının özellikle de yalnız yaşayanların ev hayatında kimseyle bir şey paylaşmadıkları için mutlu olma şanslarının düşük olacağı beklentisini doğurur. Oysa ilişkiler ve paylaşımın ötesinde çok çeşitli aidiyet belirleyicileri olduğu düşünülmektedir.

5.2.1.2 Mahremiyet

Konut aynı zamanda mahremiyetin inşa alanı olma özelliğini sürdürmektedir. Bursa'ya (2004) göre konut içinde yaşayan aile de *'Türk toplumunda gelenek ve modernlik arasındaki tansiyonun nasıl oluştuğunu, yaşandığını anlamak'* açısından yol göstericidir (s. 40). Toker ve Toker (2003), mekansal düzenlemelerin analizi yoluyla geç 19. yüzyıl, erken 20. yüzyıl ve geç 20. yüzyılda Türk evi ve apartman planlarının dönüşümünü incelemiş ve bu dönüşümleri, hanehalkı kompozisyonu ve kadının konumu ile temsil edilen aile yapısındaki değişimler üzerinden yorumlamışlardır. Space-syntax (mekan dizin) yöntemi ve üç dönemin karşılaştırılması sonucunda elde edilen veriler, mekansal düzenlemelerin aile yapısındaki kaymalara/değişimlere paralel bir dönüşüm gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu noktada kültürün, toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşüme ve konut içi mahremiyete, dolayısıyla bir sosyal etkileşim mekanı olarak konutun biçimlenişine etkisinin önemini vurgulamak gerekir. Ozaki'nin (2002) İngiliz ve Japon kültürlerinde mahremiyet ve özel yaşam kavramlarına yüklenen anlamları ve bu kavramlara yönelik paylaşılan değerlerin konut biçimlenişine etkilerini karşılaştırdığı çalışması göstermektedir ki tüm toplumlarda genel olarak mahremiyete ve özel yaşama (privatised living) verilen önemin artışına bağlı kültürel değişime paralel olarak konut biçimlenişinde özel kullanım mekanları artmaktadır. Ancak Japon kültüründeki 'aile merkezli' mahremiyete karşın İngiliz toplumunda mahremiyetin 'ev merkezli' olmasının konut biçimlenişine farklı etkileri olmuştur. 'Aile merkezli' özel yaşam Japon kültüründe özel mekanların kamusal mekanlarla olan sınırlarının ayrışmasına, bir başka deyişle ailenin mahremiyetinin korunmasına yol açmış ve mutfak, yemek odası, oturma odası gibi mekanların işlevlerini bir araya toplayan yaşama mekanlarına verilen öneminin artmasına neden olmuş; İngiliz kültüründeki 'ev merkezli' özel yaşam ise konutun mahremiyetinden (kamusal alanla arasındaki ayrışmadan) ziyade konut içerisinde kişisel mekanların artışına yol açmıştır (Ozaki, 2002).

Tanyeli (2006), Türkiye'de evin oda mimarisini merkez alan konfor ve mahremiyet tarihinin üç aşamada yazılabileceğini ileri sürer:

"Birinci evrede aile üyeleri dışındakilerin trafiğine büyük oranda kapalı, ancak aile üyelerinin bireysel mahremiyetini dikkate almayan bir oda mimarisi egemendir. Bu evrede konut yaklaşık üç yüzyıl içinde adım adım evrimleşerek, bireysel mahremiyete olanak veren bir kimliğe kavuşacaktır. İkinci evre bir geçiş dönemi oluşturur. Aile üyelerinin kendi iç ilişkilerindeki geleneksel mahremiyet örüntüleri gibi aile ile aile dışı arasındaki ilişki

kalıpları da yıkılmaktadır. Üçüncü evre ise yeni bir mahremiyet ve konfor anlayışının doğuşunu haber vermektedir. Bugün bu son evreyi yaşıyoruz” (Tanyeli, 2006:291-292).

Tanyeli’ye (2006) göre, ilk evrede mahremiyetin birinci katmanı evin dış sınırı, ikincisi ise odanın sınırındır. Odaların çok işlevli olarak kullanıldığı ve mimarinin aile içi mahremiyet için pek imkan sunmadığı bu barınma düzeninde ev yaşamının hiyerarşileri ve ritüelleri mahremiyetin kültürel araçlarını tanımlamaktadır. En belirgin kültürel araç da pek çok toplumda olduğu gibi kadın-erkek ilişkisi bağlamında ortaya konur (Tanyeli , 2006). İkinci evre, İstanbul’da yaklaşık 19. yüzyılda Osmanlı insanının odanın kesin tanımlı, kişiyi atomize edici mimarisini çatlatma çabası ile başlar. Modernleşen insan artık yaşamını evin tümüne yayma gayretindedir ve bu değişim, ailenin yeni ortak yaşam alışkanlıkları geliştirmesini, katı hiyerarşilerin yıkılmasını gerektirir. Bu da ancak olan toplumsal cinsiyet örüntülerinin yıkılmaya başlamasıyla mümkün olmuştur. Geçiş evresinde oda çeperleri delinmeye başlar, geleneksel evde tüm dolaşım oda ile sofa arasındayken erken Modern Osmanlı ve Türk evi, oda ile oda, oda ile nötr mekan (sofa, hol, koridor) arasında dolaşım olanakları sunar, bu anlamda barınma alışkanlıklarındaki esnekliği artırır. Odanın ve mahremiyetin üçüncü evresi ise, ‘koridorun evin yaşamsal omurgasını oluşturması’ ile başlar. Mahremiyet artık evin trafiğini düzenleyen bu ‘*sahipsiz eksen*’ aracılığı ile varlık kazanacaktır. Tanyeli’ye göre “*bu gelinen noktada Türkiye’de oda ne mimarisi ne de barındırdığı pratikler açısından ‘yerli’ bir gerçeklik olmaktan çok, modern dünyanın genel alışkanlıkları ile açıklanabilecek özellikler*” geliştirmiştir (Tanyeli, 2006).

Türkiye’de aileye ve mahremiyetine verilen önem Japonya’yla benzerlikler göstermekle birlikte konut boyutlarının ve oda sayılarının sürekli artması konut içerisindeki kişisel mekanların da arttığı anlamına gelmektedir. Bu kişisel mekanlara (odalara) duyulan ihtiyacın ve mahremiyete yüklenen anlamın hanehalkı türlerine göre farklılaşacağı düşünülmektedir. Çekirdek aileye alternatif hanehalklarının mahremiyet algı ve beklentileri kültürel ve toplumsal cinsiyete yönelik düşünce kalıpların ötesine geçme potansiyeli taşıyabilir.

Konutun mahremiyeti, teknolojidaki gelişmelere bağlı olarak farklı bir açıdan da değerlendirilebilir. Modern kentlerin her tarafına yerleşen panoptic aygıtlar (banka ya da yol güvenlik kameraları, bilgi bankaları, iletişim araçları vb.) bireyi sürekli bir denetim altında yaşamaya mahkum etmektedir. Bentham’ın mimarlığı disipline edici

bir aygıtla indirgeyerek dūşünsel çatkısını kurduğu ‘panopticon’ önerisinde cezaevi gardiyanı ile örtüşen denetçi, modern zamanların kentinde mekanik araçlara indirgemekte, kayıt cihazlarının sayısal bilgi tabanına aktardığı imgeler üzerinden bireylerin yaşamlarının türlü evreleri, anları, eylemleri kurulu ađ sistemleri üzerinden denetçilere aktarılmaktadır. Artık sıradan birey gündelik hayatını emin olduğunu saydığı bir ortamda sürdürürken mahremini görünmez bir egemenle paylaşmak zorundadır (Sargın, 2005). Bu ortamda konutun mahremiyeti de kaçınılmaz olarak sorgulanır hale gelmiştir. Rahatlıkla telefonların dinlenebildiği, istenilen adresin ‘google earth’ vasıtasıyla kolayca gözlenebildiği bir ortamda mahremiyet de kaçınılmaz olarak yeniden tanımlanmaktadır. Araştırmanın katılımcılarından **16**’nın bu konudaki sözlerinin durumu oldukça iyi ifade ettiği düşünölmektedir.

“Mahremiyet ne anlamda olduğu çok önemli. Mahremiyet.....ben artık mahremiyetin kaldığına inanmıyorum çok ya....yani nasıl mahremiyetini korursun ki?.....bütün dünya üzerinde söylüyorum yani.....Kesinlikle birisinin bir şeyini öğrenmek artık zor değil ki yani her türlü maillerin kontrol ediliyor telefonların dinleniyor. Evin içini uzaydan da isterse görebiliyor yani mahremiyet diye bi şey olduğuna inanmıyorum açıkçası” 16 (ÇGÇA)

5.2.1.3 Esneklik

Esneklik çok farklı bakış açılarından konutun üzerinden tartışıldığı temel kavramlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Güzer (2004) hem tüketim nesnesi hem de tüketim nesnelерinin biriktirildiği alan olarak konutun bir miktar arka plan olma işlevini üstlenmesi gerektiğini ifade eder. Bu noktada aşırı tasarım çok amaçlı kullanımı ve esnekliği de zedeleyen bir durum olarak karşımıza çıkar.

Yavaşoğlu’na (2008) göre Modernizmin ‘dogmatik’ yanından uzaklaşarak ‘insana’ odaklanmış ve mimarlığın öznesi olarak mimar ya da mimari ürün yerine kullanıcıya yönelmesi 1960’lara rastlar (Yavaşoğlu, 2008). 1960’larda bu soruna bir çözüm önerisi olarak Habraken yapay çevre düzenlenmesinde toplumun rolü ile bireysel kullanıcı rolünün ayrılması gerektiğini savunmuş, kamunun ve bireyin aktif katılımı ile daha yaşanabilir ve değişime açık konutlar üretilebileceğini ileri sürmüştür. Bu düşüncenin esası kamusal karar alanı kapsamında yer alan destek yapı sınırları içerisinde bireylerin değiştirilebilir (detachable) birimler vasıtasıyla konutlarını biçimlendirebilme özgürlüğüne sahip olmalarıdır. 1965’te Habraken’ın Eindhoven’da kurduğu SAR (Strichting Architecten Research) grubu birbirinden bağımsız destek (support) ve tamamlayıcı (infill) bölümler ayrımına dayalı konut tasarım ve üretim teknolojisi ile bu alanda bir öncü olmuş Açık Yapı çalışmalarının

gelişimine önemli katkıda bulunmuştur. Özellikle Avrupa, Amerika, Japonya ve Çin’de değişebilirliğin amaçlandığı pek çok proje üretilmiş ve uygulanmıştır. ‘Değişebilir konut’ bireyin ya da hanehalkının sadece güncel ihtiyaçlarını değil yaşamlarının daha sonraki aşamalarında ortaya çıkacak değişiklikleri de uzlaştıracak mekanlar sunması açısından son derece önemlidir (Deniz, 2004). Tüm bu mimari araştırma merkezlerinin yanı sıra, mimari ürünün ‘müdahaleye açık olma’ hali Hertzberger gibi bazı mimarların tasarıma yaklaşımlarının merkezinde yer almıştır. Hertzberger mimarın, tasarlanan ürünün ve kullanıcının zaman içinde birbirlerini yorumladığına ve birbirleriyle varlık gösterdiklerine inanır. *“Bulmacanın parçalarını kullanıcılara buldurtarak onların mekanla olan ilişkisinde aradan çekilmek taraftarıdır”* (Yavaşoğlu, 2008).

Ancak Türkiye’de bu yönde üretilmiş proje ve gerçekleştirilen uygulamalar çok yetersizdir. Her ne kadar kullanıcıların tasarımda etkin rol aldığı, kullanıcılara farklı mekan organizasyon alternatiflerinin sunulduğu, konutta girişimciliği öngören bazı girişimler -Çorum Bin Evler Projesi (Çinici ve Çinici, 1973); Edirne SS Cumhuriyet Mahallesi Projesi (Bektaş, 1978); İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi (Çavdar, 1978)- olduysa da çeşitli nedenlerle belirlenen hedeflere ulaşamamışlardır (Deniz, 2004). Türkiye’de bu tür projelerin hükümet tarafından da desteklenmesi ve katılımcılığın özendirilmesi gereklidir. Hanehalkı türü ve onların çeşitlenen ihtiyaç ve beklentilerine odaklanan bu tez çalışması, ülkemizde giderek aynılaştan ve tasarım aşamasında değişebilirlik (esneklik) adına herhangi bir duyarlılığın gösterilmediği konut stokunun farklı kullanıcı türlerine hitap etmediği gerçeğini de vurgulamayı amaçlamaktadır.

Mitchel (2000) telekomünikasyon araçlarının yaygınlaştırdığı evden esnek çalışma olanaklarının ev ile çalışma mekanını (işyerini) yeniden birleştirmeyi vaat ettiğini öne sürer. Dolayısıyla evin vaktini daha çok evde geçirecek olan birey için hem bir aktivite merkezi hem de sığınak olması fikrinin yarattığı çelişkilerin giderilmesi için de konut tasarımının yeniden düşünülmesi hatta yeni konut tipleri üretilmesi gerekebileceğinin altını çizer (Mitchel, 2000). (Bölüm 4.2’de bu tür yaşam çevrelerinden bahsedilmiştir)

Küreselleşme politikaları, bir yandan her meslek alanında tektipleştirici yaklaşım ve mekanizmaları desteklerken öte yandan kendi iç çelişkisini üreterek ‘yerel değerler’i tartışmaya açmış ve bu çerçevede esnekliğin düşüncesi ‘ulaşılabilirlik, erişilebilirlik,

sürdürülebilirlik, diyalog, katılım, disiplinler-arasılık' gibi kavramlar üzerinden irdelenebilir hale gelmiştir (İncedayı, 2008). Bu tezin bağlamsal çerçevesi dahilinde esnekliğe tüm ölçek ve ilişkileri de kapsayan geniş bir perspektiften bakılmıştır.

5.2.1.4 Geçirgenlik

Deleuze ve Parnet'e (1990) göre sınırların belirginleştirilmesi mekanın sosyal ve kültürel devinimini bozar. Duvarlar kişisel deneyimin yeniden canlandığı özel geçiş arayüzleridir. Mekan özel bir düzeneğe dönüşmelidir. Böyle bir düzenek Deleuze'un 'rhizome' kavramının içeriği ile örtüşebilir. Rhizome (köksap) kökü olmayan bitkiler için kullanılan bir terimdir. Burada çıkış noktası yoktur, köksaplar herhangi bir noktadan diğerine hiçbir hiyerarşik ilinti olmadan erişebilirler, sürekli bir değişiklik ilkesi hakimdir. Köksap bir çokluktur. Kökü olan bir kosmoza karşı kaotik bir dünya öngörmektedir. Rhizome, yersiz-yurtsuzluğun ifadesidir, sürekli bir arada olma durumu söz konusudur. Akışkan mekan da tek bir kimliğin değil çoklu değişkenliğin yansımasıdır ve yaşanan çelişkiyi yansıtmalıdır (Deleuze ve Parnet, 1990). Asiliskender (2004) bu mekanı, "*sisteme dahil olmuş gibi davranan, durağan ancak sürekli kendi içinde devinen bir mekan*" olarak tanımlar (s. 128). E-dünyada mekansal sınırlar yoktur. Her birey sistemin içinde özel bir bağlantı noktasıdır. Bireyler ve mekanları kendi dünyalarında birer rhizome olarak varlık bulacaklardır.

Mitchel'in (2000) iyimser senaryosuna göre elektronik bağlantılar her ne kadar insanların çalışma ve yaşam düzenlerinin değişimini vaat ediyorsa da bu onların tamamen köksüz, dizüstü bilgisayar ve cep telefonlarıyla dolaşan göçebeler haline gelecekleri anlamı taşımaz. Daha esnek mekansal ve zamansal çalışma düzenlerine geçilse de insanlar yine kendilerine ait az çok kalıcı mekanlarda ama daha küçük gruplarla -çekirdek aile ya da ona alternatif yeni hanehalkları (post-nuclear, extra-nuclear inventions)- yaşamaya devam edeceklerdir. Dijital devrimle gelen zaman-mekansal değişimler, (evden çalışabilme, banka ve alışveriş işlerini internet üzerinden halledebilme vb.) insanlara evlerinde yakın aile fertleri ile daha çok zaman geçirme şansı verirken ikincil ilişkileri (arkadaşlar, iş arkadaşları, günlük yaşam döngüsü içerisinde karşılaşılanlar) büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Yeni çalışma düzeni içinde Mitchel'in (2000) 24 saat yaşayacağını varsaydığı yaşam çevrelerinde ancak komşular, yakın çevredekiler tanınabilecek ve diğerleri ile net üzerinden ya da belli aralıklarla gerçekleştirilen toplantılarda bir araya gelinecektir. Bu senaryoya göre, endüstri devrimi öncesi ev+işyeri düzenine farklı bir biçimde geri dönüş ile

evin geçirgenliğinin de farklılaşacağı düşünülebilir. Kısmen ya da tamamen evden çalışan bireyler, evi sadece akşamdan akşama kullanılan yerler olmaktan kurtarıırken konutun sınırlarının zamansal anlamda daha geçirgen olma ihtimali vardır. Öte yandan bu geçirgenlik mutlaka bir ön haberleşme mekanizmasına bağlı olacaktır. Kısmen evden çalışan 20'den yapılan aşağıdaki alıntı bu düşünceyi destekler niteliktedir.

“(Ev) açıktır yani benim kendi arkadaşlarıma gündüz (görüşürüm) .... mesela grafiker arkadaşım var serbest çalışıyor o arar ne yapıyorsun? a evdeyim gel falan Maslak'tan Taksim'e geçiyordur ne yapıyorsun abi? (der gelir)” 20 (ÇGÇA)

İçerisi ile dışarıları arasındaki geçirgenlik, oturanların dışarıdakilerle kurduğu ya da kuramadığı ilişki bağlamında derecelenir. Evde yaşayış biçimimiz, hanehalkı üyeleri, akrabalar, komşular ya da daha uzak toplum üyeleri ile kurduğumuz ilişkileri hem yansıtır hem de biçimlendirir. Pek çok ülkede mekansal düzenlemeler ve mekan kullanımı kadın ve erkek arasındaki geleneksel ilişkilere dayanarak şekillenir (Saegert, 1985:292-3). Alternatif (küçük) hanehalkları, geleneksel çekirdek ailelerden farklı sosyal örgüler içinde yaşarlar. Bu örgülerin tanımladığı sınırların geçirgenlikleri de farklılaşır. Bazı şeyler daha zaman-sız (zamana bağlı olmaksızın) yaşanabilir. İçerisi ile dışarıları arasındaki sınır hem hanehalkı üyeleri hem de ilişkide oldukları bireyler tarafından çok da keskin algılanmayabilir, ya da çekirdek aileye göre daha fazla derecelenme, çeşitlenme potansiyeli taşır. Bir başka deyişle, alternatif hanehalklarının konutlarına yapılan ziyaretlerin, gelen ziyaretçilerin, ziyaret türünün (ayaküstü/yatılı vb) ve saatlerinin farklılaşabileceği; örneğin evi paylaşanların konutlarının ailelerine ve arkadaşlarına geçirgenliği arasında farklılıklar olabileceği düşünülmektedir.

5.2.1.5 Geçicilik

Frichot'a (2005) göre ev, bir *“başlangıç noktası, ötesinde/sınırları dışında bilinmeyen güçlere maruz kalabileceğimiz ilk eşiktir..... Aileye ait ritüellerin algısı düzene, başarılı bir geleceğe ve öz kimliğin oluşuna dair beklentilerimizi çerçeveler”* (s. 61-62). Ancak ev sadece ikametimizi güvenle sağlayan bir yer değildir, aynı zamanda beklenmedik olaylara ya da acı çeken bedenimize de ev sahipliği yapacak olan geçici bir çerçevedir. Artık mimarlığın nasıl düşünülmesi gerektiğini belirleyen evrensel geçerliliği olan kurallardan bahsedilemez. Mimari süreç tamamlanabilir bir aktivite değildir (Frichot, 2005). Güzer (2004) çok iyi

tasarlanmış (bitirilmiş) mekanların, kolay kolay değiştirilememesi yüzünden ‘geçicilik’ kavramından uzaklaşıldığını ifade eder. Önemli olan içkin koşullar ve süreçlerdir. Mimar, kendi disiplini dışındaki alanlardan birtakım kavramları alan ve onları yeniden dağıtma konusunda yetkinleşen bir yankesiciye dönüşmüştür.

Mimarlığın kendi içinde tamamlanmayan bir süreç olmasının ötesinde bireylerin yaşam döngüsü içerisinde deneyimledikleri barınma biçimlerinin sayısı da giderek artmakta, ailesel buluşmalar daha geçici bir hal almaktadır. Günümüzde giderek artan boşanmalar ve özgür tercihler insanların çok sayıda ev değiştirmesine ve farklı hanehalkı türlerinin üyesi olarak yaşamalarına neden olmaktadır (Bkz. böl 7.5.1). İlişkilerdeki geçiciliğin de bireyleri yaşam çevrelerine ve biçimlerine yönelik alternatif arayışlara ittiği söylenebilir. Danimarka’dan başlayıp tüm dünyaya yayılan co-housing ve çeşitli ortak yaşam alternatiflerinin ortaya çıkışında, özellikle kent yaşamının öne çıkardığı geçici ilişkileri daha sağlam ilişkilerle dengeleme çabasının da payı vardır.

Bunun yanında günümüz yaşam koşullarında hangi yaşam tarzının geçici hangisinin kalıcı olduğuna dair genel kabuller bulanıklaşmaya başlamıştır. Üstelik alan araştırması kapsamında görüşme yapılan evi paylaşan arkadaşların mevcut yaşam biçimlerinin ve hanelerinin dağılıma olasılığından tedirgin oldukları gözlenmiştir.

“Aslında alıştığımız toplumsal düzeni göz önüne aldığımızda evet işte insanlar okullarını bitirirler iş hayatına atılırlar, sonra evlenirler aile kurarlar skalasında bizimki geçici bir noktada duruyor ama böyle bir telaşım var mı böyle olmalı diye mi düşünüyorum? Hayır aslında böyle olmalı diye düşünmüyorum. Olabilir de olmayabilir de. Yani tercihim şeyden yana kullanabilirim hakikaten rahat bir aile ortamım var bu evi ve ev arkadaşımı düşünerek söylüyorum. Mutluyum, huzurluyum, sağlıklıyım. Bu düzeni bozacaksa eğer beni daha kısıtlayacaksa evlilik çok güzel gelmeyebilir bana. Belki şöyle olabilir sevgilimle beraber yaşamak eğer iyi anlaşırısam vs. veya iyi anlaştığım sevgilimle evlenmek şeklinde olabilir.” 21 (EP)

Konut ve yaşam çevreleri kullanımının ve kullananın geçiciliğine, çeşitliliğine olanak tanınmalıdır. Hanehalklarının bu doğrultudaki deneyimlerine, ihtiyaç ve beklentilerine odaklanılması gerektiği düşünülmektedir.

5.3 Araştırma Stratejisinin Geliştirilmesi

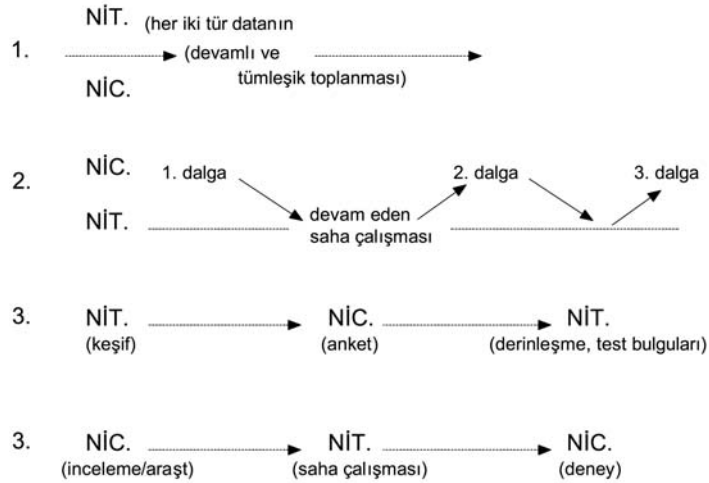
İdeolojik perspektiften bakıldığında çalışma, en küçük sosyal kurum olan çekirdek aileye alternatif olan hanehalklarının yapılı çevre ile farklı ölçeklerde kurdukları ilişkilerinin dönüşümünü ele alması bakımından eleştirel kurama yakın durmakta,

Creswell'in (1998) ifadesiyle araştırmaya katılan 'bireylerin kendi varlıklarının durumunu sorgulamalarına da araç' olmaktadır. Nitekim bazı katılımcılar, görüşmelerin daha önce üzerinde çok da düşünmedikleri şeyleri sorgulamalarına araç olduğunu ifade etmişlerdir. Aslında toplumu oluşturan sosyal ve sistematik ilişkilerin çok önemli ama genellikle gözardı edilen aktörlerinin fiziksel (mekansal)-sosyal-duygusal ihtiyaç ve beklentilerinin anlaşılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu konuda yapılan çoğu araştırmadan farklı olarak bu araştırmada tümevarımcı ve yorumlayıcı bir yaklaşım benimsenmesi; araştırmanın anlık (cross-sectional) ve keşfedici olması hedeflenmektedir. Yapılan çalışma, tek seferlik olsa da bireyin yaşam döngüsü içinde zamansal (çizgisel ve döngüsel) deneyimleri de (geçmiş yaşam çevresi deneyimleri, şu anki durumdan memnuniyet ve geleceğe yönelik hayaller) kapsayacak biçimde yapılandırılmıştır.

Tezin ampirik araştırma bölümünde, niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemlerinin birlikte ve diyalektik bir ilişki içerisinde kullanıldığı bir araştırma modeli geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Miles ve Huberman (1994) niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılma biçimlerini aşağıdaki şemayla ifade eder.

Şekil 5.9 : Niteliksel ve niceliksel verinin ilişkisini gösteren tasarımlar (Miles ve Huberman, 1994:41).

Bunlardan ilkinde, alan çalışması her iki yöntemi bütünleştirir, niteliksel ve niceliksel veriler birlikte toplanır. İkincisinde araştırma dalgalar halinde yürütülür ve süreçler birbirini etkiler. Üçüncü alternatifte araştırma, anket vb. birtakım niceliksel araçlarla başlar ve anket sonuçlarını takiben yapılacak niteliksel bir çalışmayla

derinleştirilip test edilebilir. Son olarak da niteliksel bir ön çalışma araştırmacının güçlü bir kavramsal anlayış geliştirilmesini sağlayabilir ardından niceliksel olarak tasarlanan bir deneyle sonuçlar test edilebilir.

Bu araştırma her iki araştırma ve veri toplama yöntemini aynı anda (1. tasarım) kullanmayı hedeflemektedir. İki yöntemin birlikte kullanılmak istenmesinin nedeni üçgenleme (çeşitleme) mantığı içerisinde birbirlerinin zayıf yönlerini kapatma potansiyeli barındırmalarıdır. Bu çerçevede yarı-yapılandırılmış niteliksel görüşme ve gözlemlerin niceliksel verilerle zenginleştirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma niteliksel yönü ağırlıklı olarak tasarlanmıştır. Elde edilen niteliksel veri setinin daha zengin ve karmaşık ilişki düzenlerini açıklamaya ve bağlama dayalı derin tanımlamalar (thick descriptions) yapmaya elverişli olacağı düşünülmektedir.

Groat ve Wang (2002) niteliksel bir çalışmanın dört temel bileşenini şöyle sıralar:

1. Doğal ortama vurgu.
2. Yorumlama ve anlama odaklanma
3. Cevap verenlerin (örneklemenin) durumu nasıl algıladığına odaklanma
4. Çoğul taktik kullanımı.

Groat ve Wang'ın (2002) sıraladığı bileşenlere araştırmanın niteliksel yönünün biçimlenişinde dikkat edilmiştir. Tüm hanehalkı üyeleri ile konutlarında görüşülmüş böylelikle evlerindeki tavır ve davranışları gözlenmiştir. Ayrıca görüşme süresinin dışında da bu evlerde vakit geçirilmiş ve eksik kalan noktalar sohbet esnasında tamamlanmaya çalışılmıştır. Her görüşmeden sonra gözlem ve izlenimler not edilmiş ve bu yorumlar sonraki görüşmeler için de yol gösterici olmuştur. Araştırmacının nötr bir tavır sergilemesine özen gösterilmiş, farklı veri toplama taktikleri bir arada kullanılmıştır (Bkz. bölüm 6.5.2).

5.3.1 Verilerin toplanması

Bu bölümde örneklemin belirlenme süreci, özellikleri ve ardından kullanılan veri toplama teknikleri anlatılacaktır.

5.3.1.1 Örneklemin belirlenmesi ve pilot çalışma

Böylesi bir araştırma, olasılığa dayalı olmayan (ön yargılı) bir örnekleme ihtiyaç duyar. Amaç, evreni oluşturan hanehalklarının bazı alt gruplarına, benzeşik homojen gruplara (yalnız yaşayanlar, aynı evi paylaşanlar, çift gelirli çocuksuz aileler ve tek ebeveynli aileler) ulaşmaktır. Miles ve Huberman'ın (1994) 'katmanlı amaçlı'

örneklem' (stratified purposeful sample) tanımı, çalışmanın örneklemini tanımlamak için uygun görünmektedir. 'Katmanlı amaçlı örneklem', alt grupları içererek karşılaştırma yapmayı kolaylaştırır. Bu gruplara ancak kartopu örnekleme, "*yani temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasına ulaşma*" yöntemiyle ulaşılabilmektedir. (Altunışık, Coşkun, vd., 2005: 133)

Örneklem büyüklüğü ilk etapta her alt gruba mensup 4 hanehalkı olarak düşünüldüyse de alternatif hanehalkları genelinde yapılabilecek birtakım niceliksel değerlendirmelerin anlamlı olabilmesi -anket bölümündeki kapalı uçlu soruların ve semantik farklar ölçeğinin değerlendirilebilmesi- açısından en az 30 hanehalkı üyesi ile görüşülmesi uygun görülmüş bu nedenle alt grupların sayısı 5'e yükseltilmiştir. Hanede birden fazla kişinin bulunduğu durumlarda tüm hanehalkı üyeleri ile ayrı ayrı görüşülmüştür. Anket ve görüşme sorularının hazırlanması ve sınanması aşamasında gerçekleştirilen ve 4 hanehalkı ile yapılan pilot araştırma göstermiştir ki görüşmelerin her iki hanehalkı ile birlikte yapılması durumunda, her ne kadar konu ile ilgili olumlu birtakım dinamikler ortaya çıksa ve görüşmeci ile görüşülen kişiler arasında daha sıcak bir etkileşim oluşsa da hanehalkı üyelerinden bir tanesi pasif kalabilmekte ve sürekli olarak diğerinin görüşüne katılma eğilimi gösterebilmektedir. Üstelik araştırmacı açısından sorulara her iki hanehalkı üyesinin birden cevap verip vermediğini kontrol etmek ve sonrasında kaydedilen verileri deşifre etmek oldukça güç olmuştur. Hanehalkı üyeleri arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi anlamaya yönelik sorulara -örneğin: Ev arkadaşınızdan ayrılmayı düşünüyor musunuz?- bireylerin daha rahat ve açık cevap verebilmeleri açısından da görüşmelerin ayrı ayrı yapılması uygun bulunmuştur.

Sonuç olarak araştırmanın alt grupları ve örneklemin büyüklüğü aşağıdaki gibi ortaya çıkmıştır:

5 yalnız yaşayan hanehalkı (5 hanehalkı üyesi)

5 tek ebeveynli aile (5 hanehalkı üyesi)

5 çift gelirli çocuksuz aile (10 hanehalkı üyesi)

5 evi paylaşan arkadaş (10 hanehalkı üyesi)

olmak üzere toplam 20 hanehalkı ve 30 hanehalkı üyesi

5.3.1.2 Kullanılan veri toplama teknikleri ve veri toplama süreci

Çalışmada her iki araştırma yönteminin (niteliksel ve niceliksel) birlikte kullanılması veri toplama tekniklerinin çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Aşağıdaki kullanılan veri toplama teknikleri sıralanmıştır:

- a. Kısa anket (kapalı uçlu sorular)
- b. Semantik farklar ölçeği
- c. Görüşme (yarı-yapılandırılmış/görüşme formu yaklaşımı)
- d. Foto-görüşme
- e. Gözlem
- f. Eskiz

Öncelikle örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinden kısa anket yardımıyla temel ön bilgiler alınmış, araştırma için önemli olduğu düşünülen bazı sorular karşılaştırma amacıyla kapalı uçlu olarak sorulmuş ve örneklemin aktivite desenleriyle ilgili çoktan seçmeli şıklı sorulara yer verilmiştir. Ardından belli kavramlar etrafında odaklanmayan ama görüşülen kişilerin her üç ölçekte (kent/sem/konut) -geçmiş ve şimdiki- barınma ve fiziksel çevre deneyimlerini, yaşam biçimlerini anlamaya yönelik genel sorular sorulmuştur. Sonrasında görüşülen kişilerden kent, semt ve konut ölçeklerinde memnuniyet ve aidiyetlerini semantik farklar ölçeği üzerinden değerlendirmeleri istenmiş ve değerlendirmelerinde eğer farklılık gözüküyorsa nedenlerini anlamaya yönelik derinlemesine sorular yöneltilmiştir (Bkz. Ek C.1).

Alan çalışmasının bundan sonraki kısmı, önerilen bağlamsal çerçeve dahilinde sosyo-fiziksel sistemin kategorileri ve belli kavramlar (mahremiyet, aidiyet, geçirgenlik, geçicilik, esneklik) ekseninde hazırlanan görüşme sorularının sorulması ile devam etmiştir. Görüşmenin son bölümünde geleceğe yönelik beklentilere, ihtiyaçlara ve hayallere yönelik sorular sorulmuştur. Bunun için bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında gerektiğinde soruların sırası değiştirilmiş ya da görüşülen kişi bir soru içinde bir başka sorunun cevabını veriyorsa serbest bırakılmıştır. Böylece görüşmenin sohbet tarzı bir havaya daha yakın olması sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel bir veri toplama yöntemi olarak görüşme yapmanın kuşkusuz en güçlü yönleri derinlemesine yanıtlar için ek soru sorabilme esnekliği, yanlış anlamaların engellenebilmesi, veri toplama yönteminde bizzat bulunan araştırmacının varlığı ile yanıt oranının yüksek olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Genellikle niceliksel araştırmalar için yapılan anket çalışmalarında soruların

ne denli dikkatli okunduğu, anlaşıldığı, anketin asıl muhatabı yerine bir başkası tarafından doldurulup doldurulmadığı bilinmemektedir. Örneğin yapılan çalışmanın araştırmacı gözetiminde doldurulan kapalı uçlu anket sorularının yer aldığı bölümünde gözlenmiştir ki aynı haneyi paylaşan iki hanehalkı üyesi konutun büyüklüğü ile ilgili çoktan seçmeli soruya farklı cevaplar verebilmektedir. Böyle bir durumda araştırmacı anket ve görüşmeye katılanların evlerini de görme ve inceleme fırsatı bulduğu için katılımcıları uyarma fırsatı bulabilmiştir. Ayrıca atlanan ya da belirtilmediği halde birden fazla şıkkın işaretlendiği durumlarda da müdahale olanağı doğmuştur.

Sorular yapılan pilot çalışmadan sonra tamamen revize edilmesine rağmen araştırmaya başladıktan sonra da birtakım küçük değişiklikler gerekmiştir. Çünkü dört farklı alt-gruptan oluşan örnekleme bazı gruplar için anlamlı olan, kolay cevaplanan soruları diğer grupların cevaplamakta zorlandıkları gözlenmiştir. Örneğin evi paylaşan hanehalkı üyelerinin rahatlıkla cevaplandığı ‘mahremiyet’ kavramı ile ilgili sorulara, yalnız yaşayanlar cevap vermekte zorlanmışlardır. Dolayısıyla zor anlaşıldığı düşünülen soruların ya sorma biçimleri değiştirilmiş, ya da alternatif sorular ve sondalar (probes)⁷ hazırlanmış, görüşme sürecinde yeni sondalar ortaya çıkmıştır. Kimi soruların da sıraları değiştirilmiştir.

Dikkat edilen bir başka önemli nokta da soruların farklı türlerde hazırlanması olmuştur. Görüşme soruları arasında yer alan kapalı uçlu ve açık uçlu soruların yanında varsayıma dayanan sorular da yer almaktadır (Örnek: Bu evde (kiracı ise ev sizin olsa) hayatınızı kolaylaştıracak ne tür değişiklikler olabilir?). Silverman’ın (2000) da değindiği üzere bu noktada alternatif küçük hanehalklarının hem dışsal gerçekliklerinin (olaylar, durumlar) hem de içsel deneyimlerinin anlaşılmasına çalışılmıştır.

Yapılan görüşmelerin uzunlukları katılımcıların konuşma hızlarına ve isteklilik derecelerine göre çeşitlenmiş; görüşme süreleri yaklaşık 30 dakika ile 65 dakika arasında değişmiştir. Bu süreye araştırma kapsamındaki diğer veri toplama

---

⁷ Yıldırım ve Şimşek’e (2005)e göre ‘özellikle sondalar, görüşme sürecinde toplanan verilerin derinlemesine olmasını ve zenginleştirilmesini sağlayan önemli etkenler olarak görülür. Sondalar görüşülen bireye hangi noktalarda ek veri vermesi gerektiği, verilen ayrıntının yeterli olup olmadığı ve tam olarak anlaşılmayan açıklamalara ek açıklamalar getirmesi konusunda bir geri bildirim özelliği de taşır.’ (Yıldırım ve Şimşek, 2005:133).

tekniklerinin aldığı süre dahil değildir. Evlere yapılan ziyaretler görüşülen kişi sayısına göre 1,5 ila 5 saat sürmüştür, genellikle görüşmeye başlamadan önce sohbet edilerek görüşülen kişilerin rahatlmasına çalışılmış ve katılımcılar araştırmanın kapsam ve amacı konusunda bilgilendirilmişlerdir. Yapılan görüşmelerde karşılaşılan güçlükler görüşülen bireylere ulaşmak, birebir iletişim kurmak, randevu almak ve görüşme mahaline seyahat etmek için harcanan zamanın fazlalığı, randevuların iptali nedeniyle programın sarkması olarak sıralanabilir. Tüm görüşmeler kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve kelime değiştirmeksizin deşifreleri yapılmıştır. Kayıtların deşifrelerinin çok zaman alması ve zaman kaybetmeksizin bir sonraki görüşmeden önce deşifre edilmeye çalışılması da görüşmeler için planlanan sürenin uzamasına sebep olmuş, 30 hanehalkı üyesi ile yaklaşık 4.5 aylık bir süre içerisinde görüşülmüştür.

Görüşülen kişilerin doğal ortamlarında (evlerinde) yapılan, araştırmacının katılımcı olduğu gözlemlerle konut mekanını nasıl kullandıkları, eve gelen ziyaretçiye (gözlemci) tavırları da incelenmiş; görüşme sırasında değinilmeyen ya da hanehalkı üyeleri tarafından dile getirilmeyen ya da önemsenmeyen bazı durumlar görüşme yapılan hanehalkı üyelerinin mekan kullanım biçimlerinden çıkarılmıştır. Örneğin bir hanehalkının üyeleri mutfağın yeterli büyüklükte olduğunu söylerken evin bir cephesini kaplayan kapatılmış balkonun, mutfağın uzantısı olarak kullanıldığını hatta buzdolabı, fırın gibi temel mutfak eşyalarının orada olduğunu belirtme ihtiyacı duymamıştır. Ya da ancak depolama için kullanılabilir büyüklükteki 3m² bir mekanın çalışma odası olarak kullanıldığını araştırmacı ancak kullanıcıyı gözlerken, mekanı incelerken ve şemasını çizerken fark etme imkanı bulmuştur. Benzer biçimde kimi evlerde, yatak odası olarak kullanılan en geniş odanın bir köşesinin çalışma istasyonu haline getirildiği fark edilmiştir. Hanehalkı üyeleri çok amaçlı kullandığımız mekanlar var mı sorusuna cevap verirken genellikle esnek kullanımı olan mekanlardan sadece birisinden bahsetmişlerdir.

Ayrıca katılımcıların oturdukları evlerin plan şemaları ve donatılarının (mobilyalarının) yerleşim eskizleri çizilmiştir. Çizilen eskizler foto-görüşme olarak nitelenen ve görüşmecilerin bazı sorulara fotoğraflar çekerek cevap vermelerini öngören tekniğin uygulanmasını kolaylaştırmış, eskizler üzerinde fotoğraf çekilen yerler işaretlenmiştir. (Bkz. Ek E.1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12). Foto-görüşme, görüşmenin en son bölümünü oluşturmaktadır. Bu teknik Dumreicher ve Kolb'un (2006) 5 yıllık

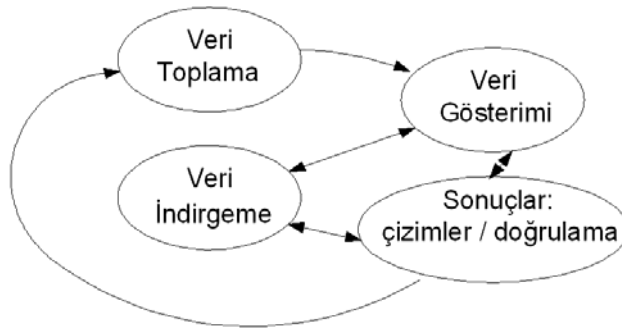
bir araştırma programı SUCCESS (Sustainable Users Concepts for China Engaging Scientific Scenarios) kapsamında kullandıkları yöntemden esinlenmiştir. SUCCESS projesinde sosyal bilimcilerden oluşan ekibin seçtiği katılımcılar önce köylerinden - kişisel görüşlerini, düşüncelerini yansıtan- fotoğraflar çekmişler, ardından çektikleri fotoğraflarla ilgili yapılan görüşmelerde fotoğrafladıkları konuları hikayelendirmişlerdir. Burada foto görüşme, fotoğraf ve metin analizi için veri yaratan aktif katılımcı sürece karşılık gelmiştir. Ancak bu tez kapsamında foto-görüşme daha ikincil bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmış ve örneklemden belli sorulara fotoğraf çekerek yanıt vermeleri istenmiş, sonra neden o mekanın/yerin/donatının fotoğrafını çektikleri sorulmuştur. Dolayısıyla daha hedefe yönelik ve kontrollü bir veri toplama tekniği olarak uygulanmıştır.

Araştırmanın bu kısmı hanehalkı üyelerinin sorulara vizörden bakarak cevap vermelerinin çalışmaya farklı bir bakış açısı ve dinamik kazandıracığı düşünülerek tasarlanmıştır. Görüşmecilere düşünmeleri için süre tanınmış çoğunun ellerinde fotoğraf makineleri ile sorulara cevap olabilecek fotoğrafları çekebilmek için evleri içerisinde çeşitli mekanlara girip çıkarak hislerini tattıkları gözlenmiştir. Fotoğrafların büyük kısmı görüşmeye katılan hanehalkı üyeleri tarafından çekilmiştir. Ancak makineyi kullanmak istemeyen ya da fotoğraf karesinin içinde olmayı arzu eden kimi hanehalkı üyeleri fotoğrafını çekmek istedikleri yeri göstermişler ve fotoğraflar araştırmacı tarafından çekilmiştir. İkinci durumda, çekilen fotoğraf görüşme yapılan kişiye gösterilerek onaylatılmıştır. Bazen araştırmaya katılan hanehalkı üyeleri bir soruya iki fotoğraf çekerek cevap vermişlerse de ilk çektikleri fotoğraf esas alınmıştır.

5.3.2 Verilerin analizi

Farklı veri toplama tekniklerinden yararlanan ve niteliksel yönünü niceliksel birtakım verilerle kuvvetlendirmeyi hedefleyen bu araştırmanın veri analizi de aynı çeşitliliği yansıtır. Toplam 30 hanehalkı üyesi tarafından doldurulan kısa anketten elde edilen birtakım verilerin geleneksel olmayan küçük hanehalklarının genel birtakım eğilimlerini gösterebileceği düşünülmüş ve basit çizelge ve grafiklerle bu eğilimler ortaya konmaya çalışılmıştır. Benzer biçimde rakamsal ifadesi olan semantik farklar ölçeğinden elde edilen veriler de görsel hale getirilmiştir. Araştırmanın niteliksel verilerinin analizi için uygulanan içerik analizine ek olarak tez metninin kuramsal bölümünde yer yer betimsel analizlerden de faydalanılmıştır.

Tezde, niteliksel verilerin betimsel analizi için öncelikle bir çerçeve oluşturulması ve bu tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın bağlamsal çerçevesi hem betimsel hem de içerik analizi için gerekli ön kategorileri/temaları ortaya koymuştur. Yıldırım ve Şimşek'e (2005) göre içerik analizinde temelde yapılmak istenen *“birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır”* (s. 227). Niteliksel verinin analiz sürecine (içerik analizi) ilişkin olarak izlenen adımlar aşağıda bileşenleri tariflenen Miles ve Huberman'ın (1994) oluşturduğu aşağıdaki interaktif modelle uyumludur.

Şekil 5.10 : Veri analizinin bileşenleri: interaktif bir model
(Miles ve Huberman, 1994).

Bu çalışmanın veri analizinin temel ayağını içerik analizi oluşturmuştur. İçerik analizinde ilk aşama kodlamadır. Bu aşamada veriler satır satır okunarak anlamlı bölümlere ayrılmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği anlaşılmaya çalışılır. Toplanan verilerin farklı bölümlerinde benzer anlamlar taşıyan veriler, aynı kodlarla isimlendirilerek anlam bakımından ilişkili verilerin bir araya getirilmesi sağlanır. Bölümler bir sözcük, cümle, paragraf ya da bir sayfalık veri olabilir. Önemli olan bahsedilen anlamlı bölümlere tanımlayıcı isimler yani kodlar bulmaktır. Tüm veriler kodlandıktan sonra bir kod listesi oluşturulur ve bu liste verilerin incelenmesinde ve düzenlenmesinde anahtar liste görevini görür (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışma kapsamında yaklaşık 400 sayfalık veri seti kelime kelime okunmuş, gerekli notlar alınmış ve mümkün olduğunca benzer kavramlar, kimi zaman ölçekler, pozitif ve negatif değerlendirmeler bir araya getirilerek yaklaşık 5 sayfalık bir kod listesi hazırlanmıştır (Bkz Ek D.1). Kodlama daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılabileceği gibi verilerden çıkarılan kavramlara göre de yapılabilir. Bir üçüncü seçenek de genel bir çerçeve içerisinde

yapılan kodlamadır. Bu tür kodlama diğer iki kodlama biçiminin birleşiminden oluşur. Verilerin analizinden önce genel bir kavramsal yapı oluşturulsa da süreç içinde ortaya çıkan yeni kodlar da listeye dahil edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005) ki bu araştırmanın niteliksel verilerinin içerik analizinde bu tür bir kodlama yapılmıştır. Önceden oluşturulmuş kavramsal yapı ve bu yapı esas alınarak yapılan görüşmeler kodlama yapılırken benzer anlamlar taşıyan verilerin bir araya toplanmasında büyük kolaylık sağlamıştır. Veri analizine görüşmeler bitmeden bir süre önce başlanmış ve analiz sürecinin, önsel olarak tanımlanan genel kategorilerin zenginleştirilmesine katkıda bulunduğu fark edilmiştir. Bu durum ortaya koymaktadır ki görüşme kayıtlarının deşifre edilmesinin hemen ardından kodlanması araştırmacının işini kolaylaştırmaktadır. Son aşamada kodlama ve tematik kodlama sonucunda elde edilen sistem üzerinden veriler yeniden düzenlenerek belirli temalara göre verilerin tanımlanıp yorumlanmasına çalışılmıştır. Kategori yaratmak için Dey'in (1993) ifade ettiği aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır:

1. Verilerden çıkarılan sonuçlar
2. Mevcut araştırma soruları
3. Bağımsız kuramsal konular
4. Hayalgücü, sezgi ve önsel bilgiler

Şunu da belirtmek gerekir ki oluşturulan kodlama listesinde yer alan tüm kodlar bir temaya karşılık gelmez. Çalışmanın kapsamlı ve ölçekli oluşu çok sayıda kod ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kodlar araştırmanın temel odak noktası olan hanehalkı çeşitliliği ve onların mekansal ihtiyaçlarına odaklanılarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda önemli oldukları düşünülen, belli bir sıklıkla tekrarlanan temalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada temaların ölçek, hanehalkı türü ve frekans sayısına göre düzenlenmesinde excell çalışma sayfalarından yararlanılmıştır.

5.4 Örneklemin Özellikleri

Bu başlık altında araştırma örnekleminin demografik özellikleri ve gelir durumları, İstanbul'da oturdukları semtler, İstanbul'a geliş nedenleri ve mevcut konutta yaşam süreleri ile oturdukları konutların büyüklüğü, oda sayıları, hayvan sahipliği vb. özellikleri çizelgelerle ifade edilmiştir.

Aşağıdaki çizelgede görüşülen hanehalkı üyelerinin demografik özellikleri ve gelir durumları görülmektedir.

Çizelge 5.1 : Görüşülen hanehalkı üyelerinin demografik özellikleri ve gelir durumları.

No	HHÜ	HH türü	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Ortalama Gelir
1	HH1/U1	Yalnız yaşayan	Kadın	37	Bekar	2000/3000
2	HH2/U1	Yalnız yaşayan	Kadın	37	Dul	2000/3000
3	HH3/U1	Yalnız yaşayan	Kadın	38	Bekar	3000/5000
4	HH4/U1	Yalnız yaşayan	Erkek	45	Bekar	2000/3000
5	HH5/U1	Yalnız yaşayan	Erkek	27	Bekar	1000/2000
6	HH6/U1	Tek ebeveyn	Kadın	45	Dul	2000/3000
7	HH7/U1	Tek ebeveyn	Kadın	38	Dul	3000/5000
8	HH8/U1	Tek ebeveyn	Kadın	43	Dul	2000/3000
9	HH9/U1	Tek ebeveyn	Kadın	46	Dul	1000/2000
10	HH10/U1	Tek ebeveyn	Erkek	46	Dul	1000/2000
11	HH11/U1	ÇGÇA	Kadın	29	Evli	1000/2000
12	HH11/U2	ÇGÇA	Erkek	30	Evli	2000/3000
13	HH12/U1	ÇGÇA	Kadın	33	Evli	2000/3000
14	HH12/U2	ÇGÇA	Erkek	32	Evli	3000/5000
15	HH13/U1	ÇGÇA	Kadın	26	Evli	1000/2000
16	HH13/U2	ÇGÇA	Erkek	33	Evli	3000/5000
17	HH14/U1	ÇGÇA	Kadın	28	Evli	1000/2000
18	HH14/U2	ÇGÇA	Erkek	26	Evli	1000/2000
19	HH15/U1	ÇGÇA	Kadın	29	Evli	2000/3000
20	HH15/U2	ÇGÇA	Erkek	30	Evli	2000/3000
21	HH16/U1	Evi paylaşan	Kadın	37	Bekar	1000/2000
22	HH16/U2	Evi paylaşan	Kadın	30	Bekar	1000/2000
23	HH17/U1	Evi paylaşan	Kadın	26	Bekar	3000/5000
24	HH18/U1	Evi paylaşan	Erkek	32	Bekar	1000/2000
25	HH18/U2	Evi paylaşan	Erkek	32	Bekar	1000/2000
26	HH19/U1	Evi paylaşan	Erkek	32	Bekar	3000/5000
27	HH19/U2	Evi paylaşan	Erkek	32	Bekar	3000/5000
28	HH20/U1	Evi paylaşan	Erkek	28	Bekar	2000/3000
29	HH20/U2	Evi paylaşan	Erkek	28	Bekar	3000/5000
30	HH20/U3	Evi paylaşan	Erkek	26	Bekar	1000/2000

HH:hanehalkı
U:Üye

Örneklemin demografik özellikleri ve gelir durumlarına göre dağılımı ise aşağıdadır:

Çizelge 5.2 : Hanehalkı türü, cinsiyet, yaş, medeni durum ve gelir durumuna göre hanehalkı üyelerinin dağılımı.

HH türü	no	Cinsiyet	no	Yaş	no	Medeni durum	no	Gelir	no
Yalnız yaşayan	5	Kadın	15	26-35	20	Bekar	14	1000/2000	12
Tek ebev. Aile	5	Erkek	15	36-46	10	Dul	6	2000/3000	10
ÇGÇA	10					Evli	10	3000/5000	8
Evi paylaşan	10								

Örneklemini oluşturan hanehalkı üyeleri farklı semtlerde ikamet etmektedir. Çizelge 5.3'te bu semtler listelenmiştir.

Çizelge 5.3 : Hanehalkı üyelerinin ikamet ettikleri semtler.

	HH	Semt
1	HH1	Koşuyolu
2	HH2	Ataköy
3	HH3	Çengelköy
4	HH4	Başakşehir
5	HH5	Altunizade
6	HH6	Ataköy
7	HH7	İstinye
8	HH8	Ataköy
9	HH9	Bakırköy
10	HH10	Ataköy
11	HH11	Şişli
12	HH12	Cihangir
13	HH13	Baltalimanı
14	HH14	Suadiye
15	HH15	Kurtuluş
16	HH16	Çırağan
17	HH17	Fatih
18	HH18	Harbiye
19	HH19	Altunizade
20	HH20	Üsküdar

Bu semtler aynı zamanda Murat Güvenç'in halen üzerinde çalıştığı 'İstanbul Metropoliten Alan Çalışmaları Sosyal ve Ekonomik Göstergeler 1990-2000' başlıklı henüz yayımlanmamış 'Kent Atlası'nda da görüldüğü gibi yalnızların ve küçük hanelerin ağırlıklı olarak yaşadıkları semtlerdir (1990-2000 yılı mahallelerin hanehalkı büyüklük profilleri için bkz. Ek B.1 ve Ek B.2).

Örnekleme oluşturan hanehalkı üyeleri arasında İstanbul'da doğanlar (5), çok küçük yaşta gelenler (2) ve sonradan gelenler (23) bulunmaktadır. Aşağıda örneklemin İstanbul'a geliş nedenleri ve mevcut konutta yaşam süreleri listelenmiştir:

Çizelge 5.4 : İstanbul'a geliş nedeni, İstanbul'da ve mevcut konutta yaşam süresi.

	HHÜ	İstanbul'a geliş nedeni	İstanbul'da yaşam süresi	Mevcut konutta yaşam süresi
1	HH1/U1		bebekken gelmiş	4 yıl
2	HH2/U1	iş	9 yıl	3 ay
3	HH3/U1	aile/sağlık	37 yıl	6 yıl
4	HH4/U1	iş	2 yıl	1 yıl
5	HH5/U1	eğitim	8 yıl	1 yıl
6	HH6/U1	iş+duygusal	5 yıl	2 yıl
7	HH7/U1	eşinin işi	5 yıl	3 yıl
8	HH8/U1	babanın işi+ablanın okulu	28 yıl	7 yıl
9	HH9/U1	eğitim	29 yıl	5 yıl
10	HH10/U1	eğitim	29 yıl	2 yıl
11	HH11/U1	eğitim	11 yıl	2.5 yıl
12	HH11/U2	eğitim	11 yıl	2.5 yıl
13	HH12/U1	iş	8 yıl	9 ay
14	HH12/U2		yerlisi	9 ay
15	HH13/U1	aile	çocukken gelmiş	1 yıl
16	HH13/U2		yerlisi	1 yıl
17	HH14/U1	babanın işi	15 yıl	1 yıl
18	HH14/U2		yerlisi	1 yıl
19	HH15/U1		yerlisi	3 yıl
20	HH15/U2		yerlisi	3 yıl
21	HH16/U1	iş	8 yıl	3 yıl
22	HH16/U2	iş	9 yıl	3 yıl
23	HH17/U1	eğitim	13 yıl	2 yıl
24	HH18/U1	iş	5 yıl	1,5 yıl
25	HH18/U2	iş	6 yıl	1,5 yıl
26	HH19/U1	eğitim	17 yıl	2 yıl
27	HH19/U2	eğitim	17 yıl	8 yıl
28	HH20/U1	iş	4 yıl	2 yıl
29	HH20/U2	iş	5 yıl	2 yıl
30	HH20/U3	iş	3 yıl	1 yıl

İstanbul'a geliş nedenleri aşağıda sıralanmıştır :

- İş (kendi işi ya da babanın işi) (12)
- Eğitim (kendi ya da aileden birinin eğitimi) (10)
- Aile (ile küçük yaşta) (2)
- Duygusal nedenler (boşanma gibi) (1)
- Sağlık (aileden birinin sağlık sorunu) (1)

Mevcut konutta yaşam süreleri 3-8 yıl arasında değişmektedir. Evi paylaşan hanehalkı üyeleri birbirlerini üniversiteden, memlekette ya da yurttan tanımaktadırlar. Aralarında önceden arkadaş olmayan yoktur ancak böyle bir deneyim yaşayanlar -ilanla arkadaş bulanlar- (13-22) olmuştur. Bunlardan bir tanesi olumlu bir tanesi olumsuz sonuçlanmıştır.

“G.den önce çok kısa bir başka biriyle ev arkadaşlığım oldu. O da ilanla bulduğum biriydi hazır kurulu bir düzen vardı bir ev vardı. Kirayı paylaşabileceği bir arkadaş arıyordu öyle biriyle yaklaşık 3-4 aylık bir deneyimim oldu ama sonu hüsrana uğradı tanımadığım bir insandı gazete ilanıyla bulmuştum. İlk tanıştığımız gün çok güzeldi her şey sanki birbirimizi çok uzun süredir tanıyormuşuz çok pozitif elektrik aldık birbirimizden ama işte aynı evin içerisine girince farklı şeyler ortaya çıktı yapamadık kötü ayrıldık.”
22 (EP)

“Sonra hiç tanımadığım ilk kez tanıştığım biriyle ikinci gün gazete ilanından bulduğum bir eve taşınarak çok doğru bir karar verdiğimi de anlayarak...” 13 (ÇGÇA)

Örnekleme oluşturan 20 hanehalkı, farklı büyüklüklerde, farklı oda sayılarına sahip konutlarda ikamet etmektedir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5 : Hanehalklarının oturdukları konutlarla ilgili özellikler

	HH	HH Büyüklüğü	Konut Büyüklüğü (m2)	Oda sayısı	Mülkiyet
1	HH1	1	70-90	3	Kira
2	HH2	1	70-90	3+kiler	lojman
3	HH3	1	90-110	4	Kira
4	HH4	1	50-70	3	Kira
5	HH5/	1	110-130	4	Evsahibi
6	HH6	2	70-90	3+kiler	lojman
7	HH7	3	110-130	4	Evsahibi
8	HH8	2	70-90	3	Kira
9	HH9	2	50-70	3	Kira
10	HH10	3	70-90	3+kiler	lojman
11	HH11	2	90-110	3	Evsahibi
12	HH12	2	110-130	4	Kira
13	HH13	2	70-90	2	Kira
14	HH14	2	110-130	4	Kira
15	HH15	2	70-90	3	Kira
16	HH16	2	70-90	3	Kira
17	HH17	2	70-90	3	Kira
18	HH18	2	50-70	3 (sal. bölünmüş)	Kira
19	HH19	2	70-90	3	Kira
20	HH20	3	70-90	3	Kira

Hanehalkı büyüklüğü, konut büyüklüğü, oda sayısı ve mülkiyete göre hanehalkı dağılımını gösteren Çizelge 5.6’da görüldüğü gibi, örneklemin yarıdan fazlası 70-90 m² arası 3 odalı konutlarda yaşamaktadır:

Çizelge 5.6 : Hanehalkı büyüklüğü, konut büyüklüğü, odası sayısı ve mülkiyete göre hanehalkları.

HH Büyüklüğü	HH no	Konut Büyüklüğü	HH no	Oda sayısı	no	Mülkiyet	no
1	5	50-70	3	2	1	Ev sahibi	3
2	14	70-90	11	3	11	Kira	14
3	1	90-110	2	4	8	Lojman	3
		11-130	4	5			

Aşağıda hem hanehalkı türüne göre hem de mekansal açıdan, örneklemini oluşturan katılımcıların geçmiş barınma deneyimleri çizelgelerle ifadelendirilmiştir. Bu çizelgelere bakılarak bazı yorumlar yapılabilir.

Çizelge 5.7'den de anlaşılacağı üzere 30 hanehalkı üyesinden sadece 8'i baba evinden sonra tek bir hanehalkı türü (yapısı) deneyimlemiştir. Baba evinden sonra 3 ve daha fazla hht deneyimleyen hanehalkı üyesi sayısı ise 10'dur. Bunların 6'sını ÇGÇA'lerin üyeleri oluşturmaktadır. Evliliğin yaşam döngüsü içerisinde daha kalıcı bir noktada durduğu düşünülürse bu normal bir durumdur. Diğer hanehalkı üyelerinin, özellikle yalnız yaşayan ve evi paylaşanların şu andan sonra da potansiyel olarak daha çeşitli hht deneyimleri yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

Çizelge 5.7 : Hanehalkı türü açısından barınma deneyimleri.

HH Türü	YY					TE					ÇGÇA										EP								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Baba Evi (çek. aile)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Çekirdek Aile						■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Geniş Aile																		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
ÇGÇA											■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Tek Ebeveyn						■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Yalnız Yaşayan	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
EP (arkadaşla)			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
EP (birlikte yaşam)												■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kardeşle											■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Arkadaş Yanı (geçici)											■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Akraba Yanı																													

Koyu gri hanehalkı üyesinin deneyimlemekte olduğu son durumunu belirtir.
Açık gri hanehalkı üyesinin geçmiş deneyimlerini belirtir.

Örneklemin mekansal barınma deneyimlerini ortaya koyan Çizelge 5.8'e göre, hanehalkı üyelerinin 3'ü hariç tamamının şu anda 3 ve daha fazla odası olan büyük konutlarda ikamet ettiği; 12 hanehalkı üyesinin hayatlarının bir döneminde küçük konutta yaşadığı ya da halen yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bize, her ne kadar ülkemizde inşa edilen konutların büyüklükleri giderek artsa ve örneklemini oluşturanlar genel olarak büyük konutlarda yaşama isteklerini belirtse de pratikte küçük konut ihtiyacının da gözardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bunun dışında İstanbul'a geldikten sonra otel-pansiyon, yurt, işyeri ve stüdyo konutlarda barınanlar da olmuştur.

Çizelge 5.8 : Hanehalkı üyelerinin İstanbul'da mekansal açıdan barınma deneyimleri.

Barınılan Mekanlar	YY					TE					ÇGÇA										EP									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Otel-pansiyon																														
Yurt																														
Stüdyo																														
Küçük konut (2 oda)																														
Büyük konut (3 oda+)																														
İşyeri																														

Koyu gri hanehalkı üyesinin son deneyimini belirtir.

Açık gri hanehalkı üyesinin geçmiş deneyimlerini belirtir.

5.5 Araştırma Bulguları

Araştırma sosyo-fiziksel sistemin Niit'in (1993) tanımladığı üç kategori üzerine **yer, aktiviteler** ve **ilişkiler** temellendiğini varsaymıştır. Ancak araştırmanın tasarımı aşamasında -araştırma sorularının sorulmasından başlayarak- bu kategorilerin tezin temel sorunsallarını irdelemek için çok geniş bir çerçeve oluşturduğu anlaşılmiş ve ikinci bir alt kategori oluşturularak **aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik** ve **geçicilik** kavramları üzerinden daha detaylı ve derinlemesine bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Bkz. şekil 5.8). Hanehalkı üyelerinin bu kavramlar üzerinden dile getiremeyecekleri ve araştırmanın kapsadığı her üç ölçekte önemli olabileceğine inanılan **ihtiyaç ve beklentileri** de ayrı bir tema kategorisi oluşturmuştur. Öte yandan sosyo-fiziksel sistemin üç temel kategorisine (yer-aktiviteler-ilişkiler) yönelik olarak örneklemin genel yönelimleri de gözardı edilmemiş; bulguların sunumunda öncelik, yer-aktiviteler-ilişkiler üçgeninde anlamlı bulunup 5 temel kavram (aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik ve geçicilik) ile ihtiyaç ve beklentiler kapsamında değerlendirilemeyecek olanlara verilmiştir. Genel olarak, araştırmada veri toplamak için çoğul taktik kullanılmasının bulguların sunumuna önemli bir etkisi olmuştur. Öyle ki her bir kavrama yönelik bulgular, farklı yöntemlerle toplanan ve analiz edilen veriler arasından onu en iyi anlatacak, ifade edecek olanlarla ortaya konmuştur. Her kavram için tüm tekniklerin bir aradalığı söz konusu değildir, bu bağlamda değerlendirilen verilerin kullanımına yönelik bir kendiliğindenlikten bahsedilebilir.

5.5.1 Araştırmanın bağlamsal çerçevesi kapsamında tanımlanan sosyo-fiziksel sistemin temel kategorileri üzerine: Yer-aktiviteler-ilişkiler

Karaman (2004) mekanın ancak içerdiği ilişkiler temelinde doğru kavramsallaştırılabileceğinden yola çıkarak ‘yer’in de ancak şeyler arasında bir ilişki olarak değerlendirildiğinde süreç temelli bir bakma ifadesi olabileceğinin altını çizer. Böylesi bir kavramsallaştırma için öncelikle ‘yer’i insan iletişiminin ve etkileşiminin zemini olarak görebilmek gerekir. Yukarıdaki önermenin, bu çalışmanın üzerine temellendiği bağlamsal çerçeveyi desteklediği düşünülmektedir. Süreç ve ilişkileri ‘şey’lerden daha birincil almak dolayısıyla “*kendinden menkul bir şey olan mekandan ziyade mekansal pratik ve ilişkilere odaklanmak*” daha somut sonuçlar ortaya konmasına yardımcı olabilir (Karaman, 2004:60).

Yer:

Örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinin yer tanımlarına yönelik algılarını anlamak için konuta yükledikleri anlamlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikle konu ile ilgili literatür incelenerek evin anlamına yönelik seçilen 12 cümlenin yer aldığı kapalı uçlu bir anket sorusu sorulmuştur. Ankette yer alan evin anlamına yönelik ifadeler ve verilen cevapların frekansları aşağıdaki çizelgeden görülebilir.

Çizelge 5.9 : Evin anlamına yönelik seçilen ifadeler ve örneklemin cevaplarının frekans dağılımı.

No	Evin anlamına yönelik ifadeler	Frekans
1	Ev kendimi ifade etmemi sağlar	2
2	Ev yalnız kalabildiğim yerdir	4
3	Ev misafirlerimi ağırladığım yerdir	0
4	Ev davranışlarıma kimsenin karışmayacağı yerdir	2
5	Ev ailemle birlikte olmamı sağlar	0
6	Ev arkadaş ve akrabalarımınla birlikte olmamızı sağlar	1
7	Ev içinde olmaktan huzur duyduğum yerdir	15
8	Ev her gün dönüp geldiğim, köklerimin olduğu ait olduğum yerdir.	2
9	Ev anlamlı eşyalarımın mallarımın deposudur	0
10	Ev gündelik ihtiyaçlarımı karşılayacak yeterlilikte bir mekandır	4
11	Ev toplumdaki statümün göstergesidir	0
12	Ev bir yatırım aracıdır	0

Ardından karşılaştırma yapmak amacıyla görüşme sırasında katılımcılara ‘tek kelime ile ev size neyi çağırıyor’ sorusu yöneltilmiştir. Böylelikle hem ev’in 12 madde içeren anket sorusunda yer almayan anlamlarını ortaya çıkarmak hem de cevapların tutarlılığını ölçmek hedeflenmiştir. Aşağıdaki çizelge evin anlamı üzerine değişik formatlarda sorulan sorunun cevaplarını karşılaştırmaktadır.

Çizelge 5.10 : Evin anlamına yönelik görüşme ve anket sorusuna verilen cevapların karşılaştırılması.

Evin anlamı				
	HHÜ	Görüşme sorusuna verilen cevaplar	Ankete verilen cevaplar	
YY	1	HH1/U1	sığınak	2
	2	HH2/U1	huzur	7 (tutarlı)
	3	HH3/U1	huzur	7 (tutarlı)
	4	HH4/U1	dost ve ark birlikte olma+çalışma mek.	6 (tutarlı)
	5	HH5/U1	huzur	7(tutarlı)
TE	6	HH6/U1	sığınak	2
	7	HH7/U1	kale	1
	8	HH8/U1	huzur	7 (tutarlı)
	9	HH9/U1	huzur	7 (tutarlı)
	10	HH10/U1	huzur	7 (tutarlı)
ÇGÇA	11	HH11/U1	davranış özgürlüğü	4 (tutarlı)
	12	HH11/U2	sığınak	4
	13	HH12/U1	mutluluk	7
	14	HH12/U2	huzur	8
	15	HH13/U1	aidiyet (benim)	8 (tutarlı)
	16	HH13/U2	huzur	7 (tutarlı)
	17	HH14/U1	huzur	7 (tutarlı)
	18	HH14/U2	rahatlık	7 (tutarlı)
	19	HH15/U1	huzur	7 (tutarlı)
	20	HH15/U2	uzuv (organ)	10
EP	21	HH16/U1	huzur	7 (tutarlı)
	22	HH16/U2	huzur	7 (tutarlı)
	23	HH17/U1	huzur	1
	24	HH18/U1	huzur=yalnız kalmak	2 (tutarlı)
	25	HH18/U2	huzur	7 (tutarlı)
	26	HH19/U1	huzur+davranış özgürlüğü	2
	27	HH19/U2	dinlenen yer	10
	28	HH20/U1	huzur	7 (tutarlı)
	29	HH20/U2	sığınak	10
	30	HH20/U3	yuva	10

Ankete verilen cevaplarda yer alan rakamlar Çizelge 8.1'deki ifadelerin numaralarıdır.

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere 30 hanehalkı üyesinden 18'i her iki soruya da aynı cevabı vermişlerdir. Ankette en fazla 'ev içinde olmaktan huzur duyduğum yerdir' şikkı işaretlenmiştir (15 hhü). Bu şikkı işaretleyenlerden sadece 1 tanesi görüşme sorusuna 'mutluluk' cevabı vermiştir. Bu bağlamda bir tutarlılıktan bahsedilebilir. Görüşme sorusuna 'huzur'dan sonra en sık verilen cevap 'sığınak' olmuştur. 'Sığınak' cevabı verenlerin 2 tanesi ankete ev yalnız kalabildiğim yerdir (1 ve 6), 1 tanesi 'davranışlarıma kimsenin karışmayacağı yerdir' (4), 1 tanesi de 'ev gündelik ihtiyaçlarımı karşılayabileceğim nitelikte mekandır' (10) cevabını vermiştir. 'Ev yalnız kalabildiğim yerdir' ve 'ev davranışlarıma kimsenin karışmadığı yerdir' cevaplarının 'sığınak' kavramı ile örtüştüğü düşünülmektedir. Dikkat çeken bir nokta da ankette evi paylaşanlar arasında 'ev gündelik ihtiyaçlarımı karşılayacak

yeterlilikte bir mekandır' (10) cevabının sıklığıdır. Ancak bu kişilerin görüşme sorularına 'uzuv, dinlenen yer, sığınak, yuva' gibi farklı ve evle kurulan daha derin bir ilişkinin habercisi olabilecek yanıtlar vermeleri, mevcut durumdaki ev deneyimleri ile ideallerindeki arasında fark olduğunu düşündürmektedir.

Konut iç mekanıyla ilgili katılımcıların yer tanımlarını daha iyi algılayabilmek için foto-görüşme sırasında en iyi ve en tedirgin hissettikleri yerlerin fotoğraflarını çekmeleri istenmiştir. Çekilen fotoğrafların ve bu fotoğraflar üzerine katılımcıların yaptıkları açıklamaların analizleri sonucunda, kullanılmayan balkonlar ile tanımlı bir işlevi olmayan genellikle fazlalıkların durduğu odaların hanehalkı üyelerinde tedirginlik yarattığı söylenebilir. Özellikle evi paylaşanlar açısından doğrudan salona açılan, bir ara mekana (antre-hol) açılmayan giriş mekanları da tedirginlik yaratmaktadır (Bkz. Ek E.13 ve Ek E.14). Dolayısıyla temel olarak işlevsizlik ve mahremiyete yönelik sıkıntılar mekan algısına ve yer tanımına yönelik olumsuz faktörler olarak öne çıkmaktadır (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11 : Foto-görüşme kodlarının frekans dağılımı.

1. Soru (değiştirmek istenen yer)		2. Soru (en iyi hissedilen yer)		3.Soru (tedirgin hissedilen yer)	
	Frekans		Frekans		Frekans
estetik	14	en çok vakit geç yer	9	işlev	7
boyut	9	mahremiyet	8	mahremiyet	7
işlev +çok amaçlı kul.	5	aidiyet	7	estetik	6
mahremiyet	3	ısı	3	boyut	6
rutubet	2	keyif+rahatlama	3	duygusal	2
tasarım	2	duygusal	3	tesisat	1
		paylaşım+sosyalleşme	2	koku	1
		manzara	2	tehlike	1
		tasarım	1	ısı (karanlık)	1
		çok amaçlı kull	1	yükseklik	1
		anılar	1	havasızlık	1
				kıyas	1
				konum	1

En iyi hissedilen mekanlar değerlendirildiğinde, yalnız yaşayanlar ve çift gelirlili çocuksuz aile üyeleri açısından salon ön plandadır. Yalnız yaşayanlar açısından elbette odanın (yatak odasının) mahremiyet açısından özel bir durumu yoktur. Salon ise her türlü aktiviteyi gerçekleştirebilecekleri bir özgürlük alanıdır. Çift gelirlili çocuksuz aileler için de yatak odası, evi paylaşanlar ve tek ebeveynler için taşıdığı 'özel/mahrem alan' ya da 'yalnız kalma mekanı' olma özelliğini taşımaz. Oysa evi paylaşan hanehalkı üyeleri açısından oda yalnız kalabilecekleri, sınırları daha az

geçirgen bir mahremiyet bölgesidir. Nitekim evi paylaşanların cevaplarına bakıldığında en iyi hissedilen yer olarak oda (hanehalkı üyelerinin odaları) ile salon arasında tam bir dengeden söz edilebilir. Salon cevabı verenlerin genelde ev arkadaşları ile paylaşımdan keyif aldıkları ve salonda çok vakit geçirdikleri ya da kendilerini ait hissettikleri bir köşe ya da donatıyı fotoğrafladıkları görülmüştür. Bu noktada yine mahremiyet, ilişkiler (sosyalleşme), aktiviteler, hatıralar ‘yer’e yüklenen olumlu anlamların belirleyicileri olarak ön plandadır.

Araştırmanın bağlamsal çerçevesini oluşturan üç temel kategoriden biri olan yer tanımları, tıpkı aktiviteler ve ilişkiler gibi bölüm 8.2.’de ele alınacak olan 5 temel kavram üzerinden detaylı olarak irdelenecektir. Özellikle İstanbul ve semt ölçeklerinde ağırlıklı olarak aidiyet (Bkz. bölüm 8.2.1) üzerinden sorgulanmıştır.

Aktiviteler:

Araştırma kapsamında tüm ölçeklerdeki aktivite desenleri de ortaya konmuştur. Bu amaçla İstanbul ve semt ölçeklerinde çoktan seçmeli anket soruları sorulmuş, konut ölçeğinde ise hanehalklarının yalnız ve birlikte gerçekleştirdikleri aktiviteler görüşme soruları ile belirlenmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki çizelgelerden hanehalkı üyelerinin tüm ölçeklerdeki aktivite desenleri hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Çizelge 5.12’ye göre İstanbul’daki aktivite desenleri değerlendirildiğinde;

Çizelge 5.12 : Örneklemin İstanbul’daki aktivite desenleri.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30			
	(Yalnız Yaşayan)					(Tek Ebeveyn)					(Çift Gelirli Çocuksuz Aile)					(Evi Paylaşan)																	
Tiyatroya gitmek													x																				
Sinemaya gitmek	x	x			x	x	x		x	x			x	x	x	x	x	x		x		x	x	x		x	x	x	x	x	x		
Konserlere gitmek	x	x	x				x										x				x	x								x	x	x	
Büyük alışveriş merkezlerini dolaşmak				x		x					x	x		x	x		x						x	x							x		
Semt pazarlarını dolaşmak										x																					x	x	
Yemeğe çıkmak	x	x	x		x	x	x		x				x	x	x	x	x	x		x		x	x	x	x						x	x	
Sosyal kulüp etkinliklerine katılmak																								x									
Spor yapmak			x				x			x												x	x	x						x	x		
Kenti dolaşmak, yürüyüşler yapmak	x	x	x			x	x	x	x	x			x		x	x						x	x	x							x	x	x

Kent ölçeğinde sırasıyla en sık yapılan aktiviteler:

Sinemaya gitmek (f:22)

Yemeğe gitmek (f:20)

Kenti dolaşmak, yürüyüşler yapmak (f:17)

Kent ölçeğinde sırasıyla en az yapılan aktiviteler

Tiyatroya gitmek (f:1)

Sosyal kulüp etkinliklerine katılmak (f:2)

olarak ortaya çıkmıştır. Bu ölçekte hanehalkı türlerinin aktivite desenleri arasında ciddi bir farklılık okunmamaktadır.

Çizelge 5.13 örneklemini oluşturan hanehalkı üyelerinin buldukları semtteki aktivite desenlerini göstermektedir.

Çizelge 5.13 : Örneklemin buldukları semtteki aktivite desenleri.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	(Yalnız Yaşayan)					(Tek Ebeveyn)					(Çift Gelirli Çocuksuz Aile)										(Evi Paylaşan)										
Marketten Alışveriş Yapmak		x	x		x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					x	x	x
Semt Pazarlarından Alışveriş Yapmak						x	x		x																						
Tiyatroya, sinemaya gitmek	x					x	x						x	x																	
Eş dost akrabalarla görüşmek	x			x					x	x									x	x											
Yürüyüşe çıkmak		x	x	x	x	x				x	x		x		x	x						x	x		x	x					
Çay bahçesine gitmek			x								x	x																			

Semt ölçeğinde sırasıyla en sık yapılan aktiviteler

Marketten alışveriş yapmak (f:22)

Yürüyüşe çıkmak (f:17)

Semt ölçeğinde sırasıyla en az yapılan aktiviteler

Semt pazarlarından alışveriş yapmak (f:1)

Farklı hanehalkı türlerinin semt (konut yaşam çevresi) ölçeğindeki aktivite desenleri de benzerlik göstermektedir.

Konut mekanındaki aktiviteler yalnız ve hanehalkı üyelerinin birlikte gerçekleştirdiği aktiviteler olarak ikiye ayrılmıştır. Öncelikle çizelge 5.14'e göre konutta yalnız gerçekleştirilen aktiviteler değerlendirilecektir.

Çizelge 5.14 : Konut mekanında yalnız gerçekleştirilen aktiviteler.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	(Yalnız Yaşayan)					(Tek Ebeveyn)					(Çift Gelirli Çocuksuz Aile)										(Evi Paylaşan)										
Bilgisayar (internet/evden çalışma)		x		x	x			x			x	x	x			x		x		x		x									
(Kitap-Dergi vb) Okumak	x	x		x				x		x				x																	
Temizlik (Ev işi)	x							x	x	x				x			x														
DVD (film) İzlemek					x			x					x		x																
TV	x			x							x	x																			
Hobi			x			x				x				x																	
Müzik (dinlemek-enstr çalmak)				x				x	x				x																		
Yemek yapma	x									x				x																	
Misafir Ağırlama									x		x																				
Dinlenme		x																													
Telefonda Konuşma	x																														
Evcil Hayvanla İlgilenme	x																														

Konutta yalnız gerçekleştirilen aktiviteler arasında ilk sırayı bilgisayar başında gerçekleştirilen (çalışma, internete girme, internet üzerinden sohbet vb.) aktiviteler almıştır (f:16). Bu durum günümüz (alternatif) hanehalklarının hayatlarında bilgisayarın rolü ve kapladığı alan bağlamında önemlidir. Çok amaçlı bir aygıt olarak bilgisayar, domestik alanda mekansal ve zamansal açıdan en görünür aktivite

merkezine dönüşmüştür. Kitap- dergi okumak, ev işleri hatta DVD ya da tv seyretmek bile bilgisayar yanında ikinci planda kalmışlardır. Elbette görüşmeler sırasında bireyler konut mekanında gerçekleştirdikleri tüm aktiviteleri dile getirmemiş olabilirler ama ilk vurgu yaptıkları aktivitelerin en çok yaptıkları ve önemli buldukları aktiviteler oldukları düşünülmektedir.

Sadece iki hanede (2-3) televizyon olmadığı gözlenmiştir. Bunların ikisi de yalnız yaşayan kadın hanehalklarıdır ve televizyonun vakitlerini çaldığını düşünmektedirler.

“2002 sonları gibiydi yani yaklaşık 4 senedir rahat...şöyle bi karar oldu aslında 2 tv. vardı bende bi tanesini bi arkadaşımın ihtiyacı vardı ona vermiştim. İkisini aynı anda zaten izleyemem diye. Kala kala bi tv kalmıştı sonra baktım televizyona da çok ihtiyaç duymuyorum izlediğimde de anlamsız vakit harcıyorum yani çok vaktimi çalan bi şey olmaya başladı hayatımda. Onu da yine yardımcıma verdim onun ihtiyacı vardı. Ondan sonra da almak istemedim. Yani çok büyük bi boşluk duymadım.” 2 (YY)

Yine görüşme yapılan hanelerden ikisinde (3-6) hobiler için özel mekan (hobi odası ve mutfağın bir bölümü) tahsis edilmiştir. Yalnız ya da çocuklarıyla yaşayan kadınların ev içinde ya da dışında hobi edinmeye ve bunlara vakit ayırmaya daha istekli oldukları gözlenmiştir (2-3-6.)

“En çok bi şeyleri tamir ediyim düzeltiyim diyip dağıtarak (vakit) geçiriyorum☺ genelde hobilerimle uğraşıyorum. Yani artık onlara hobi diyelim. Yani bir şeyleri tamir etmek güzelleştirmeye çalışmak sehpa, masa gibi böyle çok basit marangozluk işleri. Örgü ama örgü dediğim genel de dört köşe şeyler...şey değil de. Şimdi bi de minik bi dikiş makinesi aldım dikiş sektörüne el atıcam hepsini yapıcım. Bahçede çiçeklerle işte kah yetiştirmek kah öldürmek şeklinde başka ne yapıyoruz ya bayağı bir şey yapıyorum” 3 (YY)

Konut mekanında hanehalkı üyelerinin birlikte gerçekleştirdikleri aktivitelere bakıldığında (Çizelge 5.15) diğer ölçeklerden farklı olarak hanehalkı türleri arasında bir farklılık görülür. Evi paylaşanlarda sohbet etmek neredeyse istisnasız gerçekleşen bir aktivitedir. Çift gelirli çocuksuz ailelerde TV seyretmek, tek ebeveynlerde ise çocukları ile oyun oynamak en sık gerçekleşen aktiviteler olarak ortaya çıkar.

Çizelge 5.15 : Konut mekanında birlikte gerçekleştirilen aktiviteler.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	(Yalnız Yaşayan)					(Tek Ebeveyn)					(Çift Gelirli Çocuksuz Aile)										(Evi Paylaşan)										
Sohbet etmek																															
DVD (Film) İzlemek																															
TV seyretmek																															
Yemek yapmak-yemek																															
Oyun oynamak (tavla-kağıt-vb)																															
Hobi																															
Ev işi																															
İçki/çay/kahve içmek																															
Müzik																															
İnternet (oyun)																															
Evcil Hayvanla İlgilenme																															
Ders Çalışma																															

İlişkiler:

Bu kategorideki değerlendirmeler tüm ölçeklerde görüşme metinlerinin içerik analizi sonucu ortaya konan temalar üzerinden yapılmıştır. Çizelge 5.16'da 'ilişkiler'le ilgili temalar görülmektedir.

Çizelge 5.16 :İlişkiler kategorisindeki temalar.

İLİŞKİLER				Temalar	Frekans				
Tema no	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				Hanehalkı türü bireyin metropolle ve konut yakın çevresi ile kurduğu ilişkilerde belirleyicidir.	6	5	0	6	17
2				Metropol yaşamı ile gelen hız ve hareket bireylerin metropolle kurduğu ilişkiyi hem olumsuz hem de olumlu yönde etkiler	2	1	1	2	6
3				Doğum yeri (İstanbul'da doğmak ya da sonradan gelmek) bireylerin İstanbul'daki ilişki örüntüleri üzerine değerlendirmelerini ve beklentilerini önemli ölçüde etkilemektedir.	1	0	2	3	6
4				Metropol ölçeğinde iletişimdeki teknolojik gelişmelere mesafelerin uzaklığı ve zamansızlık unsuru eklendiğinde ilişkiler artık telefon ve internet üzerinden sürdürülebilir hale gelmektedir.	2	1	1	1	5
5				Ekonomik düzen (kapitalist sistem), sistemin işleyişi ve ve işleyişten duyulan korku iletişimsizliği körüklemektedir.	0	0	1	1	2
6				Metropolde eksikliği hissedilen ilişki örüntüleri daha küçük ölçekte semtlerde aranmaktadır. Bu bağlamda (evi paylaşanlar hariç tüm hanehalkları için) mahalle kültürü ve esnafla kurulan ilişkiler önemlidir.	2	1	1	2	6
7				Paylaşım ihtiyacı evi paylaşan hanehalklarının oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir faktördür bu bağlamda salon evi paylaşanlar için ortak paylaşım alanı olarak özel bir önem taşır	0	0	1	7	8
8				Evcil hayvan beslemek hanehalkı üyelerinin duygusal ihtiyaçlarına cevap vermekte (sıcaklık, neşe, çocuk yerine koyma vb.) hatta başka insanlarla tanışma fırsatı yaratmaktadır.	2+1*	0	1	0	3

*Gözlem

Tema İLSK/1(İs+Se) Hanehalkı türü bireyin metropolle ve konut yakın çevresi ile kurduğu ilişkilerde belirleyicidir.

Tema İLSK/1.a(İs) Hanehalkı türü (özellikle tek ebeveynler açısından) bireyin metropolle kurduğu ilişkide belirleyici olabilmektedir. (2-6-7-9) Genel olarak görüşmeler sırasında İstanbul'daki ilişkilerin yüzeyselliğine ve olumsuz yönlerine yapılan vurgunun aksine ya da buna rağmen özellikle tek ebeveynlerin (kadın) bu durumdan şikayetçi olmayıp uyum sağladıkları görülmüştür.

"İstanbul ne kadar zor bir şehir aman da ne kadar metropol diye yaklaşmak yerine ben İstanbul'un bi metropol olduğunu ve metropolün de birtakım kurallarının olduğunu baştan kabul ederek İstanbul'a geldim. İstanbul beni yormuyor şu anda üzmüyor sıkılmıyor da çünkü İstanbul'un şartlarının bu olduğunu biliyorum ve bu şartlara ben kendim uyum sağlamak üzere şartlandığım için aramızda hiçbir geçimsizlik yok İstanbul'la gayet iyi geçiniyoruz şu anda. Tabi ki olacak çünkü bin yıllardır İstanbul bir metropol hep kendi koşullarını yaratmış hep kendi koşullarını dikte etmiş normal metropollerin New York'ta da yaşasak buna benzer şeyler yaşayacaktık onun için benim İstanbul'la bi alıp veremediğim yok şehir olarak yani ben ona uyum sağlamaya çalışıyorum açıkçası." 6 (TE)

Tema İLSK/1.b(Se) Hanehalkı türü (özellikle evi paylaşanlar, yalnız yaşayanlar ve tek ebeveynler açısından) konut yakın çevresi ile ilişki/iletişim kurmada belirleyicidir.

Evi paylaşanlar genelde yaşam biçimlerinin çevrelerince yadırgandığını düşünmekte ya da yargılanacaklarından, gözetleneceklerinden korkarak yakın çevreleri ile ilişki kurmamayı tercih etmektedirler (21-24-25-26-30-4).

“Şöyle söylüyüm arkadaşların evinde kalırken bir ara geçici olarak birkaç ay Reşitpaşa’da biriyle beraber kalmıştım mesela Reşitpaşa’da rahatsız oldum. Çünkü kadınlar kapının önünde oturuyorlardı. Biz arkadaşlarımızla giriyorduk çıkıyorduk falan tuhaf tuhaf bakıyorlardı bize. Ya bu evde kim kalıyor gibi falan. Burada da (Harbiye) rahatsız oluyoruz.” 25 (EP)

- Mahalle esnafının varlığı da bu bağlamda bir gözetleme mekanizması olarak algılanmakta ve rahatsızlık yaratmaktadır.

“...Esnaf da olmadığı için etrafta... bu tür şeylere dikkat ediyorum mesela bazı semtler vardır herkes birbirini tanır ve esnafın olduğu yerden geçersiniz bu hoş bir şey değildir benim yaşantım için.” 26 (EP)

Bu durumun, evi paylaşanlar için semt ölçeğinde mahremiyetin önemini ortaya koyduğu düşünülmektedir.

- Yaşam biçimlerine müdahale olacağını varsayan ev paylaşan gençlerin, müdahale olmaması durumuna da şaşırdukları görülmektedir.

“Semtimiz burası çok bariz bir aile semti muhafazakar olduğu da muhakkak şey olarak zaten çok şey bir havası da var türbelerin ve mezarların çok fazla bulunması ki ben kuşkuluyorum bu evi de kazsak alttan bir yerden mutlaka çıkar yani. O çok yansımış durumda buraya yani ama çok enteresan bir şekilde insanlar meraklı değil yani ...çok tecrübeliyim ev konusunda Eskişehir’de olsun İstanbul’da olsun 9. evim ve ilk defa bu kadar az meraklı olan insanların, bu kadar kendi halinde olan insanların olduğu bir yerde yaşıyorum çok garibime gitti. Çok garip çünkü şeyden de kaynaklanıyor yani burada çok lümpen hava yok burada. Açıkçası biraz daha oturmuşluk var. Daha ....bana biraz daha insanlar daha medeni geliyor çok garip yani insanlara bunu anlatamıyorum ama sandığımdan çok şey çıktı daha oturmuş. İnsanların birbirine çok karışmadığı çok müdahale etmediği bir yer olarak karşımıza çıktı.” 29(EP)

- Ancak toplumda hala yalnız yaşayanlara ya da evi paylaşan arkadaşlara yönelik ön yargılar olduğu da gözardı edilemez. Eskiden aile deneyimi yaşamış bir erkek yalnız ebeveyn bu konuda şunları söylemiştir:

“Etrafta aile olması tercihtir. Ben aile olmasını tercih ederim. Yalnız yaşayan insanlar şunu söylüyüm hep problemdir doğru düzgün bir şey olmaz çünkü neden problemdir onun yanına gelen giden insanlar farklıdır, onun aile yaşantısı farklıdır, düzeni farklıdır. Hangi saatte ne yapacağını bilemezsiniz. Daima çekinirim yalnız yaşayan insanlarla ilk başta kolay kolay bir samimiyet kurmam. Bir müddet beklerim. Tartarım eğer hakaten kafama uygun bana zarar vermiycek birisiyse o zaman.” 10 (TE)

Yalnız yaşayanların bu yaşam biçimi deneyimi boyunca bir biçimde yakın çevrelerindekiyle (komşuları, önceden tanıdıkları arkadaşları ya da akrabaları) ilişki kurup destek aldıkları; paylaşım diğer hanehalkı türlerine göre daha fazla önem verdikleri düşünülmektedir (1-2-3-4-5).

“Şimdi benim yalnızlık duygumu azaltan iki komşum vardı. Biri gitti yani her gün görüyorduk birbirimizi giden komşumla. O benim her açıdan dengim bi insan. Yaş, sosyal o tv de çalışıyor trt de çocukluktan itibaren tanıdığım kafa olarak her şey olarak gitti. Ama yan komşum hiç kavga dengim insanlar değil çok farklıyız sosyal olarak ama iyi insanlar ve en ufak bi iki gün sesim çıkmasa kapımı vurup iyi misin derler mutlaka camdan her gün bi kere vururlar ne yaptın ne ettin derler birbirimize bi şeyler veririz. Ben eve geç kalırsam kedilerin miyavlamasını duyup kapıyı açıp kedilere yemek veririler .....Dolayısıyla kapım çalınıyor onlar beni her gün kapımı ya da penceremi tıklatarak ben de onlara uğrayıp beni merak ederler ya da siz nasıl oldunuz diye birbirimize yiyecek vererek yan komşumla böyle bi diyalogumuz var..... Bana yetiyor zaten Mahir Bey’le Hülya Hanım olmasa çok yalnızlık çekerim. Onlar bana güven veriyorlar.” 1 (YY)

- Yalnız yaşamının en belli başlı problemlerinden birisi anında paylaşım imkanının olmaması olarak dile getirilmiştir (5-6).

“(Yalnız yaşamın zorlukları) var tabi ki var. Yani paylaşım imkanı bulamamak. Çok enteresan bi gelişme olduğunda çok enteresan bir haber aldığınızda bunu telefonla birisini arayarak, birisiyle buluşarak ya da birisini eve çağırarak değil o anda o saniyede yaşayabilmek ancak evin içerisindeki biriyle mümkün. Kötü ya da iyi bir haberi.” 5 (YY)

Tek ebeveynler daha çok kendilerine ve çocuklarına zaman ayırmayı tercih etmekte ve komşuluk ilişkilerini bir nevi zaman kaybı olarak algılamaktadır. Ancak çocukları için ya da onlar için destek almak amacıyla komşularıyla iletişim içerisinde oldukları gözlenmiştir (6-8-9).

‘ Yani benim için komşu canım işte gönlü kalmasın diye gidip oturacağım bir insan değil çünkü artık benim de ev içinde geçirdiğim zaman çok sınırlı ve değerli olduğu için.’ 6(TE)

Tema İLŞK/2(İs) Metropol yaşamı ile gelen hız ve hareket bireylerin metropolle kurduğu ilişkiyi hem olumsuz hem de olumlu yönde etkiler

Tema İLŞK/2.a(İs) Metropol yaşamının getirdiği hız ve hareket bireyleri yabancılaştırmakta, yalnızlaştırmakta ve ilişkileri yüzeyselleştirmektedir. (2-6-14-22)

“İnsanlar arası ilişkilerde çok fazla yüzeysellik olduğunu düşünüyorum. İnsanların yaşam şekilleri çok hızlandı yani her şey çok hızlı ilerliyor. Gerçekten

insanların en derinde samimi olan şeye ulaşmaları kolay olmamaya başladı. Arkadaşlıklarda artık bazı etkinliklerde bulunmak kadar yüzeyselleşti. Beraber bir yere gitmek birlikte bir sinemaya bir konsere gitmek iki tek atmak gibi oldu ama en verimli insanların hissiyatı çok böyle baskılandı. Birlikte olmak amaç da olsa artık o derinde olan duygusal kısmımızı çok içe ittiğimizi çok paylaşmadığımızı hissediyorum.” 14(ÇGÇA)

Tema İLŞK/2.a(İs) Metropollerdeki hız ve hareket bir yandan yabancılaşma ve yalnızlaşmaya neden olurken öte yandan özellikle gençler açısından cezbedici bir özellik olarak algılanmaktadır (5-26).

“İstanbul’u seviyorum ya bulmak istediğiniz her şey İstanbul’da var. Bir de hareketi seviyorum yani hareket de metropol sanırım ben metropol çocuğuyum yani gidip de bir şehirde sessiz olmayan bi şekilde? Zaman geçirmem çok zor oluyor yani. Orda zaman geçmiyor. Burda vaktin çok hızlı geçtiğini düşünüyorum istediğim her şeyi anında bulabileceğimi düşünüyorum. Kitap istersem kitabımı bulurum sinemaya gitmek istersem en vizyona giren filmlere ilk ben gidiyorum. Konser olursa o konsere ilk ben gidiyorum. Tiyatroya..ilk o şeye ben gidiyorum.” 26(EP)

Tema İLŞK/3(İs) Doğum yeri (İstanbul’da, diğer kentlerde ya da taşrada doğmuş olmak) bireylerin İstanbul’daki ilişki örüntüleri üzerine değerlendirmelerini ve beklentilerini önemli ölçüde etkilemektedir. (4-11-13-22-27-30). Örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinden taşrada, küçük şehirlerde doğup büyüyen ya da bir süre yaşayanların geçmiş deneyimleriyle kıyaslama yaparak değerlendirmelerde buldukları görülmüştür. Bu değerlendirmelerde kıyaslanan unsurlar arasında

Mesafelerin uzunluğu ve zamansızlık

Paylaşım sıkıntısı –iletişim eksikliği

Güvensizlik hissi

ilk sıralardadır.

“Samsun’la kıyaslayacak olursam daha yüzeysel ve daha kısa süreli ilişkiler kuruyorum. Gerçekten uzun süreli olarak görüştüğüm çok az insan var çünkü İstanbul’da dışarıda çok yani bi yerden bi yere ulaşmak için çok fazla zaman harcıyorum ve o benim evde bulunma süremi ya da arkadaşlarımla bulunma süremi kısaltıyor biraz ve zaten insanda bi bıkkınlığa neden oluyor ve çoğunlukla onlarla görüşmeyi tercih etmiyorum.” 11(ÇGÇA)

“İstanbul’da insanlar arasında ben iletişim olduğunu düşünmüyorum yani şey kendi insanları tanıdıkları arasında dönen bir iletişim var bunun haricinde birbirini tanımayan insanların birbiriyle (iletişiminin) çok da sağlıklı olduğunu düşünmüyorum hatta İstanbul benim için açık hava tımarhanesi .....kimseye güvenmiyorum dediğim gibi ben İzmir’deyken güvenirdik İzmir’deyken biz evimizi kitlemezdik veyahutta anahtar üzerinde komşuya giderdik burada öyle bir şey yok.” 30(EP)

Tema İLŞK/4(İs) Metropol ölçeğinde, iletişimdeki teknolojik gelişmelere mesafelerin uzaklığı ve zamansızlık unsuru eklendiğinde ilişkiler artık telefon ve internet üzerinden sürdürülebilir hale gelmektedir (1-5-8-18-27).

“Hani evin içinde çok yalnızlık....bazen onu da hissediyorum kötüyse eğer psikolojim. Konuşkan bi insanım. O zaman mesela çok telefon kullanıyorum.” 1 (YY)

“Daha çok artık herkes arkadaşlıklarını internet üzerinden msn üzerinden yürütmeye başladı. Çünkü zaman son derece kısıtlı. İnsanlar zamanlarının büyük kısmını yolda trafikte geçiriyor o nedenle de kendisine yakın olan çevredeki arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih ediyor ister istemez.” 5 (YY)

- İletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi metropollerde geçmişteki ev-işyeri birlikteliğine geri dönüşün de habercisi gibi görülebilir. Ancak bu sefer kişi evinin altındaki dükkan ya da atölyesinde müşteriyle iletişim kurarak üretmek yerine evinin bir odasını hatta bazen bir odanın köşesini işyeri olarak kullanmakta ve gün içinde kimseyle karşılaşmadan bilgisayar başında çalışmaktadır. İnsanlarla kuracağı iletişim de kaçınılmaz olarak internet üzerinden olacaktır.

“Msn....yani. Benim özellikle son 1.5 senedir evden çalışmam sebebiyle çok bir iletişimim yok açıkçası anti-sosyalliğe doğru hızla ilerliyorum o yüzden zaten bir işe giriyorum. Onun dışında eğlenmek için toplanılmadığı zaman genelde çok içerikli verimli bir iletişim olduğunu düşünmüyorum. Sadece benimki iş iletişimi şu an başka bir iletişimim yok o yüzden biraz tarafsız kalıyorum bu konuda.” 18 (ÇGÇA)

Tema İLŞK/5(İs) Ekonomik düzen (kapitalist sistem), sistemin işleyişi ve işleyişten duyulan korku iletişimsizliği körüklemektedir. (12-30)

“Dışarıyı çok boğuyor beni. İnsanlar sürekli olarak biliyorum da yani hep bi şeyler kazanmak hep bi şeyler kopartabilmek...Bu uğurda da önüne gelebilecek bi engeli dümdüz edebilecek bi şey var bi dayatma var yani insanlara bu verilmiş durumda..... O yüzden sevmiyorum İstanbul'u. Bu ilişkiler de sürekli birbirini çoğaltıyor. Etki tepki yani birisi senin canını yakınca sen de onun canını yakmaya veya ona gücün yetmiyorsa başka birinin canını ama sonuçta çarkı bu şekilde kuruyor yani sistem.” 12 (ÇGÇA)

Tema İLŞK/6(Se) Metropolde eksikliği hissedilen ilişki örüntüleri daha küçük ölçekte semtlerde aranmaktadır. Bu bağlamda (evi paylaşanlar hariç tüm hanehalkları için) mahalle kültürü ve esnafla kurulan ilişkiler önemlidir (1-3-7-13-19-20).

“Cihangir'i çok sevdim burada da çünkü artık bir mahalle hayatı var. Hatta pek çok yerde olmayan İstanbul'da bir mahalle hayatı var. İşte kendi kasabım kendi manavım işte marketteki insanları hepsini tanıyorum sokaktaki insanların çoğunu tanıyorum biliyorum” 13(ÇGÇA)

Görüşmeler sırasında evi paylaşan tüm hanehalklarının üyelerinin birbirleri ile çok iyi anlaştıkları, iletişimlerinin çok kuvvetli olduğu gözlenmiştir. Hanehalkı üyeleri de bu gözlemi doğrular nitelikte ifadelerde bulunmuşlardır:

“Biz karı koca değiliz sevgilimle oturmuyorum ama ev arkadaşım benim ailemin fertlerinden biri gibi artık ona çok alıştım çok benimsedim.” 21 (EP)

Bu olumlu ilişki mevcut paylaşımın geçiciliğinden korku duyulmasına neden olmaktadır [Bkz. Tema GEÇ/4(Ko)]. Çalışmanın genel çerçevesi içerisinde kavramlar arasında bir ağ örgüsü ilişkisi olduğu söylenebilir. Bir kavram ya da durum diğerinin nedeni ya da sonucu olabilmektedir. Bunları birbirinden ayırmak oldukça güç olmakla birlikte, rahat takip edilebilirlik açısından bulgular en uygun görüldükleri kavramın altında sunulmuşlardır.

Tema İLŞK/7(Ko) Paylaşım ihtiyacı evi paylaşan hanehalklarının oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir faktördür bu bağlamda salon evi paylaşanlar için ortak paylaşım alanı olarak özel bir önem taşır.

Tema İLŞK/7.a(Ko) Evi paylaşmanın tetikleyicisi ekonomik koşullar olmakla birlikte Heath ve Kenyon'ın (2001) araştırmasının sonuçlarını destekleyici biçimde paylaşım ihtiyacının da bu hanehalklarının oluşumunda ve devamında belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir (21-22-27-28). Evi paylaşan hanehalkı üyelerinden bazıları boş eve girmemek (eve anahtarla girmemek) ya da birlikte yemek yemek gibi paylaşımın olumlu yönlerini vurgulamışlardır.

“Beni en çok mutlu eden şey şu ne olursa olsun eve geldiğinizde evinizde size kapıyı açan biri olması veya sizden sonra birinin eve geleceğini bilmek. Yemeği yalnız yememek bir problem olduğunda ya da anlatacak bir şey olduğunda ya da mutlu eden heyecanlandırıcı bir şey olduğunda dinleyecek biri olduğunu bilmek sizinle aynı mekanda olması hayatı daha kolaylaştırıyor ya da yükünü taşımayı kolaylaştırıyor bu anlamda ben de şanslıyım. İyi ve paylaşımcı bir ev arkadaşım var beni anlayabilen bir ev arkadaşım var o yüzden ben tek olmaksızın 2 kişi olmaktan dolayı mutluyum.” 21 (EP)

Tema İLŞK/7.b(Ko) Bu bağlamda salon özellikle evi paylaşanlar için ortak paylaşım alanı olarak özel bir önem taşımaktadır. Evin en sosyal mekanı sizin için hangisidir sorusuna istisnasız tüm hanehalkı üyeleri salon yanıtını vermiştir. Salonla birlikte 3 kişi mutfak (2 YY, 1ÇGÇA) 1 kişi de bahçeyi (ÇGÇA) evin en sosyal mekanları olarak belirtmişlerdir. Ancak salonun diğer hanehalkı üyeleri ile iletişim ve paylaşım açısından önemini vurgulayanlar evi paylaşanlar arasından çıkmıştır (12-22-29-30).

“Salon yani tv, müzik seti, film izlememiz her şey...bizim kendi aramızdaki iletişim hem de dışarıyla olan iletişimimiz salonda. Burası iletişim üssü gibi aynı zamanda.” 30 (EP)

Tema İLŞK/8(Ko) Evcil hayvan beslemek bazı hanehalkı üyelerinin duygusal ihtiyaçlarına cevap vermekte (sıcaklık, neşe, çocuk yerine koyma vs) hatta başka insanlarla tanışma fırsatı yaratmaktadır.

“Tılsım (kedi) aslında bu evin birinci üyesi ben onunla bu evi paylaşıyorum. Tılsım 1.5 senedir hazıranda 2 senedir hayatımda olacak. Ev daha sıcak ya. Öncelik şu an tılsımın ona göre planlarımı kuruyorum dersem doğru olur yalan olmaz. Hiç çocuğum olmadı ama ben onu çocuk gibi görüyorum. Çocuk olsa herhalde bu kadar özenirdim.” 2 (YY)

“Arkadaş olmak denemez ama Sonya dolayısıyla çok insanla tanışıyoruz. Sonya'nın arkadaşlarının sahipleri de bizim sokak arkadaşlarımız oluyorlar.” 13 (ÇGÇA)

Görüşmelere başlarken önceden tahmin edilemeyen bir durumla karşılaşmıştır. Görüşme yapılan tüm yalnız yaşayan kadın hanehalklarının (1-2-3) evlerinde kedi ya da köpek besledikleri görülmüştür. Görüşme yapılan 20 haneden 8 tanesinde ev hayvanı olmakla birlikte bu hanelerden yalnızca 2'si ÇGÇA, 6 tanesi kadınların yaşadığı hanelerdir. (3 YY, 2 TE, 1 EP). Bu durum kadınların ev hayvanı beslemeye erkeklere nazaran daha meyilli olduğu izlenimini vermektedir.

5.5.2 Araştırma sorunsallarının üzerinden değerlendirildiği 5 temel kavram ile ilgili temalar

Araştırmanın çok katmanlı oluşu verilerin bir araya getirilip sunulmasında bazı tereddütlere yol açmış, sonunda ölçek ve hanehalkı türlerine yönelik farklılaşmaların insanın yapıları çevre ile etkileşimine dair önerilen bağlamsal çerçevede yer alan, görüşme sorularının da hazırlanmasına temel oluşturan ve kodlama sırasında belirginleşen temel kavramlar (aidiyet, mahremiyet, esneklik, geçirgenlik, geçicilik) üzerinden sunulmasına karar verilmiştir.

5.5.2.1 Aidiyet

Aşağıdaki çizelgede aidiyet kavramıyla ilgili ortaya konan temalar görülmektedir.

Çizelge 5.17 : Aidiyetle ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				Tüm ölçeklerde bir yerde doğup büyüme veya orada uzun zaman geçirmek ya da tam tersi olarak sonradan gelmek, kısa süre yaşamak o yere aidiyeti (olumlu ve olumsuz) etkiler.	2	2	3	1	8
2				Aidiyetin tüm ölçeklerde (kent-semt ya da ev) bazı hanehalkı üyeleri tarafından mekanın fiziksel varlığına yönelik olmaktan çok soyut bir kavram olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır.	1	1	1	1	4
3				Hanehalkı üyesinin gelir düzeyi (sosyo-ekonomik durumu) ile oturlan semtin (muhitin) sosyal yapısı arasındaki çelişkiler aidiyeti etkiler	1	1	0	1	3
4				Araştırma kapsamında örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinin konut içerisinde kendilerini ait hissettikleri mekanlar büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte hanehalkı türünün aidiyeti bir dereceye kadar etkilediği söylenebilir.	0	2	0	7	9
5				Konut içerisinde özel bir mekana (çalışma ya da hobi odası gibi) sahip olmanın aidiyeti bir dereceye kadar etkilediği söylenebilir.	0	1	4	1	6
6				Mülkiyet durumu (kiracılık, evsahipliği, lojman) mekana aidiyeti etkileyen önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.	0	2	0	2	4
7				Konut kira olsa bile o eve ilk yerleşen (evi tutan) kişi olmak özellikle evi paylaşan arkadaşlar açısından aidiyeti güçlendirir, sonradan gelen olmanın bu anlamda olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.	0	0	0	3	3
8				Konut donatıları söz konusu olduğunda hanehalkı üyelerinin bağlı hissettikleri donatılar (mobilya ya da eşya) hatırası olanlardır.	1	2	4	1	8

Tema AID/1(İs+Se+Ko) Tüm ölçeklerde bir yerde doğup büyüme veya orada uzun zaman geçirmek ya da tam tersi olarak sonradan gelmek, kısa süre yaşamak o yere aidiyeti (olumlu ve olumsuz) etkiler (3-4-6-14-16-17-28).

Tema AID/1a(İs+Se+Ko) Doğup büyüme (bazı hanehalkı üyelerinin ifadesiyle köklenmek) ya da çok genç yaşlarda gelmek kenti ve/ya semti iyi tanımaya ve aidiyetin artmasına yol açmaktadır.

“Beni burada tutan şey herhalde köklerimiz burada olması aile demiyorum ama yani yaşadığınız, her attığınız adımda araba kullanırken bile ben ne kadar çok yerini biliyordum ben buranın. Birisi bana bir şey sorduğunda hemen kafamda oraya ilgili bir öngörü oluşuyor. Bugün Bağcılar dediğinizde oraya gittiğinizde nasıl olacağını oranın az çok bilip, Kadıköy dediğinizde neresi olduğunu bilmek gibi bir şey. Biliyor olmak o güven bana ait olması çok özel bir şey.” 14 (ÇGÇA)

- Ayrıca bir yerde doğup büyümenin, o yeri ve insanlarını iyi tanımının kişiye güç kazandırdığı ve hayatını kolaylaştırdığı ifade edilmiştir.

“İstanbul benim ben İstanbul’um yani ben Anadoluhisari’nde doğma büyümeyim e Kabataş Erkek Lisesi’nde okudum yani üniversiteyi burada okudum çevrem burada yani her yeri herkesi her semti didik didik biliyorum ve herkesi tanıyorum..... Bi de şöyle bir şey var şehirde birilerini tanımak güç oluyor yani senin için. Güçlü oluyorsun, halledemeyeceğin iş olmuyor. Başka bir kentte olsan ne biliyim sağlık problemin olsa bi tane doktora şans eseri gitmek zorundasın şansına ama burada öyle değil 50 tane doktor tanıyorsun arkadaşın senin sıra arkadaşın. Kabataş Erkek Lisesi’nde okuduğum için bizim bütün sınıftaki herkes bir yere geldi. O da büyük bir rahatlık veriyor.” 16 (ÇGÇA)

- Çocukluk mekanlarının ya da anılarının çağrışımı da bireyin aidiyetini etkileyen faktörlerden biridir.

“Burası Ataköy benim Ankara’da ailemle çocukluğumun geçtiği çocukluğumun, genç kızlığımın, üniversite yıllarımın geçtiği bir semte çok birebir benzeyen bir semt: Mebusevleri. Tandoğan meydanı mebus evleri vardır orda anıtkabirin. Düz, ağaç, yeşil bahçeler bu sakinlik o kadar çok benziyor ki ben o yüzden ilk geldiğimde babamın evine geldik gibi hissettim. Ah işte bizim oraya geldik diye.” 6 (TE)

Tema AID/1b(İs+Se+Ko) Tüm ölçeklerde (İstanbul-semt-konut) o yere sonradan gelmiş olmak, orada büyümek, çok yer değiştirmek -ya da az zaman geçirmek- aidiyeti azaltan faktörlerdendir (5-10-23).

“Yani sonuçta Anadolu’dan geldik. Kendimi buraya niye ait hissediyim yani öyle çok hani kendimi çok fazla böyle bi şey hissetmiyorum yani.” 3 (YY)

“Ben aslında hiçbir yere kendimi yüzde yüz ait hissetmiyorum. Çünkü o kadar çok çok yer değiştirdim ki bunların kimileri yurtdışı oldu falan benim için bir yere kendini ait hissetmenin şartı köşedeki bakkalın adıyla o semte gelen belediye otobüsünün numarasından ibaret eğer bunlar varsa ben o şehirde yaşayabiliyorum ama kendimi oraya ait mi hissediyorum?” 6 (TE)

“Burada ben 8 aydır falan buradayım bunun bir kısmını izinde geçirdim raporda geçirdim falan çok uzun süredir buranın bana sinmiş bir şeyi havası yok.” 4 (YY)

Tema AID/2(İs+Se+Ko) Aidiyetin tüm ölçeklerde (kent, semt ya da konut) bazı hanehalkı üyeleri tarafından mekanın fiziksel varlığına yönelik olmaktan çok soyut bir kavram olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır.

Bir başka bakış açısıyla kişinin evi neresi ise oraya ait hissetmesi aidiyetin sahiplikle ilgisi olduğunu da düşündürmektedir.

“Ama şöyle bir şey var yani bu ev başka bir ev de olsaydı evime ait hissedirdim. Evet evime ait hissetmek yani burası bir gecekondur da olabiliirdi ben gene oraya ait hissedirdim kendimi.” 9 (TE)

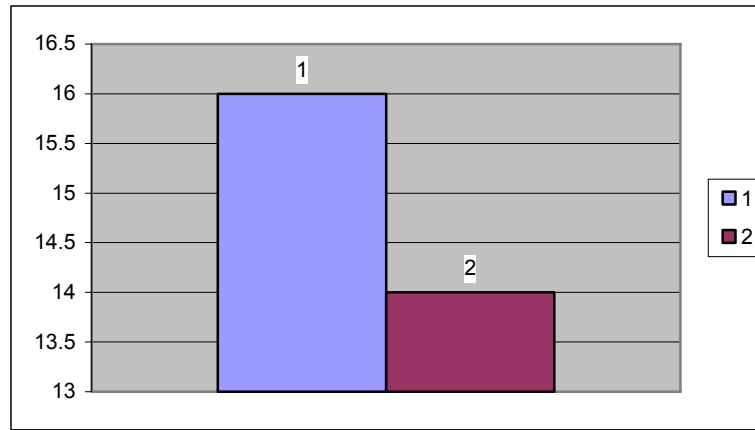
- Bazı hhü genel bir aidiyetsizlik duygusu içinde olup kente, semte, konuta hatta herhangi bir eşyaya dahi bağlanmak istemediklerini belirtmişlerdir

“Bence o yaşamı algılamayla falan ilgili bi şey iş de bunun içine giriyor ne biliyim aile hayatı da giriyor hepsini beraber aslında aidiyet bence tek başına gelen bir şey değil diye düşünüyorum. ....kendini mesleğine ait hissediyor musun olsa gene hissetmiyorum..... Ev için de aynı bi sistem komple bi paket o onun içine giren her şey dolayısıyla bi tarafta olmuş oluyor. ....ben birazcık da çok aidiyetle ilgili bi şeylerden uzak durmaya çalışıyorum. Sonuçta bu bi şekilde benim elimden gidebilir sonuçta bi şekilde bi maddesel bi ortam var burada depresyon olur o olur bu olur elimden gidebilir dolayısıyla çok sahiplenmek istemiyorum gittiğinde bi boşluk oluşturmasını istemediğim için. Varken kullanıyorum faydalanıyorum. Bağıllık kurmuyorum kurmamaya da çalışıyorum zaten.” 12 (ÇGÇA)

Tema AID/3(Se) Hanehalkı üyesinin gelir düzeyi (sosyo-ekonomik durumu) ile oturulan semtin (muhitin) gelir düzeyi ve sosyal yapısı arasındaki çelişkiler aidiyeti etkiler.

“Bu semtte (ileride) oturma şansım yok yani maddi imkanlarım buradan bir ev almayı, burada kirada oturmayı karşılayacak güçte değil.....Ben burada oturamam e ev almaya kalksan 200-250 bin dolardan aşağı ev yok burada şimdi sahip olamayacağım bir elmayı uzaktan seyretmenin bir anlamı yok, ya çıkıp koparmalıyım ya çekip gidip düşen bir elmayı bir yerden toplamalıyım.”
10 (TE)

Nitekim hanehalkı üyelerinin yaşadıkları çevrede gelir düzeyi çeşitliliğine çok da sıcak bakmadıkları anket sorularına verdikleri cevaplarda da görülmektedir (Şekil 5.11). 30 hanehalkı üyesinden 14’ü benzer gelir düzeyine sahip insanlarla aynı çevrede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir.

Yaşadığım çevrede	1	2
1- farklı gelir gruplarına mensup insanlar olmalı	16	53%
2- benzer gelir düzeyine sahip insanlar olmalı	14	47%

Şekil 5.11 : Hanehalkı üyelerinin yaşadıkları çevrede gelir grubuna yönelik tercihleri.

Semtin sosyal yapısı nedeniyle zihinlerde yarattığı imaj da aidiyeti etkilemektedir.

“Fatih deyince hani insanın aklına kapalı yobaz falan geliyor burası öyle değil. Yolda mesela mini etek giymiş bayanlar da görebiliyoruz ama çok kara çarşafly insanlar da oluyor. O yüzden bi anlamda ait hissetmiyorum çünkü o görüntü olarak Fatih daha farklı.” **23 (EP)**

Tema AID/4(Ko) Araştırma kapsamında örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinin konut içerisinde kendilerini ait hissettikleri mekanlar büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte hanehalkı türünün aidiyeti bir dereceye kadar etkilediği söylenebilir.

Tema AID/4a(Ko) Mekana aidiyet açısından en az çeşitliliğe evi paylaşanlar grubunda rastlanmıştır. Doğal olarak odaları evi paylaşan hanehalkı üyelerinin en

çok ait hissettikleri mekanlardır. 10 evi paylaşan hanehalkı üyesinden 6'sı oda cevabını vermiştir (21-23-25-26-28-29). 1 kişi de salon aynı zamanda odası olduğu için salon yanıtını vermiştir (30). Diğer üçü salon ya da salondaki özel bir yeri işaret etmişlerdir.

"Kendi odamı çünkü kendi odam ortak alan değil çünkü başkasıyla paylaşmadığım yer. Başkasıyla paylaştığımız yerde biraz daha dikkatli olmalıyız." 26 (EP)

"Şimdi bu ev tutulmuştu ben daha sonra İstanbul'da çalışmaya karar verdim. Geldiğimde yerleştiğim için dolayısıyla bir odam olmadı en son salondayım. O yüzden burayı (kendime ait hissediyorum)." 30 (EP)

Tema AID/4b(Ko) Yine tekrar eden bir durum olarak tek ebeveynlerin çocuklarının odası hariç konutun tamamını kendilerine ait hissetme eğiliminde olabilecekleri söylenebilir (7-9).

"Her yerini (kendime ait hissediyorum) oğlumun odası hariç" 9 (TE)

Tema AID/5(Ko) Konut içerisinde özel bir mekan (çalışma ya da hobi odası gibi) ya da mekan içinde özel bir köşeye (çalışma veya hobi için) sahip olmak aidiyeti etkilemektedir (6-11-14-18-20-27).

- Konut içerisinde özel bir çalışma ya da hobi odasına sahip olanların ve bu mekana kendilerini ait hissedendenlerin çoğunlukla ÇGÇA üyeleri oldukları görülmüştür. Bunun hanehalkı türünün mekan kullanımına etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öyle ki evi paylaşanlarda herkesin bir odası (özel alanı) vardır. Benzer biçimde tek ebeveynli ailelerde de hem ebeveynin hem de çocuğun (ya da çocukların) kendilerine ait bir odaları bulunur. Oysa ÇGÇA'lerde yatak odası iki kişinin paylaştığı bir mekandır, mahremiyeti aile adına yüksek olsa da eşlerin bireysel olarak özel mekanı değildir. Bir başka deyişle ÇGÇA üyeleri, yatak odalarını evi paylaşanlar ya da yalnız ebeveynler gibi çok amaçlı kullanmazlar. Öte yandan bu sayede ÇGÇA'ler araştırma dahilindeki diğer hanehalkları ile hemen hemen aynı boyutlardaki – hatta belki biraz daha büyük- evlerde oturduklarından bir odayı çalışma ya da hobi odası olarak kullanma imkanı bulurlar. Ancak bu odaların her iki hanehalkı üyesi tarafından ortak kullanılmadığı hanehalkı üyelerinden birinin özel alanı olduğu gözlenmiştir. Evli çocuksuz çiftlerin oturduğu evlerde bir çalışma ya da hobi odasına sahip olmanın hanehalkı üyelerinden biri (çoğunlukla erkek olanı) tarafından aynı zamanda bir sığınağa (yalnız kalma

mekanına) sahip olmak anlamına geldiği ve o mekana aidiyeti artırdığı düşünülmektedir. Nitekim yalnız yaşayan 5 hanehalkından 4 tanesi bir çalışma ya da hobi odasına sahip olmalarına rağmen bu mekanlara aidiyetlerini vurgulamamışlardır.

“En çok bunu (aidiyeti) teknik odada hissediyorum tabi doğal olarak (küçük odadan çıkılan balkon kapatılmış ve Akın'ın teknik odası olmuş). Teknik oda aslında küçük odanın balkon kısmı yani bu oda bulduğumuz oda da buna şey olabilir ama orası yalnızca bana ait 13'ün hiç karışmadığı benim orda bütün eşyalarımı şey yaptığım onlarla ilgilendiğim orda bir şeylerle uğraştığım yer” 14 (ÇGÇA)

- Diğer hanehalkı üyeleri için bir mekandan ziyade özel bir köşeye aidiyetten bahsedilebilir (6-27).

“Çok enteresan bi nokta var bi mekan değil aslında orası bi nokta mutfağın yarısı gibi bi yeri kapsayan hatta dörtte biri bi mutfak masası ve üzerinde benim marangozluk aletleri duruyor. Bu evin içinde beni en çok dinlendiren nokta o taburenin üstü. Çok keyif alıyorum yani bi hobinin ne getirisi varsa insana neler getiriyorsa tamamını alıyorum orada. O taburenin üstü bazen gözümde tütüyor. Bazen vaktim olmadığı için oturamıyorum önünden geçiyorum. İç geçirerek bakıyorum.” 6 (TE).

Foto görüşme bulguları da Tema AID/5(Ko)'i doğrular niteliktedir. Özel bir hobi odası ya da köşesi, çalışma mekanı olanların kendilerini en iyi hissettikleri yerler genellikle bu mekanlardır (6-7-12-23-20).

Tema AID/6(Ko) Mülkiyet durumu (kiracılık, ev sahipliği, lojman) mekana aidiyeti etkileyen önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle kiracıların yaşadıkları geçicilik hissi evlerine aidiyetlerini olumsuz yönde etkiler. Geçicilik ile aidiyet arasında bu bağlamda kuvvetli bir ilişkiden bahsedilebilir (8-10-28-30).

“Ben mesela İzmir'deki mahallemi komşularımı hepsini çok iyi bilirim hepsinin hikayesini bilirim hepsinin soyadını bilirim kaç kardeş olduklarını nereden gelip nereye gittiklerini.....Çünkü ben kendimi oraya ait hissediyorum ama ben buraya geldim. Eskişehir'de de biz 7-8 ev değiştirdik hiçbir koşumuzla muhatab olmadık hiçbir komşumuzla doğru düzgün samimi olmadık nadir burada öyle çünkü ben bir şekilde burada da kendimi kalıcı hissetmiyorum İstanbul'da veya herhangi bir yerde olsun kiralık oturduğum herhangi bir yer bende aidiyet hissi uyandırmıyor dolayısıyla ben burada komşularıyla tanışamıyorum nasıl olsa gidicem diye o geçicilik hissi...ama bu geçicilik hissi öte yandan beni perişan ediyor.” 30 (EP)

Tema AID/7(Ko) Konut kira olsa bile o eve ilk yerleşen (evi tutan) kişi olmak özellikle evi paylaşan arkadaşlar açısından aidiyeti güçlendirir, sonradan gelen olmanın bu anlamda olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (22-26-29).

“Ben sonradan geldiğim için belli başlı... şimdi ben insanlarla yaşama sanatını biliyorum yani bildiğimi düşünüyorum veyahut da ben sonradan

gelenin kuralı şudur benim için: Kullanım hakkı eşittir, kullanım hukuku eşittir ama aidiyet eşit olamaz. Aidiyet ve kullanım hakkı birbirinden farklıdır yani 27 kullanım hakkıyla ilgili bir şey söylerse ne diyosun sen derim ama aidiyetle ilgili de ben karşı tarafın...yani şöyle bir şey buradan giderse ben giderim. Bu kuraldır benim için yani burada anlaşılmazsak gidecek olan benimdir burası 27'nin evidir.” 26 (EP)

Tema AID/8(Ko) Konut donatıları söz konusu olduğunda hanehalkı üyelerinin bağlı hissettikleri donatılar (mobilya ya da eşya) hatırası olanlardır (1-9-10-13-17-19-20-27).

“Hatıra olarak bazı şeyleri insan hayatında saklar mesela şuradaki dikiş makinesi vardır. Annemin dikiş makinesidir, annem rahmetlik olduğunda herkes mirasını paylaşıırken ben bir tek onu aldım onu getirdim buraya koyuyorum ona baktığım zaman da annemi hatırlıyorum annemi çok seviyorum. 4 yaşında yetim kaldım ben babamı tanımıyorum annem hem annem hem babamdı benim. Benim için önemli olan hatıralardan biridir o, onu da hiçbir zaman unutmam yani.” 10 (TE)

Şunu da belirtmek gerekir ki yalnız yaşayanların evlerinde diğer hanehalkı türlerine göre daha az eşya olduğu, en fazla eşyanın da tek ebeveynli ailelerin evlerinde bulunduğu gözlenmiştir. Hanehalkı boyutunun küçüklüğüne rağmen bu hanehalkı türünün üyelerinin geçmiş yaşam deneyimlerinden (hanehalkı yapısı) gelen ve evi kalabalıklaştıran eşyaları-mobilyaları vardır. Ayrıca büyüyen çocukların ihtiyaçlarının sürekli arttığından ve evlerine sığamadıklarından yakınmaktadırlar.

5.5.2.2 Mahremiyet

Örneklemin mahremiyet algısını anlayabilmek adına görüşmeye katılan hanehalkı üyelerine mahremiyet denince akıllarına ne geldiği sorulmuştur. Verilen cevaplar çizelge 5.18’den takip edilebilir.

Çizelge 5.18 : Örneklemin ‘mahremiyet’ algısı.

	HHÜ	Genel mahremiyet algısı
YY	1 HH1/U1	gizlilik
	2 HH2/U1	gizlenmek
	3 HH3/U1	davranış özgürlüğü
	4 HH4/U1	gizlilik
	5 HH5/U1	özel alan/mekan-zaman
TE	6 HH6/U1	kapı-eşik
	7 HH7/U1	kendim
	8 HH8/U1	özel yaşam
	9 HH9/U1	sakinme
	10 HH10/U1	gizlilik (kendine ait eşya durum)
ÇGÇA	11 HH11/U1	özel mekan
	12 HH11/U2	utanicacak şeyler
	13 HH12/U1	özel alan
	14 HH12/U2	içe dönüklük
	15 HH13/U1	özelim
	16 HH13/U2	(kavram olarak kalmadı)
	17 HH14/U1	yatak o.
	18 HH14/U2	perde
	19 HH15/U1	kapalılık
	20 HH15/U2	gündüz saatleri -(zamansaleşi isteyken)
EP	21 HH16/U1	yalnız kalabilme
	22 HH16/U2	gizlilik
	23 HH17/U1	gizlilik
	24 HH18/U1	kendine ait bir oda (makansal)
	25 HH18/U1	özel alan
	26 HH19/U1	tanımlayamıyor (ona uzak)
	27 HH19/U2	(kendine ait olanı) paylaşmama özgürlüğü
	28 HH20/U1	hayatındaki kadınla yaşadıkları
	29 HH20/U2	ev ark ve hayatındaki insanlar dışındakilerin eve istediği sıklıktan fazla gelmemesi
	30 HH20/U3	yaşam tarzı ile ilgili bilgilerin tamamı

Soruya verilen cevaplar iki eksen üzerinde yoğunlaşmıştır:

- Bunlardan birincisi temelde ‘özel alan (mekan-zaman) / özel yaşam’ olarak genelleştirilebilir (5-8-11-13-15-20-24-25-28-29-30). Kimisi için mahremiyet kendine ait bir oda, kimisi için eşinin işte olduğu saatlerdir. Bu değerlendirmeyi hayatındaki kadınla paylaştıkları üzerinden yapanlar olmuştur. Seçicilik de (eve giren çıkanın kontrolü) bir anlamda bireyin kendine ait mekan üzerindeki kontrolünü ifade eder ve konutun geçirgenliği ile ilintilidir.

“Mesela evim öyle bi mahremiyet alanı. Çok böyle hani sevmediğim .. insanlar gelsin istemiyorum. Ben yokken yan komşumda anahtar var çünkü kedilerime bakıyor tatile gittiğimde falan ama ilk zamanlar onda bile zorlanmışım. Çok özel nesnelere olmasa bile evet mesela mektuplarım şunları bunları yazarım çok. Yazdığım yazılar bi dolapta istemem hani birisi karıştırır. Ben varken bile sevmediğim insanların evime gelmesini istemiyorum. Yani çok böyle şeye açık değilim insanlara, kalabalıklara, evi böyle gerçekten sığınak gibi...çünkü sokakta hiç yok işyerinde hiç yok mesela işyerinde 4 kişilik odalardayız canın ağlamak istese illaki birinin şahitliğinde ağlamak zorundasın illaki açıklamak zorundasın ama evde öyle değil pencerelerini kapat çıplak dolaş bağıra bağıra ağla, saçma sapan danset, gül.” 1 (YY)

“Gündüz vakitleri benim için burada bir mahremiyet söz konusu yani evde insan olmuyor (19) işte 9’dan 5’e (çalışıyor) ben burada mahremiyetimi yaşıyorum yani gündüz vakitleri.” 20 (ÇGÇA)

- İkincisi ise ‘gizlilik’dir. ‘Gizlilik’, sakınmayı, utanılacak şeyleri, içe dönüklüğü, kapalılığı kapsayan bir genel kategori olarak yorumlanabilir. Perde de bu bağlamda gizlenmeyi sağlayan bir donatı olarak algılanabilir (1-2-3-9-10-12-14-18-19-22-23-24).
- Bunların dışında mahremiyeti özgürlükler (davranış ve paylaşmama özgürlüğü) ekseninde algılayan 2 hanehalkı üyesi olmuştur (27-29). Bir hanehalkı üyesi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin mahremiyetin varlığını sorgulatmaya başladığını ifade etmiştir (16).

Aşağıdaki çizelgede mahremiyetle ilgili ortaya konan temalar sıralanmıştır:

Çizelge 5.19 : Mahremiyetle ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				İletişim açısından İstanbul pek çok olumsuzluğu barındırmakla birlikte bu durum (iletişimsizlik) aynı zamanda hanehalkı üyeleri için (özellikle tek ebeveynler) mahremiyeti artırmakta, özgür davranabilmelerine ve davranışlarına çevreden müdahale olmaması	2	3	1	0	6
2				Kalabalıkların neden olduğu özel alan ihlalleri hanehalkı üyelerinin mahremiyet algısını olumsuz yönde etkilemektedir.	1	0	2	0	3
3				Cinsiyet (hem görüşmecini cinsiyeti hem de genel anlamda toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar) mahremiyet algısında (tüm ölçeklerde) belirleyicidir.	1	0	0	6	7
4				Hanehalkı türü özellikle semt ve konut ölçeğinde mahremiyet algısında belirleyicidir.	1	0	0	8	9
5				Konut içerisinde mahremiyet istemi hanehalkı türüne göre farklılaşan birtakım mekansal beklentilere neden olabilmektedir.	1	0	0	2+3*	3+3*
6				Kat yüksekliği konutun mahremiyetini etkileyen bir faktördür.	0	0	2	0	2
7				Balkonun karşı evlere ve yola yakınlığı (gözetlenebilirliği) konutun ve hanehalkı üyelerinin mahremiyetini olumsuz etkilemektedir.	0	0	0	2*	2

Tema MAHR/1(İs) İletişim açısından İstanbul pek çok olumsuzluğu barındırmakla birlikte bu durum (iletişimsizlik) aynı zamanda hanehalkı üyelerinin (özellikle yalnız ebeveynlerin) mahremiyetini artırmakta, istedikleri gibi davranabilmelerine ve davranışlarına çevreden müdahale olmamasına yol açmaktadır (1-3-7-9-10-17).

Örnekleme oluşturan hanehalkı üyeleri ilişkiler açısından bakıldığında genel olarak insanların kalabalıklar içinde kaybolduğu, birbirlerine yabancılaştığı kimsenin kimseyle ilgilenmediği bir metropol olarak İstanbul’dan bu yönleri ile rahatsızdır [Bkz. Tema İLŞK/1(İs)]. Öte yandan bu durumun bireylerin mahremiyetini artırdığını; özgürce, istedikleri gibi davranabildiklerini ve davranışlarına çevreden müdahale olmadığını belirtmişlerdir. Bunu yaparken de genellikle İstanbul’u küçük yerleşim birimleri ile kıyaslama yoluna gitmişlerdir. Burada ilişkilerin

yüzeyselliğinden bahseden bundan duydukları rahatsızlığı ifade edenlerin bu yüzeyselliğin ve yabancılaşmanın neden olduğu bir durumun rahatlığını yaşamaları ve bundan duydukları memnuniyet ilginç bir ikilemi ortaya koyar.

“Ne yaptığınızı kimse bilmez siz de kimsenin ne yaptığını bilmezsiniz ama küçük şehirde afedersiniz bu tarafta çıt yapsanız öbür tarafta kavga diye çıkar ortaya burada o yok o güzel. Ha komşuluk ilişkileri kötü bunu sevmiyorum dostluk ilişkileri kötü bunu da sevmiyorum çünkü bunlar menfaat ilişkileri küçük yerde bunların tersi güzel ama büyük yerde hiç olmazsa ne yapacağınıza özgürce karar verebiliyorsunuz küçük yerde buna karar veremezsiniz bu yönden İstanbul’u seviyorum.” 10 (TE)

Tema MAHR/2(İs) Kalabalıkların neden olduğu özel alan ihlalleri hanehalkı üyelerinin mahremiyet algısını olumsuz yönde etkilemektedir. Yukarıdaki temada kalabalığın içinde kaybolmak daha soyut bir anlam ifade ederken burada kalabalıkların fiziksel varlığından duyulan bir rahatsızlık söz konusudur (4-11-13).

“Kuyruklar çok rahatsız ediyor beni insanların arkamdan ya da önümden bana yaklaşması çok rahatsız ediyor ve genelde ben önümdekine fazla yaklaşmamaya çalışıyorum ama arkamdakini de kontrol edemiyorum. O rahatsız ediyor benim özel alanıma girmiş gibi oluyor orada.” 11 (ÇGÇA)

Tema MAHR/3(İs+Se+Ko) Cinsiyet (hem görüşme yapılan hanehalkı üyelerinin cinsiyeti hem de genel anlamda toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar) mahremiyet algısında (tüm ölçeklerde) belirleyicidir.

Tema MAHR/3a(İs) Kadın hanehalkı üyelerinden bazıları cinsiyetlerinin kendileri için İstanbul’da yaşamı zorlaştırdığını ifade etmişlerdir (15-21).

“Evim dışında? Kalabalık olmasının yanı sıra hani bir erkek bu soruya farklı bir şekilde cevap verebilir ama İstanbul’da kadınların şöyle bir hakkı yok genel olarak. Ben bu parkta bu parkın bu bankında yalnız oturup biraz denizi seyretmek istiyorum. Bu çok iyi semtlerde bile rahat etmenizi engelleyecek şeylerle karşılaşmanıza neden olabilecek bir eylem ya da yalnız yemek yemek istiyorum. Ha yapmıyor muyum bunları yapıyorum ama bazen direkt taciz olabiliyor bazen dolaylı hatta size hizmet eden size servis yapan kişilerin bile muamelesi işte 2 kişi oturlan 3 kişi oturlan aile oturlan bir masaya daha ölçülüyken size biraz daha teklifsiz gelmeye çalışabiliyor falan.” 21 (EP)

Tema MAHR/3b(İs+Se) İstanbul ve semt ölçeğinde mahremiyet özellikle evi paylaşan erkekler tarafından giren çıkanlarına ve kız arkadaşlarına müdahale edilmemesi olarak algılanmaktadır (26-28)

“Mahremiyet biraz erkekle ilgili değil de benim için kadınla ilgili. Yani bir benim mahremiyet skalamda ben Çorum’da yaşayamam ama mahremiyet skalamda İstanbul’da çok rahat bir şekilde kız arkadaşımınla beraber yaşayabiliyorum. Elimi tutmasında bir sorun yok. Evli mi nişanlı mı diye sorgulanmasında bir sorun yok yahut da kız arkadaşımın giydiği şeylere karışabilecek veyahut da bir şekilde rahatsız edebilecek, karışabilecek derken rahatsız edebilecek bir insan kitlesi yok.” 26 (EP)

Tema MAHR/3c(İs) Evi paylaşan erkeklerden bazıları konuttaki mahremiyeti kız arkadaşları ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirmişlerdir. Kız arkadaşlar söz konusu olduğunda ev arkadaşları birbirlerinin mahremiyetine saygı göstermek adına birtakım fedakarlıklarda bulunabilmektedir (26-28-30).

“Dediğim gibi ama tek bu konuda herkesin kızıyla kız arkadaşıyla geldiği zaman ....o zaman da şöyle idare etme şekillerimiz oluyor mesela çok özel hafta sonlarını ayırabiliyoruz. Bir hafta sonu mesela ben memleketime gidiyorum veya bir başka arkadaşımda kalıyorum. O arkadaşımıza bırakıyoruz evi böyle fedakarlıklar oluyor. Bunlar böyle nöbetleşe olan fedakarlıklar oluyor. Herhalde üç kişi yaşamının bizim için tek şeyi bu. Onların da öyle diyeceğini düşünüyorum ben öyle tahmin ediyorum onun haricinde bir tartışma problem olmuyor.” 28 (EP)

Tema MAHR/4(Se+Ko) Hanehalkı türü özellikle semt ve konut ölçeklerinde mahremiyet algısında belirleyicidir.

Tema MAHR/4a(Se) Evi paylaşanlar için semt ölçeğinde mahremiyet, yaşam biçimlerine müdahale olmaması çok önemlidir [Bkz. İLSK/1.b(Se)].

Tema MAHR/4b(Ko) Konut ölçeğinde yalnız yaşayanlar mahremiyetle ilgili sorulan sorulara cevap verirken dahi zorlanmışlardır. Mahremiyet evi paylaşan arkadaşlar arasında daha fazla anlam yüklenen bir kavramdır. Bir ailenin ferdi olmayan bireyler arasında mahremiyetin daha keskin sınırları olabilmekte ve bu durum mekana aidiyeti de etkileyebilmektedir (5-23-26).

“Her yer bana ait gibi. Tuvaletin kapısını kapatmıyorum mesela....En basit ayrımı o bence evde yalnızken tuvaletin kapısının kapanmaması ya da evde rahat bi şekilde dolaşabilmeniz. Bunlar birer özgürlük tabiki bi arkadaşınız olduğunda ister istemez daha farklı bi şekilde olmanız gerekiyor evin içinde” 5 (YY)

“Her şey izlidir öyle (odasına) dalıp da bunu alırım falan değil. Alabilir miyim Hatice o evde yoksa telefon açarım bak ben şunu alıcam şöyle yapıcım falan o da bana açar söyler yani izin vereceğimi bilir de gene de onaylanması gerekiyordu.” 23 (EPA)

Tema MAHR/4c(Ko) Evi paylaşanların odalarının mahremiyeti daha kutsaldır (21-25-28).

“Odamı seviyorum çünkü orası benim bu büyük şehirdeki kozam herkesten ve her şeyden uzaklaşmak istediğimde ya da kendimle kalmak istediğimde veya bireysel bir şeyler yapmak istediğimde bu kitap okumak da olabilir düşünmek de olabilir. Uyumak da olabilir. Özel telefon görüşmeleri yapmak da olabilir.” 21 (EP)

Konut mekanları üzerinden mahremiyet algısını değerlendirebilmek amacıyla hanehalkı üyelerine en mahrem ve en sosyal buldukları mekanlar sorulmuştur. En mahrem mekan için 13 yatak odası (YY+TE+ÇGÇA), 9 oda (TE+EP), 6 banyo, 1

çalışma odası, 1 çamaşır odası cevabı gelmiştir. Burada yatak odası, odalar ya da oda(m) cevapları farklı nüanslar taşımaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle evi paylaşanlar için oda, yatak odası olmanın ötesinde farklı amaçlar için kullanılan bir yaşam alanıdır. Farklı hanehalkları için yatak odasının mahremiyetinin farklı gerekçelerinden bahsedilebilir.

“En mahrem alanı yatak odası. Tuvalet çok olmuyor çünkü bi tane olduğu için çok açmak durumundasın yani dışarıdan gelen adamı engelleyemiyorsun. Mesela bazı evlerde onu sonradan gördüm ben öyle bi şey benim aklıma pek gelmemişti ebeveyn banyo su oluyor ya yatak odalarda o bu olaydan dolayı misafirlerin kullanmasından dolayı istiyorum.” 12 (ÇGÇA)

“Tuvaleti iki kişi paylaşıyor yani 25 şimdi benim odama girip yatsa mesela diyelim veyahutta 25’le ben ne kadar samimi olsam da girse gömleklerimi kullanmaya başlasa artık odamın içersine girmiş odamı kullanmaya başlamıştır bu rahatsızlık verir. Yoksa tuvalette istediği gibi kullanabilir yani o anlamda kıcıımı görüp görmemesi kıcıımı görüp görmemeyi mahremiyet olarak algılasak.” 26 (EP)

Örneğin 9 (TE) ‘odalar’ cevabını verirken yatak odası diyen diğer TE hanehalkı üyelerinin aksine çocuğunun odasına da aynı mahremiyeti atfeder. Beklediği üzere (odası olmayan 30 ve evde mahrem mekan olmadığını düşünen 27 hariç) tüm EP hanehalkı üyeleri odalarının evin en mahrem mekanı olduğunu ifade etmişlerdir. Banyo cevabını veren 30 bu durumu şöyle açıklar.

“Mahrem alan muhtemelen arkadaşlarım bağlamında odaları üçümüzü de hesaba katarsak muhtemelen banyo olacaktır yani mahrem derken bir şey olsa da oraya gidiyoruz tuvalet ihtiyacımız da ya da gizli bir şey konuşacaksa da belki oraya gidiyoruz ya da ben arkadaşlarımdan gizli ağlamak istersem muhtemelen olmaz ama olsa kullanırdım mahremiyetin alanına giriyor benim için o” 30 (EP)

Mahremiyet, foto-görüşme verileri değerlendirildiğinde de 2. ve 3. soru (en iyi ve en tedirgin hissedilen mekanlar) bağlamında belirleyici kavramlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Veriler, tek ebeveynler için yatak odasının, evi paylaşan arkadaşlar için odanın yalnız kalabilecekleri ve kendilerini iyi hissettikleri özel alanlar olduğunu ve bu mekanlarda yaşadıkları mahremiyetin kendilerini iyi hissetmelerine yol açtığını ortaya koyarak görüşme verilerini desteklemektedir (Bkz. Ek E.6, Ek E.13; Ek E.14).

Tema MAHR/5(Ko) Konut içerisinde mahremiyet istemi hanehalkı türüne göre farklılaşan birtakım mekansal beklentilere neden olabilmektedir (5-22-24).

- Örneğin EP bir hanehalkı üyesi ev arkadaşının mahremiyetine ve rahatına zarar vermemek adına salonla odalar arasında mesafe olmasını tercih edeceğini belirtmiştir.

“Ben bir oda daha olmasını isterdim ya da salonla yatak odalarının arasında mesafe olmasını isterdim. Biraz daha rahat olabilirdik. Çünkü ben geç saatte yatıyorum 21 erken yatıyor. Veya tam tersi oluyor. Salonda oturup tv izleyen kişi ses yüzünden...o yüzden salonla yatak odaları arasında biraz daha geniş olsa mesafe olsa daha rahat olurdu diye düşünüyorum.” 22 (EP)

- Giriş kapısının doğrudan salona (ortak yaşam alanına) açılması, bir giriş holünün olmaması kullanıcıların mahremiyetini zedelemekte ve onları tedirgin etmektedir. Bu durum foto-görüşme kapsamında sorulan 3. soruya (sizi tedirgin eden mekan var mı?) cevap olarak çekilen fotoğraflarla da doğrulanmaktadır. Çekilen fotoğraflara bakılarak evin giriş kapısının bir ara mekana açılmamasının hem eve giren hem de ortak yaşama alanında bulunanlar açısından mahremiyeti zedeleyerek tedirginlik yarattığı söylenebilir (24-25-28-30).

“Şurada otururken bazen şu kapıyı (dış kapı) kitliyorum çünkü burda durmak (içeride) bana sanki orada (dışarıda) durmak gibi geliyor yani. Merdiven boşluğunda durmak gibi geliyor çünkü kendimi hiç burada güvende hissetmiyorum. Güvenlik derken şöyle güvenlik hani kapı açılıp da burada böyle yarı çıplak yatarken falan görülecekmişim falan gibi hissediyorum.” 24 (EP)

- Yalnız yaşayan bir hanehalkı üyesi oturduğu konutun bir özelliğinin (büyük odadan balkona açılan kapı) şu anki yaşam biçiminde sorun olmamakla birlikte evlenirse mahremiyeti zedeleyeceğini düşünmektedir.

“Büyük olan oda yatak odası olabilecek durumdaki odanın kapısı balkona açılıyor. Bu hoş değil. Yazın sıcak bir gününde doğal olarak herkes balkonda oturmak ister. Fakat balkona hani yalnız yaşama değil de evlendiğinizde yatak odasından geçen bir şeyle gitmek belki konum açısından çok hoş olmayabilir. O dizayn doğru değil bence o zaman iki küçük oda o zaman yatak odası olabilir ama onlar da yatak odası olmak için biraz küçük” 5 (YY)

Tema MAHR/6(Ko) Kat yüksekliği konutun mahremiyetini etkileyen bir faktördür (12-14).

“Çok yüksek bi katta olduğu içi çok ışık alması ve önünün ferah olması ve perdeleri istediğim gibi rahatlıkla açabiliyorum kimsenin göremediği yani çırılçıplak bile buraya gelip perdeyi açtığım olabiliyo bazen” 12 (ÇGÇA)

Tema MAHR/7(Ko) Balkonun karşı evlere ve yola yakınlığı (gözetlenebilirliği) konutun ve hanehalkı üyelerinin mahremiyetini olumsuz etkilemektedir (Bkz. Ek E.13).

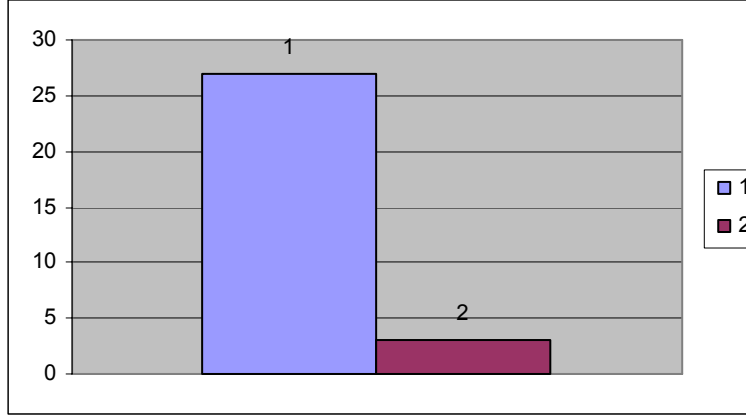
5.5.2.3 Esneklik

Esneklik kavramıyla ilgili temalar aşağıdadır:

Çizelge 5.20 : Esneklikle ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				İstanbul'da her türlü yaş, gelir grubu ve hanehalkını barındıran heterojen yaşam çevreleri (eğitim-kültür düzeyi yüksek çevreler ve) özellikle evi paylaşanlar için cazip hale gelmeye başlamıştır ancak hanehalkı yapısının çeşitliliği gelir grubu çeşitliliğine göre daha olumlu bulunmaktadır.	0	0	1	3	4
2				Günümüzde bilgisayar kullanımının ötesinde ne tür bilgisayar kullanıldığı (pc/labtop) ve internete erişim biçimi mekan kullanımını etkilemektedir. Duruma göre bilgisayar ve internet erişimini ya daha esnek bir mekan kullanımına imkan sağlamakta ya da tam tersi bir etkisi olabilir.	2	5	7	4	18
3				Konut mekanlarının çok amaçlı kullanımı hanehalkı türüne göre farklılaşmaktadır.	0	5	0	9	13
4				Yaşam biçimi değişimi (hanehalkı türü+sosyal statü vb.) durumunda hanehalkı üyelerinin halen yaşadıkları konutların (özellikle evi paylaşanlar ve tek ebeveynler tarafından) ihtiyacı karşılamada yetersiz kalacağı düşünülmektedir.	0	3	2	6	11
5				Araştırma kapsamında görüşülen hanehalklarının konutlarında yapılan ve yapılabilecek mekansal müdahaleler arasında tekrar eden ortak eğilimler iki mekan (salon ve mutfak veya iki oda) arasındaki duvarın yıkılması, kapıların çıkarılması ve başka amaçlarla kullanım için balkon kapatılmasıdır.	2	2	5	1	10
6				Araştırma kapsamında evi paylaşan ve bu paylaşımı uzun süre devam ettirebilen hanehalkı üyelerinin katı disiplin, işbölümü ve kurallardan uzak durarak esnek bir tutum sergiledikleri söylenebilir.	0	0	0	9	9
7				Konutların odalarının eşit ya da birbirine yakın boyutlarda olması (özellikle tek ebeveynler ve evi paylaşanlar açısından) önemlidir ve bir takım avantajlar sağlamaktadır.	0	2	0	2	4
8				Evde hayvan beslenmesi (yalnız yaşayan kadınların tamamında) yaşam biçimine ve mekan kullanımına yönelik birtakım müdahalelere ya da güvenlik önlemlerine yol açmaktadır.	3	0	0	0	3
9				Mülkiyet durumu (kiralılık) bireylerin konutlarına mekansal müdahalede bulunmasını etkileyen bir faktördür.	1	1	0	1	3

Tema ESN/1(Se) Esneklik semt ya da konut sakinlerinin çevrelerindeki insanlara, komşularına yönelik düşünceleri ve yaklaşımlarıyla ilgili olarak da ele alınabilecek bir kavramdır. İstanbul'da her türlü yaş, gelir grubu ve hanehalkını barındıran heterojen yaşam çevreleri özellikle evi paylaşanlar için cazip hale gelmeye başlamıştır (20-21-22-30). Araştırmanın anket bölümündeki sorulara verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere hanehalkı yapısının çeşitliliği gelir grubu çeşitliliğine göre daha olumlu bulunmaktadır (Şekil 5.12).

Yaşadığım çevrede	no
1 her türlü hanehalkı olmalı	27
2 çoğunlukla benim gibiler olmalı	3

Şekil 5.12 : Yaşanılan çevredeki hanehalkı türüne yönelik tercihler.

“Çeşitlilik de hoş güzel hem daha sıcak bir ortam oluşturuyor. Genç bir insanla konuşurken belki çekinebilirsiniz ama hani yaşlı bir insanla konuşurken o çekince olmuyor hani daha rahat konuşulabiliyor. Daha sıcaklar, daha sempatikler.” 22 (EP)

“Çevremde karışık... karışık şeyden zarar gelmez yani tektip insanı sıkabilir kişisel ihtiyaçlarımız farklı. Bir gün bir aileyle görüşmek istersin bir gün bekar bir komşunun vereceği bilgi başkadır yani bu insanlarla muhatap olabilmek bu insanlarla iletişime geçmek.” 30 (EP)

Tema ESN/2(Ko) Günümüzde bilgisayar kullanımının ötesinde ne tür bilgisayar kullanıldığı (masaüstü/dizüstü) ve internete erişim biçimi mekan kullanımını etkilemektedir. Duruma göre bilgisayar türü ve internet erişiminin ya daha esnek bir mekan kullanımına imkan sağladığı ya da tam tersi bir etkisi olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki 20 hanede toplam 13 masaüstü (desktob), 18 dizüstü (labtob) bilgisayar (labtob) vardır. 5 hanede hem masaüstü hem dizüstü bilgisayar kullanılmaktadır. 7 evde kablosuz internet erişimi bulunmaktadır. Bilgisayar olmayan hiçbir haneye rastlanmamıştır. Hanehalkı üyeleri açısından bakıldığında sadece evi paylaşan bir hanehalkı üyesinin (22) bilgisayarı yoktur o da ev arkadaşının bilgisayarını kullanmaktadır.

Tema ESN/2a(Ko) Dizüstü bilgisayarların (labtob) ve özellikle kablosuz internet erişiminin artışı bireyleri ev içinde daha hareketli hale getirmektedir (4-6-7-11-16-20-23-28-30).

“Yani bu evde şu anda 1 2 3 4 tane labtob var e benim şirket labtobumla birlikte 5 tane labtob var burada kullanılıyor bu odada kullanılıyor. Wireless var herkes her yerde kullanabilir interneti.” 28 (EP)

Tema ESN/2b(Ko) Masaüstü bilgisayarlar bireyleri belli bir mekana hatta bazen mekanın bir köşesine bağlamakta ve buldukları yerlerin uzun süreler kullanımına yol açmaktadır. Aktif olarak evde çalışanların (akademik ve profesyonel) çalışma odalarında pc kullanmaya devam ettikleri söylenebilir (11-18-20-27). Ayrıca bazı h h üyeleri dizüstü bilgisayarlarını masaüstü bilgisayarlar gibi hareketsiz kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kablosuz internet erişimleri olmamasından ya da ev içinde sabit çalışma ortamları yaratmalarından kaynaklanmaktadır (2-17).

“(Bilgisayar mekan kullanımını) Tabi ki....etkiliyor tapınak falan oluyor burası (çalışma odası).” 18 (ÇGÇA)

‘Ben galiba o konuda tutucu davrandım ve arka odayı çalışma odası yaptım ve bilgisayarı oraya kurdum yani wireless olmasına rağmen evin diğer alanlarını kullanmıyorum. Labtop var. Çünkü orasını çalışma odası belledim ve ona göre bi şekilde rengini seçtim. Kitaplarımı oraya yığdım, kütüphanemi oraya koydum. Orası benim çalışma mekanım. Olabilir burada da çalışabilirim ama seçmiyorum.’ 2 (YY)

Araştırmaya dahil olan hanehalkı üyeleri arasında profesyonel olarak işini tamamen evden yürüten bir kişi bulunmaktadır (18). Evi aynı zamanda işyeri olarak da kullanan bu hanehalkı üyesinin çalışma odasında gelişmiş bir bilgisayar sistemi bulunmaktadır. 18 evden çalışmanın ve esnek çalışma saatlerinin avantaj ve dezavantajlarını şöyle sıralar:

“Şöyle avantajı da var dezavantajı da var. Avantajı kendi programını kendin yapıyorsun istediğin kadar fazla işi bir anda yönetme şansın var ne kadar yiyorsa kaldırabiliyorsun. Dezavantajları işle ev zamanını ayırmak mesela çok tecrübesi olmayan iş hayatına yeni başlayan bir insan free lance çalışırsa bir iş bulma sorunu oluyor. İkincisi iş zamanını sallayabilir ama belli bir süre geçirdikten sonra olayın ciddiyetini kavradıktan sonra bu sefer de zaten bilgisayarın başında oturuyorsan iş yapmıyorsan da zaman kayıyor dediğim gibi çok ciddi bir asosyalleşme sorunu oluyor o zaman da fazla çalışıyorsun yani.” 18 (ÇGÇA)

Tema ESN/3(Ko) Konut mekanlarının çok amaçlı kullanımı hanehalkı türüne göre farklılaşmaktadır.

Tema ESN/3a(Ko) Özellikle tek ebeveynler birden çok mekanı çok amaçlı olarak kullanmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, (sabit) bilgisayarın bulunduğu odanın asıl işlevi (yatak odası veya çocuk odası) dışında çalışma odası olarak da kullanılmasıdır. Görüşme yapılan 5 tek ebeveyn hanehalkı üyesinden 3’ünün yatak odalarında çalışma köşesi (çalışma masası ve bilgisayar) bulunmaktadır, 1 tanesi de 3m²lik bir dolap (kiler) odasını sadece bilgisayar masası ile bir küçük kitaplığın sığabildiği bir çalışma odasına dönüştürmüştür.

“(Çok amaçlı kullanılan mekan) var kapatılan balkon ve mutfak, mutfak hem atölye hem mutfak, kapatılan balkon da hem atölye hem oturma odası, hem misafir yatak odası her şey hem çamaşır kurutma yeri.” 6 (TE)

“Hatta yatak odası (işlev olarak) ama ben sadece yatak odası olarak da kullanmıyorum yani bilgisayarım da orada duruyor bazen işte kitaplarım ister istemez orada çalışmak durumunda kalıyorum çünkü salonda bazı evraklarınızı yayamıyorsunuz çalışmıyorsunuz. Çocukların odası zaten ikisi bir kullanıyorlar, o müsait değil mümkün değil. İşte birisi burada (salon) tv seyrederken benim bir şey yapmam mümkün değil orayı aynı zamanda çalışma odası gibi kullanıyorum bu da biraz tabi sıkıntı veriyor.” 10 (TE)

Tema ESN/3b(Ko) Evi paylaşanlarda odaların işlevleri daha belirgindir. Diğer hanehalkı türlerinde çok çeşitli mekanlar çok amaçlı olarak kullanılabilirken 10 EP hanehalkı üyesinden 9’u çok amaçlı kullanılan mekan olarak salonu işaret etmişlerdir. Salon gerektiğinde misafir odası olarak kullanılmaktadır. İstisnai olarak H20’de salonla birlikte 3 odası olan evde 3 kişi yaşadığından salon hem bir kişinin odası hem de ortak kullanım alanı olarak işlev görmektedir.

“Salonu oturmak ve yatmak için misafirler de orada yatıyor.” 22 (EP)

“Salonu hem yaşadığım hem yatak odam aynı zamanda evet.” 30 (EP)

Bu tema altında ele alınabilecek dikkat çeken noktalardan biri görüşme yapılan tüm hanelerde salonun ortak yaşam alanı olarak kullanılıyor olması, ayrı bir oturma odasına rastlanmamasıdır. Ünsal’ın 2000 yılında gerçekleştirdiği ‘Mimarlık, Kadın ve Konut’ başlıklı yüksek lisans tezinde özellikle ev hanımlarının odalardan birini oturma odası olarak kullandıkları, salonu ancak misafir geldiğinde kullanıma açtıkları tespit edilmiştir. Bu durumun eğitim kültür düzeyi ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Aşağıda bu konu ile ilgili görüşlerini ifade eden 2 hanehalkı üyesinden alıntılar yapılmıştır:

“Bu tür aile yaşantısını seviyorum salonun hem günlük işlerinizde hem de bir misafir geldiği zaman kullanmak olayını seviyorum. Neden seviyorum. Diğer yerlerde de... bakın şu salona bir koltuk takımı en pahalısından en lüksünden alıyorsunuz, siz gidiyorsunuz küçücük bir oda iki tane koltuk konmuş oturma odası diyorlar buna. Akşam geliyor tüm aile orada oturuyor bir de tv ufacık odada mahkum. Niye salonda koltuklar oturuyor niye Misafir gelecekmiş. Ya ben o evde yaşıyorsam misafir gelecek diye salon temiz olacakmış. Misafir benim için geliyor evimin güzelliği için gelmiyor. Günlük hayatımı kabul eden kişi benim misafirim demektir. Günlük hayatımı kabul etmeyen kişi zaten misafirim olamaz benim. Böyle bir ortamda dağınık değilsem onu kötü bir ortamda karşılamayacaksam niye ben günlük salonu kullanmıyım. Niye orada koltuklar kendi halinde otursun. Zamanında evlenirken eşim bir koltuk takımı aldırdı bana oymalı moymalı tamam vallahi yemin ediyorum salonda oturdu koltuklar. Tertemiz duruyor yüzleri batır diyor, koltuklar kirlenir. Ya bir bırak kirlensin de yüzünü değiştirelim hiç olmazsa yeni bir yüz görelim yani. Aynı yüzü görmekten sıkıldık. Koltuklar öyle duruyor temizlemesi de bir dert, pratik olmalı biraz kullanacağı malzeme.” 10 (TE)

“Klasik Türk aile yaşantımın olmayacağını biliyordum evlenirken. Hiçbir zaman benim kendi ailemin evinde olduğu gibi oturma odası ayrı misafir odası ayrı, misafir odası işte sadece misafire açılacak bir zihniyette olmayacağını biliyordum açıkçası. Ben arkadaşlarımı misafirimi karşılayıp mutfakta da oturup yiyebilirim o an için zevk alıyorsam yani. Bunda hiçbir mahsur görmüyorum misafire özel. Misafir nerede rahat ederse oraya gelsin veya benim nerede onu rahat ettireceğime inanıyorsa orada otursun. Yoksa işte ona özel misafir odası açacak halim yok yani artık.” 16 (ÇGÇA)

Tema ESN/4(Ko) Evi paylaşanlar ve tek ebeveynler arasında yaşam biçimlerinin (hanehalkı türü + sosyal statü vb.) değişimi halinde yaşadıkları konutların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağını düşünenler çoğunluktadır (6-7-10-23-24-26-27-29-30). Hanehalkı yapınız değişirse bu ev ihtiyaçlarınıza karşılık verir mi sorusuna 19 hanehalkı üyesi (5 YY, 2 TE, 8 ÇGÇA, 4 EP) olumlu cevap vermiştir ancak bunlardan 7’si sorunun cevabının yeni hanehalkı büyüklüğüne bağlı olduğunu belirtmiştir.

“(İhtiyacımıza karşılık) vermez küçük gelir. Şimdi bile küçük... gelen hanım (evlenirse) yatak odasında gardrop var mesela dolu kendi eşyalarım var getirdiklerini nereye koyacak onu düşünüyorum ne yapacağımı ben de bilmiyorum yani. Yatak odasından çıkartacak mıyız başka bir yol mu deneycez bilmiyorum bana yetmiyor çünkü yetmez. Çocuklar büyüyor eşyaları çoğalıyor oda da onlara yetmez hale geldi.” 10 (TE)

“Yok vermez kesinlikle vermez çünkü evlilik hani daha rahat etmek gerekecek eşya artacak mobilya vs. TV’du buzdolabıydı bulaşık makinesiydi. Mesela bu evde bulaşık makinesi için yer yok.” 30 (EP)

Tema ESN/5(Ko) Hanehalkı üyeleri tarafından yapılan ya da yapılması düşünülen değişikliklerin mekanın daha esnek kullanımı ile ilintili olduğu düşünülmektedir. Yapılan ve yapılabilecek mekansal müdahaleler arasında tekrar eden ortak eğilimler iki mekan (salon ve mutfak veya iki oda) arasındaki duvarın yıkılması (7-13-14-16-24) kapıların çıkarılması (3-17-18) ve başka amaçlarla kullanım için balkon kapatılmasıdır (2-6). Kapı çıkarma ve duvar yıkmadaki eğilim açık büyük mekan elde etmeye yönelikken, balkon kapatılarak fazladan kullanım alanı elde edilmesi amaçlanmaktadır. Mekansal değişiklikler konusunda çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin daha hevesli oldukları söylenebilir.

“Tek olsaydım şurayı (oturma bölümü ile kendi odasını ayıran yarım duvar) yıkmak isterdim. Ferah bir yer. Minimalist olsun geniş ferah olsun çok az eşya olsun içinde baktım mı ufku göreyim.” 24 (EP)

“Balkonu kapattım ve artık bi balkonum olmadığı için o ihtiyacımı duvara sarmaşık yaparak giderdim gibi.....kapatılan balkon da hem atölye hem oturma odası, hem misafir yatak odası her şey hem çamaşır kurutma yeri.” 6 (TE)

Foto görüşme esnasında değiştirmek istediğiniz mekan hangisi sorusuna fotoğrafla verilen cevaplar incelendiğinde tek ebeveynlerin ve çift gelirlili çocuksuz ailelerin ıslak mekanları ya da ıslak mekanlardaki donatıları genellikle işlevsel sıkıntılar yüzünden değiştirmek istedikleri anlaşılmaktadır. ÇGÇA'ler için estetik endişeler de ön plandadır ve genellikle evin dekorasyonuna yönelik değişimlerin peşinde oldukları gözlenmiştir. Yine aynı hanehalkı türünün ütü, çamaşır bazen de misafir ağırlamak amacıyla kullandıkları odalardaki kargaşa ve dağınıklıklardan tedirginlik duydukları söylenebilir (7-12-13-14-15) (Bkz. Ek E.6; Ek E.9; Ek E.10). Bu durum hanelerin depolama sistemleriyle ilgili yaşadıkları sorunların bir göstergesi olabileceği düşünülmektedir.

Tema ESN/6(Ko) Araştırma kapsamında evi paylaşan ve bu paylaşımı uzun süre devam ettirebilen hanehalkı üyelerinin katı disiplin, iş bölümü ve kurallardan uzak durarak esnek bir tutum sergiledikleri söylenebilir (21-22-23-24-25-26-27-29-30).

“Aslında biz hemen hemen her şeyi paylaşıyoruz ....Çok sıra kavramı yok bizim evimizde. O diyelim yemeğe başlamışsa ben salataya başlarım o süpürmeye başlamışsa ben arkadan.....Genellikle beraber yapıyoruz ama şöyle bir mecburiyet de yok. O da zaman içinde edindiğimiz bir alışkanlık. Bir gocuntu olmuyor. Evin bakımı bize angarya gelen işlerden biri. Akşam eve gelip de kalkıp temizlik yapmak ya da hafta sonu dinlenmek yerine. Birinden biri temizlik yapmak istediği veya yemek yapmak için mutfaka girdiyse ama öbürünün canı istemiyorsa o anda öyle bir modu yoksa yapmayabiliyor ve bu bir problem olmuyor hani ben yaptım o yapmadı gibi bu bizim zaman içinde edindiğimiz bir alışkanlık ilk zamanlar sürekli o yapıyorsa benim de yapmam gerekiyor hissiyle hareket ediyorduk sonra zamanla yerleşti birbirimizi tanıdıkça rahatladıkça karşılıklı bir suistimal olmadığının bilincindeyiz.” 21 (EP)

“Yok hiç kural yok hiçbir iş bölümü yok 28 bulaşık yıkamıyor öyle bir sorunumuz var hiç daha şimdiye kadar bulaşık yıkamadı. Yaktım 28 çirani© Ama spontan geliyor her şey yani bi de artık medeni bir şey değil bizim hayamızda çok çok sıradanlaşmış bir şey. Eskiden olsa çok takılabilecek bir şey olabilirdi ama artık benim hayatımda artık 10 yıldır böyle bir realite var ve kimseye bulaşık yıkamadı diye güvenmiyorum hayır bu devreleri geçeceksin? Çünkü o daha kıymetli bulaşık yıkıyacak birini bulabilirim ama ondan bir tane daha bulamam bunu biliyorum hayatımda” 29 (EP)

Tema ESN/7(Ko) Konutların odalarının eşit ya da birbirine yakın boyutlarda olması (özellikle tek ebeveynler ve evi paylaşanlar açısından) önemlidir ve birtakım avantajlar sağlamaktadır.

Tema ESN/7a(Ko) Özellikle tek ebeveynlerin çocuk odalarının boyutlarına ilişkin sıkıntıları bulunmaktadır (6-10).

“Bizde öyle bi yanlış şey var nedense evin bi yatak odası ebeveyn yatak odası diye tasarlanıyor büyük oluyor. Çocuk yatak odası daha küçük tutuluyor

halbuki bu çok yanlış çünkü çocukların da artık bebek değilse odada kullanacakları eşyalar ebeveynin yatak odasından daha fazla, aynı zamanda yaşama alanı olarak kullanıyor sadece uyku alanı olarak değil. Orada oyun oynuyor, orada ders çalışıyor, orada boş vakit geçiriyor. Daha çok saatini orada geçiriyor. Bunu o küçük mekana ranzalı yataklar altı oyun parkı gibi bilmemne falanlarla çözmeye çalışıyoruz hani hacim yaratmaya çalışıyoruz ama onun yerine oda daha büyük olsa daha güzel olur.” 6 (TE)

Tema ESN/7b(Ko) Evi paylaşanlar ev bulma aşamasında konutun eşit büyüklükte odaları olmasına ve adil mekan paylaşımına dikkat etmektedir (21-23).

“Biz ev ararken şunu çok gözetmiştik iki kişi oturacağımız için ekonomik yaşamda ikimizin eşit karşıladığı bir düzenek için genellikle İstanbul’da şöyle bir problem var. 2 odalı evler, 2 oda 1 salon evlerde odalardan biri büyük diğeri küçük hatta o küçük oda neredeyse kapı aralığı gibi eşya konulmayacak kadar küçük oluyor. Yatak odası kabul edileni geniş tutup oturma odası kabul edileni çok küçük yapıyorlar. Biz hep şey istedik birbirine yakın büyüklükte olsun çünkü ikimiz de aynı kirayı ödüyoruz aynı masrafları karşılıyoruz birimizden birinin daha büyük odasının olup diğerinin de küçük sığmaya çalıştığı bir odasının olması ki böyle çok evler eledik biz. Kirası uygun, semti uygun ama ikimiz arasındaki o adaleti sağlayamayacak evler eledik. İkimizin de memnun olmasının en önemli nedeni buydu. İki odası neredeyse birbirine eşit.....2 eşit hakka sahip 2 insandan bahsediyoruz. En iyi arkadaşla insanın anne babasıyla bile insanın yalnız kalmak istediği zamanlar ihtiyaçlar olabiliyor o yüzden odalarımız bizim özgürlük alanlarımız. Benim ne kadar hakkım varsa onun da o kadar var.” 21 (EP)

Tema ESN/8(Ko) Evde hayvan beslenmesi (yalnız yaşayan kadınların tamamında) yaşam biçimine ve mekan kullanımına yönelik birtakım müdahalelere ya da güvenlik önlemlerine yol açmaktadır. (1-2-3)

“Kapı çıkarılmıştı ev geniş görünsün diye mutfağın kapısı sonradan kediler yüzünden taktım.” 1 (YY)

Tema ESN/9(Ko) Mülkiyet durumu (kiracılık) bireylerin konutlarına mekansal müdahalede bulunmasını etkileyen bir faktördür. Nitekim görüşmeler sırasında kiracı olan hanehalkı üyelerinin evde hayatını kolaylaştıracak ne tür mekansal müdahaleler olabilir sorusuna ancak ev sahibi olduklarını varsaymaları istendiğinde ve vurgulandığında rahat cevap verdikleri gözlenmiştir.

“Evet (bir şeyler) yaptık ya şu banyonun perdesi yoktu o perdenin takılacak şeyi yoktu onu yaptım ama perdeleri daha takamadım. Onun dışında yok yani ben bu eve ben hiçbir zaman için hiçbir gittiğim kirada oturduğum bir eve dediğim gibi şey yapmam, bakım yapmam.” 26 (EP)

5.5.2.4 Geçirgenlik

Araştırmaya katılan hanehalkı üyelerinin 9 tanesinin ailesi İstanbul’da ikamet etmektedir. Bunlardan 7’si ÇGÇA üyelerinin aileleridir. Evi paylaşanların hiçbirinin ailesi İstanbul’da ikamet etmemektedir ancak şu anda evli olan erkek hanehalkı

üyeleri arasında aileleri İstanbul'da olmasına rağmen geçmişte arkadaşları ile evi paylaşanlar olmuştur.

Geçirgenlik kavramıyla ilgili temalar aşağıdaki çizelgeden takip edilebilir:

Çizelge 5.21 : Geçirgenlik ile ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				Hanehalkı üyeleri için aileleri ile aralarındaki mesafelerin –uzaklık yakınlık- algılanışı son derece görecelidir. Kimi hanehalkı üyeleri aynı şehirde oturan ailelerine mesafelerini uzak bulurken kimileri için ailelerin uzakta (genellikle başka şehirde) ikamet etmesi olumludur. Ayrıca her türlü hanehalkı üyesi arasından ailelerinin ideal mesafede (uzaklıkta) olduğunu düşünenler çıkmıştır. İdeal mesafe, ailenin yaşama müdahale edemeyeceği kadar uzakta ancak özlemediği zaman da kolay ulaşılabileceği bir mesafede olması olarak tanımlanmıştır.	2	3	8	4	17
2				Hanehalkı türü konutun geçirgenliğini etkileyen bir faktördür.	5	3	0	10	18
3				Hemen tüm hanelerde habersiz çatkapı gidiş gelişlerin yakın akraba ve aileler için dahi söz konusu olmadığı görülmüştür.	4	4	8	10	26

Tema GEÇR/1(İs+Se) Hanehalkı üyeleri için aileleri ile aralarındaki mesafelerin -uzaklık/yakınlık- algılanışı son derece görecelidir. Kimi hanehalkı üyeleri aynı şehirde oturan ailelerine mesafelerini uzak bulurken (1-14-15-18-19-20) kimileri için ailelerin uzakta (genellikle başka şehirde) ikamet etmesi olumludur. Bu hanehalkı üyeleri ailelerine yakın oturmak istemediklerini belirtmişlerdir (6-7-12-13-24-25-26).

“Çok yakın değil Cihangir'den daha yakın ama yakın olmak isterdim evet anneler buralara gelsin isterdim. Daha kolay olurdu çünkü onları da daha sık görmek isterim” 1 (YY)

“Ben uzaklaşmak istedim. Ben biraz asi çocuğum ben. Çocuğumu kendi kurallarına göre yetiştirmek istedim. Ebeveynimin etkisiyle değil onun yönlendirmesi ile arada bi takım çelişkiler yaşayarak yetiştirmek istemedim bütün zorluklarını bilerek her şeyi göze alarak daha uzak bir yerde yaşamayı tercih ettim. İy ki de öyle yapmışım diye düşünüyorum.” 6 (TE)

“(Aileme) yakın oturmak istemezdim. Hayatıma karışmıyorlar zaten öyle bir sorun yok da Çorum'dalar onlar ve ben bir kökümün Çorum'da kalmasını istiyorum. İkincisi onlar buraya geldikleri zaman belli başlı sorumlulukları yerine getirmeniz gerekiyor. Mesela ben eve 3 ayda bir gidiyorum ya da 4 ayda bir gidiyorum Çorum'a, o zaman haftada bir gitmek mecburiyetinde kalacaktım. Veyahutta şu oldu, bu oldu, yemek yaptım gel hani benim almış olduğum bir hayat tarzı var ondan dolayı hayatıma karışmaları mümkün değil şu an.” 26 (EP)

- Ayrıca her türlü hanehalkı üyesi arasından ailelerinin ideal mesafede (uzaklıkta) olduğunu düşünenler çıkmıştır. İdeal mesafe, ailenin yaşama müdahale edemeyeceği kadar uzak, ancak özlemediği zaman da kolay ulaşılabilecek kadar yakın bir mesafede olması olarak tanımlanmıştır (3-8-17-21).

“Çok yakın oturmuyorum hani yürüme mesafesinde değil onlar şeyde oturuyor hani Göztepe köprüsüne yakın bir yerde çok yakın oturmak istemezdim şimdi Anadolu yakasındayız Avrupa’da yaşamak da istemezdim hani kötü ya da acil durumlar için hemen erişim güzel yani tencereyle kapıya gelen tipler yok..... İşte ailemle de böyle çok güzel bir mesafeyi korudum böyle 10 dk. araba yolu. Biraz daha yakında bir yerde yaşasaydım genelde daha çok akrabalarım tarafından müdahaleye maruz kalabilirdim.” 3 (YY)

“1.5 saat. Adapazarı’ndalar. Ben uzak algılamıyorum hiç hem beraber hem özel hayat var gibi geliyor iyi bir mesafe bence.” 21 (EP)

Tema GEÇR/2(Ko) Hanehalkı türü konutun geçirgenliğini etkileyen bir faktördür.

Tema GEÇR/2a(Ko) Evi paylaşan arkadaşlarda mekan paylaşımı konutun geçirgenliğini aileler açısından etkilemektedir. Hanehalkı üyeleri evlerinin ailelerine açık olduğunu söyleseler de ailelerin çocuklarının arkadaşları ile kaldıkları evlere pek gelmedikleri anlaşılmıştır (25-26-29-30).

“Şu durumda ev arkadaşıyla biraz zor çünkü ailenin gelmesi demek 2-3 kişinin beraberinde gelmesi demek o yüzden pek sıcak bakmıyorum ama gelirse de kısa süreli olarak gelebilirler. Yalnız olsaydım tabi daha çok davet ediyordum.” 26(EP)

“Ya sık gidip gelmiyorlar bir kere geldiler otelde kaldılar ev küçük rahatsız etmeyelim diye keşke sık gidip gelseler ama yani...” 30(EP)

Tema GEÇR/2b(Ko) Yakın çevre ve komşular açısından bakıldığında birçok hanehalkının evi komşularına kapalıdır ya da ilişkiler çok sınırlı tutulmaktadır. Evi paylaşanlar genelde yaşam biçimlerinin çevrelerince yadırgandığını düşündüklerinden veya gözetleneceklerinden korkarak yakın çevreleri ve komşuları ile ilişki kurmamayı tercih etmektedir. Tek ebeveynler ise daha çok kendilerine ve çocuklarına zaman ayırmayı tercih etmekte ve komşuluk ilişkilerini bir çeşit zaman kaybı olarak algılamaktadır. Ancak çocukları istediği için ya da çocuklarla ilgili destek almak amacıyla komşularıyla iletişim içerisinde oldukları gözlenmiştir. Farklı olarak yalnız yaşayanların bir biçimde yakın çevrelerindekiyle (komşuları, önceden tanıdıkları arkadaşları ya da akrabaları) daha fazla ilişki kurup destek aldıkları anlaşılmaktadır [Bkz. Tema İLSK/1.b(Se)].

Tema GEÇR/3(Ko) Hemen tüm hanelerde habersiz çatkapı gidiş gelişlerin yakın akraba ve aileler için dahi söz konusu olmadığı görülmüştür. Evdeki buluşmalar genellikle planlı programlı gerçekleştirilmektedir (1-2-3-5-6-7-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-28-29-30). Hanehalkı üyeleri çoğunlukla ailelerinin kendilerine pek gelmediğini daha çok kendilerinin gittiğini belirtmişlerdir. Zamanın büyük bölümünün yollarda kaybedildiği metropollerde çalışan insanlar için

vakit çok değerlidir ve eve birileri geleceği zaman yapılacak hazırlıklar yorgunluk ve zaman kaybı olarak görülmektedir.

“Onlar (ailem) bana pek gelmiyorlar. En son gelmek istediklerinde gelmeyin demiştim. Ben biraz aslında temiz bi insanım ama kedilerim biraz yaramaz. Eğer çok yoğun çalıştığım bi haftaysa ev biraz pis ve dağınık oluyor. O zaman ben, annem de titiz bi insan annem de dahi olmak üzere insanları hemen çatkapı gelin diyemiyorum. Eskiden kedim yokken 2 sene boyunca rahattım o konuda çatkapı gelin diyordum şimdi o şeyi tutamadığım için ortamı evi düzenli ve temiz biraz böyle tedirginim. Kimsenin öyle çatkapı gelmesini istemiyorum nitekim öyle bi andı her taraf tüydü böyle annem tüyden rahatsız olur alerjisi var biraz kedi sevmesine rağmen. Hemen evi temizlemem gerekecekti süpürmem bi şeyler yapmam yorgundum da, gelmeyin dedim mesela. Çok sık gelmiyorlar, ben daha sık gidiyorum.” 1 (YY)

“Evim aile ve arkadaşlarıma randevu almak koşuluyla açık. Ne zaman isterlerse randevu alırlar zamanım varsa veririm.” 7 (TE)

“Yani işte ancak özel bi organizasyon yapmak gerekiyor. Hafta sonu kahvaltı yapalım diye ya da birinde toplanalım. Ya da akşam bi yere içmeye gidelim gibi planlı olması gerekiyor. Hadi ben size geliyim siz bize gelin olmuyor. Bi de biraz şeyden de oluyor o tabii. Herkes yoğun çalışıyor. Evinde hem iş olarak bi külfet istemiyor. İşte gelsin hazırlık yapayım evi toplayayım, derliyorum. Yemek yapıyım şunu yapıyım istemiyor. Hem de eşiyile bir arada vakit geçirdiği kısa anlar zamanlar olduğu için ağır geliyor en azından bana öyle geliyor. Zırt pırt birileri gelsin istemiyorum en azından ben.” 12 (ÇGÇA)

“Yok hayır planlı programlı....çalışan insanlar olduğumuz için sosyal çevremiz de çalışan bireyler ailelerden oluştuğu için biz de habersiz hiçbir yere gitmeyiz. Bize de habersiz gitmeyiz evimize de gelen olmaz.” 21 (EP)

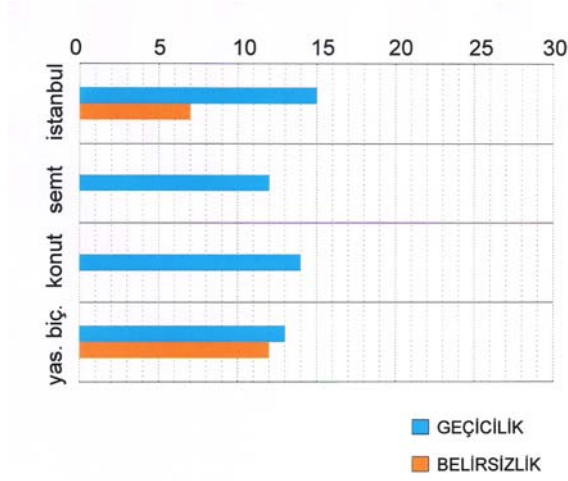
- Ancak evi paylaşan erkeklerde konut arkadaşlara daha açık olabilmektedir.

“Farklıydı o zaman (ev arkadaşları ile kalırken) fazlasıyla.....kendi evime kapıyı çalıp girdiğim falan oluyordu benim anahtarları almış insanlar.” 18 (EP)

“(Arkadaşlar) gelirler evet maç izlemek için filan insanlar gelir. Görüştüğüm insanlar gelir digitürk var☺ Öyle şey insanlar değiller buyursunlar gelsinler hiç kastığımız çocuklar değiller yani, maç seyrediyoruz falan sorun değil.” 24 (EP)

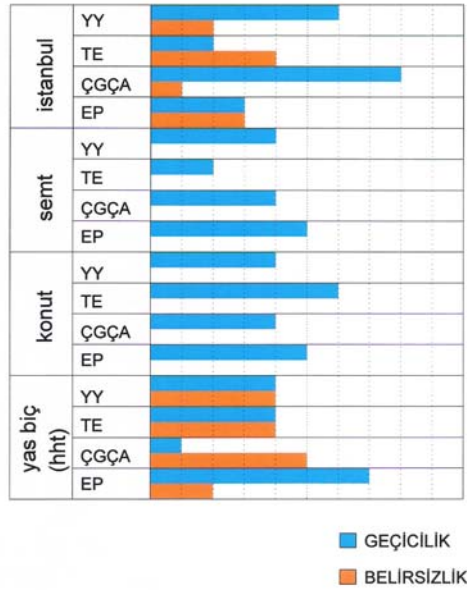
5.5.2.5 Geçicilik

Araştırmaya katılan hanehalkı üyelerinin İstanbul, yaşam çevresi (semt), konut ve yaşam biçimlerine yönelik ikamet ya da durumlarının geçiciliğine (geçici olmasına) dair istekleri aşağıda ölçeklendirilmeye çalışılmıştır (Şekil 5.13 ve Şekil 5.14). Şekillere bakıldığında geçicilik isteğinin en fazla olduğu ölçek İstanbul, en az olduğu ölçek semttir. Geçiciliğe dair belirsizlik en çok yaşam biçimine yönelik olarak ortaya çıkmakta onu İstanbul takip etmektedir.

Şekil 5.13 : Geçicilik isteğinin ölçekler arası karşılaştırılması.

Şekil 5.13'te görülen ölçeklere göre geçici ikamet isteği değerlendirilmesi, Şekil 5.14'te hanehalkı türlerine göre ele alınmıştır.

Şekil 5.14 : Hanehalkı türlerine göre geçicilik isteğinin karşılaştırılması.

İstanbul ölçeğinde bu isteği en fazla ÇGÇA'lar, en az TE'ler duymaktadır. Ters orantılı olarak belirsizlik TE'lerde yüksek, ÇGÇA'lerde minimum düzeydedir. Semt ölçeğinde geçici olduklarını en fazla düşünenler EP, en az TE'lerdir. Ancak TE'ler konut ölçeğinde geçicilik hissini en fazla duyumsayan hanehalkı türü olarak göze çarpmaktadır. Beklendiği üzere yaşam biçimlerinin geçici olduğunu düşünenlerin en fazla olduğu hanehalkı türü EP'lar, en az ÇGÇA'lerdir. Yaşam biçimi konusunda ÇGÇA'lar hariç tüm hanehalklarında bir belirsizlik hakimdir. Ortaya çıkan bu tablo,

ölçekler arası ve hanehalkı türleri arasındaki farklılıklar, aşağıda detaylı olarak ele alınan temalarla da açıklanmaya çalışılacaktır.

Geçicilik kavramıyla ilgili ortaya konan temalar aşağıdaki çizelgede sıralanmıştır:

Çizelge 5.22 : Geçicilikle ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında özellikle YY ve ÇGÇA'lerin kendilerini İstanbul'da daha geçici hissettikleri görülmüştür.	3	1	8	3	15
2				Genel bir değerlendirme yapıldığında geçicilik konusunda belirsizliğin en fazla olduğu ölçek İstanbul ölçeğidir.	1	2	1	3	7
3				Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında geçiciliğin en az semt ölçeğinde hissedildiği görülmüştür.	3	4	6	5	18
4				Tamamı iyi anlaşılan EP hanehalkı üyelerinin konut paylaşımının sona ermesine ancak askerlik, evlilik ya da ekonomik durumun iyileşmesi, memlekete geri dönmek gibi yaşam yönü ve biçimine dair faktörlerin sebep olacağı anlaşılmaktadır. Bu hh üyeleri genel olarak ev arkadaşlarından ayrılmak istemediklerini ancak zorluklar yüzünden ayrılacaklarını ifade etmişlerdir.	0	0	0	7	7
5				Evi paylaşanların kente ilk gelişlerinde ekonomik nedenlerle otel pansiyon gibi yerlerde geçici barınma deneyimleri yaşadıkları ya da arkadaşlık ilişkilerini kullanarak kente daha önce gelen arkadaşlarının yanında geçici olarak barındıkları anlaşılmaktadır.	0	0	0	4	4
6				Yaşam biçimi (özellikle hanehalkı yapısı) açısından değerlendirildiğinde evi paylaşanların yaşamlarında geçici bir dönemden geçtiklerini düşündükleri, buna karşın çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin bu konuyu ya belirsiz buldukları ya da geçici olduğunu düşünmedikleri anlaşılmaktadır.	0	0	9	7	16

Tema GEÇ/1(İs) Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında özellikle ÇGÇA'ler ve YY'ların kendilerini İstanbul'da daha geçici hissettikleri, kentten ayrılmayı düşündükleri görülmüştür (1-2-4-9-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-30). Bu isteğin ekonomik güçlükler, özel çalışmalara/ kendine vakit ayıramamak, yorgunluk, huzur ve doğaya yakın olma arzusu, güvenlik endişeleri, yaşlılığını memlekette geçirme isteği, gezgin olma arzusu gibi çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İstanbul'u terk edip bir kıyı kasabasına ya da köye yerleşmek ya da memlekete geri dönmek bir başka deyişte İstanbul'da geçici bir süre yaşamak (geçici olmak) bazı görüşmecilerin hayalidir (1-9-13-16-20).

"1-2 senedir sürekli 3-5 sene diyorum artık 3-5 sene oldu ama hakikaten çok şiddetli ve sık bi şekilde doğal ortam olan bi yer ama böyle kasaba da değil bi köyde öğretmenlik işi çıksa .....mesela çok sevdiğim bi adamla tanışsam güvendiğim yalnızlık hissetmeyeceğim o da benim gibi düşünse bi köye gitmek isterim. Böyle köy öğretmeni olsam sadece toprağa bassam hiç bina görmesem böyle tek katlı evlerin olduğu gerçekten doğayı çok seviyorum. Binalardan, arabalardan nefret ediyorum." 1 (YY)

"Ben hep düşünüyorum mesela Kaş'a gitmek isteriz seviyoruz ikimiz de Kaş'ı. Neden gitmek isteriz? Yerleşmek anlamında buranın saygısızlığından ya ben İstanbul'u özliyorum biraz ya bıkıyor insan." 20 (ÇGÇA)

“Seviyorum bu şehirde yaşamayı ama hep geçerli değil. Ben çalıştığım müddetçe İstanbul’da yaşamayı arzu ediyorum ama emekliliğimden itibaren geldiğim şehre dönmeyi tercih ederim.” 21 (EP)

- Ailelerine bağlı evi paylaşan hanehalkı üyelerinden bazıları memleketlerine duydukları özlemin de etkisiyle maddi sorunları olmadığı takdirde hem memleketlerinde hem de istedikleri bir başka yerde dönemsel olarak yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir (22-30).

“Maddi bir sorunum olmazsa eğer hem burada burası olmazdı belki de Ege bölgesinde bir yerde deniz kenarında yaşamak isterdim. Bir de Adapazarı’nda yaşamak isterdim. Sürekli aynı yerde değil de 3 gün orda 5 gün burada yaşamak isterdim. Dolaşa dolaşa.” 22 (EP)

Tema GEÇ/2(İs) Genel bir değerlendirme yapıldığında geçicilik konusunda belirsizliğin en fazla olduğu ölçek İstanbul ölçeğidir (5-7-10-11-23-24-25).

“Yok yakın zamanda yok. Yani ama hiç de olmaz demiyorum ileride olabilir. Öyle bi hayalle de yaşamıyorum ama olabilir gözüyle bakıyorum buradan ayrılmaya.” 11 (ÇGÇA)

Tema GEÇ/3(Se) Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında geçiciliğin en az semt ölçeğinde hissedildiği görülmüştür. Bu durum hanehalkı üyelerinin semt seçimi konusunda [lokasyon (merkezi olması, işe yakınlık, ulaşım imkanları), sosyal yapı vb. sebeplerle) hassas davrandıklarının bir göstergesi kabul edilebilir (1-3-4-6-7-8-9-11-12-15-16-17-18-21-22-24-25-30). İstanbul’dan ayrılmak istediklerini söyleyenler dahi semt konusunda farklı düşünmekte en azından İstanbul’da buldukları süre içinde yaşadıkları semtten ayrılmak istemediklerini ifade etmektedir (1-4-9-12-15-16-17-18-21-22-30).

“İstemiyorum işime yürüme mesafesinde olması çok cazip onun dışında başka bir yerde çalışsam muhtemelen yine kolay gidebileceğim bir yerde olacak öyle düşünüyorum yani İkitelli’de çalışmayacağım. Beşiktaş’ta çalışıcam Levent’te çalışıcam öyle gösteriyor yani şey çalışma alanım dolayısıyla metro otobüsle hemen gidebilirim veya dolmuşla vs. bir de tabi yaşadığımız sosyal çevre bizim hayatımızı zorlaştırmamalı.” 25 (EP)

Tema GEÇ/4(Ko) Tamamı iyi anlaşılan EP hanehalkı üyelerinin konut paylaşımının sona ermesine ancak askerlik, evlilik ya da ekonomik durumun iyileşmesi, memlekete geri dönmek gibi yaşam yönü ve biçimine dair faktörlerin sebep olacağı ifade edilmiştir. Bu hanehalkı üyeleri genel olarak ev arkadaşlarından ayrılmak istemediklerini ancak zorunluluklar yüzünden ayrılacaklarını ifade etmişlerdir (21-22-26-27-28-29-30). Bu bağlamda günümüz yaşam koşullarında hangi yaşam biçiminin geçici hangisinin kalıcı olduğuna dair genel kabullerin de bulanıklaşmaya başladığı söylenebilir. Alan araştırması kapsamında görüşme yapılan evi paylaşan

arkadaşların mevcut yaşam biçimlerinin ve hanelerinin dağılmasından korktukları/tedirgin oldukları gözlenmiştir.

“(Ayrılmamız için) bir kırılma noktası olması lazım böyle durup dururken ya birisi evlenecek ya bir başkası askere gidecek onun gibi böyle birimizin hayatında büyük bir kırılma noktası olmadığı sürece ki ben bu kırılma noktasını herkesin gelirinin artması olarak düşünüyordum. O öyle oldu ama yine de olmadı. Demek ki olması için daha büyük bir kırılma noktası işte 29 askere gider mesela 30’la ikimiz kalırız başka bir semte gideriz böyle bir senaryo var.” 28 (EP)

- Ancak bazı hanehalkı üyeleri geçmişte bu konuda olumsuz deneyimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda çok yakın akraba ya da arkadaşla eve çıkmak (14), özel bir odanın olmaması (salonda yaşamak) (20), ev arkadaşının bulunma biçimi ve önceden kurulmuş bir düzene gitmek (22), yaşam tarzı farklılığı (23) gibi nedenlerden kaynaklanan sıkıntılar söz konusu olmuştur.

“Çok büyük sıkıntı yaşadım o zamanki en iyi arkadaşımla çok kötü bir duruma geldik yani kuzenimle de geldik. Çok yakın insanların ev arkadaşı olmaması gerektiğine inanıyorum ben ev arkadaşı olma zorunluluğu var ise. İnsanların birbirine saygı gösterebileceği ama belli yakınlık düzeyinde olması gerekiyor. Çok çok yakın olmaması lazım. Birlikte yaşıyormuşuz gibi yakın insanlar olduğumuz için eve çıkmadan önce, daha sonra ev ortamındaki bi takım rahatsızlıklar normal ilişkimize de yansıyor en temel sıkıntı bu.” 14 (ÇGÇA).

“İlk evimde böcek her yerde böcekler ev arkadaşlarım berbat durumdalardı ikisi de kız arkadaşlarından ayrılmışlardı bunalımlı iki tipte ben uğraşıyorum. Salonda kalıyordum zaten ben canı sıkılan yanımdaydı. O yüzden çok iyi değildi.” 20 (ÇGÇA)

“Gonca’dan önce çok kısa bir başka biriyle ev arkadaşlığım oldu. O da ilanla bulduğum biriydi hazır kurulu bir düzen vardı bir ev vardı. Kirayı paylaşabileceği bir arkadaş arıyordu öyle biriyle yaklaşık 3-4 aylık bir deneyimim oldu ama sonu hüsrana oldu tanımadığım bir insandı gazete ilanıyla bulmuştum. İlk tanıştığımız gün çok güzeldi her şey sanki birbirimizi çok uzun süredir tanıyormuşuz çok pozitif elektrik aldık birbirimizden ama işte aynı evin içerisine girince farklı şeyler ortaya çıktı yapamadık kötü ayrıldık. Küçük bir evdi. 2 oda 1 mutfak vardı. Odanın biri benim biri onundu. Aslında ortak paylaştığımız bir alan da oldu. Odalar eşit büyüklükteydi ama evde kurulmuş bir düzen vardı ben o düzenin üzerine gittiğim için sanki ben o evde misafirmişim gibi oldu. O benimmiş gibi olmadı ben kendime bu ev benim diyemedim zaten karşı taraf da o hissi pek vermedi bana.” 22 (EP)

“Daha önce bir evde kaldım ama 1.5-2 ay sürdü o da üniversitede ev arkadaşlarımla uyuşamadık o yüzden yurda çıktım tekrar. Aslında iyi arkadaşlık ama sonradan davranışları değişti başka arkadaşlar edindi gece dışarı çıkmalar ya da eve istemediğim arkadaşların gelmesi böyle olunca ben de katlanmaya gerek duymadım.” 23 (EP)

Tema GEÇ/5(Ko) Evi paylaşanların kente ilk gelişlerinde ekonomik nedenlerle otel pansiyon gibi yerlerde geçici barınma deneyimleri yaşadıkları ya da arkadaşlık ilişkilerini kullanarak kente daha önce gelen arkadaşlarının yanında geçici olarak

barındıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, İstanbul'a yeni gelen gençler için pansiyonların haricinde daha yaşanır ortamlar sunabilecek kurumsal barınma alternatiflerine ihtiyaç duyulduğuna dair ipuçları vermektedir.

Tema GEÇ/5a(Ko) İstanbul'a ilk geldiklerinde ekonomik nedenlerle otel, pansiyon gibi yerlerde geçici barınma deneyimi yaşayanlar evi paylaşanlar arasından çıkmıştır. Bu kişiler ilk fırsatta (şartları ekonomik açıdan biraz düzelince) otel-pansiyon odalarından arkadaşla ev paylaşımına yönelmişlerdir (24-29).

"Önce arkadaş yanı sonra bekar insanların kaldığı bir pansiyonda kaldım Üsküdar'da. Orası tuhaf bir yerdi aslında. Böyle orta yaşlı insanların kaldığı çok az para verdiğim fazla param yoktu zaten. Şimdinin parasıyla 150-200 milyon. Tek başına kaldığınız her katta ortak tuvaleti banyosu olan ve çok iptidai bir yerdi yani çok bakımsız bir yerdi orada bir ay falan kaldım ben. İşletme...aile olup olmadığını bilmiyorum ama aile değildiler çünkü böyle çingene bir abla vardı o temizliği yapıyordu. Aşağıda suratsız bir herif vardı. O da parayı alıyordu. Üsküdar'da böyle apartmandan bozma bir yer. Daha sonra yine ilginç daha bunun konforlusunu buldum çünkü orada çok sıkıldım falan Kasımpaşa'da daha düzgün bir yer çatı katında orası otel artık yani otelcilik yapmıyor yapmıyor adam ama genelde bekarlara falan veriyor. Genelde erkek ama kadınların da kaldığı oluyor. Şeydi ama kadınlar için pek sorun çıkartacak bir yer değil babacan bir patronu var. Bu sefer banyosu tuvaleti her şeyi bana ait bir yerde kaldım. Bir oda tuvalet banyo orada da 4 ay kaldım sanırım yoksa daha fazla mı kaldım daha sonra işte eve çıktık buraya geldik." 24 (EP)

Tema GEÇ/5b(Ko) Gençlerin (özellikle erkeklerin üniversite eğitimi sırasında) kurdukları arkadaşlık ilişkileri, başka bir şehirde iş hayatına atıldıklarında onlara geçici barınma imkanı sağlamada yardımcıdır. ilk gelenin evini arkadaşlarına geçici de olsa açtığı gözlenmiştir.

"Orası da şeydi zaten ilk İstanbul'daki ev olduğu için gelen herkese hani bunların içinde 28 de vardı gel dedik hadi burada idare et sen. Yani kamp gibiydi gerçekten öyle bir durum. Benim odama ilişmeyin siz nerede yatarsanız yatın. İdareten insanlara....geçici olarak herkesin yararlandığı bir yer olmuştu sonra daha gerçek hayata başladık bir sonraki evimizde." 29 (EP)

Tema GEÇ/6(Ko) Yaşam biçimi (özellikle hanehalkı yapısı) açısından değerlendirildiğinde evi paylaşanların (22-25-26-27-28-29-30) yaşamlarında geçici bir dönemden geçtiklerini düşündükleri buna karşın çift gelirlili çocuksuz aile üyelerinin bu konuyu ya belirsiz buldukları (11-13-15-16-17) ya da geçici olduğunu düşünmedikleri (12-14-18-20) anlaşılmaktadır. YY ve TE açısından yaşam biçiminin geçiciliğine yönelik beklentiler açısından bir denge söz konusudur.

"Mecburen (geçici) herhalde diyorum birkaç sene sonra en uzun ihtimalle şey olacaktır değişecektir yani önce kim evlenecek diye bakıyoruz." 28 (EP)

Örnekleme oluşturan 30 hanehalkı üyesinden sadece 8'i gelecekte de şu anki hanehalkı yapısında yaşamaya devam etmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bunlardan 1'i YY, 2'si TE, 5'i ÇGÇA üyesidir. Hanehalkı yapısının devamını en çok isteyenler ÇGÇA'lerdir. Evi paylaşanlar arasında ileride de arkadaşıyla evi paylaşmak istediğini söyleyen çıkmamıştır. Bu durum evi paylaşanların kendilerini yaşam döngüsünde daha geçici bir noktada hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

- Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin ev eşyasına yatırım yapmamayı tercih etmeleri, ailelerinin ve arkadaşlarının eski eşyaları ile idare etmeleri de bu tespiti güçlendirmektedir.

"Eğer tek tek envanter çıkarmayacaksak klasik bir bekar evi. Hatta bu hafta sonu bile yeni birkaç eşya gelecekti. Bir evli arkadaşlarımız var onlar yeni bir şeyler almışlar. Oradan bir kütüphane falan kapabilirsek...Ama yani çekyatları yakmak istiyorum. Ben liseyi falan da dışarıda okudum bayağı bir çekyat kırmışlığım, eskitmişliğim vardır. Benim için bir şeyin sembolü olduğu için hani çekyat üretimine son verilmeli hani yani." 24 (EP)

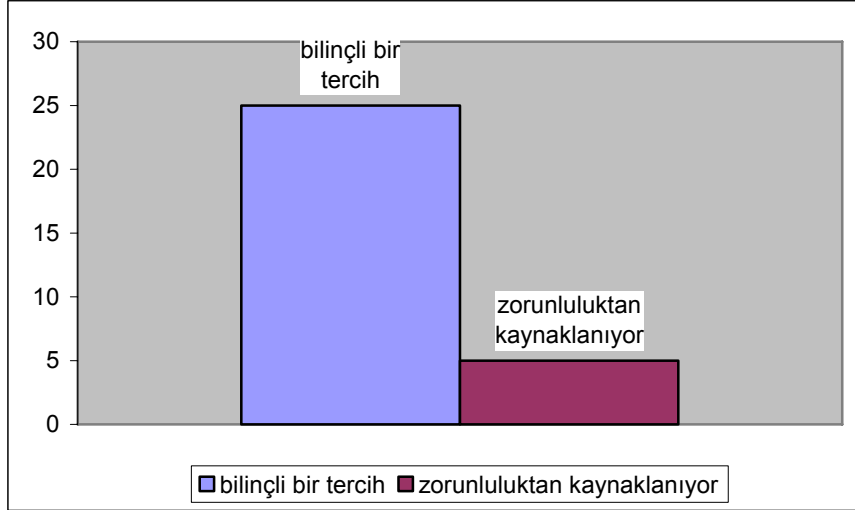
"(Mobilyaları) eskiciden aldık öğrencilikten beri hala aynı." 27 (EP)

- ÇGÇA'lerde belirsizlik durumu genellikle kadınların çocuk isteği ile ilintilidir (11-13-15-16-17). Çocuk istemeyen (çekirdek aileye dönüşmek istemeyen) genellikle ailenin erkek üyeleridir ve bu bağlamda hanehalkı yapılarının geçici olmadığını düşünmektedirler (12-14-18-20).

"Çocuk umudum var 12 istemiyor. 12 çocuğun hayat şartlarını maddi manevi zorlaştıracığını düşünüyor. Tamamen bi masraf olduğunu düşünüyor ve çocuğun manevi yani sosyalliğini azaltacağını her şeyi elinden alacağını düşünüp hayatını riske etmek istemiyor. Şu anda koşullarla bi şekilde memnun yaşadığını söylüyor. Çocuğun onun için bi risk olduğunu söylüyor." 11 (ÇGÇA)

"Bence hayatı zorlaştırıcı bir şey kendi açmazlarıyla çelişkileriyle uğraşırken bi de üçüncü bi karakter girecek işin içine. Zorunluluklardan zaten sıkıntı duyan bi insanım ben. Şu an belki düşünüyorum en kötü işten bunalırım işi bırakırım şimdi çocuğum olsa ulan ne yapacaksın diyorum yani bu adam yiyecek, içecek, hastalanacak, bakımı var, eğitimi var, bilmemesi var. O yüzden istemiyorum. Bunaldığımda kaçabilecek bi özgürlük en azından." 12 (ÇGÇA)

Yine yaşam biçimine yönelik olarak 30 hanehalkı üyesinden 25 tanesi uygulanan kısa ankette yer alan kapalı uçlu soruya mevcut yaşam biçimlerinin bilinçli bir tercih olduğu yanıtını vermişlerdir (Şekil 5.15). Bu durum ortaya koymaktadır ki tercih bilinçli de yapılırsa bu onun kalıcılığının göstergesi olamaz. Günümüz şartlarında bireyler yaşamlarını bilinçli tercihlerle birbirini takip eden dönemler halinde farklı hanehalkı yapılarına dahil olarak geçirmektedirler.

Şu anki yaşam biçimim	no
bilinçli bir tercih diyenler	25
zorunluluktan kaynaklanıyor	5 (4ü evi paylaşan-hepsi erkek)

Şekil 5.15 : Mevcut yaşam biçimi değerlendirmesi.

5.5.3 İhtiyaç ve beklentilerle ilgili temalar

Verilerin analizi sırasında örneklemin genel ihtiyaç ve beklentileriyle ilgili ortaya çıkan kavramlar aşağıdadır:

Çizelge 5.23 : İhtiyaç ve beklentilerle ilgili temalar.

Tema no	Ölçek			Temalar	Frekans				
	İs	Se	Ko		YY	TE	ÇGÇA	EP	TOP
1				İstanbul’la ilgili beklentiler sözkonusu olduğunda ulaşım sorunun çözümüne yönelik beklentilerin (1-2-3-4-5-6-8-9-11-12-13-15-16-17-18-19-20-23-24-25-26-27-29) öncelikli olduğu, onu İstanbul’da yaşamın pahalılığına yönelik ekonomik (8-18-23-26-28) ve il	5	3	9	8	25
2				Çekirdek aileye alternatif hanehalklarının yaşam çevrelerinde kendilerine çeşitli yönlerden (yaş+hanehalkı türü+kültür düzeyi) benzer insanların varlığına da ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.	2	1	1	2	6
3				Kurumsal çocuk bakım hizmeti tek ebeveynler açısından önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.	0	4	0	0	4
4				Yakın çevrelerinde okul olması ve çocuklarının eğitimi tek ebeveynler için büyük önem taşımakta ve onların semt seçimlerini de etkilemektedir.	0	4	0	0	4
5				Hanehalkı türü semt ve konut konusunda bireyin beklentilerini kısıtlayabilir. Yalnız yaşayanlar, tek ebeveynler ve çift gelirlili çocuksuz aileler semt seçimi ve konut bulma konusunda belli kriterlere göre hareket etmekteyken evi paylaşanların her zaman böy	0	0	0	4	4
6				Tasarım sürecine katılım tüm hanehalkı türlerinin ortak isteği olarak ortaya çıkmaktadır.	5	5	10	9	29
7				Yalnız yaşayanlar hariç örneklemleri oluşturan hanehalkı üyeleri mevcut (halen ikamet ettikleri) konut büyüklüğünün (toplam alan) ya da konut mekanlarının boyutlarının daha büyük olması yönünde bir beklenti içindedir.	1	5	7	9	22
8				Örneklemleri oluşturan hanehalklarının yaşamak istedikleri konuta dair ortak beklentileri arasında bahçe ve müstakil ev ilk sırada yer almaktadır.	5	4	8	3	20
9				Cinsiyet örneklemin mekansal beklenti ve hayallerinde belirleyici bir faktör olarak gözükmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların birbirlerinden farklı olarak odaklandıkları bir takım beklentilerden bahsedilebilir: Tek ya da kopuk mekanlarda yaşama isteği,	3	2	7	2	14
10				Genel olarak tüm hanehalkları ev işleri konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmekle birlikte sadece ÇGÇA’lerin böyle bir destek aldığı diğer hanehalklarının ekonomi, güvenlik vb sebeplerle destek almadıkları/alamadıkları görülmüştür.	1	3	0	6	10
11				Konut mekanına yönelik beklentiler arasında en önemlilerinden biri ışıktır.	4	2	1	2	9
12				Konut mekanına yönelik ortak beklentilerden bir tanesi de açık mekanlara (balkon ya da teras) duyulan özlemle ilgilidir	0	0	1	3	4
13				Evi paylaşanlar kirası daha düşük olduğu için çoğu zaman giriş katlarını tercih etmektedir. Ancak bu durumun kimi hanehalkı üyeleri üzerinde sıkıntı yarattığı ve daha üst katlarda yaşamak istedikleri anlaşılmıştır.	0	0	2	0	2

Tema BEKL/1(is) İstanbul’la ilgili beklentiler söz konusu olduğunda ulaşım sorununun çözümüne yönelik beklentilerin (1-2-3-4-5-6-8-9-11-12-13-15-16-17-18-19-20-23-24-25-26-27-29) öncelikli olduğu, onu İstanbul’da yaşamın pahalılığına (ekonomik) (8-18-23-26-28) ve ilişkilere yönelik beklentilerin (8-9-12-29-30) takip ettiği görülmüştür.

Tema BEKL/1a(İs) İstanbul’da hanehalkı türleri arasında bir ayırım olmaksızın katılımcıların büyük çoğunluğu (23 hhü) kentte yaşadıkları en büyük sıkıntının ulaşımına yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. İşe, ailelerine ya da başka aktivitelere ulaşmak için harcanan zaman, bu sürede yaşanan yorgunluk ve stres bir yandan İstanbul’da yaşamının bedelidir, öte yandan metropol yaşamının özdeşleştirildiği ve gerektirdiği hızı ve hareketi frenleyici bir etkisi vardır. Ulaşım konusunda rahatsızlık

yaşayan katılımcılar toplu taşıma ağının özellikle metro ve deniz ulaşımının gelişmesi yönünde beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir.

“Trafikten müzdaribiz tabi işe yakın olsak bile toplu taşımayı çok rahat kullanabilmek isterdim yani her noktaya her saatte gidebilmek isterdim bundan memnun değilim yani aileme ulaşmak olsun, doğanın kıyısında garip yerlerde garip yerlerde trafik var bilmiyorum belki motosikletimiz olsa mı rahat ederiz.” 20 (ÇGÇA)

Tema BEKL/1b(İs) Yaşamın pahalılığına yönelik ekonomik beklentiler konut bulma sıkıntılarına, ev kiralalarının yüksekliğine odaklanmaktadır. Pahalılıktan rahatsızlık duyanlar arasında evi paylaşanlar çoğunluktadır.

“İstanbul’da pardon daha önemli bir problem var ev kirası , ev kiralari insanı...ben hiç anlayamıyorum insan kazandığı paranın üçte birini barınmaya verir mi insanın en temel ihtiyaçlarından birisi giyim, yeme ve barınma. Giyinmenin şeyi ayda sıfır benim, yeme içme onda biri insanlar sırf şeye çalışıyor kiraya çalışıyor bu çok rahatsız edici bir durum. Saçma yani her şeyden önce saçma yani insanın hayatını kiraya çalışarak (geçirmesi) saçma yani.” (26) EP

Tema BEKL/1c(İs) İlişkilere yönelik beklentiler, insanların birbirlerine ve özel alanlarına saygı duyduğu hoşgörülü ve demokrat kent sakinlerinden oluşan bir metropolde yaşama özlemini ifadelendirir.

“Velakin ben daha insanların birbirine saygı duyduğu daha medeni bir ülkede yaşamak istiyorum karşıya karşıya geçerken yola ikinci kez bakmak istemiyorum. O işiğe gerçekten güvenmek istiyorum. O şoförle trafikte araba kullanırken arkadaki adama bir hareket yaptığımda beni öldürüp öldürmeyeceğinden şüphe duymak istemiyorum. Daha insanların birbirine hoşgörülü olduğu, ambulansın açtığı yoldan arkadaki arabaların gitmediği, insanların fırsatçı olmadığı bir dünyada ve İstanbul’da yaşamak istiyorum bunlar benim temel sorunlarım aslında. Mutsuz olanın olmadığı bir ülkede yaşamak istiyorum yani aslında girersek buna daha demokrat ötekine daha saygı duyulduğu bir yerde yaşamak istiyorum.” (29) EP

Tema BEKL/2(Se) Oturulan semtteki sosyal yapı açısından bakıldığında, çekirdek aileye alternatif hanehalklarının yaşam çevrelerinde kendilerine çeşitli yönlerden (yaş+hanehalkı türü+kültür düzeyi) benzer insanların varlığına ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır (2-5-6-18-24-27).

“Geldikten sonra burayı (Ataköy) kesinlikle sevdim. Eski semtimi de seviyorum onun da kendine özgü taraflarını seviyordum. Beyoğlu’na çok çabuk ulaşılabilir olması kozmopolit olması kozmopolitten ziyade daha bohem bi havasının olması. Ben gibi yaşayan insanların orada çok olması. Beni oraya daha yakın kılıyordu yani orada bekar tek yaşayan çok insan var stüdyo hayatlar orada çok. Bu bölge tam aile yaşantısının ağırlıkta olduğu bi bölge burada da belki onu yadırgıyordum. Burada evler büyük mesela ortalıkta çok çocuk var gibi. Daha aile yaşamları söz konusu bu bölge öyle bi bölge.” 2 (YY)

“Yani benim sosyo-ekonomik düzeyimde ya da benim dünya görüşümde paralel insanların olduğu yerlerde yaşamak beni daha çok rahatlatıyor. Öbür

türlüsü üstümde baskı oluşturuyor işte sevmiyorum yani gözaltındaymış gibi hissediyorum kendimi.” 6 (TE)

Tema BEKL/2a(Se) Kimi hanehalkı üyeleri yakın çevrelerindeki gelir grubu farklılığından tedirginlik duymaktadır (1-15-16).

“Çok zengin insanlar oturuyor çevrede ve böyle hepsinin kocaman demir kapıları var hep böyle dikkat köpek var şeklinde çok fazla yanaşmayın. Hatta insan kapınsın önünden geçerken bile onların ay köpek diye böyle tedirgin oluyor.” 15 (ÇGÇA)

Tema BEKL/3(Se) Kurumsal çocuk bakım hizmeti tek ebeveynler açısından önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (6-8-9-10). Tek Ebeveynler çocuklarını büyütme aşamasında bu konu ile ilgili ciddi sıkıntılar yaşadıklarını, komşu ve arkadaşlarından destek aldıklarını belirtmişlerdir.

“Yani benim paramın maaş olarak aldığım paranın yetebileceği bir yuva, kreş ya da günün değişik saatlerinde çocuğumu gözüm arkada kalmadan bırakabileceğim kurumların olmasını çok isterdim. Böyle yerleri paranız da olsa bulmak zordu hele bizim çocuklarımızın büyüdüğü zamanlarda. Olsaydı da param yetmezdi. Benim işte komşularımın o komşuluk ilişkilerimin çok büyük bir avantajı oldu. Ben komşularıma o açıdan minnettarım çok yardımcı oldular büyütürken. Ben de onlara yardımcı oldum onlar da bana dayanışma vardı aramızda.” 9 (TE)

Tema BEKL/4(Se) Yakın çevrelerinde okul olması ve çocuklarının eğitimi tek ebeveynler için büyük önem taşımakta ve semt seçimlerini etkilemektedir (6-7-8-10).

“İstanbul'a ilk geldiğimde o sene kızım da ilkokula başlayacaktı zaten önce onun okulunu tespit ettim ondan sonra okula yakın çünkü çok küçük olacağı için serviste hırpalansın istemediğimden okulun hemen ilk zonunda bir ev buldum ve taşındım. Fakat o tabii zorunluluk olduğu için orayı seçtim yoksa mesela ben çok fazla yürümekten hoşlanmayan bi insan olduğum için yokmuş da çıkmak zoruma gider orası çok yokuşlu bi semtti. Bezdirici bi semtti mesela bana kalsa orada oturmazdım.” 6 (TE)

Katılımcılara semt ve yakınlık tercihleri sorulmuş ve 30 hanehalkı üyesinden 7'sinin tercih ettiği (oturmak istediği) semtte yaşadığı anlaşılmıştır (1, 3, 6, 7, 8, 15, 21). Çoğunluk boğaz hattında (16 hhü) ve işe yakın (16 hhü) oturmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir.

Tema BEKL/5(Se+Ko) Hanehalkı türü semt ve konut konusunda bireyin beklentilerini kısıtlayabilir. Yalnız yaşayanlar, tek ebeveynler ve çift gelirlili çocuksuz aileler semt seçimi ve konut bulma konusunda belli kriterlere göre hareket etmekteyken evi paylaşanların her zaman böyle bir şanslarının olmadığı görülmüştür. Görüşme yapılan 5 EP hanehalkından sadece 2'sinde hanehalkı üyeleri evlerini birlikte bulmuşlardır. Bu yaşam biçimini benimseyenlerin bir bölümü önceden

tanıdıkları arkadaşlarının yanına kimi zaman fazla oda olmasa dahi yerleştiklerinden semt ve konut seçimi konusunda genellikle söz sahibi değildirler (23-26-28-30).

“Hatice’yle Güngören yurdundan tanışıyoruz işte en son kaldığım özel yurttan. Orda ayrı odalardaydık ama çok iyi anlaşmıştık. Ben de yüksek lisansı kazanınca bu evi satın almıştı ailesi ben telefon açmıştım ona yazın. Ben Tekirdağ’daydım o da olur dedi. Kalabiliriz dedi ve buraya taşındım.” 23 (EP)

Tema BEKL/6(Ko) Tasarım sürecine katılım tüm hanehalkı türlerinin ortak isteği olarak ortaya çıkmaktadır. Biri (29) hariç örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinin tamamı yaşadıkları çevre ve evin katılım sürecine dahil olmak isteyeceklerini belirtmişlerdir. Yalnız bu katılımın biçimi ile ilgili hanehalkı üyelerinin farklı eğilimler içinde oldukları söylenebilir. Tasarım sürecine katılım aşamasında bazı hanehalklarının temel beklentisi mimara kendilerini ve yaşam biçimlerini doğru ifade edebilmek olarak ortaya çıkmıştır (7-11-14-19). Bazıları ise bu durumu fikir almak, fikir vermek hatta sonradan mimarın yaptığına müdahale etmek olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir (2-3-4-8-10-12-18).

“Fikir almak için isterdim. Ama kendi çapımda bu evi bile yaparken bundan zevk aldığımı anladım. Daha çok ben müdahale etmek isterdim, fikir almak isterdim.” 2 (YY)

“Tabi ki. Beni anlamasını beklerdim. Benim hayatımı anlaması, özelimi anlaması. Ben de şimdi bir kitap okudum da mimariyle ilgili ondan çok etkilendim. Bir mimar toprakta, kullandığı materyalden kendini çok ayırmadan evler üretmeli. Kayalık üstünde ev yapıyorsa kayalara benzeyen, doğayla uyumlu. Kişi o mimara hayatındaki önemli şeyleri anlatabilmeli yani benim hayatımda önemli olan çalışma odam ya da benim banyom çok önemli yatak odam çok önemli ona göre tasarıma dahil olmak isterdim.” 7 (TE)

“Keşke olabilse. Çok enteresan gelebilir eski evi ben kendi kafama göre yapmıştım. Öyle bi deneyimim var .....Mimar yaptı planlamaları ama ben değiştirmiştım onu. Bu böyle olmaz dedim mesela.” 10 (TE)

- ÇGÇA üyesi (20), konutun tasarım sürecine katılımın ötesinde semt ve kent (İstanbul) ölçeğinde yönetime katılım eksikliğinden duyduğu sıkıntıyı dile getirmiştir.

“Ben bu yönetim şekline ve şeyden çok rahatsızım hani katılmıyorum ben bu yönetime. Temsili demokrasi ya da bilmemne berbat bir yönetim biçimi ben belediyenin, hükümetin bilmemnesinden ve İstanbul’dan tiksiniyorum ve hani bu kent böyle olmamalı daha iyi tasarlanabilirdi yani.” 20 (ÇGÇA)

- EP (29), tasarım sürecine katılımın aidiyeti artıracığını ifade etmiştir.

“Evet çok hoşuma giderdi. Çok değişik şeyler sunabilir. Bir de kendiniz o süreçte bulunduğunuz için daha aidiyet duygunuz da olabilir ve ben böyle şeyleri severim daha toparlamayı uğraşmayı o yüzden çok hoşuma gider

herhalde o bana benim bilmediğim şeyler sunabilir. Farklı bir şeyler olmasını da severim hayatımda.” 23 (EP).

Tema BEKL/7(Ko) Yalnız yaşayanlar hariç örnekleme oluşturan hanehalkı üyeleri, halen ikamet ettikleri konutun toplam büyüklüğünün ya da mekanlarının boyutlarının daha büyük olması yönünde bir beklenti içindedir. Kimi hanehalkı üyeleri de konutun toplam alanı içinde bazı mekanların küçülüp bazılarının büyüyebileceği yönündeki düşüncelerini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu tür beklentiler listelenmiştir:

Çizelge 5.24 : Halen oturulan konuta yönelik boyutsal beklentiler.

	HHÜ	Boyutsal Beklentiler
YY	1 HH1/U1	salon küçülüp mutfak büyüyebilir
	2 HH2/U1	-
	3 HH3/U1	-
	4 HH4/U1	-
	5 HH5/U1	-
TE	6 HH6/U1	yatak odaları (odalar) daha geniş olsa
	7 HH7/U1	1 oda daha olsa / ev yatak o. Olsa/ salon ve baz mek daha geniş olsa
	8 HH8/U1	banyo daralıp mutfak büyüse
	9 HH9/U1	oğlunuN odası daha geniş olsa
	10 HH10/U1	ev 120 m2 olsa /çocuk odası daha büyük olsa
ÇGÇA	11 HH11/U1	-
	12 HH11/U2	ebeveyn bany.olsa (lehine diğ mek. küçülebilir)
	13 HH12/U1	küçük oda olmasa o mekan depolama alanı olsa
	14 HH12/U2	salon küçülüp arka odalar büyüse
	15 HH13/U1	-
	16 HH13/U2	ön balkon salona katılabilir
	17 HH14/U1	-
	18 HH14/U2	banyo daha büyük olsa
	19 HH15/U1	mutfak-banyo daha büyük olsa
	20 HH15/U2	salon daha büyük olsa
EP	21 HH16/U1	tüm mekanlar daha büyük olsa
	22 HH16/U2	1 oda daha olsa/salon yatak o arası mesafe artsa
	23 HH17/U1	tüm mekanlar daha büyük olabilir
	24 HH18/U1	mutfak daha büyük olsa
	25 HH18/U2	mutfak daha büyük olsa+giriş holü olsa
	26 HH19/U1	odası daha büyük olsa
	27 HH19/U2	odalar daha büyük olabilir
	28 HH20/U1	1 oda daha olsa / salon ve odalar daha büyük olabilir
	29 HH20/U2	-
	30 HH20/U3	ev daha büyük olsa (1 oda daha olsa)

Konut ölçğinde boyut, yalnız yaşayanlar hariç diğer hanehalkları açısından en belirgin memnuniyet faktörlerinden biri olarak da ortaya çıkmaktadır. Görüşme sorularının çeşitli bölümlerinde (memnuniyet-esneklik-beklentiler) boyutla ilgili soruların sorularına verilen yanıtlar birbiriyle tutarlıdır. Foto-görüşme yoluyla elde edilen bulgular da konut ve konut mekanlarının boyutları ile ilgili sorunlar ya da memnuniyetsizliklerin önemli bir değişiklik isteği yarattığını ve tedirginlik kaynağı

olarak görüldüğünü doğrular niteliktedir. Tek ebeveynlerde mekan boyutlarıyla ilgili sıkıntının daha ön planda olduğu söylenebilir. (Bkz. Ek E.6)

Tema BEKL/7a(Ko) Konut boyutuyla ilgili bir beklentisi olmayan ve mevcut konut büyüklüğünden memnun olanlar hayatlarının bir döneminde yalnız yaşayanlardır. Yalnız yaşayan hanehalklarının daha büyük konutlarda yaşama beklentisi içinde olmamaları hatta daha küçük mekanlarda yaşayabileceklerini ifade etmeleri ülkemizde küçük konut üretiminin de gerekliliğini ortaya koyar. Nitekim örneklemin geçmiş barınma deneyimleri incelendiğinde 12 hanehalkı üyesinin küçük konut, 1'inin stüdyo deneyimi yaşadığı anlaşılmıştır. Daha önce küçük konutta yaşam deneyimi olanlardan bazıları bu deneyimden duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir (2-13-16).

"1998'den itibaren ise İstanbul'a geldiğimden beri kendi başıma yaşıyorum. Bu üçüncü evim. İlk iki evim stüdyo evdi. Onlar da özellikle tercih ettiğim tarz evlerdi. Yalnız yaşadığım ve çok büyümek istemediğim için 3. ev lojman olması dolayısıyla 2 oda 1 salon (bir de küçük karanlık oda var) ilk defa büyük bir eve çıktım. Çok eşya almamak için büyümek istemediğim için (stüdyoyu tercih ettim). Bi de tek kişilik yaşamları seviyorum ben yani ona da karar verdim bi süre sonra stüdyo yaşamları seviyorum. Tercihim hep ev ararken hep stüdyo ev üzerineydi zaten." 2 (YY)

"Benim bi önceki bekar evim ...hiçbir oda yoktu. Dümdüz mekan her şeyi gömme yani dolap gömme, kütüphane gömme, ortada bir yatak, Amerikan mutfak, önünde ufak bir oturma takımı ve boğaz gözüküyor. Tek mekandı ve çok memnundum, çok memnundum yani. Hoşuma gidiyordu arada duvar olmasın yani. Ha ufak yerde yaşamak beni rahatlatıyor." 16 (ÇGÇA).

Tema BEKL/7b(Ko) Yalnız yaşayanlar dışındaki hanehalklarının beklentileri genel olarak daha büyük, daha fazla odası olan ya da mekanların daha büyük olduğu konutlarda yaşamak üzerinedir. Bu yöndeki beklentiler Çizelge 5.24'te özetlenmiştir, ancak beklentileri açıklayıcı olduğu düşünülen bazı noktalarla ilgili aşağıdaki alıntılara göz atmak yararlı olacaktır.

"Bir oda daha olmalı yani ortalama Türkiye'de normal bir ailenin 120-130 m² den aşağı olmamalı kesinlikle olmamalı. Hele hele burada o düşünülmüş kiler odası denilen küçük bir oda çoğu kimseler bunu düşünmez. Minik oda ve o oda çok güzel bir oda." 10 (TE)

- Tek ebeveynlerde özellikle çocuk odalarının, evi paylaşanlarda da odaların daha büyük olması isteği genel bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır.

"Çocukların odası biraz daha büyük olabilirdi, yatak odası biraz daha büyük olabilirdi.... , rahat olmalı çocukların odası hakaten yani 2 çocuk için söylüyorum tek çocuk için bu oda yeterli aslında m²si ama 2 çocuk için daha büyük olmalı. Mesela çocukların ranzada yatmasını sevmiyorum. Çocuklar bir defa ayrı yatmalı. Ayrı yatmalı ki birbirini görebilmeli, karşılıklı konuşabilmeli bu da bir iletişim. Şimdi altlı üstlü ranzada bu mümkün değil. Kimisi altta yatar ...çocukken belki mühim değil ama büyüdükçe bu çocukların

gece ihtiyaçları olacak gece tuvalete gidecek çünkü üstten inmez çocuk aşağı sabaha kadar afedersin tutar ve sabaha kadar rahatsız olur o çocuk. O yüzden ben çocuk odasının biraz daha büyük olmasını arzu ederdim.” 10 (TE)

- Büyük konut beklentisi genel olarak bölüm 4.1.3’te anlatılan ve Balamir’in de değindiği Türkiye’de konut büyüklüklerinin giderek artışını da kısmen açıklar niteliktedir. Bahsedilen eğilimin, ihtiyacın yanında/ötesinde görüşme yapılan hanehalklarının geçmiş deneyimlerine, çocukluklarının geçtiği (geniş) evlere özlemlerinden de kaynaklandığı düşünülmektedir.

“Fakat daha önce de söylediğim gibi ben evlendiğimden beri yaşadığım bütün mekanlar kişilerin daha üstünde yaşam alanına sahip mekanlardı ben ilk defa 3 oda 1 salonda yaşıyorum ve bana küçük geliyor. Alışık olmadığım için. Tercihim ne olabilirdi işte mesela yardımcımın kalacağı farklı bi oda olabilirdi. 5 oda olabilirdi. İşte kendime ait müstakil bir banyo olabilirdi çünkü banyo benim hayatımda çok önemli bir yere sahip ve banyomu kimseyle paylaşmaktan hoşlanmıyorum.” 7 (TE).

“(Ev) biraz daha büyük olsa daha memnun olurum. Çünkü ben alışmışım büyük evde büyüdüm büyük evde yaşadım. O yüzden büyük ev arıyor hala gözüm gelen arkadaşlarım bu eve çok küçük demiyor ama bana küçük geliyor. Bizim mesela annemin mutfağı bu kadar (odası) bir de bizde öyle bir şey vardır hani mutfakta yaşanır. Mutfak yaşanan bir yerdir annem zamanının büyük kısmını orada geçirir. O orada geçirdiği için hani ben de annemin yanındayım. Gazeteyi mutfakta okurum bir şey yapıyorsam da mutfakta yaparım. Mutfak bizim Adapazarı’ndaki evimizde çok önemli o yüzden de büyüktür hep böyle büyük ev arıyor gözüm.” 22 (EP)

Tema BEKL/8(Ko) Örneklemi oluşturan hanehalklarının yaşamak istedikleri konuta dair ortak beklentileri arasında bahçe ve müstakil ev ilk sırada yer almaktadır. Görüşme yapılan 30 kişinin 20’si bahçeli müstakil bir evde yaşamayı hayal ettiğini ifade etmiştir. [5 YY (tamamı), 4 TE, 8 ÇGÇA üyesi, 3 EP)] Bu hayali en az kuranlar evi paylaşanlardır.

“Mutlaka bahçesi olan bir evde böyle çok abartılı, çok büyük, çok katlı değil ama bahçesi olan tek katlı geniş. Deniz de görebilir. Manzarası olsa iyi olur. Kendine ait büyük bir bahçesi olan sade mümkün olduğu kadar içi de ferah ve sade olan Sonya’ya uygun olabilecek bir evde yaşamak isterim.” 13 (ÇGÇA)

Tema BEKL/9(Ko) Cinsiyet, katılımcıların yaşamak istedikleri konuta yönelik mekansal beklenti ve hayallerinde belirleyici bir faktör olarak gözükmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların birbirlerinden farklı olarak odaklandıkları birtakım beklentilerden bahsedilebilir: Tek ya da kopuk mekanlarda yaşama isteği, geniş mutfak, teknoloji gibi ...

Tema BEKL/9a(Ko) Tek mekanda yaşamayı istediklerini hatta bunun en büyük hayalleri olduğunu söyleyenler ÇGÇA üyesi erkekler arasından çıkmıştır.

ÇGÇA'lerin erkek üyeleri (14-16-20) özellikle yalnız yaşamaları halinde bölünmemiş tek mekanlarda yaşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Tek mekanda yaşamak isteyen hanehalkı üyeleri (7-14-18-20) bu mekanı tariflerken geniş sanayi yapılarından (depo, antrepo, atölye, oto-sanayi) bahsetmişlerdir.

“Hayalim öyle bir yer. Yalnız yaşayacağımı varsayarak en büyük hayalim o diyorum çünkü evlenince birtakım şeyler değişiyor. Tamamen yalnızmışım gibi olacak. Tamamen atölye mantığı daha yakın olduğum şey galiba o biraz yaptığım işle hobi dediğim şeylere yakın olmasıyla da ilgili. Mekanların tamamen kendi özellikleriyle birbirinden ayrılacağı hiç böyle separatörlerle falan değil. Yatağın tek başına bir yerde duracak mekanda işte tamamen dümdüz bi duvar mutfak olacak. Tabi burada estetik bir kaygı yani gözümün önünde canlandırırken bunların hepsi estetik biraz da metalik bir görüntü olacak. Çok bana hani biraz loş bir mekan geliyor. Depo gibi olan bir yerde de yapılabilir bu” 14 (ÇGÇA)

Erkeklerin aksine ÇGÇA'lerin kadın üyeleri arasında birbirinden kopuk, her birinin ayrı işlevi olan mekanlardan oluşmuş evlerde yaşamak istediklerini söyleyenler olmuştur (11-15)

“Aslında tek katlı evleri yani yatayda gelişen evleri daha çok tercih ediyorum düşeyde gelişenlerden ama şöyle hayal ederdim mesela mekanların her birini ayrı bi şeyde olmasını yani mekanların birbirinden kopuk olmasını yatayda isteyebilirdim güzel olabilirdi.” 15 (ÇGÇA)

Tema BEKL/9b(Ko) Tüm hanehalkı türlerine üye kadınların en fazla dile getirdikleri beklentilerden biri geniş mutfak ve mutfakta kahvaltı yapabilmek imkanına sahip olmaktır (1-2-3-9-15-21).

“Mutfaktan bahçeye çıkılıyor mutfak kocaman çok kocaman hani yemek hep orada yeniyor.” 1 (YY)

Tema BEKL/9c(Ko) Erkek katılımcıların dile getirdiği ortak beklentilerden biri de teknolojinin kullanımına (akıllı ev olgusuna) yöneliktir (18-27).

“Elektrik manyağı olduğum için her tarafta...tek kumandayla sifonun kolunu çekmek isterdim muhtemelen.” 18 (ÇGÇA)

Tema BEKL/10(Ko) 30 hanehalkı üyesinden 4'ü hariç (2 YY erkek, ve 2 EP erkek) hepsi ev işleri konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Çift gelirli çocuksuz ailelerin tamamı 15 gün ile 1 ay arasında değişen periyotlarda temizlik için destek almaktayken evi paylaşan hanehalklarının 1'i hariç tamamı ev işleri konusunda destek almadıklarını ifade etmiştir. Diğer hanehalkı türleri arasında tek ebeveynli ailelerden 2, yalnız yaşayanlardan da 2 hanehalkı destek aldıklarını belirtmişlerdir. İhtiyaç duyulduğu halde destek alınamamasının en önemli nedeni özellikle tek ebeveynler açısından bakıldığında ekonomik koşullardır. Evi

paylaşanlarda ise ekonomik nedenlere güvenlik endişesi ve zaman ayarlama problemi de eklenmiştir (3-6-8-9-21-22-23-28-29-30).

“Aslında olsa iyi olur ama bir taraftan da lüks olduğunu düşünüyorum hala işte.” 3 (YY)

“Yani yaşamımın çok kısa bir döneminde evde yardımcım oldu. Olması iyi olur beni dışarıdaki işimde rahatlatır ama 1. ekonomik koşullar 2. biraz da kişiliğimden kaynaklanıyor galiba yani kendi işimi başkasına yaptırmak tercihim değil zamanım olursa kendim yapmayı tercih ediyorum öyle...” 9 (TE)

“Yardımcı yok. İhtiyaç duyuyoruz ama keşke olsa. Aslında ilk sene öyle birini bulamadık biz çünkü bizim istediğimiz biraz da şeydi hep böyle filmlerde gördüğümüz evlerdeki yardımcı kadınlar vardır ya yani böyle evdekilerin ablası modanda evi böyle çekip çeviren toparlayan yemek de yapan kendi eviymiş gibi davranan benim hayal ettiğim oydu ama öyle birini bulmak da zor. Bir de şey istedim ben biri tavsiye etsin bize güvenebileceğimiz biri olsun. Etrafımızdaki insanların da hiç öyle bir tanıdığı yokmuş. Olmadı sonra normal 10 günde bir falan temizlikçi birini alalım dedik onların da günleri problem. Gün belirlemen gerekiyor. Diyor ki her hafta gelirim şunu alırım. 10 günde bir gelirim bunu alırım. Ayda bir kere gelirim bunu alırım gibi böyle değişik fiyatları var.” 22 (EP)

Tema BEKL/11(Ko) Konut mekanına yönelik beklentiler arasında en önemlilerinden biri ışıktır (1-2-4-5-7-10-14- 21-24-25). Özellikle yalnız yaşayanlar arasında şeffaflık ve aydınlık, geniş camları olan ferah mekanlarda yaşama isteği belirgindir.

“Evin aydınlık olmasını çok arzu etmişimdir hatta mümkün olsa cam ev olsun isterim. Camı çok olan bir ev isterim.” 4 (YY)

Tema BEKL/12(Ko) Konut mekanına yönelik ortak beklentilerden bir tanesi de açık mekanlara (balkon ya da teras) duyulan özlemle ilgilidir (14-21-28-29). Böyle bir beklenti içinde olanlar arasında evi paylaşanlar çoğunluktadır.

“Balkonda zaman geçirebileceğim bir yerde olmayı çok isterdim hani İstanbul’da balkon çok kısıtlı bir şey Ankara’da büyüdüğümüz yerde herkesin balkonu vardı ve lüks değildi bu. Yani biz balkonda ben balkonda büyüdüm öyle bir şeydi hani Ankara. Herkesin çok geniş balkonları vardır, geniş bahçeleri vardır evlerin. Üç katlı evlerdir ve her evin kendi yan apartmanın kendi bahçesi vardır çünkü çok fazla alan var. Biz bahçede oynardık balkondan anne su at derdik hani öyle bir ortam. Burada o şey yok o şeyi yakalasam çok güzel olur ama onlar nostaljide kaldı artık galiba tek hayalim böyle bir şey olurdu.” 29 (EP)

Tema BEKL/13(Ko) Evi paylaşanlar kirası daha düşük olduğu için çoğu zaman giriş katlarını tercih etmektedir. Ancak bu durumun kimi hanehalkı üyeleri üzerinde sıkıntı yarattığı ve daha üst katlarda yaşamak istedikleri anlaşılmıştır (26-28).

“Yani ben bir daha binaya girdiğim zaman aşağı doğru inmek istemiyorum yani. Sürekli aşağıya indim sürekli yani yukarıya insan çıkmaz mı şurdan aşağıya indiriz ya ben hep öyle indim.” 26 (EP)

5.5.4 Temalar arası ölçeksel ve mekansal karşılaştırma ve analizler

Araştırma kapsamında bazı kavramlar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Aşağıda açıklamaları ile birlikte bu karşılaştırmalı analizlere yer verilmiştir.

İstanbul, konut yaşam çevresi (semt) ve konut ölçeğinde aidiyet kavramı irdelenirken pilot araştırma esnasında bu kavramın zaman zaman memnuniyetle örtüştüğü ve hatta karıştırıldığı fark edilmiştir. İki kavramın semantik anlamlar ölçeği üzerinden değerlendirilmesi, kavramların örtüşmedikleri, tutarsız düşükleri noktalarda bu durumun nedenlerinin hanehalkı üyeleri tarafından düşünülmesini sağlamak ve böylece aidiyet belirleyicilerini daha net biçimde ortaya koymak amacını taşımaktadır. Aidiyetle ilgili olarak hanehalklarının ölçekler üzerinden yaptıkları açıklamalarla ortaya çıkan önemli temalar yukarıda aidiyet başlığı altında incelenmişti (Bkz. bölüm 5.5.2.1). Burada semantik anlamlar ölçeğinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan desen, renkler yardımıyla karşılaştırmalı olarak ölçeklere göre yukarıdaki gibi ortaya konmuştur. Ayrıca semantik anlamlar ölçeğinde işaretlenen aralıkların rakamsal karşılıkları da hesaplanarak memnuniyeti ve aidiyeti en fazla ve en az olan hanehalkı türleri de tespit edilmiştir. Bu tespitlere ve memnuniyet-aidiyet tutarlılık analizinde ortaya çıkan desene bakılarak hanehalkı türlerinin eğilimleri üzerine birtakım yorumlar yapılabilir (Şekil 5.16).

SEMANTİK ANLAMLAR ÖLÇEĞİ
İSTANBUL-MEMNUNİYET AIDIYET
TUTARLILIK ANALİZİ

			1	2	3	4	5	6	7
1 (YY)	HH1/U1	M							
		A							
2 (YY)	HH2/U1	M							
		A							
3 (YY)	HH3/U1	M							
		A							
4 (YY)	HH4/U1	M							
		A							
5 (YY)	HH5/U1	M							
		A							

6 (TE)	HH6/U1	M							
		A							
7 (TE)	HH7/U1	M							
		A							
8 (TE)	HH8/U1	M							
		A							
9 (TE)	HH9/U1	M							
		A							
10 (TE)	HH10/U1	M							
		A							

11 (ÇGÇA)	HH11/U1	M							
		A							
12 (ÇGÇA)	HH11/U2	M							
		A							
13 (ÇGÇA)	HH12/U1	M							
		A							
14 (ÇGÇA)	HH12/U2	M							
		A							
15 (ÇGÇA)	HH13/U1	M							
		A							
16 (ÇGÇA)	HH13/U2	M							
		A							
17 (ÇGÇA)	HH14/U1	M							
		A							
18 (ÇGÇA)	HH14/U2	M							
		A							
19 (ÇGÇA)	HH15/U1	M							
		A							
20 (ÇGÇA)	HH15/U2	M							
		A							

21 (EP)	HH16/U1	M							
		A							
22 (EP)	HH16/U2	M							
		A							
23 (EP)	HH17/U1	M							
		A							
24 (EP)	HH18/U1	M							
		A							
25 (EP)	HH18/U2	M							
		A							
26 (EP)	HH19/U1	M							
		A							
27 (EP)	HH19/U2	M							
		A							
28 (EP)	HH20/U1	M							
		A							
29 (EP)	HH20/U2	M							
		A							
30 (EP)	HH20/U3	M							
		A							

SEMANTİK ANLAMLAR ÖLÇEĞİ
SEMT-MEMNUNİYET AIDIYET
TUTARLILIK ANALİZİ

			1	2	3	4	5	6	7
1 (YY)	HH1/U1	M							
		A							
2 (YY)	HH2/U1	M							
		A							
3 (YY)	HH3/U1	M							
		A							
4 (YY)	HH4/U1	M							
		A							
5 (YY)	HH5/U1	M							
		A							

6 (TE)	HH6/U1	M							
		A							
7 (TE)	HH7/U1	M							
		A							
8 (TE)	HH8/U1	M							
		A							
9 (TE)	HH9/U1	M							
		A							
10 (TE)	HH10/U1	M							
		A							

11 (ÇGÇA)	HH11/U1	M							
		A							
12 (ÇGÇA)	HH11/U2	M							
		A							
13 (ÇGÇA)	HH12/U1	M							
		A							
14 (ÇGÇA)	HH12/U2	M							
		A							
15 (ÇGÇA)	HH13/U1	M							
		A							
16 (ÇGÇA)	HH13/U2	M							
		A							
17 (ÇGÇA)	HH14/U1	M							
		A							
18 (ÇGÇA)	HH14/U2	M							
		A							
19 (ÇGÇA)	HH15/U1	M							
		A							
20 (ÇGÇA)	HH15/U2	M							
		A							

21 (EP)	HH16/U1	M							
		A							
22 (EP)	HH16/U2	M							
		A							
23 (EP)	HH17/U1	M							
		A							
24 (EP)	HH18/U1	M							
		A							
25 (EP)	HH18/U2	M							
		A							
26 (EP)	HH19/U1	M							
		A							
27 (EP)	HH19/U2	M							
		A							
28 (EP)	HH20/U1	M							
		A							
29 (EP)	HH20/U2	M							
		A							
30 (EP)	HH20/U3	M							
		A							

SEMANTİK ANLAMLAR ÖLÇEĞİ
KONUT-MEMNUNİYET AIDIYET
TUTARLILIK ANALİZİ

			1	2	3	4	5	6	7
1 (YY)	HH1/U1	M							
		A							
2 (YY)	HH2/U1	M							
		A							
3 (YY)	HH3/U1	M							
		A							
4 (YY)	HH4/U1	M							
		A							
5 (YY)	HH5/U1	M							
		A							

6 (TE)	HH6/U1	M							
		A							
7 (TE)	HH7/U1	M							
		A							
8 (TE)	HH8/U1	M							
		A							
9 (TE)	HH9/U1	M							
		A							
10 (TE)	HH10/U1	M							
		A							

11 (ÇGÇA)	HH11/U1	M							
		A							
12 (ÇGÇA)	HH11/U2	M							
		A							
13 (ÇGÇA)	HH12/U1	M							
		A							
14 (ÇGÇA)	HH12/U2	M							
		A							
15 (ÇGÇA)	HH13/U1	M							
		A							
16 (ÇGÇA)	HH13/U2	M							
		A							
17 (ÇGÇA)	HH14/U1	M							
		A							
18 (ÇGÇA)	HH14/U2	M							
		A							
19 (ÇGÇA)	HH15/U1	M							
		A							
20 (ÇGÇA)	HH15/U2	M							
		A							

21 (EP)	HH16/U1	M							
		A							
22 (EP)	HH16/U2	M							
		A							
23 (EP)	HH17/U1	M							
		A							
24 (EP)	HH18/U1	M							
		A							
25 (EP)	HH18/U2	M							
		A							
26 (EP)	HH19/U1	M							
		A							
27 (EP)	HH19/U2	M							
		A							
28 (EP)	HH20/U1	M							
		A							
29 (EP)	HH20/U2	M							
		A							
30 (EP)	HH20/U3	M							

ölçeğinde memnuniyetleri ve aidiyetleri en fazla örtüşmeyen (en tutarsız işaretleyen) grup tek ebeveynler (4 hhü), en fazla örtüşenler evi paylaşanlardır (5 hhü). Tek ebeveynler İstanbul'a aidiyeti en fazla olan grup olarak ortaya çıkmaktadır. Ölçeksel açıdan değerlendirildiğinde evi paylaşan hanehalkı üyelerinin semte ve konut ölçeğine kıyasla İstanbul ölçeğinde memnuniyet ve aidiyetlerinin daha fazla olduğu okunmaktadır. Bu durum evi paylaşanların yaşam döngüsünde kendilerini daha geçici bir noktada görmeleri [Bkz. Tema GEÇ/6(Ko)] ve daha dışa dönük yaşamalarından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim şekil 8.3'e bakıldığında evi paylaşanların en az geçici hissettikleri ölçek de İstanbul'dur. Memnuniyetleri ve aidiyetleri en az olan grup ise yalnız yaşayanlardır.

- Semt ölçeğinde yalnız yaşayanların hiçbirinin memnuniyetleri ve aidiyetleri örtüşmemektedir (tamamen tutarsız işaretleyenler ve hepsinin memnuniyetleri aidiyetlerinden fazladır. Yalnız yaşayanlar aynı zamanda semte aidiyeti en düşük olan gruptur. Bu ölçekte memnuniyetleri ve aidiyetleri en fazla örtüşenler (en tutarlı işaretleyenler) ise tek ebeveynlerdir (3 hhü). Nitekim İstanbul ve konut ölçeğine kıyasla tek ebeveynlerin semt ölçeğinde memnuniyet ve aidiyetlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, semt seçimi konusunda tek ebeveynlerin çocuklarından kaynaklanan hassasiyetlerinden ve okul vb. belirleyici kriterler doğrultusunda seçim yapmalarından kaynaklanıyor olabilir [Bkz. Tema BEKL/3(Se)].
- Konut ölçeğinde memnuniyet ve aidiyetleri en fazla örtüşmeyen (en tutarsız işaretleyenler) gruplar yalnız yaşayanlar (4 hhü) ve tek ebeveynlerdir (4 hhü). Yalnız yaşayanların memnuniyetleri, tek ebeveynlerin aidiyetleri daha fazladır. Memnuniyetleri ve aidiyetleri en fazla örtüşenler (En tutarlı işaretleyenler) ise çift gelirli çocuksuz ailelerdir (7 hhü). Yine ölçekler arası bir kıyaslama yapıldığında çift gelirli çocuksuz ailelerin konut ölçeğinde İstanbul ve semt ölçeklerine göre memnuniyet ve aidiyetlerinin daha fazla olduğu okunmaktadır. Hanehalkı türü açısından değerlendirildiğinde çift gelirli çocuksuz aileler konuta aidiyeti en yüksek olan gruptur. Bu duruma etki eden faktörler arasında evi paylaşanların aksine çift gelirli çocuksuz ailelerin kendilerini yaşam döngüsü içinde daha az geçici bir noktada görmeleri ve konutu da yaşam biçimlerinin bir yansıması olarak algılamaları

sayılabılır. Bu ölçekte memnuniyeti en az olanlar EP, aidiyeti en az olanlar ise YY olarak ortaya çıkmıştır.

- Yalnız yaşayanların tüm ölçeklerde aidiyeti en az olan grup olması ilginçtir. Bu durumun yalnız yaşayanların hanede bağımlı oldukları ya da onlara bağımlı olan kimse olmaması nedeniyle hareketliliklerinin kolaylığından kaynaklandığı, dolayısıyla geçicilikle ilgili olduğu düşünülmektedir. Evi paylaşanlar ise İstanbul'a ve semte aidiyetleri en fazla olan gruptur. Bunun da İstanbul'un onlara sağladığı mahremiyetle ilgili olduğu söylenebilir [Bkz. Tema MAHR/1(İs)].

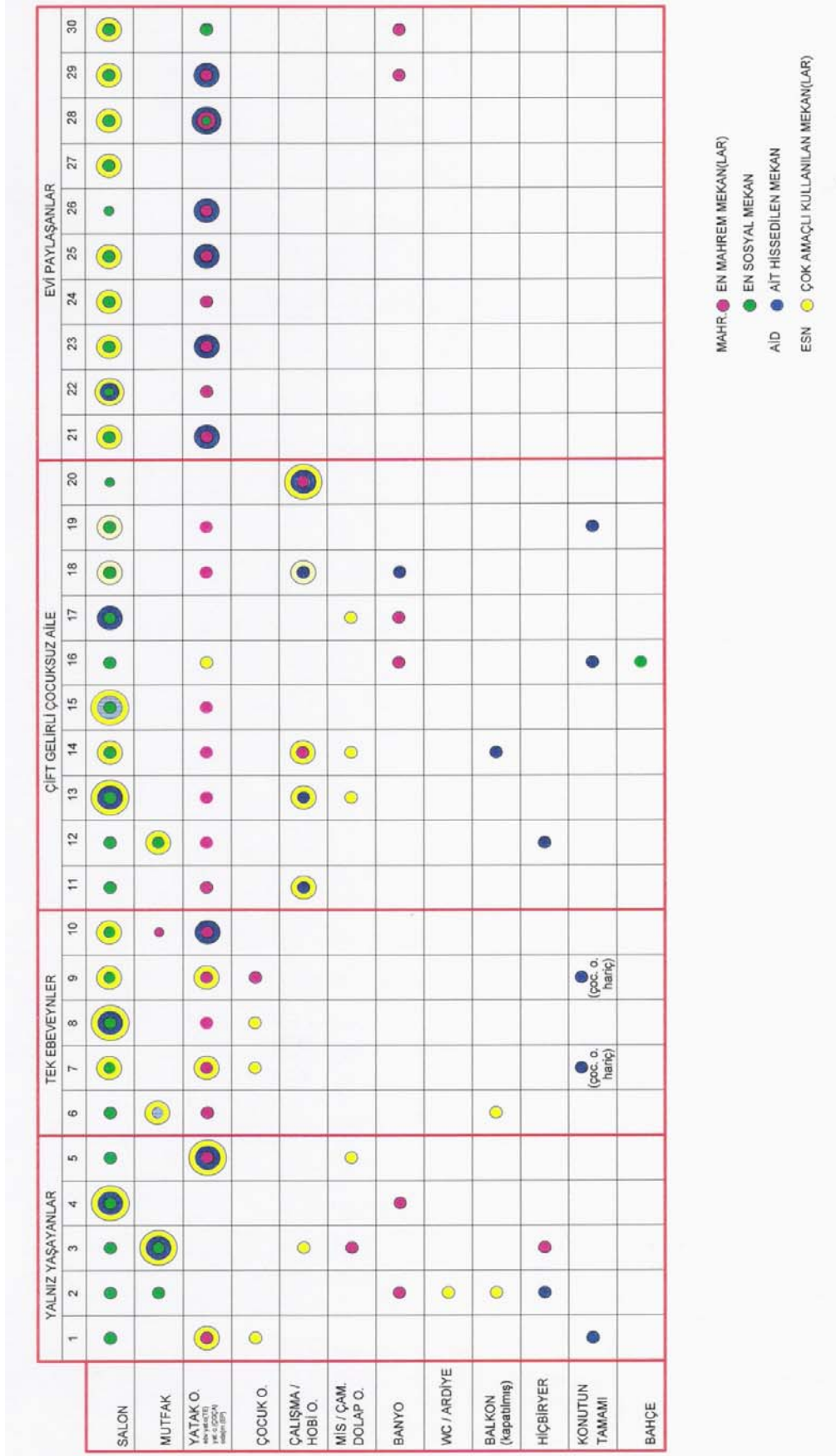
Konut ve çevresine yönelik araştırmalarda, memnuniyet ve aidiyet daha önce de belirtildiği üzere sıklıkla birlikte kullanılan kavramlardır. Memnuniyet olgusu, bu çalışmada aidiyet kavramının hanehalkı üyeleri tarafından daha iyi algılanması ve sorgulanmasını sağlamak için kullanılmıştır. Ancak yine de kullanılan veri toplama teknikleri ile hanehalkı üyelerinin memnuniyet kriterlerine yönelik olarak da birtakım bulgular elde edilmiştir. Memnuniyetle ilgili olarak ortaya çıkan belirleyiciler kod listesinden takip edilebilir (Bkz. Ek D.1).

Ayrıca aşağıdaki çizelgede her 3 ölçekte en fazla dile getirilen memnuniyet belirleyicileri sıralanmıştır:

Çizelge 5.25 : Ölçeklere ve frekans yoğunluğuna göre memnuniyet belirleyicileri.

İstanbul	Frekans	Semt (Yaş. Çev)	Frekans	Konut	Frekans
Ulaşım	11	Lokasyon	18	Boyut	18
Kültür Sanat Akt.	10	Atmosfer	9	Tasarım	9
Ekonomi	8	Doğa	9	Fiziksel Konfor	7
Doğal Güzellikler	7	Sosyal yapı	8	Lokasyon	7
İlişkiler	4	İlişkiler	6	Işık	6
Aidiyet	4	Ulaşım	4	Mahremiyet	5
Tarihi Doku	4	Alışveriş Akt.	4	Dekorasyon	5
Güvenlik	4	Kıyas	4	Yakın Çevre Öz.	4
.....	....	.....	.....	.....	.....

Toplanan verilerin analizi sırasında bazı kavramların mekan üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Bu amaçla, en mahrem ve sosyal mekanlar, en çok ait hissedilen mekan ve çok amaçlı (esnek) kullanılan mekanlar hanehalkı türlerine göre gruplanmış ve Şekil 5.17 üzerinden bazı yorumlar yapılmıştır.

Şekil 5.17 : Mekan üzerinden karşılaştırmalı mahremiyet-aidiyet-esneklik analizi

Görünen odur ki evi paylaşanlarda tüm bu kavramlar (aidiyet, mahremiyet, esneklik) iki mekanda odaklanmıştır. Salon en sosyal ve çok amaçlı (esnek) kullanılan mekan iken yatak odası, mahremiyeti ve aidiyeti çağrıştırır. Evi paylaşanlar için paylaştıkları konutun mekanları/odaları daha tanımlıdır. İşlevsel ve sembolik olarak sınırları daha belirgindir. Tek ebeveynlerde de salon en sosyal ve çok amaçlı kullanılan; yatak odası da mahremiyetle özdeşleştirilen mekandır. Ancak bu sefer aidiyet konusundaki çeşitliliğin yanı sıra salon dışında yatak odası (2) çocuk odası (2) gibi başka mekanların da esnek kullanıldığı görülür [Bkz. Tema ESN/3a(Ko)]. En çok hangi mekanı kendinize ait hissediyorsunuz sorusuna aynı cevabı veren (çocuk odası hariç evin tamamı) sadece 2 TE hanehalkı üyesi olmuştur. Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin ait hissettikleri mekanlar çeşitlilik göstermekle birlikte, çalışma/hobi odası en çok ait hissedilen mekan olarak görünmektedir. [Bkz. Tema AID/5(Ko)] Yalnız yaşayanlarının her birinin bu soruya karşılık olarak farklı bir mekanı işaret ettikleri görülür. ÇGÇA'ler EP ve TE gibi çoğunlukla (7) yatak odasını en mahrem mekan olarak nitelendirmişlerdir. En sosyal mekan tüm ÇGÇA üyeleri için salondur. Salonun (5) yanında çalışma/hobi odası (5) ve misafir/çamaşır odası (3) da esnek kullanılan mekanlar olarak ifade edilmiştir. Yalnız yaşayan hanehalkı üyelerinde dikkat çeken bir nokta çoğunun (4) birkaç mekanı birden çok amaçlı (esnek) kullanmalarındır. Mahremiyet konusunda da yatak odası (2), banyo (2) mis/çam/dolap o. (1), hiçbir yer gibi çok farklılaşan yanıtlar verilmiştir. Buradan yalnız yaşayanların yaşadıkları evin mekanlarını çok esnek kullandıkları ve mekanlara genel kabullerin ötesinde bazı anlamlar ve işlevler yükledikleri sonucu çıkarılabilir.

Şekil 5.17 hem işlevsel anlamda konut mekanı kullanımı, hem de konuta yüklenen anlamlar açısından hanehalkı türleri arasında ne tür farklılıklar olabileceğini görselleştirmesi bakımından önemlidir. Görünen odur ki bu bağlamda yalnız yaşayanlar ve evi paylaşanlar çok farklı noktalarda durmaktadırlar.

5.6 Araştırmanın Sonuçları

Bu bölümde araştırmanın sonuçları üç bölümde ele alınmıştır. İlk bölüm araştırma tasarımının üzerinden şekillendiği bağlamsal çerçevenin bulgular ışığında yeniden değerlendirilmesine yöneliktir. İkinci bölümde elde edilen bulgular hanehalkı türünün belirleyiciliği ışığında tartışılmış, son bölümde ise genel olarak yapılan araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde durulmuştur.

5.6.1 Bağlamsal çerçeve üzerine

Tezin bağlamsal çerçevesini oluşturan ve çekirdek aileye alternatif hanehalkların farklılaşan ilişkilerini, aktivitelerini ve yer tanımlarını ortaya koymak için kullanılan 5 temel kavramın aynı zamanda metropol yaşamını, 21. yüzyıl konut ve yaşam çevresini ve konut mekanına dair değişen dönüşen ihtiyaç ve beklentileri sorgulayabilmek için de uygun araçlar olduğu düşünölmektedir. Hemen her ölçekte alternatif hanehalklarının bu kavramlar çerçevesinde farklılaşan özellikleri ortaya çıkmıştır. Ancak her kavramın, her ölçekte, her hanehalkı türü için eşdeğer anlam taşıdığı söylenemez. Örneğin yalnız yaşayanlar mahremiyet ile ilgili tüm sorularda zorlanmışlardır. Çünkü özellikle konut ölçeğinde yalnız olmak, konutun tüm mekanlarının o kişi için belli bir dereceye kadar mahremiyetinin olduğu anlamına gelir. Karşılaştırmalı analizlerden de anlaşıldığı üzere evi paylaşanlar için mahremiyetin her ölçekte, özellikle semt ve konut ölçeğinde daha keskin sınırları vardır. Tek ebeveynler içinse mahremiyet İstanbul ölçeğinde daha anlamlıdır. Öte yandan mahremiyet, hanehalkı türleri arasında karşılaştırma yapabilmek adına tüm ölçeklerde geçerli ve önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırma, aidiyetin doğum yeri ve mülkiyet durumu ile kuvvetli bağları olduğunu, ancak hanehalkı türünün de bireyin ‘mekan’a ve ‘yer’e aidiyetini etkilediğini ortaya koymuştur. Özellikle evi paylaşanlarda aidiyet, geçicilikle de ilişkilendirilerek konut ölçeğinde sosyo-fiziksel sistemle kurulan etkileşimin önemli belirleyicilerinden biri olarak belirmiştir. Yalnız yaşayanlar tüm ölçeklerde aidiyetleri en az; tek ebeveynler ise İstanbul ve semt ölçeğinde aidiyetleri en fazla olan gruplar olarak farklılaşmıştır.

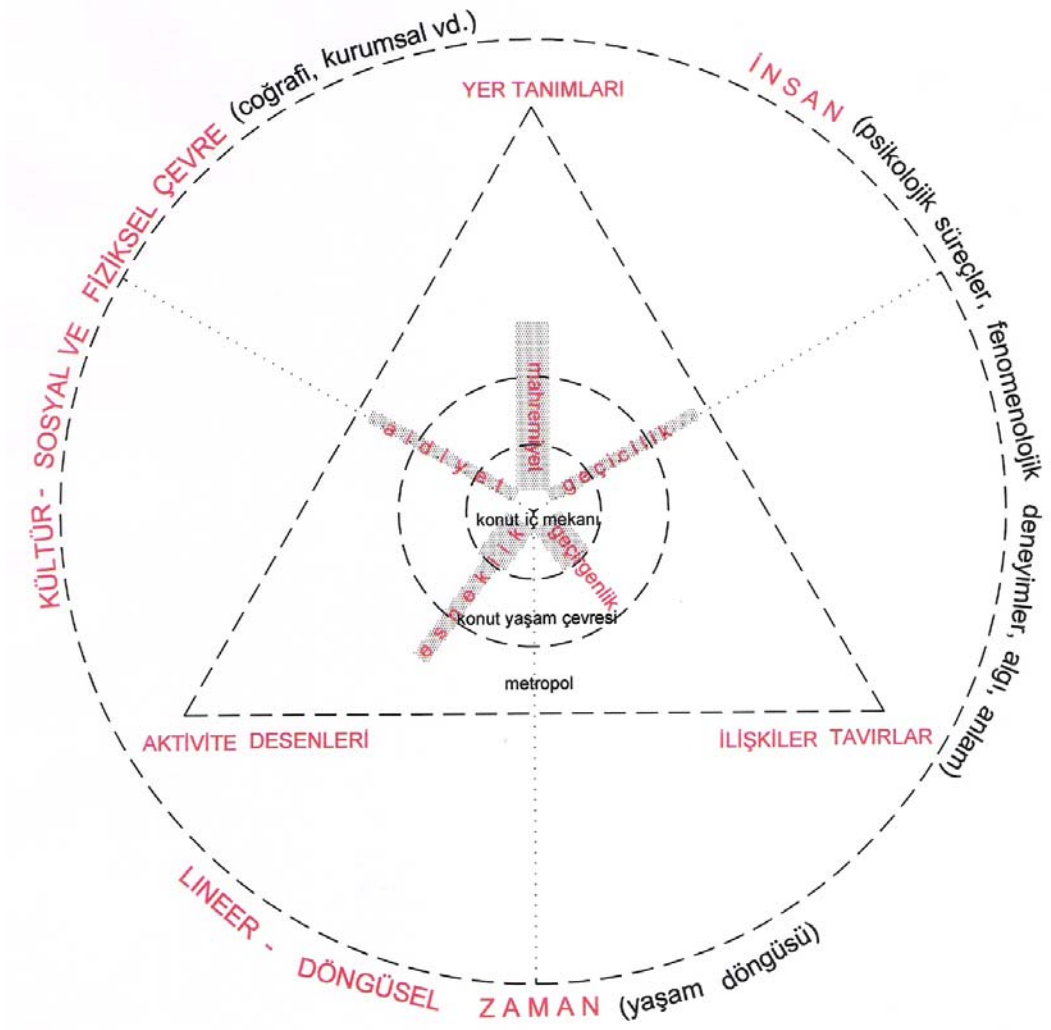
Bu çalışmada esneklik, son yıllarda en çok üzerinde durulan kavramlardan biri olarak daha heterojen bir sosyal yapıya yaklaşımlar bağlamında kent ve semt ölçeğinde, mekansal ihtiyaç ve beklentiler açısından konut ölçeğinde ön plana çıkmıştır. Örneğin yapılan ve yapılabilecek müdahaleler sorulduğunda verilen cevaplar çoğunlukla duvar yıkmak, kapı çıkarmak gibi daha açık bir planlamaya duyulan ihtiyaç ve isteği ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkiye’de konuta dönüştürölen sanayi yapıları bulunmamasına rağmen depo, antrepo, atölye, hatta oto-sanayi gibi geniş ve tek hacimden oluşan mekanlarda yaşamak istediklerini söyleyenler olmuştur. Tek ebeveynler çocuklarının yaşam kalitesi, evi paylaşanlar da adalet istemiyle eşit büyüklükte odaları olan konutlara duydukları ihtiyacı dile getirmişlerdir. Yine tek

ebeveynlerin yaşadıkları konutun pek çok mekanını çok amaçlı olarak kullandıkları görülmüştür. Tüm hanehalkları için geçerli bir önemli nokta, iletişim çağında evdeki bilgisayarın türünün (sabit ya da hareketli) ve internet erişiminin (kablolu ya da kablosuz) evin esnek kullanımında çok önemli bir belirleyici olmasıdır. Hareketli bilgisayar ve kablosuz internet erişimi yaygınlaştıkça evde çalışanlar hariç diğer hanehalkı üyelerinin belirli bir çalışma köşesine ihtiyaçlarının azalacağı düşünülmektedir.

Geçicilik kavramı daha çok yaşam yönü ile ilişkilendirilerek mekan üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Katılımcılar genel olarak en fazla İstanbul'da geçici olarak bulunmayı arzu ettiklerini ifade etmişlerdir. Semt, bireylerin yaşamlarını en az etkileyen, hepsi çalışan, ev ile iş arasında mekik dokuyan bu insanların daha az deneyimledikleri, daha az vakit geçirdikleri ve kısmen bilinçli tercih edilen daha kontrol edilebilir/değiştirilebilir bir ölçektir. Bu nedenle olsa gerek İstanbul ve konut ölçeğine kıyasla oturdukları semtten ayrılmak isteyenler daha azdır. Ayrıca evi paylaşanlar ve İstanbul'a başka kentlerden gelenler ilk gelişlerinde geçici barınma imkanı sağlayan alternatiflere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Geçirgenlik, büyük ölçüde konutun sınırlarının geçirgenliği ve konut mekanları arasındaki geçirgenlik olarak ele alınabilir bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul'da hanehalkı yapısı farklılığı gözetmeksizin tüm konutların geçirgenliğinin kontrollü olduğu, teklifsiz samimi ilişki ve gidiş gelişlerin aileler için dahi mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Evi paylaşanların evlerinin ailelerine daha kapalı, arkadaşlara daha açık olduğu söylenebilir. Yalnız yaşayanların evleri, yakın çevre ve komşulara diğer hanehalklarına göre daha geçirgendir.

Görünen odur ki bundan sonra yapılacak çalışmalarda, özellikle mahremiyet ile aidiyet ve geçicilik kavramları üzerine tüm ölçeklerde, esneklik ve geçirgenlik üzerine ise ağırlıklı olarak konut ölçeğinde daha ileri araştırmalar yapılabilir. Çalışmanın bağlamsal çerçevesinin kavramların sorgulandıkları ölçekler üzerindeki ağırlıkları göz önünde bulundurularak ifadelendirilmiş hali aşağıdadır.

Şekil 5.18 : Araştırmanın bağlamsal çerçevesi.

5.6.2 Bulgular üzerine

Bu araştırmanın bulguları ortaya koymaktadır ki hanehalkı türü insanın yapılı çevre ile etkileşimini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Farklı hanehalkları mekana farklı anlamlar yüklerler; mekan kullanımları, mekan içindeki aktiviteleri farklılaşır. Mekana dair farklı beklenti ve ihtiyaçları vardır.

Örneğin İstanbul bir yandan iletişimi olumsuz etkiler ve insanları birbirine yabancılaştırırken çekirdek aileye alternatif bazı hanehalkı türleri özellikle TE ve EP için mahremiyetin, özgürlüğün adıdır; hayata tutunabilmek ve toplumsal baskılardan kurtulmak için uygun olan yerdir. Evi paylaşanların semt ölçeğinde de bu özgürlüğün devamı için yakın çevreleri ile (komşu ve esnafla) ilişki kurmaktan çekindikleri ortaya çıkmıştır. Gözetlenmekten, yadırganmaktan tedirginlik duymaktadırlar. Oysa evi paylaşmak artık sadece ekonomik zorunluluktan kaynaklanan bir durum olmaktan çıkmıştır. Sosyalleşme, paylaşım ihtiyacı ve eve dair yükümlülüklerin ortak

yerine getirilmesi de en az ekonomik gerekçeler kadar önemlidir. Araştırmaya katılan hanehalkı üyelerinin eğitimlerini tamamlamış ve çalışan, belli bir geliri olan bireyler olmalarına rağmen arkadaşlarıyla yaşamaya devam etmeleri bu görüşü doğrulamaktadır. Yalnız yaşayanların konut içerisindeki yalnızlıklarını yakın çevreleriyle (komşular, akrabalar, esnaf vs) daha fazla ilişki kurarak ve onlardan aldıkları destekle gidermeye çalıştıkları gözlenmiştir. Evi paylaşanlar hariç diğer hanehalklarının yaşadıkları semtlerde mahalle havasına, esnafla iletişim kurmaya özlem duydukları görülmüştür. Büyük kentte yaşanan yabancılaşma ve iletişim eksikliği daha küçük ölçeklerde giderilmeye çalışılmaktadır. Özellikle küçük yerlerden, taşradan gelenlerin, İstanbul'da büyümeyenlerin, her fırsatta yaşadıkları çevre ile büyüdükleri çevreleri karşılaştırmaları; çocukluk anılarına ve çocukluğun, gençliğin geçtiği mekanlara duydukları özlem ile büyük şehirden uzaklaşma bir kıyı kasabasına yerleşme hayalleri daha sıcak ve insancıl ilişkilere duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. İletişim ve paylaşım ihtiyacının ötesinde tek ebeveynler için çocuk bakımı çok önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Genellikle boşanma sonrası maddi olarak da zorlanan bu hanehalkları komşulardan, akrabalarından destek alarak çocuklarını büyütmek durumunda kalmakta, yakın çevrelerinde güvenebilecekleri ve onları ekonomik olarak da zorlamayacak çocuk bakım hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca istisnasız tüm hanehalkı türleri ev işleri konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını, ancak çift gelirli çocuksuz aileler hariç çoğunlukla ekonomik ya da güvenlikle ilgili gerekçelerle destek alamadıklarını ifade etmişlerdir. Bulgular, metropol ölçeğinde ve şartlarında sosyal ve fiziksel anlamda hayatı kolaylaştırmak adına çekirdek aileye alternatif hanehalklarının desteğe ve farklılaşan ihtiyaçlarına cevap verecek yeni konut ve yaşam çevrelerine ihtiyaç duydukları varsayımını doğrulamaktadır.

Bu araştırma, Türkiye'de aile bağlarının güçlü olması nedeniyle aileden bağımsız yaşayabilme imkanına sahip olanların çoğunlukla belli bir gelire sahip eğitilmiş bireyler olacağı düşüncesinden hareketle üniversite mezunu ve orta, orta-alt gelir grubuna mensup bireylerden oluşan bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaya koymaktadır ki bu kesim, hanehalkı çeşitliliğine gelir grubu çeşitliliğine oranla daha sıcak bakmaktadır. Çevrelerinde geleneksel (çekirdek) aile dışında alternatif hanehalklarının varlığı onların kendilerini daha güvende ve rahat hissetmelerine neden olmaktadır. Gelir grubuna yönelik çeşitliliğe güvenlik, iletişim

zorluğu gibi nedenlerle soğuk bakılması İstanbul'daki mevcut katmanlaşmayı açıklar niteliktedir.

Alternatif hanehalkları ile gerçekleştirilen bu çalışmanın konut tasarımına katkı sağlayacak bazı ipuçları ortaya koyduğu söylenebilir. Neredeyse tamamı apartman dairelerinde yaşayan katılımcıların evi paylaşanlar dışında bahçeli müstakil evlere, balkon, teras gibi açık alanlara özlem duydukları anlaşılmıştır. Konut söz konusu olduğunda yalnız yaşayanlar hariç tüm çekirdek aileye alternatif hanehalkı üyelerinin daha büyük konutlarda yaşamak istemeleri Balamir'in (1996) de dile getirdiği sürekli küçülen hanehalkı büyüklüğüne karşın giderek daha büyük konut üretiminin nedenini açıklar niteliktedir. Gerek konutun mekanlarının, gerekse konutun kendisinin büyük olması yönünde genel bir talep olduğu düşünülmektedir. Bu beklentinin nedenleri arasında geçmiş deneyimler (büyük aile evleri), yaşam yönüne dair değişimler (evlilik, çocuk vb.), daha fazla özel alana (çalışma/hobi odası vs.) sahip olma isteği sayılabilir. Ayrıca daha fazla depolama imkanına, mekanı daha elverişli ve esnek kullanmaya duyulan ihtiyacın, kullanıcılara bu sorunları ancak daha büyük yaşam alanlarına sahip olarak giderebilecekleri yönünde yanlış bir izlenim verdiği de düşünülmektedir. Özellikle foto-görüşme sırasında katılımcıların çektikleri fotoğraflar, kullanılmayan / kullanılmayan, işlevi olmayan ya da belirsiz olan ardiye, balkon gibi mekanlarla, depolama için kullanılan ve dağınıklık sergileyen mekanların önemli bir tedirginlik kaynağı oluşturduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan bütçeye uygunluk, bakım kolaylığı ve ölçek olarak kontrol edilebilirlik gibi nedenlerle yalnız yaşayan bireylerin hala küçük konutlara ihtiyaç duyduğu ve küçük mekanlarda yaşamaya sıcak baktığı da bir gerçektir.

Bir başka önemli nokta, günümüzde alternatif hanehalkı üyelerinin çalışma ya da hobi odasına duydukları ihtiyaç ve bu yönde şartları zorlayan çabaların varlığıdır. Evi paylaşanlar için kendi özel alanları olan odaları zaten hem yatak hem çalışma/hobi odası olma işlevini kendiliğinden üstlenirken, yalnız yaşayanlar genellikle ve kimi zaman da mecburiyetten ihtiyaçlarından büyük evlerde yaşadıklarından bir odayı bu şekilde değerlendirme imkanına sahiptir. Ancak tek ebeveynler ve çift gelirli aile üyelerinin şartları da zorlayarak kapatılmış balkon, ardiye gibi mekanları ya da yatak odası, mutfak gibi mekanların bir köşesini çalışma ve/ya hobi odasına dönüştürdükleri görülmüştür.

Bulgular cinsiyetle konut mekanından beklentiler arasında da paralellik kurulabileceğinin ipuçlarını vermektedir. Kadın katılımcılar için mutfak özellikle yalnız yaşayanlar açısından daha sosyal, misafirlerini de ağırlayabildikleri ya da ağırlamayı arzu ettikleri bir mekandır ve mutfağın kahvaltı yapabilme, yemek yeme imkanı veren çok amaçlı ve ferah bir yaşam alanı olması önemlidir. Erkekler tek mekanda -stüdyo, atölye gibi bölüntülenmemiş mekanlarda- yaşamaya ve evde teknoloji kullanımına daha meraklıyken kadınlar çoğunlukla bölüntülenmiş, ayrı birimlerden oluşan konutlarda yaşamaktan yana tavır almışlardır.

Bu durumda, konuttaki oda sayısının fazlalığından çok, depolama olanaklarına ve farklı işlevlere uygun esneklik potansiyeline hem mekan organizasyonu ve geometri açısından hem de boyutsal olarak elverişli birimlerin tasarımının önemli olduğu; konut stokunun tüm hanehalkı türleri ve büyüklüklerine, cinsiyet farklılığından kaynaklanan beklentilere hitap edecek boyut ve tasarım çeşitliliğini barındırmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bunun yanında aydınlık, bol ışık alan dolayısıyla bol camlı, çevresi açık ferah evlerde yaşamak ortak beklentilerden biri olmanın yanı sıra İstanbul koşullarında aynılaşmış konut stoku içinde hanehalklarının konut tasarımına yönelik olarak da talep edebilecekleri kısıtlı kalemlerdendir.

Konut mekanlarına tezin bağlamsal çerçevesini oluşturan kavramlar üzerinden yüklenen anlam ve mekan kullanımının bölüm 5.5.4'te ayrıntılı olarak incelendiği üzere hanehalkı türlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Örneğin yalnız yaşayanlar konut mekanını en esnek ve akışkan deneyimleyen hanehalkı türü olarak ortaya çıkarken evi paylaşanlar açısından konut mekanlarının işlevsel ve sembolik sınırları oldukça belirgindir. Evi paylaşanlar için özel alan ve mahremiyet dengesinin doğru kurgulanması mekan tasarımı ile doğrudan bağlantılı görünmektedir. Bu durum, hanehalkı türünün içerdiği hanehalkı üyeleri arasındaki ilişki tanımının, mekan kullanımı ve anlamlandırmasının temelini teşkil ettiğini ortaya koyar.

5.6.3 Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği üzerine

Bilimsel araştırmalarda geçerlilik temel olarak araştırma sonuçlarının doğruluğu, güvenilirlik ise araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir. Nitel araştırmalara yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi özellikle güvenilirlik konusunda nicel araştırmalarda olduğu gibi çok yaygın kullanılan ve ayrıntılı olarak belirlenmiş yöntemlerin olmayışıdır ancak yine de hem geçerliliğin hem de

güvenirliliğin sağlanması için alınabilecek önlemler mevcuttur (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Miles and Huberman, 1994).

Yıldırım ve Şimşek (2005), geçerliliği dış ve iç geçerlilik olarak iki başlık altında ele alır. Dış geçerlilik elde edilen sonuçların benzer grup ve ortamlara aktarılabilirliğine ilişkindir. Nicel araştırmalarda araştırmanın değerini yargılamada kullanılan 'genelleme' yerine nitel araştırmalar için 'aktarılabilirlik' kavramı benimsenmiştir. İç geçerlilik ise araştırma sonuçlarına ulaşılırken izlenen sürecin çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliliği ile ilgilidir. Nitel araştırmalarda iç geçerliliğe yönelik olarak da 'inandırıcılık' kavramı kabul görmektedir.

Bu çalışmanın aktarılabilirliğini artırmak için ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıntılı betimleme ile kastedilen, araştırma sırasında elde edilen ham verinin ortaya çıkan kavram ve verilere göre yeniden düzenlenerek değiştirilmeden ve yorumsuz olarak aktarılmasıdır. Bu amaçla kapsamlı bir veritabanı oluşturulmuştur (Bkz. Ek F.1). Tez kapsamında yapılan araştırmanın inandırıcılığını artırmak için çeşitleme yapılmış farklı tekniklerle veri toplanmış (görüşme, foto-görüşme, gözlem, görsel dokümanlar) ayrıca derinlik odaklı veri toplanmasına gayret edilmiş, gerektiğinde ek ya da eksik veriler için görüşmecilerle tekrar bağlantıya geçilmiştir.

Bilimsel araştırmaların güvenirliliği de geçerliliği gibi dış ve iç olarak iki yönlü irdelenir. Dış güvenirlilik araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda aynı şekilde elde edilip edilemeyeceğini ifade eder. İç güvenirlilik ise başka araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşmayacağı ile ilgilidir. Elbette nitel araştırmanın temel ilkelerinden birisi gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli bir değişim içerisinde olduğunu dolayısıyla araştırmanın benzer gruplara uygulanması durumunda aynı sonuçlara ulaşamayacağını baştan kabul etmektir. Ama nitel araştırmalarda bu sebepten 'tekrar edilebilirlik' yerine 'tutarlılık' kavramı önerilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada güvenirliliğin sağlanabilmesi için araştırma yöntemi ve aşamaları (örneklem seçimim, veri toplama, işleme, analiz, sonuçlara ulaşma vb) (Bkz. Ek A.1) ayrıntılı biçimde tanımlanmış ve sonuçlar ortaya konulan verilerle açık biçimde ilişkilendirilmiştir. Verilerin benzer süreçlerde ve benzer yaklaşımla toplanılmasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın ham verileri de başkalarının inceleyebilecek biçimde saklanacaktır.

Sosyal bilimlerde çok kullanılmasına karşın niteliksel yöntemler mimarlık disiplinindeki çalışmalarda tercih edilen bir yöntem olarak gözükmemektedir. Dolayısıyla niteliksel yönü baskın olan, farklı veri toplama ve analiz tekniklerini bir arada kullanan bu araştırmanın yenilikçi bir yönü olduğu söylenebilir. Ancak araştırmacı, çok da aşına olmadığı yöntem ve teknikleri kullanırken deneyimsizlikten kaynaklanan bazı sıkıntılar yaşamıştır. Veri toplama sürecinde özellikle pilot çalışma aşamasında (görüşmeler/nitel veri toplama teknikleri) konusunda uzman bir araştırmacının daha bulunması, veri toplamak için harcanan zaman ve enerjiyi azaltıp, bir kontrol mekanizması oluşturarak araştırmacının tamamıyla tarafsız bir tavır sergilemesini kolaylaştırabilirdi. Aynı şekilde, veri analizinin başlangıcında konusunda uzman bir araştırmacıdan destek alınması aşamalar arası ilişki ve geçişler konusunda yol gösterici olarak araştırmacının veri seti içinde kaybolmasını engelleyebilir, yolunu ararken kaybettiği zamanı azaltıp süreci hızlandırabilirdi. Ancak doktora çalışmasının bireyselliğine verilen önem gereği bu tür bir desteğe başvurulmamıştır.

6. GENEL SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Öncelikle tezin çeşitli bölümlerinde ayrıntılı olarak irdelendiği üzere İstanbul'un kendi coğrafi, sosyal, kültürel, ekonomik bağlamı içerisinde kendine has bir metropolleşme ve yapılaşma süreci yaşadığı dahası çok büyük çeşitlilik içermekle birlikte aile yapısının da özgün bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Ancak küreselleşen ve giderek daha fazla oranda iletişim teknolojilerine teslim olan dünyada bu dinamiklere maruz kalan toplumların yaşadıkları dönüşümlerin belli noktalarda çakışması da kaçınılmazdır. Her kültür küresel ve yerel değerlerin özgün bir birleşimine doğru evrilmektedir.

Artık insanlar yaşamları boyunca çok farklı hanehalkı yapılarına dahil olmaktadır. Dolayısıyla hem konut tasarımı hem de kent içerdiği konut stoku açısından bu çeşitliliği barındırmalıdır. Oysa İstanbul'da mevcut durumda işe rahat ulaşmayı, alışverişe, sosyal hayat ve eğlenceye, kültür-sanat aktivitelerine yakın olmayı tercih eden ve Güvenç'in hazırlamakta olduğu atlastan da (Ek B) rahatlıkla görülebileceği gibi merkezi bölgelerde oturmayı tercih eden, bu bölgelerde sayıları giderek artan çekirdek aileye alternatif hanehalklarının gereksinmelerine ve bütçelerine uygun seçenekler çok kısıtlıdır.

Frichot'a (2005) göre mimar denenmiş olanın ötesinde sürekli el yordamıyla deney yapmalıdır. 'Olay' (event) bir hayalet gibi, algının yüzeyinin biri maddesel diğeri maddesel olmayan tinsel güçlere ait iki yönünü kateden her daim hareket halinde bir güçtür ve yapısı sürekli deneyselliği gerektirir (Frichot, 2005). İstanbul'da batıdan ithal edilen ve genellikle en üst gelir grubuna hitap eden rezidans, loft gibi konut türleri yenilik olarak gündemi işgal etmektedir. Üstelik bu konut türleri, işaret ettikleri nitelikleri taşımaları da, isimleri bir pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Oysa Avrupa, Amerika ve Avustralya gibi pek çok kıtada kent yaşamının beraberinde getirdiği iletişimsizliği daha küçük topluluklar içerisinde yok eden, sosyal destek mekanizmalarının işlediği, farklı hanehalkı türlerinin, farklı yaş gruplarının aynı ortamı paylaşarak birbirlerine destek olduğu ve katılımıcılığı ön plana çıkaran alternatifler ülkeden ülkeye farklılaşarak yayılmaktadır. Kağıtçıbaşı

(1998) batı toplumlarındaki bağımsız aile modelinden daha da bireyci olabilen aileden ayrı yaşam biçimlerinin, karşılıklı duygusal bağlılığa yaklaşan, dostluk temelli yoğun ilişkilere yol açabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Nitekim 1980'lerin başında Hollanda'da komünal yaşama biçimlerindeki patlama, 'ilave grup evleri', 'seçilmiş komşuluk ilişkileri' ve 'yatılı topluluklar' gibi adlarla ortaya çıkan alternatif yaşam biçimleri, bu gelişmenin yansıması olarak değerlendirilebilir. Teknoloji sonrası toplumlarda bireyci rekabete dayalı değerlerin yanında hatta onlardan daha fazla insan ilişkilerine ve çevreye verilen değer de giderek arttığı, bağlantılı olarak daha az iş saati, daha fazla boş zaman ve 'yakın ilişkili bir topluluk' arayışına yönelindiği söylenebilir. Bu arayış, kartezyen düşünce sisteminde ayrışan bireyciliğe ve toplulukçuluğa ait değerlerin bir arada varolabileceğine dair umut vermektedir. Küçük hanehalkı sayısındaki artış, bireyciliğin ve ayrışmanın göstergesi olmanın yanısıra paylaşım ve sosyal desteğe duyulan ihtiyacın da artışına işaret eder. İstanbul'daki gelişmelerin işin bu yönünü gözardı ettiği ve birbirini tamamlayan bir sosyal örüntü oluşturacak mekansal ve kurumsal yapıların oluşmadığı söylenebilir. Bu durum Türkiye'de toplulukçu bir yapının varlığı ve Kağıtçıbaşı'nın (1998) vurguladığı gibi daha çok kırsal ve düşük refah düzeyine sahip bölgelerde görülen, maddi ve duygusal bağlılığa dayalı bir karşılıklı bağımlılık modelinin, kentleşme, eğitim gibi etkenlerle maddi alanda hem birey hem aile düzeyinde bağımsızlık öngören, ancak duygusal alanda karşılıklı bağlılığa dayanan bir modele evrilmesi ile açıklanmaya çalışılabilir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin Batı'daki ayrışıklık kültürüne dayalı bağımsızlık modelinden farklı bir kültürel yapıya sahip olduğu söylenebilir. Ancak (yapılan alan çalışmasında da doğrulandığı üzere) karşılıklı duygusal bağlılık modeli bireyleri ve hanehalklarını duygusal anlamda kısmen veya tamamen doyursa ve onlara psikolojik bağlamda destek sağlasa bile metropol şartlarında maddesel anlamda hayatı kolaylaştırmak adına (çocuk bakımı, ev işleri vb. konularda) desteğe ihtiyaç duydukları gerçeğini değiştirmemektedir. Hatta tek ebeveynler, evi paylaşanlar gibi bazı hanehalkı türleri, mahremiyetlerini korumak adına ailelerinden özellikle uzak yaşamayı tercih etmektedir. Üstelik çocukların ve yetişkinlerin benzer deneyimleri yaşayan başkaları ile ortak paydalarda buluşup sosyalleşmesi ve yakınlaşması bağlamında, yakın akraba ve aile ilişkileri dışında farklı ilişki biçimlerine ihtiyaç duyulduğu açıktır. İstanbul'da alternatif hanehalklarının artışının, ailelerin çocuklarına –özellikle

kızlarına- yükledikleri sorumluluklar ve onlar için kurguladıkları gelecek projelerine karşı farklı bir duruş ve alternatif varoluş biçimi anlamına geldiği de söylenebilir.

Önemli bir nokta da toplumsal ilişkilere ve genel olarak hayat biçimine müdahale etmeyen nötr bir şehircilik anlayışı mümkün olmadığına göre kent sakinlerinin sözüne kulak vermenin gerekliliğidir. Bir başka deyişle mimar ürününü kullanıcısından soyutlamamalı, karşılıklı iletişim kurulmasına hizmet eden bir çaba içinde olmalıdır. Bu bağlamda mimar-şehircinin rolü de 1960'lı yılların sonundan itibaren tartışmaya açılmış, konut ve kent konusunda onun da bu işi kendi başına yapan insanların oluşturduğu kültürden öğrenebilecekleri olduğu meselesi gündeme gelmiştir. Katılım, özyöneti, demokratizasyon gibi kavramların mimarlık ve şehircilikte yoğun olarak kullanılmaya başlamasının yine bu yıllara rastlaması oldukça anlamlıdır (Bumin, 1998).

İncedayı'ya (2008) göre '*mimari kentsel tasarımda esneklik düşüncesi, özünde varolan toplumsallık düşüncesinin, mimarlığın insan araştırmasının, iletişim formülünün ve sosyal boyutunun, meslekle bütünleşmesinde anahtar bir konuma gelmiştir*' (s. 46). Bu amaçla tekil mimarı çözümlerin ötesinde kentsel mekanda da farklılıkların oluşturacağı birikimleri değerlendirmeyi amaçlayan projeler üretilmektedir. Örneğin Yona Friedman'ın 60'lı yıllarda geliştirip 2008'de yeniden ele aldığı 'Flatwriter' projesi, bir grup kullanıcının konutlarını kendi eğilimleri doğrultusunda belirlerken kenti de inşa etmelerini öngörmektedir (Friedman, 2008). Bu tür eğilimler giderek yaygınlaşmakta, Hollanda'da tamamen sakinlerince tasarlanan bir kent (Almere) oluşmaktadır. Kentsel oluşumun yatırımcılarını, büyük ölçekli inşaat firmalarını ve konut kuruluşlarını devre dışı bırakan bir yöntemle vatandaşlar, internetten ilgili web sitesine bağlanıp belediyenin dijital tapu kadastroundan bir arsa seçerek düşlerinin evini gerçekleştirebilme imkanına artık sahiptir. İnsanlar için değil insanlar tarafından tasarlanan şehrin daha karmaşık ve sürprizli olabileceği varsayılmaktadır. Bu nedenle büyük oranda yabancı kökenli ve giderek artan oranda yalnız annelerden ve yaşlılardan oluşan bir nüfusa sahip Almere'da çeşitliliğe önem verilmiştir. Elbette mevcut yapılar ve mekan üretim sistemleri içinde özgür bireylerin toplumun karmaşıklığını nasıl yansıtacakları merak konusudur. Öte yandan bu deneysel çalışmanın temeli kent sakininin kendi evini kendi yapması ise bu durum İstanbul metropolü için kendi işini kendi gören gecekonduların zaten 1960'lardan beri uygulanan bir yöntemdir (Tan, 2008).

Tan (2008) İstanbul'un '*öngörü sahibi güçlü bir devletin yokluğunda, denetlenemez piyasa ekonomisi koşullarında*' oluştuğunu ve mimarların zengin ya da fakir belli bir gücü olan bu insanların yönlendirdiği piyasadan koptuğunu; piyasanın da mimarları yok saydığını ifade eder. Çözümü ise mimarların toplumla bağlantı kurmanın yollarını arayan daha aktif ve eylemci bir anlayış geliştirmelerinde, insanları sürece dahil etmenin ve mevcut toplumun karmaşıklığını kendi kendine örgütlenen çevreler yoluyla ortaya çıkarmanın yollarını aramaya başlamalarında görür (Tan, 2008:64-66).

Balamir 2006 yılında düzenlenen konut kurultayında yaptığı konuşmasında konut üretiminin üç aylık bir politikaya ihtiyaç duyduğunun altını çizer: Konut politikası, sosyal politikalar ve tasarım politikası. Ona göre Türkiye'de tasarım politikasından bahsetmek zaten mümkün değildir. Önemli olan konut üretimine yönelik tasarım ayağı da eksik olmayan sosyal politikaların geliştirilmesidir. Nicelikten ziyade mevcut üretim fazlası ve eşitsiz dağılımı da göz önüne alınarak niteliğe odaklanılmalıdır. Nerede, ne kadar, kim için ve nasıl konutlara ihtiyaç duyulduğuna yönelik ön çalışmalara ve yapıları çevreyi oluşturanların deneyimlerinin aktarımına ihtiyaç vardır. Danimarka'nın konut çevresi yenileme projelerini inceleyen İncedayı (2004), ülkemizin tasarım politikalarının salt işlevsel ve fiziksel bir yaklaşım yerine sosyal, varolan konut stokunu çok boyutlu çevre yaklaşımıyla ele alıp kente ve kentliye kazandıracak; kolektif yaratıcılığa önem vererek yenilenme sürecinde bölgenin sakinlerini, yerel kalitelerini koruyacak nitelikte yaklaşımlar geliştirmesi gerektiğinin altını çizer.

Tokman'a (2006) göre konuta yönelik üç temel ihtiyaçtan bahsedilebilir: Sosyal statü, güvence ve fırsatlardan yararlanma. Üst gelir grubu için en önemlisi sosyal statü gösterebilir. Orta gelir grubu konutu bir güvence olarak görür, alt gelir grubu ise fırsatlardan yararlanmaya bakar. Barınma ihtiyacına göre değerlendirildiğinde modern ihtiyaçlar üst gelir grubu için önem kazanır. Orta gelir grubu mülkiyete odaklanır. Alt gelir grubu içinse lokasyon ya da bir başka deyişle niteliksiz iş pazarına yakınlık önemlidir. Türkiye'de özellikle orta ve alt gelir grubunun bu algılamaları, devletin tasarım politikasının eksikliği ile birleşince bireylerin ve kentin müthiş enerjilerine rağmen estetik yoksunluğunu ve aynışmayı da beraberinde getirmiştir. Aynışma bir bakıma parçalanma ile neden sonuç ilişkisi açısından bağlantılı bir kavramdır. Gelir grupları arasındaki uçurumların artışı ve

kutuplaşma, bu parçalanmış kutupların kendi içlerinde homojenleşmelerine /aynılaşmalarına yol açmıştır. İyileştirme için fiziksel çevreye yönelik söylemlerin (yeşillik, çarpık olmayan, sağlıklı kentleşme) ötesinde bir yaşama ve yerleşme kültürü vizyonuna ihtiyaç vardır. Yeni yaşam çevrelerinin oluşumu, yeni bir toplum tasarımı da gerektirir.

Kat karşılığı inşaat yapma ve kullanıcıları tektip kabul ederek yaşam çevresi olgusunu hiçe sayan toplu konutlar üretme hedeflerinden uzaklaşılması, yeni ve alternatif konut üretim biçimleri ve yapılanmalar üzerine araştırmalar ve denemeler yapılması gereklidir. Özellikle İstanbul'a yönelik olarak yeniliklere ve deneyselliğe fırsat verecek konut politikalarının geliştirilmesi ve bu yönde kaynak aktarımı gerekliliği gözardı edilemez. Bu bağlamda, kar amacı gütmeyen organizasyonların alternatif hanehalklarının özel ihtiyaçlarına yönelik önerilere kaynak sağlamaları; geleneksel olmayan hanehalkı türlerinin yapılı çevre ile olan ilişkilerinde deneyimledikleri sorunları tartışıp dile getirecekleri, yerel yönetimlerle de bağlantılı sivil toplum örgütlerinin oluşturulması bir itici güç olabilir. Bu tür örgütlenmeler sonucu bir araya gelenler, tasarımına katkıda bulunabilecekleri yaşam çevrelerinin oluşturulmasına öncülük edebilirler. Eğer sivil girişimler devlet desteği de bulurlarsa, kent içinde kısmen kat mülkiyetinin de etkisiyle son derece statik bir gelişim gösteren ve birbirini tekrar eden kat planlarından oluşan apartman tipi yapılar ömürlerini tamamladıklarında, içlerinde farklı hanehalkı büyüklüklerine ve hanehalkı türlerine hitap edecek değişik boyutlarda dolayısıyla ekonomik olarak da alternatifler sunan yaşam birimleri barındıracak biçimde evrilebilirler.

Bu çalışma, küreselleşen dünyada toplumların koruyabildikleri kültürel değerleri de göz önünde bulundurarak yeni barınma çevreleri oluşturmalarının gerekliliğini vurgulamayı ve giderek çeşitlenen, sayıları artan alternatif hanehalklarının sosyo-fiziksel sistemle etkileşimlerini, ihtiyaç ve beklentilerini temel kavramlar üzerinden ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu nedenle de konuyla ilgili bilgi birikimindeki eksikliği gidermeye yönelik bir adım olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de konuyla ilgili yapılmış bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Batı literatüründe ise tek bir hanehalkı türü ya da aileye odaklanıldığı, hanehalkı türleri arasında sosyo-fiziksel sistemle etkileşimleri, ihtiyaç ve beklentileri konusunda karşılaştırmalı bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Konuyla ilgili daha geniş örneklerle hem niceliksel hem de niteliksel araştırmaların yapılması, İstanbul'un yakın gelecekte yüzleşeceği

konut piyasasının sayıları giderek artan yeni kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun konut ve yaşam çevreleri üretimi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Adanır, O.**, 2004. Simülasyon ve Simülasyon Evreni, *Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler* içinde, s.19-25, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Adorno, W. A.**, 2005. Evsizlere Sığınak, *Minima Moralia. Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar* içinde, Çev. Koçak, O., Doğukan, A., Metis Yayınları, İstanbul.
- Ahrentzen, S.**, 1991a. Introduction, in *New Households, New Housing*, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Ahrentzen, S.**, 1991b. Overview of Housing for Single-Parent Households, in *New Households New Housing*, pp.143-160, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Ak, B.**, 2008. 'Esneklik' Kavramı Üzerine, *Mimar.İst*, **27**, 67-68.
- Ak, B.**, 2006. Tartışmalar. Bohem Burjuvalar, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, s.187, Ed. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akturan, Z.**, 2007. Bekar Odaları, Belgesel, TRTc2007.
- Altunışık, R., Coşkun, R., vd.**, 2005. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Üniversitesi, İİBF, Sakarya Kitabevi, Adapazarı.
- Arias, E. G.**, 1993. User Group Preferences and Their Intensity:The Impacts of Residential Design, in *The Meaning and Use of Housing*, pp.137-142, Eds. Arias, E., Avebury, G., Aldershot & Brookfield, USA.
- Asiliskender, B.**, 2004. Geleceğin Şizofren Mekanları, *Arredomento Mimarlık*, **2**, 124-129.
- Ayata, S.**, 2005. Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı, *Kültür Fragmanları, Türkiye'de Gündelik Hayat* içinde, ss.1-37, Ed. Kandiyoti, D., Saktanber, A., Çev. Yelçe, Z., Metis Yayınları, İstanbul.
- Aydınlı, S.**, 2004. Konut ve Anlamı Üzerine Bir Değerlendirme, *Konut Değerlendirme Sempozyumu* içinde, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Aysu, E.**, 1990. *İstanbul Anakent Alanında Kentçi Devingenlikler Örüntüsü Üzerine Bir Deneme*, s.5-6, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Üniversite Yayın No:215, Yıldız Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
- Balamir, M.**, 2006. Alt Gelir Grubuna Yönelik Konut Sunumu ve Kentsel Dönüşüm, *Konut Kurultayı. Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Oturumu*, İstanbul, Nisan 8-9.

- Balamir, M.**, 1996. Öteki Olarak Küçük Hanehalkları, *Ötekilerin Konut Sorunları* içinde, s.518-532, Ed. Komut, E. M., TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Bartels, O.**, 2004. Almanya’da İkamet Etmek: 80li Yıllardan Bu Yana Alman Konut Kültüründeki Değişimler Üzerine, *Gelenek İşlev ve Moda Arasında Günümüz Konut Kültürü* içinde, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Baudelaire, C.**, 2004. *Modern Hayatın Ressamı*, Çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul. [Le Peintre de la vie Moderne, 1863]
- Baudrillard, J.**, 2006. *Amerika*, Çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J.**, 1981. *For a Critique of the Political Economy of the Sign*, Telos Press, St. Louis.
- Bauman, Z.**, 1998. *Küreselleşme. Toplumsal Sonuçları*, Çev. Yılmaz, A., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Beck, U.**, 1998. *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Behar, D.**, 2006. Tartışmalar. Bohem Burjuvalar, *İstanbul’da Soylulaştırma* içinde, s.180, Ed. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Behar, C.**, 1999. An Overview of Turkey’s Population, in *Turkey’s Window of Opportunity Demographic Transition Process and Its Consequences*, pp. 29-46, [TUSİAD Publication No-T/99-3-254], Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.
- Bektaş, C.**, 2006. Tartışmalar, *İstanbul’da Soylulaştırma* içinde, s.174, Ed. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Berner, E.**, 2005. Metropol İnkilemi:Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele, *Mekan, Kültür, İktidar. Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde, s.137-161, Ed. Öncü, A., Weyland, A.-P., Çev. Şimşek, L., Uygun, N., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, İ.**, 2004. Türkiye’de Barınma Kültürü ve Konut Mimarisinde Yeni Eğilimler, *Gelenek İşlev ve Moda Arasında Günümüz Konut Kültürü* içinde, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Bilgin, İ.**, 1996. Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme* içinde, ss.272-290, Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı, İstanbul.
- Bingöl, Ö.**, 2001. Modernleşme ve Konut Mimarisi. Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürünün Değişimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bellal, T.**, 2004. Understanding Home Cultures through Syntactic Analysis: The Case of Berber Housing, in *Housing, Theory and Society*, **21/3**, 11-127.
- Bourdieu, P.**, 1973. The Berber Houses, in *Rules and Meanings*, Penguin, Harmondsworth.

- Bourdieu, P.**, 1984. *Distinctions*, Routledge and Kegan Paul, London.
- Bumin, K.**, 1998. *Demokrasi Arayışında Kent*, Şehir Kültürü Dizisi 2, İz Yayıncılık: 251, İstanbul.
- Burch, K. T. and Matthews, J. B.**, 1987. Household Formation in Developed Societies, *Population and Development Review*, 13/3, 495-511.
- Bursa, N.**, 2004. Gelenek, İşlev ve Moda Ortak Düzleminde Bir Mimar: Sedat Hakkı Eldem, *Gelenek, İşlev ve Moda Arasında Günümüz Konut Kültürü* içinde, s.39-45, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Capra, F.**,1996. *Yaşamın Örgüsü: Zihnin ve maddenin yeni bir sentezi*, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Cahoone, L. (ed.)**, 1996. Introduction, in *From Modernism to Postmodernism: an Anthology*, pp.1-23, Blackwell, London.
- Cengizkan, A.**, 2004. Gelenek, İşlev, Moda: Süreklilikler ve Kopuşlar, *Gelenek İşlev ve Moda Arasında Günümüz Konut Kültürü* içinde, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Chaney, D.**, 1999. Yaşam Tarzları, Çev. İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. [Lifestyles, Routledge:1996]
- Chokor, A. B.**, 1993. The Meaning and Use of Housing : The Traditional Family, In *The Meaning and Use of Housing*, pp. 291-302, Ed. Arias, E. G, Avebury, Aldershot & Brookfield, USA.
- Cooper-Marcus, C.**, 1995. *Home as a Mirror of Self*, Canori Press, Berkeley.
- Cook, C. C.**, 1991. Passage Community Second Stage Housing for Single Parents, in *New Households New Housing*, pp. 208-222, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Csikszentmihalyi, M. and Rochberg-Halton, E.**, 1981. *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Creswell, W. J.**, 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Deniz, Ö. Ş.**, 2004. 20. Yüzyılda “Değişebilir Konut” Uygulamaları, *Arredomento Mimarlık*, **100+66**, 114-123.
- Deleuze, G. ve Parnet, C.**, 1990. *Diyaloglar*, Çev. Akay, A., Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Dey, I.**, 1993. *Qualitative Data Analysis. A User Friendly Guide for Social Scientists*, Routledge, London, New York.
- Després, C.**, 1993. A Hybrid Strategy in a Study of Shared Housing, in *The Meaning and Use of Housing*, pp.381-403, Ed. Arias, E. G., Avery, Aldershot.
- Dickinson, D.**, 1995. *Small Houses for the Next Century*, McGraw-Hill Inc., New York.
- Dinç, T.**, 1978. *Türkiye’de Hanehalkı Yapı ve Sayısına Göre Konut İhtiyacı*, s.70, YAE

- DIE**, 2000. *Genel Nüfus Sayımı, 2000*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- DIE**, 1995. *Türkiye Nüfusu 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi: 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar*, [Yayın No.1839], Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Dovey, K.**, 1999. *Framing Spaces: Mediating Power in Built Form*, p.46, Routledge, London.
- Dressel, P. and Avant, W. R.**, 1978. Aging and College Family Textbooks, *The Family Coordinator*, October, 427-435.
- Duben, A. ve Behar, C.**, 1996. *İstanbul Haneleri. Evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dumreicher, H. and Kolb, B.**, 2006. 'My House, My Street' Seven Fields of Spatial and Social Encounter, in *Appropriate Home*, pp.97-108, Eds. Shehayeb, D., Turgut Yıldız, H., Kellett, P., *Joint International Symposium, IAPS-CSBE 'Culture and Space in the Built Environment' Network, 19th IAPS International Conference*, September 11-16, Alexandria.
- Duncan, S. J.**, 1985. The House as Symbol of Social Structure: Notes on Language of Objects Among Collectivist Groups, in *Home Environments*, pp. 133-149, Eds. Altman, I., Werner M. C., Plenum Press, New York, London.
- Easthope, H.**, 2004. A Place Called Home, in *Housing, Theory and Society*, **21/3** September, 128-138.
- Eldem, E.**, 2003. İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferileşmiş Bir Başkente, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti. Halep, İzmir ve İstanbul* içinde, Çev. Yalçın, S., Tarih Vakfı Yurt Yayınları 136 , İstanbul.
- Engels, F.**, 1992. *Konut Sorunu*, Çev. Güneş Özdural, Sol Yayınları, Ankara. [Die Wohnungsfrage, 1872]
- Erder, S.**, 1999. Social Consequences of a Changing Demographic Structure:The Past, the Present and the Future, in *Turkey's Window of Opportunity. Demographic Transition Process and its Consequences*, pp. 85-100, [TUSİAD Publication No-T/99-3-254], Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.
- Ergun, N.**, 1995. Planlı ve Plan Dışı Yerleşim Alanlarında Sosyal-Ekonomik ve Fiziksel Yapı Farklılıklarının Karşılaştırılması ve Yerleşimi Eğilimleri, s. 6, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, N.**, 2006. Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, s. 17-30, Ed. Behar, D., İslam, T., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Frank, K. A. and Ahrentzen, S.**, 1991. *New Households, New Housing*, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.

- Frank, K. A.**, 1991. Overview of Single Room Occupancy Housing, in *New Households New Housing*, pp.245-261, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Franklin, B.**, 2006. Housing Transformations, in *Shaping the Space of 21st Century Living*, Routledge, UK.
- Friedman, Y.**, 2008. 'The Flatwriter' Projesi, *Mimar.İst*, **27**, 54-56.
- Frichot, H.**, 2005. Stealing into Gilles Deleuze's Baroque House, in *Deleuze and Space*, p.61-79, Eds. Buchanan, I., Lambert, G., Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Gibbons, J. A.**, 1989. Alternative Lifestyles: Variations in Household Forms and Family Consciousness, in *Family and Marriage Cross-Cultural*, pp. 61-74, Wall &Thompson, Toronto.
- Groat, L. and Wang, D.**, 2002. *Architectural Research Methods*, John Wiley & Sons Inc., USA.
- Groth, P.**, 1994. Living Downtown, in *The History of Residential Hotels in the United States*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Görgülü, T.**, 2003. İstanbul'da Çeşitlenen Konut Üretim Biçimleri ve Değişen Konut Alışkanlıkları, *Mimar.ist*, **1**, 50-56.
- Gökğür, P.**, 2006. Rezidanslar ve 'Gentrified' Konutlar, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, s. 143-146, Ed. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gülaydın, D.**, 2004. Konutta Memnuniyet ve Tasarım İlişkisi Açısından Çekirdek Konutlarda Esneklik Araştırması, *Y. Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülümser, A.**, 2005. Kentleşme Yeni Bir Eğilim: İstanbul'daki Korumalı Yerleşmeler, *Y. Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güvenç, M.**, 1994. İki Arada Bir Derede, *Mimarlık*, 260.
- Güvenç, M.**, İstanbul Metropolitan Alan Çalışmaları Sosyal ve Ekonomik Göstergeler 1900-2000, Yayınlanmamış Kent Atlası Çalışması, *devam eden çalışma*
- Güzer, A. C.**, 2001. *Konut Üzerine De(ne)meler*, Mimarlar Derneği 1927 Yayını.
- Güzer, A. C.**, 2004. Kültürel Süreklilik ve Dönüşüm Alanı Olarak Konut, *Gelenek İşlev ve Moda Arasında Günümüz Konut Kültürü* içinde, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Hareven, T. K.**, 1971. The History of Family as an Interdisciplinary Field, *Journal of Interdisciplinary History*, **2/2**, 399-414.
- Harvey, D.**, 1997. *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D.**, 1996. *Justice, Nature and Geography of Difference*, p.104, Basic Blackwell, Oxford, UK.
- Hatt, P. K. ve Reiss J. A.** (ed.), 2002. Kentsel Yerleşimlerin Tarihi, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, s.27-36, Çev:Bülent Duru, Alkan, A., İmge Kitabevi, İstanbul.

- Hayden, D.**, 1986. Redesigning the American Dream. The Future of Housing, in *Work and Family Life*, Norton & Company, New York, London.
- Hayden, D.**, 1985. The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, in *Neighbourhoods and Cities*, MIT Press, Massachusetts.
- Heath, S. and Kenyon, L.**, 2001. Single Young Professionals and Shared Household Living, *Journal of Youth Studies*, **4/1**, 83–100.
- Heynen, H.**, 1999. *Architecture and Modernity*, MIT Press, Cambridge.
- Heidegger, M.**, 1971. Building, Dwelling Thinking, in *Poetry, Language, Thought*, pp. 145-161, Harper and Row, New York.
- Heidegger, M.**, 1998. *Teknik ve Dönüş*, Çev. Aça, N., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Hilberseimer, L.**, 2002. Metropol, *Arredomento Mimarlık*, **100+51**, 88.
- Hobbs, F.**, 2005. US Census Bureau, Census 2000 Special Reports, CENSR-24, *Examining American Household Composition: 1990-2000*, US Government Printing Office, Washington DC.
- Horwitz, J. and Tognoli, J.**, 1982. Role of home in adult development: Women and men living alone describe their residential histories, *Family Relations*, **31**, 335-341.
- Howard, E.**, 1945. *Garden Cities of To-morrow*, Faber and Faber Ltd., London.
- Hughes, R., Ebata, A. T. and Dollahite, D. C.**, 1999. Introduction: Family Life in the Transformation Age, *Family Relations*, 48/1, 5-6.
- Işık, O. and Güvenç, M.**, 1999. The Changing Nature of Turkish Urbanization and Economic Geography on the Eve of the 21st Century: New Challenges and New Opportunities, in *Turkey's Window of Opportunity. Demographic Transition Process and its Consequences*, pp. 51-78, [TUSİAD Publication No-T/99-3-254], Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.
- İncedayı, D.**, 2003. Barınmanın Değil, Yaşama Biçiminin Birimi Olarak Konut, *Mimar.ist*, **1**, 81-85.
- İncedayı, D.** (ed.), 2004. Gelenek, Gelecek ve Tasarımın İşlevi, *Adadan Odaya Yaşamdan Yapıya Konut Çevresi* içinde, ss.147-160, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İncedayı, D.**, 2008. Tasarımda Esnekliğin Boyutları Üzerine, *Mimar.İst*, **27**, 45-47.
- İslam, T.**, 2006. Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, ss.43-58, Eds. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Jacobs, J.**, 1992. *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New York.
- Jameson, F.**, 1994. *Postmodernism*, Çev: Plümer, N., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Jones, G.**, 2000. Experimenting With Households and Inventing 'Home', *International Social Science Journal*, 52/164,183-194.
- Kağıtçıbaşı, Ç.**, 1998. *Kültürel Psikoloji. Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, Çev. Kağıtçıbaşı, Ç., Üskül A., Uzun, E., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karahan, E. E.**, 2008. Konut Kariyerini Etkileyen Faktörler ve Konut Talebini Açıklamaya Yönelik Kavramsal Bir Model, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karaman, O.**, 2004. Kent: Başka Mekansallıkların Olasılığı Olarak "Yer", *Arredomento Mimarlık*, **100+73**, 57-60.
- Kawata, N.**, 2006. The Changing Context of Housing for Single People in Japan, *ENHR New Researcher's Conference*, Ljubljana, Slovenia, 30 June- 2 July 2006.
- Kellekçi, L. Ö.**, 2005. Kullanıcıların Konut ve Çevresel Kalite Memnuniyetinin Belirleyicileri: İstanbul Metropolitan Alan Örneği, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keller, S.**, 2003. *Community. Pursuing the Dream, Living the Reality*, Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Kent, S. (ed.)**, 1990. *Domestic Architecture and Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kerber, K. L.**, 1988. Separate Spheres, Female Worlds, Woman's Place: The Rhetoric of Woman's History, *The Journal of American History*, **75**, 9-39.
- Keyder, Ç. (ed.)**, 2000a. Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde, ss.171-191, Metis Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (ed.)**, 2000b. Sonuç, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde, ss.223-235, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. B.**, 1998. *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Knox, D.**, 1980. Trends in Marriage and the Family. The1980's, *Family Relations*, **29/2**, 145-150.
- Kocian, L.**, 2005. At Home with One Another, *The Boston Globe*, <<http://www.boston.com>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Korosec-Serfaty, P.**, 1985. Experience and Use of Dwelling in Perspective, in *Home Environments*, pp.65-83, Eds. Altman, I., Werner, M. C., Plenum Press, New York, London.
- Kuban, D.**, 2000. Küreselleşme ve Mimarlık, *Arredomento Mimarlık*, **10**, 78-80.
- Kumkale, E.**, 2007. Türkiye'de Yeni Bir Barınma Biçimi Olarak 'Kondominyum', *Mimarlık Dergisi*, **337**, 34-37.
- Kümbetoğlu, B.**, 1996. Gecekonuda Kadın ve Yaşam Alanları, *Diğerleri'nin Konut Sorunları* içinde, Ed. Komut, E., TMOBB Mimarlar Odası, Ankara.

- Lawrence, R.**, 1985. A More Humane History of Homes: Research Method and Application, in *Home Environments*, pp.113-131, Eds. Altman, I., Werner, M. C, Plenum Press, New York, London.
- Leach, N.** (ed.), 1999. *Architecture and Revolution*, Rotledge, London, New York.
- Leavitt, J.**, 1991. Two Prototypical Design for Single Parents. The Congregate House and the New American House, in *New Households New Housing*, pp.161-186, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Lefebvre, H.**, 1991. *The Production of Space*, trans. Nicholson-Smith, D., Blackwell Publishing, London.
- Lefebvre, H.**, 1987. The Everyday and Everydayness, *Yale French Studies*, **73**, 7-11.
- Liss, K.**, 2006. Co-housing Dream Getting Closer to Reality. The Lincoln Count, <<http://www.mainelincolncountynews.com>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Long, L.**, 1990. How Americans Live, in *Housing, Structure, Symbol and Site*, pp.36-37, Ed. Taylor, L., Rizzoli, New York.
- Lyotard, J-F.**, 1998. Domus and the Megalapolis in *Rethinking Architecture. A reader in Cultural Theory* (ed.) Neil Leach, Routledge, New York. s. 271-279.
- Macklin, E. D.**, 1980. Nontraditional Family Forms: A Decade of Research, *Journal of Marriage and Family*, **42/4**, 905-922.
- Mallett, S.**, 2004. Understanding Home: A Critical Review of the Literature, *The Sociological Review*, **52/1**, 62-89.
- Mannis, V. S.**, 1999. Single Mothers By Choice, *Family Relations*, **48/2.**, 121-128.
- Marans, R. and Spreckelmeyer, K. F.**, 1981. *Evaluating Built Environments: A Behavioral Approach*, University of Michigan Institute for Social Research, Ann Arbor.
- Massey, D.**, 1995. *Space, Place and Gender*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- McCamant K. M. and Durrett, C. R.**, 1989. *Co-housing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves*, Habitat Press/Ten Speed Press, California.
- McCamant K. M. and Durrett, C. R.**, 1991. Co-housing in Denmark, in *New Households New Housing*, pp: 95-126, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Mert, N.**, 2006. Tartışmalar. Bohem Burjuvalar, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, ss.183-186, Eds. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Miles, B. M. and Huberman, A. M.**, 1994. *An Expanded Sourcebook. Qualitative Data Analysis*, Sage Publications, Thousands Oaks, London, New Delhi.
- Mitchell, W. J.**, 2000. *E-topia: Urban Life, Jim-But Not as We Know It*, The MIT Press, Cambridge, MA, London.

- More, T.** (Mina Urgan'ın İncelemesiyle), 2004. *Utopia*, Çev. Günyol, V., Eyüboğlu, S., Urgan, M., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mugerauer, R.**, 1994. *Interpretations on Behalf of Place*, Enviromental Displacements and Alternative Responses, State University of New York Press, Albany.
- Niit, T.**, 1993. The Study of Collective Housing:A swedish perspective, in *The meaning and use of housing*, pp.327-340, Ed. Arias, E. G., Aldershot, Avebury.
- Narlı, N.**, 2006. Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, s.113-126, Ed. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- (The) Observer**, 2006. Communal Living Comes Back Into Fashion in New Flats, [20.08.2006 tarihli haber] <<http://observer.guardian.co.uk>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Ozaki, R.**, 2005. House Design as a Representation of Values and Lifestyles: The Meaning of Use of Domestic Space, in *Housing, Space and Quality of Life*, pp.97-111, Eds. Garcia-Mira, R., Uzzel, D. L., Eulogio Real, J., Romay, J., Ashgate Publishing Company, Aldershot.
- Ozaki, R.**, 2002. Housing as a Reflection of Culture: Privatised Living and Privacy in England and Japan, *Housing Studies*, **17/2**, 209-227.
- Öncü, A.**, 2005. "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Küresel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı, *Mekan, Kültür, İktidar. Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde, pp.83-103, Ed. Öncü, A., Weyland, P., Çev. Şimşek, L., Uygun, N., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parker-Pearson, M. and Richards, C.**, 1994. *Architecture and Order: Approaches to social space*, Routledge, London.
- Pople, N.**, 2004. *Small Houses. Contemporary Residential Architecture*, Universe Publishing, New York.
- Radikal**, 2006. 'İşte Türk Ailesi' başlıklı haber, 29.12.2006.
- Radikal**, 2007. 'Mor Çatının Çatısı 17 Yıldır Direniyor', [08.12.2007 tarihli haber], <<http://www.radikal.com.tr>>, alındığı tarih 14.04.2008.
- Rapoport, A.**, 1969. *House Form and Culture*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- Saegert, S.**, 1985. The Role of Housing in the Experience of Dwelling in *Home Environments*, pp.287-307, Eds. Altman, I., Werner, M. C, Plenum Press, New York, London.
- Sakaoğlu, N.**, 1994. Bekar Odaları, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Sargın, G. A.**, 2004. Sapkın ve Sapkınlık: Kentsel Pratiklerin Sıradan Aktörleri-Eylemleri, *Arredomento Mimarlık*, **100+73**, 53-56.
- Sargın, G. A.**, 2005. Modern Panopticon: Metropolis, *Arredomento Mimarlık*, **100+82**, 49-52.

- Schoenauer, N.**, 1991. Early European Collective Habitation. From Utopian Ideal to Reality, in *New Households New Housing*, pp. 47-70, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Sennett, R.**, 1999. *Gözün Vicdanı. Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*, Çev: Sertabiboğlu, S., Kurultay, C., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Silverman, D.**, 2000. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*, Sage Publications, London.
- Simmel, G.**, 2006. *Modern Kültürde Çatışma*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sjoberg, G.**, 2002. Sanayi Öncesi Kenti, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, ss. 38-54, Eds. Hatt, P. K., Reiss, A. J., Çev: Duru, B., Alkan, A., İmge Kitabevi, İstanbul.
- Soja, E.**, 2002. Postmetropolis Üzerine Altı Söylem, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, Ed.,Çev. Duru, B., Alkan, A., İmge Yayınları, İstanbul.
- Sözer, Ö.**, 1996. *Felsefenin ABC si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sprague, J. F.**, 1991. Two Cases of Transitional Housing Development in Boston, in *New Households New Housing*, pp.187-207, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Stoner, J.**, 1991. The Party Wall as the Architecture of Sharing, in *New Household New Housing*, pp.127-140, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Sweeney, C.**, 2006. The 21st Century Commune, *The New York Times*, [10.10. 2006 tarihli haber], <<http://query.nytimes.com>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Şenyapılı, T.**, 1996. Yeni Sorunlar/Eski Çözümler: Kentsel Mekanda Bir Gecekondu Yolculuğu, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içinde, Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı, İstanbul.
- Tamgaç, S.**, 1997. Küçük Konut ve Mahremiyet, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tan, E.**, 2008. Truva Atı: İnsanlara Duyulan Ebedi Güvensizlik, *Mimar.İst*, **27**, 64-66.
- Tanju, B.**, 2005. Milliyetçilik Üzerine Notlar, *Arredomento Mimarlık*, **100+80**, 76-78.
- Tanyeli, U.**, 2002. Türkiye'de Metropol Kavrayışı: İstanbul Üzerinden Bir Oku(ya)ma(ma) Denemesi, *Arredomento Mimarlık*, **100+51**, 89-92.
- Tanyeli, U.**, 2006. Mahremiyet ve Konforun Tarihi: Türkiye'de Oda (15.-20.Yüzyıllar), *Sanat Dünyamız*, **100**, 291-301.
- Tanyeli, U.**, 2004. *İstanbul 1900-2000. Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, Ofset Yapımevi ve Matbaacılık San ve Tic. A.Ş., İstanbul.
- Tekeli, İ.**, 1996. Konut Tarih Yazıcılığı Üzerine Düşünceler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içinde, ss. 6-14, Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı, İstanbul.
- Tekeli, İ.**, 2001. *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- TNSA** (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması), 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara.
- Toker, T. and Toker, Z.**, 2003. Family Structure and Spatial Configuration in Turkish House Form in Anatolia from Late Nineteenth Century to Late Twentieth Century, *4th International Space Syntax Symposium*, London.
- Tokman, B.**, 2006. Alt Gelir Grubuna Yönelik Konut Sunumu ve Kentsel Dönüşüm, *Konut Kurultayı-Konutta Mimari Düzenlemeler, Sosyal Donatı Alanı İlişkileri Oturumu*, Nisan 8-9, İstanbul.
- Trost, J.**, 1981. Cohabitation in Nordic Countries. From Deviant Phenomenon to Social Institution, *Journal of Family and Economic Issues*, **4/4**, 401-427.
- Touraine, A.**, 2004. *Modernliğin Eleştirisi*, Çev.:Hülya Tufan, YKY, İstanbul. [Critique de la Modernite, 1992]
- Tuan, Y.**, 1980. Rootedness versus Sense of Place, *Landscape*, **24/1**, 3-8.
- Turan, E. R.**, 1994. Heidegger ve Ev, *Mimarlık Dergisi*, **260**, 21.
- Turgut, H. ve Akbalık, E.**, 2004. Küresel ile Yerel Arasındaki İstanbul'da Yeni Konut Eğilimleri, *Konut Değerlendirme Sempozyumu içinde*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- TUSİAD**, 1999. Turkey's window of opportunity. Demographic transition process and its consequences, [TUSİAD Publication No-T/99-3-254], Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.
- Türkiye İstatistik Yıllığı**, 2004. Turkey's Statistical Yearbook, TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Url-1** <<http://aile.gov.tr>>, alındığı tarih 26.12.2005.
- Url-2** <<http://en.wikipedia.org>>, alındığı tarih 24.04. 2008.
- Url-3** <<http://www.seslisozluk.com>>, alındığı tarih 31.10.2006.
- Url-4** <<http://catholic.archives.nd.edu>>, alındığı tarih 31.10.2006.
- Url-5** <<http://www.milliyet.com.tr>>, alındığı tarih 20.03.2007.
- Url-6** <<http://www.aile.gov.tr/tr>>, alındığı tarih 26.12.2005.
- Url-7** <<http://www.die.gov.tr>>, alındığı tarih 26.12.2005.
- Url-8** <<http://skildy.blog.lemonde.fr>>, alındığı tarih 14.04.2008.
- Url-9** <<http://www.morcati.org.tr>>, alındığı tarih 14.04.2008.
- Url-10** <<http://www.morcati.org.tr>> alındığı tarih 14.04.2008.
- Url-11** <<http://www.haberler.com>> alındığı tarih 14.04.2008.
- Ünsal, N.**, 2000. Mimarlık, Konut ve Kadın, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vergin, N.**, 1985. Social Change and the Family in Turkey, *Current Anthropology*, **26/5**, 571-574.

- Verschaffel, B.**, 2002. The Meanings of Domesticity, *Journal of Architecture*, **7/3**, 287-296
- Vestbro, U. D.**, 1993. The Study of Collective Housing: A Swedish Perspective in *The Meaning and Use of Housing*, pp. 405-424, Ed. Arias, E. G., Avery, Aldershot.
- Virilio, P.**, 1998. *Enformasyon Bombası*, Çev. Şahin, K., Metis Yayınları, İstanbul.
- Watkins, J.**, 2005. Alternative Housing Growing in Appeal, *Washington Times*, [01.07 2005 tarihli haber] <<http://washingtontimes.com>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Woodard, J. M.**, 2005. Co-housing Concept Expands in States, [23.7.2005 tarihli haber], <<http://www.southcoasttoday.com>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Wekerle, G. R. and Novac, S.**, 1991. Developing Two Women's Housing Cooperatives, in *New Households New Housing*, pp.223-242, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Weidemann, S. and Anderson, R. J.**, 1985. A Conceptual Framework for Residential Satisfaction, in *Home Environments*, pp. 153-178, Eds. Altman, I., Werner, M. C., Plenum Press, New York, London.
- Werner, C. M., Altman, I. and Oxley, D.**, 1985. Temporal Aspects of Homes: A Transactional Perspective, in *Home Environments*, pp.1-28, Eds. Altman, I., Werner, M. C., Plenum Press, New York, London.
- Wirth, L.**, 2002. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, ss. 77-106, Eds. Hatt, P. K., Reiss, A.J., Çev: Duru, B., Alkan, A., İmge Kitabevi, İstanbul.
- Wright, G.**, 1990. Family Patterns in *Housing, Structure, Symbol and Site*, p.52-53, Taylor, L., Rizzoli, New York.
- Woodward, A.**, 1991. Communal housing in Sweden. A remedy for the stress of everyday life, in *New Households New Housing*, pp.71-94, Eds. Frank, K. A., Ahrentzen, S., Van Nostrand Reinhold, New York.
- Yavaşoğlu, G.**, 2008. Hertzberger Yapılarının "Kullanıcı Katılımı" Üzerinden Okunması, *Mimar.İst*, **27**, 59-63.
- Yavuz, N.**, 2006. Tartışmalar. Bohem Burjuvalar, *İstanbul'da Soylulaştırma* içinde, s. 182, Eds. Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı, S.**, 2006. Para 'Rezidans' Peşine Düştü, *Ekonomist Emlak Market Eki*, Mayıs 2006, ss.20-25.
- Yeoman, B.**, 2006. Rethinking the Commune, AARP, [March-April 2006], <<http://aarpmagazine.org>>, alındığı tarih 27.11.2006.
- Yıldırım, S.**, 2000. 'Tasarlanmış Deriniksizlik' Karşıtı 'Tasarlanmış Derinlik' ve Nouvel Mimarlığı, *Arredomento Mimarlık*, **10**, 81-86.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.**, 2005. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yırtıcı, H.**, 2005. *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yirmibeşoğlu, G. F., 1997. İstanbul'da İskan Alanlarının Yerseçiminde Hanehalkı Nitelikleri ve Konut Talebi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

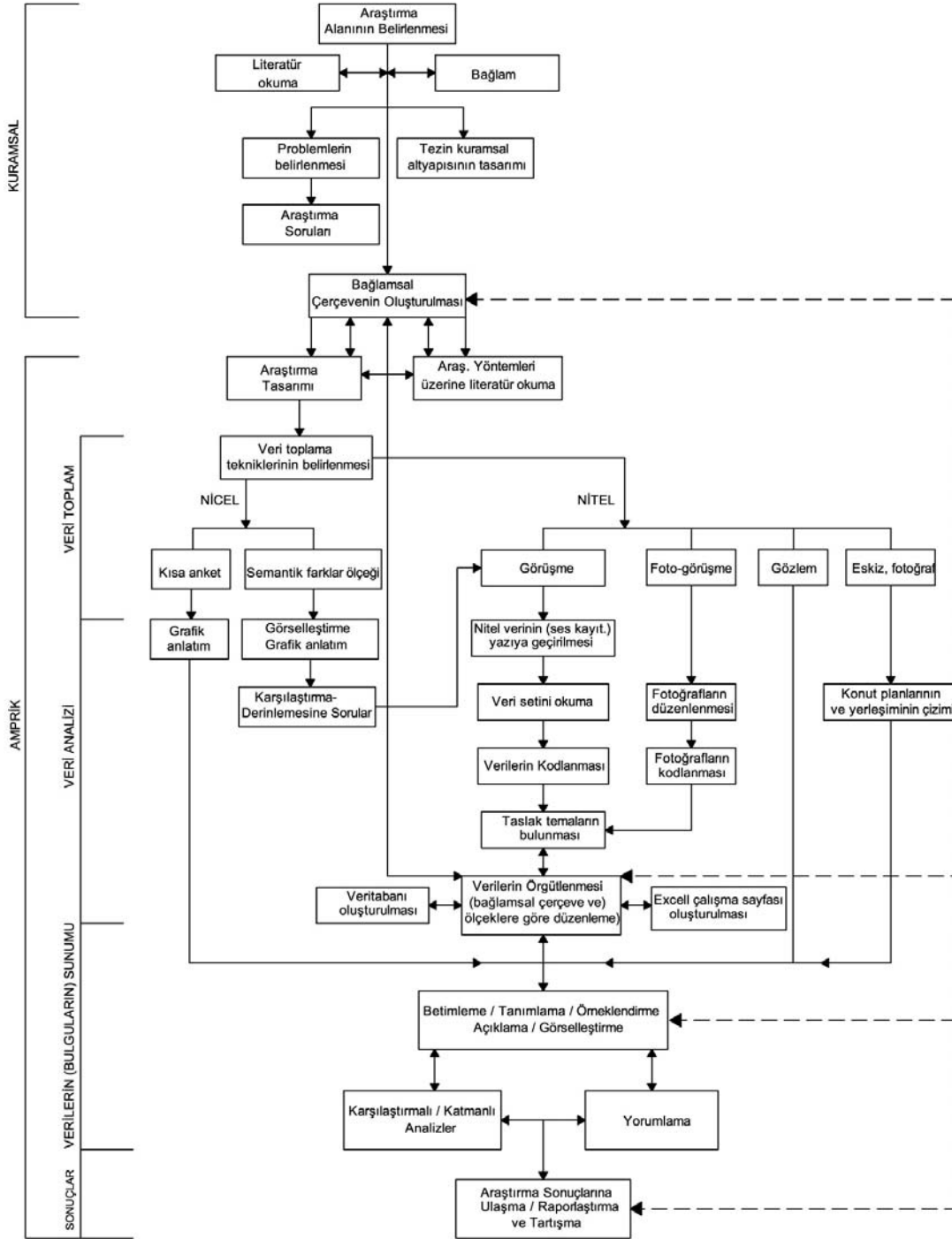

EKLER

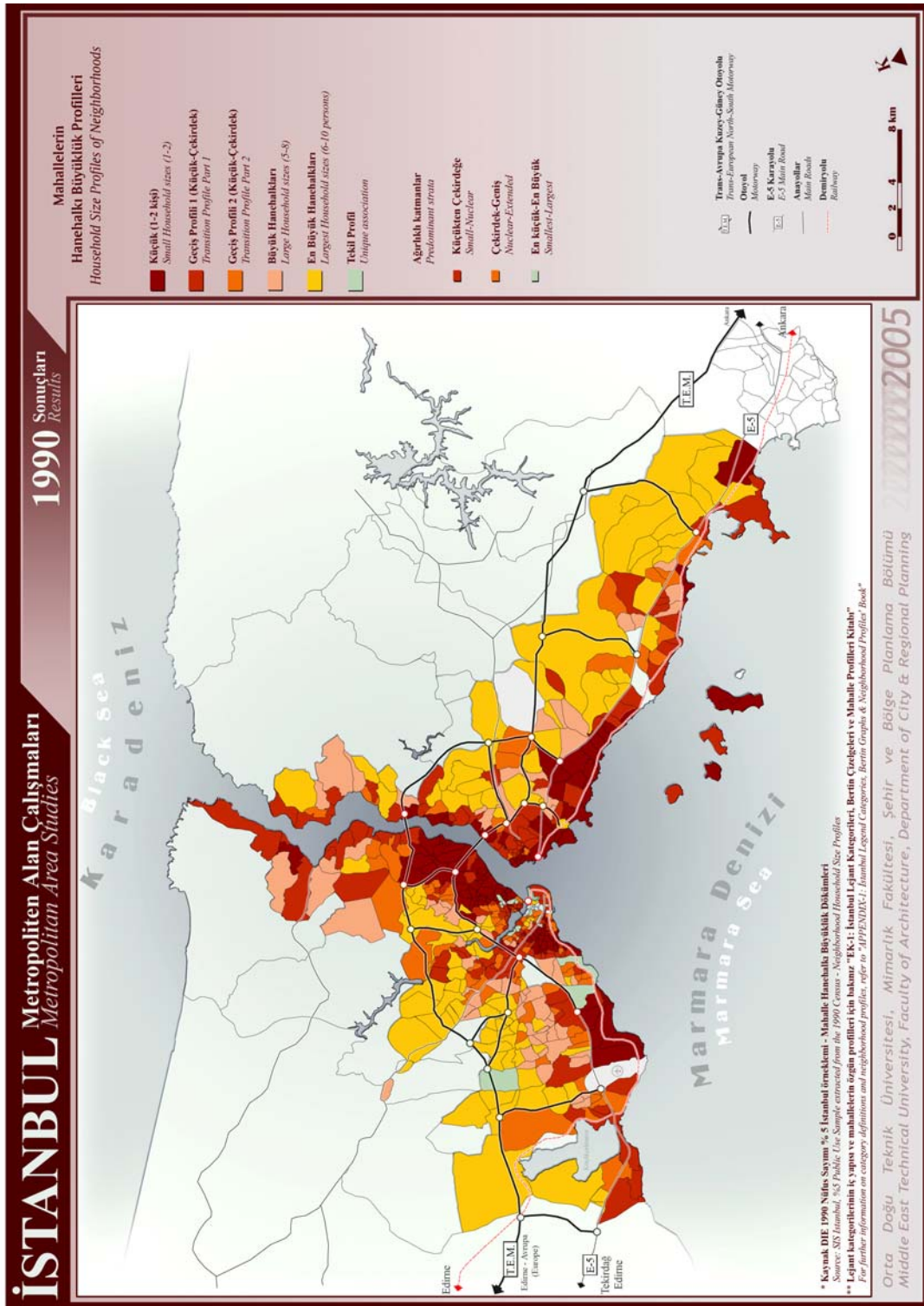
- EK A.1 :** Araştırmanın aşamaları
- EK B.1 :** İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 1990 sonuçları
- EK B.2 :** İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 2000 sonuçları
- EK C.1 :** Anket ve görüşme soruları
- EK D.1 :** Kod listesi
- EK E.1 :** Yalnız yaşayan HH1, HH2, HH3'ün oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.2 :** Yalnız yaşayan HH4 ve HH5'in oturdukları evlerin şemaları ve foto- görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.3 :** Yalnız yaşayanların foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar
- EK E.4 :** Tek ebeveynli ailelerden HH6 ve HH7'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.5 :** Tek ebeveynli ailelerden HH8, HH9 ve HH10'un oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.6 :** Tek ebeveynli aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.
- EK E.7 :** Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH11, HH12'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.8 :** Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH13, HH14 ve HH15'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.9 :** Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.
- EK E.10 :** Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı).
- EK E.11 :** Evi paylaşanlardan HH16, HH17 ve HH18'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.12 :** Evi paylaşanlardan HH19 ve HH20'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.
- EK E.13 :** Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.
- EK E.14 :** Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı)
- EK F.1 :** Veritabanı

EK A.1 : Araştırmanın aşamaları

Şekil A.1 : Araştırmanın aşamaları.

EK B.1 : İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 1990 sonuçları

Şekil B.1 : İstanbul mahallelerinin hanehalkı büyüklük profilleri, 1990 sonuçları
(Güvenç, devam eden çalışma).

EK C.1 : Anket ve görüşme soruları

Katkılarınız için teşekkürler!

Ocak 2006. Aşağıdaki anket ve sorular, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doktora Öğrencisi Nilay Ünsal Gülmez'in İstanbul'daki alternatif küçük hanehalklarının ihtiyaçlarına yönelik doktora çalışması için kullanılacaktır.

1. BÖLÜM Ön Bilgiler-Genel Sorular

1. Cinsiyet Kadın Erkek
2. Yaş _____
3. Eğitim durumunuz _____
4. Medeni durum
a. Bekar b. Evli c. Boşanmış
5. Evli değilseniz evlenmeyi düşünüyor musunuz?
a. Asla evlenmem
b. Evlenmem
c. Kararsızım
d. Evlenirim
e. Mutlaka evlenmek istiyorum
6. Şu anki yaşam biçimim
a. Bilinçli bir tercih
b. Zorunluluktan kaynaklanıyor
7. Aylık ortalama gelir
 Ayda 500/1000YTL
 Ayda 1000/2000 YTL
 Ayda 2000/3000YTL
 Ayda 3000/5000YTL
 Ayda 5000 ytl den fazla
8. Hanehalkı sayısı
 1 2 3
9. Hanehalkı türü
 Yalnız yaşıyor
 Arkadaşı ile evi paylaşıyor
 Kız ya da erkek arkadaşı ile evi paylaşıyor
 Tek ebeveynli aile/anne
 Tek ebeveynli aile/baba
 Çocuksuz evli çift gelirli aile
10. Oturduğunuz evde mülkiyet durumunuz nedir?
 Ev sahibi
 Kiracı
 Lojman
11. Otduğunuz ev kaç m2?
 50m2den küçük
 50-70m2
 70-90m2
 90-110m2
 110-130m2
12. Oturduğunuz ev kaç odalı? (Salonla birlikte)
 1
 2
 3
 4
13. Yaşadığım çevrede
 Her türlü hanehalkı (yalnız yaşayanlar, birlikte yaşayanlar, çekirdek aileler, kalabalık aileler) olmalı

- O. Çoğunlukla benim gibiler olmalı
14. Yaşadığım çevrede
- O. Farklı gelir gruplarına mensup insanlar olmalı
- O. Benzer gelir düzeyine sahip olanlar bir arada bulunmalı
15. İstanbul'da en sık katıldığımız aktiviteler hangileridir?
- O. Tiyatroya gitmek
- O. Sinemaya gitmek
- O. Konserlere gitmek
- O. Büyük alışveriş merkezleri dolaşmak
- O. Semt pazarlarını dolaşmak
- O. Yemeğe çıkmak
- O. Sosyal kulüp etkinliklerine katılmak
- O. Spor yapmak
- O. Kenti dolaşmak, yürüyüşler yapmak
16. Bulduğunuz semt içinde en fazla hangi aktivitelerde bulunursunuz?
(2 tane işaretleyiniz)
- O. Marketten alışveriş yapmak
- O. Semt pazarından alışveriş yaparım
- O. Tiyatroya sinemaya giderim
- O. Eş dost akrabalarım ile görüşürüm
- O. Yürüyüşe çıkarım
- O. Çay bahçesine giderim
17. Eviniz ile ilgili size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz (1 tane işaretleyiniz)
- O. Ev kendimi ifade etmemi sağlar
- O. Ev yalnız kalabildiğim yerdir
- O. Ev misafirlerimi ağırladığım yerdir
- O. Ev davranışlarıma kimsenin karışmayacağı yerdir
- O. Ev ailemle birlikte olmamı sağlar
- O. Ev arkadaş ve akrabalarım ile birlikte olmamızı sağlar
- O. Ev içinde olmaktan huzur duyduğum yerdir
- O. Ev her gün dönüp geldiğim, köklerimin olduğu, ait olduğum yerdir.
- O. Ev anlamlı eşyalarımın mallarımın deposudur.
- O. Ev kişinin gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte bir mekandır
- O. Ev toplumdaki statümün göstergesidir.
- O. Ev bir yatırım aracıdır.
18. Kaç kardeşiniz? Aileniz İstanbul'lu mu? İstanbul'da mı büyüdünüz?
Değilseniz İstanbul'a ne zaman, nereden, neden geldiniz?
19. Geçmişte kimlerle, nasıl yaşadınız? Geçmiş konut deneyimlerinizi anlatır mısınız? (İstanbul'da geçmişte yaşanan semtler, evler ve kıyaslama)
20. Ne zamandır bu evde yaşıyorsunuz?
(Alternatif: ne zaman evlendiniz buraya ne zaman taşındınız)
(Alternatif: Ev arkadaşları için: biraraya nasıl geldiniz)
21. İstanbul'da insanlar arası iletişimi nasıl değerlendirirsiniz?
(Alternatif: Metropolde yaşamın getirdiği farklılıklar, zorluklar ya da kolaylıklar var mı)
22. Yaşadığınız semte karar vermekte ve ev bulmakta zorlandınız mı?
(Geçmişte yaşanan sıkıntılar dahil)
(Lojman ise geleceğe yönelik endişeler)
23. Semtinizdeki insan ilişkilerini nasıl değerlendirirsiniz?
24. Tek kelime ile ev size neyi çağırıyor?
26. Ev işleri için yardımcınız var mı? İhtiyaç duyuyor musunuz?
27. Evinizin en özellikli mekanı neresi en çok nerede vakit geçirirsiniz?
28. Mobilyalarınızı nasıl edindiniz?
29. Evde vakit geçirmekten hoşlanır mısınız? En çok nasıl vakit geçirirsiniz?

MEMNUNİYET-AİDİYET

1-7 ölçekli bu skala üzerinde aşağıdaki cümleleri değerlendiriniz.

1. İstanbul'da yaşamaktan memnunum

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

Kendimi bu şehre ait hissediyorum

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

2. Yaşadığım semtten ve çevreden memnunum

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

Kendimi bu semte ait hissediyorum

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

3. Yaşadığım evden memnunum

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

Kendimi bu eve ait hissediyorum.

KESİNLİKLE EVET YOLUN YARISI KESİNLİKLE HAYIR

1. Açıklama. İkisi arasında (memnuniyet-aidiyet) bir fark var ise neden?
Olumlu ve olumsuz yönleri neler?
2. Açıklama. İkisi arasında (memnuniyet-aidiyet) bir fark var ise neden?
Olumlu ve olumsuz yönleri neler?
3. Açıklama. İkisi arasında (memnuniyet-aidiyet) bir fark var ise neden?
Olumlu ve olumsuz yönleri neler?
4. Evinizin en çok hangi mekanını size ait hissediyorsunuz? Neden?
5. Evde yaşayan başkaları varsa sizin aidiyet duygunuzu etkiliyor mu? Yalnız yaşadığınız farklı olacağını düşünüyor musunuz?
6. Sizin için özel olan, bağlı hissettiğiniz bir mobilya ya da eşyanız var mı?
7. Yaşadığınız evin büyüklüğünden memnun musunuz? Neden ?
Daha küçük olması rahatsız eder mi?

BİREYSEL VE PAYLAŞILAN MAHREMİYET

1. 'Mahremiyet' kelimesi sizin için ne anlam ifade ediyor?
2. Yaşadığınız şehir (İstanbul) ve çevre açısından yeterli mahremiyete sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?
(Alternatif: Büyük şehirde yaşamın mahremiyete etkisi
Anahtar kelimeler: insanlar arası mesafe kuyruklar- hayata müdahale edilmesi vs)
3. Konutunuzun mahremiyetini nasıl değerlendirirsiniz?
(Alternatif: Dış mekan-iç mekan geçirgenliği-çevreyle ilişkisi açısından sık sık kapınız çalınır mı vs.-teklifsiz gelen giden olur mu?)
4. Konut içinde mahremiyetinizi nasıl değerlendirirsiniz? (özel alan)
(Alternatif: Konut içerisinde özel bir alanınız var mı ? Yalnız kalmak istediğinizde ne yaparsınız?)
5. Evinizin en mahrem ve en sosyal alanları hangileridir?
6. Varsa evinizi paylaştığınız diğer hanehalklarının mahremiyetine özen gösterir misiniz? Nasıl?
7. 'Paylaşım' (mekan paylaşımı) sizin için ne ifade ediyor?
(Sonda: Yalnız yaşamın bu anlamda olumsuz bir yönü var mı?)
8. Evinizi paylaştığımız biri varsa ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz?
Samimi- sıcak
Soğuk- mesafeli
9. Konut içerisinde birlikte gerçekleştirdiğiniz aktiviteler nelerdir?
(Ev arkadaşları için sonda: birlikte dışarı çıkar mısınız?)

GEÇİRGENLİK (SINIRLARIN GEÇİRGENLİĞİ-İÇ-DIŞ)

1. Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?
2. Konut çevresinden arkadaş edinme ya da destek alma şansınız oldu mu?
3. Ailenize yakın mı oturuyorsunuz? Yakın oturmak ister miydiniz?
4. Aile ve akrabalarınızla yeterince görüşebiliyor musunuz? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz?
5. Eviniz aile ve akrabalarınıza açık mı? Evinize ne sıklıkta gelip giderler?
6. Arkadaşlarınızla yeterince görüşebiliyor musunuz? Ne sıklıkta görüşürsünüz?
7. Eviniz arkadaşlarınıza açık mı ne sıklıkta gelip giderler?
8. Yatılı misafiriniz olur mu? Ne sıklıkta? Nerede uyurlar...(esneklik)

GEÇİCİLİK

1. İstanbul'dan ayrılmayı düşünüyor musunuz?
Neden? Evetse ne zaman ?
2. Yaşadığınız semtten ayrılmayı düşünüyor musunuz?
Neden? Evetse ne zaman ?
3. Neye ve kime yakın oturmak istersiniz?
Yakın akraba
Yakın arkadaş
İş

Sosyal hayat eğlence

4. Yaşadığınız evden ayrılmayı düşünüyor musunuz?
Neden? Evetse ne zaman ?
5. Şu anki yaşam biçiminizin geçici olduğunu düşünüyor musunuz?
(DONKS için sonda: Çocuk düşünmüyorsunuz, sizce varlığı hayatınızı zorlaştırır mı, nasıl etkiler?).
6. Aynı evi paylaşanlar için
Ev arkadaşınızdan ayrılmayı düşünüyor musunuz?

ESNEKLİK

1. Evinizde mekan kullanımına yönelik değişiklik ya da tadilat yaptınız mı?
2. Bu evde (kiracı ise ev sizin olsa) hayatınızı kolaylaştıracak ne tür değişiklikler olabilir?
3. Evinizin mekanlarını çok amaçlı kullanabiliyor musunuz?
(Alternatif:Evinizde çok amaçlı kullandığınız mekanlar var mı?)
4. Yaşam biçiminiz değişirse bu ev ihtiyaçlarınıza karşılık verir mi?
5. Evinizde iş bölümü ve kurallar var mı? Varsa nelerdir?
6. Evden çalışıyor musunuz? Ya da eve iş getiriyor musunuz?
7. Evde bilgisayar olması –bilgisayar kullanmak (internet vs) mekan kullanımınızı etkiliyor mu? (Sonda: Evde wireless var mı? Olması neler getiriyor)
8. Mutfağınızı kullanıyor musunuz? Ne sıklıkta? Boyutu için ne söylersiniz?
(Alternatif: açık mutfak ise ne düşünüyorsunuz memnun musunuz?)
9. Evinizde vazgeçebileceğiniz bir mekan var mı? veya boyutlarından memnun olmadığınız daha büyük ya da küçük olmasını istediğiniz mekanlar var mı?
10. Odalar eşit büyüklükte mi? Değilse evinizin odalarının eşit büyüklükte olmasını ister miydiniz?
11. Tek büyük bir mekanda yaşamak ister miydiniz? Yaşadınız mı?
Eviniz tek bir mekan olsaydı bunun hangi (nasıl bir) mekan olmasını isterdiniz?
(Anahtar kelimeler: Büyük bir ofis-atölye /domestik)

GELECEĞE YÖNELİK HAYALLER- BEKLENTİLER-İHTİYAÇLAR

1. Hiçbir maddi-manevi kısıtlayıcınız olmasa nasıl bir evde ve kiminle yaşamak isterdiniz? Hayalinizdeki evi ve yaşam çevresini anlatınız.
(Lojmanda yaşayanlar süre bitince ne yapmayı düşünüyorlar)
2. Hangi semtte-yaşam çevresinde ve neden yaşamak isterdiniz? Yakın çevrenizde neler hayatınızı kolaylaştırırdı? (Tek ebeveynli aile ise çocuk açısından neler hayatı kolaylaştırır) Çevrenizde ne tür yaşam biçimleri olsun?
3. Yaşayacağınız çevre ve evin tasarım sürecine dahil olmak ister miydiniz?
Olabilseydiniz en temel beklentiniz ne olurdu? Neler yapardınız?
4. Nasıl bir İstanbul'da ne şartlar altında yaşamak isterdiniz?
Hayatınızı neler kolaylaştırırdı (yer/aktiviteler/ilişkiler açısından)

FOTO İNTERVİEW

- Fotoğraf çekin ve evinizde neyi değiştirmek istediğinizi söyleyin
- Evin içinde en mutlu olduğunuz mekanın ya da köşenin fotoğrafını çekin
- Evin içinde en tedirgin ya da mutsuz olduğunuz mekanın ya da köşenin fotoğrafını çekin.

EK D.1 : Kod listesi

Önemli Not:Bu kod listesinde yer alan tüm kodlar tez içerisinde bir temaya karşılık gelmemektedir. Ancak anlamlı biçimde tekrar eden ve tezin kavramsal çerçevesini oluşturan temel kategoriler içerisinde hanehalkı türlerinin tamamı ya da bir kısmı açısından açıklayıcı olduğu düşünülen kodlar teker teker ya da kimi zaman bir araya getirilerek temalara dönüştürülmüştür.

Ana Kategoriler

YD	(Hanehalklarının) Yaşam Döngüsü
BD	(Hanehalklarının) Barınma Deneyimi
İLŞK	İlişkiler
MB	Memnuniyet Belirleyicileri
AİDB	Aidiyet Belirleyicileri
MAHR	Mahremiyet
GEÇR	Geçirgenlik
GÇL	Geçicilik
ESN	Esneklik
BEKL	Beklentiler

Kod listesi

Kodların Başlama Listesi	İnci Derece Kodlama	Açıklama
YD		Yaşam Döngüsü
YD/HHT		Hanehalkı Türü
YD/CİNS		Cinsiyet
YD/DY		Doğum Yeri
YD/İYS		İstanbul'da Yaşam Süresi
BD		Barınma Deneyimi
BD-HHT		Hanehalkı türü
	BD-HHT/ÇA	Çekirdek aile
	BD-HHT/GA	Geniş aile
	BD-HHT/YY	Yalnız Yaşayan
	BD-HHT/EP	Evi Paylaşan
	BD-HHT/AY	Arkadaş Yanı
	BD-HHT/AKY	Akraba yanı
	BD-HHT/TEBV	Tek ebeveyn
	BD-HHT/KAR	Kardeşle
	BD-HHT/EVL	Evli
BD-M		Mekansal
	BD-M/OT	Otel-pansiyon
	BD-M/ST	Stüdyo
	BD-M/YU	Yurt
	BD-M/KK	Küçük konut
	BD-M/BK	Büyük konut
	BD-M/LOJ	Lojman
	BD-M/ISY	İşyeri

İLŞK

ÖLÇEK:İs:İstanbul

Se:Semt

İlişkiler

İLŞK-(İs+Se)/HHT	Hanehalkı türü
İLŞK-(İs+Se)/GUV	Güvenlik (güvensiz)
İLŞK-(İs+Se)/DEĞ	Değerler
İLŞK-(İs+Se)/KIY	Kıyas (küçük yerlerle)
İLŞK-İs/MES	Mesafe .....
İLŞK-İs/ZAM	Zaman/Zamansızlık
İLŞK-İs/ULŞ	Ulaşım (trafik)
İLŞK-İs/TEKN	Teknoloji (internet vs.)
İLŞK-İs/HIZ	Hız (hızlı-kısa süreli) .
İLŞK-İs/MAHR	Mahremiyet
İLŞK-İs/EKON	Ekonomi , iş
İLŞK-İs/AKT-she	Aktiviteler Sosy. hayat-eğl
İLŞK-İs/YOĞ/KAL	Yoğunluk (insan)
İLŞK-İs/FİZEN	Fiziksel engeller
İLŞK-Se/KMŞ	Komşular (+,-)
İLŞK-Se/AKR	Eski arkadaş
İLŞK-Se/AKT-sp	Aktiviteler (Spor yapma)
İLŞK-Se/BTER	Bireysel tercih
İLŞK-Se/SOSY	Sosyal yapı
İLŞK-Se/MAHK	Mahalle kültürü , esnaf
İLŞK-Se/CINS	Cinsiyet
İLŞK-Se/KOK	Köken (taşra)

MB

ÖLÇEK:İs:İstanbul

Se:Semt

Ko:Konut

Memnuniyet Belirleyicileri

+,- : Pozitif/Negatif

MB- (Is+Se+Ko)/EKON+,-	Ekonomi
MB- (Is+Se+Ko)/KIY+,-	Kıyas
MB- (Is+Se+Ko)/LOK+,-	Lokasyon
MB-(Is+Se+Ko)/GUV+,-	Güvenlik
MB-(Is+Se+Ko)/İLŞK+,-	İlişkiler
MB-(Is+Se+Ko)/AID+	Aidiyet
MB-(Is+Ko)/DUYG+,-	Duygular
MB- (Is+Se)/DO+,-	Doğa
MB-(Is+Se)/AKT-ks+	Kültür sanat aktiviteleri
MB-(Is+Se)/AKT-ek+	Eğlence keyif aktiviteleri
MB-(Is+Se)/ULŞ-	Ulaşım
MB-(Is+Se)/YOĞ-	Yoğunluk (kalabalık)
MB-(Is+Se)/YKAT-	Yönetime katılım (eks.)
MB-(Is+Se)/ÇEVK-	Çevre Kirliliği
MB-(Is+Se)/YAP-	Yapılaşma, Betonlaşma
MB-Is/TARDOK+	Tarihi doku.....
MB-Is/ÇEŞ+	Çeşitlilik
MB-Is/DİN+	Dinamizm
MB-Is/AKT-kg+	Kişisel gelişim aktiviteleri
MB-Is/KISOZ+	Kişisel özellikler
MB-Is/FIR+	Fırsatlar
MB-Is/MAHR+	Mahremiyet
MB-Is/ALSK+	Alışkanlıklar
MB-Is/KULTY-	Kültürel yozlaşma
MB-Is/ZAM-	Zaman (kaybı)

MB-Is/KAO- Kaos
MB-Is/MES- Mesafe
MB-Is/SİY- Siyasi oluşumlar

MB-Se/HHY+,- Hanehalkı yapısı
MB-Se/ SOSYAP+,- Sosyal yapı
MB-Se/ NOST+ Nostalji
MB-Se/ ATM+ Atmosfer
MB-Se/ DEĞ+ Değerler
MB-Se/AKT-av+ Alışveriş Merkezi
MB-Se/AKT-yi- Yeme içme aktiviteleri
MB-Se/AKT-sp+ Spor aktiviteleri
MB-Se/CAMİSAY- Cami sayısı
MB-Se/TOP- Topoğrafya
MB-Se/İMJ- İmaj
MB-Se/HAR- Hareketsizlik
MB-Se/GEÇ- Geçicilik

MB-Ko/BOY+,- Boyut
MB-Ko/ISK+,- Işık
MB-Ko/FKON+,- Fiziksel konfor
MB-Ko/OKAT+,- Oturulan kat/çatı vs
MB-Ko/BYAS+,- Bina yaşı
MB(+)-Ko/YKAL+,- Yapı kalitesi
MB-Ko/DEK+,- Dekorasyon
MB-Ko/MAN+ Manzara
MB-Ko/YÇÖ+,- Yakın çevre öz
MB-Ko/ISLEV+ İşlevsellik
MB-Ko/KTUR+ Konut türü
MB-Ko/DGUV+ Deprem güvenliği
MB-Ko/TAS+,- Tasarım-Mek.Org.
MB-Ko/MAHR+ Mahremiyet
MB-Ko/MULK- Mülkiyet durumu
MB-Ko/TKAT- Tasarıma katılım eksikliği

AİDB

ÖLÇEK:İs:İstanbul Se:Semt Ko:Konut
+,- : Pozitif/Negatif

Aidiyet Belirleyicileri

AİDB-(Is+Se)/DY+,- Doğum yeri
AİDB-(Is+Se)/İLSK+,- İlişkiler
AİDB-(Is+Se)/KULTD+,- Kültürel doku
AİDB-(Is+Se)/GENA- Genel aidiyetsizlik
AİDB-(Se+Ko)/KIY+,- Kıyas
AİDB-(Is+Ko)/DUYG+ Duygular
AİDB-Is/KÖK+ Köklenme
AİDB-Is/TAN+ Tanıma-bilme
AİDB-Is/ÇANI+ Çocukluk anıları
AİDB-Is/YAL+ Yalnızlık
AİDB-Is/COG+ Coğrafi konum
AİDB-Is/SYD- Sürekli yer değiştirme
AİDB-Is/DOGUZ- Doğadan uzaklaşma
AİDB-Se/NOST+ Nostalji
AİDB-Se/DEĞ+ Değerler (gel-muh)

	AIDB-Se/EKON- AIDB-Se/IMJ- AIDB-Se/SOSY- AIDB-Se/AKT-she- AIDB-Ko/MULK+,- AIDB-Ko/KİÖZ+,- AIDB-Ko/EVCHAY+ AIDB-Ko/HHT+ AIDB-Ko/EM+ AIDB-Ko/MAHR AIDB-Ko/YYAR-	Ekonomik (yetersizlik) İmaj Sosyal yapı (hht) Sosy. hay.eğl. akt eksikliği Mülkiyet durumu Kişisel Öz. Evcil hayvan Hanehalkı türü Emek katılım Mahremiyet-Yalnız kal. Yatılı yardımcı
AIDB-KoMEK(oda ölç)+	AIDB-KoMEK/AKT AIDB-KoMEK/DON AIDB-KoMEK/HOB AIDB-KoMEK/MAHR AIDB(+)KoMEK/ZAM	Konut mekanı Aktiviteler Donatı Hobiler Mahremiyet (yalnız kal.) Zaman (çok zaman geç.)
AIDB/DON	AIDB-DON/ANI AIDB-DON/HED AIDB-DON/KISUR AIDB-DON/KEY AIDB-DON/KIML AIDB-DON/MULK	Donatı (mobilya, eşya,..) Anılar Hediye Kişisel üretim Keyif Kimlik (ini) yansıtan eşya Mülkiyet-Satın almak
MAHR ÖLÇEK:İs:İstanbul Se:Semt Ko:Konut +,- : Pozitif/Negatif	MAHR-(Is+Ko)/HHT+ MAHR-(Is+Ko)/ILSK MAHR-Is/KAL+,- MAHR-Is/KİŞÖZ+,- MAHR-Is/CINS+,- MAHR-Is/MES+ MAHR-Is/YAL+? MAHR-Is/YAB+ MAHR-Is/KIY+ MAHR-Is/BTER+ MAHR-Is/EV+ MAHR-Is/ÖAİHL- MAHR-Is/GUV- MAHR-Is/TEK- MAHR-Is/SOSYAP- MAHR/Ko/GEÇR MAHR/Ko/YUKS MAHR/Ko/KİŞ-MEK MAHR/Ko/BOY	Mahremiyet Hanehalkı türü İlişkiler Kalabalık (ta kaybolma) Kişisel özellikler Cinsiyet Mesafe Yalnızlık (kendine dönme) Yabancılaşma Kıyas Bireysel tercih Ev-kapı (izolasyon) Özel alan ihlali Güvenlik Teknoloji Sosyal yapı Geçirgenlik Yükseklik (kat sayısı) Kişisel Mekan Boyut
GEÇR GEÇR/KON	GEÇR-Ko/HHT GEÇR-Ko/MES GEÇR-Ko/KOM	Geçirgenlik Konut Hanehalkı türü Mesafe Komşular

GEÇR-Ko/Aİ-AKR	Aile ve Akrabalar
GEÇR-Ko/ARK	Arkadaşlar
GEÇR-Ko/YATMİS	Yatılı misafir
GEÇR-Ko/GORSİK	Görüşme Sıklığı
GEÇR-Ko/FİZ	Fiziksel (gürültü vs)
GEÇR-Ko/KIY	Kıyas (mevcut –geçmiş
GEÇR-Ko/DAY	Dayanışma (komşu-ark)

GÇL	Se:Semt	Ko:Konut	Geçicilik
ÖLÇEK:İs:İstanbul			Yb:Yaşam Biçimi
GÇL-(Is+Se+Ko+Yb)/YASYON			Yaşam yönü
GÇL-(Is+Se+Ko+Yb)/EKON			Ekonomik
GÇL-(Is+Se+Ko+Yb)/DUYG			Duygular
GÇL-(Se+Ko+Yb)/MULK			Mülkiyet durumu
GÇL-(İs+Ko+Yb)/DEĞ			Değerler
GÇL-(Se+Ko)/KIY			Kıyas
GÇL-(Se+Ko)/LOK			Lokasyon
GÇL-(Is+Yb)/KİŞÖZ			Kişisel özellikler
GÇL-Is/AKT			Aktiviteler (kültür-spor)
GÇL-Is/YAP			Yapılaşma
GÇL-Is/ZAM			Zamansızlık
GÇL-Is/GUV			Güvenlik
GÇL-Is/İLSK			İlişkiler
GÇL-Is/MES			Mesafeler
GÇL-Is/ULŞ			Ulaşım-trafik
GÇL-Se/KONÖZ			Konut özellikleri
GÇL-Se/AID			Aidiyet
GÇL-Se/YASTAR			Yaşam tarzı (batılı)
GÇL-Se/YOĞ			Yoğunluk (kalabalık,kon)
GÇL-Ko/BOY			Boyut
GÇL-Ko/SSTA			Sosyal statü
GÇL-Yb/HHT			Hanehalkı türü
GÇL-Yb/YER-M			Yer-mekan –şehir
GÇL-Yb/Is			İş (çalışma koşulları)
ESN			Esneklik
ESN/KON			Konut
		ESN-Ko/YMD	Yapılan mek. değ-tad.
		ESN-Ko/YRMD	Yapılabilir mek. değ. tad
		ESN-Ko/ÇAMAÇK	Çok amaçlı kullanım
		ESN-Ko/YAŞDONG	Yaşam döngüsü
		ESN-Ko/İŞB-KUR	İş bölümü kuralları
		ESN-Ko/EVÇAL	Evden çalışma
		ESN-Ko/BILGKUL	Bilgisayar kullanımı
		ESN-Ko/MUTFT	Mutfak türü (açık mutfak
		ESN-Ko/ODABOY	Oda boyutu
		ESN-Ko/TEKMEK	Tek mekan
		ESN-Ko/MAHR	Mahremiyet

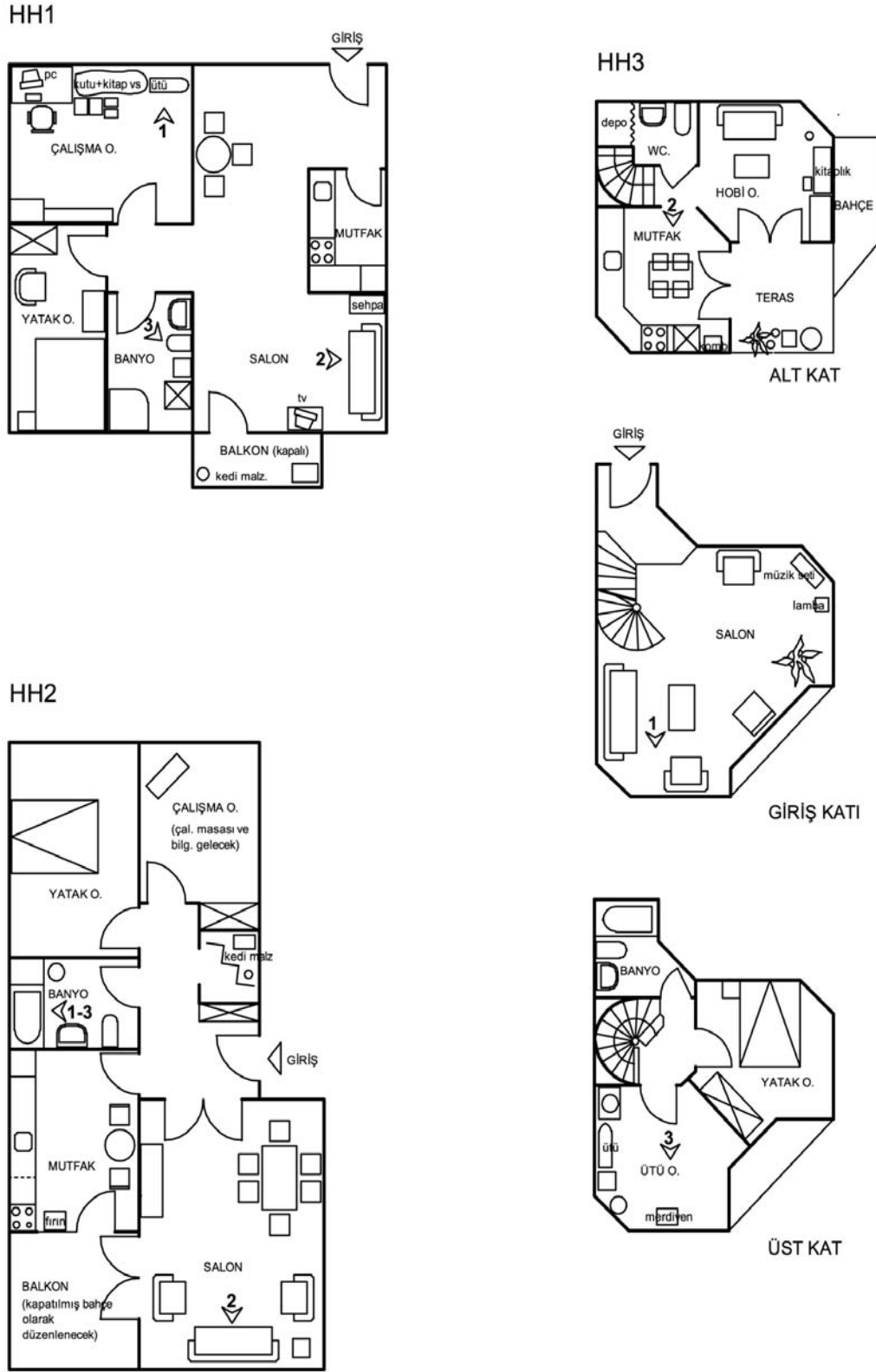
BEKL	Se:Semt	Ko:Konut	Geleceğe Yönelik Bekl. ve İht.
İs:İstanbul			
		BEKL-(İs+Se+Ko)/İLŞK	İlişkiler
		BEKL-(Is+Se+Ko)/OTOP	Otopark

BEKL-(Is+Se)/ULŞ	Ulaşım
BEKL-(Is+Se)/GUV	Güvenlik/Cins
BEKL-(Is+Se)/MAHR	Mahremiyet
BEKL-(Is+Se)/DO	Doğa
BEKL-(Is+Se)/YOĞ	Yoğunluk
BEKL-(Is+Se)/AKT-sp	Spor aktiviteleri
BEKL-(Se+Ko)/LOK	Lokasyon
BEKL-(Se+Ko)/KoTÜR	Konut türü
BEKL-Is/EKON	Ekonomik
BEKL-Is/MİM	Mimari
BEKL-Se/AKT-av	Alışveriş Akt.
BEKL-Se/AKT-yi	Yeme içme mek. (akt.)
BEKL-Se/AKT-she	Sosyal hayat eğl. akt .
BEKL-Se/YÇK	Fiziksel çevre şartları
BEKL-Se/SOSY	Sosyal yapı
BEKL-Se/HHT	Hanehalkı türü
BEKL-Se/HAR	Hareket hız
BEKL-Se/SOSYD	Sosyal destek mek.
BEKL-Se/EĞK	Eğitim kurumları Okul
BEKL-Se/HHT	Hanehalkı türü
BEKL-Se/DEĞ	Değerler Hoşgörü-barış
BEKL-Se/ALTY	Altyapı (kaldırımlar)
BEKL-Se/DGUV	Deprem güvenliği
BEKL-Ko/BAH	Bahçe
BEKL-Ko/BOY	Boyut
BEKL-Ko/TAS	Tasarım (mek org)
BEKL-Ko/KYÜK	Kat yüksekliği
BEKL-Ko/MALZ	Malzeme
BEKL-Ko/YÇÖ	Yakın çevre öz
BEKL-Ko/MAN	Manzara...
BEKL-Ko/DUYG	Duygular
BEKL-Ko/ISK	Işık-Aydınlık
BEKL-Ko/DON	Donatı-eşyalar
BEKL-Ko/TEKN	Teknoloji
BEKL(tercih olabilir)/HHT (kendisi için)	Hanehalkı türü
BEKL-HHT/EVL	Evli
BEKL-HHT/EVL+ÇOC	Evli+Çocuklu
BEKL-HHT/ERARK	Erkek arkadaş ile
BEKL-HHT/KIZARK	Kız arkadaş ile
BEKL-HHT/YALN	Yalnız...
BEKL-HHT/TEBV	Tek ebeveyn (çocuğu ile)
BEKL/TASSÜR	Tasarım Süreci
BEKL-TASSÜR/DIK	Dikeylik
BEKL-TASSÜR/SEF	Şeffaflık (malzeme)
BEKL-TASSUR/TER(AÇAL)	Teras (Açık alan)
BEKL-TASSUR/MEKORG	Mekan organizasyonu
BEKL-TASSUR/EST	Estetik
BEKL-TASSÜR/BAH	Bahçe
BEKL-TASSÜR/BOY	Boyut
BEKL-TASSÜR/ISK	Aydınlık
BEKL-TASSÜR/YAL	Yalınlık(sadelik)
BEKL-TASSUR/IŞL	İşlevsellik
BEKL-TASSUR/KAT	Katılım-paylaşım

BEKL-TASSUR/DOGUY	Doğayla uyum
BEKL-TASSUR/YON	Yön
BEKL-TASSUR/DEG	Değerler
BEKL-TASSUR/EKON	Ekonomi
BEKL-TASSUR/AID	Aidiyet (artırması)
BEKL-TASSÜR/DEPGUV	Deprem güvenliği

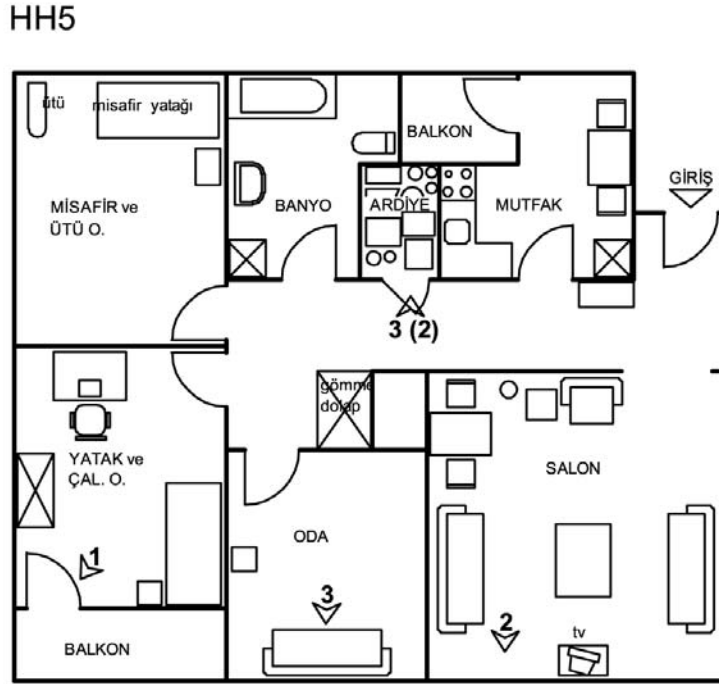
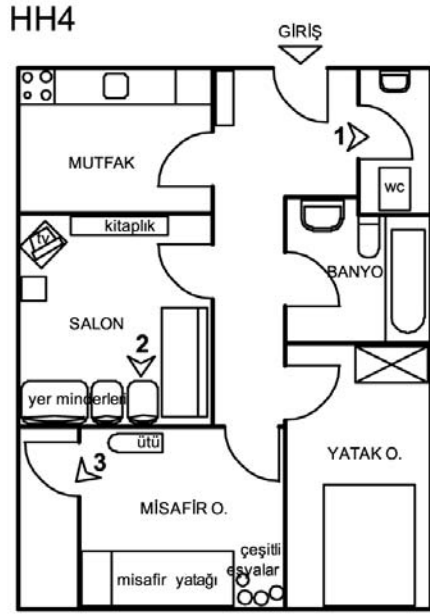

EK E.1 : Yalnız yaşayan HH1, HH2, HH3'ün oturdukları evlerin şemaları ve fotoğörüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

Şekil E.1 : Yalnız yaşayan HH1, HH2, HH3'ün oturdukları evlerin şemaları ve fotoğörüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.2 : Yalnız yaşayan HH4 ve HH5'in oturdukları evlerin şemaları ve fotoğörüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

Şekil E.2 : Yalnız yaşayan HH4 ve HH5'in oturdukları evlerin şemaları ve fotoğörüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.3 : Yalnız yaşayanların foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

1. SORUNUN CEVABI
HH1

estetik (dağınıklık)-çok amaçlı kull. istegi)

2. SORUNUN CEVABI

ışık-en çok vakit geçirilen yer

3. SORUNUN CEVABI

tesisat sorunu

HH2

işlevsizlik (küvet)

ışık

işlevsizlik (küvet)

HH3

estetik(sıva çatlağı-mob)

tasarım (dışarıyla bağlantı)

işlevsizlik

HH4

tasarım/gereksiz

en çok vakit geçirilen yer
çok amaçlı kullanım

işlevsizlik (kullanılmıyor)

HH5

mahremiyeti zedeliyor

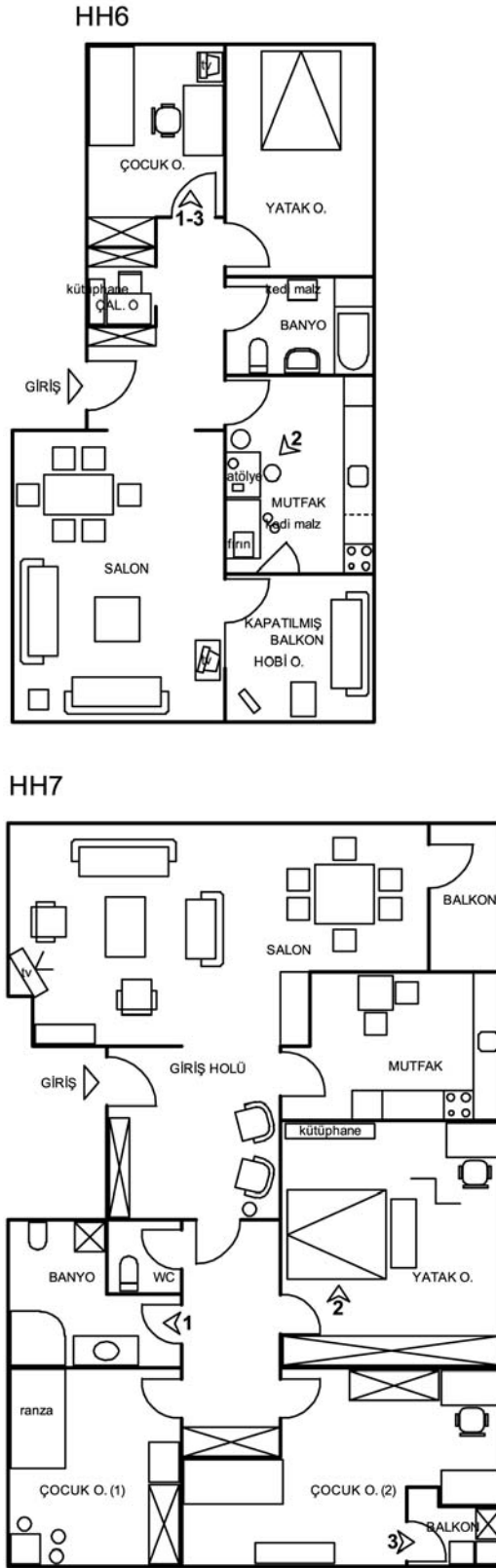
ışık

işlevsizlik

Şekil E.3 : Yalnız yaşayanların foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

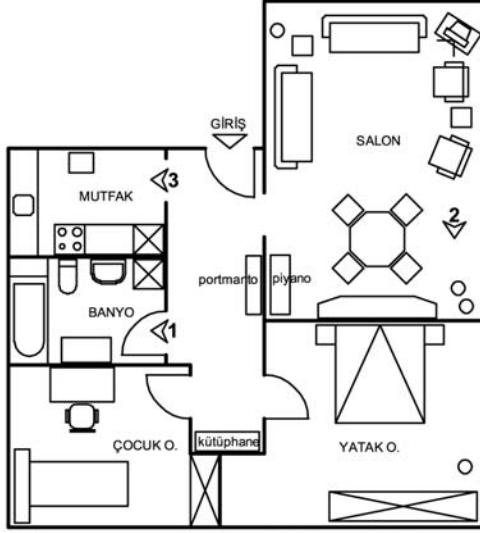
EK E.4 : Tek ebeveynli ailerden HH6 ve HH7'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

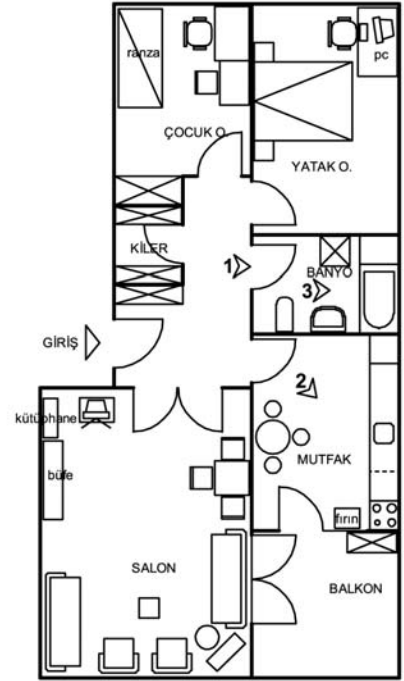
Şekil E.4 : Tek ebeveynli ailerden HH6 ve HH7'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.5 : Tek ebeveynli ailelerden HH8, HH9 ve HH10'un oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

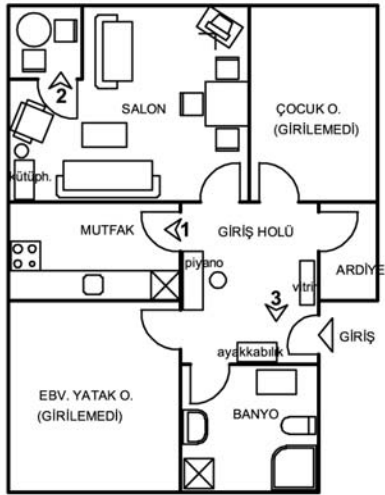
HH8

HH10

HH9

Şekil E.5 : Tek ebeveynli ailelerden HH8, HH9 ve HH10'un oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.6 : Tek ebeveynli aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

1. SORUNUN CEVABI
HH6

boyut (küçük)

2. SORUNUN CEVABI

keyif+aidiyet

3. SORUNUN CEVABI

boyut (küçük)

HH7

boyut (küçük)+estetik (dek.)

mahremiyet+deprem güv.

estetik (dağınıklık)+duygusal

HH8

rutubet

duygusal

boyut (küçük)+duygusal

HH9

estetik (dolaplar)

manzara (yeşil)

sıkışık+karanlık

HH10

işlevsizlik (gider yok)

mahremiyet+en çok vak. geç. yer

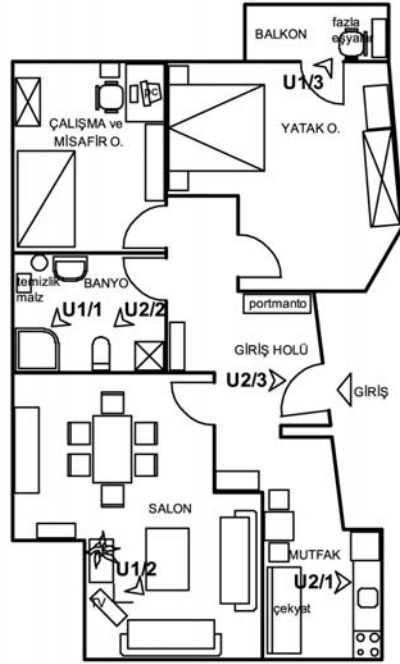
işlevsizlik (küvet dar)

Şekil E.6 : Tek ebeveynli aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

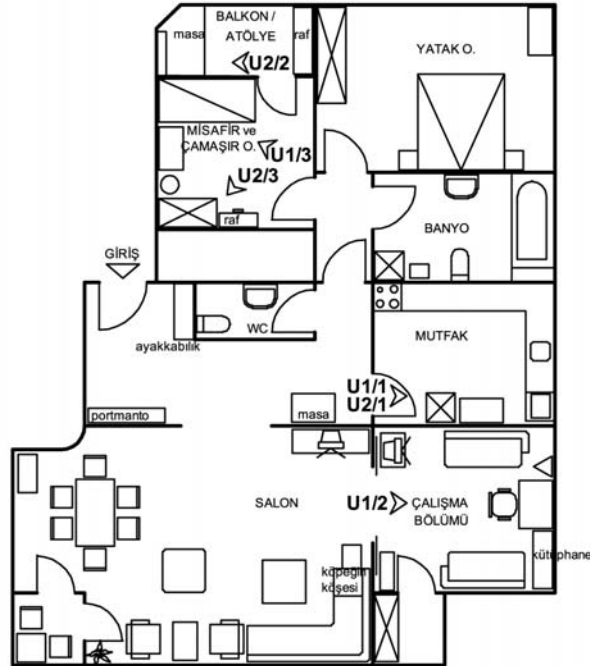

EK E.7 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH11, HH12'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

HH11 / U1-U2

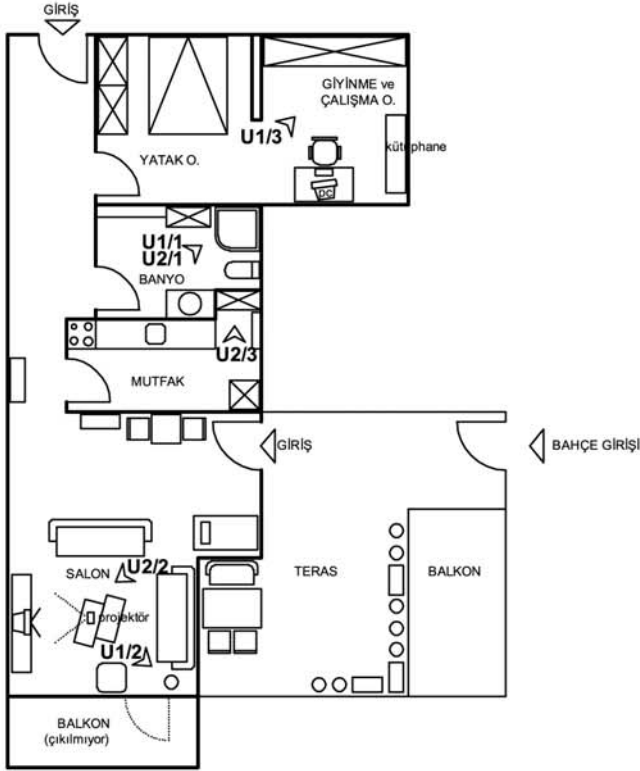
HH12 / U1- U2

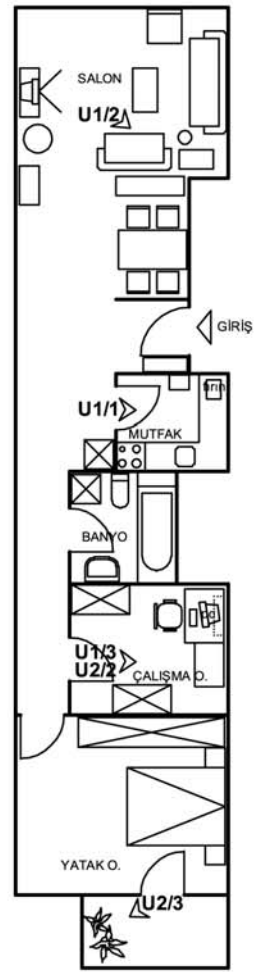
Şekil E.7 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH11, HH12'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.8 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH13, HH14 ve HH15'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

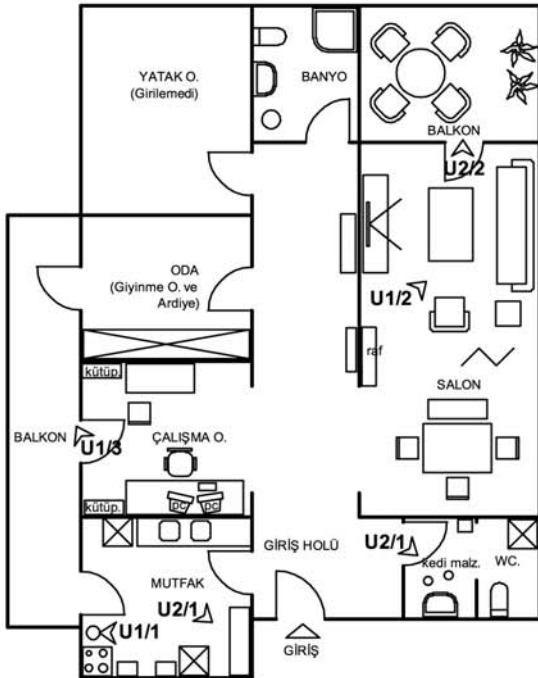
HH13 / U1-U2

HH15 / U1-U2

HH14 / U1-U2

Şekil E.8 : Çift gelirli çocuksuz ailelerden HH13, HH14 ve HH15'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.9 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

1. SORUNUN CEVABI
HH11/U1

estetik (şeffaf olması)

HH11/U2

boyut (dar)

HH12/U1

estetik (dolaplar eski)

HH12/U2

estetik (eski)

HH13/U1

estetik (seramikler)
+rutubet

2. SORUNUN CEVABI

rahatlama+sosyalleşme

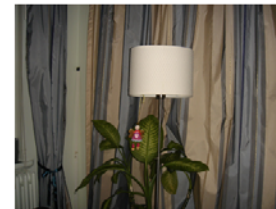
mahremiyet (düşünme yeri)

esneklik + çok amaçlılık

aidiyet

anılar (donatı)

3. SORUNUN CEVABI

yükseklik korkusu

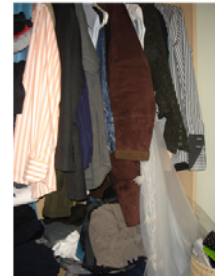
mahremiyet (dışarıya açılıyor)

estetik (fazlalıklar)

estetik (dağınıklık) + kullanmama

estetik (dağınıklık)

Şekil E.9 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

EK E.10 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı).

1. SORUNUN CEVABI
HH13/U2

boyut(dar)+estetik
HH14/U1

estetik (retro buluyor)
HH14/U2

dağınıklık
HH15/U1

boyut (dar)
HH15/U2

boyut (küvet büyük
çok yer kaplıyor)

2. SORUNUN CEVABI

duygusal

aidiyet + en çok vakit geç yer

manzara (yeşil)+duygusal
+mahremiyet

en çok vakit geçirilen yer

aidiyet (çalışma mekanı)

3. SORUNUN CEVABI

dağınıklık (mutfak kileri)

işlevsizlik (kullanılmıyor)

koku (kedi tuvaleti)

havasızlık

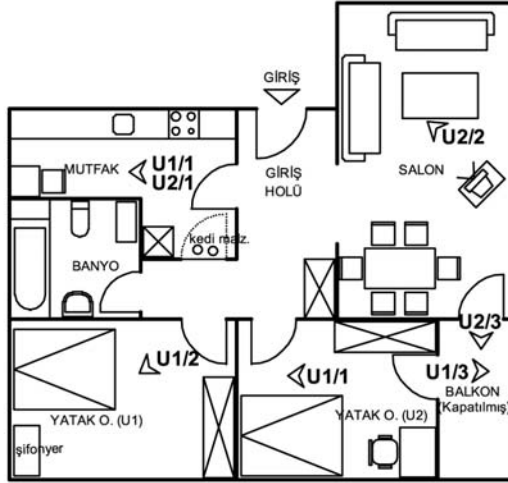

kıyas

Şekil E.10 : Çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı).

EK E.11 : Evi paylaşanlardan HH16, HH17 ve HH18'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

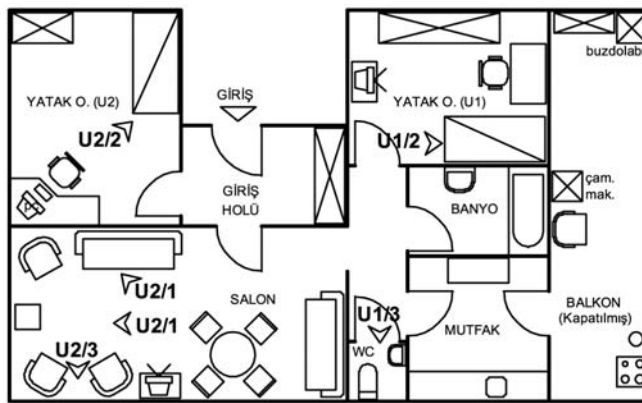
HH16 / U1- U2

HH18 / U1-U2

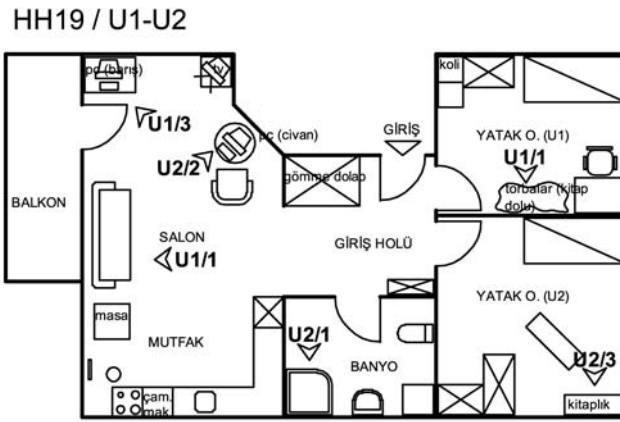

HH17 / U1-U2

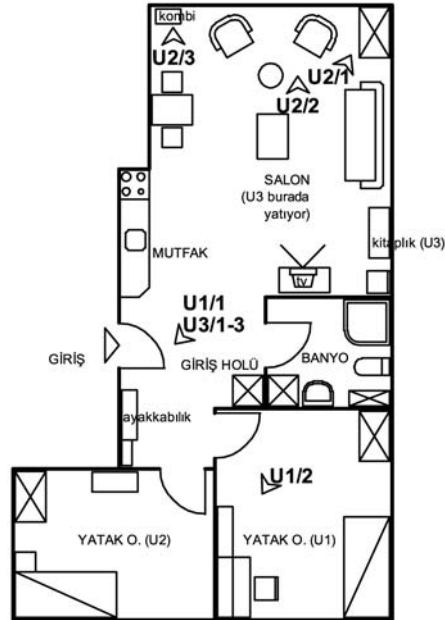

Şekil E.11 : Evi paylaşanlardan HH16, HH17 ve HH18'in oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.12 : Evi paylaşanlardan HH19 ve HH20'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

HH20 / U1-U2-U3

Şekil E.12 : Evi paylaşanlardan HH19 ve HH20'nin oturdukları evlerin şemaları ve foto-görüşme sırasında fotoğraf çekilen noktalar.

EK E.13 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

1. SORUNUN CEVABI
HH16/U1

boyut (dar)

HH16/U2

boyut (dar)

HH17/U1

estetik (mobilyalar)

HH18/U1

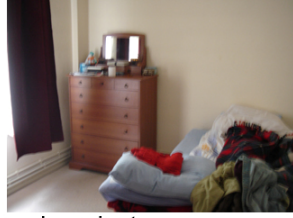
boyut (dar)

HH18/U2

mahremiyet
(iki mekanın birbirine açılması)

2. SORUNUN CEVABI

mahremiyet

paylaşım

mahremiyet

en çok vakit geçirilen yer

duygusal+ mahremiyet

3. SORUNUN CEVABI

mahremiyet (yola, karşı evlere yakın)

mahremiyet (yola, karşı evlere yakın)

boyut (dar)

mahremiyet (giriş kapısının salona açılması)

mahremiyet (giriş kapısının salona açılması)

Şekil E.13 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar.

EK E.14 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı).

1. SORUNUN CEVABI
HH19/U1

dağınıklık
HH19/U2

işlevsel sorun (duşa kabini yok)

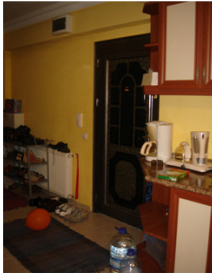
HH20/U1

işlevsel sorun (duşa kabini yok)
HH20/U2

işlev + estetik (dolap yerine kütüphane olsa)
HH20/U3

mahremiyet (girişte ara mekan olmaması)

2. SORUNUN CEVABI

aidiyet + en çok vakit geçirilen yer

en çok vakit geçirilen yer

mahremiyet + en çok vakit geçirilen yer

aidiyet

aidiyet (aynı zamanda yatağı)

3. SORUNUN CEVABI

konum (kapı arkası)+ kullanmıyor

dağınıklık + boyut (sığmıyor)

mahremiyet (girişte ara mekan olmaması)

dekorasyon + tehlike (kombi)

mahremiyet (girişte ara mekan olmaması)

Şekil E.14 : Evi paylaşan hanehalkı üyelerinin foto-görüşme sorularına cevap olarak çektikleri fotoğraflar (devamı).

Ek F.1 : Veritabanı

İLİŞKİLER

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ (ÜYE NO)

İs+Se	(1) Hanehalkı türü bireyin metropolle ve konut yakın çevresi ile kurduğu ilişkilerde belirleyicidir
İs	(1.a) Hanehalkı türü (özellikle tek ebeveynler açısından) bireyin metropolle kurduğu ilişkide belirleyici olabilmektedir.
2 (YY)	-“Bi çok dezavantajı olduğunu görmekle birlikte bu sanıyorum kişisel bi tercih. Ben yalnız kalmayı da sevdiğim için ve seçtiğim için kalabiliyorum. Ama yani kalamayan yani belki o anlamda zorlanan çok insan da var çevremde. Yalnız kalmak benim için hiç kimsenin olmadığı bi yere girmek değil yani kalabalığın içinde de yalnız kalmayı bi şekilde becerebiliyorum yani öyle bi seçimim olduğu için hayatta ben zorlanmıyorum ama çok karmaşık bi şehir doğru”
6 (TE)	-“İstanbul ne kadar zor bir şehir aman da ne kadar metropol diye yaklaşmak yerine ben İstanbul’un bi metropol olduğunu ve metropolün de birtakım kurallarını olduğunu baştan kabul ederek İstanbul’a geldim. İstanbul beni yormuyor şu anda üzmüyor sıkılmıyor da. Çünkü İstanbul’un şartlarının bu olduğunu biliyorum ve bu şartlara ben kendim uyum sağlamak üzere şartlandığım için aramızda hiçbir geçimsizlik yok. İstanbul’la gayet iyi geçiniyoruz şu anda. Tabi ki olacak çünkü bin yıllardır İstanbul bir metropol. Hep kendi koşullarını yaratmış, hep kendi koşullarını dikte etmiş. Normal metropollerin New York’ta da yaşasak buna benzer şeyler yaşayacaktık. Onun için benim İstanbul’la bi alıp veremediğim yok şehir olarak. Yani ben ona uyum sağlamaya çalışıyorum açıkçası”
7 (TE)	-“Aslında sıkıntı olarak düşünmemek lazım. Sıkıntı olarak düşünüyorsak tabi ki metropollerde daha yalnızız, daha ailemize dönmek zorundayız. Sosyal ilişkiler daha zayıflıyor, görüşmeler, arkadaşlıklar, dostluklar daha sınırlı. Fakat kendimize de bakarsak zaten hep yalnızız. Dolayısıyla küçük şehirlerde avantaj olarak gördüğümüz komşuluk ilişkileri arkadaşlıklar, dostluklar çok entegre gibi görünse de aslında birbirimizin özel hayatına çok girmek çok dahil olmaktan geçiyor ve hesap sormaktan. Metropollerde yalnız olmayla barışıklıkla alakalı bir durum söz konusu”
9 (TE)	“Çok zor bir soru yani, yani genelde söylenebilecek şeyler söylenebilir büyük kentte insan ilişkilerinin yoğun yaşanmadığı olmadığı ama ben kendimi herhalde istisna tutabilirim ben. Evet büyük kentte yaşamının birtakım sıkıntılarını yaşıyorum sosyal anlamda büyük kentten kaynaklanan iletişim azlığı vs. gibi bir sorunu yaşamıyorum. Benim arkadaşlarım var mümkün olduğunca onlarla çok görüşmeye çalışıyorum elimden geldiğince tabi. Yani İstanbul’da olmak mesafelerin uzunluğu vs. engelleyici oluyor ama ben o engelleri elimden geldiğince aşmaya çalışıyorum”.
Se	(1.b) Hanehalkı türü (özellikle evi paylaşanlar, yalnız yaşayanlar ve tek ebeveynler açısından) konut yakın çevresi ile ilişki/iletişim kurmada belirleyicidir.
Se	(1.b.i) Evi paylaşanlar genelde yaşam biçimlerinin çevrelerince yadırgandığını düşünmekte ya da yargılanacaklarından gözetleneceklerinden korkarak yakın çevreleri ile ilişki kurmamayı tercih etmektedir.
21 (EP)	-“Biz iki bayan kaldığımız için biraz da taşradan metropole gelmenin tedirginliği insanı ister istemez içinde yer ediyor. Çok fazla apartmandakilerle ya da sokaktakilerle ilişki kurmaya hevesli olmuyor insan, kimdir nedir bilmiyorum

- ilişki kurmak nasıl olur bilmiyorum endişesiyle. Apartmandakilerle merhabadan öteye gitmiyor, sokaktakilerle sıfır iletişim oluyor.”
- 24 (EP) -“Etrafla bir ilişkimiz yok zaten, erkeğiz çünkü. Kim ilişki kuracak bizimle öyle bir durum da var. Zaten ben pek komşu muhabbetini sevmem, kimle neyi konuşcaz. Birileri varsa da zaten bizim gibi, diyalog kurabileceğimiz 3 apartman ötede birbirimizi bilmiyoruz.”
- 25 (EP) -“Şöyle söyliyim arkadaşların evinde kalırken bir ara geçici olarak birkaç ay Reşitpaşa’da biriyle beraber kalmıştım, mesela Reşitpaşa’da rahatsız oldum. Çünkü kadınlar kapının önünde oturuyorlardı. Biz arkadaşlarımızla giriyorduk çıkıyorduk falan tuhaf tuhaf bakıyorlardı bize ya bu evde kim kalıyor gibi falan. Burada da (Harbiye) rahatsız oluyoruz... Yaşadığımız sosyal çevre bizim hayatımızı zorlaştırmamalı.”
- 26 (EP) -“Bu semtte ilişkisi yok yani benim herhangi bir insanla ilişkim yok. İlişkim de olmasını istemiyorum zaten, yani komşularla ilişkim olmasını istemiyorum. Türkiye’de ben genel yaşantı şeklimin farklı olduğunu düşünüyorum, o yüzden benim hayatımın içerisine insanların o kadar fazla girmesini istemiyorum. Yani kız arkadaşım gelebilir, erkek arkadaşım gelebilir, topluca gelebilirler. Hani tanıdığımız zaman kapınızı birileri gözetler ve merak uyandırırınız, ama tanımazsanız hiç kimse bizimle ilgilenmez. Bu da benim işime gelir yani... Esnaf da olmadığı için de etrafta... Bu tür şeylere dikkat ediyorum mesela bazı semtler vardır herkes birbirini tanır ve esnafın olduğu yerden geçersiniz, bu hoş bir şey değildir. Benim yaşantım için...”
- 30 (EP) -“Üsküdar’ın geleneksel yapısından kaynaklanan ilişkiler kendi içlerinde sıcak ve hala süre giden bir samimiyet var. Biz tabi bekar öğrenciler olarak veya çalışanlar olarak o şeye komşuluk...girmiş değiliz, bizim böyle bir iletişimimiz yok lakin gözlemlediğimiz .... (bu). Muhtemelen bizim bilinç dışı bir tercihimiz. Ben mesela İzmir’deki mahallemini, komşularımı hepsini çok iyi bilirim. Hepsinin hikayesini bilirim, hepsinin soyadını bilirim, kaç kardeş olduklarını, nerden gelip nereye gittiklerini...Burada bir sene oldu, sokaktaki herkesi tek tek tanımam gerekiyordu. Bayramlaşmıyoruz, selamlaşmıyoruz. İzmir’de öyle değildi.”
- 4 (YY) -“Doğru düzgün kimseyi tanımıyorum, bilmiyorum. Bir de burada benim bekar olmamın da etkisi olabilir. İnsanlara sadece şeyde merhaba diyorsunuz belki, ama sizden çekindikleri için siz de onların çekinmelerine saygı duyuyorsunuz onlarla. Çok fazla onlarla ilişki kurmuyoruz.”

Se (1.b.ii) Yalnız yaşayanlar bu yaşam biçimi deneyimi boyunca bir biçimde yakın çevrelerindekiyle (komşuları, önceden tanıdıkları arkadaşları ya da akrabaları) ilişki kurup destek almışlar.

- 1 (YY) -“Şimdi benim yalnızlık duygumu azaltan iki komşum vardı. Biri gitti yani her gün görüyorduk birbirimizi giden komşumla. O benim her açıdan dengim bi insan. Yaş, sosyal... O tv de çalışıyor trt de. Çocukluktan itibaren tanıdığım kafa olarak her şey olarak, o gitti. Ama yan komşum hiç kavga dengim insanlar değil, çok farklıız sosyal olarak, ama iyi insanlar ve en ufak bi iki gün sesim çıkmasa kapımı vurup iyi misin derler mutlaka. Camdan her gün bi kere vururlar, ne yaptın ne ettin derler, birbirimize bi şeyler veririz. Ben eve geç kalırsam kedilerin miyavlamasını duyup kapıyı açıp kedilere yemek veririler, ben arasam da aramasam da. Dolayısıyla hayvanları çok seviyorlar, kedileri hatta benden daha çok seviyorlar. Dolayısıyla şey çok zor, kedisi olup bi insanın yoğun bi iş olması ya da başka yerlere gitmesi, şehir dışına, bi çok insan çok zorluk çekiyor ben o zorlukları çekmiyorum. Dolayısıyla kapım çalınıyor onlar beni her gün kapımı ya da penceremi tıklatarak ben de onlara uğrayıp beni merak ederler ya da siz nasıl oldunuz diye birbirimize yiyecek vererek yan komşumla böyle bi diyalogumuz var...Yine bi basamak yukarı çıkıldığında karşıda bi Nur hanım var. Son zamanlarda biraz daha onla yakın hissediyorum. Yani gelip gitmiyoruz ama çok düzgün bi insan, ve o da hayvanları seviyor. İşte onun da hayvanları var sokak hayvanlarını birlikte besleyip kısırlaştırma gibi şeyler yapıyoruz. Ben hep beslerdim, Mahir Bey’le de (yan komşu) bi üçlü gibi olduk. Üst katlarda selamlaştığım bi çift var. Kız çok tatlı, o da çok yoğun çalışıyor. Artık ben bu

- apartmanda hani herkesi tanıdım, 3 sene oldu. Bana yetiyor, zaten Mahir Bey’le Hülya Hanım olmasa çok yalnızlık çekerim. Onlar bana güven veriyorlar.”
- 2 (YY) -“Öbür tarafta yakın yaş grubu evlerin yakın olması bi etkendi. Oradaki insanlardan kaynaklanan bi şeydi yani. Şunu çok iyi hatırlıyorum. Benim eve taşındığım gün yan komşum yeni doğum yapmıştı. İki gün önce falan çalmıştı. Ve 1-1.5 ay sonra kapı çaldı, hayatımda biri ilk kez bi komşu bana zeytinyağlı bi yemek getirdi tabakta, ve gerekçesi şuydu. Çok özür dilerim ben yeni doğum yapmıştım size merhaba diyemedim, hoş geldiniz. Yani bu kadın loğusa, neredeyse 40 günlük falan bebeği varken bana yemek getirmişti. O ilişkiyi ne bi önceki evde yaşadım, Teşvikiye’de, ne de şu ana kadar bu evde yaşamadım. Öylesini çok burada bulabileceğimi zannetmiyorum.”
- 3 (YY) -“Tülay diye bir arkadaşım vardı, işte o şimdi taşındı. Onla sık sık birbirimize gidip gelirdik, yani gene sizin oturduğunuz yerde Belkıs vardı. Zaten komşuluk ilişkileriyle başladı arkadaşlığımız.”
- 4 (YY) -“Akrabalarımınla görüşüyorum, çok fazla görüşüyorum. Hatta evim onlara her zaman açıktır, hatta anahtar da onlardadır. Hatta şey dediler, misafirlerin gelecek gelip evi temizleyelim diye telefon açtılar.”
- 5 (YY) -“Var, çok yakında hayli samimi olduğumuz akrabalarımız var. Onların kızına özel ders vermeye gidiyorum ben. Aynı zamanda birlikte oluruz haftada bir aşağı yukarı ya da en fazla 15 günde bir onlarla sürekli iç içeyiz...Buradaki komşular, daha çok aileler yaşıyor, onlarla da çok fazla bir samimiyetim olduğu söylenemez. Ama Bakırköy’deki durum biraz daha farklıydı. Orada alt kat komşum bi kere, her an uğrardı. Yani Seinfeld’deki Jerry ve George gibi, hani böyle herhangi alakalı alakasız gece 11’de, sabah erken öyle bi saat şeyi olmadan gelirdi yani.”

Se (6.1.b.iii) Tek ebeveynler daha çok kendilerine ve çocuklarına zaman ayırmayı tercih etmekte ve komşuluk ilişkilerini bir nevi zaman kaybı olarak algılamaktadır.

- 6 (TE) -“Yani benim için komşu, canım işte gönlü kalmasın diye gidip oturacağım bir insan değil. Çünkü artık benim de ev içinde geçirdiğim zaman çok sınırlı ve değerli olduğu için.”
- 8 (TE) -“Pek sevmiyorum, yani komşuluk ilişkileri. Ama işte Naz’la aynı yaşta bir kızımız var benden iki alt aşağıda oturuyorlar. İşte onlarla yine diyalog halindeyiz en azından çocuklar için.”
- 9 (TE) -“Şimdi bundan önceki evimde 10 yıl ve daha önceki evimde 8 yıl... Bitişik komşularım tesadüf denk geldi, belki çok şey paylaşabildiğim insanlar oldular. Ama şöyle paylaşmaktı, yani ilk evimde orta yaşlı bir komşum vardı. Çocuklarıyla yaşayan yalnız bir kadındı, eşi Almanya’da çalışan bir çiftçi idi. Bana daha çok destek olan bir insandı. Onun varlığından çok mutluydum ve onunla teklifsiz bir ilişkimiz vardı. Daha sonra 10 yıl yaşadığım evde de karşı komşumla böyleydik, ama bunun beni rahatsız eden yanları oldu. Yani çünkü o çalışmayan bir insandı, zamanı boldu. Ben onun her istediğinde onunla birlikte olduğumda yapmam gereken veya yapmak istediğim pek çok şeyden fedakarlık yapmak zorunda kalıyordum, olumsuz tarafları da vardı. Mesela bir başka komşum daha vardı ve biz onlarla gerçekten çok içtenlikli bir dayanışmayı da yaşadık, yani özel zaman ayırmakta zorlanıyordum kendime. Böyle bir dezavantajı vardı, ama onların varlığının beni mutlu ettiği çok yön de vardı. Fakat burada dediğim gibi, işte o özel zamanı ayırabilmek için kendime ve daha yaşım ilerlediği için belki daha farklı davrandım... Ben belirledim, öylesinde çünkü zorlanıyordum. Yine de burada çok sevdiğim gerçekten birlikte olmaktan mutlu olduğum komşularım var.”

İs (2) Metropol yaşamı ile gelen hız ve hareket bireylerin metropolle kurduğu ilişkiyi hem olumsuz hem de olumlu yönde etkiler.

İs (2.a) Metropol yaşamı ile gelen hız ve hareket bireyleri yabancılaştırmakta, yalnızlaştırmakta ve ilişkileri yüzeyselleştirmektedir.

- 2 (YY) -“Hayat koşulları ve hayat zorlukları direk yansıyor ilişkilere. Çok hızlı akan ilişkiler var günlük yaşamda özel yaşamda, onu gözlemliyorum. Özellikle 9 sene önce İzmir’den buraya geldiğimde en yakındığım şey ilişkiler arası soğukluk ve çabukluktu yani. Bi ilişki hemen başlayıp hemen bitebiliyor, bu iki cins arası ilişki de olması gerekmiyor. Zaten her tür ilişki bana çok garip gelmişti. Komşuluk ilişkileri işyerindeki iş arkadaşları ile olan ilişkiler özel ilişkiler ama zaman içinde ya ben bu koşullara adapte oldum, bilmiyorum ya da zaman içerisinde kendimi bi şekilde ifade etmeye başladığım için özlediğim tarz ilişkilerime geri döndüğümü söyleyebilirim. Bireysel çabanın etkisi mutlaka olmuştur. O özlediğim yakın ilişkileri yeni insanlarla tekrardan İstanbul’da da kurmaya başladım mesela.”
- 6 (TE) -“Bu tamamen benim kişisel şeyim, genel insanlara özgü diyemem ama İstanbul ya da metropoller, büyük şehirler hepsinde aynı şey söz konusu. İnsanı yalnızlaştıran yerler bunlar, yani kalabalık ama sonuçta yalnızsınız. Çünkü onun kendi iç dinamiğinde çarklar o kadar hızlı dönüyor ki, bi şekilde o sistemi devam ettirebilmek için insanların durup pek birbirleri ile dostluk ahablık falan kuracak vakitleri yok. Zaten bi süre sonra bütün bunlara yabancılaşıyor insan ve artık tanımamaya başlıyor. Uzaklaşıyor ve bi süre sonra da ihtiyaç duymamaya başlıyorsun artık. Bayramda birisi evime gelse diye bi istek geçmiyor içinden, çünkü unutuyorsun öyle bir ritüel olduğunu. O anlamda evet, yalnızlaştırıyor. Bu kötü bi şey mi, alışınca hayır.”
- 14 (ÇGÇA) -“İnsanlar arası ilişkilerde çok fazla yüzeysellik olduğunu düşünüyorum. İnsanların yaşam şekilleri çok hızlandı, yani her şey çok hızlı ilerliyor. Gerçekten insanların en derinde samimi olan şeye ulaşmaları kolay olmamaya başladı. Arkadaşlıklarda artık bazı etkinliklerde bulunmak kadar yüzeyselleşti. Beraber bir yere gitmek birlikte bir sinemaya bir konsere gitmek iki tek atmak gibi oldu ama en verimli insanların hissiyatı çok böyle baskılandı. Birlikte olmak amaç da olsa artık o derinde olan duygusal kısmımızı çok içe ittiğimizi, çok paylaşmadığımızı hissediyorum.”
- 22 (EP) -“Burada hakikaten hayat çok hızlı akıyor, her şey çok hızlı akıyor. İnsanlar arasındaki iletişim, sevgi, dostluk, arkadaşlık çok hızlı sadece yüzeyde kalıyor derine inmiyor.”

İs (2.b) Metropollerdeki hız ve hareket bir yandan yabancılaşma ve yalnızlaşmaya neden olurken öte yandan özellikle gençler açısından cezbedici bir özellik olarak da algılanmaktadır.

- 5 (YY) -“Şehrin hareketi bi kere ruhuma paralel olduğunu düşünüyorum. Zaman zaman o yoğunluktan kalabalıktan şikayet etsek de yine de hiç bitip tükenmeyen o enerjisi o hareketi kendi yaşamımla ya da kendi enerjimle paralel. Bence dolayısıyla da daha ait hissetmemi sağlıyor. Mesela kendi iş yerimden de gözlemlediğim şey, toplantı salonunda baktığımda inanılmaz hareketi çok daha rahat gözlemleyebiliyorsunuz. Neticede aynı anda belirli bir kesitte Boğazda ona yakın ayrı vapur var. Sürekli otobüsler geçiyor, arabalar geçiyor. İnsanlar yürüyor, sürekli bir hareketlilik durumu söz konusu. Bu hareketliliğin bi parçası olarak görebiliyorum kendimi... Hareketi hissetmek yaşama karşı daha istekli olmayı sağlıyor. İzole bir yerde yaşamaksa, daha böyle sıkıcıya yönelik, daha böyle durağana yönelik bir yaşama itiyor. Daha kolay katılabileceğim bir yerde olmayı isterdim. Bulduğun mekan ister istemez etkiliyor. Evet doğru, bulduğun mekan ister istemez etkiliyor. İnsanın dinginleşmesinde ya da hareketlileşmesinde biraz daha izole ve sakin bir yere geldiğinde insan tabiatı itibarıyla tembel olduğu için, tabiatı itibarı ile yatma konumunu değiştirmek için ekstra çaba sarf etmesi gerektiği için, sonuçta bu mantıktan yola çıkılırsa, sakin bir yere gelen kişi oraya geldiğinde belli bir mecburiyeti olmadan orayı terk etmek istemiyor. Fakat o akışın içerisinde olursanız bir şekilde kendinizi daha kolay o şeye adapte ediyorsunuz bu da sizi ataletten daha yoksun daha hareketli daha da canlı daha çok şey yapabilen konuma getirebilir yani.”
- 26 (EP) -“İstanbul’u seviyorum ya, bulmak istediğiniz her şey İstanbul’da var. Bir de hareketi seviyorum, yani hareket de metropol, sanırım ben metropol çocuğuyum. Yani gidip de bir şehirde sessiz olmayan bi şekilde... Zaman geçirmem çok zor

oluyor yani. Orda zaman geçmiyor. Burda vaktin çok hızlı geçtiğini düşünüyorum istediğim her şeyi anında bulabileceğimi düşünüyorum. Kitap istersem kitabımı bulurum, sinemaya gitmek istersem en vizyona giren filmlere ilk ben gidiyorum. Konser olursa o konsere ilk ben gidiyorum. Tiyatroya... ilk o şeye ben gidiyorum”

İs	(3) Doğum yeri (İstanbul’’da diğer kentlerde ya da taşrada doğmuş olmak) bireylerin İstanbul’daki ilişki örüntüleri üzerine değerlendirmelerini ve beklentilerini önemli ölçüde etkilemektedir.
4 (YY)	-“Hak vermiyor değilim eleştiriyorum ama gelip yaşadktan sonra gördüm ki insanlar da haklılar. Bir dostuna, arkadaşına, akrabasına fazla zaman ayıramıyorlar. Ayıramama sebepleri çok onay kabul eden sebepler. Diyelim Esenler’de benim Esenler’de akrabam olduğunu düşünün. Oraya ayda bir iki ayda bir gideriz ya da gidemeyiz neden çünkü biz buraya işimizden çıktığımızda 8.30-9’da geliyoruz. E ne zaman yemek yiycez, dinlenicez edicez de sonra onlara gidicez. Vakit kalmıyor. Bi hafta sonu kalıyor. O hafta sonları da bize size lazım, yani sadece dostunuzu ziyarete değil. O yüzden insanlar arası ilişkiler kopuk kopuk, birbirlerine zaman ayıramıyorlar insanlar. Birbirlerinin hastahğına, daha başka durumlarına, çektiği ıstıraplara ortak olamıyorlar. Küçük yerlerde hemen bunu hissediyorsunuz, 5 dakikada 10 dakikada ulaşabiliyorsunuz. Mesela ben Erzurum’da kaldım oradan biliyorum. Bir hastaneye gittim, yani bir gün boş kalmaz hatta bazen rahatsız oluyorsunuz yeter ya ne kadar çok insanlar geliyorlar Bir uyuyabilsem diyorsunuz ama o insanların gelmesi de size moral veriyor. Bunu İstanbul gibi böyle bir metropolde bulamazsınız.”
11 (ÇGÇA)	-“Samsun’la kıyaslayacak olursam daha yüzeysel ve daha kısa süreli ilişkiler kuruyorum. Gerçekten uzun süreli olarak görüştüğüm çok az insan var. Çünkü İstanbul’da dışarıda çok yani bi yerden bi yere ulaşmak için çok fazla zaman harcıyorum, ve o benim evde bulunma süremi ya da arkadaşlarımla bulunma süremi kısaltıyor biraz, ve zaten insanda bi bıkkınlığa neden oluyor ve çoğunlukla onlarla görüşmeyi tercih etmiyorum.”
13 (ÇGÇA)	-“İnsanlar arası iletişim, ben Ankara’dan da gelmiş olduğum için İstanbul’da bütün diğer şehirlere göre çok farklı. Yani Ankara’yı biliyorum, İzmir’i biliyorum, biraz doğuyu biliyorum. Burda çok daha güvensiz. Çok daha uzak gerçekten. Kendinize bir güvenebileceğiniz yakın arkadaş çemberi kurmanız ve çok özel alanınızda bunlarla yaşamanız ve çok fazla çıkmamanız gerekiyor. En azından ben öyle yapıyorum. Çok fazla insanla iletişim kurmam gerekiyor. Hem iş dolayısıyla, hem burada çok arkadaşımız var, farklı gruplarımız var. Hem onların arkadaşları, yani bi sürü insanla karşılaşabiliyorsun, tanışabiliyorsun. Ama İstanbul’daki her şey gibi her şey çok işe yarayan şeyler de çok fazla değil aslında o yüzden burada Ankara’daki gibi yaşıyorum bi yandan yani Ankara’daki kadar yaşadığım bi alanda yaşıyorum. Yani aynı hemen hemen biçimde ilişkiler kuruyorum.”
22 (EP)	-“Yüzeysel, ilişkileri öyle değerlendiriyorum. Herkes birbiriyle bence anlık ilişkiler kuruyor. Sıkıntısını anlatıyor, sen de ya tüh tüh, vah vah diyorsun. Ama bence onu sözün gereği söylemek gerektiği için söylüyorsun, yoksa o üzüntüyü hissettiğin için söylemiyorsun. Bu arkadaşın da olabilir, ama laf oraya geliyor, onu söylemek gerekiyor. Orada bir boşluk doldurmak gerekiyor, o cümle kullanılıyor, hay Allah üzülme, boş ver falan gibi. Ama bunu yürekten hissetmiyorsun... Ama bu şehirde öyle, daha küçük şehirlerde öyle değil. Adapazarı’nda öyle değil. Adapazarı’nda hala insanlar eski insanlığın vermiş olduğu duyguları koruyabilmişler.”
27 (EP)	-“Yani küçük şehirlere göre daha yetersiz. Uzak olduğu için az görüşebiliyor insanlar, zor. İnsanlar arası ilişkileri yürütmek zor.”
30 (EP)	-“İstanbul’da insanlar arasında ben iletişim olduğunu düşünmüyorum. Yani şey, kendi insanları tanıdıklar arasında dönen bir iletişim var. Bunun haricinde birbirini tanımayan insanların birbiriyle (iletişiminin) çok da sağlıklı olduğunu düşünmüyorum. Hatta İstanbul benim için açık hava tımarhanesi. Yani Beşiktaş’taki komşunuz bir tuhaf, sokakta insanlar bir tuhaf. Ben İstanbul’da

sağlıklı bir iletişim olduğunu düşünmüyorum. Dediğim gibi burası açık hava tımarhanesi. Kimseye güvenmiyorum. Dediğim gibi, ben İzmir'deyken güvenirdik. İzmir'deyken biz evimizi kitlemezdik veyahut da anahtar üzerinde komşuya giderdik. Burada öyle bir şey yok.”

İs	(4) Metropol ölçeğinde iletişimdeki teknolojik gelişmelere mesafelerin uzaklığı ve zamansızlık unsuru eklendiğinde ilişkiler artık telefon ve internet üzerinden sürdürülebilir hale gelmektedir.
1 (YY)	-“Hani evin içinde çok yalnızlık... Bazen onu da hissediyorum, kötüyse eğer psikolojim. Konuşkan bi insanım. O zaman mesela çok telefon kullanıyorum. Kedilerim mesela onu çok engelliyor... Ama yine de sohbet edemiyorum ve ben de konuşmayı çok seven bi insanım. Allah'tan bütün gün çalışıyorum. Sırf evde yaşasam ve tek başıma olsam bu beni rahatsız edebilir. Fakat akşam yalnızlığı özlediğim için iyi geliyor. Ama buna rağmen bazı zamanlar hissediyorum. O zamanlarda hep telefona sarılıyorum, mesafeden dolayı. Hemen görüşemeyeceğim, benim gibi düşünen arkadaşlarla bazen yarım saat bi saat falan telefonda konuşuyoruz.”
5 (YY)	-“Daha çok artık herkes arkadaşlıklarını internet üzerinden msn üzerinden yürütmeye başladı. Çünkü zaman son derece kısıtlı. İnsanlar zamanlarının büyük kısmını yolda trafikte geçiyor o nedenle de kendisine yakın olan çevredeki arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih ediyor ister istemez.”
8 (TE)	-“Onlarla da telefon trafiği tabi her zaman yapıyorum, arkadaşlarımla sevdiğim dostlarımla öyle söylüyüm. Ama genelde telefonla dediğim gibi... Ya da az önce bahsettiğim ulaşım problemi, hafta içi sürekli Naz'a vakit ayırmam, kendime zaman ayıramıyorum. Hem iş hem ev.”
18 (ÇGÇA)	-“Msn... Yani benim özellikle son 1,5 senedir evden çalışmam sebebiyle çok bir iletişimim yok açıkçası. Anti sosyalliğe doğru hızla ilerliyorum. O yüzden zaten bir işe giriyorum. Onun dışında eğlenmek için toplanılmadığı zaman genelde çok içerikli, verimli bir iletişim olduğunu düşünmüyorum. Sadece benimki iş iletişimi. Şu an başka bir iletişimim yok. O yüzden biraz tarafsız kalıyorum bu konuda.”
27 (EP)	-“(Evde vakit geçirmekten) Bilgisayar başındaysam hoşlanırım. Bilgisayar başında değilsem evde vakit geçirmekten hoşlanmıyorum. En çok bilgisayar başında vakit geçiriyorum. TV falan bile yok Barış'ın zaten. TV bile izlemem. Oyun arkadaşlarımla konuşma (netten), bilgisayar programcısı olduğum için bilgisayarı seviyorum.”
İs	(5) Ekonomik düzen (Kapitalist sistem), sistemin işleyişi ve işleyiştten duyulan korku iletişimsizliği körtüklemektedir.
12 (ÇGÇA)	-“Dışarıyı çok boğuyor beni. İnsanlar sürekli olarak, biliyorum da yani hep bi şeyler kazanmak hep bi şeyler kopartabilmek bu uğurda da önüne gelebilecek bi engeli dümdüz edebilecek bi şey var. Bi dayatma var, yani insanlara bu verilmiş durumda. Burada insan sayısı çok fazla olduğu için bu düşünceyle sürekli karşı karşıya kalıyorum. Daha az insanın olduğu yerde bunu daha az yaşayacağımı düşünüyorum. O yüzden sevmiyorum İstanbul'u. Bu ilişkiler de sürekli birbirini çoğaltıyor. Etki tepki, yani birisi senin canını yakınca sen de onun canını yakmaya veya ona gücün yetmiyorsa başka birinin canını, ama sonuçta çarkı bu şekilde kuruyor yani sistem.”
30 (EP)	-“İstanbul benim için şehir hususiyetini kaybetmiş bir yer. Bu kültürel olarak da böyle, mimari olarak da böyle, ulaşım olarak da böyle, tarihsel olarak da böyle. Yani İstanbul'un şehir hususiyeti benim için cumhuriyet demekmiş... Bundan sonraki İstanbul benim için ekonomik yapının neyse Türkiye'de hakim kapitalizm ise kapitalizmin neyse onun karakteristik yerleşim yeri. Tastamam bu yüzden İstanbul'dayım. İzmir'de mesleğime uygun iş bulamadığım için geldiğim yer. İstanbul benim için yılda bir kere gelinip sadece birtakım haritadan seçilmiş kitaplardan seçilmiş turistik yerlerin gezileceği, gezilip görülecek bir yer.”

Se	(6) Metropolde eksikliği hissedilen ilişki örüntüleri daha küçük ölçekte semtlerde aranmaktadır. Bu bağlamda (evi paylaşanlar hariç tüm hanehalkları için) mahalle kültürü ve esnafla kurulan ilişkiler önemlidir.
1 (YY)	-“Bi de bakkalı var işte o bakkal biraz da onların kendi çabası 2 kardeş amca acayip tatlılar. İsimlerini biliyorlar müşterilerin, neyi sevdiğini. Geliyorsunuz hani yanınızda paranız çıkıyorsa, a sonra verirsin diyor. Marketlerde olmayacak türden şeyler... Mesela kuaförüm sabit, kuaförüm çok iyi. Doğum günümü geçen gün, saçıma fön çektikten sonra almadı. Leyla deseniz, ben sana ne zaman istesen gelirim der. Kuaför, temizlik, bakkal, bi iki tane iyi komşum var gene böyle şeyler... Sıcak bi ortam var iyi kötü.”
3 (YY)	-“Yani Çengelköy’deki o çarşı esnaf ortamlar hoşuma gidiyor, ama çok da fazla insanlarla iletişim kurmadım ben tam.”
7 (TE)	-“İstinye’yi tercih etme sebepimse kendi yaşam anlayışıma daha uygun, daha bakkalı, kasabı, manavı olan, daha büyük kent kültüründen uzaklaşmış da kasaba kültürüne daha yakın bi muntika olduğu için tercih ettim.”
13 (ÇGÇA)	-“Cihangir’i çok sevdim. Burada da çünkü artık bir mahalle hayatı var. Hatta pek çok yerde olmayan İstanbul’da bir mahalle hayatı var. İşte kendi kasabım, kendi manavım işte marketteki insanları hepsini tanıyorum sokaktaki insanların çoğunu tanıyorum, biliyorum. Ailelerin de çok yaşadığı yalnız yaşayanların da çok yaşadığı. Kadınların erkeklerin çok rahat... Farklı yaşam biçimlerinin çok bir arada olduğu bir yer, o yüzden seviyorum... Yani işte yazın biraz evden yukarı çıktığım zaten sanki yazın meydana bir tatil beldesindeymiş gibi, bi tatil kasabasındaymış gibi falan hissediyorum.”
19 (ÇGÇA)	“Ben (semtte ilişki kurduğum) var aslında, Pangaltı’dan mesela aslında hep alışveriş yapıp gelirim. Sonuçta yeni bi şey olduğu için 3 senedir belki benle ilgili bir şey. İnsanlara selam vermeyi, konuşmayı severim. Bir bağ kurmayı isterim. Mesela hep aynı yerden alıyorum sebzemi.”
20 (ÇGÇA)	-“Burası eski bir mahalle, mahalle kültürünü yaşamış bir yer. Sokaklarda devamlı olaylar olur, insanlar birbirine tartışsa bile. Tartışmalarına bile rastlıyorum bazen, ama nasıl diyim, çok fazla kedi var mesela. Kedi besleyen insan var, bi yandan da onları olumsuz bulan insanlar da var mesela. Yani onların tartışması çok beni heyecanlandırıyor. Yoldan geçerken onları dinliyor olmak. Gene mesela sabahları bayanlar camdan cama devamlı bir konuşma, evet...”
Ko	(7) Paylaşım ihtiyacı evi paylaşan hanehalklarının oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir faktördür. Bu bağlamda, salon evi paylaşanlar için ortak paylaşım alanı olarak özel bir önem taşır.
Ko	(7.a) Paylaşım ihtiyacı da evi paylaşan hanehalklarının oluşumunda ve devamında belirleyici bir rol üstlenir.
21 (EP)	-“Beni en çok mutlu eden şey şu, ne olursa olsun eve geldiğinizde evinizde size kapıyı açan biri olması, veya sizden sonra birinin eve geleceğini bilmek. Yemeği yalnız yememek, bir problem olduğunda ya da anlatacak bir şey olduğunda ya da mutlu eden heyecanlandırıcı bir şey olduğunda dinleyecek biri olduğunu bilmek. Sizinle aynı mekanda olması hayatı daha kolaylaştırıyor ya da yükünü taşımayı kolaylaştırıyor. Bu anlamda ben de şanslıyım. İyi ve paylaşımcı bir ev arkadaşım var. Beni anlayabilen bir ev arkadaşım var. O yüzden ben tek olmaktan dolayı mutluyum.”
22 (EP)	-“... Ben yalnız yaşayamam. Çünkü 5 kişilik bir aileyiz biz ve bizim evimize çok sık misafir gelirdi. Ben hep kalabalık ortamda büyüdüm. O yüzden şeye çok alışkınım, bir insan olmasına çok alışkınım, evde birinin olmasına. Mesela 21 eğer evde yoksa ben kahvaltı yapmam, yemek çok fazla yemem, yemek yapmam. Şeyi sevmiyorum, kendime yemek hazırlamayı, oturup yemek yemeyi çok fazla sevmiyorum. Yemek bana birisi varsa keyifli geliyor.”
27 (EP)	-“Yani arkadaşınız varsa canınız sıkılmıyor. Evde daha eğlenceli ve şenlikli bir ortam oluyor.”

28 (EP) -“Mekan paylaşımı İstanbul’a ilk geldiğimde benim için çok olumsuz bir çağrışım yapıyordu. Eskişehir’de aile evinden gelmiştim. Olumsuz çağrışımı şundandı, yalnızca maddi nedenlerden yaptığımı yaptığımızı düşünüyordum. Burada kiralar yüksek olduğu için şu an öyle bir problem kalmadı. Herkesin kendi başına yaşayacak şeyi oldu diye biliyorum, ama ona rağmen hala dağıtmıyorsak demek ki mekan paylaşımından artık hoşlanmaya başlamışız. Yani en azından yalnız... Kapıyı anahtarla açıp girmek diye Hıncal Uluç’un mu ne öyle bir kitabı var, kapıyı anahtarla açıp girmek... Hiç yalnızlığı denemediğim için onu da tahmin edemiyorum. Belki öyle de canım sıkılmayacak, ama şu an geldiğimde evde birilerinin olması hoşuma gidiyor.”

Ko (7.b) Salon özellikle evi paylaşanlar için ortak paylaşım alanı olarak özel bir önem de taşır.

---

12 (ÇGÇA) -“Sosyal alan otomatikman salon oluyor. Yani bizde de aslında salon mutfak yarışır. 11 evdeyken yemeği genelde mutfakta yiyoruz. Bazen ben geç geldiğim zaman TV dizilerinin başlama saati oluyor, kaptırıp diziyi de mutfakta izliyoruz. Bazı geceler hiç salonda oturmamız oluyor. Hakkaten biz de paralel ama dışarıdan biri geldiğinde salonda.”

22 (EP) -“Sevgili arkadaşım salonda bulduğumuz ve keyifli vakit geçirdiğimiz için orası bana daha yakın geliyor.”

29 (EP) -“Ya bizim oturduğumuz evlerin (özel mekanı) biz uzun süredir evi, hayatı paylaşan insanlarız, her zaman salon olmuştur. Odalarımızda fazla vakit geçiren insanlar değiliz. Daha sosyal paylaşımları olan, birbirini değerlendiren, hayatı değerlendiren... Bunu salonda yapıyoruz. O yüzden salon bizim için daha şey, daha özellikli bir yer. En çok salonda vakit geçiriyoruz. Ortak yaşadığımız yer.”

30 (EP) -“Salon yani TV, müzik seti, film izlememiz, kitaplarım, bilgisayarım, her şey bizim kendi aramızdaki iletişim, hem de dışarıyla olan iletişimimiz salonda. Burası iletişim üssü gibi aynı zamanda... (en çok) salonda (vakit geçiriyorum) burası zaten aynı zamanda fiilen benim odam o yüzden.”

Ko (8) Evcil hayvan beslemenin hanehalkı üyelerinin duygusal ihtiyaçlarına cevap verdiği, hatta başka insanlarla tanışma fırsatı yarattığı gözlenmiştir.

---

2 (YY) -“Tılsım (kedi) aslında bu evin birinci üyesi. Ben onunla bu evi paylaşıyorum. Tılsım 1,5 senedir, Haziranda 2 senedir hayatımda olacak. Ev daha sıcak ya. Öncelik şu an Tılsım’ın. Ona göre planlarımı kuruyorum dersem doğru olur, yalan olmaz. Hiç çocuğum olmadı, ama ben onu çocuk gibi görüyorum. Çocuk olsa herhalde bu kadar özenirdim. Gündüz uzuyor, gece hareketleniyor.”

3 (YY) -“Kedinin varlığı iki yönlü etkiliyor. Bir, yani seviyoruz tabii kendisini, sizden iyi olmasın. Sevimliliğiyle, her haliyle insanı neşelendiriyor. E ama temizlik bazı şeyler çıkarıyor, ama yine de herhalde hayvanlar arasında şimdi nankörlük etmeyelim. Kedi en kolayı ama bizimkinin işte şeyinden dolayı tüyü bir tuhaf.”

13 (ÇGÇA) -“Arkadaş olmak denemez ama, Sonya dolayısıyla çok insanla tanışıyoruz. Sonya’nın arkadaşlarının sahipleri de bizim sokak arkadaşlarımız oluyorlar.”

AİDİYET

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ
(ÜYE NO)

İs+Se+Ko (1) Tüm ölçeklerde bir yerde doğup büyüme veya orada uzun zaman geçirmek ya da tam tersi olarak sonradan gelmek, kısa süre yaşamak o yere aidiyeti (olumlu ve olumsuz) etkiler.

İs+Se (1.a) Doğup büyüme (bazı hanehalkı üyelerinin ifadesiyle köklenme) veya çok genç yaşlarda gelmek kenti/semti iyi tanımaya ve aidiyetin artmasına yol açmaktadır.

---

14 (ÇGÇA)	-“Beni burada tutan şey herhalde köklerimiz burada olması. Aile demiyorum ama yani yaşadığımız, her attığımız adımda araba kullanırken bile ben ne kadar çok yerini biliyordum ben buranın. Birisi bana bir şey sorduğunda hemen kafamda orayla ilgili bir öngörü oluşuyor. Bugün Bağcılar dediğinizde oraya gittiğinizde nasıl olacağını oranın az çok bilip, Kadıköy dediğinizde neresi olduğunu bilmek gibi bir şey biliyor olmak, o güven bana ait olması çok özel bir şey.”
16 (ÇGÇA)	-“İstanbul benim, ben İstanbul’um, yani ben Anadoluhisarı’nda doğma büyümeyim. Kabataş Erkek Lisesinde okudum, yani üniversiteyi burada okudum, çevrem burada, yani her yeri, herkesi, her semti didik didik biliyorum ve herkesi tanıyorum. Yani şöyle bi şey var, arkadaşlarım bana kızıyorlar. Ben Nişantaşı’nda arkadaşlarımla takıldıktan sonra karşıda evlerine geçerken köprüde parayı verirken gişedeki kız bile tanıyor beni yani. Herkesi, her şeyi tanıyorum. Bi de şöyle bir şey var, şehirde birilerini tanımak güç oluyor, yani senin için güçlü oluyorsun, halledemeyeceğin iş olmuyor. Başka bir kentte olsan ne biliyim sağlık problemin olsa, bi tane doktora şans eseri gitmek zorundasın, şansına, ama burada öyle değil. 50 tane doktor tanıyorsun, arkadaşın senin sıra arkadaşın. Kabataş Erkek Lisesi’nde okuduğum için bizim bütün sınıftaki herkes bir yere geldi. O da büyük bir rahatlık veriyor.”
6 (TE)	-“... Ait hissetmek başka bir şey. Belki orada ailenizin köklenmiş olması, bi yakınınızın orada gömülü olması, bi sokağında geçen bi çocukluk anınızın olması filan gibi şeyler. Bana ancak ait olma hissi veriyor, onun dışında bi şeyleri yaşarsınız, severek de yaşarsınız, ama kendinizi çok da ait hissetmeyebilirsiniz. Şartlar gerektirirse hemen denginizi toplayıp başka bir yere gidebilirsiniz... Burası Ataköy, benim Ankara’da ailemle çocukluğumun geçtiği, çocukluğumun, genç kızlığımın, üniversite yıllarımın geçtiği bir semte çok birebir benzeyen bir semt: Mebus Evleri. Tandoğan Meydanı, Mebus Evleri vardır orda Anıtkabir’in. Düz, ağaç, yeşil bahçeler, bu sakinlik o kadar çok benziyor ki, ben o yüzden ilk geldiğimde babamın evine geldik gibi hissettim. Ah işte bizim oraya geldik diye...”
İs	(1.b) Tüm ölçeklerde (İstanbul-semt-konut) mekana sonradan gelmiş olmak, orada büyümek, çok yer değiştirmek aidiyeti azaltan faktörlerdendir.
3 (YY)	-“Yani sonuçta Anadolu’dan geldik. Kendimi buraya niye ait hissediyim, yani öyle çok hani kendimi çok fazla böyle bi şey hissetmiyorum yani.”
4 (YY)	-“Hani bir yerde kalırsınız, o evi terk etmek istemezsiniz yani artık evle bütünleşirsiniz falan ben Erzurum’da kaldığımda öyle oldu mesela yani çıkmak istemedim evimden. Daha ucuz ev bile bulduğum halde gitmek istemedim. O evde uzun süre kaldım, 6 sene filan kaldım. Burada, ben 8 aydır falan buradayım. Bunun bir kısmını izinde geçirdim, raporda geçirdim falan. Çok uzun süredir buranın bana sinmiş bir şeyi, havası yok.”
6 (TE)	-“Ben aslında hiçbir yere kendimi yüzde yüz ait hissetmiyorum. Çünkü o kadar çok yer değiştirdim ki, bunların kimileri yurtdışı oldu falan. Benim için bir yere kendini ait hissetmenin şartı köşedeki bakkalın adıyla, o semte gelen belediye otobüsünün numarasından ibaret. Eğer bunlar varsa ben o şehirde yaşayabiliyorum, ama kendimi oraya ait mi hissediyorum?”
17 (ÇGÇA)	-“Aidiyetin daha düşük olması herhalde çok farklı yerlerde yaşamış olmanın vermiş olduğu bir şey yani. Genelde öyle nerelisin sorusu da bir türlü kafamda cevaplandıramadığım bir şey o yüzden.”
28 (EP)	-“Aidiyetin azlığı (İstanbul’a) sonradan geldiğim için olması gerek ama şu anda Eskişehir’e gittiğimde kendimi daha az ait hissediyorum, o da azalmaya başladı. Bu belki zaman içerisinde gidecek gibi geliyor. Çünkü Eskişehir’de artık hiç tanıdığım kalmadı. Ben üniversiteyi de orada okudum. Yüksek lisansımı da orada yaptım. 7 yıl boyunca üniversitede oradaydım. Şimdi mesela eskiden Eskişehir’e gittim mi cadde boyunca herkese selam verirdim, ki esnaflık yapıyorduk zaten, esnaf olarak... Şu an çok az kişiye selam verebiliyorum. O yüzden Eskişehir’de bir iki günden fazla kaldığımda bir sıkıntı geliyor, insanlar ... Burada da mesela çok az kişiyi tanıyorum, ama o şehirde o duyguyu yaşamak, Eskişehir’de beni rahatsız ediyor. Orda yaşadığım zaman istiyorum ki orada yine

herkesi tanıyım, yine eskisi gibi olsun. İşte daha az yaşlanmış olayım, babamlar daha kuvvetli olsun, annem eskisi kadar güzel olsun gibi oraya gittiğimde bir rahatsızlık yaşıyorum. Çünkü her gittiğimde insanlar biraz daha değişmiş oluyor. Ben de biraz daha değişmiş oluyorum. İlk zamanlar altında oynadığımız ağaçların kesilmiş olması, her şey... Oraya artık katlanamıyorum, o yüzden çok katlanamıyorum. Dedğimiz gibi bu şey olacaktır muhtemelen artacaktır.”

İs+Se+Ko	(2) Aidiyetin tüm ölçeklerde (kent-semt ya da ev) bazı hanehalkı üyeleri tarafından mekanın fiziksel varlığına yönelik olmaktan çok soyut bir kavram olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır.
9 (TE)	-“Ama şöyle bir şey var, yani bu ev başka bir ev de olsaydı evime ait hissederdim. Evet evime ait hissetmek, yani burası bir gecekondu da olabilirdi. Ben gene oraya ait hissederdim kendimi.”
2 (YY)	-“Bi yere ait hissetmiyorum. Bi süredir son 4-5 yıldır hissettiğim bi duygu bu, genel bi duygu. Ailem İzmir’de, İzmir’de büyüdüm, İzmir’de yaşadım. Yıllarca herkes İzmir’li misin diyo, ben İzmir’liyim diyemiyorum, demek istemiyorum. Çünkü çok oralı hissetmiyorum. Aidiyet de yok bi sıkıntı ya da bi olumsuz duygum da yok. Yani İzmir’i seviyorum, ama İzmir’e yapışık yaşadığımı düşünmüyorum. Yani İzmir olmazsa olmaz gibi bi duygu yok hayatımda. İstanbul için de aynı şeyler geçerli ama İstanbul’u seviyorum, sevmiyor değilim.”
12 (ÇGÇA)	-“Bence o yaşamı algılamayla falan ilgili bi şey. İş de bunun içine giriyor, ne biliyim aile hayatı da giriyor, hepsini beraber aslında, aidiyet bence tek başına gelen bir şey değil diye düşünüyorum... Kendini mesleğine ait hissediyor musun olsa, gene hissetmiyorum... Ev için de aynı, bi sistem komple bi paket o, onun içine giren her şey dolayısıyla bi tarafta olmuş oluyor... Ben birazcık da çok aidiyetle ilgili bi şeylerden uzak durmaya çalışıyorum. Sonuçta bu bi şekilde benim elimden gidebilir, sonuçta bi şekilde bi maddesel bi ortam var burada. Deprem olur, o olur bu olur elimden gidebilir, dolayısıyla çok sahiplenmek istemiyorum. Gittiğinde bi boşluk oluşturmasını istemediğim için. Varken kullanıyorum, faydalanıyorum. Bağlılık kurmuyorum, kurmamaya da çalışıyorum zaten... Bu çok eskiden beri kurmaya çalıştığım bi şey, işte ben ablamlarla kaldığım zamanlar ablamın kendi yastığını kullandığım zaman bazen huysuzluk yapabiliyordu falan. Ben onu keşfetmiştim. Böyle bir şeyin karşısında ben de şöyle bi şey yapıyordum. Kendi yastığımı veriyordum. Özellikle eve gelen arkadaşlara ablamın arkadaşları geliyordu. Ben hiç tanıımıyordum, kendi yastığımı veriyordum ki bende tamamen bu aidiyet şeyi kırılınsın diye.”
24 (EP)	-“İstanbul’a ait olmak çok anonim bir şey. İstanbul’u yaşıyorum evet bu güzel bir şey. Yaşadığım yer güzel. Memleket diye bir şey var. İstanbul’a ait hissediyorum kendimi. İstanbul’un kültürel dokusuna falan, ama semte ait değilim tabi... Aidiyet... soyut olarak evse eğer, evet ama somut olarak aidiyet eve aidiyet.... Ev üzerinden bir iletişim kurmuyorum. Genel ev kavramıyla evet, ama bu evle ilgili çok büyük bir bağım yok.”
Se	(3) Tüm ölçeklerde (İstanbul-semt-konut) mekana sonradan gelmiş olmak, orada büyümek, çok yer değiştirmek aidiyeti azaltan faktörlerdendir.
5 (YY)	-“İmam Hatip Lisesi ve oradaki gençlerin genel görüntüsü aslında okula gidip gelen, İmam Hatip’e gelen öğrencilerin diyim, 40 yerden birden ezan okunması... Bu cami kalabalığı. İnsanlar keşke paralarını daha iyi bir iş için kullansalar. Sonuçta amaç insanları ibadete çağırırsa... İnsanlar eminim karar veremiyorlardır hangi camiye gidiyim diye düşünüyorum yani... Yani kültürel olarak çakışmıyoruz evet.”
10 (TE)	-“Bu semtte oturma şansım yok. Yani maddi imkanlarım buradan bir ev almayı, burada kirada oturmayı karşılayacak güçte değil. Bugün 1000 dolar 1500 dolar kirası. Yani 2 milyar düşünün. E yani gelir seviyem benim zaten o kadar. Ben burada oturamam. E ev almaya kalksan, 200-250 bin dolardan aşağı ev yok burada. Şimdi sahip olamayacağım bir elmayı uzaktan seyretmenin bir anlamı

---

23 (EP)	yok, ya çıkıp koparmalıyım ya çekip gidip düşen bir elmayı bir yerden toplamalıyım.” -“Fatih deyince hani insanın aklına kapalı, yobaz falan geliyor. Burası öyle değil. Yolda mesela mini etek giymiş bayanlar da görebiliyoruz, ama çok kara çarşafli insanlar da oluyor. O yüzden bi anlamda ait hissetmiyorum çünkü o görüntü olarak Fatih daha farklı...”
Ko	(4) Araştırma kapsamında örnekleme oluşturan hanehalkı üyelerinin konut içerisinde kendilerini ait hissettikleri mekanlar büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte hanehalkı türünün aidiyeti bir dereceye kadar etkilediği söylenebilir.
Ko	(4.a) Mekana aidiyet açısından en az çeşitliliğe evi paylaşanlar grubunda rastlanmıştır. Doğal olarak odaları evi paylaşan hanehalkı üyelerinin en çok ait hissettikleri mekanlardır.
21 (EP)	-“Odayı (kendime ait hissediyorum).”
23 (EP)	-“Odam benim odam sonuçta, ama salon ortak. Bana ait olan yer sadece odam diğer yerler ortak olduğu için.”
25 (EP)	-“ Kendi odam.”
26 (EP)	-“Kendi odamı. Çünkü kendi odam ortak alan değil, çünkü başkasıyla paylaşmadığım yer. Başkasıyla paylaştığımız yerde biraz daha dikkatli olmalıyız.”
28 (EP)	-“Odamı (kendime ait hissediyorum).”
29 (EP)	-“Ya doğal olarak, güdülse olarak oda. Sadece ben de kendi odamda tabi ki ama öyle bir şey yok. Ben salonda zaman geçirmeyi seven birisiyim. Hani burada daha iyi hissediyorum, bu koltukta hatta.”
30 (EP)	-“Şimdi bu ev tutulmuştu. Ben daha sonra İstanbul’da çalışmaya karar verdim. Geldiğimde yerleştiğim için dolayısıyla bir odam olmadı, en son salondayım. O yüzden burayı.”
Ko	(4.b) Yine tekrar eden bir durum olarak tek ebeveynlerin çocuklarının odası hariç konutun tamamını kendilerine ait hissetme eğiliminde olabilecekleri söylenebilir.
7 (TE)	-“Yatak odam, banyom, çocukların odasını çocuklara ait hissediyorum, mutfagım, salonum. Bu ev ben demek.”
9 (TE)	-“Her yerini (kendime ait hissediyorum). Oğlumun odası hariç.”
Ko	(5) Konut içerisinde özel bir mekan (çalışma ya da hobi odası gibi) ya da mekan içinde özel bir köşeye (çalışma veya hobi için) sahip olmak aidiyeti etkilemektedir.
11 (ÇGÇA)	-“Çalışma odasını (kendime ait) hissediyorum... Çalışma odam olabilmesi açısından da önemli...”
14 (ÇGÇA)	-“En çok bunu (aidiyeti) teknik odada hissediyorum tabi doğal olarak. (küçük odadan çıkılan balkon kapatılmış ve akının teknik odası olmuş.) Teknik oda aslında küçük odanın balkon kısmı. Yani bu oda bulunduğumuz oda da buna şey olabilir, ama orası yalnızca bana ait. Aybeniz’in hiç karışmadığı benim orda bütün eşyalarımı şey yaptığım, onlarla ilgilendiğim, orda bir şeylerle uğraştığım yer.”
18 (ÇGÇA)	-“Burası (çalışma odası) bir de banyo benim, biraz seromonidir de.”
20 (ÇGÇA)	-“Ufak oda (Umut’un çalışma odası).”
6 (TE)	-“Çok enteresan bi nokta var. Bi mekan değil aslında orası bi nokta. Mutfagın yarısı gibi bi yeri kapsayan, hatta dörtte biri. Bi mutfak masası ve üzerinde benim marangozluk aletleri duruyor. Bu evin içinde beni en çok dinlendiren nokta o taburenin üstü. Çok keyif alıyorum, yani bi hobinin ne getirisi varsa insana neler getiriyorsa tamamını alıyorum orada. O taburenin üstü bazen gözümde tütüyor. Bazen vaktim olmadığı için oturamıyorum önünden geçiyorum. İç geçirerek bakıyorum.”

27 (EP)	-“Bilgisayarımın olduğu yer. Bu koltuğu (salondaki) da severim aslında.”
Ko	(6) Mülkiyet durumu (kiracılık-ev sahipliği-lojman) mekana aidiyeti etkileyen önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.
8 (TE)	-“Evin birtakım eksikleri var. Evi daha kendime ait hissetsem çok daha farklı şeyler yaparım, ama olmaz. Engel nedenlerim var, işte kiracı oluşum, ev sahibinin anlayışsız birisi olması.”
10 (TE)	-“Ev benim olsaydı ben bunları derhal değiştirdim, bir an tereddüt etmezdim. Ama şu anda böyle bir imkanım yok. Lojman olduğu için ait hissetmiyorum. Lojman olmasaydı değişik olurdu yani.”
28 (EP)	-“Aidiyet dediğim, kendimi buraya (burada) sürekli hissetmiyorum. Askerden geldiğim zaman burada oturmayacağım muhtemelen yani ... O geçicilik hissi...”
30 (EP)	-“Ben mesela İzmir’deki mahallem, komşularımı hepsini çok iyi bilirim. Hepsinin hikayesini bilirim, hepsinin soyadını bilirim, kaç kardeş olduklarını, nerden gelip nereye gittiklerini. Bizim sokakta İzmir’deki sokakta 30 hane varsa 30 hanenin hikayesini ve tek tek alt hikayelerini bilirim. Çünkü ben kendimi oraya ait hissediyordum, ama ben buraya geldim. Eskişehir’de de biz 7-8 ev değiştirdik. Hiçbir komşumuzla muhatap olmadık. Hiçbir komşumuzla doğru düzgün samimi olmadık. Nadir, burada öyle çünkü. Ben bir şekilde burada da kendimi kalıcı hissetmiyorum. İstanbul’da veya herhangi bir yerde olsun, kiralık oturduğum herhangi bir yer bende aidiyet hissi uyandırmıyor. Dolayısıyla ben burada komşularıyla tanışmıyorum nasıl olsa gidicem diye. O geçicilik hissi... Ama bu geçicilik hissi öte yandan beni perişan ediyor...”
Ko	(7) Konut kira olsa bile o eve ilk yerleşen (evi tutan) kişi olmak özellikle evi paylaşan arkadaşlar açısından aidiyeti güçlendirir, sonradan gelen olmanın bu anlamda olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.
22 (EP)	-“Gonca’dan önce çok kısa bir başka biriyle ev arkadaşlığım oldu. O da ilanla bulduğum biriydi. Hazır kurulu bir düzen vardı, bir ev vardı. Kirayı paylaşabileceği bir arkadaş arıyordu... Odalar eşit büyüklükteydi, ama evde kurulmuş bir düzen vardı. Ben o düzenin üzerine gittiğim için sanki ben o evde misafirmişim gibi oldu. O benimmiş gibi olmadı. Ben kendime bu ev benim diyemedim. Zaten karşı taraf da o hissi pek vermedi bana.”
26 (EP)	-“Ben sonradan geldiğim için, belli başlı şimdi ben insanlarla yaşama sanatını biliyorum. Yani bildiğimi düşünüyorum. Veyahut da ben sonradan gelenin kuralı şudur benim için: kullanım hakkı eşittir, kullanım hukuku eşittir ama aidiyet eşit olamaz. Aidiyet ve kullanım hakkı birbirinden farklıdır. Yani Civan kullanım hakkıyla ilgili bir şey söylerse, ne diyosun sen derim. Ama aidiyetle ilgili de ben karşı tarafın... Yani şöyle bir şey, buradan giderse ben giderim. Bu kuraldır benim için, yani burada anlaşılmazsak gidecek olan benimdir burası Civan’ın evidir.”
29 (EP)	-“Mekan paylaşımı aslında hiyerarşi ile alakalı bir şey. Yani hiyerarşiyle üstünlükten bahsetmiyorum ama evi ilk kim tuttuysa o aslında bir evi tutmuş oluyor. O orda kalıyor, sonra gelenler de şansına ne çıkarsa o oluyor. Erkan salonda kalıyor ama tamamen talihsizlik aslında. Yani çünkü en son o geldi öyle bir durum.”
Ko	(8) Konut donatıları söz konusu olduğunda hanehalkı üyelerinin bağlı hissettikleri donatılar (mobilya ya da eşya) hatırası olanlardır.
1 (YY)	-“Öyle... Küçük eşyaları da severim hani böyle hediye gelenleri.”
9 (TE)	-“O hediye (abajur) ilk evlendiğim günden kalan eski zamanlardan kalan, yani komodini de bir eskicide bulup çok hoşuma gittiği için almıştım. Eğer eski çamaşır makinem olsaydı o derdim ama...”
10 (TE)	-“Hatıra olarak bazı şeyleri insan hayatında saklar. Mesela şuradaki dikiş makinesi vardır. Annemin dikiş makinesidir, annem rahmetlik olduğunda herkes

mirasını paylaşırken ben bir tek onu aldım, onu getirdim buraya koyuyorum. Ona baktığım zaman da annemi hatırlıyorum. Annemi çok seviyorum. 4 yaşında yetim kaldım ben. Babamı tanımıyorum. Annem hem annem hem babamdı benim. Benim için önemli olan hatıralardan biridir o, onu da hiçbir zaman unutmam yani.”

- 13 (ÇGÇA) -“Sepetlerim var işte sepetlerimi getirdim. Benimle gelen şeyler.”
17 (ÇGÇA) -“Bir çerçeve var, şeyin, içinde kedinin resmi olan, o çerçeveyi herhalde nereye gitsem götürürüm. O çerçeve orada zaten bir de anneannemin resminin olduğu bir şey var... Herhalde anılar... Onun dışında her şey değişebilir.”
19 (ÇGÇA) -“Şey var, evet bağlı hissettiğim değil de onu görmekten hoşlandığım bir mobilya var. Anlatıyım mı, o da şey mesela Umut’la beraber evlenmeden önce şeyde Kadıköy’de oturuyordu o. Biz bi kere onla beraber yürürken çekmeceler bulmuştuk sokağa atılmış. Şimdi o çekmeceler bizim evimizde raf... Hatırası var.”
20 (ÇGÇA) -“Var. Yani o koltuk, onu seviyorum. İçerde... Evren oturuyor o koltuğa, ama gerçekten seviyorum. Bi de o normaldeki üçlü koltuğu da. Orda vaktimi geçiriyorum bayağı bi. Yani ben mobilya çok sayabilirim yani. Şu CD rafı, onu Evren’le biz sokaktan bulup benim Kadıköy’deki eve götürdük, orda iyileştirdik, ve hani kendi tasarımı, boyadım ettim falan.”
26 (EP) -“Yok. Eşya derken bir tane klarnetim var, herhalde o çok önemli. Bir de resimlerim var. Ev yansa ilk onları kurtarmak isterim. Anıları olan şeyler.”

MAHREMİYET

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ (ÜYE NO)

- İs (1) İletişim açısından İstanbul pek çok olumsuzluğu barındırmakla birlikte bu durum (iletişimsizlik) aynı zamanda hanehalkı üyelerinin (özellikle tek ebeveynlerin) mahremiyetini artırmakta, istedikleri gibi davranabilmelerine ve davranışlarına çevreden müdahale olmamasına yol açmaktadır.
- 1 (YY) -“Gerçi büyük şehir olduğu için kalabalıklar arasında kayboluyorsunuz. Küçük yerlerde geçici göreve gittiğimizde ya da köye falan gittiğimde şunu görüyorum, hiç mahremiyetiniz yok, çok daha azalıyor. Evin içine iyice tıklıyorsunuz ama İstanbul’da, evet ya şimdi sorduğunuz zaman düşündüm, İstanbul’da mahremiyet belki daha kolay, yalnızlık daha çok. Kalabalıklar içinde hissedilen yalnızlık daha kötü çünkü. İstanbul’da da yakın ilişkiler azalmış oluyor. Sana çok yakın hissettiğin bi insana ulaşman epey bi mesafe gerektiriyor. Annen olur, annemle hala aramızda 1 saat var yol. En yakın arkadaşımın ona da yarım saat bi saat yol var. Ha deyince gidemiyorsun, bu ilişkileri çok etkiliyor. Sevdiğim insanlarla daha zor görüşüyorsun, ama mahremiyet daha fazla var. Kayboluyorsun kalabalıklar içerisinde, bi de evde de zaten o var.”
- 3 (YY) -“(İstanbul’da mahremiyet olduğunu) düşünüyorum hatta o kadar düşünüyorum ki perde takmadım yani. Yani işte çok kalabalık olduğu için insanlar yani nasıl söylüyüm, başkasının karışması için ilgisini falan çekmeniz lazım öyle bir tip de değilim herhalde.”
- 7 (TE) -“Evet İstanbul’da yeterli mahremiyete sahip olduğumu düşünüyorum. Benim özelim İstanbul’da sadece beni ilgilendiriyor. Çünkü herkesin ancak kendi özeliyle ilgilenebileceği zaman var, alan var. Herkes kendine dönük. Dolayısıyla mahremiyetim var. Mahremiyet de benim için bizatihi kendim.”
- 9 (TE) -“Küçük şehirde şey kendimi bu kadar rahat hissetmeyebilirdim. Yani insanların benim hakkımda yorumlar yaptığı, düşündüğü bir çevrede belki biraz daha zorlanırdım bilmiyorum. Büyük şehir mahremiyet duygusu açısından daha avantajlı.”
- 10 (TE) -“... Ne yaptığımızı kimse bilmez. Siz de kimsenin ne yaptığını bilmezsiniz. Ama küçük şehirde afedersiniz bu tarafta çıt yapsanız öbür tarafta kavga diye çıkar ortaya. Burada o yok, o güzel. Ha komşuluk ilişkileri kötü, bunu sevmiyorum. Dostluk ilişkileri kötü, bunu da sevmiyorum. Çünkü bunlar menfaat ilişkileri. Küçük yerde bunların tersi, güzel. Ama büyük yerde hiç olmazsa ne

17 (ÇGÇA)	yapacağınıza özgürce karar verebiliyorsunuz. Küçük yerde buna karar veremezsiniz. Bu yüzden İstanbul'u seviyorum.” -“Düşünüyorum, öyle çok bir iç içelik yok. İstanbul'da çok iç içelik olmadığı için (insan ilişkileri zayıf olduğu için) mahremiyet var.”
İs	(2) Kalabalıkların neden olduğu özel alan ihlalleri hanehalkı üyelerinin mahremiyet algısını olumsuz yönde etkilemektedir.
4 (YY)	-“... Kuyrukta insanlarla itiş kakış, biri sizi itekliyor bir tanesi siz öndekini iteklediğiniz için dönüp size niye itekliyorsun diye bakıyor. Halbuki arkadan basınç geliyor. Belediye otobüsüne biniyorsunuz, tıklış tıklış. Hem sağınızdan sıkıştırılıyorsunuz, hem solunuzdan sıkıştırılıyorsunuz. Ulaşım araçlarını kullanmıyorlar diyorlar, toplu ulaşım araçlarını. Bence yanlışlar. Çünkü ben çok kullandığım için biliyorum. Sabahları, özellikle mesai saatlerinde tıklım tıklım yani... İnsanları o şekilde görmek de beni çok rahatsız ettiği için otobüslerde oturup kitap okuyorum. İnsanları öyle görmek istemiyorum.”
11 (ÇGÇA)	-“Kuyruklar çok rahatsız ediyor beni. İnsanların arkamdan ya da önümden bana yaklaşması çok rahatsız ediyor. Ve genelde ben önümdekine fazla yaklaşmamaya çalışıyorum, ama arkamdakini de kontrol edemiyorum. O rahatsız ediyor, benim özel alanıma girmiş gibi oluyor orada.”
13 (ÇGÇA)	-“Yok öyle bi şey (mahremiyet) yok. Ama insanlar çok fazla kendilerine odaklandığı için herkes birbirinin alanını zaten sürekli ihlal ediyor. Onlar sürekli olarak, orada bi güç dengesi var, yani sen kendi alanını ne kadar savunabilirsen... Senle ilgili bi şey, senle ilgili bi şey, senin gücüne kalmış bi şey... Evet sürekli olarak o var. Kendinden korunabilen bi alan yok. Yani insanlar gelip de senin duvarına çarptığı zaman, işte kapısını çalıp izin alıyım diye bi şey duymuyor. Böyle bi mekan sıkıntısı da var, işte kimseye yetmiyor. Kimseye yetmiyor yani alanlar, insanlar taşıyor başkasının alanlarına.”
İs+Se+Ko	(3) Cinsiyet (hem görüşmecinin cinsiyeti hem de genel anlamda toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar) mahremiyet algısında (tüm ölçeklerde) belirleyicidir.
İs	(3.a) Kadın bazı hanehalkı üyeleri, cinsiyetlerinin kendilerine İstanbul'da yaşamı zorlaştırdığını ifade etmişlerdir.
15 (ÇGÇA)	-“Bazen de erkek olmanın İstanbul'da yaşamak açısından daha kolay olabileceğini düşünüyorum. Erkek olmak daha kolay.”
21 (EP)	-“Evim dışında?... Kalabalık olmasının yanı sıra hani bir erkek bu soruya farklı bir şekilde cevap verebilir, ama İstanbul'da kadınların şöyle bir hakkı yok genel olarak. Ben bu parkta, bu parkın bu bankında yalnız oturup biraz denizi seyretmek istiyorum. Bu çok iyi semtlerde bile rahat etmenizi engelleyecek şeylerle karşılaşmanıza neden olabilecek bir eylem. Ya da yalnız yemek yemek istiyorum. Ha yapmıyor muyum bunları, yapıyorum. Ama bazen direkt taciz olabiliyor, bazen dolaylı. Hatta size hizmet eden, size servis yapan kişilerin bile muamelesi, işte 2 kişi oturlan 3 kişi oturlan aile oturlan bir masaya daha ölçülüyken, size biraz daha teklifsiz gelmeye çalışabiliyor falan.”
İs+Se	(3.b) İstanbul ve semt ölçeğinde de mahremiyet özellikle evi paylaşan erkekler tarafından giren çıkanlarına ve kız arkadaşlarına müdahale edilmemesi olarak algılanmaktadır.
26 (EP)	-“Mahremiyet biraz erkekle ilgili değil de benim için kadınla ilgili. Yani bir benim mahremiyet skalamda ben Çorum'da yaşayamam ama mahremiyet skalamda İstanbul'da çok rahat bir şekilde kız arkadaşımınla beraber yaşayabiliyorum. Elimi tutmasında bir sorun yok. Evli mi nişanlı mı diye sorgulanmasında bir sorun yok, yahut da kız arkadaşımın giydiği şeylere karışabilecek veyahut da bir şekilde rahatsız edebilecek, karışabilecek derken, rahatsız edebilecek bir insan kitlesi yok.”

26 (EP)	-“... Türkiye’de ben yaşantı şeklimin, genel yaşantı şeklimin farklı olduğunu düşünüyorum. O yüzden benim hayatımın içerisinde insanlar o kadar fazla girmesini istemiyorum. Yani kız arkadaşım gelebilir, erkek arkadaşım gelebilir, topluca gelebilirler. Hani tanıdığınız zaman kapınızı birileri gözetler ve merak uyandırırız, ama tanımazsanız hiç kimse bizimle ilgilenmez. Bu da benim işime gelir yani.”
28 (EP)	-“İstanbul mahremiyete engel değil. Daha çok gizlenme daha tanınma(ma) lüksü sağlıyor insana. Mesela Eskişehir’de ben kız arkadaşım sokağa çıkıyım ve annem bilmiyor olsun, ben eve dönene kadar bir şekilde annem o kimdi diye gelirdi. Benim için problem yok da... Türkiye’deki aile yapısında kadınlar için bu şey (problem) yaratabiliyor. Maalesef yaratmaması gerekir ama İstanbul’da .... İstiklal’e gitmediğiniz sürece insanlarla karşılaşma riski az o yüzden daha çok gizlenme imkanı veren bir şey.”
Ko	(3.c) Evi paylaşan erkeklerden bazıları konut içi mahremiyeti kız arkadaşları ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirmişlerdir. Kız arkadaşlar söz konusu olduğunda ev arkadaşları birbirlerinin mahremiyetine saygı göstermek adına birtakım fedakarlıklarda bulunabilmektedir.
26 (EP)	-“Mesela eve, arkadaşı gelecekte Civan’ın kız arkadaşı gelecekte ben o gün gelmemeye, mesela eğer özel bir günleri ise gelmemeye çok özen gösteririm. Yeri gelir arkadaşım kalırım. Ya da kız arkadaşı geldiyse, ben evdeysem gitmeye çalışırım. çünkü ev ufak olduğu için daha rahat edilebilir. Benim için gitmek de önemli değildir, veyahut da Civan’ın arkadaşları gelmiştir sizin gibi. Gidip de eşofmanla dolaşmam. Bu tip şeylere dikkat ederim yani anlatabiliyor muyum? Bu tip karşı tarafın mahremiyetine özen gösteririm, yani evet.”
28 (EP)	-“... Dediğim gibi, ama tek bu konuda herkesin kızıyla, kız arkadaşıyla geldiği zaman... O zaman da şöyle idare etme şekillerimiz oluyor, mesela çok özel hafta sonlarını ayırabiliyoruz. Bir hafta sonu mesela ben memleketime gidiyorum veya bir başka arkadaşım kalıyorum. O arkadaşımıza bırakıyoruz evi. Böyle fedakarlıklar oluyor. Bunlar böyle nöbetleşe olan fedakarlıklar oluyor. Herhalde üç kişi yaşamanın bizim için tek şeyi bu. Onların da öyle diyeceğini düşünüyorum. Ben öyle tahmin ediyorum. Onun haricinde bir tartışma problem olmuyor.”
30 (EP)	-“Mesela kız arkadaşım geldiği zaman bir odamız yok orda, artık bir konsensusla hallediyoruz. Evden gidilmez de, salonda geçirecekleri zamanı aşağıya çekip kendi özel alanlarına geçip bizi burada baş başa bırakıyorlar.”
Se+Ko	(4) Hanehalkı türü mahremiyet algısında belirleyicidir
Se	(4.a) Evi paylaşanlar için semt ölçeğinde mahremiyet, yaşam biçimlerine müdahale olmaması çok önemlidir [Bkz. İLSK/1.b(Se)].
Ko	(4.b) Konut ölçeğinde yalnız yaşayanlar mahremiyetle ilgili sorulara cevap verirken dahi zorlanmışlardır. Mahremiyet evi paylaşan arkadaşlar arasında daha fazla anlam yüklenen bir kavramdır. Bir ailenin ferdi olmayan bireyler arasında mahremiyetin daha keskin sınırları olabilmekte ve bu durum mekana aidiyeti de etkileyebilmektedir.
5 (YY)	-“Her yer bana ait gibi. Tuvaletin kapısını kapatmıyorum mesela... En basit ayrımı o bence. Evde yalnızken tuvaletin kapısının kapanmaması ya da evde rahat bi şekilde dolaşabilmeniz. Bunlar birer özgürlük, tabi ki bi arkadaşınız olduğunda ister istemez daha farklı bi şekilde olmanız gerekiyor evin içinde.”
23 (EP)	-“... Her şey iznildir öyle dalıp da bunu alıyım falan değil. Alabilir miyim Hatice, o evde yoksa telefon açarım, bak ben şunu alıcım, şöyle yapıcım falan. O da bana açar söyler, yani izin vereceğimi bilir de gene de onaylanması gerekiyordu.”
26 (EP)	-“ Ben bu eve bir arkadaş getirdiğim zaman ararım 27’yi, 27 sen müsait misin veyahut da bir arkadaşım geldi herhangi bir şekilde saygısızlık ettiyse öyle bir şey olursa o arkadaşımı bir daha rahatsız oldu diye getirmem. Hatta ne biliyim

bir değişiklik yapacaksam evde veyahut da bir ekleme yapacaksam ya da bir çıkarma yapacaksam Civan'a da ev arkadaşına da danışıyorum. Evet, o yüzden tam olarak bana ait değil, ortak bir yer.”

Ko	(4.c) Evi paylaşanların odalarının mahremiyeti daha kutsaldır.
21 (EP)	-“Odamı seviyorum. Çünkü orası benim bu büyük şehirdeki kozam. Herkesten ve her şeyden uzaklaşmak istediğimde ya da kendimle kalmak istediğimde veya bireysel bir şeyler yapmak istediğimde. Bu kitap okumak da olabilir, düşünmek de olabilir, uyumak da olabilir, özel telefon görüşmeleri yapmak da olabilir...”
25 (EP)	-“Ben Murat'a göre daha şanslıyım çünkü tam bağımsız bir odam var.”
28 (EP)	-“En çok ben odamda vakit geçiriyorum. Bu yüzden de eleştiri aldığım oluyor diğer ev arkadaşlarımdan. Çünkü ben kapanıp yalnız kalmak istediğimde oda, zaten kapımızın kolu bozuk olduğu için kilitliyorum, yani kilitlemek zorunda kalıyorum. Kapı kapanmış oluyor ve tamamen bağlantıyı koparmış oluyorum.”
Ko	(5) Konut içerisinde mahremiyet istemi hanehalkı türüne göre farklılaşan birtakım mekansal beklentilere neden olabilmektedir.
5 (YY)	-“Büyük olan oda yatak odası olabilecek durumdaki odanın kapısı balkona açılıyor. Bu hoş değil. Yazın sıcak bir gününde doğal olarak herkes balkonda oturmak ister. Fakat balkona hani yalnız yaşama değil de evlendiğinizde yatak odasından geçen bir şeyle gitmek belki konum açısından çok hoş olmayabilir. O dizayn doğru değil bence. O zaman iki küçük oda o zaman yatak odası olabilir ama onlar da yatak odası olmak için biraz küçük.”
22 (EP)	-“... Ben bir oda daha olmasını isterdim ya da salonla yatak odalarının arasında mesafe olmasını isterdim. Biraz daha rahat olabilirdik. Çünkü ben geç saatte yatıyorum 21 erken yatıyor. Veya tam tersi oluyor. Salonunda oturup TV izleyen kişi ses yüzünden... O yüzden salonla yatak odaları arasında biraz daha geniş olsa, mesafe olsa daha rahat olurdu diye düşünüyorum.”
24 (EP)	-“... Şurada otururken bazen şu kapıyı (dış kapı) kitliyorum. Çünkü burada durmak (içeride) bana sanki orada (dışarıda) durmak gibi geliyor yani, merdiven boşluğunda durmak gibi geliyor. Çünkü kendimi hiç burada güvende hissetmiyorum. Güvenlik derken şöyle güvenlik, hani kapı açılıp da burada böyle yarı çıplak yatarken falan görülecekmişim falan gibi hissediyorum.”
Ko	(6) Kat yüksekliği konutun mahremiyetini etkileyen bir faktördür.
12 (ÇGÇA)	-“Çok yüksek bi katta olduğu içi çok ışık alması ve önünün ferah olması ve perdeleri istediğim gibi rahatlıkla açabiliyorum. Kimsenin göremediği, yani çırılçıplak bile buraya gelip perdeyi açtığım olabiliyo bazen.”
14 (ÇGÇA)	-“Bir şey sorunu var, burada bizim evimiz 1. kat ve arka taraftaki camlarımızı açamıyoruz. Ben sabah kalktığımda güneş olmasını çok çok isterim. Güneş görebilen bir yer ama biz çok perdeleri, perde de sevmediğimiz için, o kısmını biraz böyle şey yapıyor. Daha yüksek bi ev olsa daha keyifli olabilirdi.”

ESNEKLİK

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ (ÜYE NO)

Se	(1) İstanbul'da her türlü yaş, gelir grubu ve hanehalkını barındıran heterojen yaşam çevreleri (eğitim-kültür düzeyi yüksek çevreler ve) özellikle evi paylaşanlar için cazip hale gelmeye başlamıştır ancak araştırmanın anket bölümündeki sorulara verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere hanehalkı yapısının çeşitliliği gelir grubu çeşitliliğine göre daha olumlu bulunmaktadır.
----	--

- 20 (ÇGÇA) -“Yani ben hani anlayışlı bi insan olduğumu düşünüyorum ama zaman zaman hani herkesle yaşayabilirim... Şey olabilir, bizim apartmanda travesti var mesela gayet normal bi kadın, ya Evren’den belki daha normal falan, öyle bi kadın, gayet normal giyimi falan, gayet normal, travesti gibi değil, yanlış doğmuş düzeltilmiş kendini gibi falan bi hali var. Yaşlı insanlar var 70-80 yaşındakilerin ellerini öpüyor, muhabbeti şey, rahatsız edici hiç bi yani yok. Ya da işte ne bileyim çok sokakta karşıda sanırım öğrenciler var, onların da orada olmasından çok memnunuz. Ama biraz genel olarak Türkiye’ye de bağlı bi şey. Ben genel olarak şeyden memnun değilim, haydi bi şey oldu, Türk bayraklarını asalım bilmem ne. Sanırım biraz faşizanlıktan ve şeyden rahatsız oluyorum yani. Onu görmek istemem etrafımda. Hoşgörü şeyinde yaşamak isterim, onu hissetmek isterim her yerinde. Barış istiyorum ben. Etrafımda sağda solda kavga eden insanlar görmek istemiyorum.”
- 21 (EP) -“Ailelerin olduğu yerde huzur ve güven ortamı daha iyi, daha ölçülüler ama sırf aile olduğu zaman da bekarlar için biraz rahatsız edici olabiliyor. Yani o oran belki hani 30’a 70 güzel bir oran.”
- 22 (EP) -“Çeşitlilik de hoş, güzel. Hem daha sıcak bir ortam oluşturuyor. Genç bir insanla konuşurken belki çekinebilirsiniz ama hani yaşlı bir insanla konuşurken o çekince olmuyor, hani daha rahat konuşulabiliyor. Daha sıcaklar, daha sempatikler...”
- 30 (EP) -“Çevremde karışık, karışık şeyden zarar gelmez. Yani tektip insanı sıkabilir kişisel ihtiyaçlarımız farklı. Bir gün bir aileyle görüşmek istersin, bir gün bekar bir komşunun vereceği bilgi başkadır. Yani bu insanlarla muhatap olabilmek, bu insanlarla iletişime geçmek.”

Ko (2) Günümüzde bilgisayar kullanımının ötesinde ne tür bilgisayar kullanıldığı (masaüstü/dizüstü) ve internete erişim biçimi mekan kullanımını etkilemektedir. Duruma göre bilgisayar ve internet erişiminin ya daha esnek bir mekan kullanımına imkan sağladığı ya da tam tersi bir etkisi olduğu söylenebilir.

Ko (2.a) Dizüstü bilgisayarların ve özellikle kablosuz internet erişiminin artışı bireyleri ev içinde daha hareketli hale getirmektedir.

- 4 (YY) -“Wireless olmadığı için şu alanda bilgisayarı kullanmak zorunda kalıyorum. Onu değiştireceğim zaten ama değiştirderseniz bile mutlaka şeye yakın olması gerekir. Belki şuraya kadar gelirsiniz, ama kablosuz olunca şu alanın tamamını kullanabilirsiniz. Onu alıcam, yapıcam zaten.”
- 6 (TE) -“Desktop bilgisayar var kör odada sonra kendime labtop aldım kızıma verdim onu. Labtop aldım bi tane, bi de wireless modem olunca evin her tarafında kullanabiliyorum.”
- 7 (TE) -“Bilgisayarı wireless kullanıyorum. Dolaştırabiliyorum, her yerde kullanıyorum.”
- 11 (ÇGÇA) -“İki bilgisayar var biri pc, biri labtop... 12 salonda salonun değişik yerlerinde kucağında yanında... Wireless var istediği yere taşıyor. Bazen benim çalıştığım odaya da getiriyor. Yan yana çalıştığımız da oluyor. Ben çalışıyorum o daha çok internette geziyor yani.”
- 16 (ÇGÇA) -“Bilgisayarı genelde salonda kullanıyorum, her yerde bahçede de kullanıyorum. 3 tane labtopumuz var. Bir tane de desktopumuz var. Labtop bahçede de çekiyor. 4 tane bilgisayar var evde.”
- 20 (ÇGÇA) -“Labtopla ben internete orada (çalışma odamda) giriyorum. Rötüş yapacağım zaman bu masada (yemek masası) oturup yapıyorum... Evren geldi mesela TV seyrediyor, bi program izliyoruz bi yandan rötüş yaparken bi yandan da sosyal iletişim kuruyorum. Oradan radyo gibi dinliyorum mesela.”
- 23 (EP) -“Ben labtopla genelde salonda çalışıyorum.”
- 28 (EP) -“Yani bu evde şu anda 1, 2, 3, 4 tane labtop var. E benim şirket labtopumla birlikte 5 tane labtop var. Burada kullanılıyor, bu odada kullanılıyor. Wireless var herkes her yerde kullanabilir interneti.”
- 30 (EP) -“Herkeste labtop var. Kablosuz internetimiz var. Bu yüzden evin herhangi bir köşesinden internet ihtiyacımızı karşılıyoruz, evet.”

Ko	(2.b) Masaüstü bilgisayarlar bireyleri belli bir mekana hatta bazen mekanın bir köşesine bağlamakta ve buldukları yerlerin uzun süreler kullanımına yol açmaktadır. Aktif olarak evde çalışanların (akademik ve profesyonel) çalışma odalarında masaüstü kullanmaya devam ettikleri söylenebilir. (11-18-20-27). Ayrıca bazı HH üyeleri dizüstü bilgisayarlarını masaüstü gibi hareketsiz kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kablosuz internet erişimleri olmamasından ya da ev içinde sabit çalışma ortamları bulunmasından kaynaklanmaktadır. (2-17)
2 (YY)	-“Ben galiba o konuda tutucu davrandım ve arka odayı çalışma odası yaptım ve bilgisayarı oraya kurdum. Yani wireless olmasına rağmen evin diğer alanlarını kullanmıyorum. Labtop var. Çünkü orasını çalışma odası belledim ve ona göre bi şekilde rengini seçtim. Kitaplarımı oraya yığdım, kütüphanemi oraya koydum. Orası benim çalışma mekanım. Olabilir burada da çalışabilirim ama seçmiyorum.”
11 (ÇGÇA)	-“Labtop salonda, genellikle PC de benim çalışma odamda. Ben genellikle benim çalışma odamdaki PC’yi kullanıyorum.”
17 (ÇGÇA)	-“Labtop kullanıyorum. Gerektiği zaman alıp götürmem gerekiyor bazen o yüzden labtop. Hep burada (çalışma odası) sabit gibi hep buradayım çalışma masam burası. Çünkü bir şey hazırlarken buradaki kitaplardan faydalanıp yazıyorum. Her şey burada elimin altında, o yüzden dolaşmıyorum, evet.”
18 (ÇGÇA)	-“(bilgisayar mekan kullanımını) Tabi ki...etkiliyor. Tapınak falan oluyor burası.”
20 (ÇGÇA)	-“Tabi ki (bilgisayar mekan kullanımını) çok etkiliyor. Yani bilgisayarı orada kullandığım için mesela nasıl diyim evi kullanımla alakalı bi şey olmayabilir aslında ama orada bir yer kaplıyor yani... Labtopta çalışıyorum öbür bilgisayar (sabit) benim sadece müzik kayıt, kayıt yapıyorum orada. Onun için var.”
27 (EP)	-“İki bilgisayarımız var. Ben bilgisayar (sabit) başında oturduğum için burası da (salondaki kanepa) Barış’a kalıyor.”
Ko	(3) Konut mekanlarının çok amaçlı kullanımı hanehalkı türüne göre farklılaşmaktadır. Tek ebeveynlerin birden çok mekanı çok amaçlı olarak kullandıkları, evi paylaşanlarda odaların işlevlerinin daha belirgin olduğu söylenebilir.
Ko	(3.a) Özellikle tek ebeveynler birden çok mekanı çok amaçlı olarak kullanmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, (sabit) bilgisayarın bulunduğu odanın asıl işlevi (yatak odası veya çocuk odası) dışında çalışma odası olarak da kullanılmasıdır.
6 (TE)	-“(Çok amaçlı kullanılan mekan) var kapatılan balkon ve mutfak, mutfak hem atölye hem mutfak, kapatılan balkon da hem atölye hem oturma odası, hem misafir yatak odası, her şey, hem çamaşır kurutma yeri.”
7 (TE)	-“Mesela salonumuz aynı zamanda dans stüdyosu oluyor. Eşyaları çekiyoruz. Orda çocuklarla dans partilerimiz oluyor. Çocuklar, misafir odası olarak kullanılıyor çocukların odası. Onun haricinde, yok yani (yatak odasında) kütüphane ve çalışma masası var.”
8 (TE)	-“Bilgisayar Naz’ın odasında sabit desktop. İşli olan Naz’ın odasında.”
9 (TE)	-“Bir tane bilgisayar var. Oğlumun odasındaydı ama şimdi çalışıyor diye benim yatak odama geçti. Masaüstü, (sabit) labtop değil kullanmak isteyen benim yatak odama giriyor.”
10 (TE)	-“Hatta yatak odası (işlev olarak) ama ben sadece yatak odası olarak da kullanmıyorum. Yani bilgisayarım da orada duruyor bazen işte kitaplarım ister istemez orada çalışmak durumunda kalıyorum. Çünkü salonda bazı evraklarınızı yayamıyorsunuz, çalışmıyorsunuz. Çocukların odası zaten ikisi bir kullanıyorlar. O müsait değil, mümkün değil. İşte birisi burada (salon) TV seyredirken benim bir şey yapmam mümkün değil. Orayı aynı zamanda çalışma odası gibi kullanıyorum. Bu da biraz tabi sıkıntı veriyor.”

Ko (3.b) Evi paylaşanlarda odaların işlevleri daha belirgindir. Diğer hanehalkı türlerinde çok çeşitli mekanlar çok amaçlı olarak kullanılabilirken 10 EP hanehalkı üyesinden 9'u çok amaçlı kullanılan mekan olarak salonu söylemişlerdir.

21-23-24-24-29 (EP)-"Oturma bölümü, salon (çok amaçlı kullanılıyor)."
22 (EP) -"Salonu oturmak ve yatmak için, misafirler de orada yatıyor."
27 (EP) -"Burası (salon) her amaçlı kullanılıyor. Uyumak için, yemek yemek için, sohbet için salon."
28 (EP) -"Çok amaçlı bu mekan var (salon). Hem yatak odası oluyor, hem salon oluyor, hem misafir odası oluyor, hem mutfak oluyor. Her şey olabiliyor."
30 (EP) -"Yok yani... Salonu hem yaşadığım hem yatak odam aynı zamanda, evet."

Ko (4) Evi paylaşanlar ve tek ebeveynler arasında yaşam biçimlerinin (hanehalkı yapısının) değişimi halinde konutlarının ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağını düşünenler çoğunluktadır.

---

6 (TE) -"Maddi gelirim düştüğü için daha küçük metrekare evler daha ucuz olduğundan daha sıkışık yaşamak zorunda kaldım. Çünkü ben sevmiyorum küçük evi açıkçası."
7 (TE) -"Hayır adapte edilmez..."
10 (TE) -"(İhtiyacımıza karşılık) Vermez, küçük gelir. Şimdi bile küçük... Gelen hanım yatak odasında gardrop var mesela dolu kendi eşyalarım var getirdiklerini nereye koyacak onu düşünüyorum, ne yapacağımı ben de bilmiyorum yani. Yatak odasından çıkartacak mıyız, başka bir yol mu deniycez bilmiyorum. Bana yetmiyor çünkü yetmez. Çocuklar büyüyor, eşyaları çoğalıyor. Oda da onlara yetmez hale geldi."
11 (ÇGÇA) -"Yok, biraz küçük kalır, yetersiz kalabilir. O istediğim bi oda, hani bi oda olsun onu ardiye olarak kullanıyım düşüncesi. Eğer bi çocuk olursa, bi çocuk odasına dönüşebilir."
15 (ÇGÇA) -"Vermez... Küçük olur."
23 (EP) -"Şöyle, işe bağlı olarak yer olarak, bir de tabi para olarak, daha iyi paralar kazanıp daha iyi bir yerde ev alabileceğim daha geniş bir ev isterim."
24 (EP) -"Karşılamaz"
26 (EP) -"Vermez, küçük olur vermez."
27 (EP) -"Hayır... Eşimle burada kalmam herhalde daha iyi bir yer küçük."
29 (EP) -"Vermez. Boyut olarak da... Yani daha fazlası için daha fazla ödeyebilirim açıkçası."
30 (EP) -"Yok, vermez. Kesinlikle vermez. Çünkü evlilik hani daha rahat etmek gerekecek. Eşya artacak mobilya, vs. Televizyonu, buzdolabıydı, bulaşık makinesi idi. Mesela bu evde bulaşık makinesi için yer yok."

Ko (5) Araştırma kapsamında görüşülen hanehalklarının konutlarında yapılan ve yapılabilecek mekansal müdahaleler arasında tekrar eden ortak eğilimler iki mekan (salon ve mutfak veya iki oda) arasındaki duvarın yıkılması (7-13-14-16-24), kapıların çıkarılması (3-17-18) ve başka amaçlarla kullanım için balkon kapatılmasıdır (2-6).

---

7 (TE) -"Bu ev aslında 4 odaydı. Bi ufak odayı yıkıp yatak odama kattım."
13 (ÇGÇA) -"Yıkılacak duvar var. Benim bu ev için başka planlarım da var, ama girişteki ayakkabılık halini tamamen değiştirmek, küçük tuvaleti iptal edip orayı küçük bir oda depo haline getirmek. Belki de onu tamamen şey de olabilir açık bir hale getirmek olabilir o tuvaleti duvarı yıkıp orayı kapalı dolap haline getirmek olabilir. Mutfakla oda arasındaki şu duvardan biraz büyük bir kapı açılabilir. Burası bi yemek odası haline dönüştürülebilir gibi..."
14 (ÇGÇA) -"Bir de biz ev yapmayla ilgiliyiz. Bu konularla birtakım fiziksel özelliklerini... Mesela bu duvarı yıkıp açık bir mutfak düşünülebilir."

- 16 (ÇGÇA) -“Mesela yani şu duvar olmasaydı da ya da şurdan bi servis değişik bir tasarım olabilirdi. Bu evi şu anda satın alsam şurayı açarım yani. Açmak isterim 15 isterse açarım.”
- 24 (EP) -“Tek olsaydım şurayı, oturma bölümü ile Murat’ın odasını ayıran yarım duvarı, yıkmak isterdim. Ferah bir yer. Minimalist olsun, geniş ferah olsun. Çok az eşya olsun içinde. Baktım mı ufku göreyim.”
- 3 (YY) -“Alt kattaki kapıları çıkarttım.”
- 17 (ÇGÇA) -“Kapıları hala muhafaza ediyoruz ama kullanmıyoruz.”
- 18 (ÇGÇA) -“Çalışma odasının kapısını kaldırdık.”
- 2 (YY) -“Bi tek işte balkonu kapattım, balkonu. Onun dışında tadilatlar var. İşlevsel değişiklik olmadı hiçbir yerde... Kapattığım yeri (balkonu) bahçe yapmayı düşünüyorum. Yapay bahçe olucak tabi. Zemini o yapay çimler var ya onlarla kaplıycam, daha boyası falan bitmedi. Tabi etrafa da ve duvara asmak kaydıyla çiçekler saksılar yerleştiricem... Bu bölgeyi, evet bahara doğru bahçeye döndürmeyi düşünüyorum ve bir masa alıp artık vaktimi orada geçirecem.”
- 6 (TE) -“Balkonu kapattım ve artık bi balkonum olmadığı için o ihtiyacımı duvara sarmaşık yaparak giderdim gibi... Kapatılan balkon da hem atölye hem oturma odası, hem misafir yatak odası, her şey, hem çamaşır kurutma yeri.”

Ko (6) Araştırma kapsamında evi paylaşan ve bu paylaşımı uzun süre devam ettirebilen hanehalkı üyelerinin katı disiplin, iş bölümü ve kurallardan uzak durarak esnek bir tutum sergiledikleri söylenebilir.

- 21 (EP) -“Aslında biz hemen hemen her şeyi paylaşıyoruz... Çok sıra kavramı yok bizim evimizde. E diyelim yemeğe başlamışsa, ben salataya başlarım. O süpürmeye başlamışsa, ben arkadan... Genellikle beraber yapıyoruz ama şöyle bir mecburiyet de yok. O da zaman içinde edindiğimiz bir alışkanlık. Bir gocuntu olmuyor... Evin bakımı bize angarya gelen işlerden biri. Akşam eve gelip de kalkıp temizlik yapmak ya da hafta sonu dinlenmek yerine. Birinden biri temizlik yapmak istediği veya yemek yapmak için mutfaka girdiyse ama öbürünün canı istemiyorsa, o anda öyle bir modu yoksa yapmayabiliyor ve bu bir problem olmuyor, hani ben yaptım o yapmadı gibi. Bu bizim zaman içinde edindiğimiz bir alışkanlık. İlk zamanlar sürekli o yapıyorsa benim de yapmam gerekiyor hissiyle hareket ediyorduk. Sonra zamanla yerleşti. Birbirimizi tanıdıkça rahatladıkça karşılıklı bir suistimal olmadığımızın bilincindeyiz.”
- 22 (EP) -“Ya aslında kural yok. Doğaçlama geliyiyor bir çok şey. Yani ben kendimi enerjik hissediyorum. Ben kalkıyorum yapıyorum, bazen 21 kalkıp yapıyor. Bazen ikimiz aynı anda sözleşmiş gibi hafta sonu temizlik yapalım deyip beraber yapıyoruz. Öyle planladığımız bir şey yok. O biraz spontane geliyiyor temizlik işleri.”
- 23 (EP) -“Genelde birbirimize soruyoruz, bu Pazar boş musun temizlik yapalım mı, tamam yapalım şeklinde. İş bölümü yoktu. Şöyle oldu, ben çalışmaya başladıktan sonra sekizde eve gelebiliyordum. Yemeği birlikte yapmak ya da benim yapmam çok geç oluyordu. O yemekleri yapıyordu, ben bulaşıkları yıkıyordum. Şimdi bulaşık makinesi aldım. Şimdi Hatice yapabiliyorsa yapıyor. Ben de yardım etmeye çalışıyorum yemeklere, bulaşıklara da. Temizliği birlikte yapıyoruz. Öyle kesin şeyler yok. Kim önce gelirse, kim boşsa o anda yapmaya çalışıyor. Ama temizlik beraber.”
- 24 (EP) -“Yok hayır. Hiçbir kural yok ama... İhtiyaç olsaydı bir kurala, kural koyardık. Ama ihtiyaç yok. Birisi misafir getirecekse zaten telefon eder söyler. Yetişkiniz yani gibi bir durum var.”
- 25 (EP) -“Yok, hakaten yok. Şöyle bir örnek veriyim, market siparişi... Markete beraber gidilir normalde bizde, herkes kafasına göre alır. Temizlik kim müsaitse hafta sonu o yapıyor. Genelde de 24 müsait oluyor, o yapıyor.”
- 26 (EP) -“Yok, hayır yok. Hiçbir kural yok.”
- 27 (EP) -“(iş bölümü, kural) Yok. Kimin aklına gelirse. 26 da öyle cevap vermiştir muhtemelen.”
- 29 (EP) -“Yok, hiç kural yok. Hiçbir iş bölümü yok. 28 bulaşık yıkamıyor, öyle bir sorunumuz var. Hiç daha şimdiye kadar bulaşık yıkamadı. Yaktım 28 çıranı. Ama spontan geliyiyor her şey. Yani bi de artık medeni bir şey değil bizim

30 (EP)	<p>hayatımızda, çok çok sıradanlaşmış bir şey. Eskiden olsa çok takılabilecek bir şey olabilirdi, ama artık benim hayatımda artık 10 yıldır böyle bir realite var ve kimseye bulaşık yıkamadı diye gücenmiyorum, hayır bu devreleri geçeceksin... Çünkü o daha kıymetli. Bulaşık yıkıycak birini bulabilirim ama ondan bir tane daha bulamam bunu biliyorum hayatımda.”</p> <p>-“Kurallar yok, iş bölümü yok. Fiilen ben yok diyim, ama iş bölümü şöyle yani temizlik falan zaten küçük bir ev. Hallediyoruz. Bunun haricinde evin sıhhi, elektrik, doğalgaz, servis çağırmak, küçük tamiratları yapmak bende, faturaları tamir etmek bende onları... Keyif de alıyorum. Küçük bir sorun varsa, conta değişecekse veya çamaşır makinesine bir şey sıkışmışsa elimden geldiğince yapıyorum. Zevk de alıyorum, şey değil... Ben tertip düzen olsun. Hani bürokrasiyi sevmiyorum. Faturaları takip etmemin sebebi de aslında muhtemelen. Hani bir sorun çıkmasın da muhatap olmuyum. Yani aman hani gününde ödensin faturalar. Hepsini ödiyim, sonra onun cezası olur, yok kesinti olur. Bürokrasi ile muhatap olmamak için her şeyi baştan üzerime aldım...”</p>
Ko	(7) Konutların odalarının eşit ya da birbirine yakın boyutlarda olması (özellikle tek ebeveynler ve evi paylaşanlar açısından) önemlidir ve birtakım avantajlar sağlarlar.
Ko	(7.a) Özellikle tek ebeveynlerin çocuk odalarının boyutlarına ilişkin sıkıntıları bulunmaktadır.
6 (TE)	<p>-“Bizde öyle bi yanlış şey var nedense. Evin bi yatak odası ebeveyn yatak odası diye tasarlanıyor büyük oluyor. Çocuk yatak odası daha küçük tutuluyor. Halbuki bu çok yanlış. Çünkü çocukların da artık bebek değilse odada kullanacakları eşyalar ebeveynin yatak odasından daha fazla, aynı zamanda yaşama alanı olarak kullanıyor. Sadece uyku alanı olarak değil. Orada oyun oynuyor, orada ders çalışıyor , orada boş vakit geçiriyor. Daha çok saatini orada geçiyor. Bunu o küçük mekana ranzalı yataklar altı oyun parkı gibi bilmemne falanlarla çözmeye çalışıyoruz. Hani hacim yaratmaya çalışıyoruz ama onun yerine oda daha büyük olsa daha güzel olur.”</p>
10 (TE)	<p>-“Rahat olmalı çocukların odası hakkaten. Yani iki çocuk için söylüyorum. Tek çocuk için bu oda yeterli aslında metrekaresi. Ama iki çocuk için daha büyük olmalı. Mesela çocukların ranzada yatmasını sevmiyorum. Çocuklar bir defa ayrı yatmalı. Ayrı yatmalı ki birbirini görebilmeli, karşılıklı konuşabilmeli bu da bir iletişim. Şimdi altı üstü ranzada bu mümkün değil. Kimisi alta yatar ... Çocukken belki mühim değil ama büyüdükçe bu çocukların gece ihtiyaçları olacak. Gece tuvalete gidecek. Çünkü üstten inmez çocuk aşağı sabaha kadar, afedersin, tutar ve sabaha kadar rahatsız olur o çocuk. O yüzden ben çocuk odasının biraz daha büyük olmasını arzu ederdim.”</p>
Ko	(7.b) Evi paylaşanlar ev bulma aşamasında konutun eşit büyüklükte odaları olmasına ve adil mekan paylaşımına dikkat etmektedir.
21 (EP)	<p>-“Biz ev ararken şunu çok gözetmiştik. İki kişi oturacağımız için ekonomik yaşamda ikimizin eşit karşıladığı bir düzenek için genellikle İstanbul’da şöyle bir problem var. İki odalı evler iki oda bir salon evlerde odalardan biri büyük diğeri küçük. Hatta o küçük oda neredeyse kapı aralığı gibi eşya konulmayacak kadar küçük oluyor. Yatak odası kabul edileni geniş tutup oturma odası kabul edileni çok küçük yapabiliyorlar. Biz hep şey istedik birbirine yakın büyüklükte olsun çünkü ikimizde aynı kirayı ödüyoruz, aynı masrafları karşılıyoruz. Birimizden birinin daha büyük odasının olup diğerinin de küçücük sığmaya çalıştığı bir odasının olması... Ki böyle çok evler eledik biz. Kirası uygun, semti uygun ama ikimiz arasındaki o adaleti sağlayamayacak evler eledik. İkimizin de memnun olmasının en önemli nedeni buydu. İki odası neredeyse birbirine eşit... İki eşit hakka sahip iki insandan bahsediyoruz. En iyi arkadaşla insanın anne babasıyla bile insanın yalnız kalmak istediği zamanlar ihtiyaçlar olabiliyor. O yüzden odalarımız bizim özgürlük alanlarımız. Benim ne kadar hakkım varsa onun da o kadar var.”</p>

23 (EP) -“Biz bir arkadaşla ev bakıyorduk. Sürekli şey diyoruz, ikisi de eşit olsun. Çünkü gerçekten o büyüğe oturursa ben üzülecektim. Aynı parayı vericez. Bir de benim ders de çalışmam lazım. Gerçekten bir mekana ihtiyacım var. Öyle olunca evler hiçbir zaman eşit değil. Çünkü birisi çocuk odası birisi yatak odası olmuyor. İki kişinin aslında bir evde kalması zor. Çünkü yapılar hiç öyle düşünülmemiş. Bir tanesi elbet küçük oluyor. Ama bizim çok büyük bir oransızlık yok.”

Ko (8) Evde hayvan beslenmesi de (kadın yalnız yaşayanların tamamında) yaşam biçimine ve mekan kullanımına yönelik birtakım müdahalelere ya da güvenlik önlemlerine yol açmaktadır.

---

1 (YY) -“Kapı çıkarılmıştı ev geniş görünsün diye, mutfağın kapısı. Sonradan kediler yüzünden taktım.”

2 (YY) -“Kapattığım yeri bahçe yapmayı düşünüyorum. Yapay bahçe olacak tabii... Yazın pencereler açık olacak ama tabii Tılsım (kedi) tehlikesi var. Önce bi tel taktırıp ondan sonra pencereleri açabilirim.”

3 (YY) -“Bi de kedilerden dolayı tel yaptırdım (bahçeye). Onu da çok isteyerek yaptırmadım. Klastrofobik bir şey olacak diye düşünüyordum. Allah’tan olmadı. Yani kötü olmadı.”

Ko (9) Mülkiyet durumu (kiracılık) bireylerin konutlarına mekansal müdahalede bulunmasını etkileyen bir faktördür.

---

3 (YY) -“Evde... Yo, genelde bakım dışında yok. Alt kattaki kapıları çıkarttırdım ama yani gene kiracı olunca insan o iki duvarı yıkıyım da şuraya bilmem ne yapıyım diyemiyor yani.”

10 (TE) -“Buna hakkım olmaz herhalde diye düşünürüm. Yani ben kiracıyım.”

26 (EP) -“Evet (bir şeyler) yaptık. Ya şu banyonun perdesi yoktu, o perdenin takılacak şeyi yoktu. Onu yaptım ama perdeleri daha takamadım. Onun dışında yok. Yani ben bu eve, ben hiçbir zaman için hiçbir gittiğim kirada oturduğum bir eve dediğim gibi şey yapmam, bakım yapmam.”

GEÇİRGENLİK

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ (ÜYE NO)

(İs+Se) (1) Hanehalkı üyeleri için aileleri ile aralarındaki mesafelerin –uzaklık yakınlık- algılanışı son derece görecelidir. Kimi hanehalkı üyeleri aynı şehirde oturan ailelerine mesafelerini uzak bulurken (1-14-15-18-19-20) kimileri için ailelerin uzakta (genellikle başka şehirde) ikamet etmesi olumludur. Bu hanehalkı üyeleri ailelerine yakın oturmak istemediklerini belirtmişlerdir (6-7-12-13-24-25-26). Ayrıca her türlü hanehalkı üyesi arasından ailelerinin ideal mesafede (uzaklıkta) olduğunu düşünenler çıkmıştır. İdeal mesafe, ailenin yaşama müdahale edemeyeceği kadar uzakta, ancak özlendiği zaman da kolay ulaşılabileceği bir mesafede olması olarak tanımlanmıştır (3-8-17-21).

---

1 (YY) -“Çok yakın değil Cihangir’den daha yakın. Ama yakın olmak isterdim, evet. Annemler buralara gelsin isterdim. Daha kolay olurdu. Çünkü onları da daha sık görmek isterim.”

14 (ÇGÇA) -“Abime yakın ama aileme uzak, Küçükçekmece-Cihangir. Abim de bir üst sokakta oturuyor. Aileme biraz daha yakın olabilir ama çok iç içe... Annemler altı kardeş, altısı da aynı sokakta oturuyor. O yakınlığı istemiyorum. Ama daha rahat koşullarda gidip gelmeyi isterdim.”

15 (ÇGÇA) -“Hayır ben çok uzak oturuyorum bence. Yakın oturmak isterdim anneme.”

18 (ÇGÇA) -“İsterdim çok da isterdim ama onlar Üsküdar’dalar. Bundan önceki ev 17’nin ailesinin tam karşı çapraz binasıydı. Çok memnunduk, isterdim.”

19 (ÇGÇA) -“(yakın oturmak) Aslında isterdim. Görüşme rahatlığı olabilir. Herhalde her istediğinde. Şimdi çünkü yol...”

20 (ÇGÇA) -“ Bu kadar uzak da olmayabilirdi ama çok da yakın oturmak istemezdim.”

---

6 (TE)	-“Ben uzaklaşmak istedim. Ben, biraz asi çocuğum ben. Çocuğumu kendi kurallarına göre yetiştirmek istedim. Ebeveynimin etkisiyle değil, onun yönlendirmesi ile arada bi takım çelişkiler yaşayarak yetiştirmek istemedim. Bütün zorluklarını bilerek her şeyi göze alarak daha uzak bir yerde yaşamayı tercih ettim. İyi ki de öyle yapmışım diye düşünüyorum.”
7 (TE)	-“Yakın oturmak istemezdim.”
12 (ÇGÇA)	-“(Aileme yakın oturmak) yok, istemezdim. Eve de nadir gelirler zaten. Ben istemediğimi belli ediyorum birazcık da, özellikle kendi annelere falan. Yani çok da bunu ifade etmiyorum. Öyle de algılasınlar istemiyorum. Hani evimi onlara kapattım gibi de görmesinler ama dengede yani.”
13 (ÇGÇA)	-“Hayır oturmuyorum, oturmak istemiyorum. Onlar İzmir’deler. Bu (yakın olmak) iyi bi şey değil bence.”
16 (ÇGÇA)	-“Yo öyle bi derdim yok. Onlar Levent’teler ama şeydeler Bodrum’da. Zaten hep uzak oluyoruz yani.”
24 (EP)	-“ Hayır yakın oturmuyorlar. Hayır istemezdim. Ailem Gönen’de”
25 (EP)	-“Uzak oturuyorum. Yakın oturmayı istemezdim.”
26 (EP)	-“(Aileme) Yakın oturmak istemezdim. Hayatıma karışmıyorlar zaten. Öyle bir sorun yok da, Çorum’dalar onlar ve ben bir kökümün Çorum’da kalmasını istiyorum. İkincisi, onlar buraya geldikleri zaman belli başlı sorumlulukları yerine getirmeniz gerekiyor. Mesela ben eve 3 ayda bir gidiyorum ya da 4 ayda bir gidiyorum Çorum’a. O zaman haftada bir gitmek mecburiyetinde kalacaktım. Veyahut da şu oldu bu oldu, yemek yaptım gel. Hani benim alışmış olduğum bir hayat tarzı var. Ondan dolayı hayatıma karışmaları mümkün değil şu an.”
3 (YY)	-“Çok yakın oturmuyorum. Hani yürüme mesafesinde değil. Onlar şeyde oturuyor. Hani Göztepe köprüsüne yakın bir yerde. Çok yakın oturmak istemezdim. Şimdi Anadolu yakasındayız. Avrupa’da yaşamak da istemezdim. Hani kötü ya da acil durumlar için hemen erişim güzel yani. Tencereyle kapıya gelen tipler yok. İşte ailemle de böyle çok güzel bir mesafeyi korudum. Böyle 10 dakika araba yolu biraz daha yakında bir yerde yaşasaydım genelde daha çok akrabalarım tarafından müdahaleye maruz kalabilirdim. ”
8 (TE)	-“Şu anki yakınlık yeterli bence. İşte arabayla bir on dakika falan sürüyor. Onlar Halkalı’da. İhtiyacım olduğu zaman geliyorlar veya ben oraya rahatlıkla gidebiliyorum. Onlarda da araba var bende de. Daha yakın olmasına gerek yok.”
17 (ÇGÇA)	-“Yakın sayılır Erenköy’de onlar. Daha da yakın oturuyorduk, aynı sokaktaydık. Böylesi daha iyi yani. Bazı şeyleri iyilik olsun diye yapıyorlar ama ayrı evler, ayrı düzenler onu anlatamıyorsunuz. Söylemeye kalkışsanız kırılırlar diye.”
21 (EP)	-“1,5 saat. Adapazarı’ndalar. Ben uzak algılamıyorum hiç. Hem beraber, hem özel hayat var gibi geliyor. İyi bir mesafe bence.”

Ko (2) Hanehalkı türü konutun geçirgenliğini etkileyen bir faktördür.

Ko (2.a) Evi paylaşan arkadaşlarda mekan paylaşımı konutun geçirgenliğini aileler açısından etkiler. Hanehalkı üyeleri evlerinin ailelerine açık olduğunu söyleseler de ailelerin çocuklarının arkadaşları ile kaldıkları evlere pek gelmedikleri anlaşılmıştır.

25 (EP)	-“Ben giderim. Onlar gelmezler. Çok nadir gelirler.”
26 (EP)	-“Şu durumda ev arkadaşıyla biraz zor. Çünkü ailenin gelmesi demek 2-3 kişinin beraberinde gelmesi demek. O yüzden pek sıcak bakmıyorum. Ama gelirse de kısa süreli olarak gelebilirler. Yalnız olsaydım tabi daha çok davet ediyordum.”
29 (EP)	-“Çok tercih etmiyorlar çünkü evi paylaştığımı biliyorlar. O yüzden çok fazla tercih etmiyorlar rahatsız etmek istemiyorlar açıkçası. Ama geliyorlar gene arada böyle iyi oluyor iki kere yakınım gelir”
30 (EP)	-“ Ya sık gidip gelmiyorlar bir kere geldiler otelde kaldılar ev küçük rahatsız etmeyelim diye keşke sık gidip gelseler ama yani...”

Ko (2.b) Yakın çevre ve komşular açısından bakıldığında birçok hanehalkının evi komşularına kapalıdır ya da ilişkiler çok sınırlı tutulmaktadır. Evi paylaşanlar genelde yaşam biçimlerinin çevrelerince yadırgandığını düşündüklerinden veya gözetleneceklerinden korkarak yakın çevreleri/komşuları ile ilişki kurmamayı

tercih etmektedir [Bkz. Tema (İLSK-Se/6.a)]. Tek ebeveynler ise daha çok kendilerine ve çocuklarına zaman ayırmayı tercih etmekte ve komşuluk ilişkilerini bir nevi zaman kaybı olarak algılamaktadır. Ancak çocukları için ya da onlar için destek almak amacıyla komşularıyla iletişim içerisinde oldukları gözlenmiştir [Bkz. Tema (İLSK-Se/6.c)]. Ancak yalnız yaşayanların bu yaşam biçimi deneyimi boyunca bir biçimde yakın çevrelerindekiyle (komşuları, önceden tanıdıkları arkadaşları ya da akrabaları) daha fazla ilişki kurup destek aldıkları anlaşılmaktadır [Bkz. Tema (İLSK-Se/6.b)].

Ko	(3) Hemen tüm hanelerde habersiz çatkapı gidiş gelişlerin yakın akraba ve aileler için dahi söz konusu olmadığı görülmüştür. Evdeki buluşmalar genellikle planlı programlı gerçekleştirilmektedir
1 (YY)	-“Onlar (ailem) bana pek gelmiyorlar. En son gelmek istediklerinde gelmeyin demiştim. Ben biraz aslında temiz bi insanım ama kedilerim biraz yaramaz eğer çok yoğun çalıştığım bi haftaysa ev biraz pis ve dağınık oluyor. O zaman ben, annem de titiz bi insan annem de dahil olmak üzere insanlara hemen çatkapı gelin diyemiyorum. Eskiden kedim yokken 2 sene boyunca rahattım o konuda çatkapı gelin diyordum. Şimdi o şeyi tutamadığım için, ortamı evi düzenli ve temiz biraz böyle tedirginim. Kimsenin öyle çatkapı gelmesini istemiyorum. Nitekim öyle bi andı, her taraf tüydü böyle. Annem tüyden rahatsız olur alerjisi var biraz kedi sevmesine rağmen. Hemen evi temizlemem gerekecekti, süpürmem bi şeyler yapmam... yorgundum da, gelmeyin dedim mesela. Çok sık gelmiyorlar ben daha sık gidiyorum.”
2 (YY)	-“Olmaz. Benim tercihimle bağlantılı bi şey. Planlı ya da çok kontrollü demiyim ama yalnız kalma alanı olarak kullandığım için belki de bu ister istemez yansıması olabilir insanların gelip gitme sıklığına”
3 (YY)	-“İşte benim yaşlı teyzem dayım falan var ama onları senede bir falan ağırlarım. Çok fazla imkanım olmuyor aslında çok fazla akrabam var arada bir geliyorlar ama çok sık değil. Anne baba onlar sürekli geliyorlar ama haberli sık derken de. Genelde ben daha çok giderim. Tabi yani saygıda kusur etmemek için adamcağızların huzurlarını bozmamaya çalışıyorum genelde”
5 (YY)	-“Burada biraz daha konuşarak planlı şekilde geliyor gelenler”
6 (TE)	-“Ben gidiyorum daha çok. Kızımı alıp ben gidiyorum. Annem var zaten annem hayatta. Abim var o bazen Antalya’da yaşıyor bazen Ankara’da yaşıyor daha şey ilişkilerimiz biraz daha sosyal anlamda mesafeli, duygusal anlamda değil ama annemle de işte okul tatillerinde bayramlarda görüşüyoruz bazen o geliyor buraya bu şekilde”
7 (TE)	-“Evim aile ve arkadaşlarıma randevu almak koşuluyla açık. Ne zaman isterlerse randevu alırlar zamanım varsa veririm.”
9 (TE)	-“Arkadaşlarım dışında olmaz. Birkaç arkadaşım onlar da çok fazla değildir. Genelde haberli”
10 (TE)	-“Yok olmaz. Ben prensip olarak ona karşıyım birisi gelecekte önceden haberim olmalı. Çatkapı öbür Anadolu’daki şeyler gibi (olmasın) bu beni rahatsız eder çünkü. Hatta ben bazen ileri uç seviyeye giderim saat 10-11 olur kusura bakma ben gidip yaticam ya sen de buyur yat ya da git diyorum. Teklif ederim, hiç çekinmem çünkü benim yatış saatim 11 falandır. Sabahleyin erken kalkarım işime gücüm erken başlarım. Şimdi benim haberim olmadan haleti ruhiyem nedir evimde ne işim var kimse bilmez. Haber verilirse daha güzel olur.”
11 (ÇGÇA)	-“Hayır olmuyor, daha kontrollü. Zaten güvenliğin olması da apartmanın altındaki güvenliğin olması da rahatlatıyor beni. Artı apartmanın içinde de o kadar rahat bi ilişki yok. Kimse arasında yok teklifsiz gitme gelme falan”
12 (ÇGÇA)	-“Yani işte ancak özel bi organizasyon yapmak gerekiyor. Hafta sonu kahvaltı yapalım diye ya da birinde toplanalım. Ya da akşam bi yere içmeye gidelim gibi planlı olması gerekiyor. Hadi ben size geliyim siz bize gelin olmuyor. Bi de biraz şeyden de oluyor o tabi. Herkes yoğun çalışıyor. Evinde hem iş olarak bi külfet istemiyor. İşte gelsin hazırlık yapayım evi toplayayım, derliyorum. Yemek yapıyorum şunu yapıyorum istemiyor. Hem de eşiyile bir arada vakit geçirdiği kısa anlar zamanlar olduğu için ağır geliyor en azından bana öyle geliyor. Zırt pırt birileri gelsin istemiyorum en azından ben”

- 13 (ÇGÇA) -“Yakın arkadaşlarımız eve gelir. Zaten onlardan teklifsiz gelebilecek olanlar vardır ama gelmezler gene de arayıp gelirler. Kapı çaldı mı zaten Allah Allah kim olabilir ki eğer biri gelmeyecekse bi şey yaparız birbirimize bakarız. Hani kim olabilir kimse gelemez haber vermeden.”
- 14 (ÇGÇA) -“Teklifsiz gelen kimse olmaz ama gelen giden olur.”
- 15 (ÇGÇA) -“Hayır çalınmaz gelen giden fazla yok hep haberli. Konutun mahremiyeti var”
- 16 (ÇGÇA) -“Biz gitmeyi tercih ediyoruz. Ben pek ailemle görüşen bir tip değilim bunun herhangi bir nedeni de yok. Çünkü bu yine mesleğin bana bir getirisi. Çok yoğun çalıştığım için çevrem farklılaştı. Yani bazen mesela akrabamı falan gördüğüm zaman zar zor hatırlıyorum insanları. Sadece ailemizde çok en çok yaşlı olan insanları gidip ziyaret ederim bazen, iki ayda bir ayda bir yani”
- 17 (ÇGÇA) -“Yok genelde haberleşiyoruz öyle gelirler.”
- 18 (ÇGÇA) -“Yok çağırınca bir gecede çok fazla kişi olabiliyor ama onun dışında yok ben geldim diyen pek olmaz”
- 19 (ÇGÇA) -“Yok hayır ya kapıcı çöp almak için gelir. Gerçi son zamanlarda üst kattaki komşu değişti. Mesela onun zili sanıp çok çalışıyorlar geç vakitlerde falan ama onun dışında yok”
- 20 (ÇGÇA) -“Yok...yani bir ara şeylerde isim yazmazken aşağıdan sayınca hep 10 numara bizi sayıyorlardı, devamlı üsttekiler yemek söyleyince geliyordu ben açmıyordum kapıyı. Şu an mesela yok yani. Arada bi alt komşumuz bi problemler olduğunda gelir bizi ütülemeye çıkar onun dışında hiç bi şey yok o bakımdan rahat.”
- 21 (EP) -“Yok hayır planlı programlı. Çalışan insanlar olduğumuz için sosyal çevremiz de çalışan bireyler ailelerden oluştuğu için biz de habersiz hiçbir yere gitmeyiz. Biz de habersiz gitmeyiz evimize de gelen olmaz”
- 22 (EP) -“Olmaz habersiz gelen giden”
- 23 (EP) -“Hayır hiç olmaz bizim çok az gelen gidenimiz var. O yüzden çok rahatız.”
- 24 (EP) -“Sık sık kapımız çalınmaz, teklifsiz gelen giden olmaz. Haberli olmasını tercih ederim. Önemli bir şey olunca herkes gelebilir tabi de”
- 25 (EP) -“(Habersiz gelen) yok olmaz ancak kız arkadaş olunca”
- 28 (EP) -“Burda fazla olmuyor, Beşiktaş’ta daha fazlaydı. Burda daha az o şey. (Beşiktaş’taki ev) biraz daha yol üstüydü ayak altıydı ama burada onu çok fazla yaşamıyoruz. Biz bazen arkadaşlarımızla bir yerde içtikten sonra beraber geliyoruz. O da teklifsiz olmadığı için hiç öyle kapımızın çalındığı olmuyor yani. Misafir gelmiyor bize...biz çağırmadığımız veya birlikte gelmediğimiz sürece misafir gelmiyor.”
- 29 (EP) -“Yo yo hiç öyle bir şey yok.”
- 30 (EP) -“Yok yok olmaz. Yok genelde dışarıda nadir”

GEÇİCİLİK

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ
(ÜYE NO)

İs (1) Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında özellikle YY ve ÇGÇA’lerin kendilerini İstanbul’da daha geçici hissettikleri, kentten ayrılmayı düşündükleri görülmüştür. (1-2-4-9-12-14-15-16-17-18-19-20-21-22-30). İstanbul’u terk edip bir kıyı kasabasına yerleşmek ya da memlekete geri dönmek bir başka deyişte İstanbul’da geçici bir süre yaşamak (geçici olmak) hala bazı görüşmecilerin hayalidir. (1-13-16-20)

1(YY) -“1-2 senedir sürekli 3-5 sene diyorum artık 3-5 sene oldu ama hakikaten çok şiddetli ve sık bi şekilde doğal ortam olan bi yer ama böyle kasaba da değil bi köyde öğretmenlik işi çıksa mesela. Bi de bi şeye ihtiyacım var tabi bütün arkadaşlarım burada kopup gitmek...çok arkadaşım olmasa bile çok tanıdığım var o ayrı da dostlarım az ama onları bırakmak zor geliyor. Çoğu çocuklu okul arkadaşım dolayısıyla bu zorluk olmasa mesela çok sevdiğim bi adamla tanışsam

- güvendiğim yalnızlık hissetmeyeceğim o da benim gibi düşünse bi köye gitmek isterim. Böyle köy öğretmeni olsam sadece toprağa bassam hiç bina görmesem böyle tek katlı evlerin olduğu gerçekten doğayı çok seviyorum. Binalardan, arabalardan nefret ediyorum.”
- 2 (YY) -“(Ayrılmayı) düşünüyorum. Her şey yolunda giderse 3-4 yıl içinde. İzmir’e dönmek istemiyorum yani. İzmir hep gittiğim yer ama artık kalmak istemiyorum orada biraz da gezmek istiyorum. Daha küçük bi yer diye bi seçimim yok. Bi çok yer. Başka yerlerde yaşayarak gezmek ama İstanbul’da bi bağlantım mutlaka olacak. Çünkü finansal açıdan burada da bir ayağım olmalı ve onu ayarlamaya çalışıyorum zaten. Yani İstanbul hayatımda İzmirden daha çok olacak onu görüyorum. İş açısından”
- 4 (YY) -“Evet en kısa zamanda ayrılmayı düşünüyoruz. Biz şeye çok da bağlı değiliz. Yani bizim isteğimizle hadi yarın gidelim deyince olmuyor. Ona kesin bir tarih veremeyiz ama genel müdür bizi ne zaman gönderirse biz de o zaman gideriz. Benim yeterli çalışmayı yapamamam yani bilimsel bu kadar çok birikim elde ettikten sonra bunu bir şeye dökmemek bende büyük bir sıkıntı yaratıyor. Yazamıyorum. Bunu yapamamak da her gün böyle beni depreştiriyor.”
- 9 (TE) -“Düşünüyoruz işte yorulduğumu düşünmeye başladım. İstanbul’da yaşamının olanaklarından faydalanamadığımı düşünmeye başladım. O nedenle annemin köyü olan bir Ege köyüne emekli olup gitmeyi düşünüyorum emekli olunca (Edremit)”
- 12 (ÇGÇA) -“Valla evetse evet ama ne zaman? Uygun bi yer olduğuna inanmam lazım. Diğer seçeneğe ikna olduğum zaman olur. Ama o ...istediğim için olmaz o da zorunluluktan yani buradaki zorunluluğun yerini başka bi zorunluluk aldığı için olur iş için falan olursa. Ama bunun doğal bi süreç olması için diğer yere inanman lazım. Huzurlu hissettirecek bi yer olduğunu düşünmemiz lazım..11’e de uyarsa”
- 13 (ÇGÇA) -“Deniz kenarında sakin bir yere gitmek istiyoruz pek çok kişinin hayali olduğu gibi ama bunun nasıl olacağı ne zaman olacağı belli değil”
- 14 (ÇGÇA) -“Uzun vadede evet. Buranın o saydığım huzursuzluk yaratan özelliklerinin dışında bir yer yani sahil kenarı daha doğayla iç içe sosyal imkanların o kadar olmadığı belki ama doğayla iç içe, daha içe dönük bir hayat olması. Uzun vade denilebilir uzun vade en az 5 yılın üzeridir herhalde.”
- 15 (ÇGÇA) -“Düşünüyoruz. Güvenlik problemi ve maddi güçlükler nedeniyle ayrılmayı düşünüyoruz. Ne zaman belli değil. Ne zaman fırsat olursa. Bence kente gitmek bizim için daha uygun olur.”
- 16 (ÇGÇA) -“Şimdi ben gelecekteki yaşamımı böyle 40’lı 50’li yaşlara kalmadan kendimi böyle bir kasabaya atmayı düşünen bi insanım. Çoğu insan yapamayacağını düşünüyor ama bugüne kadar kafama koyduğum şeyleri yapmış olan bir insanım o yüzden kendime çok güveniyorum”
- 17 (ÇGÇA) -“Olabilir sıcak bakıyorum yurtdışına herhalde. Zamanını bilemiyorum biraz 18’in işine bağlı. Çünkü asıl orada 18’in kuracağı bağlantı önemli ben her yerde öğretmenlik yapabilirim çünkü diplomamla. Süresini bilmiyorum açıkçası olursa yurtdışı. Yoksa Türkiye’nin başka bir yerine taşınmak için buradan ayrılmam.”
- 18 (ÇGÇA) -“Yurtdışını düşünüyorum. Askerden sonra 2009 yılından sonra gidicem çünkü yaptığım şeyi daha iyi bir yerde yapmak istiyorum o da yurtdışı olabilir.”
- 20 (ÇGÇA) -“Ben hep düşünüyorum mesela Kaş’a gitmek isteriz seviyoruz ikimiz de Kaş’ı. Neden gitmek isteriz? Yerleşmek anlamında buranın saygısızlığından ya ben İstanbul’u özliyorum biraz ya, bıkıyor insan”
- 21 (EP) -“Yok seviyorum bu şehirde yaşamayı ama hep geçerli değil. Ben çalıştığım müddetçe İstanbul’da yaşamayı arzu ediyorum ama emekliliğimden itibaren geldiğim şehre dönmeyi tercih ederim.”
- 22 (EP) -“Düşünüyorum. Kafamda bir zaman yok neyi bekliyorum onu da bilmiyorum. Hani neyin olmasını bekliyorum ben ondan sonra gidicem onu da bilmiyorum ama ayrılıcam, ayrılmak istiyorum. Bu şehirde yaşlanmak, yaşlılığımı bu şehirde geçirmek istemem. Benim tahminim 5 ile 10 yıl arasında değişen bir rakamdır bu. Daha sonra Adapazarı’na kendi memleketime gideceğim.....Maddi bir sorunum olmazsa eğer hem burada, burası olmazdı belki de Ege bölgesinde bir yerde deniz kenarında yaşamak isterdim. Bir de Adapazarı’nda yaşamak

- isterdim. Sürekli aynı yerde değil de 3 gün orda 5 gün burada yaşamak isterdim. Dolaşa dolaşa.”
- 30 (EP) -“Evet. Zaman yok ilk fırsatta. İstanbul’daki şartları mali anlamda, gelir anlamında ikame edebileceğim bir iş olsa İzmir’e dönerim. Gideceğim yer de İzmir zaten başka bir yer değil yani şey anlamında ütöpik anlamda ütöpik değil de maddi durumumu çok iyi bir hale getirirsem yaşayacağım yer İzmir. Yılı ikiye bölüp Makedonya ve İzmir şeklinde planım. O ilerde durumum bunu kurtaracaksa hayat grubum bu olacak, yılı ikiye bölüp yarı orda yarı orda.”

İs (2) Genel bir değerlendirme yapıldığında geçicilik konusunda kararsızlığın/belirsizliğin en fazla olduğu ölçek İstanbul ölçeğidir.

- 5 (YY) -“Bu sorunun yanıtını vermek kolay değil. İlerleyen dönemlerde nasıl gelişmeler olacağını bilmek de çok kolay değil. Biraz da bi şehirde kalmanız çok severek yapıp iyi maddi getirisi olabilecek işi nerede bulabileceğinizle ilgili bir durum. Benim açımdan öyle. Çünkü bunlara sahip olduğunuzda eğer ki çok da küçük bir kentte yaşamıyorsanız düşündüğünüz ya da yapmak istediğiniz şeyleri çok daha kolay gerçekleştirebilirsiniz. Bu küçük bi kent anlamında değil ama İstanbul ya da Antalya hangisinde iş imkanının daha iyi olacağına bağlı. Ama o kadar olacağını düşünmüyorum, İstanbul’dan ayrılmanın.”
- 7 (TE) -“Böyle bi hayalim yok ama hayat ne getirir bilmiyorum olabilir.”
- 10 (TE) -“Şu anda düşünmüyorum ama ileriki yaşlarda ne olur bilemiyorum. Hem zaruret çocukların durumundan dolayı”
- 11 (ÇGÇA) -“Yok yakın zamanda yok. Yani ama hiç de olmaz demiyorum ileride olabilir. Öyle bi hayalle de yaşamıyorum ama olabilir gözüyle bakıyorum buradan ayrılmaya”
- 23 (EP) -“Evlilik ve iş...istemiyorum ama hayat belli olmaz”
- 24 (EP) -“Neden olmasın sevdiğim başka yerler de var; Ankara’yı da çok seviyorum ben. Bir insan hem İstanbul’u hem Ankara’yı aynı anda sever mi sever. Sevmezse de ben Ankara’yı da çok seviyorum. Hadi gel köyümüze geri dönelim projesi var mı onu soruyorsun. Memleketime falan değil de belki...ben Antalya’da da yaşadım 4-5 sene okul okudum orada. Orayı da seviyorum. Yaşanabilir yani orada. Kesin ayrılmam demiyorum ama buradan da harıl harıl kaçmıyorum. Aman kaçıyım köyümüze geri dönelim böyle bir mantığım yok yani.”
- 25 (EP) -“Düşünmüyorum (şimdilik) gelecekte olabilir tabi ki daha ileride, daha yeni geldik.”

Se (3) Ölçekler arası bir karşılaştırma yapıldığında geçiciliğin en az semt ölçeğinde hissedildiği görülmüştür.

- 1 (YY) -“Ev sahibim bi zorluk çıkarmadığı sürece...çıkarabilir mecbur kalabilirim ama gene herhalde buralardan bakarım. Semti değiştirmeyi düşünmüyorum.”
- 3 (YY) -“Tercih etmem aslında ama evle ilgili lojistik açısından da bence güzel bir yerde pek ayrılmak istemem aslında bütün olumsuzluklarına rağmen.”
- 4 (YY) -“Yok İstanbul’da kaldığım sürece burada kalırım.”
- 6 (TE) -“(Ayrılmayı) hiç istemiyorum. Mecbur kalırım lojman sürem bittikten sonra. Eğer maddi olarak karşılayabilecek durum da olursam yine buralarda oturmak istiyorum.”
- 7 (TE) -“Daha büyük bi ev bulursam yine bu semtte kalmayı tercih ederim ama şey yani benim hayalim İstinye’de yaşamak ve bu evimin karşısındaki karşı komşum çıkarsa da mesela o evi satın alsam . Birleştiricem evleri”
- 8 (TE) -“ Yok buradan da ayrılmayı düşünmüyorum. “
- 9 (TE) -“Hayır yani herhalde İstanbul’da kaldığım sürece burada kalırım herhalde ama şöyle Boğazda oturmadan İstanbul’dan ayrıldım diye üzülürüm. bir Çengelköy gibi işte ne biliyim bu tarafta Boğazın Bahçeköy’ün vs. dışındaki Boğaza inen ara sokakların birinde bir eski evde oturamadım diye üzülürüm.”
- 11 (ÇGÇA) -“Yok semtten memnunum. Merkezi olması kopartıyor olayı.”

- 12 (ÇGÇA) -“Kendi evimiz olduğu için o çok zor geliyor bana. Burayı satma sürecinin olması lazım. Başka bi ev bulacaksın, alacaksın, taşınacaksın da oraya ısınacaksın çok zor yani biz İstanbul’u bu evde tamamlarız herhalde gibi geliyor bana.”
- 15 (ÇGÇA) -“İstanbul’da yaşadığım sürece (ayrılmayı) düşünmem.”
- 16 (ÇGÇA) -“Bu semtten şu an için ayrılmayı düşünmüyorum yani.”
- 17 (ÇGÇA) -“Yok (ayrılmayı) düşünmüyorum avantajlı tarafları ağır basıyor.”
- 18 (ÇGÇA) -“Yurtdışına gidince mecburen ayrılıcam. Şu an için yok bir şeyimiz yok.”
- 21 (EP) -“(Ayrılmak) istemem ekonomik gerekçeler olmadığı takdirde ya da işim şehrin başka bir yerine gitmezse eğer, çok uzun mesafeler katetmem gerekmezse ve param Beşiktaş’ta oturmaya yeterse isterim uzun yıllar oturmak.”
- 22 (EP) -“Hayır düşünmüyorum.”
- 24 (EP) -“Belki biraz yukarıya ya da lanet olası markete biraz daha yakın bir yer olsa daha insanın hayatı renklenecek ama değil yani buna hayır diyeyim. Düşünmüyorum.”
- 25 (EP) -“İstemiyorum. İşime yürüme mesafesinde olması çok cazip. Onun dışında başka bir yerde çalışsam muhtemelen yine kolay gidebileceğim bir yerde olacak öyle düşünüyorum yani İkitelli’de çalışmayacağım. Beşiktaş’ta çalışıcım, Levent’te çalışıcım öyle gösteriyor yani şey...çalışma alanım dolayısıyla metro otobüsle hemen gidebilirim veya dolmuşla vs.. Bir de tabii yaşadığımız sosyal çevre bizim hayatımızı zorlaştırmamalı.”
- 30 (EP) -“Yok yok İstanbul’da yaşanabilecek en güzel yer olduğunu düşünüyorum.”

Ko (4) Tamamı iyi anlaşılan EP hanehalkı üyelerinin konut paylaşımının sona ermesine ancak askerlik, evlilik ya da ekonomik durumun iyileşmesi, memlekete geri dönmek gibi yaşam yönü ve biçimine dair faktörlerin sebep olacağı ifade edilmiştir. Bu hh üyeleri genel olarak ev arkadaşlarından ayrılmak istemediklerini ancak zorunluluklar yüzünden ayrılacaklarını ifade etmişlerdir.

- 21 (EP) -“ Yani tercihim şeyden yana kullanabilirim hakikaten rahat bir aile ortamım var bu evi ve ev arkadaşımı düşünerek söylüyorum. Mutluyum, huzurluyum sağlıklıyım. Bu düzeni bozacaksa eğer beni daha kısıtlayacaksa evlilik çok güzel gelmeyebilir bana. Belki şöyle olabilir sevgilimle beraber yaşamak eğer iyi anlaşırsam vs. veya iyi anlaştığım sevgilimle evlenmek şeklinde olabilir...ama buna mecbur hissetmiyorum. Yani bu ev ortamındaki rahatlığı ve özgürlüğü aile ortamına taşıyabileceğime inanırsam ancak.”
- 22 (EP) -“Her şey olabilir. Ben bir gün yok artık bu şehirde yaşamak istemiyorum deyip Adapazarı’na dönebilirim. Ben artık Adapazarı’nda yaşamak istemiyorum deyip buraya geldiğim gibi...Bir gün birine aşık olup evlenebilirim. Zor bir ihtimal ama bu geçici yani bir sene olabilir, beş sene olabilir ama geçici.”
- 26 (EP) -“(Ev arkadaşımdan ayrılmayı) hayır düşünmüyorum yani evlendiğim zaman o sebeple...”
- 27 (EP) -“Yakın zamanda değil. Yani bir ev alırsam taşınırım, Barış da gelmek isterse gelir. Bir eve çıkabiliriz beraber veya Barış evlenirse o ayrılır evden ama şu aşamada sen ayrı evde kal, ben ayrı evde kalayım, ben mutlu değilim gibi bir durum yok yani. Hani daha iyi bir eve de çıkarsak ilk tercihim Barış’la daha iyi bir eve çıkmak olur. Kendime ev alırsam, taşınırsam, daha büyük bir ev uygun olursa hani Barış’a da derim gelmek istersen gel diye.”
- 28 (EP) -“(Ayrılmamız için) bir kırılma noktası olması lazım böyle durup dururken ya birisi evlenecek ya bir başkası askere gidecek onun gibi. Böyle birimizin hayatında büyük bir kırılma noktası olmadığı sürece ki ben bu kırılma noktasını herkesin gelirinin artması olarak düşünüyordum. O öyle oldu ama yine de olmadı. Demek ki olması için daha büyük bir kırılma noktası işte 29 askere gider mesela 30’la ikimiz kalırız başka bir semte gideriz. Böyle bir senaryo var. Çok üzerinde konuşmadık. Korkuyoruz galiba konuşmaya o yüzden hiç üzerine konuşmadık bunun ama dediğim gibi öyle bir kırılma noktası olması lazım...”
- 29 (EP) -“Evet yani süreç içinde muhtemelen böyle bir şey olabilir. Böyle bir tavrım yok ama herkes hayatına bir noktada kendisi devam etmek isteyecektir muhtemelen. Bu evlilik olabilir, bu hani kız arkadaşıyla yaşama ihtiyacı olabilir.”

30 (EP)	-“Yani evlenince...”
Ko	(5) Evi paylaşanların kente ilk gelişlerinde ekonomik nedenlerle otel pansiyon gibi yerlerde geçici barınma deneyimleri yaşadıkları ya da arkadaşlık ilişkilerini kullanarak kente daha önce gelen arkadaşlarının yanında geçici olarak barındıkları anlaşılmaktadır.
Ko	(5a) İstanbul’a ilk geldiklerinde ekonomik nedenlerle otel pansiyon gibi yerlerde geçici barınma deneyimi yaşayanlar evi paylaşanlar arasından çıkmıştır. Bu kişiler ilk fırsatta (şartları ekonomik açıdan biraz düzeline) otel-pansiyon odalarından arkadaşla ev paylaşımına yönelmişlerdir (24-29).
24 (EP)	-“Önce arkadaş yanı sonra bekar insanların kaldığı bir pansiyonda kaldım Üsküdar’da. Orası tuhaf bir yerdı aslında. Böyle orta yaşlı insanların kaldığı çok az para verdiğim fazla param yoktu zaten. Şimdinin parasıyla 150-200 milyon. Tek başına kaldığımız her katta ortak tuvaleti banyosu olan ve çok iptidai bir yerdı yani çok bakımsız bir yerdı. Orada bir ay falan kaldım ben. İşletme...aile olup olmadığını bilmiyorum ama aile değildiler çünkü böyle çingene bir abla vardı o temizliği yapıyordu. Aşağıda suratsız bir herif vardı. O da parayı alıyordu. Üsküdar’da böyle apartmandan bozma bir yer. Daha sonra yine ilginç daha bunun konforlusunu buldum çünkü orada çok sıkıldım falan. Kasımpaşa’da daha düzgün bir yer çatı katında orası otel artık yani otelcilik yapmıyor adam ama genelde bekarlara falan veriyor. Genelde erkek ama kadınların da kaldığı oluyor. Şeydi ama kadınlar için pek sorun çıkartacak bir yer değil. Babacan bir patronu var. Bu sefer banyosu tuvaleti her şeyi bana ait bir yerde kaldım. Bir oda, tuvalet, banyo orada da 4 ay kaldım sanırım. Yoksa daha fazla mı kaldım? Daha sonra işte eve çıktık buraya geldik.”
29 (EP)	-“Üniversite öğrencileri içinde onun için çeşitli zorluklar yaşadım ben. Çantamla geldim buraya şey yoktu, kalacak yerim yoktu. İlk etapta kuzenim...Onun Edirnekapı’da kaldığı öğrenci yurdu vardı İstanbul üniversitesi yakınında bir yanında 3-3.5 aylık bir kaçak...İlk bir ayı kaçak olmamakla birlikte son 2.5 ayı kaçak olan bir misafirlik durumu vardı. O doktor olduğu için ve son sınıfta intern olduğu için şey tabi önlükle takılıyordu ve bana da bir önlük verdi. Bir keresinde önlükle geçtim kapıdan ve beni de doktor bildikleri için giriş çıkışım hiç sorun olmadı. Öyle mesleki avantajları var. Sonra artık orada...çünkü sezon başlamıştı yataklar doldu gerçekten. Nöbetçi yurttu orası ayrıca. Sonra sezon açılınca öğrenciler yine gelince kimsenin yerini zaptedemeyeceğimiz için ve kimseye burası senin yerin diyemeyeceğimiz için 2 ay kadar Edirnekapı’da yine otel deneyimi oldu. Hayatımdaki en enteresan deneyimdir zaten oradaki otel deneyimi. Sektör reklam sektörü bambaşka bir hayat, bambaşka bir çevre, sonra otel Edirnekapı semt olarak Sulukule’nin tam karşısı enteresandı yani tam bir çelişkiler yumağıydı. Sonra para kazanmaya yavaş yavaş başladıktan sonra ev tutabilicez galiba ev tutabilicem galiba, durumuna geldikten sonra Eskişehir’den bir arkadaşımınla birlikte pazarın yanında Pazar mahallesinin yanından bir ev tuttuk.”
Ko	(5b) Gençlerin (özellikle erkeklerin üniversite eğitimi sırasında) kurdukları arkadaşlık ilişkileri, başka bir şehirde iş hayatına atıldıklarında onlara geçici barınma imkanı sağlamada yardımcıdır. İlk gelenin evini arkadaşlarına geçici de olsa açtığı gözlenmiştir.
25 (EP)	-“24 İstanbul’a geldiği zaman ben askerden gelmiştim. Arkadaşımın evine yeni çıkmıştım, yani kira paylaşma durumunda onun evine çıkmıştım...Kaç senelik arkadaşımı öyle kaldım onun evinde zaten çıkmayı düşünüyordum. O da biliyordu çıkmayı düşündüğümü. Sonra 24 gelince o da işe başladı. İşe başladıktan sonra zaten beraber ev tutmayı düşünüyorduk işe başladıktan sonra da oldu.”
29 (EP)	-“ Orası da şeydi zaten ilk İstanbul’daki ev olduğu için gelen herkese hani bunların içinde 28 de vardı gel dedik hadi burada idare et sen. Yani kamp gibiydi gerçekten öyle bir durum. Benim odama ilişmeyin siz nerede yatarsanız yatın.

İdareten insanlara...geçici olarak herkesin yararlandığı bir yer olmuştu. Sonra daha gerçek hayata başladık bir sonraki evimizde”

-
- (Ko) (6) Yaşam biçimi (özellikle hanehalkı yapısı) açısından değerlendirildiğinde evi paylaşanların (22-25-26-27-28-29-30) yaşamlarında geçici bir dönemden geçtiklerini düşündükleri, buna karşın çift gelirli çocuksuz aile üyelerinin bu konuyu ya belirsiz buldukları (11-13-15-16-17) ya da geçici olduğunu düşünmedikleri (12-14-18-20) anlaşılmaktadır.
-
- 22 (EP) -“Evet geçici, hayatta her şey olabilir. Ben bir gün yok artık bu şehirde yaşamak istemiyorum deyip Adapazarı’na dönebilirim. Ben artık Adapazarı’nda yaşamak istemiyorum deyip buraya geldiğim gibi....Bir gün birine aşık olup evlenebilirim zor bir ihtimal ama bu geçici yani, bir sene olabilir beş sene olabilir ama geçici.”
- 25 (EP) -“Evlenmek olabilir tabi yaş...şimdiye kadar pek evlenmeyi düşünmüyordum bundan sonra düşünebilirim. Yaşam biçimi olarak biçimi böyledir yani evlensem de çok değişmez yani”
- 26 (EP) -“Evet tamamıyla düşünüyorum, evlilik planım var.”
- 27 (EP) -“Evet...daha iyi bir ev... evlilik de olabilir uygun bir kişi çıkarsa ama şu anda öyle bir şey yok. Mekan olarak daha iyi bir semt falan.”
- 28 (EP) -“Mecburen herhalde diyorum birkaç sene sonra en uzun ihtimalle şey olacaktır değişecektir yani önce kim evlenecek diye bakıyoruz.”
- 29 (EP) -“Geçici...hani farklı bir evde otursam mekan olarak soruyorsanız yine böyle bir adam olucam. Yine böyle olacak, farklı şeyler yemiycem, farklı şeyler dinlemiycem ama mekansal anlamda düşünüyorsanız evet geçici .... Evet yani süreç içinde muhtemelen böyle bir şey olabilir. Böyle bir tavrım yok ama herkes hayatına bir noktada kendisi devam etmek isteyecektir muhtemelen. Bu evlilik olabilir, bu hani kız arkadaşıyla yaşama ihtiyacı olabilir.”
- 30 (EP) -“Evet...benim niyetim şeydir...10 yıldır şehir dışındayım ailemden uzaktayım 97’den beri okul, askerlik, iş...bu bekarlık yetti. Ben şey bir adamım, çok da şey bir adam değilim, tembel bir adamım ama sıkıldım artık. Baydı artık çamaşır bulaşık vs. bir de dedim ya şey ileriye görmek istiyorum. Yani yapmak istediğim şeyler var mesela yazar olmak istiyorum. Bu edebi anlamda da olabilir, köşe yazarlığı anlamında da olabilir ama bunun için de kafamdaki bazı dertlerin tasaların olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu da onlardan biri, bu geçicilik hissi.”
- 11 (ÇGÇA) -“Çocuk umudum var 12 istemiyor. 12 çocuğun hayat şartlarını maddi manevi zorlaştıracağını düşünüyor. Tamamen bi masraf olduğunu düşünüyor ve çocuğun manevi...yani sosyalliğini azaltacağını, her şeyi elinden alacağını düşünüp hayatını riske etmek istemiyor. Şu anda koşullarla bi şekilde memnun yaşadığını söylüyor. Çocuğun onun için bi risk olduğunu söylüyor.”
- 12 (ÇGÇA) -“Bence hayatı zorlaştırıcı bir şey kendi açmazlarıyla çelişkilerle uğraşırken bi de üçüncü bi karakter girecek işin içine. Zorunluluklardan zaten sıkıntı duyan bi insanım ben. Şu an belki düşünüyorum...en kötü işten bunalırım, işi bırakırım. Şimdi çocuğum olsa ulan ne yapacaksın diyorum yani. Bu adam yiyecek, içecek, hastalanacak, bakımı var, eğitimi var, bilmemesi var. O yüzden istemiyorum. Bunaldığımda kaçabilecek bi özgürlük en azından.”
- 13 (ÇGÇA) -“Kısa vadede çocuk istemiyoruz, uzun vadede tam karar vermedik. Şimdi büyük konuşacak bi durumda değiliz yani. Çocuk...ilk etapta ciddi anlamda (yaşam biçimini) değiştireceğini düşünüyorum ben. Gözlemediğim en azından o. Ama insanların biraz buna izin verdiğini de düşünüyorum. Yani çocuk olduğu zaman hayatımız tamamen değişmeli ve bir kriz ve alarm ortamı oluşturduklarını düşünüyorum. Biraz o çocuğu da hayata katarak, hayatın içinde ortalama bir yol bulunabilir gibi geliyor.”
- 14 (ÇGÇA) -“Şu anki yaşam biçimimizden memnunuz ve çok da geçici gelmiyor bana. Keşke sürdürülebilir olsa. Tabi bazı hayal ettiğimiz şeyler var ama yine de memnunuz. Hayatı tabi ki zorlaştırır çocuk çünkü sorumluluğunuz çok fazla artıyor ama bu da tabi çok zor olur. Kötü olur anlamına gelmiyor ama farklılaştırır kesinlikle.”

- 15 (ÇGÇA) -“Şimdi düşünmüyoruz aslında ama ileride bilemiyorum.”
16 (ÇGÇA) -“Değişmem enerjimi yenileyebilmem için evet yapmam gerektiğini bu ara düşünüyorum. İnaniyorum. Açıkçası çocuğa yazık edicem bu dünyaya getirip yazık edicem psikolojisi var. Ama yani çocuk da...O olayı da hissetmek istiyorum. Dokunmak istiyorum çocuğuma yani ama ona da gerçekten bu dünya ve ona çok güvenilir çok sağlam bir şey kuramam diye düşünüyorum.”
17 (ÇGÇA) -“Ya hiç bilmiyorum. Değişecek mutlaka değişecek. O kadar fazla o kadar büyük bir konu ki o, değerlendiremiyorum bile mutlaka değişecek. Çok yakın zamanda (çocuk)düşünmüyorum. “
18 (ÇGÇA) -“Kalsın şimdilik böyle”
20 (ÇGÇA) -“19 istiyor sanırım isteyebilir ama çok garanti edemiyorum. 10 sene sonra ne isteyeceğimi (bilemiyorum) çocuk(tan) da kurtulamam yani o yüzden.”

İHTİYAÇ VE BEKLENTİLER

HHT ÖLÇEK TEMALAR VE İLGİLİ GÖRÜŞME METİNLERİ (ÜYE NO)

İs	(1) İstanbul’la ilgili beklentiler söz konusu olduğunda ulaşım sorunun çözümüne yönelik beklentilerin (1-2-3-4-5-6-8-9-11-12-13-15-16-17-18-19-20-23-24-25-26-27-29) öncelikli olduğu, onu İstanbul’da yaşamın pahalılığına yönelik ekonomik (8-18-23-26-28) ve ilişkilere yönelik beklentilerin (9-12-29-30) takip ettiği görülmüştür.
İs	(1a) İstanbul’da hanehalkı türü arasında bir ayırım olmaksızın katımcıların büyük çoğunluğu (23 hanehalkı üyesi) kentte yaşadıkları en büyük sıkıntının ulaşıma yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. İşe, ailelerine ya da başka aktivitelere ulaşmak için harcanan zaman, bu sürede yaşanan yorgunluk ve stres, bir yandan İstanbul’da yaşamın bedelidir, öte yandan metropol yaşamının özdeşleştirildiği ve gerektirdiği hızı ve hareketi frenleyici bir etkisi vardır. Ulaşım konusunda rahatsızlık yaşayan katılımcılar toplu taşıma ağının özellikle metro ve deniz ulaşımının gelişmesi yönünde beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir.
1 (YY)	-“Ulaşım sorunu çözülerek ve ulaşım da yeni bi köprü yapılarak değil. Mesela toplu taşımacılığı geliştirip mümkün olduğunca çok insanları toplu taşımacılığa yönlendirip arabaların trafiğe daha az çıkmasını sağlamak.”
2 (YY)	-“Ben şu son bi kaç aydır trafik sıkıntısını yaşıyorum. Onun bi kere aşılmasını isterdim.”
3 (YY)	-“Bi kere trafik çözümleri iyi olur. Metronun yaygınlaşması, insanların toplu taşımayı tercih etmesini bir şekilde sağlayabilmek. En çok yani yoran ulaşım onun dışında da...”
4 (YY)	-“Ulaşım. Metro.”
5 (YY)	-“İstanbul’da bi kere toplu taşımanın farklı şekilde olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bu metronun da pek çözüm şeklinde değil de...otobüs konusunda son derece yetersiz. Son derece iptidai koşullarda toplu taşıma yapılıyor. Değişik kesimler için değişik alternatiflerin sunulması lazım. Mesela fazla duraklarda durmayan ayakta yolcunun alınmadığı otobüslerin artırılması gerekiyor.”
6 (TE)	-“Metronun ağı biraz daha genişlesin.”
9 (TE)	-“Evet yani bu kara trafiğinin olmadığı, bir yerden bir yere kolay ulaşılabilen bir İstanbul.”
11 (ÇGÇA)	-“Yani trafikten çok şikayet ediyorum. Araba da kullandığım için...mesela işe arabayla gitmek istemiyorum. Çünkü otopark parası vericem trafiğin içine giricem. Akşam iş çıkışı trafiğine tekrar giricem filan bunların kalkmasını isterim. Ya da buna en uygun şekilde metro ağının ya da otobüs ağının çalışmasını isterim.”
12 (ÇGÇA)	-“Trafikle ilgili olurdu, insanlarla ilgili olurdu, yani hayatı kolaylaştıracak...”

- 13 (ÇGÇA) -“Ben yani deniz ulaşımı biraz daha ön planda olursa pek çok insanın hayatı biraz daha kolaylaşabilir. Denizi alttan kullanmak, üstten kullanmak, denizi araçla geçmek. Daha fazla güzergah olursa daha iyi olabilir gibi geliyor ama kurtarır mı bilmiyorum ama kolaylaştırır sanki.”
- 15 (ÇGÇA) -“Ne diyebilirim ki ulaşım...Bireysel bir motorum olsaydı daha kolay olabilirdi...”
- 16 (ÇGÇA) -“Valla son üç dört gündür aklımdan şey geçiyor motorsiklet aldım ben ulaşımı kolaylaştırmak için. Motosikletimizi kullanıyoruz 15’le. Ama son dönemde şey aklıma gelmeye başladı 15’le çok ucuz tekneler var. 50 milyon liraya işte aylık kirası bağlama kirası. Burdan Baltalimanı’ndan bin Beşiktaş’a 15’i bırak. Oradan pat diye gidersen falan filan diye kendime şeyler kurmaya başladım. Kaptan ehliyeti alıyım da onu kullanayım.”
- 17 (ÇGÇA) -“Şu anki İstanbul’un bir trafik problemini alırsak belki çok rahat bir İstanbul olur. Çünkü şu an her şey var zaten. Başka ne istenebilir İstanbul’da bilemiyorum. Haksızlık olur gibi geliyor. Genelde ulaşım ile ilgili ben en çok ondan müzdaribim çünkü.”
- 18 (ÇGÇA) -“Bir kere yollara ikiyeşer tane daha şerit eklerlerse süper olur. Ama öyle yani arabayla gidiyorsan 2 saatini 2.5 saatini alıyor insanın en azından yani.”
- 19 (ÇGÇA) -“Ulaşımın daha hızlı olması kolaylaştırabilir.”
- 20 (ÇGÇA) -“Trafikten müzdaribiz. Tabi işe yakın olsak bile toplu taşımayı çok rahat kullanabilmek isterdim. Yani her noktaya her saatte gidebilmek isterdim. Bundan memnun değilim yani. Aileme ulaşmak olsun, doğanın kıyısında garip yerlerde trafik var. Bilmiyorum belki motosikletimiz olsa mı rahat ederiz. Ulaşım benim için.”
- 24 (EP) -“Ne olabilir...500.000 km. daha metro olsa daha rahat olabilir. Ulaşım ile ilgili.”
- 25 (EP) -“Tabi ki ulaşım en büyük problemi İstanbul’un bir de gelecek için hava kirliliği yok şu anda ama araçların şeyi çok fazla etkiliyor. Egzoz gazı çok fazla etkiliyor ben çok fazla rahatsız oluyorum bundan. Bununla ilgili toplu taşımada önlemler alınabilir.”
- 26 (EP) -“İstanbul’da hayatımı kolaylaştıracak tek şey işe gitme zamanı. Yoksa ben İstanbul’dan memnunuz. İşe gitmede problem var bayağı. İstanbul’da metro sistemi işlemesi gerekiyor.”
- 27 (EP) -“Daha iyi bir metro. Ulaşım ile ilgili şeyler en temel sorun o”.
- 29 (EP) -“Ya öncelikle bu raylı taşıma çok önemli. Yani bu işi deniz taşımacılığını rayla birleştirmeyi. Şu anda belediyenin yapmaya çalıştığı şeylerden birisi, bu benim hayatımı çok kolaylaştırır.”

İs (1b) Yaşamın pahalılığına yönelik ekonomik beklentiler konut bulma sıkıntılara, ev kiralalarının yüksekliğine odaklanmaktadır. Pahalılıktan rahatsızlık duyanlar arasında evi paylaşanlar çoğunluktadır.

- 8 (TE) -“İkincisi emlakçılardan nefret ediyorum. Bence bu suni artışların nedeni hep emlakçılar. Eskiden böyle bir şey yoktu. Yani insanlar birbirleriyle oturup anlaşıyorlardı daha böyle medeni, daha insancıl, vicdanlı bir biçimde ama şimdi emlakçılar ortaya bir giriyorlar aman Yarabbim. Onlara çok tepkiliyim yani elimden gelse bütün kiralık ev arayanları, satılık ev arayanları onlara bir tepki verip...Tamam o da bir sektör, insanlar oradan ekmek yiyorlar ama bu başkalarını mağdur edip...Çiğ bir durum ya, yani emlakçı olayını sevmiyorum. Onlar kalksa yurtdışındaki gibi belediyeler yapsa bu işleri.”
- 18 (TE) -“Tabi biraz daha fiyatların uygun olduğu...”
- 23 (EP) -“Aktiviteleri bi de pahalı bir yaşam var gerçekten. Diğer şehirlerde daha kolay bu paraya yaşayabilirsiniz. Biraz daha iyi bir derecede ya da Ankara’da. Orada arkadaşlarım var daha rahat yaşıyorlar. İstanbul’da para çok gidiyor.”
- 26 (EP) -“İstanbul’da pardon daha önemli bir problem var: Ev kirası. Ev kiralaları insanı...ben hiç anlayamıyorum. İnsan kazandığı paranın üçte birini barınmaya verir mi insanın en temel ihtiyaçlarından birisi giyim, yeme ve barınma. Giyinmenin şeyi ayda 0 benim, yeme içme onda biri insanlar sırf şeye çalışıyor, kiraya çalışıyor bu çok rahatsız edici bir durum. Saçma yani her şeyden önce saçma yani insanın hayatını kiraya çalışarak (geçirmesi) saçma yani.”
- 28 (EP) -“Kiralaları daha düşük olsun isterdim.”

İs	(1c) İlişkilere yönelik beklentiler, insanların birbirlerine ve özel alanlarına saygı duyduğu hoşgörülü ve demokrat kent sakinlerinden oluşan bir metropolde yaşama özlemini ifadeledir.
8 (TE)	-“İnsanlar daha duyarlı olurlarsa bayağı bir sorun çözülecektir.”
9 (TE)	-“İnsanların birbirine saygı duyduğu bir İstanbul.”
12 (ÇGÇA)	-“İnsanlarda ihlallerin falan olmaması ama işte o da daha fazla insan olduğu için kaçınılmaz oluyor bi yerde.”
29 (EP)	-“Ben daha insanların birbirine saygı duyduğu daha medeni bir ülkede yaşamak istiyorum. Karşıya karşıya geçerken yola ikinci kez bakmak istemiyorum. O işi gerçekten güvenmek istiyorum, o şoförle trafikte araba kullanırken, arkadaki adama bir hareket yaptığımda beni öldürüp öldürmeyeceğinden şüphe duymak istemiyorum. Daha insanların birbirine hoşgörülü olduğu, ambulansın açtığı yoldan arkadaki arabaların gitmediği, insanların fırsatçı olmadığı bir dünyada ve İstanbul’da yaşamak istiyorum. Bunlar benim temel sorunlarım aslında. Mutsuz olanın olmadığı bir ülkede yaşamak istiyorum yani aslında girersek buna daha demokrat, ötekine daha saygı duyulduğu bir yerde yaşamak istiyorum.”
30 (EP)	-“İstanbul’da yaşayacağımı farz dersek ailemin burada olması, sevdiğim kişilerin sevgilimin burada olması, kendi evimiz olması bunlar şey yapardı...yani bu çerçeve içerisinde kuracağım iletişim benim hayatımı kolaylaştırırdı.”
Se	(2) Oturulan semtteki sosyal yapı açısından bakıldığında, çekirdek aileye alternatif hanehalklarının yaşam çevrelerinde kendilerine çeşitli yönlerden (yaş+hanehalkı türü+kültür düzeyi) benzer insanların varlığına da ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.
2 (YY)	-“Geldikten sonra burayı kesinlikle sevdim. Eski semtimi de seviyorum, onun da kendine özgü taraflarını seviyordum. Beyoğlu’na çok çabuk ulaşılabilir olması, kozmopolit olması, kozmopolitten ziyade daha bohem bi havasının olması. Ben gibi yaşayan insanların orada çok olması. Beni oraya daha yakın kılıyordu. Yani orada bekar tek yaşayan çok insan var, stüdyo hayatlar orada çok. Bu bölge tam aile yaşantısının ağırlıkta olduğu bi bölge. Burada da belki onu yadırgıyorumdur. Burada evler büyük mesela ortalıkta çok çocuk var gibi. Daha aile yaşamları söz konusu bu bölge öyle bi bölge.”
5 (YY)	-“Biraz aslında yalıtılmış ama anlaşabileceğim insanların olduğu bir yer istiyorum. Pek doğal olmayan belki bencilce bi yaklaşım ama istek sorulduğuna göre...”
6 (YY)	-“Benim komşuluk yapacağım insan tipinin bana benzemesi gerekiyor galiba ki ortak noktalar bulalım, ortak şeylerden bahsedebilelim. Ne bileyim işte üç çocuğu olan bi tanesini evlendirmiş, torun bekleyen bi komşuyla benim çok fazla ortak noktamız olamıyor. Çünkü benim sorunlarım daha çok ev dışına ait sorunlar, iş konusunda sorunlar. Bunlar işte bilgisayarım ile ilgili sorunlar, onun da daha çok evle ilgili sorunlar...Böyle bi insanla çok fazla komşuluk yapmak bana bi şey vermiyor ya da ben de karşımdakine bir şey vermiyorum ama mesela bi apartmanda bi arkadaşım var. O da benim gibi yalnız yaşıyor, o da benim gibi çalışıyor. Aşağı yukarı aynı yaşlardayız ve bir araya geldiğimiz zaman çok eğleniyoruz aslında. Ama heyhat ikimiz de evde olduğumuz saatleri çakıştırabilirsek ancak komşuluk yapabiliyoruz. Yani benim için komşu canım işte gönlü kalmasın diye gidip oturacağım bir insan değil çünkü artık benim de ev içinde geçirdiğim zaman çok sınırlı ve değerli olduğu için...Yani benim sosyo-ekonomik düzeyimde ya da benim dünya görüşümde paralel insanların olduğu yerlerde yaşamak beni daha çok rahatlatıyor. Öbür türlü üstümde baskı oluşturuyor işte sevmiyorum yani gözaltındaymış gibi hissediyorum kendimi.”
18 (ÇGÇA)	-“İnsanına göre. Bizim yaş grubumuzda insanlar olsa bizim kafamızda olur da çok öyle değil. Yaş grupları zaten bizden bayağı büyük.”
24 (EP)	-“Zaten ben pek komşu muhabbetini sevmem kimle neyi konuşucuz. Birileri varsa da zaten bizim gibi, diyalog kurabileceğimiz 3 apartman ötede birbirimizi bilmiyoruz.”

27 (EP) -“Galiba çevrede kafamıza göre insan yok. En üst katta çok yakın bir arkadaşım oturuyordu. O zamanlar çok samimiydik onla. O gelirdi, ben giderdim. O taşındı o şekilde...”

Se (2.a) Kimi hanehalkı üyeleri yakın çevrelerindeki gelir grubu farklılığından tedirginlik duymaktadır.

---

1 (YY) -“Sosyal sınıfların çok farklılaşmadığı bir İstanbul. Zengin çok zengin fakir çok fakir. Site kültürü olmasın varoşlarda fakir insanlar var. Bu da güvenlik problemine yol açıyor. Çeşitlilik olsun, sosyal sınıflar duvarlarla ayrılmasın. Etnik, dil, din farklılığı olsun zenginlik olarak...arada uçurum olmasın. Kenti biraz daha adil kullanalım. İnsanlar bir arada yaşamaktan korkmasın.”

15 (ÇGÇA) -“Çok zengin insanlar oturuyor çevrede ve böyle hepsinin kocaman demir kapıları var. Hep böyle dikkat köpek var şeklinde çok fazla yaşamayın. Hatta insan kapısının önünden geçerken bile onların ay köpek diye böyle tedirgin oluyor.”

16 (ÇGÇA) -“İstanbul içinde insanların iletişimi ile New York’taki insanların iletişimi aynı. Yani problemler aynı. Orada da varoş var, orada da çok eğitilmiş insanlar var, orada da orta gelirli var. İşte bunların hepsinin bir kaynaşması var. Genel anlamda bakarsan yaşam kaliteleri biraz daha üst gibi gözükebilir ama aradaki problemler aynı seviyede. Farklı gelir grupları gruplaşmak zorunda kalıyor yani orada da varoş var, orada da üst seviye var, o da ondan geliyor. Bir kopukluk var. Burada esasında (insanlar arası ilişki) hem var hem yok. İşte yan tarafta yalılar var. İşte orayla hiç görüşemiyoruz yani ben bazılarını tanımama rağmen görüşmüyorum. Yani öyle bi iletişim olamaz. Onların sosyal konumları nedeniyle yani normal eğitilmiş insanlar değil, başka yollarda olan insanlar. O yüzden bilerek görüşmüyorum ama apartman ve ön taraf yan taraf açısından şanslıyız yani paylaşabiliyoruz bi şekilde.”

Se (3) Kurumsal çocuk bakım hizmeti tek ebeveynler açısından önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

---

6 (TE) -“(Bu çevreyle ilgili beklentim) çocukla ilgili olurdu. Benim en büyük sıkıntım o, bi süre daha herhalde kızım büyüene kadar da herhalde sıkıntı olacak. Bi babysitter, ama çok güvenilir bi babysitter sisteminin olmasını ya da çocuğumu okuldan geldiği zaman eve çok yakın bi noktada ben gelene kadar emanet edebileceğim bir kurum yapısının olmasını çok isterdim. Çok hayatımı kolaylaştıracak. Düşün ki daha küçükken...Bugün alışveriş yapmak için bi on dakikalığına çıkmam gerekiyordu. Anne sen çık benim canım gelmek istemiyor dedi. Artık öyle bi güveni var ama bundan iki yıl önce bakkaldan süt almaya çıkacak olsan kış ortası olsa onu giydirip kuşatıp bilmemne yapıp elinden tutup gidiyoruz filan...O çok önemli bi ihtiyaç yalnız yaşayan anneler için. Çocuğunu emanet edebileceği bi kurum çatısı ama şahsi değil.”

8 (TE) -“Şimdi benim çalışma saatlerim normal böyle 9.00-18.00 olmadığı için atıyorum ya sabah gidiyorum öğlen evdeyim ya da öğleden sonra gidiyorum. Bu sene oldukça rahatım yani bayağı Naz’la vakit geçirebiliyorum. 3 ve 4’te biraz zorlandık işte bizim kapıcının hanımından destek aldım. Ben gelene kadar Naz’ın yanında durdu falan. İncirli’de bir etüt merkezi, yuvaya şey yaptım. Baktım Naz çok mutsuz orada, yani derslerini de yapmıyor ve çocuk çok mutsuz orada. Şimdi öbür türlü tamam kadın cahil ders mers yaptırılmaz ama her şey de ders değil en azından evinde çocuk. Sonra ona döndüm evet, daha huzurlu sonra da zaten o büyüdü. Şimdi kendisi eve girebiliyor zaten. Çok geç saatlere kadar dışarıda olmuyorum ben. En geç altıda evdeyiz ikimiz de.”

9 (TE) -“Yani benim paramın, maaş olarak aldığım paranın yetebileceği bir yuva, kreş ya da günün değişik saatlerinde çocuğumu gözüm arkada kalmadan bırakabileceğim kurumların olmasını çok isterdim. Böyle yerleri paranız da olsa bulmak zordu. Hele bizim çocuklarımızın büyüdüğü zamanlarda. Olsaydı da param yetmezdi. Benim işte komşularımın o komşuluk ilişkilerimin çok büyük bir avantajı oldu. Ben komşularıma o açıdan minnettarım. Çok yardımcı oldular

10 (TE)	büyütürken. Ben de onlara yardımcı oldum, onlar da bana. Dayanışma vardı aramızda.” -“Tabi yani böyle gönüllü annelik mi diyim gönüllü evdeki hizmetçilik mi diyim yani şimdi kimseyi evinize yatılı alamıyorsunuz çünkü güvenlik açısından alamıyorsunuz bir, bir de insan evinizde yatılı olarak kalacağı zaman istediği rakamlar astronomik rakamlar. Şimdi bir tane kadını çocuklara yatılı alsan 750-800 milyon para istiyor. Bunu karşılama imkanım yok zaten 1.5 milyar çocukların okul giderleri. 300 birinin, 200 birinin var. Elektrikti, telefonda, suydu vs. masraflar 1-1.5 milyarı buluyor. Bir de 750 milyon versen tamam o zaman İstanbul’da yaşamının bir anlamı kalmadı bana göre. Ama bi telefon etseydik böyle bir oluşum olsaydı ama cuzi ücretlerle makul olabilecek bir ücret çok daha iyi olurdu yani.”
Se	(4) Yakın çevrelerinde okul olması ve çocuklarının eğitimi tek ebeveynler için büyük önem taşımakta ve semt seçimlerini etkilemektedir.
6 (TE)	-“İstanbul’a ilk geldiğimde o sene kızım da ilkokula başlayacaktı. Zaten önce onun okulunu tespit ettim ondan sonra okula yakın...çünkü çok küçük olacağı için serviste hırpalansın istemediğimden okulun hemen ilk zonunda bir ev buldum ve taşındım. Fakat o tabi zorunluluk olduğu için orayı seçtim yoksa mesela ben çok fazla yürümekten hoşlanmayan bi insan olduğum için yokuş da çıkmak zoruma gider. Orası çok yokuşlu bi semtti, bezdirici bi semtti. Mesela bana kalsa orada oturmazdım.”
7 (TE)	-“Yaz (kızı) 5 dakika mesafede yakındaki bir anaokuluna gidiyor.”
8 (TE)	-“Okulu beş dakikalık yolda, yüzme beş dakikalık yolda, yani Naz için şu anda burası çok ideal. Başka hiçbir yer düşünmüyor. Çok seviyor burayı.”
10 (TE)	-“Çocukların okulları da bu tarafta o sıkıntı var.”
Se+Ko	(5) Hanehalkı türü semt ve konut konusunda bireyin beklentilerini kısıtlayabilir. Yalnız yaşayanlar, tek ebeveynler ve çift gelirli çocuksuz aileler semt seçimi ve konut bulma konusunda belli kriterlere göre hareket etmekteken evi paylaşanların her zaman böyle bir şanslarının olmadığı görülmüştür.
23 (EP)	-“Hatice’yle Güngören yurdundan tanışıyoruz, işte en son kaldığım özel yurttan. Orda ayrı odalardaydık ama çok iyi anlaşmıştık. Ben de yüksek lisansı kazanınca bu evi satın almıştı ailesi. Ben telefon açmıştım ona yazın. Ben Tekirdağ’daydım o da olur dedi, kalabiliriz dedi ve buraya taşındım.”
26 (EP)	-“Ben 27’nin yanına geldim. 27 burada yalnız yaşıyordu zaten. Askerden geldiğim zaman bir ev tutmak için ve bir ev döşemek için harcayacak bir bütçem yoktu. Geldiğim zaman doğrudan 27’ye teklif ettim 27 de uygun gördü.”
28 (EP)	-“Bu ikincisini bulurken şu anki 29...alelacele ben askere gittikten sonra onlar emlakçı vasıtasıyla bulmuşlar.”
30 (EP)	-“İstanbul’da ev aramadım.”
Ko	(6) Tasarım sürecine katılım tüm hanehalkı türlerinin ortak isteği olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnız bu katılımın biçimi ile ilgili hanehalkı üyelerinin farklı eğilimler içerisinde oldukları söylenebilir. Tasarım sürecine katılım aşamasında bazı hanehalklarının temel beklentisi mimara kendilerini ve yaşam biçimlerini doğru ifade edebilmek olarak ortaya çıkmıştır. Bazıları ise bu durumu fikir almak, fikir vermek, hatta sonradan mimarın yaptığına müdahale etmek olarak algılamışlardır.
1 (YY)	-“Tabi ama herhalde o da masraflı bi şey olur.”
2 (YY)	-“Fikir almak için isterdim. Ama kendi çapımda bu evi bile yaparken bundan zevk aldığımı anladım. Daha çok ben müdahale etmek isterdim, fikir almak isterdim.”
3 (YY)	-“Evet yani tasarımı ben yapardım ama genel şeyine karışmazdım herhalde. Ama diyelim ki bir arazi aldım, oraya bir ev yapılacak o zaman tabi ki şey

- yapmak isterdim herhalde. Gene bana bir teklif gelirdi fikrimi söylerdim çünkü bi mimardan daha iyi yapabileceğini düşünüyorum.”
- 4 (YY) -“Muhakkak tabi ki mimara şu şöyle olsun, bunun burası böyle olsun.”
- 5 (YY) -“Evet.”
- 6 (TE) -“Olmaz mı tabiki de ben uzmanlığa çok önem veren bi insanım. Profesyonel danışmanlıklar almayı çok önemsiyorum. Elbette olurdu. Şimdi şu anda peki nedir deseniz kesinlikle tercih ederdim. Mesela evime bi şey yapacağım zaman herhangi dekorasyon dergisi alıp okumak yerine biraz daha mesleki mimarlık dergilerine bakıp daha teknik bi şeyler öğrenmeyi tercih eden birisiyim.”
- 7 (TE) -“Tabi ki. Beni anlamasını beklerdim. Benim hayatımı anlaması, özelimi anlaması. Ben de şimdi bir kitap okudum da mimariyle ilgili ondan çok etkilendim. Bir mimar toprakta, kullandığı materyalden kendini çok ayırmanın evler üretmeli. Kayalık üstünde ev yapıyorsa kayalara benzeyen, doğayla uyumlu. Kişi o mimara hayatındaki önemli şeyleri anlatabilmeli. Yani benim hayatımda önemli olan çalışma odam ya da benim banyom çok önemli, yatak odam çok önemli. Ona göre tasarıma dahil olmak isterdim.”
- 8 (TE) -“İsterim benim de mi fikirlerim olsun? İsterdim yani öyle bir şey keyifli bir şey o.”
- 9(TE) -“İsterdim.”
- 10 (TE) -“Keşke olabilse. Çok enteresan gelebilir...eski evi ben kendi kafama göre yapmıştım. Öyle bi deneyimim var. Mimar yaptı planlamaları ama ben değiştirmiştim onu. Bu böyle olmaz dedim mesela.”
- 11 (ÇGÇA) -“Evet isterdim. Kendim tasarlamak ya da sadece bana kalmış değilse de tasarıma dahil olmak isterdim.”
- 12 (ÇGÇA) -“İsterim oturduğum evin üzerinde fikir sahibi olmak, bazı şeyleri belirlemek ama o da çok sanal bi şey olduğu için gerçekçi gelmiyor. Yani açığındaki (müstakil) bi evde ancak olabilirdi, olurdu ama öyle bi sitede falan istemezdim zaten. Çünkü başka biri de kalktı sen onu öyle dedin ama böyle bi problem oldu falan...”
- 13 (ÇGÇA) -“Tabi ki bunu istiyorum zaten.”
- 14 (ÇGÇA) -“Aslında kendimi o düzeyde yetkin görmüyorum ama bir mimara kendimi çok iyi ifade edebilirsem onun yapacaklarına daha güvenebilirim.”
- 15 (ÇGÇA) -“Mekansal olarak evet hani ama yani evet aslında ama çok fazla detaylarla böyle vıcık vıcık boğulmak istemezdim. Bazı şeyler de hazır olsun onları da kabullenebilirim. Muhakkak her süreci ....”
- 16 (ÇGÇA) -“Evet olabilirdi güzel olurdu yani.”
- 17 (ÇGÇA) -“Olabilir tabi eğlenceli olur.”
- 18 (ÇGÇA) -“Kendi evim olacaksa tabi ki. Ben de tasarımcı olduğum için illa ki parmak sokardım.”
- 19 (ÇGÇA) -“İster miydin diye sorsan artık istemiyorum. Yok mantıken düşününce isterdim tabiki en temel beklentim herhalde onun tasarımını etkileyecek kriterleri ortaya çıkarması ve bunun yanıtını senden orada yaşayacak insandan almak istemesi.”
- 20(ÇGÇA) -“Ben bu yönetim şeklinden ve şeyden çok rahatsızım hani katılamıyorum ben bu yönetime. Temsili demokrasi ya da bilmemne berbat bir yönetim biçimi ben belediyenin, belediyenin hükümetin bilmemnesinden ve İstanbul’dan tiksiniyorum ve hani bu kent böyle olmamalı daha iyi tasarlanabilirdi yani.”
- 21 (EP) -“Çok isterdim.”
- 22 (EP) -“İsterdim.”
- 23 (EP) -“Evet çok hoşuma giderdi. Çok değişik şeyler sunabilir. Bir de kendiniz o süreçte bulunduğunuz için daha aidiyet duygunuz da olabilir ve ben böyle şeyleri severim. Daha toparlamayı, uğraşmayı o yüzden çok hoşuma gider herhalde. O bana benim bilmediğim şeyler sunabilir. Farklı bir şeyler olmasını da severim hayatımda.”
- 24 (EP) -“İsterdim süper olurdu. Mimarlığı severim hani geriye dönüp şimdi mimar olmak isterdim.”
- 25 (EP) -“Tabi öyle bi şansım imkanım olsaydı isterim ama çok mühim değil benim için”
- 26 (EP) -“İsterdim, mimarla çalışmış olsam”
- 27 (EP) -“Yani evet katkım olsun isterdim. Benim isteğime göre yapsın isterdim. Rengini ben seçiyim hangi eşyaların kullanılacağına her şeyine dahil olmak isterdim. Çünkü ben yaşıcam benim zevkim olsun.”

28 (EP)	-“Tabi şu an mesela işyerimiz taşınıyor Tarabya'ya onla mesela iç mimarlarla görüşmeyi hem ben hem patron (yapıyoruz) hoşuma gidiyor.”
30 (EP)	-“Tabi tabi.”
Ko	(7) Yalnız yaşayanlar hariç örnekleme oluşturan hanehalkı üyeleri genel olarak mevcut (halen ikamet ettikleri) konut büyüklüğünün (toplam alan) ya da konut mekanlarının boyutlarının daha büyük olması yönünde bir beklenti içindedir.
Ko	(7.a) Konut boyutuyla ilgili bir beklentisi olmayan ve mevcut konut büyüklüğünden memnun olanlar yalnız yaşayanlardır.
2 (YY)	-“1998'den itibaren ise İstanbul'a geldiğimden beri kendi başıma yaşıyorum. Bu üçüncü evim. İlk iki evim stüdyo evdi. Onlar da özellikle tercih ettiğim tarz evlerdi. Yalnız yaşadığım ve çok büyümek istemediğim için 3. ev lojman olması dolayısıyla 2 oda 1 salon (bir de küçük karanlık oda var) ilk defa büyük bir eve çıktım. Çok eşya almamak için büyümek istemediğim için (stüdyoyu tercih ettim). Bi de tek kişilik yaşamları seviyorum ben. Yani ona da karar verdim bi süre sonra stüdyo yaşamları seviyorum. Tercihim hep ev ararken hep stüdyo ev üzerineydi zaten.”
13 (ÇGÇA)	-“İlk İstanbul'a geldiğimde bi arkadaşımın 40 m ² lik evinde böyle 1+1 ama hakaten çok küçük bi evdi. Geçici olarak zaten orada kaldım üniversiteden arkadaşım. Sonra tek başıma Teşvikiye'de çok güzel planlanmış, çok yeni yapılmış, tam tek kişi için 1+1 ama çok şirin bir eve taşındım. Yeni bi eve taşındım yani orada çok mutluydum hakaten. 1 kişi için daha da şeydi iyi planlanmış bi evdi, aydınlık bir evdi.”
16 (ÇGÇA)	-“Benim bi önceki bekar evim,...hiçbir oda yoktu. Dümdüz mekan her şeyi gömme yani dolap gömme, kütüphane gömme, ortada bir yatak, Amerikan mutfak, önünde ufak bir oturma takımı ve boğaz gözüküyor. Tek mekandı ve çok memnundum, çok memnundum yani. Hoşuma gidiyordu arada duvar olmasın yani.... Ha ufak yerde yaşamak beni rahatlatıyor. Şu an için gerçekten rahatsız eden bi şey yok şöyle bir şey var. Bir önceki evim de 45 m ² idi. 40-45-50 yani ben daha ufak yerde yaşamak...beni rahatlatıyor. Belki ben çok böyle kontrolüm altında olması gerekiyor her şeyin ve bir önceki evde de her gelen burada nasıl yaşıyorsun falan filan ama ben ....Ev işte insanlara göre 45 m ² idi bana göre 5000 m ² idi. Çünkü benim evimin önünden tamamen deniz gözükür ben o manzara ile yaşıyordum, insanlar evin içini fiziksel olarak düşünüyordu, benim öyle bi şeyim yok yani.”
Ko	(7.b) Yalnız yaşayanlar dışındaki hanehalklarının beklentileri genel olarak daha büyük, daha fazla odası olan ya da mekanların daha büyük olduğu konutlarda yaşamak üzerinedir.
Ko	(8) Örnekleme oluşturan hanehalklarının yaşamak istedikleri konuta dair ortak beklentileri arasında bahçe ve müstakil ev ilk sırada yer almaktadır. Bu hayali en az kuranlar evi paylaşanlardır.
1 (YY)	-“En büyük hayalim tek katlı ya da maksimum 2 katlı kocaman bahçeli bi ev. Kocaman diyorum hani çevreden apartmanlar gölge etmesin diye öyle diyorum küçük de olabilir. Londra'da yaşadım 2 yıl kadar. Oradaki evler de mesela onlar da güzel hani bi çok semt hiç apartman görmeden böyle bahçeli evlerle 2-3 katlı ama benimkisi onlardan daha şirin. Bahçesi etrafında olan...onlar tektip sıra sıra ki onlar bile güzel İstanbul için korkunç binalarına bakınca. Bahçesi bi kere meyve ve normal ağaçlar, çimenlik bi bölümünde. Belki kendin sebzeni meyveni yetiştiriyorsun ama çiçeğin çok bol olduğu, ağacın gölgesinde oturduğun. Masanı falan koyduğun, bahçede vakit geçirdiğin bi yer. Mutfaktan bahçeye çıkılıyor. Mutfak kocaman, çok kocaman hani yemek hep orada yeniyor.”
2 (YY)	-“Valla bahçesi olan bi ev isterdim açıkçası. Yer çok önemli değil diyecem ama şehrin göbeğinde de çok bahçeli ev yaratma imkanı olmadığı için İstanbul'da. Olabilirse merkeze yakın bi bahçeli ev.”

- 3 (YY) -"Müstakil çok büyük olmasına gerek yok herhalde."
- 4 (YY) -"Bahçeli tek katlı ya da iki katlı, yukarısını sizin kullanabileceğiniz, bahçesi olan bir yer olmalıydı. Köy evi gibi."
- 5 (YY) -"Kendime ait büyük alanlı bir villa olmasını isterdim. Yeşilin içinde."
- 6 (TE) -"Mümkünse müstakil, mutlaka küçük de olsa bi bahçe. Dupleks olabilir, çok katlı sevmiyorum."
- 7 (TE) -"Müstakil bir ev mekana dair hayalim, bahçesi olan müstakil bir ev. Çok katlı değil, yani 3-4 katlı villalar değil de tek katlı ya da en fazla 2 katlı ama tabana geniş yayılmış, yerden yükseltilmemiş ama tabanı kavrayan, toprağa daha yakın işte bir basamakla bahçeye çıkabileceğim bir mekan isterdim. Çok geniş bir yeşilin içinde bağımsız olsun."
- 9 (TE) -"Şöyle kapısından çıkınca ayağımı toprağa basabileceğim bir evde yaşamak isterdim. Yani bahçesi olan, küçük ama müstakil."
- 10(TE) -"Bahçeli bir ev isterdim bir kere kesinlikle. Dupleks falan diyorlar o şart değil ama bahçeli bir ev."
- 11 (ÇGÇA) -"(Müstakil) bi ev olabilirdi. İki katlı olabilirdi 2 kattan daha yüksek olsun istemezdim."
- 12 (ÇGÇA) -"Güvenlik koşullarını bi kenara bırakacak olsak müstakil bahçeli bi ev tabiki tercih ederim."
- 13 (ÇGÇA) -"Mutlaka bahçesi olan bir evde. Böyle çok abartılı, çok büyük, çok katlı değil ama bahçesi olan tek katlı geniş. Kendine ait büyük bir bahçesi olan, sade, mümkün olduğu kadar içi de ferah ve sade olan Sonya'ya (evin köpeği) uygun olabilecek bir evde yaşamak isterim. "
- 14 (ÇGÇA) -"Müstakil bir ev. Kesinlikle bahçe, olabildiğince büyük bir bahçe. Devamında bi deniz manzarası ya da girilebilen bir deniz. Biraz daha yazlık tadında bir yer hatta bir çiftlik madem çok uçsuz bucaksız düşünüyoruz. Deniz kenarında bir çiftlik gibi düşünmek. Hayvanları çok seviyorum...hani birkaç cins köpeğin belki başka hayvanların da olabileceği, biraz daha doğal uğraşlarla yakın...yani bahçecilik gibi olabilir. Bir de marangoz atölyemin bir yerinde olabilecek birkaç bölmeli, birkaç binadan oluşan bir yaşam şekli."
- 15 (ÇGÇA) -"Bahçeli bir evde manzara olması gerekmiyor."
- 16 (ÇGÇA) -"Bahçesi meyve ağaçlı ve o meyve ağaçlarının bittiği yerden de deniz başlayacak. Öyle bi yerde yaşamak isterdim."
- 17 (ÇGÇA) -"Şehir içi ama müstakil bir evde oturmayı tercih ederim, ...böyle şehirden uzaklaşmadan ama daha müstakil daha yeşillik bahçesinde domates biber yetiştirebileceğim bir yer varsa imkan hani."
- 19 (ÇGÇA) -"Öyle bi yer herhalde güzel bi bahçe içi olan, güzel bir manzarası olan müstakil evet..."
- 26 (EP) -"Ya ben bahçeli bir ev isterdim. Benim tek istediğim şey bahçeli bir ev. O yüzden de bir arsa almayı düşünüyorum Kilyos taraflarında."
- 27 (EP) -"Boğaz manzaralı kocaman bir bahçesi olan villa türü, havuzu olan bir evde yaşamak isterdim. Mümkünse bahçesi bol, yeşil dışarıdan soyutlanmış olsun."
- 28 (EP) -"Şu anki hayat skalamda olmadığı için tabi ki isterim. Leventte bir villa isterim ama..."

Ko (9) Cinsiyet, katılımcıların yaşamak istedikleri konuta yönelik mekansal beklenti ve hayallerinde belirleyici bir faktör olarak gözükmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların birbirlerinden farklı olarak odaklandıkları birtakım beklentilerden bahsedilebilir: Tek ya da kopuk mekanlarda yaşama isteği, geniş mutfak, teknoloji gibi ...

Ko (9a) Tek mekanda yaşamayı istediklerini hatta bunun en büyük hayalleri olduğunu söyleyenler ÇGÇA üyesi erkekler arasından çıkmıştır. ÇGÇA'lerin erkek üyeleri (14-16-20) özellikle yalnız yaşamaları halinde bölünmemiş tek mekanlarda yaşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Tek mekanda yaşamak isteyen hanehalkı üyeleri (7-14-18-20) bu mekanı tariflerken geniş sanayi yapılarından (depo, antrepo, atölye, oto-sanayi) bahsetmişlerdir. Erkeklerin aksine ÇGÇA üyesi kadın katılımcılar arasında kopuk, tek işlev yüklenen mekanlarda yaşama isteklerini dile getirenler olmuştur (11-15).

7(TE)	-“Tek büyük bi mekanda yaşamayı şöyle hayal ederim. Evet hayalimde mesela bir antrepo sahibi olmak var ve evimi oraya döşemek var. Çok geniş...”
14 (ÇGÇA)	-“Hayalim öyle bir yer. Yalnız yaşayacağımı varsayarak en büyük hayalim o diyorum çünkü evlenince birtakım şeyler değişiyor. Tamamen yalnızışım gibi olacak tamamen...atölye mantığı daha yakın olduğum...şey galiba o biraz yaptığım işle hobi dediğim şeylere yakın olmasıyla da ilgili. Mekanların tamamen kendi özellikleriyle birbirinden ayrılacağı, hiç böyle separatörlerle falan değil. Yatağın tek başına bir yerde duracak mekanda. İşte tamamen dümdüz bi duvar mutfak olacak. Tabi burada estetik bir kaygı yani gözümün önünde canlandırırken bunların hepsi estetik, biraz da metalik bir görüntü olacak. Çok bana hani biraz loş bir mekan geliyor. Depo gibi olan bir yerde de yapılabilir bu.”
18 (ÇGÇA)	-“Öyle düşünüyorum hani böyle yükselti, bir yerde bir masa, bir yatak, arada bir sütunla paravanla orayı bölmek gibi. Her şey çok elinin altında çok hoş olabilir diye düşünüyorum. Hatta böyle eğer ki olabilseydi atölye gibi atölye derken hani sanayi için kullanılan bir atölye satın alıp içine böyle komple...5 metre tavanlı bir yer alıp da içini dekore edebilmek gibi bir fikir hala var.”
20 (ÇGÇA)	-“Hayalimdeki yer...bazen mesela benim şu andaki ofisimi çok beğeniyorum. Öyle bir yerde yaşamak isterdim. Dükkan ama bi şekilde sokak kapısını kapatıp apartmanın içinden girilebilecek bir düzenekle dükkan gibi bi yerde yaşayabilirdim yani. Atölyevari bir durum yani hani şeyi de isterdim belki hani Maslak'ta insanlar oto sanayide ev yapıyorlar ya belki öyle bir şey olabilirdi yani.”
11 (ÇGÇA)	-“Çalışma odamın ayrı ve orda kimsenin yatmadığı bi oda olmasını isterim. Misafirin geldiğinde kalabileceği tek bi oda olmasını ya da bi kaç oda sırf o işlevle ayrılmış odalar olmasını isterim. Mekanların tamamen birbirinden kopması, ayrı işlevleri olması.”
15 (ÇGÇA)	-“Aslında tek katlı evleri, yani yatayda gelişen evleri daha çok tercih ediyorum düşeyde gelişenlerden ama şöyle hayal ederdim...mesela mekanların her birinin ayrı bi şeyde olmasını, yani mekanların birbirinden kopuk olmasını yatayda isteyebilirdim güzel olabilirdi. Mekanların büyüklükleriyle ilgili beklentim olurdu. Ya da birbirleriyle bağlantıları açısından.”
Ko	(9b) Tüm hanehalkı türlerine üye kadınların en fazla dile getirdikleri beklentilerden biri geniş mutfak ve mutfakta kahvaltı yapabilme imkanına odaklanmaktadır (1-2-3-9-15-21).
1 (YY)	-“Mutfaktan bahçeye çıkılıyor. Mutfak kocaman, çok kocaman hani yemek hep orada yeniyor.”
2 (YY)	-“Sanıyorum eşit ağırlıklı hemen hemen her yerde ama en çok mutfağını sevdim. Çünkü daha önceki iki evimin de mutfakları elverişli ortamlar değildi. Mutfak gibi bile değildi hatta ilk evim. Bu evin mutfağı hem geniş, hem aydınlık yeşilliğe bakıyor. Bu evde çok güzel kahvaltı yapabiliyorum mutfakta. O etkiledi ama bak bi önceki evimde ve daha önceki evde kahvaltı kültürüm yoktu. Çünkü mutfak kahvaltı yapılabilecek büyüklükte değildi. Salonda yapmam gerekiyordu. O da hoşuma gitmiyordu. Ben mutfakta kahvaltı yapmayı seviyorum, mutfakta yemeyi seviyorum ve bu evde kahvaltı yapmaya başladım. Daha önce atıştırıyordum, geçiştiriyordum hiçbir şey yemeden çıkıyordum.
3 (YY)	-“Mutfağının geniş olması lazım.”
9 (TE)	-“Belki daha rahat bir mutfak isterdim.”
15 (ÇGÇA)	-“Mutfaktan memnunum ama bi tek keşke bi masa koyabilseydim mutfağa. Orada yiyemiyoruz, öyle olunca salona geçiyoruz. Salonda da masamız olmadığı için sehpanın üzerinde yiyoruz.”
21 (EP)	-“Çok küçük. Kahvaltı yapılabilen bir mutfak olsaydı şahane olurdu ama...İkimiz de yemek yapmayı seven tipleriz mutfakta vakit geçirmeyi ama bu evin mutfağı küçük olduğu için o anlamda kullandığımız bir yer değil. Belki işimizi yapıp çıktığımız bir yer. Biraz daha geniş olsaydı en azından bir kahvaltı masası dediğim gibi rahat rahat kahvaltı edecek bir yer olsaydı...Öyle olmadığı için biz mutfakla işimizi yapıp salona taşınıyoruz. İkimizsek orta sehpayı kullanıyoruz. Biraz daha şeyse misafir falan varsa yemek masasını kullanıyoruz

yine her şartta salona dönüyoruz. İçine bir masa konabilecek büyüklükte mutfak talep ederdim. O çok önemli, hollere, koridorlara harcadığım yerlerin bir kısmını şuna eklesen de bir mutfak olsa falan diye düşünürdüm.”

Ko	(9c) Erkek katılımcıların dile getirdiği beklentilerden biri de teknolojinin kullanımına (akıllı ev olgusuna) yöneliktir (18-27).
18 (ÇGÇA)	-“Elektrik manyağı olduğum için her tarafta...tek kumandayla sifonun kolunu çekmek isterdim muhtemelen.”
27 (EP)	-“Şöyle dev ekran koyabileceğim dev bir bilgisayar ekranı koyabileceğim dvd salonu gibi bi şey olsun teknolojiyle ilgili şeyler”
Ko	(10) Genel olarak tüm hanhalkları ev işleri konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmekle birlikte sadece ÇGÇA’lerin böyle bir destek aldığı diğer hanhalklarının ekonomi, güvenlik vb. sebeplerle destek almadıkları/alamadıkları görülmüştür.
3 (YY)	-“Aslında olsa iyi olur ama bir taraftan da lüks olduğunu düşünüyorum hala işte.”
6 (TE)	-“İhtiyaç duyuyorum tabi. Yok derken son bir yılda yok. Dönem dönem oluyor sonra bazen darboğaza girdiğim vakit ilk fedakarlık yapacağım şeylerden biri o oluyor. Şu ara yine yok ama bi şekilde hallediyorum yani çok içime sinmese de.”
8 (TE)	-“Maalesef almıyorum. Neden almıyorum? Sürekli çünkü bir iş çıkıyor kendim yapıyorum. Aslında (ihtiyaç) duyuyorum tabi ama birazcık da ekonomik bakmak lazım böyle şeylere. Şimdi tek başına her şeyi al, yani kira var, Naz’ın giderleri... bayağı zor oluyor açıkçası onlara pek şey yapmıyorum. Olsa da iyi olur yani aslında.”
9 (TE)	-“ Yani yaşamımın çok kısa bir döneminde evde yardımcım oldu. Olması iyi olur beni dışarıdaki işimde rahatlatır ama 1. ekonomik koşullar, 2. biraz da kişiliğimden kaynaklanıyor galiba. Yani kendi işimi başkasına yaptırmak tercihim değil. Zamanım olursa kendim yapmayı tercih ediyorum öyle.”
21 (EP)	-“Hayır. Olsa şahane olur ama onun getireceği ekonomik yükü kaldıramadığımız için kendimiz halletmek zorundayız.”
22 (EP)	-“Yardımcı yok. İhtiyaç duyuyoruz ama keşke olsa. Aslında ilk sene öyle birini bulamadık biz. Çünkü bizim istediğimiz biraz da şeydi hep böyle filmlerde gördüğümüz evlerdeki yardımcı kadınlar vardır ya...yani böyle evdekilerin ablası modunda evi böyle çekip çeviren, toparlayan, yemek de yapan, kendi eviymiş gibi davranan benim hayal ettiğim oydu ama öyle birini bulmak da zor. Bir de şey istedim ben. Biri tavsiye etsin bize, güvенеbileceğimiz biri olsun. Etrafımızdaki insanların da hiç öyle bir tanıdığı yokmuş. Olmadı sonra normal 10 günde bir falan temizlikçi birini alalım dedik. Onların da günleri problem. Gün belirlemen gerekiyor. Diyor ki her hafta gelirse şu alırım, 10 günde bir gelirse bunu alırım, ayda bir kere gelirse bunu alırım gibi böyle değişik fiyatları var.”
23 (EP)	-“Yok hiç almadık ama bu aralar çok fazla yoğunuz belki bundan sonra alabiliriz diye düşünüyoruz.”
28 (EP)	-“Ev işleri için yardımcımız hep olmasını istiyoruz ama bir türlü öyle şey yapmıyoruz. Yani haftada bir gün iki gün gelsin, her tarafı iki günde...Çünkü gece saatlerinde evde oluyoruz. Hafta sonları da kendi derdimize düşüyoruz, konserdi bilmemneydi o yüzden bir yardımcı da tutmak istiyoruz ama denk gelmedi yani. Kime güvenicez, kim var, onu biraz şey yapmamız lazım. Karşı tarafta olduğunuz zaman daha kolay bulunabiliyor arkadaşlarımızın yardımcılarında ama annelerimiz geliyor arada bir. Ayda bir kere iki kere annelerimiz geliyor. Büyük bir şaşkınlık içerisinde ne yaptınız bu eve deyip temizleyip gidiyorlar. Bazen de kendimiz yapıyoruz.”
29 (EP)	-“Aslında her gördüğüm -potansiyel ihtiyaç- yardım alan arkadaşımıza sorduğum soru var mı abi kadın yolla şekilde ama bir senedir üst komşulardan birine ya buraya gelen giden kadın varsa bize de yollayın deme şeyinde geçiyor. Aslında öyle bir ihtiyaç var ama organize edemedik yok şu anda şey, öyle bir yardımcı. Keşke olsa, kesin ihtiyaç ama ev genelde küçük olduğu için yapmak zor olmuyor

yarım saat ayırdığın zaman 10 günde 1 bu iş hallediliyor ama tabi ki böyle bir ihtiyaç olduğu muhakkak yani. Var mı izin öyle birisi çok iyi olur.”
30 (EP) -“Yok biz kendimiz halletmeye çalışıyoruz. Benim üstümde ihale biraz bana kalmış durumda.”

Ko (11) Konut mekanına yönelik beklentiler arasında en önemlilerinden biri de ışıktır.

---

1 (YY) -“Önemli benim için çok ışık alması, yerlerin ahşap olması eski tarz senin de gördüğün gibi işte güneye bakıyor o yüzden ışığı ....camları büyük, karşısında apartmanlar yok, gökyüzü açık ve camdan ve balkondan baktığında direk bahçeyi görüyorsun. Hatta evin diğer camlarından da ağaç...mesela balkondan incir ağacının dalları içeri giriyor.”
2 (YY) -“İsteyeceğim ilk şey bi kere çok aydınlık bi ev olmasını sağlamak, geniş pencerelerinin olmasını sağlamak. Nereden ışık alacaksa yatak odasını özellikle ona göre ayarlamasını isterdim.”
4 (YY) -“Evin aydınlık olmasını çok arzu etmişimdir. Hatta mümkün olsa cam ev olsun isterim. Camı çok olan bir ev isterim”
5 (YY) -“Çok kapalı mekanlardan, çok fazla ışığın girmediği mekanlardan çok fazla hoşnut olmuyorum.”
7 (TE) -“Aydınlık olması önemli.”
10 (TE) -“Odamın gün doğumuna bakmasını isterdim.”
14 (ÇGÇA) -“Aydınlık ve dediğim gibi...”
21 (EP) -“Büyük ve geniş camlar isterdim aydınlık olsun.”
24 (EP) -“Aydınlık olsun .....Ferah camları büyük “
25 (EP) -“Geniş camları olan...”

Ko (12) Konut mekanına yönelik ortak beklentilerden bir tanesi de açık mekanlara (balkon ya da teras) duyulan özlemle ilgilidir

---

14 (ÇGÇA) -“Beni en çok mutlu eden şey terasta oturmak bir şeyler yapmak olur herhalde”
21 (EP) -“Belki balkonu olsun isterdim.”
28 (EP) -“Balkonlu olsun isterdim mesela apartman olabilir.”
29 (EP) -“Balkonda zaman geçirebileceğim bir yerde olmayı çok isterdim hani. İstanbul’da balkon çok kısıtlı bir şey. Ankara’da büyüdüğümüz yerde herkesin balkonu vardı ve lüks değildi bu. Yani biz balkonda, ben balkonda büyüdüm öyle bir şeydi. Hani Ankara herkesin çok geniş balkonları vardır, geniş bahçeleri vardır, evler üç katlı evlerdir ve her evin kendi yan apartmanın kendi bahçesi vardır. Çünkü çok fazla alan var. Biz bahçede oynardık, balkondan anne su at derdik hani öyle bir ortam. Burada o şey yok. O şeyi yakalasam çok güzel olur ama onlar nostaljide kaldı artık galiba tek hayalim böyle bir şey olurdu.”

Ko (13)Evi paylaşanlar kirası daha düşük olduğu için çoğu zaman giriş katlarını tercih etmektedir. Ancak bu durumun kimi hanehalkı üyeleri üzerinde sıkıntı yarattığı ve daha üst katlarda yaşamak istedikleri anlaşılmıştır.

---

26 (EP) -“Yani ben bir daha binaya girdiğim zaman aşağı doğru inmek istemiyorum yani. Sürekli aşağıya indim sürekli yani. Yukarıya insan çıkmaz mı? Şurdan aşağıya indiniz ya ben hep öyle indim.”
28 (EP) -“Balkonu olan ve daha üst katlarda bir ev isterdim.”

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Nilay Ünsal Gülmez

Doğum Yeri ve Tarihi: 25.01.1974

Adres: Küçük Namazgah Cad., Kaleseramik Evleri, K-2, Çengelköy, İstanbul.

Lisans Üniversitesi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yayın Listesi:

Ünsal, N., 2005. Giysi, Moda ve Mimarlık İlişkisi Üzerine, 2005/05, *Arredomento Mimarlık*, s. 112-119.

Uraz U. T ve **Gülmez, Ü. N.**, 2005. From 'Inside' to 'Outside'; from 'Clan to City', Kadın/Woman 2000, *Journal for Woman Studies*, Volume VI, Issue I, EMU Press, s. 29-47.

Gülmez, Ü. N. ve Uraz U. T., 2006. Female Gigure in Modernist House Design (EMU-CWS) *Second International Conference on Women's Studies*, 28 April 2006 Famagusta, Cyprus.

Uraz U. T ve **Gülmez, Ü. N.** 'Impacts of Small Households on Housing Design' In *Appropriate Home*, Eds. D. Shehayeb, H. T. Yıldız ana P. Kellett, s. 75-86. HBNRC-CSBE Symposium held as part of the IAPS19-Bibalex 2006 "Environment, Health & Sustainable Development", 11-16 September, 2006 in Alexandria, Egypt.

Gülmez, Ü. N. ve Uraz U. T. 'Modernist Konut Tasarımında Kadın Figürü:Üç Evin Hikayesi Schröder, Farnsworth ve Baker Evi, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 2, mayıs-ağustos 2006, s. 98-108.

Uraz U. T ve **Gülmez, Ü. N.**, Vernacular Urban Fabric as a Source of Inspiration for Contemporary Urban Environments:Mardin and the case of "Mungan House", *ENHR International Conference*, 25-28 June 2007 Rotterdam, Holland.

Gülmez, Ü. N., 2008. 'Mardin Evi Üzerine Düş Kurmak' *Arkitekt*, Mayıs-Haziran 2008, sayı 2008/03, 63-73.

Ünsal Gülmez, N., 2008. Social and Spatial Needs and Expectations of Alternative Small Housholds in Istanbul, *Doctoral Studies on Housing Joint Symposium Hera-C and Hrec*, 0-22 May 2008, Famagusta, Cyprus.